

МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 79

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Журнал включений до Переліку наукових фахових видань України відповідно до Наказу МОН України № 928 від 11 червня 2026 року (додаток 15) строком на три роки з 01 червня 2026 року по 31 травня 2029 року з присвоєнням категорії «Б».

Кластер: Гуманітарні науки та мистецтво.
Спеціальність: В11 Філологія.

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол № 1 від 08.09.2026 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарев**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов Міжнародного університету **Н.М. Шкворченко-Осадца**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:

А.Л. Фрумкіна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри германських та східних мов і перекладу, Міжнародний університет; **Т.В. Громко**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германських та східних мов і переклад, Міжнародний університет; **В.В. Громовенко**, доктор філософії, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування, Міжнародний університет; **Ю.В. Шарапановська**, доктор філософії, доцент, директор Фахового коледжу Міжнародного університету, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування, Міжнародний університет; **Н.О. Бігунова**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова; **С.В. Форманова**, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри «Іноземні мови та переклад», Одеський національний морський університет; **С.Ю. Юхимець**, доктор філософії, доцент, доцент кафедри «Іноземних мов та перекладу», Одеський національний морський університет; **Bożena Iwanowska**, PhD (Political and Social Sciences), Assistant Professor, Department of Social Sciences; Director of the Academic Center for Holocaust and Genocide Research; Director of the Academic Center for Political Thought and Leadership Research, VIZJA University, Warsaw (Poland); **Н.В. Петлюченко**, доктор філологічних наук, професор, викладач німецької мови факультету мовознавства, літератури та культурології інституту славістики Технічного університету Дрездена, Технічний університет Дрездена (Німеччина); **Beata Siwek**, Dr habil., Associate professor, Associate professor at the John Paul II Catholic University of Lublin, The John Paul II Catholic University of Lublin.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Міжнародний гуманітарний університет
(Фонтанська дорога, буд. 33, м. Одеса, 65009, e-mail: mgu_rektorat@ukr.net. Тел.: +38 (048) 719-88-38).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1551 від 09.05.2024 року (ідентифікатор медіа – R30-04398).

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.
Серія: «Філологія», 2026
© Міжнародний університет, 2026

МОВОЗНАВСТВО

Андріянова О. Я.,*кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних наук**Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
<https://orcid.org/0000-0002-4111-5934>***Шелюх О. М.,***кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних наук**Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
<https://orcid.org/0000-0001-7519-9526>*

МОВНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СИЛ БЕЗПІЛОТНИХ СИСТЕМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙСЬКОВІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ

Анотація. У статті досліджено мовні засоби репрезентації Сил безпілотних систем Збройних сил України в сучасній українській військовій термінології. Актуальність дослідження зумовлена інтенсивним розвитком безпілотних технологій, формуванням Сил безпілотних систем як окремого роду сил ЗСУ та стрімким оновленням військової лексики. Розвиток цієї сфери супроводжується появою значної кількості нових термінів, професійних найменувань, аббревіатур, запозичень і власних назв підрозділів, що потребують системного лінгвістичного аналізу та впорядкування.

Метою статті є комплексне дослідження мовних засобів репрезентації Сил безпілотних систем, визначення основних способів творення й функціонування відповідних термінологічних одиниць, а також з'ясування їхніх структурно-семантичних особливостей. У роботі використано описовий, структурно-семантичний, словотвірний, компонентний і контекстуальний методи аналізу.

Установлено, що терміносистема Сил безпілотних систем є динамічною, відкритою та активно поповнюється новими номінативними одиницями. Визначено основні способи творення термінів, серед яких переважають термінологічні словосполучення, аббревіація, словоскладання, основокладання, запозичення з англійської мови, семантична деривація, метафоризація та метонімізація. Особливу увагу приділено функціонуванню міжнародних аббревіатур, адаптації англійських військових термінів відповідно до норм української мови, а також аналізу ергонімів і власних назв військових підрозділів як важливого складника сучасного військового дискурсу. Показано, що мовні засоби репрезентації Сил безпілотних систем відображають сучасні тенденції розвитку української військової термінології, зумовлені цифровізацією війська, інтеграцією стандартів НАТО та практикою бойового застосування безпілотних систем.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі мовних засобів репрезентації Сил безпілотних систем як нової підсистеми української військової терміносистеми, визначенні закономірностей її формування та окресленні перспектив подальшого розвитку. Практичне значення результатів полягає в можливості їх використання у термінознавстві, лексикографії, підготовці

навчально-методичних матеріалів і стандартизації сучасної української військової термінології.

Ключові слова: українська військова терміносистема, Сили безпілотних систем, військова термінологія, термін, мовні засоби, термінотворення, аббревіація й акронімія, англіцизми, ергоніми, військовий дискурс.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її значення. Російсько-українська війна стала визначальним чинником інтенсивного перетворення Збройних сил України (далі – ЗСУ), який супроводжується глибокою модернізацією та структурною реорганізацією. Особливо помітні ці процеси у сфері використання безпілотних літальних апаратів (далі – БпЛА), які суттєво змінили характер сучасних бойових операцій і тактики ведення війни.

Якщо на початку ХХ століття безпілотні технології у військових структурах мали епізодичний характер і майже не використовувалися як повноцінний бойовий інструмент, то у 2024 році у складі ЗСУ сформовано окремий рід військ – Сили безпілотних систем (далі – СБС). Його створення зумовлене необхідністю системного та ефективного застосування повітряних, наземних і морських безпілотних та роботизованих комплексів.

У цей період відбувається активне розширення типології безпілотних систем (далі – БпС), серед яких виокремлюються FPV-дрони, модифікації безпілотних апаратів, ройові технології, а також автономні адаптивні платформи нового покоління. Зазначені інновації безпосередньо вплинули на мовну систему, оскільки мова виконує функцію не лише засобу комунікації, а й інструмента фіксації, збереження та передавання професійної інформації. Унаслідок цього відбувається інтенсивне формування нових військових термінів, що потребують комплексного наукового опису, упорядкування та систематизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Військові терміни неодноразово були предметом лінгвістичного аналізу в різні часи і в різних мовах. Дві світові війни та численні локальні воєнні конфлікти у ХХ сторіччі активізували процес військового термінотворення.

Українські мовознавці, зокрема Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк, Б. З. Якимович, Л. Мурашко (Л. Туровська), Я. Рибалка, Я. Яремко, Н. Яценко, І. Литовченко в низці досліджень порушували питання творення і функціонування військової лексики (далі – ВЛ).

Серед широкого корпусу наукових праць, присвячених проблемам мови війни, особливий інтерес у нас викликають дослідження часів повномасштабного вторгнення, які здійснили мовознавці: І. В. Царьова, С. В. Боженець, Д. В. Польовик, О. Л. Кирилюк, Н. О. Поліщук, Т. Лелека, Ю. П. Маслова, Н. Мостусяк, М. Навальна, В. Г. Ніконова, Л. Ф. Компанцева. Уваги заслуговує дослідження «Термінологічні аспекти розвитку безпілотних систем військового призначення: український та закордонний досвід» [1, с. 47–65], де автори здійснюють спробу уніфікації термінології безпілотних систем на основі закордонного та українського досвіду.

Мета дослідження – комплексно проаналізувати терміни СБС у сучасній ВТ, з'ясувати джерела й способи їх формування, а також охарактеризувати експресивно марковані власні назви підрозділів як складник військового ономастикону.

Завдання дослідження:

1. Окреслити поняття ВТ та визначити її місце в сучасній українській терміносистемі.
2. Охарактеризувати специфіку формування та функціонування термінів СБС у структурі вітчизняної ВТ.
3. Визначити основні джерела формування термінів СБС.
4. Проаналізувати продуктивні способи творення термінів СБС.
5. Дослідити роль аббревіації та акронімії у формуванні термінології СБС.
6. Описати експресивно марковані власні назви підрозділів СБС як складник військового ономастикону.
7. Визначити семантичні та функціональні особливості ергонімів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих наукових результатів дослідження. Стрімкий розвиток технологій безпілотного застосування зумовив активне поповнення ВЛ новими номінативними одиницями. Такі мовні елементи повинні забезпечувати максимально точну передачу змісту спеціальних понять, оскільки неточності у їх використанні можуть спричиняти семантичні розбіжності в нормативних документах, бойових інструкціях та службових матеріалах, а також ускладнювати професійну комунікацію й процес ухвалення рішень у бойових умовах.

У зв'язку з цим виникає необхідність системного лінгвістичного аналізу мовних засобів, що вербалізують сферу безпілотних систем як важливий сегмент сучасного військового дискурсу. Отже, дослідження цієї лексики є актуальним напрямом сучасного мовознавства та має значну наукову цінність.

Основним поняттям у сучасному термінознавстві є поняття «термін», яке вже тривалий час перебуває у фокусі уваги мовознавців. У лінгвістиці зафіксовано понад 3000 його дефініцій, які з різних наукових позицій відображають сутність цього явища. Ще на етапі впорядкування термінології окремих галузей знань сам факт багатозначності ключового поняття та необхідність його уточнення привернули увагу фахівців.

У вітчизняному термінознавстві дослідники наголошують на тісному зв'язку терміна з поняттям певної сфери знань або практичної діяльності. І. К. Білодід визначає термін «як спеці-

альне слово або словосполучення, яке вживається для точного вираження поняття з певної галузі знання – науки, техніки, суспільно-політичного життя, мистецтва тощо» [2, с. 395].

Подібну позицію висловлює М. А. Жовтобрюх, трактуючи термін як слово або словосполучення, яке служить точним найменуванням спеціального поняття з якоїсь галузі науки, техніки, виробництва, суспільно-політичного життя, культури, мистецтва тощо [3, с. 70].

Е. Ф. Скороходько визначає термін як «слово або усталене словосполучення, що виражає спеціальне поняття науки, техніки чи іншої галузі діяльності людини та має визначення, яке розкриває саме ті ознаки поняття, що відповідають даній галузі» [4, с. 7]. У різних науках це поняття інтерпретується відповідно до специфіки наукових підходів і дослідницьких традицій. З огляду на тему дослідження, доцільно звернутися до визначення ВТ.

Н. Яценко зазначає, що ВЛ – це сукупність моногалузових і полігалузових спеціальних найменувань, які відображають поняття та реалії військової сфери й формують відповідну фахову підсистему [5, с. 17]. За спостереженням В. Балабіна: ВЛ становить окремий різновид спеціальної лексики, оскільки через свою комунікативно-функціональну специфіку функціонує на перетині офіційно-ділового та науково-технічного стилів мови [6, с. 254].

Наголосимо на виправданості окреслених підходів до витлумачення ВЛ, визначення меж цього поняття, що репрезентує прогрес розвитку мовознавчої і фахової царин. Уважаємо визначені підходи обґрунтованими та чітко окресленими. Наша позиція не суперечить поглядам більшості дослідників військової субмови.

На нашу думку, військовий термін – це стійка одиниця номінації, закріплена за відповідним поняттям певної галузі військової справи й обмежена спеціальною сферою вживання і значення, регламентована його дефініцією.

Терміни, що належать до певної галузі знань, перебувають у системному взаємозв'язку. Тому їх слід розглядати не ізольовано, а як елементи цілісної терміносистеми, в межах якої вони набувають відповідних властивостей. З'ясувати особливості терміна можливо лише за допомогою аналізу термінології, до якої він належить.

Як стверджує О. В. Медведь, термінологія – це багатоаспектне й багатозначне поняття, яке може позначати: науку про терміни; весь термінофонд; окрему терміногрупу [7, с. 5].

Т. І. Панько наголошує, що «Термінологія – це не система термінів, а сукупність термінів, що входять у певну термінологічну систему» [8, с. 148].

У «Словнику лінгвістичних термінів» Є. В. Кротевича та Н. С. Родзевич термінологію визначено як «сукупність термінів, що вживаються в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва, а також сукупність усіх термінів, наявних у тій чи іншій мові». Тому можна говорити про термінологію певної науки або окремої дисципліни, а також про термінологію мови загалом на певному етапі її розвитку» [9, с. 196].

Таким чином, вивчення наукових джерел дало змогу переконатися, що сьогодні ВТ інтенсивно досліджують. У зв'язку з російсько-українською війною ця проблематика набула особливої актуальності.

Формування СБС ЗСУ – першого у світі окремого роду сил, який системно використовує безпілотні літальні апарати,

наземні роботизовані комплекси, а також морські дрони для виконання широкого спектру завдань спричинило інтенсивне розширення ВТ.

СБС поєднують передові технології з новітніми підходами до ведення війни. Це перший у світі рід сил, створений для розвідки, коригування вогню та завдання ударів задля досягнення технологічної переваги на полі бою.

Українська армія потребує розширення парку БпЛА як важливого елемента матеріально-технічного забезпечення. Це є визначальним компонентом матеріально-технічного забезпечення ЗСУ. Застосовуючи сучасний багаторівневий підхід, СБС здатні ефективно діяти як на стратегічних глибинах, знищуючи ворога за сотні кілометрів від лінії бойового зіткнення, так і ефективно виконувати бойові завдання на полі бою.

У межах ВЛ виникла нова виокремлена підсистема, пов'язана з безпілотними платформами, їх застосуванням, забезпеченням та управлінням, яка перетинається з:

- авіаційною термінологією;
- радіоелектронною боротьбою;
- зв'язком;
- розвідкою;
- артилерією;
- ІТ- та інженерною термінологією.

Сьогодні в мові існують різноманітні погляди на проблему класифікації ВЛ. Терміни СБС охоплюють одночасно організаційно-штатну лексику; лексику, яка стосується бойового застосування, озброєння і військової техніки, забезпечення військ, управління і зв'язку. Тому розглядаємо ТСБС як комплексну підсистему, а не вузьку тематичну групу.

У ТСБС виділяємо такі групи за функціонуванням:

- номінація техніки: *БпЛА, FPV-дрон, ударний дрон, баражуючий босприпас*;
- процеси та дії: *пілотування, наведення, скидання, дорозвідка, коригування вогню*;
- інфраструктура та забезпечення: *наземна станція керування, канал зв'язку, бойове навантаження, антидроновий захист*.

Терміни не існують ізольовано, вони об'єднуються в систему, яка відображає систему знань у цій галузі [10, с. 142].

Зазвичай термінознавці виокремлюють у будь-якій фаховій лексиці три пласти:

- 1) загальнонаукові терміни;
- 2) міжгалузеві терміни;
- 3) вузькоспеціальні терміни.

У кожному термінополі є ядро та периферія. Ядро – це основні, вузькоспеціальні терміни, які найчастіше вживаються. Саме вони несуть основне інформаційне навантаження, на їх основі й утворюється термінологічна система.

Периферія складається з одиниць, які віддалені за значенням від ядра. Ядро формується навколо інваріантної лексеми – архісеми, яка має низку найхарактерніших семантичних ознак для вираження інтегрального значення всього поля. Терміни на периферії конкретизують і деталізують основне значення поля [11, с. 76].

У структурі термінології СБС виокремлюємо:

Ядро (вузькоспеціальні терміни), як-от: *БпЛА, FPV-дрон, баражуючий босприпас, наземна станція керування, канал телеметрії*.

Рис. 1. Структура терміносистеми: ядро та периферія

Близька периферія (спільна з іншими родами військ), наприклад: *розвідка, коригування вогню, радіоелектронна боротьба, маскування, наведення*.

Далека периферія (міждисциплінарна), скажімо: *навігація, програмне забезпечення, телеметрія, алгоритми керування*.

Це демонструє інтеграцію підсистеми в загальну військову терміносистему. Крім того, ТСБС активно взаємодіють з іншими терміносистемами, як-от:

Терміносистема	Приклад
Артилерійська	коригування вогню, цілевказання
РЕБ	глушіння, придушення сигналу
ІТ-термінологія	протокол, канал передачі даних

Термінологія СБС знаходиться на перетині кількох військових терміносистем, має динамічний характер і певні особливості. Лексика СБС швидко оновлюється; активно запозичується з англійської; швидко переходить у публічний і медійний дискурс; частково детермінологізується.

Отож, термінолексика СБС посідає у ВТ місце високотехнологічної підсистеми, яка: охоплює повний цикл бойового застосування, має розгалужені міжгалузеві зв'язки, характеризується швидким розвитком і поповненням, впливає на оновлення всієї ВТ.

Зміни ведення бойових дій у сучасній російсько-українській війні спричинили інтенсивний розвиток термінології СБС. Це зумовило різноманітність джерел поповнення термінології СБС.

У сучасному термінознавстві традиційно виокремлюють кілька способів термінотворення, які повною мірою реалізуються й у ВТ.

Відповідно до тверджень І. Білодіда [12, с. 75], кожен новий термін, запроваджений у ту чи іншу галузеву терміносистему, має бути вдалим: він повинен гармонійно вписатися в цю терміносистему, бути евфонічним, здатним утворювати деривати тощо. І це особливо важливо для військової підмови, яка передбачає передусім однозначне взаєморозуміння між мовцями, адже непорозуміння може навіть вплинути на хід воєнних дій.

Зазвичай творення нових термінів відбувається такими способами:

1. Надання наявним словам нових значень (семантична деривація).

2. Побудова термінів за допомогою дериваційних афіксів.

3. Складання основ терміноелементів.

4. Утворення термінологічних словосполучень.

5. Утворення аббревіатур [13, с. 54].

Одним із джерел формування термінів СБС є внутрішні ресурси мови. Йдеться про використання питомої лексики та продуктивних словотвірних моделей.

У результаті аналізу встановлені найбільш продуктивні моделі:

- суфіксальне творення: *розвідник, наведення, керування*;
- префіксально-суфіксальне творення: *безпілотник, спостереження*;

- семантична деривація (термінологізація загальноживаних слів): *пташка, око, крило*.

Продуктивною є метафоризація, коли загальноживана лексика набуває вузькоспеціального значення, як-от: *рій дронів, полювання, ціль, пастка*. Нові терміни творяться шляхом зміни значень звичайних слів загальнолітературної мови та термінів, запозичених з інших галузей науки й техніки:

Номінація за подібністю зовнішніх ознак (метафора форми): *крило дрона* – за подібністю до крила птаха; *ніжки дрона* – опори для посадки (асоціація з опорою); *очі дрона* – камери спостереження (асоціація зі спостереженням); *пташка* – розвідувальний БПЛА (асоціація з польотом).

У зв'язку з війною в Україні сфера СБС розвивається досить інтенсивно. Нові поняття для позначення БПЛА з'являються швидше, ніж встигає сформуватися нормативна термінологія. Оскільки терміни СБС зазвичай – об'єкти, які ми сприймаємо візуально (*корпус, пропелери, опори, підвіс, антени*), то, безсумнівно, описуючи нові військові об'єкти, використовуємо знайомі образи: *крило, хвіст, ніс, ніжки, очі, тарілка*. Метафора дає можливість швидко, коротко й однозначно створити зрозумілу номінацію, яка легше запам'ятовується; швидше вимовляється й сприймається без складних технічних описів. Скажімо, значно простіше сказати «*пошкоджене крило*», ніж «*лівий несучий елемент конструкції*».

Отже, функційна метафора є одним із ключових механізмів формування сучасної термінології СБС, оскільки забезпечує швидко й зрозуміле позначення бойових ролей безпілотних платформ.

Іменування за схожістю функцій (функційна метафора), тобто перенесення через подібність призначення: (*мисливець* – дрон-перехоплювач; *камікадзе* – баражуючий боеприпас; *розвідник* – БПЛА для спостереження; *кур'єр* – дрон для доставки вантажів; *бомбардувальник* – дрон зі скиданням боеприпасів).

Метафорична номінація за схожістю функцій у термінології виконує низку завдань: номінативне спрощення – складні технічні характеристики замінюються зрозумілою функціональною назвою; комунікативна ефективність – назва одразу передає роль об'єкта в бойових діях; когнітивна наочність – нові технології описуються через знайомі поняття військової діяльності і насамкінець, оперативність професійного мовлення – короткі метафоричні назви пришвидшують комунікацію в умовах бойових дій.

Називання за суміжністю понять (метонімія), де назва переноситься за принципом пов'язаності процесів чи об'єктів: *пульт* – керувати з пульта (назва всієї системи керування); *efir*

– радіоканал зв'язку; *ретранслятор* – підняти ретранслятор (забезпечити зв'язок; *борт* – втрачено борт (сам дрон)).

Цей спосіб виявився продуктивним, адже використовується для економії мовлення та швидкості комунікації, а для професійного військового мовлення, особливо під час воєнних дій, це надважливо.

Отже, найбільш поширеним способом є номінація за схожістю ознак або за схожістю функцій, яка забезпечує зрозумілість термінів, їхню швидку адаптацію у військовому середовищі, відповідність вимогам творення українізації термінології.

Джерелом поповнення термінології СБС є запозичення, найперше з англійської мови, оскільки сучасні безпілотні технології формуються здебільшого в англомовному просторі. О. В. Гаврилова зазначає, що «коли йдеться про термінологію, особливо технічну, то вона постійно балансує на межі різних мов» [14, с. 25]. Наслідком таких процесів є запозичення, які, потрапляючи в певну мову, зазнають менших чи більших змін. Найпростішим видом взаємодії мов є лексичні запозичення. Цей процес полягає в тому, що одна мова переймає з іншої готові матеріальні одиниці – слова, морфеми (з тими чи іншими змінами, зумовленими специфікою мови, що запозичує) та їх семантику (повністю або частково відповідно до умов запозичення). Відбувається копіювання іншомовного слова. Однак поряд з прямими запозиченнями широко поширені запозичення, приховані або перекладні, так звані «кальки». Окрім того, запозичення є визначальним інструментом модернізації мови, оскільки забезпечує інтеграцію з міжнародними структурами, що зумовлено необхідністю переходу на стандарти НАТО. Процес включає як пряме запозичення нових термінів, так і адаптацію іншомовних аббревіатур.

Прямі запозичення (транскрипція/транслітерація): *дрон (drone), коптер (copter), пейлоад (payload), гімбал (gimbal), старлінк (Starlink)*. Такі терміни швидко входять у професійний жаргон і часто передують появі нормативних українських відповідників.

За нашими спостереженнями, продуктивними є гібридні утворення (поєднання англійської основи з українськими словотвірними елементами):

- суфіксальне творення: основа (англ.) + суфікси (укр.): *дрон+ник (оператор дрона); сканер+н(ий) режим; чіп+ува+нн(я)*;

- складні слова (гібридні композити): основа (англ.) + іменник (укр.): *дрон-розвідник, фірмвар-оновлення, дрон-перехоплювач*.

Гібридні композити – слова, утворені поєднанням іншомовної (здебільшого англійської) основи з українським словом, які формують єдину термінологічну одиницю, поширені в термінології СБС, бо дозволяють зберегти міжнародно зрозумілу основу (*drone, FPV, GPS*), водночас пояснюючи функцію українською мовою.

Позаяк більшість інновацій у сфері безпілотних технологій виникає в англомовному середовищі, одним із найпродуктивніших способів формування термінології СБС є калькування (буквальний або частковий переклад іншомовних термінів українською мовою із збереженням їхньої структури та семантики). Окрім того, калькування дозволяє швидко вводити нові поняття в українську терміносистему, забезпечувати зрозумілість і прозорість значення, узгоджувати національну і міжнародну термінологію.

У ВТ здебільшого виокремлюють три способи калькування: словотворчий, семантичний та фразеологічний. У межах нашого дослідження розглядаємо словотворче калькування.

О. Гаврилова стверджує, що словотворчі кальки виникли як наслідок перекладу іншомовних слів за складовими цих слів морфологічними частинами, у результаті засвоєння словотвірної структури чужих слів [14, с. 25].

Основні типи кальок у термінології СБС:

1. Повні кальки. Структура іншомовного терміна відтворюється повністю: *ground control station* – наземна станція керування; *flight controller* – контролер польоту; *payload* – корисне навантаження / бойове навантаження; *video link* – відеоканал / відеолінк; *command and control* – командування і управління.

2. Часткові кальки. Один компонент перекладається, інший зберігається: *FPV-окуляр* (*first person view goggles*), *GPS-навігація*, *FPV-дрон*, *радіолінк* (*radio link*).

Абревіація – спосіб словотворення шляхом скорочення компонентів словосполучення або складного найменування. У сучасній термінології СБС – це найпродуктивніший спосіб терміноутворення. Специфіка ВТ призводить до творення громіздких утворень, які утруднюють систему мови, тому на їхньому місці виникають абревіатури. На думку Г. С. Онуфрієнко, «абревіація спрощує репрезентацію матеріалу, що представлений багатокомпонентними, іноді п'яти- і семикомпонентними словосполученнями, полегшує сприйняття головного у тексті» [15, с. 279].

Найбільш усталені й часто вживані терміни фіксуються за допомогою стилістичного стиснення фрагментів тексту, тобто застосовується процес економії мовних засобів, з певним збереженням їхнього змісту.

А. М. Нелюба наголошує, що номінативна активність мовців, у тому числі й абревіаційна в галузі термінології, зростає в періоди так званих «політичних зрушень» [16, с. 233]. Російсько-українська війна є тим чинником, який вплинув на активізацію процесу абревіації у ВТ. Абревіація є вагомим ресурсом для творення термінологічних одиниць військової сфери. Її використання сприяє компактності та цільності оформлення військового терміна. Активізація процесу абревіації у підмові військовиків зумовлена передусім воєнним конфліктом [17, с. 17].

СБС – це наймолодший рід сил ЗСУ, тому їхня термінологія зараз особливо активно формується. Крім того, до екстралінгвальних відносимо стратегічне партнерство із НАТО – важливу складову євроінтеграційного курсу. Зазвичай поєднується стандартна ВЛ НАТО та специфічні технічні терміни.

Проведене нами дослідження доводить, що виникнення абревіації з метою економії часу, засобів і зусиль для вимови, спричинене ще й екстралінгвальними чинниками:

- можливістю оперативного передавання важливої інформації в складних умовах ведення бойових дій (використовуючи технічні засоби);

- прагненням надати інформації статус таємності;
- дотриманням принципів безпеки й криптографії.
- частотністю повторення понять.

Саме екстралінгвальні чинники є домінантними в процесі творення військових абревіатур. Сфера СБС характеризується високою концентрацією скорочень, що зумовлено прагненням до лаконізму професійної комунікації.

Для цієї галузі характерні висока швидкість появи нових понять, міжнародна комунікація та домінування англomовного джерела, що зумовлює інтенсивне використання скорочених форм. З-поміж великої кількості типів абревіатур, поданих у різних класифікаціях: складноскорочені слова, літерні абревіатури, звукові абревіатури. Для термінології СБС властиве співіснування українських і англійських форм.

За спостереженнями І. Литовченко «...найбільш представлені у військовій сфері абревіації ініціального типу, які репрезентують складноскорочені слова, що утворюються від початкових звуків або літер» [18, с. 58].

Ініціальні буквені абревіатури (складаються з початкових літер слів, читаються по літерах): *БнЛА* – безпілотний літальний апарат; *СБС* – Сили безпілотних систем; *РЕБ* – радіoeлектронна боротьба; *РЕР* – радіoeлектронна розвідка; *ППО* – протиповітряна оборона. Англomовні (вживаються без перекладу): *UAV* – Unmanned Aerial Vehicle; *UAS* – Unmanned Aircraft System; *GCS* – Ground Control Station; *LOS* – Line of Sight; *BVLOS* – Beyond Visual Line of Sight. Змішані (гібридні) скорочення – це поєднання українських і англійських компонентів: *FPV* – дрон; *GPS* – навігація; *ESC* – контролер; *ISR* – операції. Абревіатури представлені насамперед трикомпонентними ініціальними абревіатурами й утворені за моделлю: «прикметник + прикметник + іменник», як-от: *безпілотний наземний комплекс*.

Крім абревіатур, виділяємо акронімію – різновид абревіації, за якого скорочення вимовляється як цілісне слово (фонетично інтегроване): *NATO* – *HATO*, *SIGINT* – *signals intelligence*, *ELINT* – *electronic intelligence*.

Отже, ТСБС формують нову високотехнологічну підсистему, що виникла під впливом трансформації сучасної війни та розвитку безпілотних технологій. Вони мають міжгалузевий характер і охоплюють номінації техніки, процесів бойового застосування та забезпечення, що свідчить про їхню інтегрованість у загальну систему ВТ.

Формування відбувається завдяки поєднанню внутрішніх ресурсів мови та запозичень з англійської мови, зумовлених міжнародним характером безпілотних технологій і стандартами НАТО. Важливу роль відіграє абревіація, яка забезпечує економію мовлення, оперативність і безпеку професійної комунікації. Зрештою, термінологія СБС є динамічною й відкритою підсистемою, що активно розвивається та оновлює сучасну військову терміносистему України.

Поряд із офіційними терміноодиницями (*бригада безпілотних систем*, *полк безпілотних систем*) функціонують експресивно марковані власні назви підрозділів, які знаходяться на периферії. Це ергоніми, які поєднують номінативну, символічну й іміджеву функції: *Рейд*, *Сварог*, *Степові хижаки*, *Птахи Мадяра* і свідчать про інтенсивні процеси онімізації, метафоризації та міфологізації військового дискурсу.

М. Торчинський відносить до ергонімів такі одиниці: найменування політичних партій та блоків (партіоніми), власні назви громадських спілок і товариств (консорціоніми), власні назви міждержавних об'єднань (лігоніми), назви керівних державних установ (міністеріоніми), назви підрозділів військового призначення (армоніми) [19, с. 172–278].

За визначенням М. С. Дорофєєвої [20, с. 84], ергоніми – це різновид онімів, що позначає власні назви різноманітних організацій, установ або інших професійних чи соціальних груп. Ергоніми в термінології СБС, на нашу думку, – це штучні

власні назви об'єднань людей, створених із певною метою. Такі слова чи словосполучення набувають статусу офіційного найменування військової одиниці. Через подібні номени актуалізуються семи мобільності, сили, технологічної переваги та національної ідентичності. Часто вони мають образний характер і характеризуються метафоризацією, наприклад:

Яструби (411 ОБрБпЛА) – назва, сформована за аналогією з птахом, який вирізняється швидкістю, точністю та здатністю блискавично атакувати здобич із повітря. Ергонім формує цілісний семантичний меседж: противник не може сховатися ні вдень, ні вночі, оскільки «Яструби» здатні виявляти й вражати будь-яку ціль.

Степові хижаци (59 ОБрБпС) – асоціюються із силою, швидкістю, потугою та домінуванням у просторі.

Птахи Мадяра – образ польоту, огляду та мобільності, що безпосередньо пов'язаний з функціонуванням БпЛА. Крім того, цій назві підрозділу властива антропонімізація – використання псевдоніма командира (Мадяр) як маркера бренду підрозділу. У цьому випадку мілітарний брендинг або іміджева номінація виконує ідентифікаційно-комунікативну функцію: такі назви легше запам'ятовуються, позитивно сприймаються в медіапросторі та мотивують особовий склад.

Лексеми «*степові хижаци*», «*птахи*», «*яструби*» корелюють зі специфікою застосування безпілотних систем. Експресивно маркованим власним назвам підрозділів характерна міфологізація.

Серед ергонімів виокремлюємо назви, пов'язані зі слов'янською міфологією: *Сварог*, *Рарог*. Апеляція до таких образів сприяє героїзації особового складу. *Сварог* / *Svarog* (424 окрема бригада БпС) – назва підрозділу пов'язується з образом творця, вогню та сили. *Рарог* (427 окрема бригада БпС) – назва відсилає до міфічного сокола давніх слов'ян, який виникає з вогненного вихору та уособлює вогонь, бурю і руйнівну силу.

NEMESIS – приклад міфоніма іншомовного походження. «*NEMESIS*» (412 окрема бригада БпС) – це елітний підрозділ у складі СБС ЗСУ, що спеціалізується на використанні важких дронів-бомбардувальників. Підрозділ сформовано на базі полку; він відомий високим рівнем технологічності (часто його називають ІТ-військами) та ефективним ураженням ворожої техніки, зокрема «шахедів». Назва походить від імені грецької богині помсти Немезиди й символізує невідворотність кари для противника. Підрозділ виконує завдання з виявлення та знищення техніки. Дрони, що використовуються, здатні діяти у будь-який час доби та за будь-яких погодних умов, а за своєю ефективністю отримали неформальну назву «Баба Яга».

Такі номени засвідчують продуктивність процесів онімізації, коли загальні або культурно марковані лексеми переходять у розряд власних назв військових формувань. Система найменувань підрозділів СБС відображає тенденцію до поєднання термінологічної точності з експресивністю, меморативністю та високим мобілізаційним потенціалом.

Таким чином, експресивно марковані власні назви підрозділів СБС становлять периферійний, але значущий сегмент ВТ, що формується у ергонімії. Вони виконують не лише номінативні, а й символічні, іміджеві та мотиваційні функції, поєднуючи термінологічну точність із образністю та культурною маркованістю. Аналіз засвідчив продуктивність процесів онімізації, метафоризації, міфологізації та антропонімізації, що забезпечують формування сильного семантичного й емоцій-

ного меседжу та сприяють мілітарному брендингу підрозділів. Система назв підрозділів СБС демонструє тенденцію до синтезу фахової номінації та експресивної символіки, що підсилює комунікативну ефективність й інформаційні потреби війни.

Висновки та перспективні напрями подальших досліджень у межах опрацьованої проблематики. У роботі проведено всебічний аналіз термінології СБС у сучасній ВТ, що дало підстави для таких узагальнень.

З'ясовано, що російсько-українська війна стала потужним чинником активного формування нової ВЛ. Найпродуктивнішими способами творення виявилися афіксація, семантична деривація, метафоризація та метонімізація. Особливо важливою є метафорична номінація.

Підтверджено вагому роль англomовних запозичень, які відображають глобальний характер розвитку безпілотних технологій і сприяють інтеграції української ВТ до міжнародного фахового середовища.

Виявлено високу продуктивність аббревіації. Скорочені назви відповідають потребам оперативності, економії мовних засобів і стандартизації професійного спілкування.

Проаналізовано експресивно марковані власні назви підрозділів як складник військової онімної системи. Показано, що такі ергоніми виконують номінативні, символічні, іміджеві та мотиваційні функції. Вони сприяють формуванню ідентичності підрозділів і посилюють мобілізаційний потенціал військового дискурсу.

Встановлено, що лексика СБС належить до найбільш динамічних підсистем: вона швидко розвивається, її подальша уніфікація й нормування залишаються перспективними напрямами досліджень.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у дослідженні функціонування цієї термінологіки в нормативних документах, військово-науковому та медійному дискурсі. Результати дослідження можуть бути використані під час укладання словників ВТ, розроблення нормативних документів, навчальних посібників.

Література:

- Семененко О. та ін. Термінологічні аспекти розвитку безпілотних систем військового призначення: український та закордонний досвід // *Military Science*. 2025. № 3(3). С. 47–65.
- Білодід І. К. Вибрані праці: у 3 т. Київ : Наук. думка, 1986. Т. 1. 446 с.
- Жовтобрюх М. А. Українська літературна мова. Київ : Наук. думка, 1984. 255 с.
- Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті. Київ : Логос, 2006. 99 с.
- Яценко Н. О. Формування назв військового одягу в українській мові : монографія. Київ : ВД Дмитра Бураго, 2009. 179 с.
- Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2002. 308 с.
- Медведь О. В. Українська граматична терміносистема (історія та сучасний стан) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2001. 17 с.
- Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство : підручник. Львів : Світ, 1994. 216 с.
- Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вид-во АН УРСР, 1957. 235 с.
- Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім «КМ Academia», 2000. 216 с.

11. Гешко Н. Лексико-семантичне поле як системно-структурне утворення та методи його дослідження // Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. 2014. № 2(2). С. 73–78.
12. Білодід О., Корнілов М., Нерознак С., Вакуленко М., Вакуленко О. Комп'ютерна програма «Українська латиниця» // Проблеми української науково-технічної термінології: тези доп. IV Міжнарод. наук. конф. Львів: Вид-во Держ. ун-ту «Львівська політехніка», 1996. С. 75.
13. Фурт Д. В., Дмитрук Л. А. Термінологія: навч. посіб. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2020. 172 с.
14. Гаврилова О. В. Процеси калькування в сучасній українській мові (на прикладах комп'ютерної лексики) // Science and Education a New Dimension. Philology. 2018. Vol. VI (45), Issue 152. P. 25–29.
15. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. посіб. Київ, 2006. 312 с.
16. Нелюба А. Перебіг і наслідки одного скорочування // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2004. Вип. 34 (2). С. 232–238.
17. Андріянова О. Я. Особливості аббревіації як способу словотвору в сучасній українській військовій термінології // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2019. С. 12–17.
18. Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія / за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2016. 206 с.
19. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 550 с.
20. Дорофєєва М. С. Варіантність термінів перекладознавства: проблеми терміновживання й аналізу перекладацьких рішень // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія». 2024. Вип. 100. С. 83–95.
21. Доктрина «Безпілотні системи», затверджена Головнокомандувачем ЗС України 14.08.2025 (вих. АУ ГШ ЗС України від 14.08.2025 № 10588/С/ДСК).

Andriianova O., Sheliuh O. Linguistic means of representing the unmanned systems forces of the armed forces of Ukraine in the modern Ukrainian military terminological system

Summary. The article examines the linguistic means of representing the Unmanned Systems Forces of the Armed Forces of Ukraine within the modern Ukrainian military terminological system. The relevance of the study is determined by the rapid development of unmanned technologies, the establishment of the Unmanned Systems Forces as a separate branch of the Armed Forces of Ukraine, and the dynamic expansion of contemporary military vocabulary. The development of this domain has been accompanied by the emergence of numerous new terms, professional designations, abbreviations, borrowings, and proper names

of military units, all of which require systematic linguistic analysis and standardization.

The purpose of the article is to conduct a comprehensive study of the linguistic means used to represent the Unmanned Systems Forces in the modern Ukrainian military terminological system, to identify the principal mechanisms of the formation and functioning of the relevant terminological units, and to determine their structural and semantic characteristics. The research employs descriptive, structural-semantic, word-formation, componential, and contextual methods of linguistic analysis.

The study demonstrates that the terminological system of the Unmanned Systems Forces is dynamic, open, and continuously enriched with new nominative units. The principal methods of term formation include terminological word combinations, abbreviation and acronym formation, compounding, stem composition, borrowings from English, semantic derivation, metaphorization, and metonymization. Particular attention is paid to the functioning of international abbreviations, the adaptation of English military terms to the norms of the Ukrainian language, and the analysis of ergonyms and proper names of military units as an important component of contemporary military discourse. It is shown that the linguistic means representing the Unmanned Systems Forces reflect current trends in the development of Ukrainian military terminology, driven by the digitalization of the Armed Forces, the implementation of NATO standards, and the practical combat employment of unmanned systems.

The scientific novelty of the research lies in the comprehensive analysis of the linguistic means representing the Unmanned Systems Forces as a new subsystem of the Ukrainian military terminological system, identifying the regularities governing its formation, and outlining its prospects for further development. The practical significance of the findings consists in their potential application in military terminology studies, lexicography, the preparation of educational and methodological materials, and the standardization of contemporary Ukrainian military terminology.

Key words: Ukrainian military terminological system, Unmanned Systems Forces, military terminology, term, linguistic means, term formation, abbreviation and acronym formation, Anglicisms, ergonyms, military discourse.

Дата першого надходження статті до
видання: 06.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 03.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Аскерова І. А.,*кандидат філологічних наук, доцент,**докторант кафедри мовознавства та методики викладання іноземних мов**Українського державного університету імені Михайла Драгоманова**<https://orcid.org/0000-0002-8341-510X>*

ЛІНГВІСТИКА ЕМОЦІЙ У ПОЛОНІСТИЦІ ТА УКРАЇНІСТИЦІ: НАУКОВІ ЗДОБУТКИ Й СУЧАСНІ АНАЛІТИЧНІ ВЕКТОРИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу сучасних підходів до вивчення емоцій у польському та українському мовознавстві. У ній висвітлено наукові здобутки представників двох національних традицій, що розвиваються в межах антропоцентричної парадигми й охоплюють семантико-когнітивний, лінгвокультурологічний, психолінгвістичний, комунікативно-дискурсивний напрями дослідження. Здійснено огляд основних теоретико-методологічних орієнтирів, які визначають сучасну лінгвістику емоцій у полоністиці та україністиці. Звернено увагу на роль А. Вежбицької, а також Є. Бартмінського і його школи когнітивної етнолінгвістики у формуванні аксіологічного та культурно-семіотичного підходів до аналізу емоцій, зокрема в аспекті реконструкції лінгвоемоційної картини світу. Підкреслено значення українських студій, зорієнтованих на виявлення національно-ментальних і дискурсивних особливостей вербалізації емоційного досвіду та зіставне вивчення емоційної лексики.

Охарактеризовано основні етапи становлення афективної лінгвістики у польському й українському наукових просторах, простежено інституційні чинники її розвитку, зокрема роль наукових шкіл, конференцій і колективних монографій, а також виявлено ключові тенденції сучасного етапу, серед яких – посилення міждисциплінарних зв'язків із психологією, культурологією та когнітивними науками. З'ясовано, що сучасна емоціолінгвістика характеризується методологічним плюралізмом і прагненням до інтеграції різних аналітичних підходів. Наголошено на продуктивності поєднання лексикографічного, корпусного та дискурсивного аналізу як засобів реконструкції емоційних смислів. У підсумку обґрунтовано, що сучасна лінгвістика емоцій постає як динамічна галузь, зорієнтована на пошук нових підходів до осмислення афективного виміру мови та формування ціннісно-емоційної картини світу.

Ключові слова: лінгвістика емоцій, антропоцентрична парадигма, когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія, психолінгвістика, когнітивна етнолінгвістика, польське мовознавство, українське мовознавство.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне мовознавство характеризується орієнтацією на людиноцентричне осмислення мови, що актуалізує дослідження її афективного виміру. Мова розглядається не лише як інструмент пізнання світу, а й як засіб вираження та регуляції емоцій, відображення внутрішніх станів і ціннісних орієнтацій людини. У цьому контексті лінгвістика емоцій постає одним із провідних напрямів антропологічної парадигми, спрямованим на дослідження механізмів мовної репрезентації психічних фено-

менів, їх концептуалізації в етносвідомості, а також культурно зумовленої специфіки емоційного дискурсу.

Попри посилений інтерес науковців до проблеми емоцій, історія становлення та розвитку емоціолінгвістики в межах слов'янського мовознавства, зокрема в полоністиці та україністиці, досі не дістала належного системного висвітлення. Наявні праці мають переважно фрагментарний характер і не завжди враховують історико-теоретичну тяглість наукових ідей – від ранніх концепцій мовного емоціоналізму та психологізму XIX – початку XX ст. до сучасних когнітивно-культурних і дискурсивних моделей аналізу емоційного виміру мови й мовлення. Отже, постає необхідність комплексного аналізу наукових здобутків і сучасних аналітичних векторів лінгвістики емоцій у польській та українській традиціях, що має теоретичну вагу для розуміння еволюції гуманітарної думки, а також практичне значення для подальшого розвитку емоціолінгвістики як міждисциплінарної галузі знання, пов'язаної з психолінгвістикою, культурною лінгвістикою, когнітивною семантикою, лінгвоконцептологією тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. Останні десятиліття позначені інтенсивним розвитком наукових пошуків у сфері лінгвістики емоцій, водночас узагальнення й критичне осмислення наявних підходів і теоретичних здобутків і досі не сформували цілісної системи. Наявні праці, присвячені цій проблематиці, зосереджуються на окремих питаннях становлення й теоретичного обґрунтування емоціолінгвістики. До них належать, зокрема, дослідження українських мовознавців В. А. Папіш [1], В. Д. Сліпецької [2] та ін.; основні методологічні підходи до вивчення мовної об'єктивації емоцій у польській та східнослов'янській лінгвістиці представила у монографії Л. І. Ніколаєнко [3]. Систематизацію теоретико-методологічних засад вивчення «мови почуттів» у контексті загальної історії семантичних студій здійснила польська дослідниця А. Миколайчук [4, с. 17–38; 5, с. 40–49]. Крім того, питанням лінгвістичного вивчення емоційної сфери присвячена низка розвідок польських учених [6; 7; 8; 9; 10; 11 та ін.].

Метою пропонованої статті є з'ясування ключових теоретико-методологічних засад формування й розвитку лінгвістики емоцій у польському та українському мовознавстві, визначення її основних наукових здобутків (з огляду на обмежений обсяг розвідки проаналізовано найрепрезентативніші праці, а в бібліографії подано вибрані позиції), а також окреслення сучасних аналітичних векторів і провідних тенденцій становлення цього напрямку в межах слов'янського лінгвістичного простору. **Об'єктом** дослідження є концептуальні, термінологічні та методологічні засади вивчення емоційного компонента мови

в полоністиці й україністиці, представлені в наукових працях польських та українських лінгвістів-емоціологів; **предметом** виступають наукові підходи, концепції та аналітичні моделі, у межах яких здійснюється осмислення емоційного виміру мови в польській і українській мовознавчих традиціях.

Виклад основного матеріалу дослідження. У польській та українській лінгвістиці проблематика взаємозв'язку «мислення – емоція – мова – культура» має глибоке інтелектуальне коріння, пов'язане з психологічними й філософськими пошуками XIX – початку XX ст. Вагомий внесок у становлення наукових підходів до вивчення емоційного аспекту мовлення зробили, зокрема, видатний український мислитель О. О. Потебня та польський лінгвіст Я. Бодуен де Куртене, чії ідеї згодом отримали подальший розвиток у когнітивно-культурній парадигмі [див. 12; 13].

Сучасні дослідження емоцій у слов'янському лінгвістичному просторі, зокрема в Україні та Польщі, розвиваються багатовекторно й охоплюють різні напрями досліджень. З-поміж широкого спектра підходів до аналізу емоційності в мові й мовленні одним із провідних залишається семантичний (семантико-когнітивний) підхід, зорієнтований на вивчення механізмів категоризації та концептуалізації емоційних явищ, а також на з'ясування взаємозв'язку між мовними формами й когнітивними структурами. У його межах семантичний аспект зосереджується на дослідженні внутрішньої структури значення, типів сем, їхньої ієрархії та взаємодії, що дає змогу простежити закономірності формування емоційного компонента слова. Когнітивний вектор спрямований на аналіз образних механізмів концептуалізації емоцій і виявлення метафоричних моделей, які визначають характер їх мовної репрезентації. Значні можливості для поглиблення такого аналізу відкривають сучасні корпусні інструменти, які забезпечують ширшу емпіричну базу та підвищують репрезентативність висновків у різних типах дискурсу й на матеріалі різних мов.

Поряд зі згаданими двома дослідницькими локусами слід виокремити також історико-етимологічний підхід, який, на жаль, досі залишається недостатньо опрацьованим у сучасній лінгвістиці емоцій, тим часом саме він відкриває можливість простежити генезу назв емоцій, виявити архаїчні семантичні нашарування, реконструювати зміни у способах концептуалізації почуттів у різні культурно-історичні періоди. Такий аналіз має як суто лінгвістичне, так і – ширше – міждисциплінарне значення, оскільки дає змогу співвіднести еволюцію мовних засобів з динамікою суспільних уявлень і ціннісних орієнтирів. Як справедливо зазначає В. В. Лучик: «Однією з унікальних властивостей мови є акумуляція людського досвіду і збереження його в слові. За внутрішньою формою слова, відображеною в його етимології, можна встановити, як було пізнане явище і коли про нього з'явилося поняття» [14, с. 83]. Стосовно емоціолексики вчений зауважує, що «найдавніша людина сприймала себе насамперед як фізіологічне тіло (розуміння душі прийшло пізніше)», саме тому первісна лексика на позначення станів і почуттів людини має тісний зв'язок із фізіологією і фізичною образністю [14, с. 84].

Пояснення цих давніх семантичних процесів істотно поглиблюється в межах когнітивного підходу, адже, «реконструюючи образ світу, ми неминуче маємо справу з концептуалізаціями, творцями яких були наші предки» [15]. Таким чином, інтеграція синхронного і діахронного підходів, доповнена когні-

тивною перспективою, а також залученням знань із суміжних галузей – психології емоцій, філософії мови, лінгвокультурології, етнолінгвістики, соціології, нейронаук та ін., – уможлиблює не лише опис мовних фактів, а й проникнення у внутрішню логіку їх формування та функціонування. Такий ракурс засвідчує, що жоден із дослідницьких підходів, узятий ізольовано, не здатен вичерпно пояснити складну природу емоційної семантики, оскільки вона формується на перетині мовних, когнітивних, культурних і психофізіологічних чинників. Таким чином, сучасна лінгвістика емоцій дедалі виразніше орієнтується на поєднання різних аналітичних оптик, що дає змогу відтворити багатовимірність мовної репрезентації внутрішнього світу людини. У цьому методологічному контексті як польські, так і українські дослідники емоцій виявляють однаковість у визнанні необхідності комплексного, багатоаспектного підходу до вивчення мови емоцій із урахуванням принципу інтердисциплінарності (В. Lewandowska-Tomaszczyk, А. Mikołajczuk, Е. Jędrzejko, А. Rejter, А. Wierzbicka; І. О. Голубовська, Л. І. Ніколаєнко та ін.), який ми цілковито поділяємо і підтримуємо.

Переходячи до загального огляду здобутків у галузі емоціолінгвістики Західної та Східної Славії, репрезентованих полоністикою й україністикою, зауважимо, що в обох наукових традиціях проблематика емоцій і почуттів, а також їхньої мовної репрезентації посідає помітне місце серед актуальних дослідницьких напрямів. Аналіз *польських праць* переконливо засвідчує, що інтерес до емоційної сфери та способів її мовного втілення був і залишається одним із провідних векторів розвитку сучасного гуманітарного знання. Вагомий внесок у формування цього дослідницького напрямку здійснила польська психологічна наука, у межах якої вивчення емоцій набуло комплексного й системного характеру (Я. Рейковський, В. Татаркевич, Т. Кобежицький та ін.).

До перших спроб власне лінгвістичного осмислення відповідної «емоційної» проблематики можна віднести статті Д. Буттлер, яка ще в 70-их рр. минулого століття, використовуючи метод компонентного аналізу, досліджувала групу польських прикметників зі значенням «такий, що перебуває у зв'язку із радістю» [16; 17]. Е. Сятковська описувала назви позитивних і негативних емоцій у польській та чеській мовах XIV–XX ст. на матеріалі пам'яток писемності й історичних словників [18; 19]. А. Спагінська-Прушак опрацьовувала лексико-семантичну групу з доміантою *strach* і *gniew* у польській мові у зіставленні з деякими південно- та східнослов'янськими мовами [20].

У становленні польської лінгвістики емоцій важливу роль відіграли наукові події, що сприяли інституціалізації та тематичній консолідації цієї проблематики. До них належать, зокрема, 14-й том серії «Język a Kultura» (Вроцлав, 2000), присвячений особливостям функціонування назв емоцій у мові та тексті, а також дві міжнародні конференції, проведені у Варшаві в листопаді 2002 і 2003 рр. й присвячені відповідно негативним і позитивним емоціям – «Anatomia gniewu. Emocje negatywne w językach i kulturach świata» та «Anatomia szczęścia. Emocje pozytywne w językach i kulturach świata», результати яких опубліковано в однойменних збірниках наукових праць [21; 22]. До цього кола належить і цикл конференцій «Bliżej emocji», що регулярно проводиться з 2006 року на базі Люблінського католицького університету, забезпечуючи тяглість

дослідницької традиції. Сукупно ці наукові форуми окреслили ключові напрями вивчення емоцій у мовно-культурному вимірі й створили платформу для їх поглибленого теоретичного осмислення.

Подальша інтенсифікація досліджень емоційної проблематики особливо виразно простежується після 2010 року, що засвідчується зростанням кількості наукових публікацій і розширенням їхнього тематичного поля. Показовим у цьому контексті є вихід колективної монографії «Kultura afektu – afekty w kulturze. Humanistyka po zwrocie afektywnym» (ред. R. Nycz, A. Łebkowska, A. Dauksza, Варшава, 2015), яка репрезентує утвердження так званого афективного повороту в гуманітаристиці.

Значний вплив на формування польської емоціолінгвістики справила Люблінська школа когнітивної етнолінгвістики Є. Бартмінського, у руслі якої розроблено концепцію мовної картини світу та запроваджено такі аналітичні інструменти, як профілювання і реконструкція стереотипних уявлень, що дають змогу виявляти культурно зумовлені способи осмислення дійсності, зокрема й емоційної сфери. Безперечно, фундаментальне значення для розвитку аналізованого напрямку відіграла лінгвістична теорія емоцій польсько-австралійської мовознавиці А. Вежбицької, у межах якої було створено універсальну семантичну метамову, що уможливила опис різноманітних емоційних станів людини через систему чітко визначених семантичних примітивів на зразок: «X відчуває Z = X почувається так, як хтось, коли...». На думку дослідниці: «Для того щоб ми могли порівнювати значення слів із різних мов (наприклад, *prawda, pravda* і *truth*; *dusza, duša* і *soul*), нам потрібне певне *tertium comparationis*, спільна для них міра. Якби значення всіх слів були жорстко прив'язані до окремих культур, ми взагалі не мали б змоги встановлювати відмінності між культурами» [23, с. 53]. А. Вежбицька, ґрунтуючись не на емпіричних психологічних даних, а передусім на інтуїції та мовному чутті, здійснила вагомий опис явищ внутрішнього світу людини, виклавши результати своїх семантичних пошуків у монографії «Kocha, lubi, szanuje» та низці інших робіт [24; 25].

Концепція А. Вежбицької знайшла своє продовження й розвиток у численних працях сучасних польських лінгвістів, котрі досліджують проблематику мови емоцій. Серед досліджень лексики на позначення афективної сфери особистості в польському мовознавстві особливе місце посідають розвідки І. Новаковської-Кемпної. У статті «Konstrukcje zdaniowe z lekсыkalnymi wykładnikami predykatów uczuć» [26] авторка окреслює семантичні моделі та пропонує типологію предикатів, що виражають емоції й почуття. У монографії «Konceptualizacja uczuć w języku polskim» [9; 10] у межах когнітивного підходу вона вперше в лінгвополоністиці здійснює комплексне дослідження метафор емоцій у польській мові (на тлі болгарської), спрямоване на виявлення специфіки концептуалізації у мовній свідомості обох народів.

Значний внесок у формування теоретичних засад і вироблення методологічних інструментів аналізу емоційної лексики належить А. Миколайчук, чії праці посідають помітне місце в сучасній польській емоціолінгвістиці. У 1997 р. під керівництвом проф. Р. Гжегорчикової вона захистила дисертацію на тему «Nazwy gniewu we współczesnym języku polskim (Analiza semantyczna podstawowych leksemów)»; результати дослідження авторка представила в монографії [5]. Дисертація

дослідниці на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук стосувалася комплексного відтворення образу радості в польській мові й розв'язання пов'язаних з цим теоретико-методологічних питань [27]. Згодом А. Миколайчук скеровує свій науковий інтерес у бік «вищих», «самоусвідомлюваних» емоцій. Найновішою працею мовознавиці є перша частина монографії «Wstyd i duma. Generalia i kontrasty w badaniach nad konceptualizacją przeżyć samoświadomościowych w języku polskim (na tle porównawczym)» [4].

У сучасних студіях над мовою емоцій А. Пайдзінська вивчала особливості їх вербалізації на матеріалі польської фразеології [28]; У. Копець приділила увагу розвитку емоційної лексики у мовленні дітей і молоді [29]; М. Борек, своєю чергою, зосередила дослідницький інтерес на предикатах, що позначають психічний дискомфорт особи, розглядаючи їх у контрастивному аспекті. Загалом серед сучасних польських дослідників, окрім уже згаданих, які зосереджуються на питаннях теорії, методології вивчення назв емоцій і почуттів та/або на аналізові особливостей концептуалізації тих чи тих психічних феноменів у польській мові і культурі, варто відзначити таких учених, як М. Блащик, К. Вонсінська, М. Гугала, Р. Гжегорчикова, Е. Єнджейко, А. Карась, А. Кшижановська, Е. Новак, Р. Павелец, Й. Попович, А. Роля, К. Томчак, М. Якубович та ін.

У лінгвістичних дослідженнях емоцій провідне значення мають тексти, адже саме дискурс найповніше репрезентує їх. Як слушно зазначає А. Миколайчук, досліджуючи слова на позначення емоцій у їхніх текстових переплетіннях, а не лише через призму лексикографічних дефініцій [...] ми вивчаємо сховані за ними моделі психічних переживань, що являють собою складні концептуальні структури, які часто створюються на основі концептуальних метафор і метонімії [27, с. 15]. У цьому руслі виокремлюються праці, присвячені функціонуванню назв емоцій і почуттів у художній літературі. Так, Б. Серадзька досліджувала емоційні стани Б. Шульца у світлі лексики з «Книги листів» [30], її авторству належить також важлива в аспекті історичної лінгвістики монографія «Jana Kochanowskiego renesansowy świat uczuć. Analiza językoznawcza» [31]. Предметом дослідження А. Кіновської була концептуалізація кохання й ненависті в романі «Буремний перевал» Е. Бронте та в її польських перекладах [32]. Д. Рудене досліджувала особливості семантики лексеми *smutek* у культовому романі Я. Л. Вишневського «Самотність у мережі» й у його латвійському перекладі [33] та ін.

З-поміж окреслених напрямів лінгвополоністичних студій слід виокремити також праці, що розглядають лінгводидактичний аспект, представлений у статтях і монографічних дослідженнях сучасних польських учених, у яких висвітлено, зокрема, проблему навчання емоціолексики як складника комунікативної компетентності, простежено її роль у мовленнєвій діяльності, окреслено методичні прийоми, що сприяють формуванню навичок вираження й інтерпретації емоцій у міжкультурній комунікації, тощо (В. Lewandowska-Tomaszczyk, В. Łukaszewicz, А. Rejtar).

Таким чином, узагальнений огляд праць польських мовознавців засвідчує, що проблематика емоцій посідає вагоме місце у сучасній польській гуманітаристиці. І хоча сам термін *lingwistyka emocji* не є поширеним у лінгвістичному дискурсі, здобуті результати дають вагомі підстави говорити про сформований науковий підхід, що послідовно розвивається передусім

у межах лінгвістичної семантики й спрямований на аналіз мовного осмислення явищ та феноменів, пов'язаних із внутрішнім світом людини.

В українському мовознавстві другої половини ХХ ст. проблема системного вивчення лексики, що позначає афективну сферу особистості, тривалий час залишалася порівняно мало опрацьованою. Окремі її аспекти порушувалися в поодиноких статтях, а також у деяких дисертаційних дослідженнях. Так, зокрема, одними з перших праць, присвячених вивченню структурно-функційної характеристики назв іменників зі спільним значенням «почуття, переживання» була дисертація Л. І. Шахової, відсубстантивних прикметників із семою «емоційно-психічний стан» у діячості – О. І. Артюх, концептуальному аналізові деяких груп негативних емоцій – Л. А. Антипенко. Особливості фразеологічної номінації явищ внутрішнього життя людини розглядалися у працях Н. М. Курикової та Е. М. Покровської. Згадані дослідження були здійснені переважно на матеріалі інших мов, не української.

В останні два десятиліття українські лінгвісти істотно активізували дослідження мовної репрезентації емоційної сфери. Висвітленню специфіки вербального втілення широкого спектра емоційних концептів присвячено низку праць, у яких простежуються семантичні, когнітивні та аксіологічні параметри їхньої репрезентації (Н. П. Башкірова, І. О. Голубовська, Ж. В. Краснобаєва-Чорна, Н. Михальчук, Л. Онуфрієва, І. П. Пініч та ін.). Дослідження здійснюються як на матеріалі української мови, так і в зіставному аспекті – у межах кількох споріднених або неспоріднених мов (Л. І. Ніколаєнко, Є. М. Петренко, М. Охріменко, А. О. Сидельська та ін.).

Діахронний вимір проблеми представлено в історико-етимологічних студіях П. О. Селігея [34], О. К. Ковалюк [35], С. П. Гриценко [36], у яких висвітлено походження та семантичні трансформації лексики на позначення емоцій і почуттів в українській мові. Окремий напрям становлять фразеологічні студії, що репрезентують усталені мовні моделі об'єктивації емоційного досвіду (Г. Г. Величко, У. В. Кемінь, Т. Князь, Ж. В. Краснобаєва-Чорна).

Частина праць зосереджена на аналізі емоційних концептів у художніх текстах, які віддзеркалюють мовні і культурні механізми об'єктивації емоційних станів (У. В. Кемінь, С. Ковалів, І. Я. Кость та ін.).

З-поміж досліджень українських мовознавців, у яких розглядається емоціолінгвістична проблематика, вирізняються праці полоністів (І. А. Аскерова, Д. І. Закусило (Коваленко), Л. І. Ніколаєнко), де представлено аналіз ключових базових емоцій (радості, смутку, страху, гніву) та моральних почуттів (зокрема, заздрості і співчуття) у семантико-когнітивному, структурно-граматичному, історико-етимологічному, лінгвоаксіологічному та лінгводидактичному вимірах – на матеріалі польської мови або у порівнянні та зіставленні з українською мовою й іншими слов'янськими. Окрему увагу приділено фразеологічним одиницям на позначення ментальної діяльності, інтелектуальних характеристик і вольових рис характеру людини, а також її емоційного досвіду з огляду на особливості їхньої структури, семантики й функціонування (Н. Б. Дем'яненко [37], О. Г. Лозинська [38]).

Варто відзначити, що поряд із дисертаційними та монографічними дослідженнями, а також статтями, спрямованими на опис окремих емоцій, в українському мовознавстві дедалі

активніше з'являються аналітичні розвідки, у яких лінгвістична емоціологія осмислюється як самостійна наукова галузь. Особливу увагу серед них привертає монографія В. Д. Сліпечкої «Лінгвістика емоцій: формування і розвиток (історико-теоретичний опис; бібліографічний покажчик)», що забезпечує ретроспективний огляд і систематизацію наукових здобутків [2].

У рецензії на цю працю Т. Ф. Осіпова зазначає, що її авторка належить до наукової школи проф. Т. А. Космеди – фундатора української лінгвоаксіології, відтак, з огляду на органічний зв'язок емоцій із категорією оцінки, Т. А. Космеду можна вважати засновницею лінгвоемоціології в українському мовознавстві [39, с. 192]. Поряд із акцентуванням ролі окремих наукових постатей становлення лінгвістики емоцій як окремого напрямку доцільно розглядати також як результат ширших наукових і культурно-інтелектуальних процесів: з одного боку, визначальну роль у ньому відіграли загальносвітові тенденції – передусім когнітивні, антропоцентричні та афективні, які переорієнтували мовознавчі студії на людиноцентричну інтерпретацію мови; з іншого – важливими були внутрішні передумови, сформовані в межах слов'янської філософсько-гуманітарної думки, що згодом дістала своє мовознавче продовження. Цій традиції завжди був іманентно властивий посилений інтерес до емоційності, духовного виміру людського буття, системи ціннісних категорій, серед яких особливе місце неодмінно відводилося внутрішньому світові людини (пор. укр. *Без ядра горіх ніщо, так само як і людина без серця*; *Все минає, але любов після всього зостається* (Г. Сковорода); *Раз добром нагріте серце – вік не охолоне* (Т. Шевченко); *Щоб до душі душою промовляти, то треба, щоб ті душі поріднилися* (Л. Українка); пол. *Barziej do serca to, co boli, człowiek Przypuszcza, niżli co kmyśli się dzieje* (J. Kochanowski), *Czucie i wiara silniej mówi do mnie, / Niż mędrca szkiełko i oko* (A. Mickiewicz); *Miej serce i patrzaj w serce* (A. Mickiewicz); *Chodzi mi o to, aby język giętki powiedział wszystko, co pomyśli głowa* (J. Słowacki); *Polaków nie zdobywa się groźbą, tylko sercem* (kard. Stefan Wyszyński) та ін.).

Висновки і перспективи подальших пошуків. Таким чином, лінгвістика емоцій у польсько-українському вимірі виразно демонструє тяглість наукових традицій, концептуальне багатство, різновекторність і методологічну розмаїтість сучасних аналітичних підходів, що створює міцне підґрунтя для комплексного опису й порівняльно-типологічного аналізу вербалізації емоцій у різних мовах (де вже досягнуто помітних результатів), а також для окреслення і розвитку нових перспективних дослідницьких векторів, здатних розширити теоретичні засади та аналітичні можливості цього наукового напрямку. Серед них особливо значущими видаються когнітивно-дискурсивні студії (зокрема, аналіз об'єктивації емоцій у художньому, політичному, кризовому, конфліктному чи воєнному дискурсах), гендерна емоціолінгвістика, дослідження емоційної лакуарності в перекладі й міжкультурній комунікації, а також розширення емоціолінгвістичного підходу в аспекті лінгводидактики та лексикографічної практики. Важливим завданням останньої постає укладання двомовних і багатомовних тезаурусів емоційної лексики, що не лише поглибить опис окремих мов, а й сприятиме становленню цілісної теорії слов'янської емоціолінгвістики.

Література:

1. Папіш В. А. Лінгвопсихоакцентуація елітарної мовної особистості: теорія, історія, дискурсивна практика: монографія / передне слово, наук. ред. Т. А. Космеди. Вінниця – Ужгород: Поліграф-центр «Ліра», 2022. 456 с.
2. Сліпецька В. Д. Лінгвістика емоцій: формування і розвиток (історико-теоретичний опис; бібліографічний показник). Дрогобич: Посвіт, 2017. 354 с.
3. Ніколаєнко Л. І. Репрезентація емоцій заздрості і співчуття в польській, російській та українській мовах: семантико-когнітивний і лінгвоаксіологічний виміри: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021. 412 с.
4. Mikołajczuk A. Wstyd i duma. T. 1. Generalia i kontrasty w badaniach nad konceptualizacją przeżyć samoświadomościowych w języku polskim (na tle porównawczym). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2021. 308 s.
5. Mikołajczuk A. Gniew we współczesnym języku polskim (analiza semantyczna). Warszawa: Energeia, 1999. 256 s.
6. Szumska D. O emocjach bez emocji. *Język a Kultura*. 2000. T. 14. S. 199–207.
7. Data K. W jaki sposób językoznawcy opisują emocje? *Język a Kultura* / pod red. I. Nowakowskiej-Kempnej. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2000. T. 14. S. 245–251.
8. Nowakowska-Kempna I. Język ciała czy ciało w umyśle, czyli o metaforyce uczuć. *Język a Kultura*. 2000. T. 14. S. 25–57.
9. Nowakowska-Kempna I. Konceptualizacja uczuć w języku polskim. Cz. 2. Warszawa: WSP, 2000. 438 s.
10. Nowakowska-Kempna I. Konceptualizacja uczuć w języku polskim. Warszawa: WSP, 1995. 272 s.
11. Jędrzejko E., Nowakowska-Kempna I. O uczuciach i ich objawach w aspekcie semantyki leksykalnej. *Przegląd Humanistyczny*. 1985. № 7–8. S. 81–90.
12. Аскерова І. А. Історичні витoki лінгвістики емоцій: українсько-польський контекст. *Актуальні питання гуманітарних наук* / [ред. М. Пантук, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2025. Вип. 92, т. 1. С. 239–247.
13. Askerova I. A. From the psychology of language to the linguistics of emotion: the intellectual legacy of O. Potebnia and J. Baudouin de Courtenay. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2025. № 75. С. 9–14.
14. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: ВЦ «Академія», 2013. 343 с.
15. Jakubowicz M. Badania etymologiczne w rekonstrukcji językowego obrazu świata. *Przeszłość w językowym obrazie świata* / pod red. A. Pajdzińskiej, P. Krzyżanowskiego. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1999. S. 117–127.
16. Buttler D. Grupa semantyczna przymiotników polskich o znaczeniu «pozostający w związku z radością». *Prace Filologiczne*. 1977. T. 27. S. 271–286.
17. Buttler D. Łączliwość przymiotników o znaczeniu «związany z radością». *Prace Filologiczne*. 1978. T. 28. S. 207–221.
18. Siatkowska E. Nazwy uczuć pozytywnych i negatywnych w języku polskim i czeskim (Analizaporównawcza materiału historycznego i współczesnego). *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*. 1991. № 27. S. 219–225.
19. Siatkowska E. Rozwój polskiego i czeskiego słownictwa określającego emocje proste na przykładzie pola semantycznego gniew. *Paralele w rozwoju słownictwa języków słowiańskich* / Pod red. H. Popowskiej-Taborskiej. Wrocław, 1989. S. 119–131.
20. Spagińska-Pruszek A. Język emocji: stydium leksykalno-semantyczne rzeczownika... Gdańsk: Wydawnictwo UG, 1994. 191 s.
21. Anatomia gniewu. Emocje negatywne w językach i kulturach świata / pod red. A. Duszak, N. Pawlak. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2003. 230 s.
22. Anatomia szczęścia. Emocje pozytywne w językach i kulturach świata / pod red. A. Duszak, N. Pawlak. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2005. 336 s.
23. Wierzbicka A. Słowa klucze. Różne języki – różne kultury. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2019. 564 s.
24. Wierzbicka A. Emocje. Język i «skrypty kulturowe». *Język. Umysł. Kultura*. Warszawa: PWN, 1999. S. 163–189.
25. Wierzbicka A. Kocha, lubi, szanuje. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1971. 279 s.
26. Nowakowska-Kempna I. Konstrukcje zdaniowe z leksykalnymi wykładnikami predykatów uczuć. Katowice: UŚ, 1986. 338 s.
27. Mikołajczuk A. Obraz radości we współczesnej polszczyźnie. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2009. 357 s.
28. Pajdzińska A. Jak mówimy o uczuciach a językowy obraz świata. *Językowy obraz świata* / pod red. J. Bartmińskiego. Lublin: UMCS, 2004. S. 83–101.
29. Kopeć U. Rozwój słownictwa nazywającego uczucia w języku dzieci i młodzieży. Rzeszów: Wydawnictwo WSP, 2000. 179 s.
30. Sieradzka B. Stany emocjonalne Brunona Schulza w świetle słownictwa z «Księgi Listów». *Materiały XVII konferencji młodych językoznawców-dydaktyków* (Bydgoszcz – Wenecja, 22–24 maja 1990 r.) / Pod red. A. Otfinowskiego. Bydgoszcz, 1995. S. 159–164.
31. Sieradzka-Baziur B. Jana Kochanowskiego renesansowy świat uczuć. Kraków: DWN, 2002. 224 s.
32. Kinowska A. Konceptualizacja miłości i nienawiści w powieści «Wichrowe Wzgórze» Emily Brontë i jej dwóch polskich przekładach. Kraków: Universitas, 2003. 98 s.
33. Rudene D. Semantyka leksemu *smutek* powieści J. L. Wiśniewskiego «Samotność w sieci» i oraz w jej łotewskim przekładzie. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica*. 2012. Vol. 46. S. 103–111.
34. Селігей П. О. Внутрішня форма назв емоцій в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2001. 20 с.
35. Ковалюк О. К. Лексика на позначення емоцій та емоційних станів людини в українській мові XIV–XVI століть: дис. ... канд. філол. наук (д-ра філософії): 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2020. 278 с.
36. Гриценко С. П. Динаміка лексики української мови XVI–XVII ст. Київ: ТОВ «КММ», 2017. 936 с.
37. Дем'яненко Н. Б. Польські фразеологічні одиниці на позначення ментальних властивостей людини: структурно-семантична та формально-граматична характеристики: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.03. Київ, 2003. 23 с.
38. Лозинська О. Г. Польська кінематична фразеологія на позначення емоцій: структура, семантика, функціонування: дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2014. 20 с.
39. Осіпова Т. Національна лінгвемоціологія: рец. на монографію: Сліпецька В. Лінгвістика емоцій: формування і розвиток (історико-теоретичний опис; бібліографічний показник). Дрогобич, 2017. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 38, Т. 3. С. 192–193.

Askerova I. The linguistics of emotions in Polish and Ukrainian linguistics: scholarly achievements and contemporary analytical directions

Summary. The article is devoted to the analysis of contemporary approaches to the study of emotions in language within Polish and Ukrainian linguistics. The focus is on the scholarly achievements of representatives of these two national traditions, which develop within the anthropocentric paradigm and encompass cognitive, linguocultural, psycholinguistic, communicative-discursive, and semantic-pragmatic approaches. The paper provides a systematic overview of the theoretical and methodological frameworks that shape the current state of emotion linguistics

in Polish and Ukrainian studies. Particular attention is paid to the contributions of A. Wierzbicka, as well as J. Bartmiński and his school of cognitive ethnolinguistics, in developing axiological and cultural-semiotic approaches to the analysis of emotions, especially in terms of reconstructing the linguistic worldview. At the same time, the importance of Ukrainian studies is emphasized, particularly those focused on identifying national-mental and discursive features of the verbalization of emotional experience, as well as on the contrastive analysis of emotional vocabulary.

The main stages in the development of emotion linguistics in the Polish and Ukrainian scholarly traditions are outlined, and the institutional factors shaping its evolution are traced, including the role of academic schools, conferences, and collective monographs. The study also identifies key tendencies of the contemporary stage, notably the strengthening of interdisciplinary connections with psychology, cultural studies, and cognitive science. It is demonstrated that modern emotion linguistics is characterized by methodological pluralism and a tendency toward the integration of diverse

analytical approaches. The paper highlights the productivity of combining lexicographic, corpus-based, and discourse analysis as tools for reconstructing emotional meanings. In conclusion, it is argued that contemporary emotion linguistics emerges as a dynamic field oriented toward developing new approaches to understanding the affective dimension of language and its role in shaping the value-laden emotional worldview.

Key words: linguistics of emotions, anthropocentric paradigm, cognitive linguistics, linguocultural studies, psycholinguistics, cognitive ethnolinguistics, Polish linguistics, Ukrainian linguistics.

Дата першого надходження статті до
видання: 10.06.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 06.07.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Берегова О. А.,кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романської філології

Навчально-наукового інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0000-0001-6652-4948>

МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРУ В ІСПАНОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ 2024–2026 РОКІВ

Анотація. У статті розглянуто, як сучасні іспаномовні медіа позначають жінок у публічних ролях, уживають альтернативи формам чоловічого роду з узагальнювальним значенням та висвітлюють дискусії довкола інклюзивної мови. Впродовж 2024–2026 років вибір форми на позначення особи вийшов за межі стилістики й став предметом урядових рішень та судових спорів. До корпусу ввійшли 32 публікації 2024–2026 років: 16 матеріалів El País, 4 – La Nación, 11 – elDiario.es і один матеріал BBC News Mundo, передрукований виданням Acento. Матеріал дослідження дібрано методом суцільної вибірки. Після вилучення повторів, елементів навігації та випадків, не пов'язаних із позначенням осіб, зафіксовано 186 випадків досліджуваних мовних одиниць. У дослідженні застосовано методи лексико-семантичного, контекстуального, прагматичного та дискурсивного аналізу. Серед зафіксованих випадків найбільші групи становлять назви, що безпосередньо вказують на жінок (49 одиниць), фемінітиви на позначення посад, професій і публічних ролей (41) та метамовна лексика (37); менші за обсягом групи утворюють лексика гендерної проблематики (29), колективні та гендерно нейтральні номінації (18), а також парні й небінарні форми (по 6). Форми з -e, x та @ трапляються передусім у цитатах і поясненнях мовної політики, а не як звичний засіб редакційного тексту. Натомість колективні іменники *ciudadanía*, *alumnado*, *profesorado* і конструкції з іменником *persona* уживаються в редакційному тексті без додаткового коментаря. На матеріалах про Клаудію Шейнбаум видно, що *presidenta* може бути звичайною назвою посади й водночас знаком історичної зміни. Публікації про адміністративні обмеження в Аргентині, Сальвадорі та Чилі, навпаки, показують, як мовна форма стає частиною політичного протистояння, а серія матеріалів про назву севільської колегії адвокатів – як нейтралізація стає предметом судового розгляду. Поєднання лексико-семантичного аналізу з урахуванням того, кому належить висловлювання, дало змогу простежити, як повторне вживання певних мовних форм у медіа сприяє їх закріпленню в публічному мовленні. Окреслено й перекладацький вимір проблеми: передаючи такі одиниці українською, слід зберегти не лише денотативний зміст, а й ступінь їхньої нормативності та конфліктності. Результати дослідження можна використовувати під час викладання іспанської лексикології, медіалінгвістики та теорії і практики перекладу.

Ключові слова: гендерна лінгвістика, іспаномовний медіа-дискурс, фемінітиви, інклюзивна мова, мовна політика, критичний дискурс-аналіз.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Науковий інтерес становить не сама наявність граматичного роду в іспанській мові, а те, як ця категорія взаємодіє з усталеними в суспільстві способами позначення осіб. Форми чоловічого роду традиційно вживають для позначення як чоловіків, так і змішаних груп, проте в медіатекстах вони не завжди сприймаються як соціально нейтральні, навіть якщо граматично є немаркованими. Коли йдеться про посаду, яку впродовж тривалого часу обіймали лише чоловіки, вибір між *presidente* і *presidenta* стає частиною ширшої суспільної дискусії про видимість жінки в органах влади. Отже, гендерна репрезентація постає водночас мовним і дискурсивним явищем.

У сучасних іспаномовних медіа ця проблема виявляється на кількох рівнях. Це фемінітиви професійно-посадової семантики (*presidenta*, *ministra*, *jueza*, *abogada*), колективні та гендерно нейтральні назви (*ciudadanía*, *alumnado*, *personas usuarias*), парні форми (*todos y todas*), небінарні графічні утворення на зразок *nosotrxs* і метамовні назви маркерів *e*, *x*, *@*. До цього переліку слід додати лексику, яка називає сам конфлікт довкола мовної норми: *lenguaje inclusivo*, *uso no sexista del lenguaje*, *género gramatical*, *sexismo lingüístico*. Одна й та сама одиниця, залежно від жанру та джерела висловлювання, може виконувати номінативну, символічну, полемічну або інституційно-нормативну функцію.

Медіадискурс є особливо показовим матеріалом, оскільки в ньому поєднуються журналістський виклад, висловлювання політиків, рекомендації установ і реакції аудиторії. У 2024–2026 роках дискусія про використання гендерно чутливих мовних форм вийшла за межі академічного середовища й стала помітною частиною державної мовної політики. Поряд із закріпленням фемінітива *presidenta* в мексиканському політичному мовленні з'явилися заборони окремих інклюзивних форм в Аргентині та Сальвадорі, а 2026 року – вимога обмежити їх у державних службах Чилі. Для української іспаністики та перекладознавства це має практичне значення: перекладачеві необхідно відтворити не лише денотативний зміст одиниці, а й ступінь її нормативності, новизни та конфліктності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичні засади дослідження сформувалися на перетині кількох напрямів. Д. Камерон розглядає мову як простір соціального регулювання й гендерованої практики [1]. П. Екерт і С. Макконнелл-Гінет

пов'язують конструювання гендеру з конкретними спільнотами, жанрами та ситуаціями взаємодії [2]. Медіалінгвістичний підхід Н. Ферклафа дає змогу перейти від словоформи до умов її продукування й поширення [3], а критичний дискурс-аналіз, представлений працями Р. Водак, М. Меєра [4] та М. Лазар [5], зосереджує увагу на тому, як мовний вибір підтримує або змінює відносини влади.

Нормативний вимір іспаномовної дискусії репрезентовано академічною граматиною RAE й ASALE [6], доповіддю І. Боске [7] та окремим звітм Королівської іспанської академії [8]. У цих працях узагальнювальне вживання форм чоловічого роду розглянуто як системне мовне явище, а також висловлено застереження щодо механічного ототожнення граматичного роду із соціальною нерівністю. Іншу практичну лінію представляють рекомендації ООН: вони не вимагають перебудови іспанської морфології, але пропонують колективні назви, конструкції з *persona* та інші засоби уникнення небажаної асиметрії [9]. На нашу думку, саме співіснування цих підходів, а не перемога одного з них, визначає сучасну медійну практику.

Останні дослідження уточнюють окремі аспекти проблеми. С. Герреро Салазар показала, що медіа здатні переносити поляризовану дискусію про інклюзивну мову в університетський простір [10]. М. Л. Парра та Е. Дж. Серафіні розмежували нормативну й соціолінгвістичну перспективи та описали форми з *-e* і *x* у контексті викладання іспанської [11]. А. Г. Пальма та співавтори довели, що поняття інклюзивної мови не можна зводити до одного закінчення: воно охоплює граматичні, дискурсивні, політичні й психолінгвістичні чинники [12]. Опитування іспанських студентів, проведене Л. Манйосо-Пачеко та Р. Санчесом-Кабреро, засвідчило залежність ставлення до гендерно чутливих засобів від соціального й освітнього контексту [13].

Важливим для цієї роботи є й корпусне дослідження А. Вальдендорф на матеріалі німецьких медіа: воно показало, що редакційна позиція, політична орієнтація видання та тип інклюзивної форми впливають на частотність її вживання [14]. Попри відмінність мовних систем, сам принцип аналізу продуктивний і для іспаномовного матеріалу. Водночас комплексний опис новітніх іспаномовних медіатекстів, у якому лексико-семантична класифікація поєднана з розмежуванням редакційного голосу й цитованого мовлення, залишається недостатньо розробленим в українській іспаністиці.

Формування мети статті. Мета статті полягає у виявленні та систематизації лексичних засобів гендерної репрезентації в іспаномовних медіа 2024–2026 років і в з'ясуванні їхніх дискурсивних функцій. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: охарактеризувати основні типи мовних одиниць, пов'язаних із гендерною репрезентацією; установити співвідношення фемінітивів, гендерно нейтральних, парних і небінарних форм; простежити, як значення цих форм залежить від жанру та джерела висловлювання; визначити роль медіа в унормуванні мовних змін або, навпаки, у поданні їх як дискусійних. Об'єктом дослідження є сучасний іспаномовний медіадискурс, предметом – лексичні, словотвірні та дискурсивні засоби репрезентації гендеру.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Матеріал дослідження охоплює 32 тексти, опубліковані від січня 2024 до червня 2026 року: 16 публікацій *El País*, 4 – *La Nación*, 11 –

elDiario.es та один матеріал *BBC News Mundo*, розміщений на сайті *Acento* [15–46]. До корпусу ввійшли новини, репортажі, аналітичні матеріали й редакційні колонки про політичне представництво жінок, інклюзивну мову, узагальнювальне вживання форм чоловічого роду та рішення установ щодо використання гендерно чутливих мовних форм. Під час опрацювання вилучалися меню, рекламні й підписні блоки, переліки пов'язаних публікацій та читачькі коментарі. Заголовок вважався частиною тексту, оскільки саме в ньому нерідко зосереджено оцінку або символічну функцію номінації.

Матеріал дослідження дібрано методом суцільної вибірки. До аналізу включали всі виявлені в цих текстах уживання мовних форм, пов'язаних із гендерною репрезентацією. Не враховували повтори заголовків, елементи навігації сайту та випадки, у яких знайдене слово мало інше значення, наприклад *Argentina* як назва країни або *secretaría* як назва установи. У результаті зафіксовано 186 контекстних одиниць.

Одиницею аналізу вважали окреме вживання лексеми або усталеного словосполучення в конкретному контексті. Парну конструкцію на зразок *mujeres y hombres* вважали одним випадком. Якщо форма поєднувала ознаки кількох типів, її зараховували до тієї категорії, функція якої переважала в конкретному контексті. Повторне вживання тієї самої форми в іншому тексті або в іншій частині одного тексту фіксували як окремий випадок.

Тексти для корпусу добирали цілеспрямовано: позначення гендеру або мовна політика вже становили тему відповідних публікацій. Тому наведені частки характеризують саме цей масив і не можуть механічно переноситися на весь іспаномовний медіадискурс.

Помітний блок матеріалу становлять фемінітиви професійно-посадової семантики: *presidenta*, *ministra*, *científica*, *jueza*, *diputada*, *abogada*, *letrada*, *investigadora*, *escritora*, *autora*, *directora*. Їхня поява пов'язана не лише зі словотвірною моделлю, а й із реальними змінами в соціальній структурі. У матеріалі про вступ Клаудії Шейнбаум на посаду форма *presidenta* входить до заголовка, ліду й основного тексту; вислів *presidenta con A* прямо перетворює закінчення слова на знак жіночої видимості [15]. Конституційне закріплення форм *Presidenta de la República* та *Gobernadora* у Мексиці показує перехід фемінітива з медійного в мову офіційно-правових документів [31].

Слід, однак, розрізнити номінацію і її дискурсивне навантаження. У звичайній новині *presidenta* є граматично узгодженою назвою посади. У репортажі про першу жінку на чолі держави ця сама форма набуває символічного значення. Фраза *No llego sola, llegamos todas* [15] переосмислює індивідуальну перемогу як колективне досягнення, причому займенник *todas* безпосередньо вказує на жіночу спільноту. Поряд із цим медіа називають Шейнбаум *científica*, *madre*, *abuela*. У цих публікаціях поєднання кількох характеристик розширює образ політикині: посада не витісняє професійну й особисту біографію, а стає частиною цілісного медійного портрета.

Ще одну групу утворюють засоби гендерно нейтрального позначення осіб. У досліджуваному матеріалі простежуються щонайменше три способи нейтралізації: колективні іменники *ciudadanía*, *alumnado*, *profesorado*; конструкції з іменником *persona* – *personas usuarias*, *personas lectoras*, *personas trans*, *persona titular*; а також інституційні чи абстрактні назви *la*

abogacia, la comunidad LGBTQ. Вони не змінюють морфологічної системи й не роблять речення таким громіздким, як регулярні подвоєння. Саме тому форми *ciudadanía* або *personas* відповідають вимогам стислого журналістського викладу: вони зрозумілі, нормативні та придатні для використання в заголовках.

Парні конструкції виконують іншу функцію: безпосередньо вказують на обидва компоненти адресата й роблять їх видимими в тексті. У досліджуваному матеріалі зафіксовано *mujeres y hombres, todos y todas, niños y niñas* та *presidente o presidenta*. Таких випадків лише шість, причому вони здебільшого входять до цитованої політичної або метамовної частини повідомлення. Редакційний виклад частіше обирає коротшу колективну чи нейтральну номінацію.

Показовою є серія публікацій *elDiario.es* про суперечку навколо назви *Colegio de Abogados de Sevilla*. У цих матеріалах варіант *Colegio de la Abogacia* постає не просто коротшим відповідником, а інституційною назвою, яка має охопити і *abogados*, і *abogadas* [36–40]. Подібний принцип реалізовано в назві *Colegio Oficial de la Arquitectura Técnica de Cádiz*, де назва галузі замінює маскулінне позначення фахівців [43]. Саме такі випадки показують, що нейтралізація може бути не лише стилістичним прийомом редакції, а й предметом судового розгляду та професійної дискусії.

Окремий сегмент охоплює форми з *-e*, *x* та *@*. На відміну від фемінітивів, у досліджених матеріалах вони рідко функціонують як звичний засіб редакційного тексту. Частіше це об'єкт повідомлення: у текстах про рішення аргентинської влади послідовність назв «літера *e*, знак *@*, літера *x*» подається як предмет адміністративної заборони [18]. У реакціях письменників *lenguaje inclusivo* пов'язується вже не лише з граматику, а зі свободою висловлювання й політичною позицією [32]. Отже, частотність такої одиниці не можна автоматично тлумачити як показник її прийняття: необхідно встановити, хто говорить, у чийій цитаті вона з'являється і якими оцінними словами оточена. Із шести уживань цієї категорії у трьох названо знак *@* (*la atoba*), по одному разу – літери *e* та *x*, а ще в одному безпосередньо вжито графічну форму *nosotrxs*. Тому поширені в теоретичних описах приклади *elle, todes, compañeres* не можна подавати як одиниці саме цього корпусу.

Це розрізнення підтверджує й аналіз метамовної лексики. Із 37 випадків 27 припадають на словосполучення *lenguaje inclusivo*, п'ять – на *uso no sexista del lenguaje*; по одному разу зафіксовано *género gramatical, desdoblamiento de género, sexismo lingüístico, lenguaje sexista* та *lenguaje no sexista*. Отже, медіа значно частіше безпосередньо згадують інклюзивну мову, ніж послідовно застосовують її найпомітніші інноваційні форми у власному голосі.

Ця закономірність виразно простежується в матеріалах 2025–2026 років. У публікації про обмеження слів *feminismo, no binario, inmigrante* мовна політика осмислюється як спосіб звуження демократичного простору [19]. Повідомлення про заборону інклюзивної мови в школах Сальвадору відтворює офіційну рамку «правильного й уніфікованого мовлення» та перелік форм, які влада вважає деформаціями [30]. У Чилі 2026 року подібну аргументацію перенесено до сфери державних послуг: у парламентській резолюції інклюзивні засоби названо «граматичним викривленням» [28]. У всіх трьох випадках медійна присутність інновацій зростає саме внаслідок публічного обговорення заборон.

Окрему групу становить лексика, пов'язана з гендерною проблематикою: *perspectiva de género, igualdad de género, feminismo, feminista, techo de cristal, machista, no binario, violencia machista, paridad, paritario*. Вона не завжди є інклюзивною у вузькому граматичному сенсі, але формує рамку розуміння події. Так, *violencia machista* переносить увагу з поодинокого злочину на структурну зумовленість насильства [20]. Найчастотнішими в цій категорії є *perspectiva de género* – 10 випадків – та *igualdad de género* – 5. Відповідно, гендерна репрезентація реалізується не тільки через рід назви особи, а й через вибір понять, за допомогою яких медіа пояснюють причинність та масштаб явища.

У проаналізованих прикладах одна й та сама форма поводитися по-різному. *Presidenta* може просто ідентифікувати посаду, але в заголовку про першу президентку країни вона стає знаком історичної зміни. *Ciudadanía* або конструкція з *persona* дає змогу уникнути зайвого подвоєння, тоді як *todos y todas* навмисно робить видимими обидва компоненти адресата. Форми з *-e*, *x*, *@* найчастіше виконують полемічну функцію: редакція відтворює їх у цитаті, пояснює або ставить поруч із лексемами *prohibición, polémica, deformación*. Отже, функцію визначає не лише словоформа, а й автор висловлювання, жанр і слова, ужиті поруч.

Кількісний аналіз охопив 186 контекстних уживань мовних одиниць, пов'язаних із гендерною репрезентацією. Кожне вживання зараховано до однієї категорії відповідно до його основної функції в конкретному контексті. У таблиці 1 подано розподіл зафіксованих уживань за визначеними категоріями. Наведені кількісні показники характеризують досліджуваний корпус із 32 медіатекстів і не відображають частотності цих одиниць в іспаномовних медіа загалом.

Таблиця 1

Розподіл гендерно релевантних мовних одиниць у досліджуваному корпусі

Тип мовного явища	Кількість	Частка
Назви, що безпосередньо вказують на жінок	49	26,3%
Фемінітиви на позначення посад, професій і публічних ролей	41	22,0%
Метамовна лексика, пов'язана з інклюзивною мовою	37	19,9%
Лексика гендерної проблематики	29	15,6%
Колективні та гендерно нейтральні назви	18	9,7%
Парні форми	6	3,2%
Небінарні форми з <i>-e</i> , <i>x</i> , <i>@</i>	6	3,2%
Разом	186	100%

Найбільшу групу становлять назви, що безпосередньо вказують на жінок, – 49 випадків (26,3%). Це очікувано для корпусу, у якому помітне місце посідають матеріали про політичне представництво та видимість жінок. Фемінітиви зафіксовано у 41 випадку (22,0%), метамовну лексику – у 37 (19,9%), лексику, пов'язану з гендерною проблематикою, – у 29 (15,6%). Колективні й нейтральні засоби становлять 18 одиниць (9,7%). Парних і небінарних форм зафіксовано по 6 (по 3,2%). Водночас мала кількість безпосередніх графічних інновацій не означає відсутності теми: значно частіше медіа згадують і обговорюють поняття *lenguaje inclusivo*, ніж уживають такі форми у власному тексті редакції. У середині найбільшої категорії теж

помітна концентрація: форма *mujeres* становить 36 із 49 уживань, а *mujer* – ще 9. Отже, частки характеризують повторюваність контекстних уживань, а не кількість різних лексем. Сума округлених часток відрізняється від 100% на 0,1%.

Спосіб подання значною мірою залежить від жанру. У новині фемінітив або нейтральна конструкція передусім забезпечує точність. У репортажі та сама форма може стати частиною символічної сцени – як у вислові *No llego sola, llegamos todas*. У колонці чи культурному огляді *-e* та *x* частіше коментують, беруть у лапки або оцінюють. Редакційні матеріали частіше використовують абстрактні назви *igualdad*, *paridad*, *violencia machista*. Перед нами не лінійна заміна чоловічого роду в узагальнювальному значенні однією новою моделлю, а співіснування кількох стратегій, розподілених між жанрами й комунікативними ролями.

На розвиток цієї системи впливають соціальні й власне медійні чинники. Зростання жіночої присутності у владі створює потребу у вживанні фемінітивів; міжнародні рекомендації підтримують гендерно нейтральні засоби; активістські практики поширюють небінарні форми. Водночас академічні застереження та державні заборони посилюють публічні суперечки. На мовний вибір впливає і прагнення редакції до стислості: коротка форма *ciudadanía* зручніша за регулярне подвоєння, тоді як графічні інновації можуть ускладнювати озвучення. Медіа не встановлюють мовних правил, але через повторне вживання можуть робити певну форму звичною або, навпаки, пов'язувати її з мовним конфліктом.

Під час перекладу українською важливо зберегти цю різницю. *Presidenta* в нейтральній новині доцільно передавати нормативним фемінітивом *президентка*. У гаслі *presidenta con A* необхідно зберегти метамовний акцент і пояснити роль закінчення. Колективне *ciudadanía* може відповідати словам *громадянство*, *громадськість* або конструкції *громадяни й громадянки* – залежно від контексту. Форму *nosotrxs* і метамовні назви графічних маркерів *la arropa*, *la e*, *la x* не слід автоматично замінювати нормативними відповідниками: якщо вони є предметом полеміки, переклад має передати їхню експериментальність, за потреби з коротким коментарем.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Аналіз показав, що мовна репрезентація гендеру в медіа не зводиться до вибору закінчення. Фемінітиви на позначення посад і професій здебільшого вживаються без пояснення, а отже, є звичними назвами посад і професій у медіатекстах. Колективні іменники та конструкції з *persona* дають змогу висловитися нейтрально й стисло. Небінарні форми з *-e*, *x* та *@* з'являються переважно в цитатах, метамовних поясненнях і матеріалах про заборони. Лексеми *violencia machista*, *perspectiva de género*, *igualdad de género*, *paridad* утворюють інший рівень репрезентації: вони не називають мовну форму, а формують рамку, у якій подія набуває гендерного значення.

Поеднання лексико-семантичного аналізу з урахуванням того, кому належить висловлювання, дає змогу простежити, як повторне вживання певних мовних форм у медіа сприяє їх закріпленню в публічному мовленні. Слово, яке регулярно входить до заголовка без пояснення, поступово втрачає відчуття новизни. Натомість форма, що регулярно вживається поруч із лексемами *prohibición* або *polémica*, закріплюється як знак конфлікту. Це розрізнення важливе для викладання іспанської лек-

сикології, стилістики й перекладу. Наступним кроком має стати більший корпус із доступною системою позначення даних, окремим кодуванням редакційного та цитованого мовлення і зіставленням національних варіантів іспанської мови.

Література:

1. Cameron D. *Feminism and Linguistic Theory*. 2nd ed. London : Macmillan, 1992. 247 p.
2. Eckert P., McConnell-Ginet S. *Language and Gender*. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 320 p.
3. Fairclough N. *Media Discourse*. London : Edward Arnold, 1995. 214 p.
4. Wodak R., Meyer M. *Methods of Critical Discourse Studies*. 3rd ed. London : Sage, 2016. 272 p.
5. Lazar M. M. *Feminist Critical Discourse Analysis: Gender, Power and Ideology in Discourse*. London : Palgrave Macmillan, 2005. 260 p.
6. Real Academia Española, Asociación de Academias de la Lengua Española. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid : Espasa, 2009. 3885 p.
7. Bosque I. *Sexismo lingüístico y visibilidad de la mujer*. Madrid : Real Academia Española, 2012. URL: https://www.rae.es/sites/default/files/Sexismo_linguistico_y_visibilidad_de_la_mujer_0.pdf (дата звернення: 13.07.2026).
8. Real Academia Española. *Informe de la Real Academia Española sobre el lenguaje inclusivo y cuestiones conexas*. Madrid : RAE, 2020. URL: https://www.rae.es/sites/default/files/Informe_lenguaje_inclusivo.pdf (дата звернення: 13.07.2026).
9. United Nations. *Orientaciones para el empleo de un lenguaje inclusivo en cuanto al género en español*. URL: <https://www.un.org/es/gender-inclusive-language/guidelines.shtml> (дата звернення: 13.07.2026).
10. Guerrero Salazar S. *El lenguaje inclusivo en la universidad española: la reproducción del enfrentamiento mediático*. *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación*. 2021. № 88. P. 15–29. DOI: 10.5209/clac.78294.
11. Parra M. L., Serafini E. J. «Bienvenidx todes»: el lenguaje inclusivo desde una perspectiva crítica para las clases de español. *Journal of Spanish Language Teaching*. 2021. Vol. 8, № 2. P. 143–160. DOI: 10.1080/23247797.2021.2012739.
12. Palma A. G., Arellano N., Celi M. A., Chimenti M. de los A., de los Rios M., Stetie N. A. *Lenguaje inclusivo: vademécum lingüístico*. CUHSO. 2024. Vol. 34, № 1. P. 709–750. DOI: 10.7770/cuhso-v34n1-art713.
13. Mañoso-Pacheco L., Sánchez-Cabrero R. *Gender-inclusive language usage in academia: exploring pre-service teachers' perspectives*. *Issues in Language Studies*. 2024. Vol. 13, № 2. P. 87–102. DOI: 10.33736/ils.6826.2024.
14. Waldendorf A. *Words of change: The increase of gender-inclusive language in German media*. *European Sociological Review*. 2024. Vol. 40, № 2. P. 357–374. DOI: 10.1093/esr/jcad044.
15. Claudia Sheinbaum, primera presidenta de México: “No llego sola, llegamos todas”. *El País*. 01.10.2024. URL: <https://elpais.com/mexico/2024-10-01/claudia-sheinbaum-primera-presidenta-de-mexico-no-llego-sola-llegamos-todas.html> (дата звернення: 13.07.2026).
16. Los símbolos de Sheinbaum ante el Congreso: de la comitiva de mujeres a una Ifigenia Martínez al límite. *El País*. 01.10.2024. URL: <https://elpais.com/mexico/2024-10-01/sheinbaum-en-su-primer-discurso-como-presidenta-no-les-voy-a-defraudar.html> (дата звернення: 13.07.2026).
17. La primera presidenta de México, un hito para todas. *El País*. 02.10.2024. URL: <https://elpais.com/mexico/2024-10-02/la-primera-presidenta-de-mexico-un-hito-para-todas.html> (дата звернення: 13.07.2026).
18. Milei anuncia la prohibición del lenguaje inclusivo y de “todo lo referente a la perspectiva de género”. *El País*. 27.02.2024. URL:

- <https://elpais.com/argentina/2024-02-27/milei-anuncia-la-prohibicion-del-lenguaje-inclusivo-y-de-todo-lo-referente-a-la-perspectiva-de-genero.html> (дата звернення: 13.07.2026).
19. Prohibido decir “feminismo”, “no binario” e “inmigrante”: cómo los gobiernos ultras restringen la democracia a través de las palabras. El País. 06.04.2025. URL: <https://elpais.com/cultura/2025-04-06/prohibido-decir-feminismo-no-binario-e-inmigrante-como-los-gobiernos-ultras-restringen-la-democracia-a-traves-de-las-palabras.html> (дата звернення: 13.07.2026).
 20. Insoportable violencia machista. El País. 04.07.2024. URL: <https://elpais.com/opinion/2024-07-04/insoportable-violencia-machista.html> (дата звернення: 13.07.2026).
 21. Poder paritario. El País. 25.07.2024. URL: <https://elpais.com/opinion/2024-07-25/poder-paritario.html> (дата звернення: 13.07.2026).
 22. Un lenguaje inclusivo sin un mundo en el que hablarlo. El País. 24.01.2024. URL: <https://elpais.com/opinion/2024-01-24/un-lenguaje-inclusivo-sin-un-mundo-en-el-que-hablarlo.html> (дата звернення: 13.07.2026).
 23. La RAE critica las recomendaciones del Congreso para un uso no sexista del lenguaje. El País. 13.02.2024. URL: <https://elpais.com/cultura/2024-02-13/la-rae-critica-que-las-recomendaciones-del-congreso-para-un-uso-no-sexista-del-lenguaje.html> (дата звернення: 13.07.2026).
 24. El Congreso dejará de ser “de los Diputados” y su reglamento se reescribirá con lenguaje inclusivo. El País. 19.03.2024. URL: <https://elpais.com/espana/2024-03-19/el-congreso-dejara-de-ser-de-los-diputados-y-su-reglamento-se-reescribira-con-lenguaje-inclusivo.html> (дата звернення: 13.07.2026).
 25. Argentina: Milei, sin perspectiva. El País. 04.03.2024. URL: <https://elpais.com/opinion/2024-03-04/milei-sin-perspectiva.html> (дата звернення: 13.07.2026).
 26. Chamorro, Bachelet, Kirchner... México entrará a la lista de países latinoamericanos con mujeres presidentas. El País. 01.06.2024. URL: <https://elpais.com/mexico/elecciones-mexicanas/2024-06-01/chamorro-bachelet-kirchner-mexico-entrara-a-la-lista-de-paises-latinoamericanos-con-mujeres-presidentas.html> (дата звернення: 13.07.2026).
 27. Congreso, a secas. El País. 22.07.2025. URL: <https://elpais.com/opinion/2025-07-22/congreso-a-secas.html> (дата звернення: 13.07.2026).
 28. La Cámara de Diputados de Chile aprueba un proyecto que pide a Kast eliminar el lenguaje inclusivo en los servicios públicos. El País. 18.06.2026. URL: <https://elpais.com/chile/2026-06-18/la-camara-de-diputados-de-chile-aprueba-un-proyecto-que-pide-a-kast-eliminar-el-lenguaje-inclusivo-en-los-servicios-publicos.html> (дата звернення: 13.07.2026).
 29. Sexismo, personas lectoras y una vara. El País. 08.02.2025. URL: <https://elpais.com/opinion/2025-02-08/sexismo-personas-lectoras-y-una-vara.html> (дата звернення: 13.07.2026).
 30. Bukele prohíbe el lenguaje inclusivo en las escuelas de El Salvador. El País. 03.10.2025. URL: <https://elpais.com/america/2025-10-03/bukele-prohíbe-el-lenguaje-inclusivo-en-las-escuelas-de-el-salvador.html> (дата звернення: 13.07.2026).
 31. Senado de México aprueba incluir el término «presidenta» en la Constitución. La Nación. 10.12.2024. URL: <https://www.lanacion.com.ar/agencias/senado-de-mexico-aprueba-incluir-el-termino-presidenta-en-la-constitucion-nid10122024/> (дата звернення: 13.07.2026).
 32. ¿Qué dicen los escritores sobre la prohibición del lenguaje inclusivo? La Nación. 28.02.2024. URL: <https://www.lanacion.com.ar/cultura/que-dicen-los-escritores-sobre-la-prohibicion-del-lenguaje-inclusivo-nid28022024/> (дата звернення: 13.07.2026).
 33. El Gobierno prohibirá el lenguaje inclusivo y la perspectiva de género en toda la administración pública. La Nación. 27.02.2024. URL: <https://www.lanacion.com.ar/politica/el-gobierno-prohibira-el-uso-del-lenguaje-inclusivo-en-toda-la-administracion-publica-nid27022024/> (дата звернення: 13.07.2026).
 34. Milei prohíbe el uso del lenguaje inclusivo en la administración pública. La Nación. 27.02.2024. URL: <https://www.lanacion.com.ar/agencias/milei-prohibe-el-uso-del-lenguaje-inclusivo-en-la-administracion-publica-nid27022024/> (дата звернення: 13.07.2026).
 35. Milei prohibirá el lenguaje inclusivo en la administración pública. elDiario.es. 27.02.2024. URL: https://www.eldiario.es/internacional/milei-prohibira-lenguaje-inclusivo-administracion-publica_1_10963586.html (дата звернення: 13.07.2026).
 36. Letradas de Sevilla rechazan ante la jueza el nombre de «Colegio de Abogados»: «Me siento discriminada y no me incluye». elDiario.es. 27.06.2024. URL: https://www.eldiario.es/sevilla/letradas-sevilla-rechazan-jueza-nombre-colegio-abogados-siento-discriminada-no-incluye_1_11482450.html (дата звернення: 13.07.2026).
 37. El TSJA abre un proceso judicial contra el Gobierno de Moreno por validar el «sexismo lingüístico» con «los abogados». elDiario.es. 06.10.2024. URL: https://www.eldiario.es/andalucia/tsja-abre-proceso-judicial-gobierno-moreno-validar-sexismo-linguistico-abogados_1_11684074.html (дата звернення: 13.07.2026).
 38. Las abogadas de Sevilla estarán en el mapa: la calle de los Letrados se llamará Plaza de la Abogacía 17 años después. elDiario.es. 16.10.2024. URL: https://www.eldiario.es/sevilla/abogadas-sevilla-estaran-mapa-calle-letrados-llamara-plaza-abogacia-17-anos-despues_1_11733237.html (дата звернення: 13.07.2026).
 39. «Por fin se nos ve»: las letradas celebran su llegada al callejero de Sevilla con la Plaza de la Abogacía. elDiario.es. 18.12.2024. URL: https://www.eldiario.es/sevilla/ve-letradas-celebran-llegada-callejero-sevilla-plaza-abogacia_1_11904738.html (дата звернення: 13.07.2026).
 40. De «abogados» a «abogacía», una cuestión de justicia lingüística y social. elDiario.es. 08.04.2025. URL: https://www.eldiario.es/andalucia/en-abierto/abogados-abogacia-cuestion-justicia-linguistica-social_132_12200684.html (дата звернення: 13.07.2026).
 41. 3 símbolos de la toma de protesta de Claudia Sheinbaum al asumir como la primera presidenta de México. BBC News Mundo / Acento. 01.10.2024. URL: <https://acento.com.do/bbc-news-mundo/3-simbolos-de-la-toma-de-protesta-de-claudia-sheinbaum-al-asumir-como-la-primera-presidenta-de-mexico-9402187.html> (дата звернення: 13.07.2026).
 42. Más allá de las palabras. elDiario.es. 13.03.2024. URL: https://www.eldiario.es/opinion/tribuna-abierta/palabras_129_11067291.html (дата звернення: 13.07.2026).
 43. El Colegio de Aparejadores de Cádiz cambia de nombre para evitar el uso sexista del lenguaje. elDiario.es. 09.01.2025. URL: https://www.eldiario.es/andalucia/cadiz/colegio-aparejadores-cadiz-cambia-nombre-evitar-sexista-lenguaje_1_11950705.html (дата звернення: 13.07.2026).
 44. Los vascos no creen que el lenguaje inclusivo sea «inútil», pero consideran que «hay problemas más graves de injusticias sociales». elDiario.es. 07.07.2025. URL: https://www.eldiario.es/euskadi/vascos-no-creen-lenguaje-inclusivo-sea-inutil-consideran-hay-problemas-graves-injusticias-sociales_1_12444941.html (дата звернення: 13.07.2026).
 45. La Justicia andaluza rechaza el lenguaje inclusivo y concluye que el término «abogado» no invisibiliza a las mujeres abogadas. elDiario.es. 25.02.2026. URL: https://www.eldiario.es/sevilla/justicia-andaluza-rechaza-lenguaje-inclusivo-concluye-termino-abogado-no-invisibiliza-mujeres-abogadas_1_13012488.html (дата звернення: 13.07.2026).
 46. La RAE critica la guía de lenguaje no sexista del Congreso. elDiario.es. 13.02.2024. URL: https://www.eldiario.es/cultura/rae-discrepa-congreso-guia-lenguaje-no-sexista_1_10922067.html (дата звернення: 13.07.2026).

Beregova O. Linguistic representation of gender in Spanish-language media discourse, 2024–2026

Summary. The article examines how contemporary Spanish-language media refer to women in public roles, use alternatives to the generic masculine, and frame debates about inclusive language. Between 2024 and 2026 the choice of a form denoting a person moved beyond stylistic preference and became the subject of government decisions and court proceedings. The corpus comprises 32 publications from 2024–2026: 16 from El País, four from La Nación, 11 from elDiario.es, and one BBC News Mundo report republished by Acento. All relevant occurrences identified in the texts were included in the analysis. After duplicate headlines, navigation elements, and semantically irrelevant matches were excluded, the final dataset comprised 186 contextual uses. The study employs lexical-semantic, contextual, pragmatic, and discourse-analytical methods. The largest categories are direct references to women (49 units), feminine forms for offices, professions, and public roles (41), and metalinguistic terms related to inclusive language (37); smaller groups comprise gender-related conceptual vocabulary (29), collective and gender-neutral nouns (18), and paired and non-binary forms (six each). Forms with -e, x, and @ occur mainly in quotations and discussions of language policy rather than as part of routine editorial usage. Collective nouns such as *ciudadanía*, *alumnado*, *profesorado* and constructions with *persona*, by contrast, appear in editorial

narration without further comment. Reports on Claudia Sheinbaum show that *presidenta* can function both as an ordinary office title and as a marker of historical change. Reports on restrictions in Argentina, El Salvador, and Chile demonstrate how linguistic forms become part of political conflict, while the series on the naming of the Seville bar association shows that neutralisation may itself reach the courts. By distinguishing editorial narration from quoted speech, the study shows how recurring media use can make certain forms familiar or associate them with linguistic conflict. The translational dimension is outlined as well: rendering such units in Ukrainian requires preserving not only their denotative content but also their degree of normativity and contentiousness. The findings can be used in teaching Spanish lexicology, media linguistics, and translation.

Key words: gender linguistics, Spanish-language media discourse, feminine forms, inclusive language, language policy, critical discourse analysis.

Дата першого надходження статті до
видання: 16.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 14.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Бігунова Н. О.,

доктор філологічних наук, професор,
завідувачка кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
<https://orcid.org/0000-0002-9460-9700>

КОМПЛІМЕНТ ЯК ТАКТИКА «ЗБЕРЕЖЕННЯ ОБЛИЧЧЯ» (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ)

Анотація. Стаття присвячена аналізу комунікативних ситуацій, в яких компліменти слугують тактикою «збереження обличчя» співрозмовника. Матеріалом дослідження слугував сучасний англomовний художній дискурс. Компліменти активно вивчаються у межах теорії мовленнєвих актів, як соціальні ритуали і як тактики стратегій позитивної та негативної ввічливості. Компліментарні висловлювання характеризуються інтенціональністю, яка реалізує комунікативну установку мовця; цілеспрямованістю, яка здійснює вплив на адресата, та конвенційністю, яка відповідає за відповідність соціомовленнєвим нормам. Функціонування компліменту як тактики залежить від комунікативної ситуації, соціально закріплених норм та конвенцій мовленнєвого спілкування. Компліменти, разом з вітаннями, запрошеннями, вибаченнями, належать до найуживаніших форм вираження ввічливої поваги. Комплімент як тактика реалізації стратегій позитивної ввічливості зменшує соціальну дистанцію, посилює солідарність між співрозмовниками, враховує потреби реципієнта, дбає про його інтереси, бажання, потреби. Найчастіше комплімент слугує тактикою стратегій позитивної ввічливості. До стратегій позитивної ввічливості, в рамках яких вживаються компліменти, відносимо контактну-встановлювальну стратегію, стратегію збереження «обличчя» співрозмовника та стратегію належності до однієї групи. Спостереження над комунікативними ситуаціями, в яких персонажі художнього дискурсу висловлювали компліменти, свідчать про те, що комплімент є дієвим засобом «збереження обличчя» співрозмовника і вживається тоді, коли співрозмовник не впевнений у собі і адресант відчуває потребу підбадьорити його, а також щоб згладити незручність. Підтримка і захист співрозмовника пом'якшують дискомфорт ситуації, покращують емоційний стан адресата компліменту, а також стосунки партнерів по комунікації.

Ключові слова: комплімент, ввічливість, соціальний ритуал, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, персональне мовлення.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика демонструє особливу увагу до аналізу умов комунікативної успішності та диференціації прийомів та стратегій, пов'язаних з її досягненням.

У процесі гармонізації відносин адресант повідомлення дбає не тільки про своє «соціальне обличчя», а й про самооцінку співрозмовника. Гармонізації відносин активно слугують компліменти – мовленнєві акти позитивної оцінки або комунікативні тактики стратегій ввічливості. Компліменти активно вивчаються у межах теорії мовленнєвих актів (Кулініч, 2016;

Bigunova et.al., 2020; Solodka, Perea, 2018), як соціальні ритуали (Гулієва, 2018; Микитюк, 2024; Шахновська, 2017; Adachi, 2012; Farenkia, 2004; Goffman, 1986; Wolfson, 1983), як тактики стратегій позитивної та негативної ввічливості (Шахновська, 2017; Brown and Levinson, 1987; Herbert and Straight, 1989; Holmes, 1988).

В теорії мовленнєвих актів компліменти визначаються як поліінтенційні або гібридні мовленнєві акти, ступінь щирості яких в кожній окремій комунікативній ситуації визначає їх оцінка, ритуальна, етикетна, фатична, регулююча, маніпулятивна та інша іллокутивна спрямованість [6; 10]. Зазначається, що компліментарні акти носять стратегічний характер і виконують низку функцій, серед яких на особливу увагу заслуговують фатична і прагматична. Як фатичний акт комплімент формує бажану атмосферу у спілкуванні. Прагматична складова компліментарного акту реалізується через активний вплив мовця на адресата, зокрема через зміни в його емоційній сфері.

У відповідності до логіко-прагматичної теорії комунікації поведінка комунікантів визначається їхніми намірами, інтенціями, комунікативними стратегіями та тактиками [9; 16]. Е. Гоффман дотримується думки, що компліменти, як і вітання, запрошення, вибачення, належать до найуживаніших форм вираження ввічливої поваги [14, с. 81]. Дослідник називає такі форми церемоніальними діями, що супроводжують соціальні взаємовідносини та визначає їх як «міжособистісні ритуали» [там само, с. 64]. За спостереженням Б. М. Фаренкія, співрозмовники часто роблять компліменти, щоб відповідати суспільній соціальній нормі, яка передбачає висловлення чогось позитивного про дії, риси, ставлення, думки чи власність інших осіб. Компліменти виступають очікуваною конвенційною комунікативною діяльністю у повсякденних ситуаціях [12, с. 9].

Будь-яка комунікативна дія відбувається з метою «зберегти обличчя» (save face) або уникнути «втрати обличчя» (lose face) [15]. У понятті «обличчя» виділяються дві складові частини: «позитивне обличчя» і «негативне обличчя». Стратегії негативної ввічливості полягають у наданні свободи дій слухачеві, що в традиціях західної культури зазвичай і розуміється як ввічливість. Ці стратегії зокрема дозволяють мовцю формулювати висловлювання у пом'якшувальній модальній упаковці [11, с. 102]. Отже, компліменти можливо використовувати для пом'якшення критики на адресу співрозмовника.

Проте, найчастіше комплімент слугує тактикою позитивної ввічливості. Комплімент як тактика стратегії позитивної ввічливості зменшує соціальну дистанцію, посилює солідар-

ність між співрозмовниками, враховує потреби реципієнта, дбає про його інтереси, бажання, потреби [там само, с. 103].

Як слушно зазначає Н. І. Іванотчак, оцінні експресиви виражають почуття та ставлення, допомагаючи реалізувати інтенцію емпатії, зміни емоційного стану адресата [4, с. 90]. Компліментам притаманне «перебільшене зацікавлення, схвалення, симпатія щодо слухача» [11, с. 104], вони виступають як «подарунок слухачеві» [там само, с. 129]. У такий спосіб мовець викazuje адресатові повагу та симпатію, враховує потреби його «позитивного обличчя».

До стратегій позитивної ввічливості, в рамках яких вживаються компліменти, відносимо контактну-встановлювальну стратегію, стратегію належності до однієї групи та стратегію збереження «обличчя» співрозмовника. В пропонуваному дослідженні звернемося до останньої із виокремлених стратегій позитивної ввічливості.

Метою статті є аналіз контекстів вживання персонажами художнього дискурсу компліментів як інструментів збереження «позитивного обличчя» співрозмовника.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: 1) систематизувати наявні підходи до розуміння стратегічної природи компліменту; 2) проаналізувати комунікативно-прагматичні контексти персонажного мовлення, в яких комплімент слугує тактикою «збереження обличчя» адресата; 3) виявити екстралінгвальні фактори, які зумовлюють вживання компліментів для «захисту обличчя» адресата.

Матеріалом дослідження послужили фрагменти сучасного англійського художнього дискурсу, в яких персонажі висловлювали компліменти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компліментарні висловлювання характеризуються *інтенціональністю*, яка реалізує комунікативну установку мовця; *цілеспрямованістю*, яка здійснює вплив на адресата, та *конвенційністю*, яка відповідає за відповідність соціомовленнєвим нормам.

Функціонування компліменту як тактики залежить від комунікативної ситуації, соціально закріплених норм та конвенцій мовленнєвого спілкування. Одним із факторів, що детермінують інтерактивну єдність, виступає комунікативно-прагматичний контекст, який враховує взаємодію комунікантів, їх соціальні, інтенціональні, когнітивні, культурні характеристики та реалізується у вигляді дискурсу.

Комплімент є складовою частиною соціальної взаємодії комунікантів. Враховуючи ступінь знайомства та тип соціальної дистанції між ними, компліменти можна поділити на групи: 1) спілкування малознайомих комунікантів – тип соціальної та персональної дистанції; 2) спілкування добрих знайомих (друзів, приятелів) – тип персональної дистанції; 3) спілкування комунікантів, пов'язаних родинними відносинами – тип персональної дистанції; 4) спілкування комунікантів, пов'язаних інтимними відносинами – тип інтимної дистанції. Слід зазначити, що компліменти вкрай рідко вживаються у спілкуванні незнайомих людей, в такому разі вони визивають незручність.

Виступаючи як «перемикач» типу міжособистісної дистанції, комплімент сприяє переходу відносин зі сфери соціальної взаємодії в особистісно-орієнтовану сферу. У цьому статусно-рольові ознаки стають нерелевантними, відбувається вирівнювання асиметричних відносин.

Комплімент віддзеркалює різні інтенційні стани мовця, він може бути проявом кохання, захоплення, подиву, поваги,

гордості тощо. Об'єктом позитивної оцінки виступають краса партнера зі спілкування, окремі елементи зовнішнього вигляду, особисті риси та досягнення, а також його речі, які свідчать про гарний смак адресата. Комплімент постає як мовленнєвий прийом, що дозволяє досягти поставлених цілей у конкретній ситуації та реалізує лінію поведінки комуніканта на певному етапі діалогу. Комплімент призначений завоювати довіру, відволікти увагу; він може бути використаний як комунікативна «пастка», ввічлива відмова, «поглажування», яке сприяє здійсненню задуму мовця. Мовленнєвий вплив компліменту може призвести до інформаційної зміни свідомості адресата, модифікації структури його переконань, думок, поглядів, морально-етичних принципів та ідей.

Однією з інтенцій мовця, який вживає комплімент, може бути прагнення зберегти або врятувати «обличчя» співбесідника. Збереження «обличчя» реалізується за такими параметрами: мета висловлювання; спосіб впливу на адресата; спосіб реагування на комплімент; зміна ставлення адресата до компліменту; виділення об'єкта оцінки комплімента. Ці параметри мають стратегічний характер.

Аналіз художнього персонажного мовлення свідчить про те, що комплімент у рамках стратегічного задуму адресанта вживається з метою «збереження обличчя» адресата у ситуаціях, коли співрозмовник не впевнений в собі і мовець відчуває потребу підбадьорити його. Комунікативним ходом невпевненого в собі співрозмовника може бути запит-квезитив або асертив, що провокує слухача на заходи зі «збереження обличчя» мовця:

«Of course he disapproves of my books».

«They are beautiful books», said Guy.

«Eric doesn't approve the style. I'm afraid Godfrey has never handled Eric tactfully, that is the trouble».

«Beautiful», said Guy. «I have just been re-reading The Seventh Child. I love particularly that scene with Edna...» [23, с. 190].

Вживання компліменту у випадку, якщо співрозмовник не впевнений у собі і потребує підбадьорення, зарубіжні лінгвісти називають *reassuring tactics* [18; 12]. Такий комплімент формулюється як реагуювальний комунікативний хід:

Hugh ended up in a blazer that he said made him look like a game show host. «Too many buttons. All I need is a toupee and a redhead in a backless dress».

«You look great», Julia said seriously [24, с. 87].

Як правило, компліменти є простими реченнями з лексикою з позитивною конотацією.

У наведеному нижче епізоді комплімент, який виголошує Рут, спрямований на «збереження обличчя» співрозмовниці, Бели, яка не впевнена в своїй сукні:

«Does me dress look all right, Ruthie?» Bella asked. «It's not creased or anything?»

«Your dress is lovely, Bella» [19, с. 400].

В іншій комунікативній ситуації комплімент застосовується для «збереження обличчя» Місис Петтігрю: вона називає свій вік, а правила ввічливості вимагають висловити недовіру, коли «зріла» пані експлікує його:

«How old», she said, «would you say I was, Mrs. Anthony?».

«I should say», said Mrs. Anthony, folding her arms, «you were sixty-four abouts».

«Add five years».

«Sixty-nine. **You don't look it**», said Mrs. Anthony. In fact, Mrs. Pettigrew was seventy-three, but she did not at all look the age under her make-up [23, с. 51].

Місис Брендон, адресант компліменту, використовує стратегію «збереження обличчя» адресата – Ребекки, яка не розуміється на фінансових питаннях і соромиться цього. У цій ситуації стратегія «збереження обличчя» адресата комбінується зі стратегією моніторингу теми. Використання компліменту як зміни теми рятує Ребекку від обговорення небажаної теми:

«So what do you think of the Chancellor's announcement?»

«Well», I begin confidently, wondering if I could suddenly pretend to spot an old friend across the room. «Dad, I'm sure Rebecca doesn't want to talk shop», says Luke, frowning slightly. «Quite right!» says Mrs. Brandon, and smiles at me. «**That's a lovely scarf, Rebecca. Is it Denny and George?**»

«Yes, it is!» I say brightly, full of relief at escaping the Chancellor's announcement. «I was so pleased, I got it last week in the sale!» [20, с. 90].

Наступний мовленнєвий обмін ілюструє застосування адресантом компліменту стратегії «збереження обличчя» адресата – Бріджет, яка засмучена після розмови з Магдою. Магда висловила захоплення з приводу зовнішності однокласниці Бріджет Ребекки і здивування від того, що Бріджет одного з нею віку. Том кидається рятувати «обличчя» Бріджет і, судячи з внутрішнього персонажного мовлення, йому це вдається:

«What's going on?» he said. «I'm prematurely ageing», I muttered.

«Oh, for God's sake. It's that bloody Rebecca, is not it?» he said. «Shazzer told me about the Magda conversation. It's ridiculous. **You look about sixteen**».

Love Tom. Even though suspected he might have been lying still feel hugely cheered up as even Tom would surely not say looked sixteen if I looked forty-five [13, с. 52].

Під час бесіди з Кітом, ерудованим парубком з офіцерської родини, перед яким донька рядового Дженіфер соромиться, дівчина доходить висновку про те, що вона веде себе дуже невпевнено, що «об неї витирають ноги». Кіт рятує ситуацію, зізнаючись дівчині в своїй симпатії. За допомогою компліменту негативна риса дівчини трансформується в гідність:

«But you were right, I am a doormat».

He lifted his head and eased his arms out, turned on his side with a wince and lay an arm across her. «**But that's what's so adorable about you, Jennifer Juniper. You're a natural-born flower child. The genuine article. Full of goodwill and selflessness and compassion, and all those lovely traits most of us don't have, but pretend we do. You never want to hurt anyone's feelings, do you?**»

«No», she told him, «I don't like hurting people's feelings» [17, с. 282].

На відміну від попередніх прикладів, Кіт докладає багато зусиль до вербалізації компліменту, його комплімент не банальний, а витончений, він містить метафору, паралельні конструкції, відокремлення.

Використання мовцем стратегії «збереження обличчя» ілюструє також наступний діалог, в якому Пірс зневажливо відгукується про сучасних жінок, але раптом згадує, що він сам розмовляє з молодою жінкою. Намагаючись згладити незручність, він робить їй комплімент:

«And what's your news? You're not married yet?» I asked rather brightly.

«Good heavens, no! What should I marry on? And women are so terrifying these days and seem to expect so much, really far more than one could possibly give. **Not that I would include you in my condemnation**», he added quickly. «**You look particularly charming today, Wilmet**». He smiled down at me in the provocative way I remembered.

I was pleased at his compliment for I always take trouble with my clothes, and being tall and dark I usually manage to achieve some kind of distinction [21, с. 5].

Судячи з реакції адресата на комплімент, незручність вдало «ліквідована», комплімент, хоча і банальний, виражений оцінним прикметником *charming* і посилений інтенсифікатором *particularly*, рятує «обличчя» адресата.

Висновки. Позитивна ввічливість пов'язана з мовним виразом солідарності, включенням співрозмовника та інших осіб в одну групу з мовцем. Якщо людина хоче зберегти своє «обличчя», гідність, їй доводиться в багатьох ситуаціях «надавати маску» і демонструвати розуміння, солідарність, підтримку співрозмовнику. Тому комуніканти активно керуються стратегією «збереження обличчя» співрозмовника і зокрема тактикою комплімента для її реалізації, що демонструє імітація живої бесіди – зображене художнє персональне мовлення.

Комунікативна ситуація компліменту – особливий тип мовленнєвого контакту, що виконує певні функції (емотивну, оцінну, ритуальну, етикетну, фатичну, маніпулятивну). У процесі комунікації здійснюється не тільки передача інформації, а й встановлюється зв'язок між комунікантами, реалізуються доброзичливі відносини і адресант здійснює на адресата певний вплив, щоб викликати ту чи іншу реакцію. Комплімент може бути використаний як комунікативна «пастка», ввічлива відмова, він часом допомагає «зберегти обличчя» співрозмовника. Комплімент як тактика «збереження обличчя» адресата застосовується у випадку, якщо той не впевнений у собі і адресант відчуває потребу підбадьорити його, а також щоб згладити незручність. Підтримка і захист співрозмовника знімають або пом'якшують можливий дискомфорт ситуації, покращують стосунки партнерів по комунікації.

Література:

1. Борисенко Н. Д. Комплімент в персональному дискурсі британської драми. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2014. № 78. С. 254–257.
2. Гулієва Д. О. Реалізація комунікативних стратегій позитивної / негативної оцінки в англо-американській неофіційній комунікації: дис. ... к. філ. наук: 10.02.04. Харків, 2018. 268 с.
3. Деде Ю. В. Мітігація VS негативна ввічливість (на матеріалі англomовного художнього дискурсу). *Записки з романо-германської філології*. Вип. 1(44). Одеса, 2020. С. 107–115.
4. Іванотчак Н. І. Емпатія та ввічливість у контексті стратегії збереження обличчя. *Нова філологія*. № 70. Запоріжжя, 2017. С. 86–91.
5. Кулініч Я. Ю. Комплімент як гібридний мовленнєвий акт в англomовному дискурсі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. серія: Філологія*. Вип. 83. Харків, 2016. С. 50–56.
6. Микитюк Ю. Комплімент як різновид соціальної взаємодії. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Германська філологія*. Вип. 831–832. Чернівці, 2024. С. 218–231. <https://doi.org/10.31861/gph2021.831-832.218-231>
7. Шахновська І. І. Комунікативна тактика компліменту в художньому дискурсі: перекладацький аспект. *Науковий вісник Міжна-*

родного гуманітарного університету. Одеса, 2017. Серія: Філологія. Вип. 26. Т. 2. С. 122–124.

8. Adachi C. Compliments and Compliment Responses among Young Japanese. Saarbrücken : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2012. 366 p.
9. Bigunova N., Kosovets M. Communicative tactics of positive emotional impact in English fictional detective discourse. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. № IX (2). Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2024. P. 2–24.
10. Bigunova N., Shaoxiong C., Stepanov I. Positive evaluative speech acts from the perspective of sincerity criterion. *XLinguae: European scientific language Journal*. Slovak Republic, 2020. Vol. 13. № 2. P. 197–215.
11. Brown P., Levinson S. Politeness. Some universals in language usage. *Studies in Interactional Sociolinguistics*. New York : Cambridge University Press, 1987. № 4. 345 p.
12. Farenkia B. M. Kontrastive Pragmatik der Komplimente und Komplimentenwiderungen. *Kamerunisch-Deutsch*. Aachen: Shaker Verlag, 2004. 138 S.
13. Fielding H. Bridget Jones's Diary. London: Picador, 1996. 336 p.
14. Goffman E. Interaction Ritual: Essays in Face to Face Behavior. Pantheon, 1982. 288 p.
15. Goffman E. On Face-Work: an Analysis of Ritual Elements in Social Interaction. *Communication in Face to Face Interaction*. Harmondsworth, 1972. P. 5–45.
16. Herbert R. K., Straight H. S. Compliment-rejection versus Compliment-avoidance: Listener-based versus Speaker-based Pragmatic Strategies. *Language & Communication*. Vol. 9. Pergamon Press, 1989. № 1. P. 35–47.
17. Highmore J. Message. London: Headline Review, 2009. 425 p.
18. Holmes J. Paying Compliments: A sex-preferential Politeness Strategy. *Journal of Pragmatics*. North-Holland : Elsevier Science Publishers B. V., 1988. No 12. P. 445–465.
19. Jonker J. I'll be your Sweetheart. London: Headline, 2005. 406 p.
20. Kinsella S. The Secret Dreamworld of a Shopaholic. London: Black Swan, 2000. 320 p.
21. Pym B. A glass of Blessings. London: Virago, 2009. 277 p.
22. Solodka A., Perea L. The Speech Act of Complimenting as Part of the Ukrainian, Russian and English-Speaking Communities: Ukraine and the USA. *Arab World English Journal*. №9 (4). 2018. P. 39–55.
23. Spark M. Memento Mori. London: Virago, 2010. 226 p.
24. Trollope J. Marrying the Mistress. London: Black Swan, 2001. 333 p.
25. Wolfson N. An empirically based Analysis of Complimenting in American English. *Sociolinguistics and language acquisition* / Ed.

by N. Wolfson, E. Judd. Rowley, London, Tokyo : Newbury House Publishers, 1983. P. 82–95.

Bigunova N. Compliment as a “face-saving” tactic (on the samples from modern English-language fictional discourse)

Summary. The article is devoted to the analysis of communicative situations in which compliments serve as a “face saving” tactic. The empirical data used for the study are taken from modern English fictional discourse. Compliments are actively studied within speech act theory, as social rituals and as tactics of positive and negative politeness strategies. Complimentary acts are characterized by intentionality, which implements the communicative attitude of the speaker; purposefulness, which exerts an influence on the addressee, and conventionality, which establishes compliance with socio-speech norms. The functioning of a compliment as a tactic depends on the communicative situation, socially established norms and conventions of speech communication. Compliments, along with greetings, invitations, and apologies, are among the most commonly used forms of expressing polite respect. Compliment as a tactic for implementing positive politeness strategies reduces social distance, strengthens solidarity between interlocutors, responds to the needs of the recipient, their interests, desires, and needs. Most often, a compliment serves as a tactic for positive politeness strategies. Observations of communicative situations in which characters of fictional discourse expressed compliments indicate that a compliment as a «face-saving» tactic is used in a situation when the interlocutor is not confident in themselves and the addressee feels the need to encourage them. The speaker's support and protection alleviate the discomfort of the communicative situation, improve the emotional state of the compliment addressee, as well as the relationship of communication partners.

Key words: compliment, politeness, social ritual, communicative strategy, communicative tactics, character speech.

Дата першого надходження статті до
видання: 13.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 07.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Біленко Т. Г.,*кандидат філологічних наук,**доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
гуманітарного факультету**Національного університету «Запорізька політехніка»**<https://orcid.org/0000-0001-7187-9479>***Миронюк Л. В.,***старший викладач кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
гуманітарного факультету**Національного університету «Запорізька політехніка»**<https://orcid.org/0000-0001-8356-4431>*

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТРАНСПОРТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У статті проаналізовано інтернаціональні лексеми й терміноелементи, що активно функціонують у термінології транспортних технологій. Актуальність роботи зумовлена тим, що інтернаціоналізація термінологічних систем є важливим напрямом сучасних лінгвістичних досліджень. Науковці значну увагу приділяють аналізу інтернаціоналізмів у термінології різних галузей знань, зокрема авіації, права, менеджменту, економіки, маркетингу, обчислювальної техніки, та військової справи тощо. Проте інтернаціоналізми української термінології транспортних технологій ще потребують комплексних наукових студій. Мета дослідження полягає у визначенні структурних особливостей інтернаціоналізмів і шляхів їх проникнення до української термінології транспортних технологій. Для її досягнення проаналізовано поняття «інтернаціоналізм», досліджено походження й структурні особливості інтернаціоналізмів та з'ясовано шляхи потрапляння їх до української транспортної термінології. Теоретичну основу дослідження становлять праці закордонних і вітчизняних мовознавців, присвячені вивченню інтернаціоналізмів, їхніх семантичних і структурних особливостей, шляхів проникнення до різних мов, процесів адаптації та функціонування в професійному й науковому мовленні. Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні методів, зокрема суцільної вибірки, аналізу й синтезу, описового, структурно-семантичного та класифікаційного, які забезпечили комплексне вивчення мовних особливостей, значення, способів творення та тематичної диференціації досліджуваних лексем. Емпіричну базу становлять 68 інтернаціоналізмів, зафіксованих у лексикографічних джерелах та фахових публікаціях; у статті проаналізовано найбільш показові з них. Установлено, що значну частину термінології транспортних технологій становлять інтернаціоналізми, які забезпечують точність понятійного апарату та відповідають потребам міжнародної професійної й наукової комунікації. В українській мові вони функціонують у транслітерованому або адаптованому вигляді; переважна частина досліджуваних термінів і терміноелементів має латинське та грецьке походження, простежено їхнє графічне оформлення й значеннєве освоєння. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розширенням корпусу термінів-інтернаціоналізмів і поглибленим вивченням особливостей їх творення та функціонування в різних галузе-

вих терміносистемах української мови, особливо тих, що нині активно розвиваються.

Ключові слова: інтернаціоналізм, інтернаціональні терміноелементи, лексема, термін-інтернаціоналізм, термінологія транспортних технологій.

Постановка проблеми. Взаємодія функціональних мов, зокрема української, зумовлює історичні зміни їхнього лексичного складу. Унаслідок світової глобалізації ця тенденція нині активно розвивається, що сприяє появі лексичних запозичень із ознаками лінгвістичної та позалінгвістичної спорідненості. Самостійні лексичні одиниці та інтернаціональні елементи в поєднанні з національними активно залучаються до наукового спілкування й сучасних галузевих термінологій, поповнюючи національні терміносистеми. Тож різні аспекти їх вивчення наразі актуальні в сучасній лінгвістиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У закордонному й вітчизняному мовознавстві простежуються тенденції диференціювання інтернаціоналізмів, визначення їх семантичних і структурних типів та розроблення критеріїв виокремлення з лексичних прошарків, вивчення шляхів потрапляння в ту чи ту мову, специфіки адаптації в різностильових контекстах й залучення до професійного та наукового мовлення, зокрема в працях таких науковців, як В. Акуленко, І. Білодід, П. Браун, П. Векслер, Е. Есенова, Л. Кислюк, Т. Кияк, І. Кочан, В. Михайленко, А. Петраллі, Л. Фенюк та ін. Інтернаціоналізація термінологічних систем є однією з актуальних проблем, які сьогодні висвітлюють лінгвісти. Наприклад, інтернаціоналізми, що функціонують в англійській термінології авіаційної галузі аналізували І. Усова [1], юридичної – Т. Чаюк [2]; у німецькій фаховій мові архітектури та дизайну – Є. Пинтюк [3]. Продуктивними є студії інтернаціоналізації української термінології, зокрема Л. Козловська [4] досліджувала терміни-інтернаціоналізми, що вживаються в менеджменті, І. та Ю. Ментинські [5] – у вебдизайні, Л. Миронюк [6], А. Олійник [7], Г. Чорновол [8] – у галузі економіки; лінгвістичні терміни розділу української морфології вивчала І. Ярошевич [9]. О. Соколькова зауважила активне поширення інтернаціоналізмів у молодих наукових галузях (маркетинг, обчислювальна техніка, екологія тощо)

[10]. Л. Фенюк проаналізувала на прикладі трьох мов (англійська, французька, українська) лексико-семантичні зміни під час запозичення інтернаціоналізмів військової термінології [11], Т. Біленко та Т. Катиш [12] розкрили роль інтернаціональної лексики в терміносистемі інформаційних технологій та інформаційної безпеки. Попри значну увагу мовознавців до інтернаціоналізації різних напрямків фахового мовлення, інтернаціоналізми, що становлять вагомий частку української термінології транспортних технологій, ще не були предметом наукових студій і наразі потребують різноаспектного докладного вивчення.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні структурних особливостей інтернаціоналізмів та з'ясуванні шляхів їх потрапляння в українську термінологію галузі транспортних технологій. Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких завдань: проаналізувати поняття інтернаціоналізм як лінгвістичне явище; визначити структурні особливості та способи творення термінів-інтернаціоналізмів, що вживаються в галузі транспортних технологій; з'ясувати шляхи їх потрапляння до української термінології транспортних технологій.

Методологія дослідження. У роботі використано метод суцільної вибірки інтернаціоналізмів із термінологічних словників, аналізу і синтезу під час роботи з теоретичною літературою; описовий метод для характеристики мовних особливостей термінів, структурно-семантичний і класифікаційний аналіз для поділу на групи.

Виклад основного матеріалу. Попри те, що нині ще немає однозначного тлумачення поняття «інтернаціоналізм», більшість українських дослідників, серед яких Т. Біленко [13, 14], А. Д'яков [15], Н. Краснопольська, [16] Л. Фенюк [17] й інші, розглядають інтернаціоналізми, відповідно до концепції В. Акуленка [18], як лексеми, що зафіксовані в чотирьох або більше мовах та належать до трьох і більше мовних сімей; називають поняття схожі за умотивованістю, семантикою, вимовою, написанням. Тож у нашій роботі дотримувалися цих критеріїв, добираючи терміни-інтернаціоналізми галузі транспортних технологій із лексикографічних джерел та фахових публікацій. Наведемо приклади лексем, що вживаються у терміносистемах української, англійської, німецької, польської мов відповідно: *логістика* – *logistics* – *logistik* – *logistyka*; *контейнер* – *container* *Container* – *kontener*; *сигнал* – *signal* – *Signal* – *sygnał*; *схема* – *scheme* – *Schema* – *schemat*. Як бачимо, у чотирьох мовах вони зберігають високий ступінь графічної, фонетичної та семантичної тотожності. Загалом емпіричну базу склали 68 інтернаціоналізмів, з них найбільш показові подані у цій статті.

На нашу думку, досліджувані інтернаціональні лексеми галузі транспортних технологій можна розподілити на дві групи: 1) запозичені українською мовою без особливих змін (лише в українській транслітерації), як-от: *амортизація*, *навігація*, *логістика*, *транспорт*, *транзит*, *сертифікація*; 2) такі, що пристосовуючись до граматичних особливостей української, отримали національну афіксацію, наприклад: *транспорт*ування, *баластування*, *трасування*, *ієрархічність*, *навігаційний*, *експлуатаційний*, *інтермодальний*.

Проаналізувавши другу групу термінів-інтернаціоналізмів, простежили способи їх адаптації, серед яких виокремили такі: приєднання до запозичених афіксальних слів українських суфіксів -н-, -ичн-, -ськ-, -ість тощо (*логістичний*, *навігаційний*, *контейнерний*, *диспетчерський*, *резервування*, *сертифікаційний*, *експлуатаційний*, *мобільність*, *інтенсивність*) та префік-

сів пере-, спів- тощо (*перереєстрація*, *співкоординація*); приєднання до національних коренів інтернаціональних елементів, зокрема макро-, мікро-, моно-, транс- та подібних (*макрорівень*, *макромережа*, *мікрорайон* (у транспортному плануванні) *мікроперевезення*, *монорейка*, *транскордонний*); поєднання національного та запозиченого (інтернаціонального) коренів, наприклад: *дорога-дублер* (дорога + дублер (з фр. *doubleur*)), *вагон-рефрижератор* (вагон + рефрижератор (з лат. *refrigerare*)), *потяг-експрес* (потяг + експрес (інтернаціональний елемент)); приєднання міжнародної буквені аббревіатури з українською лексичною основою (*GPS-приймач*, *QR-квиток*, *ГІС-карта*, *САМ-повідомлення*). Тож у процесі термінотворення інтернаціональні морфеми пристосовувались до граматичної структури української мови, зазнавши в межах терміносистеми галузі транспортних технологій семантичних та граматичних модифікацій.

Відповідно до наших спостережень, переважна частина інтернаціоналізмів, що функціонують в українській термінології транспортних технологій, складається з лексем латинського й грецького походження. Наприклад: з латинської запозичено такі лексеми, як *транзит* – *transitus* (перевезення через територію), *термінал* – *terminalis* (транспортний вузол), *станція* – *statio* (пункт зупинки або обслуговування), *сертифікація* – *certificare* (підтвердження відповідностей); з грецької – *динаміка* – *dynamis* (характеристика руху транспортних засобів), *автоматизація* – *automatos* (виконання процесів без участі людини) тощо. Ці інтернаціоналізми залучені до української термінології транспортних технологій у різний спосіб: 1) безпосередньо з класичних мов; 2) за посередництвом романого-германських мов; 3) за посередництвом слов'янських мов. Зауважили, що більшість із них, що засвідчують етимологічні словники, запозичені українською через романого-германські мови: *інфраструктура* (фр. *infrastructure* від с.-лат. *īnfra* «низько, внизу; під, нижче, пізніше» + *struktūra* «будова, розташування»), *маршрут* (нім. *Marschroute* від фр. *marche* «хід, ходіння» та фр. *route* «шлях», що походить від лат. *rupta* «пробитий шлях»), *резерв* (фр. *réserve* від лат. *reservare* «зберігати»); *ресора* (фр. *ressort* «пружина»), *транспорт* (фр. *transport* від лат. *trānsportāre* «переносити, переправляти»), *транзит* (нім. *Transit*, фр. й англ. *transit*, утворено в італ. *trāsito* від лат. *trānsitus* «проходження, перехід»), *диспетчер* (англ. *dispatcher* від лат. префікса *dis-* та с.-лат. *pacāre* «прив'язувати, зв'язувати»), *контейнер* (англ. *container* від с.-лат. *tenēre* «тримати»), *трейлер* (англ. *trailer* від с.-лат. *trāgula* «сани», *trahere* «тягти»). Запозичення інтернаціоналізмів у термінологію транспортних технологій збагачує лексичний запас мови. Цей процес зумовлений розвитком галузі, розширенням міжнародної комунікації та поглибленням науково-технічних зв'язків між країнами.

Для найменування нових технологічних понять в українській та інших сучасних європейських мовах активно використовуються давньогрецькі й латинські елементи. Науковці зауважують: «Міжнародні терміноелементи легко поєднуються між собою і сприяють подальшому термінотворенню» [19, с. 54]. Мовознавці разом із фахівцями здійснюють термінування понять, добираючи відповідні лексичні форми. Для моделювання термінологічних одиниць у галузі транспортних технологій терміноелементи вживаються з високою продуктивністю та регулярністю. У термінології досліджуваної сфери

часто трапляються такі давньогрецькі елементи: *авто-* – *autos* («сам»), *анти* – *anti* («проти»), *макро-* – *makros* («великий»), *мікро-* – *mikros* («малий»), *моно-* – *monos* («один») теле – *tele* («далеко») й інші, а також латинського походження, як-от: *транс-* – *trans* («через»), *мульти-* – *multus* («багато»), *інтер-* – *inter* («між») тощо. Зокрема, давньогрецький елемент *авто-* в українській термінології транспортних технологій є достатньо продуктивним: він поєднується з українськими морфемами (*автовага*, *автозамок*, *автосполучення*, *автопробіг*, *автопріз*) та іншомовними (автомобіль, автобус, автовокзал, автобан, автомагістраль, автомотриса, автостоп). Терміни з греко-латинськими елементами позначають різновиди транспортних засобів, називають явища та процеси, забезпечуючи якісну комунікацію науковців і фахівців. Докладно проаналізувавши досліджуваний матеріал, переконалися в істинності твердженням І. Кочан: «греко-латинські морфеми, які лежать в основі міжнародних терміноелементів, відповідають вимогам точності, короткості й однозначності терміна» [20, с. 13].

Частина інтернаціоналізмів української термінології транспортних технологій запозичена з сучасної англійської мови. Наприклад: *хаб* від англ. *hub* – великий вузол транспортної системи для перерозподілу пасажиропотоків /вантажів; *спредер* від англ. *spreader* – фітінг на піднімальному устаткуванні; *твістлок* від англ. *twistlock* (*twist* – крутити, обертати) та *лок* – замок, замикає – пристрій для закріплення ПТО на транспортних засобах; *роудрейлер* (назва транспортного засобу для руху автодорогами як причіп та залізницею як вагон) від англ. *RoadRailer*; *де Род* – автомобільний шлях, *Рейл* – рейка, тощо.

Історія виникнення й поширення терміна-інтернаціоналізму *роудрейлер*, на нашу думку, є цікавою й водночас типовою щодо формування міжнародних лексем. Попри те, що *роудрейлер* створений не так давно, у 1950-роках, його функційні можливості були затребувані у світі й транспортний засіб швидко потрапив до багатьох країн, що посприяло поширенню й самої назви цієї машини й зумовило засвоєння лексеми різними мовами і, як результат, лінгвісти зафіксували інтернаціоналізм з високим ступенем інтернаціоналізації. Зауважили: терміни-інтернаціоналізми, що походять з англійської мови, запозичені в досліджувану термінологію у зв'язку з процесами глобалізації міжнародних відносин, уніфікацією транспортних та логістичних стандартів; вони вживаються українській транслітерації), в українській транслітерації або адаптовані.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, вагому частку української термінології транспортних технологій становлять інтернаціоналізми, які сприяють якісному забезпеченню понятійного апарату галузі, задовольняючи сучасні потреби міжнародної професійної та наукової комунікації. Вони вживаються в українській транслітерації або адаптованому вигляді, отримавши національну афіксацію. Переважна більшість досліджуваних інтернаціональних лексем та терміноелементів, які з позитивною продуктивністю й регулярністю функціонують у термінології транспортних технологій, латинського й грецького походження. Зважаючи на активізацію різних напрямків міжнародної комунікації та швидкий розвиток новітніх технологій, які потребують називання задля порозуміння між фахівцями, перспективними є, на нашу думку, дослідження семантичних групи термінів-інтернаціоналізмів, поглиблення аналізу специфіки їх творення, вивчення особливостей функціонування та ролі в галузевих терміносистемах

української мови, особливо тих, що нині набирають швидких обертів у розвитку свого понятійного апарату.

Література:

1. Усова І., Хант Г. Запозичення та інтернаціоналізація в процесі формування англійських авіаційних термінів. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31 (70). № 2. Ч. 2. С. 249–253.
2. Чаюк Т. Інтернаціональні одиниці англійської юридичної термінології. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 31. Т. 2. С. 294–298.
3. Пинтук, Є. Етимологічні характеристики інтернаціоналізмів і термінів іншомовного походження німецької фахової мови архітектури та будівництва. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1, вип. 17. С. 162–166.
4. Козловська Л., Краснопольська Н. Інтернаціоналізми в українській термінології менеджменту. *Культура слова*. 2020. Вип. 92. С. 216–229.
5. Ментинська І., Ментинська Ю. Терміни веб-дизайну з препозитивними елементами у фаховій комунікації: особливості вживання. *Інформація, комунікація, суспільство 2017*: матеріали 6-ої Міжнародної наукової конференції ІКС-2017, 18–20 травня 2017 року, Україна, Славське / НУ «Львівська політехніка». Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 289–290.
6. Миронюк Л., Савка Д. Терміни-інтернаціоналізми в галузі економіки: способи відтворення українською мовою. *Тиждень науки-2025. Гуманітарний факультет*: Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 14–18 квіт. 2025 р. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2025. С. 299–300.
7. Олійник А. Роль запозичень-англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології. Автореф. дис. канд. філолог. наук Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ. 2002. 13 с.
8. Чорновол Г. Функціональні особливості інтернаціональних термінів у системі економічної термінології. *Термінологічний вісник*. 2015. Вип. 3(2). С. 258–264.
9. Ярошевич І. Національне й інтернаціональне в українській морфологічній термінології. *Наукові записки*. Серія «Філологічна». Острого: Національний університет «Острозька академія», 2010. Вип. 14. С. 528–533.
10. Соколькова О. В. Проблема національного та запозиченого в українській термінології: матер. XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ (15–24 березня 2017 р). Вінниця: ВНТУ, 2017. С. 251–253.
11. Фенюк Л. Лексико-семантичні зміни інтернаціоналізмів військової термінології. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Серія: Германська філологія. 2024. Випуск 850-851. С. 149–155.
12. Біленко Т. Г., Катиш Т. В. Інтернаціональна лексика в українській терміносистемі інформаційних технологій та інформаційної безпеки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2026. № 77. С. 16–19.
13. Біленко Т., Катиш Т. Питання визначення інтернаціоналізму в контексті лінгвістичних досліджень. *Філологічні трактати*. 2025. № 17(1). С. 7–14.
14. Біленко Т. Г., Катиш Т. В. До проблеми визначення інтернаціоналізму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2025. № 72. С. 9–12.
15. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ: Вид. дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
16. Краснопольська Н. Запозичення в українській термінології менеджменту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2010. № 675. С. 125–130

17. Фенюк Л. Інтернаціоналізми та інтерлексми : різні підходи до визначення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2016. № 25. С. 152–154.
18. Акуленко В. Основні етапи інтернаціоналізації словникового складу слов'янських мов. *Слов'янське мовознавство*. 1988. С. 148–167.
19. Кочан І. Міжнародні терміноелементи в системі науково-технічних термінів. *Вісник Держ. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології»: матер. 6-ї Міжн. наук. конф. СловоСвіт 2000. 2000. № 402. С. 54–59.
20. Кочан І. Українська наукова лексика: міжнародні компоненти в термінології: навч. посіб. Київ: Знання, 2013. 294 с.

Bilenko T., Myroniuk L. Internationalisms in Ukrainian terminology of transport technologies

Summary. The article deals with international lexemes and term elements functioning in the terminology of transport technologies actively. The relevance of the research is determined by internationalization of terminological systems being a crucial trend in modern linguistic studies. Considerable attention of scholars has been paid to analysing internationalisms in terminologies of various knowledge fields including aviation, law, management, economics, marketing, computer science, military affairs, etc. However, Ukrainian transport-technology internationalisms still require comprehensive investigation.

The aim of the research is to determine the structural features of internationalisms and the ways of their penetration into the Ukrainian transport terminology system.

To achieve this aim the concept «internationalism» has been analysed, the origin and structure of internationalisms have been studied and penetration channels into Ukrainian transport terminology have been clarified. The theoretical framework rests upon foreign and domestic linguistic research devoted to studying internationalisms,

their semantic and structural features, penetration ways into different languages, adaptation processes and functioning in professional and scientific discourse. The research methodology combines continuous sampling, analysis and synthesis, descriptive, structural semantic and classification methods, thus ensuring a comprehensive examination covering linguistic features, meanings, word formation patterns and differentiation characterising the analysed lexemes. The empirical data comprise 168 internationalisms recorded in lexicographic sources and specialised publications with the most representative lexemes being considered in the article.

A considerable part belonging to transport technology terminology has been proved to consist of internationalisms, these ensuring conceptual accuracy and meeting international professional and scientific communication needs. In Ukrainian such lexical units function in transliterated or adapted forms; the majority comprising the studied terms and term elements being of Latin and Greek origin; their graphic representation and semantic assimilation having been traced. Further research prospects include expanding the internationalism-term corpus and conducting in depth studies into their formation and functioning within various branch terminological systems existing in Ukrainian.

Key words: internationalism, international term elements, lexeme, term- internationalism, terminology of transport technologies.

Дата першого надходження статті до
видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 12.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

*Боженець С. В.,
доктор філософії,**старший викладач кафедри східноєвропейських мов
Національної академії Служби безпеки України
<https://orcid.org/0009-0005-5640-9395>*

КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ В СУЧАСНОМУ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню когнітивних механізмів вторинної номінації військової термінології в сучасному угорському воєнно-політичному дискурсі. Актуальність дослідження зумовлена активним виходом військових термінів за межі професійної комунікації та їх широким функціонуванням у політичному, медійному, економічному та суспільному дискурсах, що супроводжується розширенням семантичної структури й появою нових концептуальних значень. Метою статті є виявлення когнітивних механізмів вторинної номінації військової лексики в сучасній угорській мові та з'ясування особливостей функціонування військових термінів у процесі концептуалізації явищ позавійськової дійсності. У статті проаналізовано функціонування військових лексем *harc* (боротьба), *csata* (битва), *támadás* (атака, напад), *védelem* (оборона, захист), *stratégia* (стратегія), *taktika* (тактика), *front* (фронт) та *fegyver* (зброя) у сучасному угорському воєнно-політичному дискурсі. Аналіз мовного матеріалу показав, що військова термінологія активно використовується для репрезентації політичних, дипломатичних, інформаційних і безпекових процесів, унаслідок чого спеціальні терміни виходять за межі первинної сфери функціонування та набувають нових семантичних, номінативних й прагматичних характеристик. Вторинна номінація реалізується переважно шляхом метафоричного перенесення, семантичного розширення та детермінологізації, що забезпечує адаптацію військової термінології до нових комунікативних потреб. Вторинна номінація військової термінології є одним із продуктивних механізмів розвитку сучасної угорської мови та відображає динамічний характер її терміносистеми та засвідчує активну взаємодію спеціальної й загальноживової лексики. Процеси семантичного переосмислення військових термінів демонструють важливу роль когнітивних механізмів у розвитку сучасної мовної картини світу та підтверджують здатність спеціальної лексики адаптуватися до нових комунікативних потреб і суспільних трансформацій.

Ключові слова: вторинна номінація, військова термінологія, вторинна метафорична номінація, семантичне розширення, детермінологізація, військовий термін, воєнно-політичний дискурс.

Постановка проблеми. Сучасний воєнно-політичний дискурс характеризується інтенсивним проникненням військової термінології в різні сфери суспільної комунікації, що зумовлює розширення її семантичного потенціалу та функціональних можливостей. Під впливом актуальних геополітичних процесів і воєнних конфліктів військові терміни дедалі частіше виходять

за межі спеціалізованого вжитку та функціонують у політичному, медійному й суспільному дискурсах, набуваючи нових значень і виконуючи роль засобів концептуалізації політичних, економічних та інформаційних процесів. Особливо помітними ці тенденції є в сучасній угорській мові, де лексеми військової сфери активно залучаються до опису явищ, не пов'язаних безпосередньо з військовою діяльністю, що свідчить про процеси вторинної номінації та формування нових моделей осмислення дійсності. Незважаючи на значний інтерес мовознавців до проблем термінознавства, когнітивної семантики та дискурс-аналізу, особливості вторинної номінації військової термінології в сучасному угорському воєнно-політичному дискурсі, а також когнітивні механізми її функціонування та переосмислення залишаються недостатньо дослідженими, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В угорському мовознавстві вагомий внесок у розвиток термінознавства зробили А. Форіш та Д. М. Тамаш, праці яких присвячені теорії термінології, функціонуванню термінологічних систем і проблемам спеціальної лексики. Питання військової термінології висвітлено у низці праць М. Д. Беркане та В. Газдага, а особливості використання воєнних метафор у політичному дискурсі досліджували К. Колумбан і А. Віраг. Важливе значення для вивчення військової термінології мають також праці, присвячені становленню та розвитку військових терміносистем. Зокрема, процеси формування військової терміносистеми української мови досліджувала Т. Овсієнко [1]; становлення словацької військової терміносистеми розглядала О. Комарова [2]; особливості становлення військових терміносистем угорської та української мов висвітлено в наших попередніх публікаціях [3, 4]. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених термінознавству, військовій термінології та функціонуванню воєнної метафорики, когнітивні механізми вторинної номінації військових термінів у сучасному угорському воєнно-політичному дискурсі залишаються недостатньо дослідженими.

Мета статті полягає в аналізі особливостей вторинної номінації військової термінології в сучасному угорському політичному дискурсі на матеріалі метафоричних перенесень та семантичного розширення значення.

Виклад основного матеріалу. Військова термінологія належить до найбільш динамічних підсистем спеціальної лексики, оскільки її розвиток безпосередньо залежить від

суспільно-політичних трансформацій, змін у сфері безпеки та появи нових форм військової діяльності [5, с. 9]. У сучасному мовному просторі спостерігається тенденція до виходу військових термінів за межі професійної комунікації та їх активного функціонування в політичному, медійному й суспільному дискурсах, що є закономірним результатом розвитку терміносистем у сучасному суспільстві [6, с. 53]. У цьому дослідженні особливу увагу приділено воєнно-політичному дискурсу, який розуміємо як поєднання мілітаристського та політичного мовлення, спрямованого на політичне обґрунтування або виправдання військових дій [7]. Воєнно-політичний дискурс тісно пов'язаний із військовим дискурсом, оскільки ґрунтується на використанні військової термінології, концептів і моделей репрезентації воєнної діяльності, проте характеризується ширшим політичним і суспільним контекстом [8]. Такий процес є одним із проявів вторинної номінації, під якою розуміємо переосмислення спеціальних одиниць та їх залучення до нових концептуальних сфер [9, с. 57]. У працях А. Форіш термінологія розглядається як відкрита система, що постійно реагує на суспільні зміни та комунікативні потреби мовців [10, с. 422]. Саме тому військовий термін не можна вважати статичною мовною одиницею, адже його семантична структура здатна трансформуватися залежно від умов функціонування та особливостей дискурсивного середовища [11, с. 45].

Особливого значення процеси вторинної номінації набувають у сучасній угорській мові, де військові терміни дедалі частіше використовуються для осмислення явищ, що не належать безпосередньо до військової сфери. Важливим чинником цього процесу є когнітивна природа людського мислення, яка передбачає пояснення складних абстрактних явищ через більш конкретні та зрозумілі концептуальні моделі [12, с. 35]. Як зазначає З. Кьовечеш, концептуальна метафора є одним з базових механізмів категоризації досвіду та формування нових значень у мові [13, с. 20]. Саме тому військова сфера, пов'язана з боротьбою, протистоянням, перемогою та поразкою, часто виступає джерельним доменом для опису політичних, економічних та інформаційних процесів [14, с. 5]. У результаті військові терміни поступово виходять за межі вузькоспеціалізованого вжитку та стають ефективним інструментом концептуалізації суспільно значущих явищ.

Теоретичне осмислення терміна в сучасному угорському мовознавстві пов'язане насамперед із працями А. Форіш та Д. М. Тамаш, які розглядають терміносистему як складну мережу взаємопов'язаних понять, здатних адаптуватися до нових комунікативних умов [9, 10]. Дослідниці наголошують, що сучасні терміни дедалі частіше виходять за межі вузькопрофесійного вживання та стають частиною загальномовної картини світу. Така тенденція особливо помітна щодо військових термінів, які в умовах зростання ролі безпекових питань посідають важливе місце в публічній комунікації [15, с. 25]. Зміни в суспільно-політичному житті сприяють активізації процесів семантичного переосмислення військових термінів і розширенню сфер їх функціонування, що є характерною ознакою розвитку сучасних терміносистем [16, с. 40].

Основою функціонування військової термінології в угорській мові є розгалужена система понять, зафіксована в спеціалізованих лексикографічних виданнях, зокрема у *Katonai terminológiai értelmező szótár* [5]. У словнику військові терміни визначаються як одиниці, що позначають поняття зі сфери оборони, військового управління, озброєння та бойових дій. Водночас аналіз сучасного воєнно-політичного дискурсу засвідчує, що значна частина цих одиниць активно функціонує поза межами спеціалізованого вжитку, набуваючи нових значень і прагматичних функцій [6, с. 54]. Внаслідок цього військова термінологія поступово виходить за межі професійної комунікації та стає важливим елементом суспільно-політичного мовлення.

Однією з найпоширеніших лексем, що активно приймає участь у процесах вторинної номінації є *harc* (боротьба). У військовому значенні вона позначає безпосереднє бойове зіткнення сторін [5, с. 232], проте в сучасному воєнно-політичному дискурсі активно використовується в словосполученні *terrorizmus elleni harc* (боротьба з тероризмом), *politikai harc* (політична боротьба), *dezinformáció elleni harc* (боротьба з дезінформацією). Таким чином відбувається перенесення ознак військового протистояння на економічну, політичну та соціальну сфери. Подібна семантична трансформація засвідчує, що лексема *harc* (боротьба) виходить за межі свого первинного значення й активно використовується для позначення різних форм суспільного протистояння, насамперед політичного. Метафоричне вживання лексеми сприяє формуванню в адресата уявлення про політичний процес як про простір конфронтації, у якому учасники взаємодії сприймаються як союзники або супротивники [13, с. 40]. Унаслідок цього лексема *harc* (боротьба) втрачає вузькоспеціалізований характер і набуває статусу універсального засобу репрезентації суспільно значущих процесів [17, с. 20].

Подібні процеси простежуються і щодо лексеми *csata* (битва). У військовій термінології вона позначає організоване бойове зіткнення між військовими підрозділами або військами, що відбувається у межах воєнної операції чи кампанії [5, с. 84]. У сучасних угорських медіа поширеними є вислови *szankciócsata* (санкційна битва), *diplo-máciai csata* (дипломатична битва), які використовуються для позначення різних форм політичного протистояння. Незважаючи на відсутність реального військового конфлікту, мовці звертаються до військового терміна для підкреслення інтенсивності боротьби, конкуренції або конфлікту інтересів. У таких випадках первинна військова семантика не зникає повністю, а стає основою для формування нового концептуального змісту [13, с. 23]. Використання лексеми *csata* (битва) дає змогу репрезентувати політичні події як вирішальне протистояння, результат якого визначає подальший розвиток ситуації. Збереження зв'язку з первинною військовою семантикою свідчить, що такі словосполучення є результатом метафоричної вторинної номінації, у межах якої військовий термін набуває нових функцій у воєнно-політичному дискурсі.

Значним когнітивним потенціалом характеризується також лексема *támadás* (атака). У військовій сфері вона

позначає активні бойові дії, спрямовані на захоплення позицій противника або завдання йому максимальних втрат [5, с. 618]. Натомість у сучасному воєнно-політичному дискурсі регулярно фіксуються словосполучення *ellenzéki támadás* (атака опозиції), *hibrid támadás* (гібридна атака), *kibertámadás* (кібератака), які репрезентують різні форми збройної, інформаційної чи політичної конфронтації. У результаті поняття атаки переноситься також до сфери політичної взаємодії, де опоненти сприймаються як супротивники, а політична діяльність набуває рис військової кампанії [13, с. 22]. Таке вживання формує у свідомості адресата образ активного протистояння та підсилює драматизацію воєнно-політичних подій, що є характерною рисою сучасного воєнно-політичного дискурсу. Водночас семантичне ядро лексеми залишається незмінним, оскільки в усіх випадках зберігається ідея цілеспрямованого впливу на опонента з метою послаблення його позицій.

Не менш продуктивною є лексема *védelem* (оборона, захист). У військовій термінології вона позначає сукупність заходів і дій, спрямованих на захист території, військ або стратегічно важливих об'єктів від дій противника [5, с. 688]. У сучасному угорському воєнно-політичному дискурсі ця лексема активно функціонує у словосполученнях *határvédelem* (захист кордонів), *nemzeti érdekek védelme* (захист національних інтересів), *kibervédelem* (економічний захист). У цьому випадку відбувається метафоричне перенесення військової моделі захисту на сфери державного управління. Первинне значення, пов'язане із протидією загрози та забезпеченням безпеки, зберігається, однак термін набуває нових функцій у неспеціальних сферах комунікації. Як зазначає Є. Семіно, метафоричне переосмислення спеціальної лексики дає змогу структурувати складні соціальні явища за допомогою знайомих когнітивних моделей, що полегшує їх сприйняття адресатом [18, с. 32]. Своєю чергою А. Музольф наголошує, що політичний дискурс активно використовує сценарії захисту й загрози для формування колективних уявлень про безпеку, ризики та необхідність певних політичних рішень [19, с. 25]. Таким чином, лексема *védelem* (оборона, захист) є показовим прикладом метафоричної вторинної номінації, що супроводжується детермінологізацією військового терміна та розширенням сфери його функціонування.)

Активним об'єктом процесів вторинної номінації є також лексема *front* (фронт), яка у військовій термінології позначає лінію безпосереднього зіткнення ворогуючих сторін або район ведення бойових дій [5, с. 168]. У сучасній угорській мові вона функціонує у словосполученнях *díplomáciai front* (дипломатичний фронт), *nemzetközi front* (міжнародний фронт), *politikai front* (політичний фронт). У цих випадках відбувається метафорична вторинна номінація, що ґрунтується на перенесенні просторової моделі військового протистояння на політичну сферу суспільної діяльності. Як зазначає З. Кьовечеш, концептуальна метафора дає змогу інтерпретувати абстрактні явища через конкретний досвід, зокрема досвід просторової взаємодії та конфронтації [14, с. 106]. Своєю чергою А. Музольф підкреслює, що політичні дискурси часто будуються за

сценарієм боротьби, у межах якого суспільні процеси осмислюються як протистояння сторін на певному полі дії [19, с. 28]. Унаслідок цього лексема *front* (фронт) зберігає основний семантичний компонент конфронтації, однак набуває нових номінативних функцій у неспеціальних дискурсах, що свідчить про її детермінологізацію та функціонування як засобу метафоричної вторинної номінації.

Виразним прикладом метафоричної вторинної номінації є також лексема *fegyver* (зброя). У військовій термінології вона позначає засоби ведення збройної боротьби, призначені для ураження противника [5, с. 136]. У сучасній угорській мові цей термін активно функціонує у словосполученнях *politikai fegyver* (політична зброя), *díplomáciai fegyver* (дипломатична зброя), *információs fegyver* (інформаційна зброя), у яких позначає вже не матеріальний засіб ведення бойових дій, а інструмент досягнення політичної переваги. Як зазначає З. Кьовечеш, концептуальна метафора ґрунтується на перенесенні знань із конкретної сфери людського досвіду на абстрактні поняття, завдяки чому військова лексика стає ефективним засобом осмислення складних суспільних процесів [13, с. 21]. Унаслідок цього лексема *fegyver* (зброя) зберігає семантичний компонент цілеспрямованого впливу на опонента, однак функціонує поза межами військової терміносистеми, що свідчить про її детермінологізацію та використання як засобу метафоричної вторинної номінації у воєнно-політичному дискурсі.

Окреме місце серед процесів вторинної номінації посідає лексема *stratégia* (стратегія), яка первинно належить до військової термінології й позначає систему довгострокового планування військових дій [5, с. 578]. У сучасній угорській мові цей термін активно функціонує у словосполученнях *válságkezelési stratégia* (стратегія кризового реагування), *szankciós stratégia* (санкційна стратегія), *kommunikációs stratégia* (комунікаційна стратегія). У таких випадках відбувається семантичне розширення значення військового терміна та його детермінологізація, унаслідок чого принципи стратегічного планування екстраполюються на воєнно-політичну діяльність. Як зазначають А. Фалуді та А. Форіш, сучасні терміни характеризуються високою здатністю до функціонального розширення й адаптації до нових комунікативних середовищ [20, с. 166]. У результаті лексема *stratégia* (стратегія) поступово втрачає вузькогалузеву прив'язаність і набуває статусу універсального найменування цілеспрямованої діяльності, спрямованої на досягнення визначеної мети [21, с. 239]. Це свідчить, що процес вторинної номінації військових термінів може реалізовуватися не лише через метафоричне переосмислення, а й через семантичне та функціональне розширення, яке супроводжує їхній перехід до загальнонавжованої лексики.

Тісно пов'язаною з лексемою *stratégia* (стратегія) є лексема *taktika* (тактика), яка у військовій сфері позначає сукупність прийомів і способів ведення бойових дій, спрямованих на досягнення конкретної мети [5, с. 616]. У сучасному угорському воєнно-дискурсі цей термін активно функціонує у словосполученнях *elrettentési taktika* (тактика стримування), *védekezési taktika* (оборонна

тактика), *hibrid taktika* (комунікаційна тактика). У таких випадках відбувається перенесення військової моделі поведінки на політичну діяльність, унаслідок чого процес ухвалення рішень осмислюється як різновид цілеспрямованого протистояння. Як зазначає Д. М. Тамаш, термінологічні одиниці здатні зберігати своє поняттєве ядро навіть за умови функціонування в нових комунікативних середовищах [22, с. 16]. Саме тому в усіх наведених прикладах лексема *taktika* (тактика) зберігає семантичний компонент планування та вибору оптимальних засобів досягнення мети. Подібні випадки свідчать про те, що вторинна номінація військової термінології відбувається не шляхом повної втрати первинного значення, а через його адаптацію до нових сфер суспільного досвіду.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що військові терміни активно функціонують у сучасному угорському воєнно-політичному дискурсі, виходячи за межі своєї первинної спеціальної сфери внаслідок процесів вторинної номінації. Аналіз мовного матеріалу показав, що найпродуктивнішими механізмами цього процесу є метафоричне перенесення та семантичне розширення, які забезпечують адаптацію військових термінів до нових комунікативних потреб. У результаті лексеми *harc* (боротьба), *csata* (битва), *támadás* (атака), *front* (фронт), *fegyver* (зброя), *védelem* (оборона, захист), *stratégia* (стратегія), *taktika* (тактика) набувають нових функцій у воєнно-політичному дискурсі, зберігаючи при цьому основні семантичні компоненти своїх вихідних значень. Це свідчить, що вторинна номінація не передбачає повної втрати первинної семантики, а ґрунтується на її переосмисленні та функціональному розширенні. Отримані результати підтверджують положення когнітивної лінгвістики про важливу роль метафоричного моделювання у процесах семантичної еволюції спеціальної лексики. Військові терміни завдяки високому рівню концептуалізації та значному метафоричному потенціалу є продуктивним джерелом номінації суспільно-політичних явищ, що зумовлює їх активне функціонування в сучасній угорській мові.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо вивчення функціонування військової термінології в окремих типах сучасного угорського дискурсу, насамперед політичному, медійному та інформаційному, а також здійснення зіставного аналізу когнітивних механізмів вторинної номінації військової термінології в угорській та українській мовах. Особливий інтерес становить дослідження впливу сучасних геополітичних процесів на динаміку військової термінології та формування нових концептуальних моделей у мовній картині світу.

Література:

1. Овсієнко Л. М. Військова термінологія як об'єкт лінгвістичного аналізу: структура, стилістика, концептосфера. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. Т. 36 (75) № 5. Ч. 1. С. 445–453.
2. Комарова О. Становлення та розвиток словацької військової терміносистеми. *Вісник науки та освіти*. 2026. № 3(45). С. 929–938.
3. Боженець С.В. Розвиток військової термінології в Угорщині. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Серія Філологія. Ужгородський національний університет. 2024. С. 16–23.

4. Боженець С. В. Становлення та сучасний стан дослідження військової терміносистеми української мови. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Сер.: Філологія. Журналістика. 2023. Том 34 (73) № 3. С. 8–12.
5. Berkáné D. M., Szabó M., Mező A. Katonai terminológiai értelmező szótár. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2015. 714 o.
6. Fóris Á. The History and Recent Trends of Terminology in Hungary in the 21st Century. *Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary*. Terminologija. 2024. № 31. P. 53–74.
7. Щепка О. Воєнно-політичний дискурс у сучасних мас-медіа України. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Філологія (мовознавство). 2014. Вип. 20. С. 203–208.
8. Гладченко А. М. До питання характеристики англійських термінів військового дискурсу. *Вісник науки та освіти*. Серія: Філологія. 2025. № 10 (40). С. 382–393.
9. Tamás D. M. A terminológiai adatbázisok mint a terminológiaipolitika eszközei. / *A magyar terminológiastatégia kialakítása. Zöld könyv / szerk.: G. Prószéky*. Budapest, 2023. O. 57–74.
10. Fóris Á. Network Theory and Terminology. *Károli Gáspár University*. 2013. № 6. P. 422–429.
11. Fóris Á. Terminology Work in the Translation Project Process. The Hungarian Perspective. *Károli Gáspár University*. Terminologija. 2022. № 29. P. 45–65.
12. (Tolcsvai Nagy G. Bevezetés a kognitív nyelvészetbe. *Osiris Kiadó*. 2013. № 139 (1). O. 119–123.
13. Kövecses Z. A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe. Budapest : Typotex, 2005. 280 o.
14. Kövecses Z. Metaphor in Culture: Universality and Variation. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 314 pp.
15. Fóris Á. A terminológia szerepe a többnyelvű Európában. *Többnyelvűség és kommunikáció Kelet-Közép-Európában / szerk. A. Benő, E. Fazakas, B. Zsemlyei Kolozsvár : Erdélyi Múzeum Egyesület, 2015. O. 25–34.*
16. Fóris Á., Papp E., Somogyi Z. Magyar terminológiastatégia. Tervek és megvalósíthatóság. Budapest : L'Harmattan Kiadó, 2025. 258 o.
17. Kolumbán K. Defending our Borders: Metaphor scenarios in Hungarian and Romanian political discourse on migration. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*. Series IV: Philology & Cultural Studies. 2023. № 16 (1). P. 39–68.
18. Semino Elena. Metaphor in Discourse. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 247 pp.
19. Musolff Andreas. Political Metaphor Analysis: Discourse and Scenarios. London : Bloomsbury Academic, 2016. 194 pp.
20. Faludi A., Fóris Á. Technical Writing and Documentation as Intralingual Technical Translation. *Linguistic Research in the Fields of Content Development and Documentation / szerk. Á. Fóris, A. Bölcskei*. Budapest–Paris : KRE–L'Harmattan, 2021. P. 157–176.
21. Fóris Á., Bölcskei A. Ajánlások a magyar terminológiastégiához. *A magyar terminológiastatégia kialakítása. Zöld könyv / szerk. Á. Fóris, A. Bölcskei, E. Papp, V. Lipp*. Budapest : Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2021. Pp. 75–105.
22. Tamás D. M. Bevezetés a jogi terminológiába. A terminológus szemüvegén át. Budapest : Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt, 2019. 214 o.

Bozhenets S. Cognitive mechanisms of secondary nomination of military terms in modern military-political discourse

Summary. The article is devoted to the study of the cognitive mechanisms of the secondary nomination of military terminology in the modern Hungarian military-political discourse. The relevance of the study is due to the active emergence of military terms beyond the boundaries

of professional communication and their widespread functioning in political, media, economic and social discourses, which is accompanied by the expansion of the semantic structure and the emergence of new conceptual meanings. The aim of the article is to identify the cognitive mechanisms of the secondary nomination of military vocabulary in the modern Hungarian language and to clarify the features of the functioning of military terms in the process of conceptualizing phenomena of non-military reality. The article analyzes the functioning of the military lexemes *harc* (struggle), *csata* (battle), *támadás* (attack, assault), *védelem* (defense, protection), *stratégia* (strategy), *taktika* (tactics), *front* (front) and *fegyver* (weapon) in the modern Hungarian military-political discourse. The analysis of the linguistic material showed that military terminology is actively used to represent political, diplomatic, informational and security processes, as a result of which special terms go beyond the primary sphere of functioning and acquire new semantic, nominative and pragmatic characteristics. Secondary nomination is implemented mainly through metaphorical transfer, semantic expansion and determinologization, which ensures the adaptation of military terminology

to new communicative needs. Secondary nomination of military terminology is one of the productive mechanisms of development of the modern Hungarian language and reflects the dynamic nature of its terminological system and testifies to the active interaction of special and common vocabulary. The processes of semantic rethinking of military terms demonstrate the important role of cognitive mechanisms in the development of the modern linguistic picture of the world and confirm the ability of special vocabulary to adapt to new communicative needs and social transformations.

Key words: secondary nomination, military terminology, secondary metaphorical nomination, semantic expansion, determinologization, military term, military-political discourse.

Дата першого надходження статті до
видання: 02.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 30.07.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Васянович Є. А.,*старший викладач кафедри загального та прикладного мовознавства
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
<https://orcid.org/0000-0001-9696-3335>*

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ ЯК ІНДИКАТОР СТУПЕНІВ СПРИЙНЯТТЯ: АПРОБАЦІЯ КОГНІТИВНО-ЕВОЛЮЦІЙНОЇ ТЕОРІЇ МОВИ НА МАТЕРІАЛІ СТИМУЛУ «ВІЙНА»

Анотація. Статтю присвячено апробації положень розробленої С. Поповим когнітивно-еволюційної теорії мови на матеріалі асоціативного поля стимулу «війна». Метою дослідження є визначення можливостей застосування цієї теорії для інтерпретації асоціативних даних та виявлення особливостей репрезентації різних рівнів сприйняття у структурі асоціативного поля. Теоретичним підґрунтям роботи стали положення про синкретичний, поверхневий та альтернативний рівні сприйняття, які відображають різні рівні когнітивного освоєння дійсності та можуть бути опосередковано реконструйовані через мовні реакції носіїв мови. Матеріалом дослідження слугувало асоціативне поле стимулу «війна», отримане під час ланцюгового асоціативного експерименту зі студентами-гуманітаріями. Методика дослідження передбачала співвіднесення цих семантичних груп із рівнями сприйняття, описаними в когнітивно-еволюційній теорії мови, а також аналіз їх розташування в ядерних і периферійних зонах асоціативного поля. У результаті встановлено, що ядро та приєднарна зона асоціативного поля переважно репрезентують синкретичний рівень сприйняття. Найбільш частотні реакції відображають цілісне, емоційно забарвлене сприйняття війни через образи смерті, крові, болю, страху та втрат. Поверхневий рівень сприйняття реалізується через фіксацію окремих помітних ознак і атрибутів війни, зокрема зброї, солдатів, бойових дій та інших зовнішніх характеристик явища. Альтернативний рівень сприйняття виявляється переважно на периферії асоціативного поля та пов'язаний зі спробами пояснення причин війни, осмислення її наслідків, історичного контексту, політичних чинників і морально-ціннісних аспектів. Водночас підкреслюється реконструктивний характер запропонованої інтерпретації, оскільки об'єктом аналізу виступають не безпосередні когнітивні процеси, а їхні можливі мовні результати. Отримані результати засвідчують перспективність використання когнітивно-еволюційної теорії мови для інтерпретації асоціативного матеріалу та дозволяють розглядати структуру асоціативного поля як індикатор різних рівнів сприйняття й осмислення соціально значущих явищ.

Ключові слова: асоціативне поле, асоціативна реакція, когнітивно-еволюційна теорія мови, синкретичне сприйняття, поверхнєве сприйняття, альтернативне сприйняття, ядро асоціативного поля, периферія асоціативного поля.

1

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Асоціативний експери-

мент належить до продуктивних методів дослідження мовної свідомості та концептуалізації дійсності. Упродовж тривалого часу асоціативний матеріал активно використовують в психолінгвістичних, когнітивних, лінгвокультурологічних та лінгвоперсоналогічних студіях для виявлення особливостей організації знань, ціннісних орієнтацій, культурних смислів і специфіки мовної свідомості різних лінгвокультур. Аналіз асоціативних полів дає змогу простежити механізми категоризації та інтерпретації досвіду, а також виявити закономірності взаємодії мови, мислення й культури.

Водночас велика кількість досліджень асоціативного матеріалу зосереджується на семантичних, когнітивних, аксіологічних або лінгвокультурних характеристиках отриманих реакцій. Значно меншою мірою асоціативні поля розглядаються як джерело інформації про особливості самого процесу сприйняття, який передують формуванню мовних реакцій і визначає специфіку когнітивної обробки дійсності.

У цьому контексті перспективним видається звернення до розробленої С. Поповим когнітивно-еволюційної теорії мови, у межах якої остання розглядається як результат еволюції когнітивних механізмів людини, а особлива увага приділяється ступеням сприйняття та їхньому впливу на формування мислення і мовної діяльності. Застосування положень цієї теорії до аналізу асоціативного матеріалу дає змогу розширити традиційні підходи до інтерпретації асоціативних полів та дослідити, яким чином різні рівні сприйняття можуть виявлятися в організації їх структури. Свідомо обмежуючись концептуальним апаратом когнітивно-еволюційної теорії мови, ми не залуцаємо до аналізу суміжні типології сприйняття та категоризації, оскільки мета дослідження полягає не в зіставному огляді існуючих підходів, а в апробації саме цієї теоретичної моделі на новому емпіричному матеріалі.

Актуальність такого підходу зумовлена необхідністю подальшого розвитку методології аналізу асоціативних даних та пошуку нових інструментів для вивчення когнітивних механізмів, що лежать в основі мовної репрезентації індивідуального і колективного досвіду. У когнітивно-еволюційній теорії мови вихідним положенням є уявлення про існування різних рівнів сприйняття дійсності, серед яких синкретичне сприйняття розглядається як найбільш первинний і базовий спосіб когнітивного освоєння світу. Це дає підстави припустити, що структурна організація асоціативного поля може відображати не лише змістові характеристики концепту, а й різні рівні його сприйняття. Виходимо з гіпотези, що частотність асоціативної

реакції пов'язана зі ступенем сприйняття її змісту. Передбачається, що найбільш частотні реакції, які формують ядро асоціативного поля, репрезентують первинні, синкретичні способи сприйняття об'єкта, тоді як периферійні реакції відображають вищий рівень когнітивної диференціації та складніші форми його інтерпретації.

Метою статті є апробація положень когнітивно-еволюційної теорії мови на матеріалі асоціативного поля «війна», визначення можливостей використання цієї теорії для інтерпретації асоціативних даних, а також виявлення особливостей репрезентації різних рівнів сприйняття в структурі досліджуваного асоціативного поля.

Виклад основного матеріалу. В основі пропонованого дослідження лежать положення розробленої С. Поповим когнітивно-еволюційної теорії мови, відповідно до якої формування мовних структур зумовлюється особливостями когнітивного освоєння дійсності. Вчений розглядає мову як результат взаємодії сприйняття, мислення та мовленнєвої діяльності, що відображено в алгоритмі «сприйняття → відповідна логічність мислення → відповідна логічність мови» [1, с. 127]. Такий підхід дає підстави розглядати мовні реакції не лише як відображення змісту певного концепту, а й як результат певного ступеня сприйняття об'єкта реальності.

Згідно з теорією С. Попова, у процесі когнітивної еволюції людини можна виокремити кілька типів сприйняття. Синкретичне сприйняття є найбільш раннім і характеризується формуванням цілісних, нерозчленованих образів, у яких окремі ознаки об'єкта ще не відокремлені одна від одної. Поверхнєве сприйняття пов'язане з фіксацією окремих, найбільш помітних характеристик об'єкта, тоді як альтернативне передбачає здатність до комплексного аналізу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та врахування різних аспектів явища. Альтернативне сприйняття становить найвищий ступінь когнітивної обробки інформації та пов'язане зі здатністю враховувати різні характеристики явища, встановлювати складні зв'язки між ними, розмежовувати істотні й несуттєві ознаки та розглядати альтернативні способи інтерпретації об'єкта [1, с. 131–137]. Відповідно, мовна репрезентація об'єкта може відображати різні ступені когнітивної диференціації залежно від того, який рівень сприйняття лежить в її основі. Можливість застосування зазначених положень до аналізу асоціативного матеріалу зумовлена особливостями організації асоціативного поля. У сучасних психолінгвістичних дослідженнях ядро асоціативного поля традиційно розглядається як сукупність найбільш частотних і стійких реакцій, які відображають загальноприйняті та колективно поділювані смисли. Натомість периферійні зони поля характеризуються меншою частотністю реакцій, вищим ступенем індивідуалізації та залежністю від особистого досвіду носіїв мови [2]. Таким чином, структура асоціативного поля відображає різні рівні стабільності й поширеності когнітивних зв'язків у мовній свідомості.

Поєднання цих положень дозволяє припустити існування зв'язку між структурою асоціативного поля та рівнями сприйняття, описаними в когнітивно-еволюційній теорії мови. Оскільки синкретичне сприйняття розглядається як найбільш первинний спосіб освоєння дійсності, можна очікувати, що

саме воно буде найбільшою мірою репрезентоване в ядерній зоні асоціативного поля, де концентруються найбільш стійкі та поширені реакції. Натомість у напрямку до периферії має зростати частка асоціативів, що відображають складніші форми когнітивної обробки інформації та демонструють ознаки поверхнєвого або альтернативного сприйняття.

Матеріалом дослідження слугують асоціативні реакції на стимул «війна», отримані в межах ланцюгового асоціативного експерименту зі студентами гуманітарних спеціальностей. Експеримент було проведено у 2020–2021 роках, тобто до початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. У зв'язку з цим отримані дані розглядаємо не як універсальну модель сприйняття війни загалом, а як фіксацію певного історичного зрізу мовної свідомості українського студентства в умовах тривалої гібридної війни.

Загалом на стимул «війна» було отримано 1165 асоціативних реакцій. У межах цієї статті аналізу підлягає не весь масив одиничних відповідей, а семантичні групи, виокремлені на попередньому етапі опрацювання матеріалу [2, с. 90–96]. Такий підхід дає змогу розглядати асоціативне поле не як механічну сукупність окремих реакцій, а як структуровану систему смислових зон, у яких узагальнено основні напрями сприйняття відповідного стимулу. Для подальшого аналізу використано 20 семантичних груп, сформованих з урахуванням змістової близькості реакцій. Звернення саме до семантичних зон є методично доцільним, оскільки мета дослідження полягає не в повторному описі частотності окремих асоціативів, а у виявленні того, які рівні сприйняття репрезентовані в різних смислових сегментах асоціативного поля. Такий спосіб опрацювання матеріалу дозволяє співвіднести структурну організацію поля зі ступенями сприйняття, описаними в когнітивно-еволюційній теорії мови. У результаті було виділено 20 семантичних груп, серед яких: «Смерть», «Емоції і відчуття», «Атрибути війни», «Кров», «Наслідки», «Конфлікт», «Лихо / зло», «Стан», «Плач», «Війна в Україні», «Агресія», «Результат», «Довкілля», «Політика і гроші», «Даремність / безглуздість», «Колір», «Якості», «Історія», «Несправедливість», «Нескінченність», які розподілено за трьома рівнями сприйняття, що подано у Таблиці 1.

Як добре відомо, поняття «синкретизм» застосовується для позначення цілісних, нерозчленованих уявлень, які також називають гештальтними [1, с. 131]. У межах такого типу сприйняття об'єкт постає не як сукупність окремих характеристик, а як неподільний образ, що безпосередньо відображає загальне враження від нього. Людина не аналізує окремі складники явища, а реагує на нього як на єдину емоційно та чуттєво забарвлену цілісність. Саме тому до синкретичного рівня сприйняття було віднесено семантичні групи «Смерть», «Емоції і відчуття», «Кров», «Лихо / зло», «Стан», «Плач», «Колір», «Якості», «Агресія».

Об'єднувальною ознакою цих груп є те, що вони репрезентують не раціональне осмислення війни, а її безпосереднє переживання. Так, групи «Смерть», «Кров» і «Плач» відображають найяскравіші образи та емоційно насичені наслідки війни, які сприймаються як нерозривні складники її цілісного образу. Водночас групи «Емоції і відчуття», «Стан» та «Лихо / зло» репрезентують внутрішню реакцію людини на війну через почуття болю, страху, жаху,

Таблиця 1

Рівень сприйняття	% від загальної кількості реакцій	Семантичні групи	Ядерні реакції
Синкретичне	59,2%	«Смерть», «Емоції і відчуття», «Кров», «Лихо / зло», «Стан», «Плач», «Колір», «Якості», «Агресія»	смерть (87), біль (59), кров (76), горе (17), жах (15), сльози (38), червоний (6), жорстокість (5), ненависть (8)
Поверхнєве	29,7%	«Атрибути війни», «Наслідки», «Конфлікт», «Довкілля»,	зброя (38), голод (23), конфлікт (9)
Альтернативне	11,1%	«Війна в Україні», «Результат», «Політика і гроші», «Даремність / безглуздість», «Несправедливість», «Нескінченність»	Донбас (9), мир (11), гроші (5), безглуздість (2), несправедливість (2)

горя та інші негативні переживання. У цих випадках війна осмислюється не через конкретні події чи причинно-наслідкові зв'язки, а через емоційний досвід, який вона породжує.

До синкретичного рівня належать також групи «Колір», «Якості» та «Агресія». Їх специфіка полягає в тому, що вони фіксують найбільш узагальнені та безпосередньо помітні характеристики війни. Такі реакції, як *червоний*, *жорстокість*, *ненависть*, не потребують складних когнітивних операцій для свого виникнення, а актуалізуються як складники загального гештальтного образу війни. У свідомості респондентів вони функціонують не як результат аналітичного осмислення явища, а як невіддільні елементи його цілісного сприйняття.

До поверхнєвого рівня сприйняття було віднесено семантичні групи «Атрибути війни», «Наслідки», «Конфлікт» та «Довкілля». На відміну від синкретичного сприйняття, за якого війна постає як цілісний, емоційно забарвлений образ, поверхнєве сприйняття передбачає виділення окремих характеристик об'єкта та фіксацію його найбільш помітних ознак. У цьому випадку респонденти вже не лише переживають війну через емоції, біль чи страх, а звертають увагу на конкретні складники явища, які можуть бути безпосередньо пов'язані з його перебігом або наслідками.

Так, група «Атрибути війни» охоплює реакції на кшталт *зброя*, *танк*, *автомат*, *бомба*, які відображають матеріальні об'єкти, що асоціюються з війною. Група «Наслідки» репрезентує результати воєнних дій через реакції типу *голод*, *руйнування*, *втрата*, тоді як група «Конфлікт» безпосередньо називає форму соціальної взаємодії, у якій реалізується війна. Семантична група «Довкілля» фіксує увагу респондентів до зовнішніх обставин та просторового середовища, пов'язаних із воєнними подіями.

Об'єднувальною рисою зазначених груп є те, що вони репрезентують окремі, найбільш очевидні аспекти війни, однак ще не демонструють прагнення до комплексного осмислення її причин, історичних передумов, політичних механізмів або можливих альтернатив розвитку подій. Респондент виділяє певну ознаку об'єкта та фіксує її у своїй мовній реакції, проте не виходить за межі безпосередньо сприйманих характеристик.

Така інтерпретація узгоджується з положеннями когнітивно-еволюційної теорії мови, відповідно до яких поверхнєве сприйняття пов'язане з виділенням окремих, найбільш помітних властивостей явища без їхнього глибокого аналізу та без врахування множинності можливих зв'язків між ними. Саме тому реакції цієї групи займають проміжне положення між синкретичними образами війни та складнішими формами її осмислення, характерними для альтернативного типу сприйняття.

Фактично війна в межах цього типу сприйняття постає

як сукупність окремих зовнішніх ознак та безпосередньо спостережуваних наслідків. Таке сприйняття ще не передбачає пошуку прихованих закономірностей або альтернативних пояснень явища, а тому відповідає тому рівню когнітивного освоєння дійсності, який С. Попов характеризує як поверхнєвий. Саме на цьому рівні людина вже відходить від синкретичного цілісного образу, проте ще не досягає повноцінного альтернативного аналізу об'єкта.

До альтернативного типу сприйняття було віднесено семантичні групи «Війна в Україні», «Результат», «Політика і гроші», «Даремність / безглуздість», «Несправедливість», «Нескінченність» та «Історія». Згідно з когнітивно-еволюційною теорією мови, альтернативне сприйняття є найвищим рівнем когнітивного освоєння дійсності, який передбачає здатність людини аналізувати явище з різних боків, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, враховувати множинність чинників та формувати узагальнені судження щодо об'єкта пізнання. На цьому рівні сприйняття війна вже не зводиться до емоційного переживання чи набору зовнішніх ознак, а осмислюється як складний суспільний феномен.

Так, група «Війна в Україні» демонструє конкретизацію війни через її актуалізацію в певному історичному та геополітичному контекстах. Реакції на кшталт *Донбас*, *Україна*, *АТО* відображають здатність респондентів співвідносити абстрактне поняття війни з конкретними подіями та суспільною реальністю.

Особливо показовими є групи «Результат», «Даремність / безглуздість», «Несправедливість» та «Нескінченність». На відміну від попередніх типів сприйняття, вони репрезентують не саму війну і навіть не її окремі характеристики, а рефлексію над її сутністю, наслідками та оцінкою. Реакції *мир*, *перемога*, *безглуздість*, *несправедливість*, *нескінченність* свідчать про прагнення респондентів осмислити війну через її місце в ширшій системі суспільних відносин, моральних цінностей та історичного розвитку.

Окремої уваги заслуговує група «Історія», яка демонструє здатність учасників експерименту розглядати війну не лише як актуальну подію або джерело особистих переживань, а як історичне явище, що має власні закономірності виникнення та розвитку. Таке осмислення потребує виходу за межі безпосереднього досвіду та передбачає включення війни до ширшого культурно-історичного контексту.

Водночас окремі семантичні групи допускають неоднозначне трактування. Зокрема, група «Політика і гроші» формально була віднесена до альтернативного рівня сприйняття, оскільки її реакції пов'язані зі спробою пояснення причин війни та виходять за межі безпосереднього емоційного

переживання або фіксації зовнішніх ознак явища. Проте не можна виключати й іншої інтерпретації. Частина таких реакцій може відображати не результат самостійного аналізу причин воєнного конфлікту, а відтворення поширених суспільних уявлень, стереотипів або медійних наративів, відповідно до яких війна асоціюється насамперед із політичними інтересами та фінансовою вигодою окремих груп. У такому разі йдеться радше про поверхневе засвоєння готових пояснювальних схем, ніж про повноцінне альтернативне осмислення явища. Подібна неоднозначність трактування окремих семантичних груп є не методологічним недоліком аналізу, а скоріше об'єктивною особливістю асоціативного поля як предмета дослідження, оскільки асоціативна реакція за своєю природою може одночасно поєднувати ознаки різних рівнів когнітивного опрацювання інформації.

Таким чином, семантичні групи альтернативного рівня сприйняття відображають найвищий рівень когнітивної обробки стимулу «війна». На відміну від синкретичного сприйняття і поверхневого сприйняття, вони репрезентують не емоційні враження й не окремі ознаки явища, а спробу пояснити його причини, оцінити наслідки, співвіднести з конкретними історичними подіями та розглянути в системі суспільних, політичних і моральних координат. Саме тому такі реакції закономірно тяжіють до периферійних зон асоціативного поля, де, відповідно до висунутої гіпотези, зростає частка складніших форм когнітивної інтерпретації об'єкта.

Слід також враховувати, що запропонований розподіл семантичних груп за рівнями сприйняття має реконструктивний характер. Когнітивно-еволюційна теорія мови описує типи сприйняття як внутрішні когнітивні механізми опрацювання інформації, тоді як матеріалом цього дослідження є вже готові мовні реакції, отримані в результаті асоціативного експерименту. Відповідно, безпосереднім об'єктом аналізу виступає не сам процес сприйняття, а його можливий мовний результат. У зв'язку з цим віднесення окремих семантичних груп до синкретичного, поверхневого чи альтернативного рівня сприйняття слід розглядати як інтерпретаційну модель, що дозволяє реконструювати ймовірні когнітивні механізми, які лежать в основі породження відповідних асоціативних реакцій.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що різні семантичні групи асоціативного поля «війна» можуть бути співвіднесені з різними типами сприйняття, описаними в запропонованій С. Поповим когнітивно-еволюційній теорії мови. Водночас розподіл реакцій за структурними зонами поля виявив нерівномірну представленість цих рівнів. Так, найбільш частотні реакції ядра (смерть, кров, біль, страх, сльози) належать переважно до семантичних груп синкретичного рівня сприйняття, що становить 89% від кількості реакцій у ядрі, тоді як поверхневе сприйняття у ядрі представлене лише асоціатом зброя (11%). У приадресній зоні спостерігається помітне зростання частки поверхневого рівня сприйняття (*втрата, голод, втрата, розруха, солдати, вибухи*), що відображає перехід від цілісного емоційного образу війни до фіксації її окремих, найбільш помітних зовнішніх ознак і наслідків. Утім, незважаючи на це локальне зростання поверхневості в приадресній зоні, загальний розподіл реакцій за всіма виокремленими семантичними групами засвідчує стійку перевагу синкретичного сприйняття (59,2% від загальної кількості реакцій), що підтверджує статус

синкретичного образу як домінантного й найбільш стабільного способу когнітивного освоєння стимулу «війна» в межах досліджуваного асоціативного поля.

Отже, чим ближче реакція розташована до ядра асоціативного поля, тим більшою мірою вона тяжіє до синкретичного рівня сприйняття, який у когнітивно-еволюційній теорії мови розглядається як первинний спосіб освоєння дійсності. Відповідно, поверхневе сприйняття і альтернативне сприйняття виявляються переважно на периферії поля, де зростає роль індивідуального досвіду, рефлексії та складніших когнітивних операцій. Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо апробацію когнітивно-еволюційної теорії мови на матеріалі асоціативних реакцій, отриманих в умовах повномасштабного вторгнення, що дає змогу порівняти особливості сприйняття стимулу «війна» до та після 2022 року.

Література:

1. Попов С. Когнітивно-еволюційна теорія мови: обґрунтування. Когніція, комунікація, дискурс. 2023. № 26. С. 123–139. DOI: 10.26565/2218-2926-2023-26-07.
2. Васянович Є. А. Асоціативні поля концептів війна і мир у лінгвокультурній свідомості студентів-гуманітаріїв : дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. Харків, 2026. 308 с.

Vasianovych Ye. The associative field as an indicator of perception levels: an approbation of the cognitive-evolutionary theory of language based on the stimulus "war"

Summary. The article presents an approbation of the cognitive-evolutionary theory of language developed by S. Popov based on the associative field of the stimulus *war*. The aim of the study is to determine the possibilities of applying this theory to the interpretation of associative data and to identify the peculiarities of representing different levels of perception within the structure of an associative field. The theoretical framework of the research is based on the concepts of syncretic, superficial, and alternative levels of perception, which reflect different stages of cognitive processing of reality and can be indirectly reconstructed through the linguistic reactions of language speakers. The material of the study is the associative field of the stimulus *war*, obtained through a chain associative experiment conducted among humanities students. The methodology involved correlating semantic groups with the levels of perception described in the cognitive-evolutionary theory of language and analyzing their distribution within the nuclear and peripheral zones of the associative field. The results demonstrate that the nucleus and the near-nuclear zone of the associative field predominantly represent the syncretic level of perception. The most frequent reactions reflect a holistic and emotionally charged perception of war through images of death, blood, pain, fear, and loss. The superficial level of perception is manifested through the fixation of individual salient features and attributes of war, including weapons, soldiers, military actions, and other external characteristics of the phenomenon. The alternative level of perception is mainly represented in the peripheral zones of the associative field and is associated with attempts to explain the causes of war, comprehend its consequences, and interpret its historical context, political factors, and moral values. At the same time, the study emphasizes the reconstructive nature of the proposed interpretation, since

the object of analysis is not the cognitive processes themselves but their possible linguistic outcomes. The findings confirm the potential of the cognitive-evolutionary theory of language for the interpretation of associative material and suggest that the structure of an associative field may serve as an indicator of different levels of perception and conceptualization of socially significant phenomena.

Key words: associative field, associative reaction, cognitive-evolutionary theory of language, syncretic perception, superficial perception, alternative perception,

nucleus of the associative field, periphery of the associative field.

Дата першого надходження статті до
видання: 29.06.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 28.07.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

*Vlasenko M. S.,**PhD in Philology,**Associate Professor at Romance Philology Department**of the Educational-Scientific Institute of Philology**Taras Shevchenko Kyiv National University**<https://orcid.org/0009-0005-5123-5058>*

THE PRAGMATIC DIMENSION OF VOICE AND NON-FINITE VERB FORMS IN SPANISH LEGISLATIVE DISCOURSE

Summary. The article offers a pragmalinguistic and syntactic analysis of grammatical voice and non-finite verb forms (infinitive, gerund, and participle) in Spanish legislative discourse. Viewing legislative texts as a highly formalized channel of state-citizen communication, the study examines how morphological and syntactic choices influence the perspectival organization and communicative orientation of legal norms. The empirical base consists of a representative corpus of key Spanish legal documents, including the Spanish Constitution (1978), the Civil Code, the Criminal Code, Organic Laws and various Royal Decrees. This allows the identification of structural patterns across constitutional, civil, criminal, and administrative sub-genres.

The primary focus of this investigation is the linguistic and structural realization of the addresser's institutional identity, which is manifested through two pairs of core pragmatic categories: objectification/subjectification and categoricalness/non-categoricalness. The study addresses the fundamental pragmatic necessity of legislative texts to present information in an objective, depersonalized, and generalized manner, reflecting the nature of the state as a collective author. Through a combination of qualitative, structural-semantic, and text-statistical analysis, the paper examines how the strategic choice between active and passive verbal perspectives alters the cognitive-pragmatic focus of a legal utterance, drawing the addressee's attention to the legal action itself rather than its specific human participants.

Special attention is paid to the functional distribution of passive constructions in the text, highlighting that pronominal passive constructions (*se pasiva*) and participial passive structures appear with the highest frequency in the corpus, whereas resultative passive forms with the auxiliary verb *estar* occupy a limited peripheral position (approximately 5% of analyzed instances). The article demonstrates how placing these passive forms in the sentence-initial position highlights the pragmatic weight of definitions, prohibitions, and legal sanctions. Furthermore, the paper investigates the complex interplay within verbal periphrases, particularly those combining modal verbs like *poder* and *haber de* with non-finite extensions. The analysis reveals that the frequent deployment of the modal verb *poder* in the future indicative tense (prosimpler) functions as a primary stylistic tool to achieve "hidden categorialness" – a pragmatic effect that conveys strict legal obligation and binding force while softening the direct tone of an authoritative command.

Additionally, the research evaluates the pragmatic utility of conjunct and absolute non-finite clauses (infinitive and gerundial phrases), showing that they serve as mobile syntactic substitutes for cumbersome subordinate clauses.

By compressing circumstantial meanings of time, purpose, and condition, these non-finite tools establish a highly condensed, legally precise, and structurally conservative discourse. Ultimately, the article illustrates that the combination of passive voice, modal periphrases, and non-finite structures creates a multilayered pragmatic framework that ensures unambiguous interpretation while maintaining textual economy. The findings of this study offer valuable insights for text linguists, pragmalinguistics experts, legal scholars, professional translators, and legislative drafters seeking to optimize the communicative effectiveness of statutory language.

Key words: Spanish legislative discourse, pragmatic categories, verbal voice, non-finite verb forms, objectification, hidden categorialness, verbal periphrasis, depersonalization.

Problem statement. The communicative-pragmatic study of grammatical categories remains a central issue in contemporary text linguistics, especially in specialized legal discourse. In legislative texts, morphological and syntactic choices are never merely formal; they are directly determined by the addresser's communicative intention, the institutional character of the document, and the need to ensure legal compliance.

A key element of the pragmatic organization of such texts is their perspectival structure, which shapes how a legally binding situation is presented – from the viewpoint of the subject or the object of the action. In Spanish legislative discourse, this perspective is primarily realized through the choice between active and passive voice and the strategic use of non-finite verb forms (infinitive, gerund, and participle). Although Spanish offers considerable syntactic flexibility, the precise mechanisms by which different passive constructions (pronominal *se*-passive versus *ser* + participle) and non-finite clauses interact to create an objective, authoritative, and depersonalized legal environment still require systematic investigation.

The central linguistic problem is the tension between the functional demands of legal norms – which require absolute clarity, completeness, and adherence to Grice's cooperative principles – and the need to mitigate direct subjective commands in order to maintain an objective and universal tone. Legislators must frequently express strict obligations, conditions, or sanctions without introducing emotional coloring or individualizing the actors involved.

While foundational works in Spanish pragmatics have established general frameworks for speech acts and discourse analysis, there remains a noticeable gap in research that integrates voice alter-

nations, non-finite clauses, and verbal periphrases in the realization of such pragmatic categories as objectification and hidden categoricity across various sub-genres of Spanish legislation. Filling this gap is essential not only for a deeper understanding of statutory language but also for improving legal translation and legislative drafting practices.

Purpose of the article. The primary purpose of this study is to explore the functional-pragmatic potential of verbal voice, non-finite verb forms, and modal periphrases within Spanish statutory discourse. Specifically, the article aims to deconstruct how these morphological and syntactic mechanisms operate to establish the pragmatic categories of objectification and hidden categoricity. By analyzing perspective shifts from active to passive forms and the deployment of absolute or conjunct clauses, the research seeks to map the specific linguistic strategies through which the legislator eliminates individual subjectivity, achieves textual condensation, and projects institutional authority.

Analysis of recent research and publications. The communicative-pragmatic study of specialized legal discourse has received considerable attention in contemporary text linguistics. Since legislative texts serve as a highly formalized institutional channel of state authority, scholars have focused on identifying the structural and semantic mechanisms that ensure their precision, objectivity, and binding force.

In the broader field of Spanish pragmatics, foundational contributions were made by Escandell Vidal [1], whose work established key principles of textual perspective and speech acts, providing a solid theoretical basis for the analysis of specialized discourses.

In the domain of legal and legislative Spanish (*el español jurídico*), comprehensive structural and sociolinguistic studies have been conducted by Alcaraz Varó and Hughes [2]. Alcaraz Varó, in particular, emphasizes that legal language relies heavily on prescriptive and highly formulaic syntax to achieve clarity and institutional distance. More recent research, such as that of Pérez Román [3], has further explored these features, highlighting the frequent use of the pronominal passive (*pasiva refleja*) and impersonal constructions as key tools for depersonalization and the maintenance of an objective, authoritative register.

Spanish scholars specializing in legal text typology, including Orts [4] and Borja Albi [5], have stressed the inherently functional nature of statutory grammar. They argue that the syntactic density characteristic of codes, decrees, and constitutional texts is a deliberate pragmatic strategy. In a comparative perspective, Vázquez y del Árbol [6] has examined the phraseological and syntactic features of Spanish procedural and statutory texts, demonstrating how formulaic structures contribute to objectivity and emotional neutrality.

Despite this substantial body of research on Spanish pragmatics and legal phraseology, a significant gap remains in the integrated analysis of how voice alternations (*se pasiva*, *pasiva perifrástica*, and *pasiva de estado*), non-finite clauses, and modal periphrases interact to realize the pragmatic categories of objectification and hidden categoricity in modern Spanish legislation (*Constitución Española*, *Código Civil*, *Código Penal*). The present study aims to address this gap by proposing a dedicated pragmatolinguistic framework.

Presentation of the main material. The communicative and pragmatic organization of a text is intrinsically linked to its perspectival structuring, which reflects the directional orientation of cognitive processing. A dynamic situation formulated in the mind

of the legislative addresser is filtered through an institutional lens and projected from different angles: either from the stance of the active subject or the affected object. Within Spanish statutory discourse, these differences manifest primarily through variations in the distribution of semantic roles across syntactic positions. The choice between active and passive verb forms is directly governed by the addresser's pragmatic intent to highlight the exact fragment of reality that holds the greatest cognitive, legal, and regulatory significance.

The pragmatic goal of legislative texts is to transmit normative instructions while strictly adhering to Grice's cooperative principles, which dictate a clear, unambiguous, coherent, and truthful presentation of facts. To achieve this, legal language operates within two core pairs of pragmatic categories: objectification/subjectification and categoricity/non-categoricity. Spanish statutory texts demonstrate a powerful stylistic gravitation toward objectification, meaning a deliberately detached, impersonal, and generalized delivery of information. This tendency stems from the institutional nature of laws, where the state acts as the ultimate, collective legislator. Every legal rule acts as an abstracted reflection of extensive social complexes rather than individual cases. Consequently, the primary pragmatic trend is the radical exclusion of any personal or highly individualized linguistic units, such as personal pronouns or expressive syntax.

The effect of absolute objectification is predominantly achieved through the deployment of the passive voice, which enables the addresser to omit the human agent completely. The passive functions as an ideal pragmatic vehicle when the author intends to conceal individual subjectivity behind a generalized, indefinite-personal framework dictated by the communicative context. In the modern Spanish legislative corpus, the functional-semantic field of the passive voice comprises pronominal passive constructions (*se pasiva*), participial passives (*ser + participle*), resultative passives (*estar + participle*), and peripheral forms utilizing auxiliary verbs such as *quedar* or *hallarse*.

Quantitative evaluations of the investigated corpus reveal that pronominal (*se*) and participial passive constructions appear with the highest frequency, whereas resultative configurations with *estar* represent a marginal peripheral group, accounting for approximately 5% of the analyzed data. Crucially, all passive structures within Spanish codes are strictly restricted to the third person singular or plural. This structural feature eliminates individual presence, reinforcing the generalized and universal applicability of the legal norm.

In the process of text formulation, the legislative addresser shows a marked preference for pronominal passive constructions (*pasiva refleja*). This choice is motivated by the need to position the action itself as the absolute communicative core of the utterance. By using this structure, the focus is placed entirely on the legal process or event, completely backgrounding its human participants:

"Las leyes penales no se aplicarán a casos distintos de los comprendidos expresamente en ellas" [9, p. 4].

"Los nombramientos se publicarán en el Boletín Oficial del Estado y se comunicarán a los Presidentes de las Audiencias Territoriales" [10, p. 12].

An even greater pragmatic emphasis on the legal action is achieved by shifting the pronominal passive structure to the sentence-initial position. This inversion draws the reader's attention instantly to the legally recognized act or right:

"Se reconoce el derecho a la propiedad privada y a la herencia" [7, p. 14].

Syntactically, the pronominal passive in Spanish legislative texts is subject to strict constraints, operating almost exclusively with inanimate subjects. However, the addresser occasionally introduces agentive or instrumental prepositional phrases (*por...*) into pronominal passive constructions, which deliberately highlights both the legal action and the specific institutional instrument or authority executing it:

"La filiación se acredita por la inscripción en el Registro Civil, por el documento o sentencia, por la presunción de paternidad matrimonial" [8, p. 28].

"Las medidas de seguridad se aplicarán por el Juez o Tribunal" [9, p. 23].

Another highly frequent syntactic device is the use of verbal structures combining a modal auxiliary with a reflexive infinitive form. Within the analyzed legislative data, the modal verb *poder* (to be able to / may) serves as the first component in 85% of such combinations:

"Pero podrán compensarse y renunciarse las pensiones alimenticias atrasadas, y transmitirse a título oneroso o gratuito el derecho de demandarlas" [8, p. 34].

"No podrá ejecutarse pena ni medida de seguridad sino en virtud de sentencia firme dictada por el Juez o Tribunal competente" [9, p. 3].

Placing this passive complex at the absolute beginning of the sentence, coupled with the use of the modal verb *poder* in the future indicative tense (*futuro simple*) used in a timeless sense, establishes a powerful pragmatic layer of implicit obligation. When combined with the negative particle *no*, this structure shifts from a simple statement of potentiality to a strict, indisputable prohibition, creating a highly effective legal barrier.

In contrast, peripheral participial passive constructions (*ser* + *participle*) convey passive meaning with explicit clarity due to the inherent semantic properties of the past participle. The legislator deploys this participial structure when the focus on the action itself is slightly secondary to the subject or object affected by it, especially when the sentence is expanded via an agentive complement:

"Los actos del Rey serán refrendados por el Presidente del Gobierno y, en su caso, por los Ministros competentes" [7, p. 22].

"El militar que no empleare los medios a su alcance para contener la rebelión en las fuerzas de su mando, será castigado con las penas de prisión de dos a cinco años" [9, p. 114].

Furthermore, participial passives frequently utilize the modal verb *poder* to modulate the absolute force of the legal command:

"La acción caducará al año del reconocimiento o desde que cesó el vicio de consentimiento, y podrá ser ejercitada o continuada por los herederos de aquel" [8, p. 31].

The integration of *poder* within these structures generates a pragmatic phenomenon of "hidden categoricalness". While a direct phrase like *deben ser aplicadas* (must be applied) carries an open, explicit command, the modal variant *pueden ser aplicadas* (may be applied) maintains an objective, non-imperative tone on the surface while structurally carrying the exact same binding legal necessity within the statutory framework. The factual data is thus presented without emotional coloring, ensuring that the collective identity of the institutional addresser remains completely neutral.

Finally, the resultative passive, expressed via the *estar* + *participle* construction, occupies the periphery of the passive field,

appearing in only 5% of cases. Its primary communicative function is to state the permanent result of an action that occurred prior to the timeline of the text, rendering the original agent entirely irrelevant:

"Toda la riqueza del país en sus distintas formas y sea cual fuere su titularidad está subordinada al interés general" [7, p. 39].

When an agentive complement is attached to *estar* + *participle*, the structure shifts closer to the core of the passive field, functioning similarly to a dynamic participial construction while retaining its structural focus on institutional organization:

"Las Cortes Generales representan al pueblo español y están formadas por el Congreso de los Diputados y el Senado" [7, p. 23].

Beyond voice alternations, the modern Spanish legislator relies extensively on non-finite verb forms – infinitives, gerunds, and participles – to compress statutory information, accelerate syntactic flow, and enhance the text's depersonalized register. Operating as nominal-verbal hybrids, non-finite forms function within both conjunct syntactic positions and absolute clauses, providing a vital tool for textual condensation and communicative economy.

The infinitive is predominantly deployed within prescriptive structures to establish objective conditions, procedural steps, or behavioral boundaries without attributing the action to a specific individual. It frequently appears in independent introductory phrases or syntactically dependent clauses that frame administrative prerequisites:

"Para integrar las aportaciones de las distintas administraciones públicas se podrá crear una Comisión Interadministrativa" [10, p. 45].

By using the objective prepositional construction *para* + infinitive, the addresser defines the functional goal of the legal system while remaining completely detached from the physical executioners of the task.

The gerund acts as a highly specialized instrument for expressing simultaneous actions, internal legal conditions, or structural methods within Spanish codification. Syntactically, it often introduces adverbial modifications that outline how a specific regulation must be practically observed. Pragmatically, the gerund isolates the process from human agency, focusing entirely on the systematic progression of legal procedures:

"El Gobierno regulará la composición y funciones de dicha Comisión, garantizando la participación de las Comunidades Autónomas" [10, p. 16].

In this context, the conjunct gerund *garantizando* functions as a tool for logical elaboration, allowing the legislator to merge secondary administrative duties into a single syntactic block, thus avoiding repetitive structural arrangements.

Participles, especially when organized into absolute participial constructions (*construcciones absolutas de participio*), offer the highest degree of textual condensation available in legal Spanish. Positioned predominantly at the very beginning of a sentence, absolute clauses establish a completed prerequisite that must be fulfilled before the primary legal command becomes active:

"Cumplidos los requisitos exigidos por la ley, el Juez acordará la inscripción correspondiente" [8, p. 54].

The absolute clause *cumplidos los requisitos* functionally replaces a lengthy conditional sentence (such as *cuando se hayan cumplido los requisitos...*), facilitating immediate information processing. From a pragmatic standpoint, this structure completely

eliminates subjective temporal variables, presenting the completed legal fact as a rigid, objective reality.

Finally, the complex interaction between these non-finite units and modal-aspectual verbal periphrases establishes the core of regulatory categoricity. Verbal periphrases such as *haber de* + infinitive, *tener que* + infinitive, and *deber* + infinitive are employed to convey undeniable legal duties, while structures containing *poder* + infinitive modulate the degree of institutional enforcement. These combinations work in tandem to optimize the communicative effectiveness of Spanish legislative discourse, satisfying the complex functional requirements of statutory communication by balancing strict normative dictates with absolute institutional objectivity.

Conclusions. The selection of verbal voice alternations and non-finite forms in Spanish legislative discourse is a deliberate pragmatic strategy designed to maximize objectification and hidden categoricity. By suppressing individual human actors, pronominal passives (*pasiva refleja*) and participial passives project absolute institutional authority and position the legal action as the primary communicative focus.

Concurrently, non-finite forms and absolute participial clauses compress complex conditional and temporal parameters into dense syntactic blocks, accelerating information processing and ensuring textual economy. Finally, the integration of modal verbs within these passive structures allows the legislator to maintain an objective, non-imperative surface tone while preserving the strict binding necessity of the statutory norm.

Bibliography:

1. Escandell Vidal, M. V. *Introducción a la pragmática*. Barcelona : Ariel, S.A., 1996. 245 p.
2. Alcaraz Varó, E., Hughes, B. *El español jurídico*. Barcelona : Ariel, 2002. 264 p.
3. Pérez Román, J. A. *La pasividad y la impersonalidad como recursos de objetivación en el discurso jurídico-administrativo español*. *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación*. Madrid : Universidad Complutense de Madrid, 2020. Vol. 82. P. 145–158. DOI: 10.5209/clac.68981.
4. Orts, M. Á. *El español jurídico en la encrucijada: De la tradición a la modernidad*. *Revista de Lengua i Dret*. Barcelona, 2015. № 64. P. 36–53.
5. Borja Albi, A. *Los géneros jurídicos. Manual de escritura académica profesional: Vol. II* / ed. by E. Montolio. Barcelona : Ariel, 2013. P. 115–164.
6. Vázquez y del Árbol, E. *English versus Spanish Procedural Law Terminology and Phraseology: Troublesome Features for Translators*. *Lebende Sprachen*. Berlin : De Gruyter, 2018. Vol. 63, № 1. P. 63–83. DOI: 10.1515/les-2018-0004.
7. *Constitución Española*. Madrid : Boletín Oficial del Estado, 1978. 64 p.
8. *Código Civil*. Madrid : Boletín Oficial del Estado, 2024. 474 p.
9. *Código Penal*. Madrid : Boletín Oficial del Estado, 2024. 360 p.
10. Real Decreto 203/2021, de 30 de marzo, por el que se aprueba el Reglamento de actuación y funcionamiento del sector público. *Boletín Oficial del Estado*. Madrid, 2021. № 77. P. 1–74.

Власенко М. Прагмалінгвістичний потенціал дієслівного стану та неособових форм дієслова в іспанському законодавчому дискурсі

Анотація. Статтю присвячено комплексному аналізу функціонально-прагматичного потенціалу дієслівного

стану, неособових форм дієслова та модальних перифраз у сучасному іспанському законодавчому дискурсі. Матеріалом дослідження слугує корпус офіційних нормативно-правових документів Іспанії, зокрема Конституція Іспанії, Цивільний кодекс, Кримінальний кодекс та Королівські декрети. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибокого вивчення морфосинтаксичних інструментів, що забезпечують прагматичні категорії об'єктивізації, деперсоналізації та прихованої категоричності в інституційному комунікативному просторі.

У роботі встановлено, що вибір граматичних архітектонік автором закону ніколи не є випадковим чи суто традиційним; він підпорядкований прагматичній інтенції репрезентувати державну волю як об'єктивну, позбавлену суб'єктивного чинника дійсності. Головна увага приділяється механізмам реорієнтації пропозиційної перспективи речення шляхом усунення або розмивання фокусу на суб'єкті дії (агенті). Доведено, що прономінальний пасив (*pasiva refleja*) виступає найбільш частотним та ефективним прагматичним засобом, який дозволяє повністю виключити людський фактор і винести саму правову дію або юридичне право у комунікативний центр висловлення. На противагу йому, перифразистичний пасив із дієсловом *ser* використовується тоді, коли адресату важливо зберегти чіткий зв'язок з об'єктом, на який спрямована дія, або розширити конструкцію через інституційні агентивні додатки. Результативні конструкції з дієсловом *estar* займають периферійну позицію та слугують для констатації сталих юридичних станів, які є наслідком попередніх процесів.

Окрему увагу в статті приділено номінативно-дієслівним гібридам – інфінітиву, герундію та дієприкметнику. Встановлено, що неособові форми дієслова функціонують як потужні інструменти синтаксичної компресії та комунікативної економії законодавчого тексту. Абсолютні дієприкметникові звороти, розташовані на початку речення, дозволяють згорнути розлогі підрядні умови чи часу у місткі синтаксичні блоки, що значно прискорює когнітивне сприйняття тексту рецептором права та усуває мовну надмірність. Поєднання пасивних конструкцій із модальними дієсловами (зокрема, *poder*) створює унікальний прагматичний феномен «прихованої категоричності»: на поверхневому рівні текст зберігає нейтральний, неімперативний та об'єктивний тон, проте в межах загальної статутної системи він несе абсолютну юридичну обов'язковість і репрезентує непорушний наказ колективного законодавця. Узагальнено, що взаємодія категорії стану та неособових форм створює збалансоване комунікативне середовище, де чіткість приписів гармонійно поєднується з інституційною нейтральністю.

Ключові слова: іспанський юридичний дискурс, прагмалінгвістика, дієслівний стан, прономінальний пасив, неособові форми дієслова, синтаксична компресія, об'єктивізація, прихована категоричність.

Дата першого надходження статті до видання: 10.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Гарбар І. В.,*старший викладач кафедри мовної підготовки
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
<https://orcid.org/0000-0002-6666-5887>***Гарбар А. І.,***старший викладач кафедри мовної підготовки
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
<https://orcid.org/0000-0003-0768-847X>*

АНАЛІЗ АНОРМАТИВНИХ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ ЛІНГВОУТВОРЕНЬ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ

Анотація. У статті проаналізовано аномативні лексико-граматичні лінгвоутворення, які прослідковуються у мовленні комунікантів під час виконання професійних обов'язків. Узагальнено й схарактеризовано найтипівіші порушення лексичних і граматичних мовних норм. На поданому лексичному матеріалі описано типові помилки, які відображають відхилення від загальноприйнятих мовних норм щодо уподібнення змістових значень паронімічних лексем, вживання скалькованих лексем, суржикових утворень, плеонастичних конструкцій. Зазначено, що виникнення гібридних одиниць є наслідком міжмовної інтерференції (буквального перекладу російських лексем з урахуванням фонетико-вимовних норм мови). Зауважено, що паронімічні аномативи створюють комунікативну проблему через незнання комунікантом семантики одного чи обох компонентів паронімічної пари. Проаналізовано приклади найуживаніших у професійному мовленні плеонастичних конструкцій – надлишкових засобів мови, які структурно обтяжують фразу.

Закцентовано увагу на найчастотніших граматичних аномативах, зумовлених порушенням норм дієслівного керування, використанням активних дієприкметників теперішнього часу на -учий(-ючий). З'ясовано, що найпродуктивнішими способами заміни активних дієприкметників є питомі граматичні форми іменників і прикметників. Проілюстровано на конкретних прикладах аномативні конструкції з активними дієприкметниками теперішнього часу та їх нормативні варіанти. Встановлено, що через незнання комунікантами системної організації прийменникового складу у професійному мовленні з'являються спотворені конструкції з прийменниками по та при. Запропоновано можливі способи заміни аномативних прийменникових конструкцій. Зазначено, що професійний комунікант повинен добре орієнтуватися в системі лексичних і граматичних норм, так як неналежне володіння негативно впливає на ефективність професійної комунікативної діяльності сучасних фахівців.

Ключові слова: нормативність, аномативні лінгвоутворення, лексичні аномативи, граматичні аномативи, професійне мовлення.

Постановка проблеми. Нормативність мовлення є складовою професійної компетентності фахівця, оскільки за законами мови відповідно до умов комунікативної ситуації здійснюється спілкування. Унормованість відрізняє професійне мовлення від побутового, оскільки норми єдині й дотримання їх обов'язкове

для комунікантів усіх галузей. Для ефективної й раціональної професійної діяльності сучасному фахівцю замало лише знати дефініції термінів, правильно їх застосовувати у конкретних ситуаціях спілкування, разом з тим вкрай важливо бути комунікативно грамотним, володіти основами культури мови, що передбачають знання стандартів літературної мови, забезпечують точність, зрозумілість, однозначність сприйняття інформації серед колег та конкурентів.

У професійному середовищі унаслідок невмотивованого порушення літературних норм виникають ненормативні лексико-граматичні лінгвоутворення, які негативно впливають не тільки на вміння грамотно викласти думки, правильно й повноцінно донести інформацію до інших, а й на ефективність професійної комунікативної діяльності фахівця. Ненормативне використання лексико-граматичних засобів мови у професійному мовленні й зумовило тему нашої наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання нормативності української літературної мови на всіх етапах її формування посідає чільне місце в дослідженнях відомих вчених, зокрема М. Сулими, М. Пилинського, М. Жовтобрюха, С. Єрмоленко, О. Пономарева, М. Пентиліук, П. Куляса, Т. Бондаренко, З. Мацюк, Т. Коць, Н. Стратулат та інших. М. Пилинський дослідив прояви впливу суспільства на нормування літературної мови, описав процеси становлення літературних норм. М. Пентиліук досліджувала питання граматичної правильності мовлення; С. Єрмоленко – лексичні, граматичні норми, а також відхилення від них у різних стилях мовлення; Н. Станкевич, З. Мацюк, Н. Бабич, О. Пономарів, Л. Мацько, І. Гарбар – різні аспекти лексичної нормативності фахового мовлення.

Мета статті – проаналізувати найчастотніші лексико-граматичні аномативні лінгвоутворення професійного мовлення. Мета передбачає розв'язання низки завдань: 1) висвітлення порушень лексико-граматичної нормативності у мовленні професійних комунікантів; 2) виявлення ролі мовної норми у професійній комунікації.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні ми сконцентрували увагу на частотних порушеннях лексичних і граматичних норм, які зазвичай прослідковуються в усному і писемному мовленні професійних комунікантів. Головною причиною появи лексичних аномативів науковці вважають семантичну модифікацію лексем – лексико-семантичний процес, у результаті якого слово втрачає свою семантику і набуває властивос-

тей, що нормативно йому не притаманні [1, с. 14]. Слова вжиті в невласливих для них значеннях, як результат – поява скалькованих лексем на зразок: *зустрічаються помилки* (рос. встречаются ошибки) → трапляються помилки; *користуватися підтримкою* (рос. пользоваться поддержкой) → мати підтримку; *уволився з посади* (рос. уволился с должности) → звільнився з посади; *заключити договір* (рос. заключить договор) → укласти договір; *добитися результатів* (рос. добиться результатов) → досягти успіхів; *приймати до уваги* (рос. принимать во внимание) → брати до уваги; *перш за все* (рос. прежде всего) → насамперед, передусім тощо. Ці гібридні одиниці відтворюють російську вимову в обрамленні української граматичної системи [2, с. 35].

«Українсько-російською недовоговою», «звільгаризованим різновидом мовлення», який виник унаслідок інтерферентного впливу російського мовлення, так суржик називає дослідниця О. Микитюк [3, с. 114]. Прикладом можуть слугувати суржикові утворення на зразок: *на протязі тижня* (рос. на протяжении недели) → протягом (впродовж) тижня; *розрахунок налічними* (рос. расчет наличными) → розрахунок готівкою; *відправити документи* (рос. отослать документы) → надіслати документи; *получити листа* (рос. получить письмо) → одержати листа; *заказати справку* (рос. заказать справку) → замовити довідку; *звонити по вказаному номеру* (рос. звонить по указанному номеру) → телефонувати за вказаним номером; *діяти по обстановці* (рос. действовать по обстоятельствам) → діяти залежно від обставин тощо. Безсумнівно, буквальний переклад російських лексем є наслідком міжмовної інтерференції, що й призводить до виникнення лексичних аномативів.

Порушення лексичної нормативності можна спостерігати у нерозрізненні слів-паронімів. Під час мовної взаємодії паронімічні лексеми створюють комунікативну проблему, що виникає через незнання комунікантами семантики одного чи обох компонентів паронімічної пари. Деякі лексичні пари паронімів стають предметом постійних мовних помилок, оскільки обидва слова мають звукову та часткову схожість кореневої морфеми. У мовленні професійних комунікантів і надалі спостерігаємо неправильне поєднання слова *надати* з низкою лексичних одиниць. Ця лексема за своєю семантичною наповнюваністю не може сполучатися зі словом *документи*. Для передання документів до установи чи організації правильно використовувати словосполучення *подати документи*, однак словосполучення *надати слово*, *надати поміч*, *надати допомогу*, *надати кредит*, *надати приміщення*, *надати перевагу* є нормативними, так як Тлумачний словник української мови демонструє значення лексеми *надати* як «давати можливість мати щось, користуватися чимось». Неправильно підібране слово може істотно спотворити зміст написаного, призвести до двоякого тлумачення тієї або іншої фрази, надати всьому тексту небажаної тональності [4, с. 147].

Зосередимо увагу ще на одній паронімічній парі: *погоджувати* – *узгоджувати*. З'ясуємо, яка словосполучка є нормативною: *узгоджувати графік роботи* чи *погоджувати графік роботи*? Варто пам'ятати, що лексема *узгоджувати* (*узгодження*) зазвичай уживається з прийменником *з*: *узгодити питання з кадровою комісією*; *узгодження плану заходів з керівником департаменту*. Однак лексема *погоджувати* (*погодження*) вживається у значенні обговорювати що-небудь, доходити єдиної думки, усувати розбіжності в чомусь; уста-

новлювати потрібну взаємодію, координувати. Отож вживаємо *погоджувати проєкт* (*бюджет, графік, дії*).

Дослідниця Н. Бондаренко наголошує, що помилковими з погляду норм лексичної сполучуваності є *плеоназми* – поєднання слів, де лиш одне слово є зайвим, що не має додаткової смислової інформації. Обидва слова або зовсім не різняться за значенням (є абсолютними синонімами), або відмінність між ними незначна. Ці слова можуть належати до різних частин мови і мати суміжну семантику [5, с. 19]. Зосередимо увагу на найбільш уживаних у професійному мовленні плеонастичних конструкціях – надлишкових засобах мови, які структурно обтяжують фразу, оскільки є семантично порожніми: *адреса проживання* (адреса – це і є місце проживання) → *адреса (місце проживання)*; *кваліфікований фахівець* (фахівець – це і є спеціаліст, що здобув певну кваліфікацію) → *фахівець (кваліфікований працівник)*; *колега по роботі* (колега – це і є товариш за фахом) → *колега*; *державний чиновник* (чиновник – це і є держслужбовець) → *чиновник (держслужбовець)*; *тимчасове відстрочення* (відстрочення – це і є тимчасове невиконання своїх обов'язків) → *відстрочення (тимчасове невиконання)*; *надійна гарантія* (гарантія – це і є надійні умови для здійснення чого-небудь) → *гарантія*; *попереднє планування* (планування – це і є заздалегідь визначений порядок дій) → *планування (попередній план)*; *встановлений факт* (факт – це і є встановлена інформація) → *факт* тощо. Багатослів'я виникає, як правило, через незнання семантики слів іншомовного походження або ж у зв'язку з концентрацією уваги мовця на однакових ознаках того ж предмета, явища [6, с. 174].

Науковиця М. Пентиліук зауважує, що словниковий склад мови сам по собі ще не є мовою, він є тільки необхідним «будівельним матеріалом», саме граматики слугують організаційною основою, без якої неможлива реалізація думки: за законами граматики певної мови організовується словниковий матеріал, слова набувають необхідної форми, оформлюють речення, а відтак мова стає струнким, гнучким засобом спілкування. Без оволодіння граматичною будовою мови неможливе спілкування, донесення власної думки та розуміння інших [7, с. 126]. Особливої увагу заслуговують словосполучки, у яких стрижневі слова (зазвичай дієслова) мають тісний синонімічний зв'язок, але керують різними відмінками на зразок: *повідомити колега* (замість *повідомити колегам*), але *поінформувати колега*; *оволодіти комп'ютерну програму* (замість *оволодіти комп'ютерною програмою*), але *опанувати комп'ютерну програму*; *навчатися мові* (замість *навчатися мови*), але *учити мову*; *характерний професійному мовленню* (замість *характерний для професійного мовлення*), але *властивий професійному мовленню* тощо. Разом з тим слова-пароніми, що є стрижневими у словосполучках, також керують різними відмінками залежного слова. Розглянемо типові приклади: *оснований* (на чому?) *на правилах* – *заснований* (ким?) *науковцем*; *сповнений* (чого?) *сумнівів* – *наповнений* (чим?) *змістом*; *переможений* (у чому?) *у змаганні* – *переможний* (що?) *наступ*; *торкатися* (чого?) *проблеми* – *доторкатися* (до чого?) *до поверхні* також вимагають різних відмінків у залежних словах.

Спотворені конструкції з прийменниками *по* та *при* безпідставно замінюють питомі українські конструкції, що призводить до порушення граматичних норм сучасної української літературної мови. Дослідниця З. Сікорська зауважує, що потрапляють вони у професійне мовлення через незнання його носі-

ями системної організації прийменникового складу [8, с. 93]. Замість скалькованої з російської мови форми місцевого відмінка з прийменником **по** варто вживати граматичні форми: знахідного відмінка з прийменником **на** (*видатки по бюджету* → *видатки на бюджет*); орудного відмінка з прийменником **за** (*по вказівці директора* → *за вказівкою директора*); родового відмінка з прийменниками **з**, **щодо** (*по багатьом причинам* → *з багатьох причин*; *зауваження по роботі кафедри* → *зауваження щодо роботи кафедри*); безприйменникові конструкції (*кошторис по ремонту* → *кошторис ремонту*).

Вживання конструкцій з прийменником **при** нормативне за умови: просторової близькості до якогось предмета (*гуманітарний штаб працює при університеті*); належності до певного складу, до когось (*дипломатичне представництво при міжнародній організації*); супровідних обставини (*при нагоді проконсультую*); присутності когось (*сперечатися при сторонніх*). Водночас аномативними є такі конструкції: *при аналізі наукової роботи* (йдеться про процес) → (замість *під час аналізу наукової роботи*); *при прийнятті рішення* → (замість *приймаючи рішення*); *при обробці даних* → (замість *коли опрацьовують відомості*); *при браку відомостей* → (замість *якщо бракує доказів*) тощо.

Знебачують професійне мовлення невластиві українській мові граматичні форми активних дієприкметників теперішнього часу на *-учий(-ючий)*. Найпродуктивнішими способами їх заміни є питомі граматичні форми іменників і прикметників. Яскравим прикладом слугують аномативні конструкції, у яких активний дієприкметник замінюємо:

- іменником: *завідуючий відділом* (замість *завідувач відділу*); *головуючий на зборах* (замість *голова зборів*); *працюючий в органах держуправління* (замість *працівник органів держуправління*); *керуючий підприємств* (замість *керівники підприємств*); *виконуючий обов'язки директора* (замість *виконувач обов'язків директора*); *управляючий банком* (замість *керівник банку*);

- прикметником: *ведуча організація* (замість *провідна організація*); *вражаючі результати* (замість *разючі результати*); *діючий закон* (замість *чинний закон*); *зберігаючий актуальність* (замість *здободенний (і досі актуальний)*); *існуючі норми* (замість *нинішні (усталені, теперішні) норми*); *супроводжуючий документ* (замість *супровідний документ*); *хвилюючі слова* (замість *зворушливі слова*); *споживаюча потужність* (замість *споживана потужність*); *уточнюючі члени речення* (замість *уточнювальні члени речення*); *обтяжуючі обставини* (замість *обтяжливі обставини*); *обезболюючий засіб* (замість *знеболювальний засіб*); *галоупуюча інфляція* (замість *обвальна, нестримна інфляція*) тощо.

Висновок. Проведений аналіз типових лексико-граматичних лінгвоутворень дозволив дійти висновку, що:

- аномативи у професійному мовленні виникають у результаті невмотивованого порушення літературних норм, є наслідком недостатньої мовної компетентності комунікантів;

- лексичні аномативи найчастіше пов'язані з уподібненням змістових значень паронімічних лексем, вживанням скалькованих лексем, плеонастичних конструкцій;

- неналежне володіння граматичними нормами призводить до виникнення спотворених конструкцій з прийменниками *по* та *при*, вживання не властивих професійному мовленню активних дієприкметників, порушення дієслівного керування.

Отже, можна впевнено стверджувати, що однією із професійних якостей сучасних фахівців є знання лексичних і граматичних норм та безпосереднє дотримання їх у комунікативній діяльності.

Література:

1. Бондаренко Т.Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. 18 с.
2. Гарбар І.В., Гарбар А.І. Мовні девіації інтерферентного характеру у сучасній професійно-мовленнєвій практиці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. : Філологія. 2023. № 62. Т. 1. С. 33–36. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.62.1.8>
3. Микитюк О.Р. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма : навч. посіб. Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2010. 438 с.
4. Русецька О.Б. Типологія та стан редагування помилок у сучасних книжкових виданнях. *Наукові записки Інституту журналістики Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2014. Т. 55. С. 146–150.
5. Бондаренко Н.В. Порушення лексичних норм та шляхи запобігання їх в українському мовленні старшокласників. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 4. С. 16–21. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714007/1/%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf
6. Холявко І.В. Роль саморедагування у процесі формування культури писемного наукового мовлення студентів. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Сер. : Філологічні науки. 2013. Кн. 2. С. 172–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2013_2_32
7. Пентиліук М.І., Попова О.А. Граматично правильне мовлення як основа запобігання комунікативній девіантності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. «Філологічна». Острого : Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 68. С. 124–131. DOI <https://doi.org/10.25264/2519-2558-2017-68-124-131>
8. Сікорська З.С. Про особливості вживання прийменника *на* у професійному мовленні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Сер. 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. Вип. 6. С. 86–93. URL: <https://enpuir.edu.ua/entities/publication/e24daf2c-e152-453a-b1e5-645f8f24e639>

Garbar I., Garbar A. Analysis of non-standard lexical and grammatical linguistic formations in professional communication

Summary. The article analyzes non-standard lexical and grammatical linguistic formations observed in the speech of communicators while performing their professional duties. The most typical violations of lexical and grammatical language norms are generalized and characterized. Based on the presented lexical material, the study describes common errors reflecting deviations from generally accepted language norms, including the conflation of semantic meanings of paronymic lexemes, the use of calqued words, mixed-language (surzhyk) formations, and pleonastic constructions. It is noted that the emergence of hybrid units results from interlingual interference, particularly the literal translation of Russian lexical items with consideration of phonetic and pronunciation norms. It is emphasized that paronymic

non-standard forms create communicative difficulties due to the speaker's insufficient knowledge of the semantics of one or both components of a paronymic pair.

The article examines examples of the most frequently used pleonastic constructions in professional speech, which constitute redundant linguistic means that structurally burden an utterance. Special attention is paid to the most common grammatical non-standard forms caused by violations of verb government norms and by the use of present active participles ending in -uchyi (-yuchyi). It is established that the most productive ways of replacing present active participles involve native grammatical forms of nouns and adjectives. Non-standard constructions containing present active participles and their normative equivalents are illustrated with specific examples. The study also reveals that insufficient knowledge of the systematic organization of prepositional usage leads communicators to employ distorted constructions

with the prepositions *po* and *pry* in professional speech. Possible ways of replacing such non-standard prepositional constructions are proposed. It is concluded that a professional communicator must possess a thorough command of lexical and grammatical norms, as inadequate proficiency negatively affects the effectiveness of modern specialists' professional communicative activity.

Key words: normativity, non-standard linguistic formations, lexical non-standard forms, grammatical non-standard forms, professional communication.

Дата першого надходження статті до
видання: 29.06.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 24.07.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Davydenko I. V.,*Philosophy Doctor (philology),**Associate Professor at the Department of Business Foreign Language and Translation**V. N. Karazin Kharkiv National University**<https://orcid.org/0000-0001-6379-343X>***Laurinenko I. M.,***Philosophy Doctor (philology),**Associate Professor at the Department of Business Foreign Language and Translation**V. N. Karazin Kharkiv National University**<https://orcid.org/0000-0003-3227-528X>***Litovchenko Ya. M.,***Senior Lecturer at the Department of Business Foreign Language and Translation**V. N. Karazin Kharkiv National University**<https://orcid.org/0000-0001-8757-9729>*

THE CONCEPTUALIZATION OF TRANSFORMATIVE STATES OF CONSCIOUSNESS ACROSS CULTURES: A COGNITIVE-LINGUISTIC PERSPECTIVE

Summary. The article examines the cross-cultural conceptualization of transformative states of consciousness from a cognitive-linguistic perspective. The study focuses on five concepts ENLIGHTENMENT, AWAKENING, BODHI, NIRVANA, and MOKSHA selected for their relevance to philosophical and religious discourse. The research material comprises lexicographic sources, philosophical and religious texts, and academic literature. The methodology combines conceptual analysis, comparative linguistic analysis, etymological investigation, and cognitive-linguistic modeling. The study reconstructs the notional structures and conceptual domains of the five concepts. The findings show that the analyzed concepts are not totally synonymous lexical units but partially overlapping conceptual models of transformative experience. Their semantic structures converge around liberation, awakening, wisdom, transformation, and ultimate realization, while culture-specific components reflect different doctrinal traditions. ENLIGHTENMENT integrates cognitive, spiritual, and historical-philosophical dimensions, whereas AWAKENING combines physiological, cognitive, psychological, and spiritual domains. By contrast, BODHI, NIRVANA, and MOKSHA are organized within the SPIRITUAL DOMAIN and retain semantic stability as specialized doctrinal concepts. The comparative analysis reveals two patterns of conceptual development: semantic diversification in culturally widespread lexemes and semantic specialization in tradition-specific terms. The study concludes that the five concepts form an interconnected conceptual network representing the transition from ordinary human experience to higher levels of consciousness, knowledge, liberation, and spiritual realization. The findings confirm the potential of cognitive-linguistic methodology for investigating culturally significant concepts and provide a framework for further cross-cultural research into the linguistic conceptualization of transformative experience.

Key words: awareness, cognitive linguistics, concept, consciousness, lexical meaning.

Problem statement and review of recent research and publications. More than two millennia after the appearance of Plato's *Republic*, the boundary between what seems real and what actually constitutes reality remains difficult to recognize [1]. Contemporary forms of perception may even intensify this problem by making constructed representations appear self-evident and unquestionable. Plato illustrates a similar epistemological condition through the allegory of the cave [1]. The people imagined by Socrates possess no direct experience of the world beyond their confined environment. Their knowledge is restricted to moving images projected onto a wall by the light of a fire and objects passing outside their field of vision [1]. Since these images constitute the entire range of their experience, the prisoners have no initial basis for recognizing them as mere representations. The illusion is therefore sustained not simply by physical confinement but by the limits of habitual perception. Any suggestion that reality extends beyond the visible shadows challenges the only conceptual framework available to them. Plato's allegory thus demonstrates how familiarity can stabilize an incomplete image of the world and make the possibility of an alternative reality difficult to acknowledge [1].

Questions about human nature, reality, and the meaning of existence have been approached from many different perspectives throughout history. Philosophy has examined these issues through theories of being, knowledge, mind, and human experience [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10], while religious traditions have developed their own models of human existence and ultimate reality [11; 12; 13]. More recently, cognitive science, embodied cognition, and linguistics have explored the relationship between the mind, the body, and human experience [14; 15; 16; 17]. Related questions have also been addressed within the natural sciences, the humanities, and quantum theory [18; 19; 20; 21]. Although these disciplines differ considerably in their methods and theoretical assumptions, they

all contribute to the broader human attempt to understand ourselves and the reality in which we exist.

The limitations of human perception are also illustrated by the parable of the blind men and the elephant, associated with Jain epistemology and the doctrine of *anekāntavāda* [22; 23]. In the story, each man touches a different part of the elephant and describes the whole animal according to his own experience. As a result, their descriptions differ, although each of them reflects a particular aspect of the same object [22; 23]. The parable suggests that a limited perspective may provide only a partial understanding of a more complex reality. In this sense, the parable can also illustrate differences in the ways reality is perceived and interpreted. Different descriptions do not necessarily refer to different realities; they may represent different perspectives on the same phenomenon [22; 23]. Thus, no single perspective can fully describe «ultimate reality».

Throughout history, people have tried to understand the nature of human existence and find answers to fundamental existential questions. Different philosophical and religious traditions have offered their own interpretations of *consciousness*, *knowledge*, and *the ultimate possibilities of human experience*. Within these traditions, *enlightenment* has emerged as an important concept, although its names and interpretations vary according to particular historical, cultural, and linguistic contexts [12; 13; 24; 25; 26; 27; 28; 29]. Despite considerable differences between these traditions, their views of *enlightenment* share several recurring ideas. These include the *search for truth*, the *overcoming of ordinary perceptual limitations*, *changes in consciousness*, and a *deeper understanding of reality*. From a cognitive linguistic perspective, such concepts can be examined as culturally shaped models through which different traditions organize and interpret human experience [24; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36; 37].

The present study focuses on the ways in which the experience generally described as *enlightenment* is expressed and conceptualized across different linguistic and cultural traditions. A wide range of terms is used to represent related experiences, states, and processes, including *enlightenment*, *awakening*, *bodhi*, *nirvāṇa*, *moksha*, *mukti*, *kaivalya*, *jīvanmukti*, *kevala-jñāna*, *samyaksambodhi*, *kenshō*, *satori*, *wu* (悟), *mingxin jianxing*, *gnosis*, *theosis*, *deification*, *salvation*, *union with God*, *beatific vision*, *fanā*, *baqā*, *ma'rifa*, *insān al-kāmil*, *devekut*, *ein sof realization*, *sahaja*, *turīya*, *samādhi*, *ātma-jñāna*, and *brahma-jñāna* [38; 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 46] (see Table 1).

The terms presented in Table 2 should not be treated as direct synonyms. They belong to different cultural and religious traditions and describe related ideas of *enlightenment*, *liberation*, *self-realization*, and *union with ultimate reality*. Their meanings and philosophical interpretations differ considerably and therefore require analysis within their specific contexts.

Five concepts were selected for further analysis: ENLIGHTENMENT, AWAKENING, BODHI, NIRVĀṆA, and MOKSHA. The selection was guided by three main criteria. First, these concepts are widely discussed in philosophy, religious studies, and cognitive science. *Enlightenment* and *awakening* often function as broader interpretive terms, whereas *bodhi*, *nirvāṇa*, and *moksha* represent major concepts within Buddhist and Hindu traditions. Second, the selected concepts are regularly described in authoritative dictionaries, philosophical sources, and encyclopedic reference works [12; 13; 22; 23; 24; 25; 26; 30; 50; 52; 53; 54; 55; 56; 57]. This provides a sufficient terminological basis for comparative analysis. Third, these concepts allow cross-cultural comparison while retaining their individual semantic and doctrinal characteristics. Table 2 summarizes the principles used to select the five concepts and presents their evidential basis, disciplinary distribution, and role in academic discourse. Since there is no universal vocabulary for *enlightenment* across philosophical and religious traditions, the table provides a clear framework for comparison. It also explains why the selected concepts form the primary analytical corpus of the study and provides a basis for the subsequent cross-cultural and cognitive-linguistic analysis (see Table 2).

Methodology and research methods. The *purpose* of the present study is to examine how transformative states of consciousness are linguistically represented and conceptually structured across different philosophical, religious, and cognitive traditions. The research compares culturally and historically diverse lexicalizations of experiences associated with *enlightenment*, *awakening*, and other forms of epistemic or existential transformation. The *object* of the study is the cross-cultural conceptualization of enlightenment-related states of consciousness in philosophical, religious, and cognitive-scientific discourse. The *subject* of the research includes the lexical, semantic, and conceptual characteristics of the selected terms *enlightenment*, *awakening*, *bodhi*, *nirvāṇa*, and *moksha* as well as their representation in textual and lexicographic sources. The *relevance* of the study is linked to the growing interdisciplinary interest in how human experience, particularly non-ordinary and trans-

Table 1

Cross-Cultural Terms Associated with the Concept of ENLIGHTENMENT

Tradition	Terms Associated with ENLIGHTENMENT
General English	enlightenment, awakening, illumination, realization, self-realization, liberation, transcendence
Buddhism	bodhi, nirvāṇa, samyaksambodhi, anuttara-samyak-sambodhi, kenshō, satori, wu (悟), hongaku
Hindu Traditions	moksha, mukti, jīvanmukti, kaivalya, turīya, samādhi, sahaja samādhi, ātma-jñāna, brahma-jñāna, aparokṣānubhūti
Jainism	kevala-jñāna, kevalin
Daoism	zhenren, de, mingxin jianxing, wu (悟)
Christianity	theosis, deification, divinization, union with God, beatific vision
Sufism	fanā', baqā', ma'rifa, ḥaqīqa, insān al-kāmil
Judaism and Kabbalah	devekut, devekut ba-Elohim, devekut, union with Ein Sof
Sikhism	mukti, sach khand, anand
Mystical Traditions in General	illumination, mystical union, unitive consciousness, nondual awareness, pure consciousness, ultimate realization

Table 2

Evidence Mapping of the Concepts ENLIGHTENMENT, AWAKENING, BODHI, NIRVĀṆA, and MOKSHA

Term	Evidence Type	Core sources	Disciplinary spread
ENLIGHTENMENT	Umbrella meta-category; high-frequency interpretive term in comparative studies	Eliade (1959) [48]; James (1902) [49]; Bowker (1997) [41]; King (1999) [12]	Philosophy of religion; comparative religion; cognitive science of religion; popular philosophy
AWAKENING	Translational and phenomenological descriptor of transformative cognition	Gethin (1998) [33]; Harvey (2013) [34]; Varela et al. (1991) [16]; Analayo (2003) [35]	Buddhist studies; phenomenology; cognitive science; contemplative studies
BODHI	Canonical doctrinal term anchored in primary Buddhist texts	Bodhi (trans., Samyutta Nikāya) [31]; Nāṇamoli & Bodhi (1995) [32]; Buswell & Lopez (2014) [39]	Buddhist philology; early Buddhism studies; religious studies
NIRVĀṆA	Core soteriological concept with extensive philosophical and comparative commentary	Harvey (2013) [34]; Gethin (1998) [33]; Buswell & Lopez (2014) [39]; King (1999) [12]	Buddhist studies; philosophy of religion; comparative mysticism
MOKSHA	System-wide Hindu liberation concept used across Vedānta, Yoga, and Darśana systems	Radhakrishnan (1953) [26]; Flood (1996) [37]; Eliade (1958) [48]; Bowker (1997) [41]	Indology; Hindu philosophy; comparative religion

formative states of consciousness, is conceptualized, expressed through language, and organized within different fields of knowledge. These issues are increasingly addressed in the philosophy of mind, religious studies, cognitive linguistics, and contemplative science. The *material* of the study includes lexicographic sources, canonical philosophical and religious texts, and secondary academic literature selected through continuous sampling from scholarly databases and electronic resources. The analyzed data comprise dictionary entries, doctrinal texts, and fragments of interpretive discourse representing both individual traditions and comparative academic approaches. The *methodology* of the study combines conceptual analysis, semantic interpretation, comparative linguistic analysis, and cognitive-linguistic modeling. Particular attention is paid to: 1) the etymological and semantic analysis of the key lexical units *enlightenment*, *awakening*, *bodhi*, *nirvāṇa*, and *moksha*; 2) the examination of their definitions in authoritative reference works; 3) the identification of shared and distinctive conceptual features; and 4) the delineation of the conceptual domains in which these terms function. The study also applies a cross-cultural comparative approach to explore how related experiential domains are encoded in different linguistic systems and interpreted within distinct doctrinal traditions. Within this framework, the study differentiates between a broad range of culturally specific lexicalizations of enlightenment-related concepts and a narrower analytical corpus consisting of the core terms *enlightenment*, *awakening*, *bodhi*, *nirvāṇa*, and *moksha*. These terms were selected because of their cross-traditional circulation in academic discourse, relative terminological stability in major reference works, and considerable potential for comparative conceptual analysis (see Table 2).

Presentation of findings.

The concept of ENLIGHTENMENT. The etymological analysis of the lexeme *enlightenment* as the name of the concept ENLIGHTENMENT. The etymological analysis of the lexeme *enlightenment*, which names the concept ENLIGHTENMENT, begins with the verb *enlighten*. The verb combines the prefix *en-* (Old French *en-*, ultimately from Latin *in-* «in, into, cause to be in») and the noun *light*. The latter derives from Old English *lēoht*, *liht* and Proto-Germanic *leuhtq* «light, brightness» and is ultimately related to the Proto-Indo-European root *lew-* «to shine, be bright, give light» [51]. Across Indo-European languages, this root is widely represented in words associated with visibility, perception, and clarity [51; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 58]. Attested from the 14th century, *enlighten* initially referred to physical illumination. Its meaning soon expanded into religious and cognitive domains,

where it came to express spiritual illumination, the removal of ignorance, and the acquisition of understanding. By the 15th–17th centuries, meanings such as «to instruct», «to inform» and «to make intellectually aware» had become increasingly prominent, reflecting a semantic movement from sensory perception to cognition [51; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 58]. The abstract noun *enlightenment*, recorded from the 17th century, denoted both the process of becoming enlightened and the resulting state of intellectual or spiritual clarity. In Christian theological discourse, partly influenced by Latin *illuminatio*, the term was also associated with divine illumination of the soul and understanding [51; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 58]. In the 18th century, Enlightenment acquired a more established philosophical and historical meaning in relation to the European intellectual movement known as German Aufklärung and French les Lumières. The term became associated with reason, scientific inquiry, criticism of established authority, and the advancement of knowledge [51; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 58]. The semantic history of *enlightenment* thus reflects a conceptual shift from physical illumination to cognitive and spiritual clarity. In contemporary usage, the term generally refers to a transition from ignorance or limited perception to a clearer and more fundamental understanding of reality, whether intellectual, cultural, or spiritual [51; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 58].

The notional components of the concept ENLIGHTENMENT. Conceptual domains and meaning realizations of ENLIGHTENMENT. A comparative analysis of major English dictionaries, including Oxford, Cambridge, Merriam-Webster, Collins, Longman, American Heritage, and other relevant lexicographic sources [52; 53; 54; 55; 56; 57; 58], shows that the lexeme *enlightenment*, which names the concept ENLIGHTENMENT, has a relatively stable semantic core, although individual dictionaries highlight different aspects of its meanings. Since no single dictionary covers the complete range of meanings, a more comprehensive notional structure can be established by combining lexicographic data from several sources (see Table 3). The main notional components of ENLIGHTENMENT identified through this analysis are presented below.

The identified notional components fall into three main conceptual domains. The COGNITIVE DOMAIN covers «knowledge», «understanding», «awareness», «insight», «wisdom», «intellectual development», «reason», «education/instruction» and «mental illumination». Within this domain, enlightenment is understood in terms of acquiring and applying knowledge, developing understanding, and expanding cognitive and intellectual capacities. The

Table 3

Notional Components of the Concept ENLIGHTENMENT and Their Semantic and Illustrative Realizations

N	Notional component	Explanation	Quotation
1	«knowledge»	possession or acquisition of knowledge	«The <i>enlightenment</i> is under threat. So is reason. So is truth. So is science, especially in the schools of America» [59]
2	«understanding»	deep or clear understanding of something /self	« <i>Enlightenment</i> is ego's ultimate disappointment» [62]
3	«awareness»	increased awareness of reality / the self	«Knowing others is wisdom, knowing yourself is <i>enlightenment</i> » [60]
4	«insight»	sudden or profound understanding	«...you are not the mind, that you are the witness, a watcher. [...] That's the moment of <i>enlightenment</i> » [62]
5	«wisdom»	higher level of understanding leading to wise judgment	« <i>Enlightenment</i> is not the process of learning 'new' information. It is the process of 'reminding' ourselves that the answers are already 'within our consciousness'. All knowledge, all energy, all information is within us, not outside of us» [60]
6	«intellectual development / reason» / «education / instruction»	growth through education or learning / being educated or informed	«The road to <i>enlightenment</i> is long and difficult, and you should try not to forget snacks and magazines» [62]
7	«mental illumination»	intellectual illumination or clarification	«People will do anything, no matter how absurd, in order to avoid facing their own souls. One does not become <i>enlightened</i> by imagining figures of light, but by making the darkness conscious» [62]
8	«spiritual illumination / religious awakening»	divine or spiritual enlightenment / spiritual awakening or realization	«Many think <i>enlightenment</i> comes only through meditation or philosophical inquiry. But Lord Krishna reveals another way – pure devotion» [63]
9	«liberation»	freedom from ignorance, suffering, or illusion (especially Eastern religions)	«To know yourself as the Being underneath the thinker, the stillness underneath the mental noise, the love and joy underneath the pain, is freedom, salvation, <i>enlightenment</i> » [61]
10	«self-realization»	realization of one's true nature or identity	«The word <i>enlightenment</i> conjures up the idea of some superhuman accomplishment, and the ego likes to keep it that way, but it is simply your natural state of felt oneness with Being» [60]
11	«transformation of consciousness»	change in one's mode of awareness	«According to Vedanta, there are only two symptoms of <i>enlightenment</i> , just two indications that a transformation is taking place within you toward a higher consciousness. The first symptom is that you stop worrying. Things don't bother you anymore. You become light-hearted and full of joy. The second symptom is that you encounter more and more meaningful coincidences in your life, more and more synchronicities. And this accelerates to the point where you actually experience the miraculous» [62]
12	«illumination»	the Enlightenment (the Age of Reason)	«The Enlightenment, the Age of Reason, is seen as the beginning of modern depravity» [59]

SPIRITUAL DOMAIN includes «spiritual illumination», «religious awakening», «liberation», «self-realization» and «transformation of consciousness». These components present enlightenment as a process of inner change associated with spiritual freedom, the discovery of one's true self, and the transition to a higher state of consciousness. The HISTORICAL-PHILOSOPHICAL DOMAIN is represented by «the Enlightenment (the Age of Reason)» and refers to the eighteenth-century intellectual movement connected with rational inquiry, scientific progress, and the development of human knowledge. Taken together, these domains show that the concept ENLIGHTENMENT combines cognitive, spiritual, and historical-philosophical dimensions. In contemporary English, the COGNITIVE and SPIRITUAL DOMAINS constitute its central conceptual areas, while the HISTORICAL-PHILOSOPHICAL DOMAIN reflects a more specialized historical meaning. Such a structure accounts for the conceptual flexibility of ENLIGHTENMENT and its cross-cultural use in relation to knowledge, consciousness, liberation, and intellectual development.

The concept of AWAKENING. The etymological analysis of the lexeme *awakening* as the name of the concept AWAKENING. The etymological analysis of the lexeme *awakening* as the name of the concept AWAKENING begins with the verb *awaken*. The word consists of the prefix *a-*, the verbal base *wake* and the suffix *-ing*, which indicates an action, process or resulting state [51]. The prefix *a-* developed from Old English *on-* «on, in, into» and underwent phonetic reduction in Middle English. It later

became productive in verbs expressing a transition into a particular state. The verbal base *wake* goes back to Old English *wacan* «to arise from sleep, to become awake» and the related *wacian* «to remain awake, to keep watch, to be vigilant». These verbs derive from Proto-Germanic *wakaną* «to wake, become awake» and *wakōną* «to remain awake, keep watch». Their meanings reflect a distinction between entering a state of wakefulness and remaining in that state [51; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 58]. At an earlier historical stage, these Germanic forms are related to the Proto-Indo-European root *weg-* «to be awake, to be active, to be strong, to arouse». The root belongs to a semantic field associated with wakefulness, vigilance, vitality and conscious activity. Related forms occur in several Indo-European languages, including Old High German *wahhēn*, German *wachen*, Dutch *waken*, Old Norse *wakna*, Swedish *wakna*, Danish *vågne*, Latin *vigil* and *vigilia*, and Ancient Greek *ἐγείρω* (*egeirō*), all of which retain meanings connected with waking or vigilance [51; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 58]. The noun *awakening* developed in Middle English as a deverbal formation referring to the act or process of waking from sleep. Its morphological and etymological structure therefore reflects the basic meaning «the act or process of becoming awake» [51; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 58].

The notional components of the concept AWAKENING. Conceptual domains and meaning realizations of AWAKENING. The semantic structure of AWAKENING differs from that of ENLIGHTENMENT. While ENLIGHTENMENT encompasses cognitive, spiritual, and historical meanings, AWAKENING

remains centered on the basic idea of a transition from unconsciousness to consciousness [52; 53; 54; 55; 56; 57; 58]. The analysis of authoritative lexicographic sources shows that the original physiological meaning of waking has gradually extended to cognitive, psychological, and spiritual contexts [52; 53; 54; 55; 56; 57; 58]. As a result, AWAKENING has developed a multidimensional semantic structure while preserving the idea of transition as its conceptual core. The identified notional components are presented in Table 4.

The notional components of AWAKENING can be grouped into four major conceptual domains. The PHYSIOLOGICAL DOMAIN comprises «wakefulness» and «consciousness» and represents the transition from sleep or inactivity to a conscious state. The COGNITIVE DOMAIN includes «awareness» and «realization», referring to perception, understanding, and insight into reality. The PSYCHOLOGICAL DOMAIN is formed by «self-awareness» and «transformation» and reflects self-recognition and profound changes in one's inner experience. The SPIRITUAL DOMAIN includes «spiritual awakening» and refers to the realization of spiritual truth, ultimate reality, or transcendent knowledge. The physiological experience of waking provides the conceptual basis for the development of cognitive, psychological, and spiritual meanings. Through semantic extension, the transition from sleep to wakefulness becomes a model for broader changes in awareness, understanding, and consciousness. Thus, the semantic structure of AWAKENING is organized around a common conceptual pattern: the transition from a state of limited or absent awareness to a state of heightened awareness.

The concept of BODHI. The etymological analysis of the lexeme *bodhi* as the name of the concept BODHI. The lexeme *bodhi* (Sanskrit: बोधि; Pāli: *bodhi*) derives from the Sanskrit verbal root $\sqrt{budh}$ (बुध्), meaning «to wake», «to awaken», «to become aware», «to perceive», «to understand», or «to know» [24; 30; 38; 51; 66; 67; 68; 69; 70]. The addition of the nominal suffix *-i* forms the abstract noun *bodhi*, literally meaning «awakening» or «awareness». The root $\sqrt{budh}$ belongs to the oldest layer of Indo-Aryan vocabulary and is attested in Vedic Sanskrit. Its semantic development reflects a gradual extension from physical awakening and becoming conscious to more abstract meanings of awareness,

understanding, wisdom, and spiritual realization [24; 30; 38; 51; 66; 67; 68; 69; 70]. Historically, $\sqrt{budh}$ is traced to the Proto-Indo-European root *b^hewd^h- / b^heu^{dh}-*, associated with wakefulness, awareness, perception, and understanding. Related Sanskrit forms include *Buddha* («the Awakened One»), *buddhi* («intellect», «understanding», «discernment»), *sambodhi* («complete awakening»), and *anuttara-samyak-sambodhi* («unsurpassed complete and perfect awakening») [24; 30; 38; 51; 66; 67; 68; 69; 70]. In Buddhist texts, *bodhi* acquired the specialized meaning of spiritual awakening and the realization of ultimate truth. Although the term is frequently translated into English as *enlightenment*, *awakening* more directly reflects the meaning of the underlying root $\sqrt{budh}$. Thus, the semantic development of *bodhi* proceeds from physical wakefulness through cognitive awareness to spiritual realization.

The notional components of the concept BODHI. Conceptual domains and meaning realizations of BODHI. Unlike *enlightenment* and *awakening*, *bodhi* is a specialized Buddhist term and therefore receives limited treatment in general English dictionaries. Its semantic structure can be more fully reconstructed through Buddhist encyclopedias, Sanskrit and Pāli dictionaries, and authoritative reference works on Buddhism [38; 66; 67; 68; 69; 70]. The conceptual structure of BODHI comprises several interconnected notional components: «awakening» represents the central process; «wisdom» (*prajñā*) refers to the understanding attained through awakening; «liberation» (*vimukti*) denotes freedom from ignorance, suffering, and cyclic existence; «transformation» reflects the profound change of mind and consciousness; and «Buddhahood» represents the ultimate culmination of the process [38; 66; 67; 68; 69; 70]. Despite differences in source type and doctrinal emphasis, «awakening» remains the central notional component of BODHI: «the state of enlightenment attained by a Buddhist who has practiced the Eightfold Path and achieved salvation» [52]. The identified meanings are organized within a single major conceptual domain – the SPIRITUAL DOMAIN. They represent complementary aspects of Buddhist spiritual realization and form a unified conceptual structure centered on «awakening».

The concept of NIRVANA. The etymological analysis of the lexeme *nirvana* as the name of the concept NIRVANA. The

Table 4

Notional Components of the Concept AWAKENING and Their Semantic and Illustrative Realizations

N	Notional component	Explanation	Quotation
1	«wakefulness»	the transition from sleep or inactivity to wakefulness and conscious activity	«Beauty awakens the soul to act» [64]
2	«consciousness»	entering or attaining a conscious state	«No single event can awaken within us a stranger totally unknown to us. To live is to be slowly born. It would be a bit too easy if we could go about borrowing ready-made souls» [64]
3	«awareness»	increased awareness, perception, or attentiveness	«Water is to me, I confess, a phenomenon which continually awakens new feelings of wonder as often as I view it» [64]
4	«realisation»	recognition, understanding, or insight into an important truth or reality	«Your life, all of your life, is your path to awakening. By resisting or not dealing with its challenges, you stay asleep to Reality. Pay attention to what life is trying to reveal to you. Say yes to its fierce, ruthless, and loving grace» [65]
5	«self-awareness»	recognition and understanding of one's own identity, nature, or inner state	«Religion is meant to teach us true spiritual human character. It is meant for self-transformation. It is meant to transform anxiety into peace, arrogance into humility, envy into compassion, to awaken the pure soul in man and his love for the Source, which is God» [64]
6	«transformation»	profound personal, intellectual, psychological, emotional, social, or spiritual change	«Life and death are of supreme importance. Time swiftly passes by and opportunity is lost. Each of us should strive to awaken. Awaken. Take heed, do not squander your life» [65]
7	«spiritual awakening»	awakening to spiritual truth, ultimate reality, or transcendent knowledge	«To realize that you are not your thoughts is when you begin to awaken spiritually» [64]

lexeme *nirvāṇa* (Sanskrit: निर्वाण; Pāli: *nibbāna*) is traditionally associated with the Sanskrit prefix *nir-*, meaning «out», «away», or «free from», and the verbal root *√vā* (वा), meaning «to blow» or «to move as the wind». The term is generally interpreted etymologically as «blowing out», «extinction», or the state of being extinguished, particularly in reference to a flame [38; 39; 40; 69; 70; 71; 72]. The root *√vā* is attested in Vedic Sanskrit and is traced to the Proto-Indo-European root *h₂weh₁- / weh₁-*, associated with air, wind, and blowing. The Pāli form *nibbāna* represents the Middle Indo-Aryan development of Sanskrit *nirvāṇa* and preserves the same underlying semantic basis [38; 39; 40; 69; 70; 71; 72]. Within Buddhist thought, the literal image of extinguishing gradually acquired an abstract spiritual meaning. *Nirvāṇa* came to denote the cessation of craving, ignorance, suffering, and the cycle of rebirth (*saṃsāra*). Buddhist traditions also associate the concept with the extinguishing of the three fires of greed (*rāga*), hatred (*dveṣa/dosa*), and delusion (*moha*) [38; 39; 40; 69; 70; 71; 72]. Thus, the semantic development of *nirvāṇa* reflects a transition from the concrete physical image of an extinguished flame to the Buddhist concept of ultimate spiritual cessation and liberation.

The notional components of the concept NIRVANA. Conceptual domains and meaning realizations of NIRVANA. The lexeme *nirvana* functions both as a specialized Buddhist term and as part of general English vocabulary. General English dictionaries primarily associate it with «perfect happiness», «peace», or «an ideal state», while also preserving the Buddhist meaning of liberation from suffering and the cycle of rebirth [52; 53; 54; 55; 56; 57; 58]. Specialized sources provide a more detailed interpretation of *nirvāṇa* as the ultimate goal of Buddhist practice, associated with the cessation of suffering, craving, and ignorance, liberation from *saṃsāra*, and the attainment of the unconditioned state [38; 39; 40; 69; 70]. Despite differences in emphasis, the analyzed lexicographic and encyclopedic sources reveal several stable notional components in the semantic structure of NIRVANA (see Table 5).

The semantic analysis of the lexeme *nirvana* demonstrates that its conceptual structure is organized around a single major conceptual domain. The SPIRITUAL DOMAIN comprises the meanings «cessation», «liberation», «enlightenment», and «ultimate state», conceptualizing NIRVANA as the cessation of suffering, craving, and ignorance; liberation from *saṃsāra* and rebirth; spiritual realization of ultimate or unconditioned reality; and the attainment of the highest state of peace and spiritual fulfillment. These meanings represent complementary aspects of the same religious and philosophical ideal. Thus, NIRVANA constitutes a unified spiritual cognitive construct in which all identified notional com-

ponents converge on the conceptualization of ultimate spiritual liberation.

The concept of MOKSHA. The etymological analysis of the lexeme moksha as the name of the concept MOKSHA. The lexeme *mokṣa* (Sanskrit: मोक्ष) derives from the Sanskrit verbal root *√muc* (मुच्), meaning «to release», «to free», «to let go», or «to liberate». The formation of the abstract noun *mokṣa* expresses the result or state of liberation [36; 68; 69; 71; 72; 73]. The root *√muc* belongs to the oldest layer of the Indo-Aryan lexicon and is attested in Vedic Sanskrit, where it originally referred to physical acts of releasing or loosening. Its semantic scope gradually expanded from concrete release to more abstract meanings associated with freedom from suffering, attachment, ignorance, and karmic bondage [36; 68; 69; 71; 72; 73]. The root is generally traced to the Proto-Indo-European *mewk- / mewg-*, preserving the central semantic idea of release or freedom. In later Vedic and Upaniṣadic literature [25; 26; 58], *mokṣa* acquired the specialized meaning of ultimate liberation from *saṃsāra*, the cycle of birth and rebirth. Thus, the semantic development of *mokṣa* reflects a transition from physical release to the Hindu concept of ultimate spiritual liberation [36; 68; 69; 71; 72; 73].

The notional components of the concept MOKSHA. Conceptual domains and meaning realizations of MOKSHA. As a specialized term originating in Hindu philosophy, *mokṣa* receives relatively limited treatment in general English dictionaries. It is commonly defined as «liberation» or «release from the cycle of rebirth», and is also associated with «spiritual freedom» and the «ultimate goal» of human existence [52; 53; 54]. Specialized sources provide a broader semantic description of *mokṣa* as liberation from ignorance, karmic bondage, and *saṃsāra*, as well as the realization of the true Self (*Ātman*) and its relationship to ultimate reality (*Brahman*) [36; 40; 50; 58; 69]. Despite differences in terminology and doctrinal emphasis, the analyzed sources reveal several stable notional components in the semantic structure of MOKSHA (see Table 6).

The semantic analysis of the lexeme *mokṣa* demonstrates that its conceptual structure is organized around a single major conceptual domain. The SPIRITUAL DOMAIN comprises the meanings «liberation», «self-realization», and «ultimate state», conceptualizing MOKSHA as freedom from *saṃsāra*, karma, ignorance, and suffering; realization of the true Self (*Ātman*); and the attainment of the highest state of spiritual fulfillment. These meanings represent complementary aspects of the same process of spiritual emancipation. Thus, MOKSHA constitutes a unified spiritual cognitive construct in which all identified notional

Table 5

Notional Components of the Concept NIRVANA and Their Semantic and Illustrative Realizations

N	Notional component	Explanation	Quotation
1	«cessation»	the cessation of suffering, craving, ignorance, and conditioned existence	« <i>Nirvana</i> is not the blowing out of the candle. It is the extinguishing of the flame because day is come» [74]
2	«liberation»	complete freedom from <i>saṃsāra</i> , karma, rebirth, and all forms of bondage	«He who gives away shall have real gain. He who subdues himself shall be free; he shall cease to be a slave of passions. The righteous man casts off evil, and by rooting out lust, bitterness, and illusion do we reach <i>Nirvana</i> » [74]
3	«enlightenment»	complete spiritual awakening and realization of ultimate or unconditioned reality	«He who walks in the eightfold noble path with unswerving determination is sure to reach <i>Nirvana</i> » [74]
4	«ultimate state»	the highest state of existence, characterized by perfect peace, bliss, and the culmination of the Buddhist path	«I haven't had a single thought for 26 years. I have only understanding... You're in a state of total peace of mind. A kind of <i>nirvana</i> » [74]

Table 6

Notional Components of the Concept MOKSHA and Their Semantic and Illustrative Realizations

N	Notional component	Explanation	Quotation
1	«liberation»	complete release from <i>samsāra</i> , karma, ignorance, suffering, and all forms of bondage	«The cycle of birth and death is repetitive. The ones who liberates from this, attain <i>Moksha</i> » [75]
2	«self-realization»	realization of the true Self (<i>Ātman</i>) and, in some traditions, its unity with <i>Brahman</i>	«He who wants to go to <i>moksha</i> , he will have to realize his own self. Otherwise no matter how much of anything else he does, he will not attain <i>moksha</i> » [75]
3	«ultimate state»	the highest state of spiritual fulfillment and the final goal of human existence, attained through liberation and self-realization	«What happens after <i>Moksha</i> ? <i>Moksha</i> means free from Time. So, there is no after or before» [75]

components converge on the conceptualization of ultimate spiritual liberation within the Hindu tradition.

Cross-conceptual semantic analysis of ENLIGHTENMENT, AWAKENING, BODHI, NIRVANA, and MOKSHA. The comparative analysis of the semantic structures of the five concepts (see Table 7) demonstrates both a substantial degree of conceptual overlap and a number of distinctive semantic features. Although each concept originates within a particular philosophical or religious tradition and reflects its own doctrinal framework, their semantic structures reveal several shared notional components that form a common conceptual core.

The most widely distributed notional component is «liberation», which occurs in ENLIGHTENMENT, BODHI, NIRVANA, and MOKSHA. Despite differences in doctrinal interpretation, all four concepts associate «liberation» with freedom from ignorance, suffering, illusion, karmic bondage, or the cycle of rebirth. This indicates that «liberation» functions as one of the principal cross-cultural conceptual features associated with transformative states of consciousness.

While AWAKENING explicitly lexicalizes the process itself and BODHI identifies «awakening» as its central notional component, NIRVANA includes «enlightenment» as one of its semantic realizations, thereby demonstrating a close conceptual

relationship among these concepts. Similarly, the component «wisdom» is shared by ENLIGHTENMENT and BODHI, reflecting the traditional association between awakening and higher knowledge.

The concepts also intersect in their representation of profound personal or existential change. The component «transformation» is shared by AWAKENING and BODHI, emphasizing that awakening is not merely a cognitive event but also a fundamental transformation of mind and consciousness. Likewise, «self-realization» occurs in both ENLIGHTENMENT and MOKSHA, although within different philosophical frameworks: in the former, it generally denotes the realization of one's true nature, whereas in the latter, it specifically refers to the realization of *Ātman* and, in many Hindu traditions, its relationship to *Brahman*.

Several semantic components remain unique to individual concepts and therefore distinguish their conceptual profiles. ENLIGHTENMENT alone encompasses epistemic meanings such as «knowledge», «understanding», «insight», «mental illumination», and «intellectual development / reason / education / instruction», as well as the historical meaning referring to the «Age of Enlightenment». AWAKENING uniquely preserves the embodied meanings «wakefulness» and «consciousness», reflecting its semantic origin in the physical experience of waking from sleep. BODHI alone

Table 7

Comparative semantic structure of the concepts ENLIGHTENMENT, AWAKENING, BODHI, NIRVANA, and MOKSHA

Notional component	ENLIGHTENMENT	AWAKENING	BODHI	NIRVANA	MOKSHA
«knowledge»	+	–	–	–	–
«understanding»	+	–	–	–	–
«awareness»	+	+	–	–	–
«insight»	+	–	–	–	–
«wisdom»	+	–	+	–	–
«intellectual development / reason / education / instruction»	+	–	–	–	–
«mental illumination»	+	–	–	–	–
«spiritual illumination / religious awakening»	+	–	–	–	–
«wakefulness»	–	+	–	–	–
«consciousness»	–	+	–	–	–
«realisation»	–	+	–	–	–
«self-awareness»	–	+	–	–	–
«transformation»	–	+	+	–	–
«spiritual awakening»	–	+	–	–	–
«awakening»	–	+	+	–	–
«liberation»	+	–	+	+	+
«Buddhahood»	–	–	+	–	–
«cessation»	–	–	–	+	–
«enlightenment»	+	–	–	+	–
«ultimate state»	–	–	–	+	+
«self-realization»	+	–	–	–	+

includes «Buddhahood», emphasizing the attainment of the state of a Buddha as the culmination of awakening. NIRVANA is uniquely characterized by «cessation», highlighting the extinction of suffering, craving, and conditioned existence. Finally, although both NIRVANA and MOKSHA share the component «ultimate state», this meaning reflects different doctrinal traditions while expressing a similar notion of the highest attainable spiritual condition.

Overall, the comparison demonstrates that the five concepts do not constitute synonymous lexical units but rather partially overlapping conceptual models. Their semantic structures converge around several shared notions, particularly «liberation», «awakening», «wisdom», «transformation», and «ultimate state», while simultaneously preserving distinctive meanings that reflect the philosophical and religious traditions from which they originate. Consequently, these concepts may be regarded as members of the same broader conceptual network describing transformative states of consciousness, each emphasizing a particular aspect of the transition from ordinary human existence to an ideal state of cognitive, psychological, or spiritual realization.

Comparative analysis of the conceptual domains of ENLIGHTENMENT, AWAKENING, BODHI, NIRVANA, and MOKSHA. A comparison of the conceptual domains of the five concepts reveals differences in their semantic complexity and internal organization. Although all of them refer to transformative states of consciousness, the ways in which these experiences are conceptualized vary considerably in terms of the number and structure of the domains involved (see Table 8).

Among the analyzed concepts, ENLIGHTENMENT demonstrates the broadest semantic structure. Its conceptual organization includes the COGNITIVE, SPIRITUAL, and HISTORICAL-PHILOSOPHICAL domains, which reflects the extensive semantic development of the lexeme within English. Alongside meanings related to intellectual and spiritual transformation, the concept also refers to a specific historical and cultural movement. Thus, ENLIGHTENMENT is the only concept whose semantic structure extends beyond individual experience and includes a wider socio-cultural dimension.

AWAKENING also has a multidomain structure, although its semantic development follows a different path. Its conceptual organization includes the PHYSIOLOGICAL, COGNITIVE, PSYCHOLOGICAL, and SPIRITUAL domains, demonstrating a gradual movement from the concrete experience of waking from sleep to more abstract meanings connected with cognition, personal change, and spiritual realization. Unlike ENLIGHTENMENT, however, AWAKENING does not acquire a historical-philosophical dimension, and its semantic structure remains closely related to the process of becoming awake.

In comparison, BODHI, NIRVANA, and MOKSHA demonstrate a higher degree of semantic unity. Their meanings are not distributed across several conceptual domains but are concentrated within a single SPIRITUAL DOMAIN, where individual semantic components represent different aspects of a shared religious and philosophical framework. Although these concepts differ in their doctrinal emphasis: BODHI being associated with awakening, NIRVANA with cessation and liberation, and MOKSHA with liberation through self-realization, their conceptual structures remain internally coherent.

The comparison therefore demonstrates a continuum of conceptual complexity. ENLIGHTENMENT and AWAKENING represent multidomain structures that have developed through semantic expansion within English and intercultural discourse. In contrast, BODHI, NIRVANA, and MOKSHA preserve more stable conceptual organizations centered on the SPIRITUAL DOMAIN, reflecting their status as specialized terms originating within Buddhist and Hindu philosophical traditions.

Overall, the analysis suggests that the complexity of a concept's semantic structure is connected with the extent of its lexical integration and cultural circulation. Concepts that become widely used in general language tend to develop additional conceptual domains through metaphorical extension and semantic broadening. By contrast, concepts that remain closely associated with specific religious traditions maintain a more concentrated domain structure. This distinction reflects two major directions of conceptual development: semantic diversification of culturally widespread concepts and semantic specialization of doctrinal concepts.

Conclusions. The present study has shown that the lexicalization of transformative states of consciousness in English and cross-cultural discourse reflects a complex interaction between linguistic meaning, philosophical thought, and religious tradition. By combining methods of cognitive linguistics, conceptual analysis, lexicographic comparison, and etymological investigation, the research has reconstructed the semantic structures of five key concepts ENLIGHTENMENT, AWAKENING, BODHI, NIRVANA, and MOKSHA and identified both their shared conceptual foundations and culture-specific semantic features.

The etymological analysis demonstrates that the historical development of these lexemes has significantly shaped their contemporary conceptual structures. While *enlightenment* and *awakening* have undergone extensive semantic expansion within English, acquiring cognitive, psychological, spiritual, and historical meanings, *bodhi*, *nirvana*, and *moksha* have retained a higher degree of semantic stability due to their status as specialized philosophical and religious terms originating from Buddhist and Hindu traditions. This distinction reflects two different patterns

Table 8

Comparative Mapping of Conceptual Domains in the Concepts ENLIGHTENMENT, AWAKENING, BODHI, NIRVANA, and MOKSHA

Concept	PHYSIOLOGICAL DOMAIN	COGNITIVE DOMAIN	PSYCHOLOGICAL DOMAIN	SPIRITUAL DOMAIN	HISTORICAL-PHILOSOPHICAL DOMAIN
ENLIGHTENMENT	–	+	–	+	+
AWAKENING	+	+	+	+	–
BODHI	–	–	–	+	–
NIRVANA	–	–	–	+	–
MOKSHA	–	–	–	+	–

of conceptual evolution: semantic diversification in widely used vocabulary and semantic preservation in specialized terminology.

The analysis of notional components indicates that the five concepts cannot be regarded as totally synonymous lexical units. Rather, they represent partially overlapping conceptual models that highlight different aspects of transformative experience. Their semantic comparison reveals a shared conceptual core associated with «liberation», «awakening», «wisdom», «transformation», and «ultimate realization», while each concept preserves distinctive semantic features determined by its philosophical and cultural background. Therefore, the relationship among these concepts is better described as conceptual convergence rather than lexical equivalence.

The comparison of conceptual domains further supports this conclusion. Although the analyzed concepts differ in the complexity of their semantic structures, all of them demonstrate a connection with the SPIRITUAL DOMAIN, which functions as the central framework for representing transformative consciousness. At the same time, ENLIGHTENMENT and AWAKENING extend beyond this shared spiritual basis by incorporating additional domains. ENLIGHTENMENT integrates cognitive, spiritual, and historical-philosophical dimensions, whereas AWAKENING combines physiological, cognitive, psychological, and spiritual dimensions. In contrast, BODHI, NIRVANA, and MOKSHA remain primarily concentrated within a unified SPIRITUAL DOMAIN, reflecting their status as specialized religious concepts closely connected with their original doctrinal traditions.

From the perspective of cognitive linguistics, the findings suggest that these concepts form an interconnected conceptual network representing *the transition from ordinary human experience to higher levels of consciousness, knowledge, and spiritual realization*. Rather than functioning as isolated lexical meanings, they operate as related conceptual models whose similarities are based on shared experiential patterns, while their differences reflect distinct philosophical interpretations of human transformation. The semantic overlap observed in the analysis points to universal tendencies in the linguistic representation of spiritual experience, whereas culture-specific features demonstrate the influence of particular intellectual and religious traditions on conceptualization.

Overall, the study confirms that the concepts ENLIGHTENMENT, AWAKENING, BODHI, NIRVANA, and MOKSHA constitute a multidimensional system of interconnected conceptual structures rather than a set of interchangeable terms. Their comparative analysis contributes to a deeper understanding of how language organizes and represents transformative states of consciousness and demonstrates the explanatory potential of cognitive-linguistic methodology for studying philosophically and culturally significant concepts. The proposed comparative model may serve as a basis for further cross-cultural research into religious, philosophical, and psychological concepts within cognitive linguistics and conceptual semantics.

A further direction for research may involve the analysis of the concepts GNOSIS and THEOSIS, which represent important models of transformative experience within Western religious and philosophical traditions. Their inclusion would expand the current comparative framework beyond Buddhist and Hindu perspectives by incorporating Gnostic and Christian conceptual systems. GNOSIS focuses on direct spiritual knowledge, inner recognition, and the discovery of ultimate truth, whereas THEOSIS

conceptualizes transformation as participation in the divine nature and union with God. Their further investigation within a cognitive-linguistic framework could provide additional insights into universal and culture-specific patterns in the conceptualization of spiritual transformation.

Bibliography:

1. Plato. Republic / trans. by P. Shorey. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1930–1935. 2 vols. URL: <https://dn790003.ca.archive.org/0/items/republicshorey01platuoft/republicshorey01platuoft.pdf> (date of access: 11.07.2026).
2. Aristotle. Metaphysics / trans. by W. D. Ross. Oxford : Clarendon Press, 1924. 542 p. URL: <https://ia802806.us.archive.org/30/items/aristotlesmetaph0001aris/aristotlesmetaph0001aris.pdf> (date of access: 11.07.2026).
3. Kant I. Critique of Pure Reason / trans. by N. Kemp Smith. London : Macmillan, 1929. 710 p. URL: <http://strangebeautiful.com/other-texts/kant-first-critique-kemp-smith.pdf> (date of access: 11.07.2026).
4. Husserl E. Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy / trans. by F. Kersten. The Hague : Martinus Nijhoff, 1983. 424 p. URL: <https://www.finophd.eu/wp-content/uploads/2018/01/Husserl-Ideas-First-Book.pdf> (date of access: 11.07.2026).
5. Heidegger M. Being and Time / trans. by J. Stambaugh. Albany : State University of New York Press, 1996. 253 p. URL: <https://static1.squarespace.com/static/5e265eb50ace2d7e8a81ae69/t/5ff53543c7ad4a23cf2a2174/1609905481509/Being+and+Time+Stambaugh+Reduced.pdf> (date of access: 11.07.2026).
6. Merleau-Ponty M. Phenomenology of Perception / trans. by D. A. Landes. New York : Routledge, 2012. 696 p. URL: <https://ia800600.us.archive.org/17/items/G.BachelardThePoeticsOfSpace/Phenomenology%20of%20Perception.pdf> (date of access: 11.07.2026).
7. Chalmers D. J. The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory. New York : Oxford University Press, 1996. 433 p. URL: https://personal.lse.ac.uk/ROBERT49/teaching/ph103/pdf/Chalmers_The_Conscious_Mind.pdf (date of access: 11.07.2026).
8. Dennett D. C. Consciousness Explained. Boston : Little, Brown and Company, 1991. 530 p. URL: <https://andrewmbailey.com/papers/ConsciousnessExplained.pdf> (date of access: 11.07.2026).
9. Nagel T. What Is It Like to Be a Bat? The Philosophical Review. 1974. Vol. 83, no. 4. P. 435–450. URL: <https://philosophy.uconn.edu/wp-content/uploads/sites/365/2020/03/Nagel-What-is-it-like-to-be-a-bat.pdf> (date of access: 11.07.2026).
10. Searle J. R. The Rediscovery of the Mind. Cambridge, MA : MIT Press, 1992. 286 p. URL: <https://coehuman.uodiyala.edu.iq/uploads/Coehuman%20library%20pdf/English%20library%D9%83%D8%AA%D8%A8%20%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%86%D9%83%D9%84%D9%8A%D8%B2%D9%8A/linguistics/SEARLE,%20John.%20The%20Rediscovery%20of%20Mind.pdf> (date of access: 11.07.2026).
11. Dundas P. The Jains. 2nd ed. London : Routledge, 2002. 372 p.
12. King R. Indian Philosophy: An Introduction to Hindu and Buddhist Thought. Edinburgh : Edinburgh University Press, 1999. 288 p.
13. Rahula W. What the Buddha Taught. Rev. ed. New York : Grove Press, 1974. 151 p. URL: <https://media.voog.com/0000/0037/7838/files/Walpola%20Rahula%20-%20What%20the%20Buddha%20Taught.pdf> (date of access: 11.07.2026).
14. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 193 p. URL: <https://cs.uwaterloo.ca/~jhoe/teaching/cs886-affect/papers/LakoffJohnsonMetaphorsWeLiveBy.pdf> (date of access: 11.07.2026).
15. Clark A. Being There: Putting Brain, Body, and World Together Again. Cambridge, MA : MIT Press, 1997. 269 p. URL: <https://faculty>.

- sites.iastate.edu/tesfatsi/archive/tesfatsi/BeingThere.AClark1998. EntireBook.pdf (date of access: 11.07.2026).
16. Varela F. J., Thompson E., Rosch E. *The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience*. Cambridge, MA : MIT Press, 1991. 328 p. URL: https://monoskop.org/images/2/21/Varela_Thompson_Rosch_The_Embodied_Mind_Cognitive_Science_and_Human_Experience_1991.pdf (date of access: 11.07.2026).
 17. Gallagher S. *How the Body Shapes the Mind*. Oxford : Oxford University Press, 2005. 284 p.
 18. Prigogine I., Stengers I. *Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature*. New York : Bantam Books, 1984. 349 p. URL: https://deterritorialinvestigations.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/03/ilya_prigogine_isabelle_stengers_alvin_tofflerbookfi-org.pdf (date of access: 11.07.2026).
 19. Penrose R. *The Emperor's New Mind*. Oxford : Oxford University Press, 1989. 480 p.
 20. Wheeler J. A. *Law Without Law. Quantum Theory and Measurement* / ed. by J. A. Wheeler, W. H. Zurek. Princeton : Princeton University Press, 1983. P. 182–213.
 21. Barad K. *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham : Duke University Press, 2007. 544 p. URL: <https://smartrightreadingroom.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/05/meeting-the-universe-halfway.pdf> (date of access: 11.07.2026).
 22. Umāsvāti. *That Which Is: Tattvārtha Sūtra* / trans. with an introduction by N. Tatia. San Francisco : HarperCollinsPublishers, 1994. 324 p.
 23. Jaina Sūtras. Part II: Sūtrakṛtāṅga Sūtra and Uttarādhyayana Sūtra / trans. by H. Jacobi. Oxford : Clarendon Press, 1895. 506 p. (*Sacred Books of the East* ; vol. 45). URL: https://jainworld.jainworld.com/JWEnglish/Jain%20Sutras_Part%202.pdf (date of access: 11.07.2026).
 24. *The Connected Discourses of the Buddha: A New Translation of the Saṃyutta Nikāya* / trans. by Bhikkhu Bodhi. Boston : Wisdom Publications, 2000. 2 vols. 2074 p.
 25. *The Upanishads* / selected and trans. by J. Mascaró. London : Penguin Books, 1965. 144 p.
 26. Radhakrishnan S. *The Principal Upanishads*. London : George Allen & Unwin, 1953. 958 p.
 27. Bohm D. *Wholeness and the Implicate Order*. London : Routledge & Kegan Paul, 1980. 224 p.
 28. Johnson M. *The Meaning of the Body: Aesthetics of Human Understanding*. Chicago : University of Chicago Press, 2007. 328 p.
 29. Thompson E. *Mind in Life: Biology, Phenomenology, and the Sciences of Mind*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2007. 543 p.
 30. *Dhammapada* / trans. by Acharya Buddhārakkhita. Kandy : Buddhist Publication Society, 1985. 176 p. URL: https://www.bps.lk/olib/bp/bp203s_Buddharakkhita_Dhammapada.pdf (date of access: 11.07.2026).
 31. *The Middle Length Discourses of the Buddha: A New Translation of the Majjhima Nikāya* / trans. by Bhikkhu Ñāṇamoli, Bhikkhu Bodhi. Boston : Wisdom Publications, 1995. 1420 p. URL: https://vinaire.me/wp-content/uploads/2023/05/the_middle_length_discoursesmajjhima_nikayananamolibodhi1995.pdf (date of access: 11.07.2026).
 32. Gethin R. *The Foundations of Buddhism*. Oxford : Oxford University Press, 1998. 350 p. URL: https://obo.genaud.net/resources/pdf/gethin/foundations_of_buddhism.pdf (date of access: 11.07.2026).
 33. Harvey P. *An Introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices*. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 552 p. URL: <https://toleratedindividuality.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/10/an-introduction-to-buddhism-teachings-history-and-practices.pdf> (date of access: 11.07.2026).
 34. Anālayo, Bhikkhu. *Satipaṭṭhāna: The Direct Path to Realization*. Birmingham : Windhorse Publications, 2003. 337 p. URL: https://ahandfulofleaves.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/04/satipatthana_direct-path_analayo_free-distribution-copy2.pdf (date of access: 11.07.2026).
 35. Eliade M. *Yoga: Immortality and Freedom*. Princeton : Princeton University Press, 1958. 529 p.
 36. Flood G. *An Introduction to Hinduism*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 341 p.
 37. Maslow A. H. *Religions, Values, and Peak-Experiences*. Columbus : Ohio State University Press, 1964. 123 p.
 38. Buswell R. E. Jr., Lopez D. S. Jr. *The Princeton Dictionary of Buddhism*. Princeton ; Oxford : Princeton University Press, 2014. 1304 p. URL: <https://giaolykalama.com/library/English/The%20Princeton%20dictionary%20of%20Buddhism%20%28Lopez%29.pdf> (date of access: 11.07.2026).
 39. *Encyclopedia of Buddhism* / ed. by D. Keown, C. S. Prebish. London : Routledge, 2007. 952 p. URL: http://asc.mcu.ac.th/database/wp-content/uploads/2018/06/encyclopedia_of_buddhism.pdf (date of access: 11.07.2026).
 40. *The Oxford Dictionary of World Religions* / ed. by J. Bowker. Oxford : Oxford University Press, 1997. 1124 p.
 41. *The Encyclopaedia of Islam* / ed. by M. Th. Houtsma, T. W. Arnold, R. Basset, R. Hartmann. Leiden : E. J. Brill, 1913–1936. URL: <https://referenceworks.brill.com/display/db/ei1o> (date of access: 11.07.2026).
 42. Schimmel A. *Mystical Dimensions of Islam*. Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1975. 506 p. URL: https://ia802804.us.archive.org/23/items/mysticaldimensionsofislam2ndedition_202002/Mystical_Dimensions_of_Islam_2nd_Edition.pdf (date of access: 11.07.2026).
 43. Scholem G. *Major Trends in Jewish Mysticism*. New York : Schocken Books, 1941. 425 p. URL: https://www.bard.edu/library/pdfs/archives/Scholem-Major_Trends_in_Jewish_Mysticism.pdf (date of access: 11.07.2026).
 44. Idel M. *Kabbalah: New Perspectives*. New Haven : Yale University Press, 1988. 464 p.
 45. *The Oxford Dictionary of the Christian Church*. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2005. 1840 p.
 46. Lossky V. *The Mystical Theology of the Eastern Church*. London : James Clarke & Co., 1957. 252 p.
 47. Eliade M. *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. New York : Harcourt, 1959. 213 p. URL: https://monoskop.org/images/b/b1/Eliade_Mircea_The_Sacred_and_The_profane_1963.pdf (date of access: 11.07.2026).
 48. James W. *The Varieties of Religious Experience*. New York : Longmans, Green, and Co., 1902. 534 p.
 49. Aquinas T. *Summa Theologica* / trans. by the Fathers of the English Dominican Province. London : Burns Oates & Washbourne, 1911–1925.
 50. *The Encyclopedia of Religion* / ed. in chief M. Eliade. New York : Macmillan, 1987. 16 vols.
 51. *Online Etymology Dictionary*. URL: <https://www.etymonline.com/> (date of access: 11.03.2026).
 52. *Merriam-Webster Dictionary*. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> (date of access: 26.03.2026).
 53. *Oxford English Dictionary*. URL: <https://www.oed.com/> (date of access: 05.03.2026).

54. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (date of access: 19.03.2026).
55. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/> (date of access: 25.03.2026).
56. The American Heritage Dictionary of the English Language. URL: <https://ahdictionary.com/> (date of access: 08.03.2026).
57. The Cambridge Dictionary of Philosophy / ed. by R. Audi. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 1001 p. URL: https://ia800505.us.archive.org/29/items/RobertiAudi_The.Cambridge.Dictionary.of.Philosophy/Robert.Audi_The.Cambridge.Dictionary.of.Philosophy.pdf (date of access: 03.03.2026).
58. The Essential Vedanta: A New Source Book of Advaita Vedanta / ed. by E. Deutsch, R. Dalvi. Bloomington, IN : World Wisdom, 2004. 432 p. URL: <https://traditionalhikma.com/wp-content/uploads/2020/09/Essential-Advaita.pdf> (date of access: 11.07.2026).
59. Enlightenment. BrainyQuote. URL: <https://www.brainyquote.com/topics/enlightenment-quotes> (date of access: 27.06.2026).
60. Enlightenment. AZQuotes. URL: <https://www.azquotes.com/quotes/topics/enlightenment.html> (date of access: 27.06.2026).
61. Enlightenment. QuoteFancy. URL: <https://quote fancy.com/enlightenment-quotes> (date of access: 27.06.2026).
62. Enlightenment. Goodreads. URL: <https://www.goodreads.com/quotes/tag/enlightenment> (date of access: 27.06.2026).
63. Enlightenment. Bhagavad Gita for All. URL: <https://www.bhagavadgitaforall.com/blog/enlightenment-quotes-from-bhagavad-gita> (date of access: 27.06.2026).
64. Awakening. BrainyQuote. URL: <https://www.brainyquote.com/topics/awaken-quotes> (date of access: 27.06.2026).
65. Awakening. QuoteFancy. URL: <https://quote fancy.com/awakening-quotes> (date of access: 27.06.2026).
66. Keown D. A Dictionary of Buddhism. Oxford : Oxford University Press, 2003. 368 p.
67. Encyclopaedia of Buddhism / ed. by G. P. Malalasekera. Colombo : Government of Ceylon, 1961–1983. Vols. 1–8.
68. Encyclopedia of Religion / ed. by L. Jones. 2nd ed. Detroit : Macmillan Reference USA, 2005. 15 vols.
69. Monier-Williams M. A Sanskrit-English Dictionary. New Delhi : Motilal Banarsidass Publishers, 1999. 1333 p. [Reprint of the 1899 Oxford ed.].
70. Rhys Davids T. W., Stede W. The Pali Text Society's Pali-English Dictionary. London : Pali Text Society, 1921–1925. 738 p.
71. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bern ; München : Francke Verlag, 1959. 1183 p.
72. Watkins C. The American Heritage Dictionary of Indo-European Roots. 3rd ed. Boston ; New York : Houghton Mifflin Harcourt, 2011. 149 p.
73. Whitney W. D. Sanskrit Grammar. Delhi : Motilal Banarsidass, 2000. 552 p. [Reprint of the 1889 ed.].
74. Nirvana. BrainyQuote. URL: <https://www.brainyquote.com/topics/nirvana-quotes> (date of access: 04.07.2026).
75. Moksha. Goodreads. URL: <https://www.goodreads.com/quotes/tag/moksha> (date of access: 04.07.2026).

Давиденко І., Лавріненко І., Літовченко Я.
Концептуалізація трансформаційних станів свідомості в різних культурах: когнітивно-лінгвістичний аспект

Анотація. У статті досліджено крос-культурну концептуалізацію трансформаційних станів свідомості з позицій когнітивної лінгвістики. Дослідження зосереджено на п'яти концептах: ENLIGHTENMENT, AWAKENING, BODHI, NIRVANA та MOKSHA, обраних з огляду на їхню значущість для філософського й релігійного дискурсу. Матеріал дослідження охоплює лексикографічні джерела, філософські та релігійні тексти й академічну літературу. Методологія поєднує концептуальний аналіз, порівняльний лінгвістичний аналіз, етимологічне дослідження та когнітивно-лінгвістичне моделювання. У роботі реконструйовано поняттєві структури та концептуальні домени п'яти концептів. Результати засвідчують, що концепти не є повністю синонімічними лексичними одиницями, а становлять частково перехресні концептуальні моделі трансформаційного досвіду. Їхні семантичні структури зближуються навколо понять звільнення, пробудження, мудрості, трансформації та найвищої реалізації, тоді як культурно специфічні компоненти відображають відмінності доктринальних традицій. ENLIGHTENMENT інтегрує когнітивний, духовний та історико-філософський виміри, тоді як AWAKENING поєднує фізіологічний, когнітивний, психологічний і духовний виміри. Натомість BODHI, NIRVANA та MOKSHA організовані в межах ДУХОВНОГО ДОМЕНУ й зберігають семантичну стабільність як спеціалізовані доктринальні концепти. Порівняльний аналіз виявив дві моделі концептуального розвитку: семантичну диверсифікацію культурно поширених лексем і семантичну спеціалізацію термінів, пов'язаних із конкретними традиціями. Зроблено висновок, що п'ять концептів утворюють взаємопов'язану концептуальну мережу, яка репрезентує перехід від звичайного людського досвіду до вищих рівнів свідомості, знання, звільнення та духовної реалізації. Отримані результати підтверджують потенціал когнітивно-лінгвістичної методології для дослідження культурно значущих концептів і формують підґрунтя для подальших крос-культурних студій лінгвістичної концептуалізації трансформаційного досвіду.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концепт, лексичне значення, свідомість, усвідомлення.

Дата першого надходження статті до
 видання: 15.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
 рецензування: 17.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
 статті: 01.10.2026

Дячук Л. С.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Державного торговельно-економічного університету
<https://orcid.org/0000-0002-0076-5236>***Довженко І. В.,***кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Державного торговельно-економічного університету
<https://orcid.org/0000-0003-2972-1787>***Білоус Н. П.,***кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Державного торговельно-економічного університету
<https://orcid.org/0000-0002-2119-8701>*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У статті досліджується функціонування фразових дієслів у сучасній англійській мові з позицій структурно-семантичного аналізу. Фразові дієслова розглядаються як багатокомпонентні лексико-граматичні одиниці, що поєднують дієслово та післядієслівну частку, яка може бути прислівником, прийменником або їхнім поєднанням, утворюючи єдину семантичну та синтаксичну структуру. Особлива увага приділяється їхній граматичній будові та особливостям взаємодії дієслова і післядієслівної частки, включно з відокремлюваними та невідокремлюваними конструкціями, а також багатокомпонентними моделями. У роботі застосовано комплекс методів: описовий для систематизації та характеристики фразових дієслів сучасної англійської мови; структурний для аналізу граматичної взаємодії дієслова та частки; семантичний для визначення значень, полісемії та ідіоматичності; контекстуальний для дослідження особливостей функціонування у різних типах дискурсу; метод узагальнення і класифікації для виділення основних типів фразових дієслів відповідно до їх структурних і семантичних характеристик.

Результати дослідження показують, що фразові дієслова відіграють важливу роль у всіх сферах англійської мови, забезпечуючи динаміку, стилістичну гнучкість і виразність. Вони дозволяють лаконічно й точно передавати складні концепти та емоційні стани, сприяють відтворенню послідовності подій у наративі та структуруванню тексту. Завдяки своїй гнучкості у синтаксичному розташуванні та можливості формувати ідіоматичні значення, фразові дієслова забезпечують природність і ефективність комунікації. Розглянуто прямі та переносні значення, багатозначність і полісемію, а також ідіоматичність, що значно ускладнює їхнє розуміння, переклад і вивчення. Встановлено, що семантична гнучкість фразових дієслів сприяє формуванню багатопланової лексико-граматичної системи сучасної англійської мови, що робить їх незамінними у мовленні різних стилів та жанрів. Функціональна значимість фразових дієслів полягає у підвищенні комунікативної ефективності висловлювання. Вони дозволяють

передавати емоційні та когнітивні нюанси, забезпечують точність і природність мовлення, сприяють стилістичній гнучкості та економії виражальних засобів. Перспективним напрямком подальших досліджень є аналіз розвитку фразових дієслів у сучасних медіа, сленгу та міжкультурній комунікації.

Ключові слова: фразові дієслова, структурно-семантичний аналіз, англійська мова, ідіоматичність, полісемія, комунікативна ефективність.

Актуальність проблеми. У сучасному мовознавстві значна увага приділяється дослідженню лексико-семантичних процесів, що відбуваються в англійській мові. Одним із найдинамічніших і водночас найскладніших явищ англійської лексики є фразові дієслова. Вони становлять важливу частину повсякденної комунікації носіїв мови та широко використовуються як у розмовному мовленні, так і в художніх, публіцистичних і навіть наукових текстах. Фразові дієслова є характерною рисою англійської мови, яка значною мірою визначає її стилістичну гнучкість, образність та експресивність.

Фразові дієслова (phrasal verbs) являють собою поєднання дієслова з одним або кількома службовими словами, найчастіше прислівниками або прийменниками, які разом утворюють єдину семантичну та синтаксичну одиницю. У більшості випадків значення такого поєднання не є прямою сумою значень його компонентів, що значно ускладнює їхнє розуміння та переклад. Саме тому фразові дієслова часто викликають труднощі як у тих, хто вивчає англійську мову як іноземну, так і у перекладачів та дослідників мови.

Актуальність дослідження фразових дієслів зумовлена декількома чинниками. По-перше, їхня велика кількість і висока частотність уживання в сучасній англійській мові свідчать про важливу роль цього явища у мовній системі. По-друге, фразові дієслова характеризуються значною семантичною варіативністю та полісемією, що робить їх перспективними об'єк-

тами для лінгвістичного аналізу. По-третє, процеси глобалізації та інтенсивного міжкультурного спілкування сприяють поширенню англійської мови як міжнародного засобу комунікації, а отже, зростає необхідність у глибшому вивченні її структурних і семантичних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразові дієслова протягом тривалого часу привертають увагу лінгвістів, оскільки вони становлять одну з найхарактерніших і водночас найскладніших особливостей англійської мови. Дослідження цього явища здійснюється з різних теоретичних позицій у межах сучасної лінгвістики, зокрема структурної, когнітивної, функціональної та семантичної. Багато науковців аналізують фразові дієслова з погляду їхньої граматичної організації, семантичної структури, функціонування в мовленні та ролі у формуванні лексичної системи англійської мови.

Значний внесок у дослідження фразових дієслів зробили зарубіжні мовознавці. Зокрема, британський лінгвіст Д. Болінджер зазначає, що фразові дієслова є однією з найпродуктивніших словотвірних моделей англійської мови, яка поєднує дієслово з післядієслівною часткою, що змінює або уточнює його значення [1]. Подібної точки зору дотримується також Р. Квірк, який у фундаментальній праці з граматики англійської мови розглядає фразові дієслова як особливий тип дієслівних конструкцій, що утворюються шляхом поєднання дієслова з прислівниковою або прийменниковою часткою та функціонують як єдина семантична одиниця [2]. У межах сучасних лінгвістичних досліджень фразові дієслова вивчаються також із позицій когнітивної лінгвістики. Так, Р. Ленекер підкреслює, що значення багатьох фразових дієслів формується на основі просторових і метафоричних моделей мислення, які відображають особливості концептуалізації дій і процесів у мовній свідомості носіїв мови [3]. Згідно з цим підходом, післядієслівні частки часто мають базове просторове значення, яке з часом набуває абстрактних або переносних семантичних відтінків. У 2025 році також з'явилися дослідження, присвячені перекладу фразових дієслів. Зокрема, М. Альхумсі, С. Белхассен, С. Альзобіді, А. Хамда аналізують труднощі перекладу фразових дієслів студентами-перекладачами. Автори підкреслюють, що основною проблемою є полісемія та ідіоматичність цих конструкцій, які часто не мають прямих відповідників у інших мовах [4]. Дж. Ю., С. Ван та П. Чжан досліджували процеси сприйняття фразових дієслів носіями другої мови в різних контекстах. Результати їхнього дослідження показали, що під час сприйняття мовлення студенти часто інтерпретують фразові дієслова спочатку буквально, а лише потім переходять до ідіоматичного значення [5]. Як зазначає М. Маккарті, поява нових фразових дієслів свідчить про високу продуктивність цієї словотвірної моделі та її здатність адаптуватися до нових комунікативних потреб суспільства [6].

Проблематика фразових дієслів активно досліджується і в українській лінгвістиці. За словами І. Корунця, фразові дієслова становлять важливу частину дієслівної системи англійської мови та широко використовуються у різних функціональних стилях, особливо в розмовному мовленні [7]. Як зазначає О. Селіванова, багато фразових дієслів мають декілька значень, які формуються внаслідок метафоричного або метонімічного перенесення. Це сприяє розширенню їхнього функціонального потенціалу та забезпечує гнучкість мовного вираження [8]. І. Дворецька у своїй роботі підкреслює, що фразові дієслова

часто не мають прямого еквівалента в українській мові, що зумовлює використання різних перекладацьких трансформацій – лексичних, граматичних та семантичних [9].

Метою цієї статті є дослідження особливостей функціонування фразових дієслів у сучасній англійській мові шляхом їхнього структурно-семантичного аналізу. Завдання дослідження – розглянути основні теоретичні підходи до визначення поняття фразового дієслова, проаналізувати їхні структурні моделі, визначити семантичні типи та дослідити особливості їхнього функціонування в сучасному мовному середовищі. Об'єктом дослідження є фразові дієслова сучасної англійської мови, тоді як предметом – їхні структурні та семантичні характеристики, а також механізми взаємодії дієслова і післядієслівної частки у формуванні їх значення в сучасному англомовному дискурсі.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів. Зокрема, описовий метод застосовано для систематизації та характеристики фразових дієслів сучасної англійської мови; структурний аналіз використано з метою вивчення їхньої граматичної будови та взаємодії дієслова з післядієслівними частками; семантичний аналіз дозволив визначити значення фразових дієслів, їхню полісемію та ідіоматичні особливості; контекстуальний аналіз сприяв дослідженню особливостей функціонування цих мовних одиниць у різних типах дискурсу; також застосовано метод узагальнення та класифікації, який дав змогу систематизувати отримані результати та виокремити основні типи фразових дієслів відповідно до їх структурних і семантичних характеристик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фразові дієслова (*phrasal verbs*) є однією з найбільш характерних і водночас складних рис сучасної англійської мови. Вони широко використовуються як у розмовному мовленні, так і в письмових текстах різних стилів – від побутового спілкування до академічного дискурсу. У сучасній лінгвістиці фразові дієслова розглядаються як особливий тип багатокомпонентних дієслівних конструкцій, що складаються з основного дієслова та однієї або кількох службових часток (прислівників або прийменників), які разом утворюють єдину семантичну одиницю. Вони відіграють важливу роль у структурі англійської мови, оскільки вони забезпечують гнучкість і динамічність лексичної системи. Такі конструкції часто виконують функцію словотвірних моделей, що дозволяють формувати нові значення на основі поєднання базового дієслова та післядієслівної частки.

О. Селіванова розглядає фразові дієслова в межах сучасної когнітивної лінгвістики як складні мовні одиниці, значення яких формується в результаті взаємодії лексичного значення дієслова та семантики післядієслівної частки. Дослідниця підкреслює, що такі конструкції є важливим елементом лексико-семантичної системи англійської мови [8]. І. Корунець, досліджує фразові дієслова в межах порівняльної типології англійської та української мов. Він зазначає, що ця категорія є специфічною для германських мов і практично відсутня в українській мові, що створює труднощі під час перекладу та вивчення англійської мови українськими студентами [7].

Структурний підхід до вивчення фразових дієслів ґрунтується на аналізі їхньої граматичної будови та синтаксичних особливостей. У межах цього підходу фразові дієслова визначаються як дієслівно-часткові конструкції, що складаються з дієслова та післядієслівної частки (*particle*), яка може бути прислівником або прийменником. В. Азхар, А. Зулфіяр,

С. Ахмад підкреслюють, що фразові дієслова є надзвичайно продуктивним явищем англійської мови. Вони розглядають їх як особливий тип граматичних конструкцій, які формуються в результаті взаємодії лексичного значення дієслова та функціонального значення частки [10].

Семантичний підхід до вивчення фразових дієслів зосереджується на їхньому значенні та механізмах формування семантики. Багато дослідників наголошують, що значення фразового дієслова часто не можна визначити шляхом простого поєднання значень його компонентів. Саме тому вони часто розглядаються як ідіоматичні мовні одиниці. С. Отамуродова підкреслює, що семантика фразових дієслів формується в результаті взаємодії трьох основних факторів: лексичного значення дієслова, семантики частки та контексту вживання [11].

Функціональний підхід зосереджується на ролі фразових дієслів у комунікації та їхньому використанні в різних типах дискурсу. Багато сучасних досліджень доводять, що фразові дієслова широко використовуються як у розмовному мовленні, так і в письмових текстах. У роботі Ю. Фенга та М. Янга підкреслено, що фразові дієслова є одним із найскладніших елементів англійської лексики для студентів, оскільки їхнє значення часто не є очевидним [12].

Сучасні дослідження наголошують, що фразові дієслова є важливою частиною англійської граматики і лексики. Зокрема, у дослідженні щодо частотності використання фразових дієслів у різних типах текстів було встановлено, що вони становлять значну частину дієслів у сучасному англійському дискурсі, включаючи навіть академічні тексти. Це свідчить про те, що такі конструкції не обмежуються лише розмовним стилем, а активно функціонують у різних сферах мовлення [13].

Як показує наш практичний досвід, фразові дієслова в сучасній англійській мові мають різну структуру, яка визначається кількістю компонентів і типом післядієслівної частки. Найпоширенішими є моделі:

1. Модель Verb + Adverb Particle (дієслово + прислівникова частка) – фразове дієслово складається з основного дієслова та прислівникової частки. Така частка змінює або уточнює значення дієслова. Ці фразові дієслова можуть бути перехідними або неперехідними, а в деяких випадках частка може відокремлюватися від дієслова. Наприклад, *give up* – здаватися, *припиняти*, *take off* – злітати / знімати (одяг), *wake up* – прокидатися, *sit down* – сідати, *turn on* – вмикати, *turn off* – вимикати, *bring back* – повертати, *find out* – дізнаватися, *carry on* – продовжувати, *break down* – ламатися / втрачати контроль.

2. Модель Verb + Preposition (дієслово + прийменник) – фразове дієслово складається з дієслова та прийменника. На відміну від попереднього типу, прийменник не відокремлюється від дієслова, а після нього зазвичай використовується додаток. Наприклад, *look after* – доглядати, *look for* – шукати, *run into* – випадково зустріти, *deal with* – мати справу з чимось, *believe in* – вірити в, *depend on* – залежати від, *talk about* – говорити про, *listen to* – слухати, *apply for* – подавати заявку на, *care for* – піклуватися про.

3. Модель Verb + Adverb + Preposition (дієслово + прислівник + прийменник) – фразове дієслово складається з трьох компонентів: дієслова, прислівникової частки та прийменника. Такі конструкції називають багатокомпонентними фразовими дієсловами. Наприклад, *put up with* – терпіти, *look forward to* – з нетерпінням чекати, *come up with* – вигадати / запропону-

вати, *get on with* – ладнати з кимось, *run out of* – закінчитися, *catch up with* – наздоганяти, *look down on* – зневажати, *look up to* – поважати, *come down with* – захворіти, *get away with* – уникнути покарання. Такі фразові дієслова часто мають ідіоматичне значення, яке важко зрозуміти без контексту.

Також можемо окремо виділити як модель Verb + Particle (separable / inseparable) – фразове дієслово з відокремлюваною або невідокремлюваною часткою. Приклади відокремлюваних: *turn on* – *turn the light on*, *turn off* – *turn the TV off*, *pick up* – *pick the book up*, *take off* – *take your shoes off*, *put on* – *put your jacket on*, *bring back* – *bring the money back*, *write down* – *write the number down*, *give away* – *give the secret away*, *hand in* – *hand the homework in*, *take back* – *take the words back*. Приклади невідокремлюваних: *look after*, *run into*, *believe in*, *depend on*, *look for*, *care for*, *deal with*, *come across*, *get over*.

Необхідно підкреслити, що взаємодія дієслова та післядієслівної частки є однією з ключових характеристик фразових дієслів. У випадку відокремлюваних часток (separable particles) післядієслівна частка може розташовуватися як після додатка, так і відразу після дієслова, що дозволяє гнучко будувати речення. Наприклад, *turn the light on* або *turn on the light*, *pick the book up* або *pick up the book*, *put your jacket on* або *put on your jacket*, *take your shoes off* або *take off your shoes*, *bring the money back* або *bring back the money*, *write the number down* або *write down the number*, *hand the homework in* або *hand in the homework*, *give the secret away* або *give away the secret*, *take the words back* або *take back the words*, *turn the TV off* або *turn off the TV*. Ця можливість відокремлення підкреслює гнучкість конструкцій і їхню адаптивність до різних синтаксичних контекстів.

У випадку невідокремлюваних часток (inseparable particles) частка завжди залишається при дієслові, а додаток стоїть після всієї конструкції. Такі фразові дієслова утворюють єдину семантичну одиницю і часто мають ідіоматичне значення. Прикладами є: *look after the children*, *run into an old friend*, *believe in yourself*, *depend on circumstances*, *care for the sick*, *deal with the problem*, *talk about the movie*, *listen to music*, *apply for a job*, *get over the illness*. У цих конструкціях неможливо перемістити частку перед додатком без втрати правильності або зміни значення, що демонструє цілісність семантики.

Іноді післядієслівна частка набуває метафоричного або ідіоматичного значення, яке змінює семантику дієслова. У таких випадках фразові дієслова не піддаються прямому аналізу на основі значень окремих компонентів. Наприклад, *give up* означає здаватися або припиняти, а не давати вгору, *break down* – ламатися або розчутися, *come across* – випадково зустріти, *get along* – ладнати з кимось, *put up with* – терпіти, *run out of* – закінчуватися, *look forward to* – з нетерпінням чекати, *come up with* – вигадати або запропонувати, *get away with* – уникнути покарання, *look down on* – зневажати. Ці конструкції є стійкими та важко трансформуються без зміни значення.

Багатокомпонентні фразові дієслова, які включають і прислівникову, і прийменникову частку, формують особливу категорію. Тут взаємодія дієслова та часток створює цілісне семантичне значення. Наприклад, *look forward to* – з нетерпінням чекати, *get on with* – ладнати з кимось, *come up with* – вигадати або запропонувати, *put up with* – терпіти, *come down with* – захворіти, *run out of* – закінчуватися, *catch up with* – наздоганяти, *look down on* – зневажати, *look up to* – поважати, *get away with* – уникнути покарання. У таких конструкціях всі компо-

ненти взаємодіють тісно, і жоден елемент не може бути відокремлений без втрати смислу.

У процесі дослідження, було виявлено також той факт, що фразові дієслова у сучасній англійській мові мають специфічні синтаксичні особливості, які впливають на порядок слів, можливість відокремлення частки, розташування додатка та роль у реченні:

1. Відокремлюваність частки (*separable particles*). Деякі фразові дієслова дозволяють відокремлювати післядієслівну частку, вставляючи між дієсловом і часткою додаток. Це найхарактерніша особливість дієслів типу *turn on*, *pick up*. Наприклад, *I turned the light on before leaving the room. She picked the book up from the floor. He put his jacket on quickly. They took their shoes off at the door. Please bring the money back tomorrow. Can you write the address down for me? She handed the report in yesterday. He gave the secret away accidentally. I took the words back after realizing my mistake. We turned the TV off before going to bed.*

2. Невідокремлюваність частки (*inseparable particles*). Інші фразові дієслова завжди залишаються разом із дієсловом, а додаток слідує після всієї конструкції. Частка не може бути відокремлена. Наприклад, *She looks after her younger brother every day. I ran into an old friend at the supermarket. They believe in themselves completely. We depend on our teachers for guidance. She cares for the sick patients at the hospital. He deals with complaints efficiently. We talked about the new movie yesterday. She listens to classical music every evening. He applied for a scholarship last month. They got over the illness after two weeks.*

3. Роль прямого додатка (*transitive phrasal verbs*). Деякі фразові дієслова потребують прямого додатка, без якого речення буде неповним або зміст зміниться. Наприклад, *She picked up the pen from the table. I turned on the fan because it was hot. He brought back the book he borrowed. They handed in the assignments on time. She wrote down the phone number carefully. He put on his coat and left. I took off my shoes before entering the house. She gave away all her old clothes. We took the words back after the argument. He turned off the lights before leaving.*

4. Ідіоматичність і незрозумілість без контексту. Багато фразових дієслів мають ідіоматичне значення, яке не можна вивести з окремих компонентів, тому важливо правильно враховувати контекст. Наприклад, *She gave up on trying to convince him. His car broke down on the way to work. I came across an interesting article online. They get along very well despite their differences. She puts up with a lot of noise in her apartment. We ran out of milk yesterday. I look forward to meeting you next week. He came up with a brilliant idea for the project. The thief got away with the stolen jewelry. She looks down on people who lie.*

5. Вживання у складних реченнях та багатоконструкційних конструкціях. Багатоконструкційні фразові дієслова (*verb + adverb + preposition*) часто використовуються у складних реченнях і утворюють цілісні синтаксичні блоки. Наприклад, *I look forward to hearing from you soon. She got on with her colleagues despite the conflict. He came up with a solution that impressed everyone. We had to put up with the long delay at the airport. She came down with the flu last week. They ran out of supplies before the event ended. He tried to catch up with the group on the trail. She looks down on people who cheat. I really look up to my mentor for guidance. The criminal managed to get away with the crime.*

Фразові дієслова в англійській мові можуть мати пряме значення, яке співпадає зі значенням основного дієслова, або

переносне значення, яке виникає під впливом післядієслівної частки. Прямі значення часто описують фізичні або конкретні дії, тоді як переносні – абстрактні або метафоричні дії. Наприклад, прямі: *turn on the light* – увімкнути світло, *turn off the fan* – вимкнути вентилятор, *pick up the book* – підібрати книгу, *put on the jacket* – одягнути куртку, *take off the shoes* – зняти взуття, *bring back the book* – повернути книгу, *write down the address* – записати адресу, *hand in the assignment* – здавати завдання, *give away the gift* – віддати подарунок. Переносні значення проявляються у дієсловах, де дія стає метафоричною або абстрактною, наприклад, *give up trying* – припинити намагання, *run out of patience* – закінчуватися терпіння, *come across a solution* – натрапити на рішення, *get over a problem* – подолати проблему, *look forward to the event* – чекати події з нетерпінням, *put up with noise* – терпіти шум, *come up with an idea* – придумати ідею, *get away with a lie* – уникнути покарання за брехню, *look down on arrogance* – зневажати зарозумілість.

Варто зауважити, що багато фразових дієслів є ідіоматичними, тобто їхнє значення не можна вивести з окремих складових. Крім того, деякі дієслова мають полісемію, тобто можуть мати декілька значень залежно від контексту. Наприклад, *give up* – здаватися / кидати звичку, *break down* – ламатися / розчутися, *come across* – натрапити / справити враження, *get along* – ладнати з кимось / проходити успішно, *put up with* – терпіти / миритися з чимось, *run out of* – закінчуватися / вибігати (фізично), *look forward to* – чекати з нетерпінням / передбачати, *come up with* – придумати / запропонувати, *get away with* – уникнути покарання / робити щось непомітно.

Результати нашого дослідження свідчать, що, перш за все, фразові дієслова забезпечують стилістичну нейтральність і природність мовлення. У багатьох випадках носії англійської мови надають перевагу фразовим дієсловам у розмовному та неформальному мовленні, замінюючи ними більш формальні або латинського походження дієслова. Наприклад, у повсякденному спілкуванні використовують *find out* замість *discover*, *put off* замість *postpone*, *look for* замість *search*.

Наступними аспектами залишаються семантична гнучкість та економія вираження. Фразові дієслова здатні передавати складні концепти за допомогою коротких конструкцій. Наприклад, дієслово *run out of* передає не лише просту дію закінчення запасів, а й переносне значення нестачі ресурсів або емоційного стану (*run out of patience* – закінчитися терпінням). Подібним чином *get over* означає не лише фізичне подолання перешкоди, а й емоційне відновлення після складної ситуації.

Фразові дієслова також активно використовуються для відтворення динаміки подій і послідовності дій у наративі. Конструкції *pick up*, *put down*, *bring back*, *carry on*, *turn on*, *turn off* дозволяють структурувати текст або розповідь, підкреслюючи хронологічну послідовність дій і додаючи образності. Наприклад, в описі дій героїв фразові дієслова створюють живу картину подій, роблячи текст більш захопливим і легким для сприйняття.

Ще одним аспектом є адаптивність фразових дієслів до різних комунікативних контекстів. Вони активно використовуються у формальному, напівформальному та неформальному спілкуванні, в публічних виступах, наукових презентаціях, діловій документації та медіа. Наприклад, *carry out* може означати виконати завдання у формальному діловому стилі, а *carry on* – продовжувати щось у розмовному або наративному стилі.

Усе це робить фразові дієслова невід'ємною частиною ефективного комунікативного процесу, особливо у сучасній англійській практиці, де швидкість, точність і природність передачі інформації відіграють вирішальну роль.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження фразових дієслів у сучасній англійській мові дозволяє зробити кілька важливих висновків щодо їхньої структури, семантики та функціонування в мовленні. По-перше, фразові дієслова є складними лексико-граматичними одиницями, які поєднують дієслово з післядієслівною часткою. Взаємодія цих компонентів визначає синтаксичні особливості конструкції, зокрема відокремлюваність або невідокремлюваність частки, а також можливість включення прямого додатка. Така структурна гнучкість дозволяє мовцеві формувати речення різноманітної будови та адаптувати висловлювання до конкретного комунікативного контексту. По-друге, семантична складова фразових дієслів виявляється надзвичайно багатопланою. Вони можуть мати пряме значення, яке безпосередньо відображає дію, або переносне значення, що утворюється під впливом післядієслівної частки і часто набуває метафоричного або ідіоматичного характеру. Ідіоматичність та полісемія є характерними рисами фразових дієслів і значно ускладнюють процес їхнього вивчення та перекладу. Третім аспектом є функціональна значимість фразових дієслів у комунікативному просторі. Вони роблять мовлення більш живим, природним та стилістично гнучким. Отже, фразові дієслова є невід'ємною частиною сучасної англійської мови, поєднуючи структурну гнучкість, семантичну насиченість та комунікативну ефективність, і їхнє систематичне вивчення має велике значення для лінгвістики, перекладу та викладання англійської мови як іноземної.

Перспективний напрям подальших досліджень передбачає аналіз розвитку фразових дієслів англійської мови у сучасних медіа, сленгу та міжкультурній комунікації.

Література:

1. Bolinger D. The Phrasal Verb in English. Cambridge: Harvard University Press, 1971. 187 p.
2. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman, 1985. 372 p.
3. Langacker R. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2008. 573 p.
4. Alhumsi M., Belhassen S., Alzobidy S., Hamda A. Challenges in Translating English Phrasal Verbs. Forum for Linguistic Studies. 2025. Vol. 7. Is. 7. P. 134–145. <https://doi.org/10.30564/fls.v7i7.9837>.
5. Yu J., Wang S., Zhang P. The Processing of Familiar English L2 Phrasal Verbs in Sentence Contexts. Frontiers in Psychology. 2025. Vol. 16. P. 1–16. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1528821>.
6. McCarthy M., O'Dell F. English Phrasal Verbs in Use. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 202 p.
7. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов. Київ: Либідь, 2003. 464 с.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2011. 712 с.
9. Dvoretzka I. V. The peculiarities of translation of phrasal verbs into Ukrainian. Advanced Education. 2014. Vol. 1. Is. 2. P. 34–39. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.39387>.
10. Azhar W., Zulfiar A., Ahmad S. A Comparative Corpus Based Study in the Use of Verb Particle Construction. Pakistan Journal of Language Studies. 2025. Vol. 8. Is. 1. P. 36–56.
11. Otamurodova S. The Semantics of English Phrasal Verbs. International Journal of Artificial Intelligence. 2025. Vol. 5 (5). P. 1449–1451.
12. Feng Y., Yang M. Effects of Practice Types on the Acquisition of English Phrasal Verbs. Languages. 2025. Vol. 10. Is. 9. P. 1–32. <https://doi.org/10.3390/languages10090214>.
13. Alangari M., Jaworska S., Laws J. Who's afraid of phrasal verbs? The use of phrasal verbs in expert academic writing in the discipline of linguistics. Journal of English for Academic Purposes. 2020. Vol. 43. P. 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2019.100814>.
14. Colin McI. Oxford Phrasal Verbs Dictionary. Oxford; New York: Oxford University Press, 2006. 398 p.

Diachuk L., Dovzhenko I., Bilous N. Functioning of phrasal verbs in modern English: structural-semantic analysis

Summary. The article investigates the functioning of phrasal verbs in modern English from the perspective of structural-semantic analysis. Phrasal verbs are considered multi-component lexical-grammatical units that combine a verb with a post-verbal particle, which may be an adverb, a preposition, or a combination of both, forming a unified semantic and syntactic structure. Special attention is paid to their grammatical structure and the features of the interaction between the verb and the post-verbal particle, including separable and inseparable constructions, as well as multi-component models. The study employs a set of methods: descriptive for systematizing and characterizing phrasal verbs in modern English; structural for analyzing the grammatical interaction between the verb and the particle; semantic for identifying meanings, polysemy, and idiomaticity; contextual for investigating the features of their functioning in various types of discourse; and generalization and classification for identifying the main types of phrasal verbs according to their structural and semantic characteristics.

The results show that phrasal verbs play an important role in all areas of English discourse, providing dynamism, stylistic flexibility, and expressiveness. They allow complex concepts and emotional states to be conveyed concisely and accurately, contribute to the representation of event sequences in narratives, and help structure the text. Due to their flexibility in syntactic placement and their ability to form idiomatic meanings, phrasal verbs ensure naturalness and communicative effectiveness. The study examines both literal and figurative meanings, polysemy, and idiomaticity, which significantly complicate their comprehension, translation, and learning. It is established that the semantic flexibility of phrasal verbs contributes to the formation of a multi-layered lexical-grammatical system in modern English, making them indispensable in speech across various styles and genres. The functional significance of phrasal verbs lies in enhancing the communicative effectiveness of utterances. They allow emotional and cognitive nuances to be conveyed, ensure accuracy and naturalness in speech, and contribute to stylistic flexibility and economy of expression. A promising direction for further research is the analysis of the development of phrasal verbs in contemporary media, slang, and intercultural communication.

Key words: phrasal verbs, structural-semantic analysis, English language, idiomaticity, polysemy, communicative effectiveness.

Дата першого надходження статті до видання: 06.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Євдокимова І. О.,*кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови**Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**<https://orcid.org/0000-0002-7235-6466>***Ханіна О. В.,***кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови**Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**<https://orcid.org/0000-0002-8533-4602>*

КОМУНІКАТИВНІ СИТУАЦІЇ ПОРУШЕННЯ ВЕРБАЛЬНИХ ТАБУ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ БРИТАНСЬКИХ ФІЛЬМІВ)

Анотація. Стаття присвячена аналізу комунікативних ситуацій порушення різних видів табу в британській лінгвокультурі. Матеріалом дослідження послужили діалогічні епізоди з британських фільмів ХХІ століття. Вербальні табу визначаються як заборона на вживання грубих і нецензурних виразів, а також недоречних у певній комунікативній ситуації мовленнєвих формул, використаних без урахування статусно-рольових відносин між комунікантами. Порушення табу є сигналом, що комунікація знаходиться під загрозою зриву. В статті аналізуються різні класифікації табу, такі як розподіл табу на особистісно-тезаурусні, культурно-узуальні та міжкультурно зумовлені табу. За формою експлікації комунікативні табу поділяють на вербальні, невербальні та тематичні. Комунікативні табу також поділяють на жорсткі заборони, природні заборони, та конвенційні заборони певної культури, що відображають норми спілкування тієї чи іншої соціальної групи. Найбільш небезпечними для комунікації в статті визнані порушення табу, виражені в образі людини за расовою, національною, релігійною та іншою приналежністю та образи розумових й фізичних здібностей, зовнішнього вигляду, віку, фактів біографії. В статті доведено, що образливими висловлюваннями можуть бути слова і вислови, що містять пряме або опосередковане твердження про належність особи до суспільно ганебних соціальних верств (люди без постійного місця проживання; жебраки; алкогольно або наркозалежні; повії). Було виявлено, що грубі і нецензурні вирази використовуються як з наміром образити, принизити адресата, так і без такого наміру, не маючи при цьому конкретного адресата, з метою розрядити внутрішню напругу, виплеснувши власні емоції. Негативною реакцією комунікантів на порушення табу є прояв подиву, гніву, іронії; відсутність прогнозованої реакції з боку адресата; небажана зміна емоційного чи фізичного стану адресата; припинення спілкування; ухилення від відповіді або протест; суспільне засудження.

Ключові слова: лінгвокультура, ефективність комунікації, табу, комунікативна ситуація, комунікативна реакція.

Постановка проблеми. Проблема комунікативних табу є одним із найскладніших і маловивчених питань сучасної лінгвістики, оскільки табу відноситься до сфери «мовчазних

угод» між представниками тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти, що ускладнює їх виявлення та формулювання.

Очевидно, що комунікативні табу впливають на ефективність спілкування: порушення табу призводить до комунікативних невдач і збоїв, а їх дотримання сприяє успішній комунікації [1; 2; 3]. Отже, **актуальність** дослідження зумовлена посиленням інтересом до комунікативних досліджень ефективності спілкування і визначається необхідністю виявлення ролі табу у комунікації.

І. І. Сєрякова справедливо наголошує, що різні культури мають різні комунікативні стандарти щодо того, що вважається образливим або неприйнятним [4, с. 142]. Як зазначають Н. Ю. Дьоміна та Л. В. Савілова, непристойність слід розуміти як невідповідність етичним та культурним нормам конкретного соціуму. Проте, образливі слова та вульгаризми входять до пасивного словника носіїв мови з потенційною можливістю вживання у певних ситуаціях [1, с. 7].

Виявлення та опис комунікативних табу передбачає аналіз висловлювань, що містять грубі та нецензурні вирази, які по суті є ситуаціями порушення заборони на вживання у мовленні подібної лексики. Негативна реакція адресата є «сигналом» того, що відбулося порушення заборони на вживання даної категорії слів, і свідчить про те, що норма існує в даній лінгвокультурі і наказує її дотримуватися.

Метою пропонованої розвідки є аналіз комунікативних ситуацій порушення різних видів табу в британській лінгвокультурі.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) систематизувати наявні підходи до розуміння феномену табу; 2) вивчити існуючі у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці класифікації табу; 3) виявити та описати комунікативні ситуації порушення табу в британській лінгвокультурі.

Матеріалом дослідження послужили діалогічні епізоди з британських фільмів ХХІ століття, в яких персонажі порушували комунікативні табу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що феномен табу (від полінезійських слів *ta* – «відзначати», «виділяти», *pu* – «цілком», тобто *tapu* > *tabu* – «цілком виділений», «особливо відзначений») вперше був описаний англійським

мореплавцем і дослідником Дж. Куком у 1771 р. як релігійно-обрядова настанова у аборигенів островів Тонга (Полінезія). Сам Дж. Кук пояснював табу як «щось таємниче», пов'язане з релігією [3, с. 111].

Найбільш відомими концепціями, що пояснюють походження, зміст та функціонування табу, є праці «The Golden Bough: A Study in Magic and Religion» Дж. Фрезера [5] та «Totem and Taboo» З. Фрейда [6].

У розумінні Дж. Фрезера табу є негативними розпорядженнями або категоричними заборонами на релігійній або магійній основі, порушення яких карається надприродними силами [5]. Згідно з дослідником, табу виникли і сформувалися ще на стадії первісних забобонів і були системою заборон, що регламентує життя індивідів і груп. Табу охоплювали всі сфери життя і поширювалися на тіло людини та частини тіла; спілкування; сексуальні та шлюбні відносини; різноманітні форми та види поведінки; їжу; тварин та рослини; матеріальні предмети; відвідування певних місць та т.і. Порушення табу, у відповідності до існуючих забобонів і традицій, каралося надприродними силами, богами, духами у вигляді псування, хвороби або смерті і могло спричинити різні соціальні санкції з боку спільнот та їх лідерів [там само].

З. Фрейд пропонує психоаналітичну теорію виникнення моральних, релігійних та правових норм, первісною формою яких є табу. Він вважає, що «табу є найдавнішим неписаним законодавчим кодексом людства» і сходить до часів, що передували будь-якій релігії [6, с. 39]. Вчений аналізує сутність табу, природу їх походження та поширення. На думку З. Фрейда, табу виявляється у заборонах та обмеженнях; табу викликає «священний трепет» і потребує обережності [там само, с. 38]. З. Фрейд підкреслює, що табу виникають унаслідок несвідомого непереборного страху і що порушення табу призведе до біди [там само, с. 52].

У сучасних дослідженнях феномен табу інтерпретують ширше: дослідники не акцентують увагу на релігійній або соціальній природі цього явища, а розглядають табу як заборону вчиняти певні дії чи заборону вимовляти ті чи інші слова, висловлювання [1; 2]. Порушення табу наразі вважається сигналом, що комунікація знаходиться під загрозою зриву. Будь-яке відхилення від прийнятих норм є реальною загрозою виникнення конфлікту, ознакою якого є негативна реакція учасників спілкування та припинення спілкування [7, с. 38].

Особливий науковий інтерес становить вивчення табу у межах комунікативних досліджень ефективності спілкування. Наразі табу розглядаються як норми комунікативного етикету, які є обов'язковими для виконання, невиконання яких привертає увагу оточуючих і викликає їх засудження [8; 9]. Згідно з О. М. Хавкіною, комунікативні табу виступають як етичні чи моральні заборони та обмеження, пов'язані з необхідністю збереження обличчя адресата, із заборонаю на заподіяння моральної шкоди іншому, з необхідністю стримувати негативні емоції, пом'якшувати чи вуалювати негативну інформацію, не допускати приниження людської гідності [2].

Лінгвісти розрізняють три типи комунікативних табу: 1) жорсткі заборони, що становлять вимогу уникати грубих і непристойних виразів, жестів, натяків та непристойної поведінки у ситуаціях офіційного спілкування або у присутності незнайомих людей, жінок, дітей; 2) природні заборони, що стосуються норм поведінки, з урахуванням почуттів людей;

забороняється сміятися на похороні, вимовляти прокляття на весіллі, ставити питання особистого характеру незнайомим людям, виказувати знаки неповаги старшим; 3) конвенційні заборони певної культури, що відображають норми спілкування тієї чи іншої соціальної групи чи етнокультурної спільноти [7; 8; 9].

В залежності від «аудиторії» табу виділяють наступні види табу: 1) особистісно-тезаурусні; 2) культурно-узуальні табу; 3) міжкультурно зумовлені табу [6; 8; 9]. **Особистісно-тезаурусні** табу визначають внутрішню потребу індивіда уникати у процесі спілкування певних слів, тим, дій чи поведінки загалом. Вони пов'язані з особистим досвідом комуніканта, тому є непередбачуваними та спонтанними. Подібні табу називають індивідуальними, це заборони, що вербалізуються конкретним комунікантом у конкретній комунікативній ситуації. **Культурно-узуальні** табу є загальноприйнятими заборонами в рамках певної лінгвокультури. Під **міжкультурно-обумовленими** табу маються на увазі заборони, зумовлені міжкультурними відмінностями, невідповідністю систем цінностей, етнічними стереотипами чи наміром приховати важливу інформацію від «чужих». Такі табу регулюють взаємодію представників різних лінгвокультур.

Комунікативні табу поділяють на: 1) **мовні**, що забороняють використання певних слів та виразів; 2) **невербальні**, які забороняють використання деяких компонентів невербального спілкування; 3) **тематичні**, що забороняють стосуватися потенційно конфліктних та недоречних тем [2; 10].

У нашому дослідженні ми звернемося саме до вербальних табу, під якими розуміємо заборону на вживання грубих і нецензурних виразів, а також недоречних у тій чи іншій комунікативній ситуації мовленнєвих формул, використаних без урахування статусно-рольових відносин між комунікантами.

Психолінгвіст Т. Джей вважає, що використання лайливих слів є порушенням табу [9; 11]. Саме з цієї причини дослідник вважає за доцільне використовувати у своїх роботах терміни «табуїзована лексика» (taboo words) і «нецензурна лексика» (swear words) як рівнозначних та взаємозамінних термінів [9, с. 153].

К. Аллан та К. Берідж класифікують табуїзми за такими темами:

- тіло та його неприємні виділення (піт, соплі, фекалії, менструальна рідина);
- статеві органи, статеві акти, сечовипускання, дефекація;
- хвороби, смерть та вбивство (включаючи полювання та рибальство);
- називання, звертання, торкання та спостереження за людьми та священними істотами, об'єктами та місцями [8, с. 20].

Виявлення та опис комунікативних табу, є можливим при аналізі та описі ситуацій їх порушення та зіставленні реакції адресатів на ці порушення. Спостереження над ситуаціями порушення різних типів табу у персональному мовленні британського кінодискурсу свідчить про те, що найчастіше негативна реакція комунікантів на подібне порушення виражається: 1) певною мірою подиву і гніву; 2) у прояві іронії; 3) у відсутності прогнозованої реакції з боку адресата; 4) у небажаній зміні емоційного чи фізичного стану адресата; 5) у повній відсутності інтересу до спілкування та його припинення; 6) у мовчанні, що позначає ухилення від відповіді, самоусунення або протест;

7) у суспільному засудженні. При цьому ступінь емоційності реакції є показником серйозності порушення.

Аналіз комунікативних ситуацій надає нам можливість враховувати і той факт, що ефективність / неефективність комунікації обумовлена багатьма чинниками: зовнішніми умовами спілкування, особистісними рисами, віком, статусом комунікантів, ступенем знайомства та іншими.

Аналіз вибірки свідчить про те, що в британській лінгвокультурі, як і в будь-якій іншій, використання у мовленні грубих та нецензурних виразів є неприйнятним. Було виявлено, що грубі і нецензурні вирази можуть використовуватися в мовленні як з наміром образити, принизити або зганьбити адресата, так і без такого наміру, не маючи при цьому конкретного адресата, з метою розрядити внутрішню напругу, виплеснувши власні емоції. Поза всяким сумнівом, вживання у мовленні висловлювань, що містять прямий умисел на образу особи, є порушенням вербальних табу і є неприпустимим у спілкуванні. У ситуаціях емоційного напруження потенційно можливе вживання грубих і нецензурних слів і виразів без наміру образити будь-кого.

Розглянемо ситуації порушення вербальних табу, здійснюваних вживанням у мовленні грубих і нецензурних слів і виразів, які містять у своїй семантиці намір мовця образити людину (предмет, явище).

Образливими висловлюваннями можуть бути слова і вислови, що містять пряме або опосередковане твердження про належність особи до суспільно ганебних соціальних верств (люди без постійного місця проживання; ті, що живуть жебрацтвом; алкогольно або наркозалежні; повії і т.п.). Розглянемо діалог із фільму режисера М. Ньюелла «Four weddings and a funeral»:

Charles: Do you know who the girl in the black hat is?

Fiona: Name's Carrie.

Charles: She is pretty.

Fiona: American.

Charles: Interesting.

Fiona: Slut.

Charles: Really? [Four weddings and a funeral, 1993].

У аналізованому прикладі Фіона виражає ставлення до іншої дівчини, використовуючи нецензурне слово «slut», що у своїй семантиці містить образу, отже, це слово належить до вербальних табу. Незважаючи на те, що розмова відбувається між друзями в неформальній обстановці, спостерігається небажана зміна емоційного стану Чарльза, що виражається в почутті незручності, розчаруванні, мовчанні.

У наступному прикладі з художнього фільму режисера Стефана Елліота «Easy Virtue» також спостерігаємо образу комуніканта, яка містить натяк на його приналежність до соціальних низів суспільства. В англійській сім'ї Вітекер, що дотримується класичних англійських традицій, мати отримує телеграму від сина Джона, де він повідомляє про своє одруження. Обранкою Джона є молода американка Ларіта, яка є прихильницею сучасних поглядів і якій чужі британські традиції. Отже звістка про шлюб не викликає радості у членів сім'ї Вітекер:

Mother: Oh! That stupid, stupid, stupid boy!

Daughter 2: What's happened? Has there been an accident?

Daughter 1: It's John? He has married that f-f-f ...

Father: Francophile?

Daughter 1: F-f-f ...

Father: Pharmacist?

Mother: Don't be absurd. We don't know anything about this woman.

Daughter 2: John married the floozy. How exciting! [Easy Virtue, 2008].

Як бачимо, один із учасників комунікації намагається висловити своє негативне ставлення до третьої особи, використовуючи грубе слово «floozy», що у своїй семантиці містить натяк на приналежність особи до суспільно засуджуваних соціальних верств. Вживання цього слова у мовленні є порушенням вербальних табу. Спостерігаємо негативну реакцію з боку батька, виражену емоцією невдоволення, а також спробою (нехай і в іронічній формі) не допустити вимовлення слова вголос. Подібна реакція свідчить про порушення загальноприйнятих норм, що забороняють використовувати у мовленні грубі та нецензурні вирази образливого характеру.

Уривок з художнього фільму «Notes on a scandal» також містить приклад порушення вербальних табу, вираженого використанням нецензурного слова, що в своїй семантиці містить образу. Епізод відкривається сценою бійки між учнями однієї з англійських шкіл. Спроби молодого викладача Шеби Харт розрізнити бійців не увінчалися успіхом. Це вдається зробити іншому викладачеві – Барбарі Коветт. Далі відбудеться бесіда з призвідниками бійки:

Barbara: Don't play here with me, Connolly. Yes? Brain, mouth, speak.

Steven: He was staying stuff about Miss. It was bang out of order.

Barbara: What did you say?

Davis: I never said nothing, Miss.

Barbara: "I didn't say anything"! What did he say? Come on!

Steven: He said she is a tart. He said he gave her one up the arse.

Barbara: Did you, indeed? Odious boy. Apologize at once [Notes on a scandal, 2006].

Отже, реакція учасників комунікації на факт образи, що містить натяк на аморальний спосіб життя і приналежність до суспільно ганебних соціальних верств, є вкрай негативною. Образа спричиняє конфлікт. Також спостерігається зміна емоційного стану адресата (Sheba) в гірший бік (засмучені почуття, незручність, почуття образи). Згодом комунікант (Davis) вибачається за провину. Крім цього, за сюжетом стає очевидним, що образа тягне за собою покарання. Подібна реакція дозволяє стверджувати, що образа, виражена в непристойній формі, є порушенням табу на вживання подібної лексики.

Розглянемо епізод художнього фільму «A Street Cat Named Bob». Джеймс Боуен – юнак, який відновлюється від наркотичної залежності. У новорічний вечір він приходить у будинок свого батька привітати його з прийдешніми святами. У батька другий шлюб, у якому він виховує двох маленьких доньок. Відносини з батьком у Джеймса є складними, батько не радий візиту сина, сестри також зустрічають Джеймса насторожено. Одна з дівчаток каже Джеймсу, що їхня мама не любить його, бо він наркоман. Інша починає обзивати його. Батько намагається утихомирити дочок, але йому це не вдається:

Father: Girls, you remember your brother. Pris, Faith, this is James.

Pris: And Mummy says you are a junkie.

James: She says I'm a junkie.

Father: Stop it, girls! Where did she get that idea from? You

can't be here. We've got guests coming. Girls, Mummy will be down in a minute.

James: I thought you said New Year's would be okay.

Father: I said "may be". You should have called.

Pris: He's a junkie. He's a junkie.

Father: Stop.

Pris: James is a junkie.

James: A recovering addict, actually [A Street Cat Named Bob, 2016].

Отже, реакція учасників комунікації на образливі репліки, що містять пряме твердження про приналежність особи до суспільно ганебних соціальних верств, є негативною. Емоційний стан Джеймса різко змінюється на гірший бік. Він не знає, як реагувати на ситуацію. Спроба виправдатись тим, що він проходить курс реабілітації від наркотичної залежності, виявляється невдалою. Зрештою Джеймс змушений піти з дому батька. Ситуація постає як край невдачі внаслідок порушення учасниками норм спілкування, які забороняють образливі слова.

В епізоді з художнього фільму «Flashbacks of a Fool» один з учасників комунікації (Hubble) негативно відгукується про пакистанців і темношкірих, використовуючи грубу лексику. Реакція учасників комунікації порушення табу є вкрай негативною. Один із комунікантів грубо перериває мовця, за реакцією інших очевидно, що їм неприємний комунікант та його висловлювання, що містять образу за расовою та національною приналежністю:

Nick: My grandma doesn't like foreigners. She thinks of Indians and Africans as animals. She saw a man in a turban and said, "If they live in this country, they should be forced to wear civilized clothes".

Hubble: Well, she's right, isn't she? Fucking niggers and Pakis! Coming over here, taking our jobs.

Joe: Shut up, Hubble, you prat [Flashbacks of a Fool, 2008].

Епізод із художнього фільму «Nowhere boy» містить образу зовнішності комуніканта. У грубій формі висміюється надмірна вага співрозмовника. Негативна реакція адресата виявляється у образливих висловлюваннях на адресу адресанта. Крім цього, один із учасників комунікації, який не бере участі в словесній суперечці, попереджає адресанта про можливу розправу за подібні репліки:

John: Hey, Tarbuck, keep out of the chippie, you fat bastard.

Tarbuck: Lennon, you prick!

John's friend: He thinks he is hard.

John: He couldn't batter a fish [Nowhere Boy, 2009].

В іншому епізоді цього ж фільму персонаж використовує нецензурні вислови, не маючи прямого наміру образити будь-кого з присутніх. Вживання грубих слів мотивоване станом емоційної напруги мовця. Тим не менш, реакція присутніх (мама закриває вуха дітям, присутні здивовано переглядаються, деякі опускають очі від збентеження) свідчить, що нецензурна лексика не є припустимою у публічному вживанні (дія відбувається на святі на честь дня народження головного героя), особливо у присутності дітей:

Guests: Give us a few words, Johnny boy.

John: Cock, balls, fuck! Is that allowed?

Guests: Speech! Speech! [Nowhere Boy, 2009].

Таким чином, в ході аналізу епізодів британського кіно було встановлено, що в британській лінгвокультурі до жорстких табу належать грубі та нецензурні вирази. Порушення

вербальних табу, виражене вживанням у мовленні грубих і нецензурних виразів, не завжди мотивовано наміром образити співрозмовника, такі вирази можуть бути елементами фатичної комунікації, що виконують емоційно-експресивну функцію.

Висновки. Табу розглядаються як норми комунікативного етикету, які є обов'язковими для виконання, а невиконання яких привертає увагу оточуючих і викликає їх засудження. Порушення табу є сигналом, що комунікація знаходиться під загрозою зриву. Відхилення від прийнятих норм є загрозою виникнення конфлікту, ознакою якого є негативна реакція учасників спілкування та припинення спілкування.

Вербальні табу – це заборона на вживання грубих і нецензурних виразів, а також недоречних у тій чи іншій комунікативній ситуації мовленнєвих формул, використаних без урахування статусно-рольових відносин між комунікантами. До вербальних табу британської лінгвокультури відносимо: 1) грубі та нецензурні слова та вирази, що мають у своїй семантиці намір мовця образити людину (явище, предмет); 2) грубі та нецензурні слова та вирази, які не є за змістом образливими для особи (явища, предмета); 3) недоречні мовленнєві формули, використані без урахування статусно-рольових відносин між комунікантами.

Найбільш небезпечними для комунікації вважаємо образи, виражені в непристойній формі: 1) за расовою, національною, релігійною та іншою приналежністю та 2) такі, що негативно характеризують особисті риси, розумові та фізичні здібності, зовнішній вигляд, вік, факти біографії індивіда. Грубі та нецензурні вирази, які використовуються без наміру образити особу (предмет, явище), сприймаються як непристойні та неприпустимі в британській лінгвокультурі. Негативна реакція комунікантів на порушення табу виявляється у прояві подиву, гніву, іронії; у відсутності прогнозованої реакції з боку адресата; у небажаній зміні емоційного чи фізичного стану адресата; у припиненні спілкування; ухиленні від відповіді або протесті; у суспільному засудженні.

Література:

1. Дьоміна Н.Ю., Савілова Л.В. Лінгвістична інтерпретація вульгаризмів. *Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (9 лютого 2023 р.). Кременчук, 2023. С. 7–9. URL: <http://www.economics.in.ua/2023/02/9-2.html>
2. Хавкіна О. М. Еволюція табуованої лексики в сучасній англійській мові: лінгвальні та соціальні чинники. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2025. Вип. 26(94). С. 90–94. [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-26\(94\)-90-94](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-26(94)-90-94)
3. Steiner F. Taboo, Truth and Religion. Oxford: Berghahn Books, 1999. 304 p.
4. Сєрякова І.І. Евфемізми в англійській фразеології: еколінгвістичний перекладацький аспект. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 35 (74) № 1. Ч. 1. Київ, 2024. С. 142–147. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/24>
5. Frazer J.G. The Golden Bough: A Study in Magic and Religion. 3rd ed. Oxford University Press, 2009. 858 p.
6. Freud S. Totem and Taboo. W. W. Norton & Company, 1990. 248 p.
7. Freitas E. Taboo in Advertising. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamin's Publishing Company, 2008. 241 p.
8. Allan K., Burridge K. Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 303 p.

9. Jay T. The utility and ubiquity of taboo words. *Perspectives on Psychological Science*. 2009. Vol. 4, № 2. P. 153–161.
10. Fox K. *Watching the English: The Hidden Rules of English Behavior*. John Murray Business, 2014. 228 p.
11. Jay T., Caldwell-Harris C., King K. Recalling taboo and non-taboo words. *American Journal of Psychology*. № 121(1). 2008. P. 83–103. <http://doi.org/10.2307/20445445>

Yevdokymova I., Khapina O. Communicative situations of violating verbal taboos (on the samples from modern British films)

Summary. The article is devoted to the analysis of communicative situations in which various types of taboos are violated in British linguistic culture. The data for the study incorporate dialogic episodes from British films of the 21st century. Verbal taboos have been defined as a ban on the use of rude and obscene expressions, as well as speech formulas that are inappropriate in a particular communicative situation, used without taking into account the status-role relations between communicants. Violation of a taboo is a signal that communication poses a threat of disruption.

The article offers and examines crucial classifications of taboos, such as the division of taboos into personal-thesaurus, culturally-usual and interculturally-conditioned taboos. According to the form of their explication, communicative taboos have been classified into verbal, non-verbal and thematic. Communicative taboos have also been divided into strict prohibitions, natural prohibitions, and conventional prohibitions of a certain culture, reflecting the norms of communication of a particular social group. The most dangerous for

communication are violations of taboos concerning the image of a person by race, nationality, religion and other affiliation, as well as insults of mental and physical abilities, appearance, age, facts of biography. It is hoped that these studies will prove that offensive words can contain a direct or indirect statement about a person's belonging to socially shameful social strata (people without a permanent place of residence; those who live by begging; alcoholics or drug addicts; prostitutes, etc.). It has been found out that rude and obscene expressions can be used in speech both with the intention of insulting, humiliating or shaming the addressee, and without such an intention, even without having a specific addressee, in order to relieve internal tension, giving vent to their own emotions.

The negative response of communicants to the violation of taboos involves the manifestation of surprise, anger, irony; lack of a predicted reaction from the addressee; unwanted change in the emotional or physical state of the addressee; cessation of communication; evasion of response or protest; social condemnation.

Key words: linguistic culture, communication effectiveness, taboo, communicative situation, communicative reaction.

Дата першого надходження статті до
видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 18.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

*Ковальчук Т. С.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов**Військової академії (м. Одеса)**<https://orcid.org/0000-0001-8342-5933>*

УМОВНІСТЬ ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ КОГНІТИВНИЙ МЕХАНІЗМ МОДЕЛЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розглянуто умовність як універсальний когнітивний механізм, що забезпечує моделювання альтернативних сценаріїв реальності та лежить в основі процесів прогнозування, планування й прийняття рішень. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю інтеграції логічного, когнітивного та прагматичного підходів до розуміння природи умовності, яка традиційно аналізується переважно як мовна або логічна категорія. На основі аналізу сучасних наукових підходів у когнітивній науці, психології, філософії та лінгвістиці уточнено сутність умовного мислення як здатності людини конструювати, оцінювати та відбирати можливі сценарії розвитку подій.

У роботі запропоновано модель системи когнітивної умовності (СКУ), що репрезентує умовність як багаторівневий процес обробки інформації. Модель охоплює чотири взаємопов'язані рівні: перцептивно-ситуаційний, генеративно-гіпотетичний, оціночно-верифікаційний та рівень прийняття рішення. Такий підхід дозволяє описати поетапний перехід від сприйняття реальної ситуації до формування поведінкової стратегії через механізми генерації, перевірки та селекції альтернативних сценаріїв.

Особливу увагу приділено когнітивним функціям умовності, серед яких виокремлено генеративну, прогностичну, оціночно-селекційну, адаптаційну, інтегративну та регулятивну. Обґрунтовано, що їхня взаємодія забезпечує когнітивне розгалуження реальності, тобто створення множини можливих варіантів розвитку подій замість єдиного сценарію. Наукова новизна дослідження полягає у трактуванні умовності як процесуальної системи, що інтегрує різні рівні аналізу, а також у введенні поняття «когнітивного розгалуження реальності».

Отримані результати дають підстави розглядати умовність як когнітивну інваріанту мислення, що забезпечує адаптацію людини до невизначеності та складності середовища. Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричною перевіркою моделі СКУ, вивченням нейрокогнітивних механізмів умовного мислення та її застосуванням у сфері штучного інтелекту.

Ключові слова: умовність, когнітивне моделювання, ментальні моделі, гіпотетичне мислення, прийняття рішень, альтернативні сценарії, система когнітивної умовності.

Постановка проблеми. Умовність належить до фундаментальних категорій людського мислення, оскільки відображає здатність людини встановлювати зв'язки між подіями, прогнозувати наслідки дій, моделювати можливі сценарії розвитку ситуацій та оцінювати альтернативні варіанти реальності. Саме

завдяки умовному мисленню людина може виходити за межі безпосереднього досвіду, будувати припущення щодо майбутнього та здійснювати складні когнітивні операції, пов'язані з прийняттям рішень.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю уточнення природи умовності як фундаментальної операції мислення, що забезпечує здатність людини виходити за межі безпосереднього досвіду. Умовні конструкції типу «якщо – то» є універсальним інструментом побудови причинно-наслідкових зв'язків, однак їхня когнітивна природа залишається предметом дискусій у сучасному науковому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У когнітивній науці умовність розглядається як базова форма репрезентації знань про світ. М. Оуксфорд і Н. Чейтер підкреслюють її центральну роль у структурі природної мови та логічного мислення, оскільки саме через неї людина виражає знання про закономірності навколишнього світу та поведінку інших людей [1].

Р. Бірн зазначає, що здатність уявляти альтернативні можливості є однією з найхарактерніших рис людського інтелекту. Людина здатна не лише аналізувати факти, а й конструювати можливі варіанти розвитку подій, які не існують у реальності, але можуть бути змодельовані у свідомості. Саме тому умовні конструкції стають інструментом осмислення можливого, а не лише фактичного досвіду [2].

Дослідження М. Стенцлера, Дж. С. Б. Еванса та співавторів демонструють індивідуальні відмінності в інтерпретації умовних висловлень [3; 4].

Філософська традиція, представлена Р. Сталнакером і Д. Льюїсом, пояснює умовність через концепцію можливих світів [5; 6; 7], тоді як теорія ментальних моделей П. Джонсон-Лерда трактує її як процес когнітивного конструювання альтернативних ситуацій, де умовні конструкції не сприймаються як формальні логічні схеми, а інтерпретуються через систему ментальних репрезентацій, які відображають можливі стани світу [8; 9], що корелює з теорією ментальної логіки Д. О'брієна та А. Манфріні [10].

В межах теорії природної семантичної метамови (Natural Semantic Metalanguage) А. Вежицька та К. Годдард відносять концепт IF до числа універсальних семантичних примітивів. Це означає, що поняття умови належить до базових елементів людського мислення і не потребує подальшого семантичного розкладу. Універсальність умовності в цьому випадку розглядається як свідчення існування спільних когнітивних структур,

характерних для всіх людей незалежно від мовної та культурної належності [11].

Т. Ковальчук акцентує свою увагу на логіко-філософських та когнітивно-дискурсивних аспектах нереальних умовно-наслідкових конструкцій. Дослідник вважає такі конструкції вербальними репрезентаціями ідеалізованої когнітивної моделі умовно-наслідкового судження з взаємозалежним зв'язком між його складовими елементами (умовою та наслідком). Це передбачає обов'язковість існування обох складників в єдиній структурі судження, що уможливило їх ментально-імпліцитне відтворення при експліцитній репрезентації будь-якої з частин умовно-наслідкового судження [12; 13].

Попри значну кількість досліджень з боку як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, недостатньо розкритим залишається питання інтеграції логічного, когнітивного та прагматичного рівнів умовності.

Метою дослідження є концептуалізація умовності як багаторівневого когнітивного механізму та розробка авторської моделі її функціонування.

Об'єктом дослідження є умовність як універсальний когнітивний механізм людського мислення, що забезпечує моделювання альтернативних сценаріїв реальності та підтримує процеси прогнозування й прийняття рішень.

Предметом дослідження є когнітивні механізми функціонування умовності, її структура, етапи обробки умовної інформації та роль у формуванні ментальних моделей альтернативної реальності.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання:

проаналізувати основні теоретичні підходи до розуміння умовності в когнітивній науці, логіці, психології та філософії; визначити когнітивні функції умовності у процесах моделювання альтернативних сценаріїв;

розробити авторську модель системи когнітивної умовності (далі – СКУ).

Методологія дослідження передбачає використання комплексу загальнонаукових і спеціальних методів:

аналіз і синтез – для узагальнення сучасних підходів до трактування умовності;

порівняльний метод – для зіставлення логічних, філософських та когнітивних концепцій;

метод концептуального моделювання – для побудови авторської моделі системи когнітивної умовності;

системний підхід – для розгляду умовності як багаторівневого когнітивного механізму.

Виклад основного матеріалу. Умовність розглядається як здатність мислення створювати та оцінювати альтернативні сценарії реальності. На когнітивному рівні це проявляється у формуванні ментальних моделей можливих станів світу, які використовуються для прогнозування та прийняття рішень [8].

У психологічному вимірі умовність пов'язана з гіпотетичним мисленням, що дозволяє конструювати як можливі, так і неможливі ситуації [2].

Умовність виконує низку взаємопов'язаних когнітивних функцій, які забезпечують можливість людини виходити за межі безпосередньо сприйнятої реальності та формувати альтернативні моделі розвитку подій. На відміну від формально-логічного трактування умовних конструкцій як зв'язку між двома судженнями, у когнітивному аспекті умовність є меха-

нізмом породження, трансформації та оцінювання можливих сценаріїв. Теорія ментальних моделей пояснює цей процес як конструювання внутрішніх репрезентацій можливих станів світу, що використовуються для здійснення висновків, прогнозування та прийняття рішень [8; 14].

Першою когнітивною функцією є генеративна функція, що полягає у створенні альтернативних моделей реальності. Умовні конструкції типу «якщо ... то» активізують процес моделювання потенційних ситуацій, які можуть бути як ймовірними, так і суто гіпотетичними. Завдяки цьому людина здатна прогнозувати майбутні події, передбачати можливі наслідки власних дій та конструювати варіанти розвитку ситуації ще до їх фактичної реалізації [2; 9]. Саме ця функція забезпечує когнітивне розгалуження реальності, коли замість єдиного перебігу подій формується множина можливих сценаріїв.

Другою є прогностична функція, яка забезпечує оцінювання потенційних наслідків альтернативних дій. У процесі умовного мислення індивід не лише створює можливі сценарії, а й прогнозує результати їх реалізації, зіставляючи очікувані наслідки з попереднім досвідом, знаннями та поточною ситуацією. Таким чином умовність виступає інструментом передбачення майбутнього та мінімізації когнітивної невизначеності. З позицій ймовірнісного підходу людина оцінює не лише логічну правильність умовного висловлення, а й ступінь ймовірності настання його наслідків [1; 14].

Третьою функцією є оцінно-селекційна, яка забезпечує порівняння альтернативних сценаріїв та відбір найбільш доцільного з них. На цьому етапі відбувається перевірка внутрішньої логічної узгодженості моделей, оцінювання їхньої ймовірності та відповідності реальним умовам. Значну роль відіграють як аналітичні процеси мислення, так і евристичні механізми, що дозволяють швидко відкидати малоімовірні або суперечливі варіанти [3; 14].

Наступною є адаптаційна функція, яка забезпечує пристосування поведінки до змінних умов середовища. Завдяки моделюванню альтернатив людина може попередньо підготувати декілька стратегій реагування та оперативно змінювати поведінку відповідно до розвитку подій. Саме ця властивість умовності має важливе еволюційне значення, оскільки підвищує ефективність адаптації в ситуаціях невизначеності та ризику [2; 9].

Не менш важливою є інтегративна функція, що полягає в об'єднанні різних когнітивних процесів (сприйняття, пам'яті, уяви, мислення та прийняття рішень) у єдиний механізм опрацювання інформації. Формування умовних сценаріїв неможливе без актуалізації попереднього досвіду, реконструкції причинно-наслідкових зв'язків, використання уяви та подальшої логічної оцінки отриманих моделей. У цьому сенсі умовність виступає універсальним когнітивним інтегратором, який поєднує процеси дедуктивного, індуктивного та контрфактичного мислення [8; 9].

Окремо слід виділити регулятивну функцію, яка забезпечує трансформацію умовних моделей у конкретні поведінкові рішення. Результатом функціонування умовності є не лише створення множини альтернативних сценаріїв, а й вибір оптимальної стратегії дії. Саме тому умовність є завершальним етапом переходу від когнітивного моделювання до практичної поведінки, забезпечуючи зв'язок між мисленням і діяльністю [1; 3].

Таким чином, умовність виконує комплекс взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих функцій (генеративну, прогностичну, оцінно-селекційну, адаптаційну, інтегративну та регулятивну), які формують єдиний механізм когнітивного моделювання альтернативної реальності. Їхня взаємодія забезпечує здатність людини створювати можливі сценарії розвитку подій, оцінювати їхню ймовірність і наслідки, обирати оптимальні рішення та адаптувати власну поведінку до умов невизначеності. Саме сукупність цих функцій становить теоретичне підґрунтя запропонованої у статті моделі СКУ.

Формування умовних сценаріїв неможливе без актуалізації попереднього досвіду, реконструкції причинно-наслідкових зв'язків, використання уяви та подальшої логічної оцінки отриманих моделей. У цьому сенсі умовність виступає універсальним когнітивним інтегратором.

У роботі запропоновано СКУ як інтегративну модель обробки умовної інформації. Структура моделі СКУ включає чотири взаємопов'язані рівні:

1. Перцептивно-ситуаційний рівень (далі – ПСР).

На цьому рівні відбуваються такі процеси як фіксація реальної ситуації; первинне кодування подій; виділення причинно-наслідкових зв'язків. Тобто це рівень фіксації та первинної інтерпретації реальної ситуації, це «точка входу» будь-якого умовного мислення.

2. Генеративно-гіпотетичний рівень (далі – ГТР).

На другому етапі відбувається побудова альтернативних сценаріїв типу «якщо..., то»; конструювання можливих і неможливих світів; активація уяви та пам'яті. Тут виникає умовна конструкція як ментальна гіпотеза.

На цьому етапі відбувається когнітивне розгалуження реальності. Зазначимо, що під терміном «когнітивне розгалуження реальності» ми розуміємо момент, коли мислення створює множину альтернатив замість одного сценарію.

3. Оціночно-верифікаційний рівень (далі – ОВР).

На цьому рівні здійснюється перевірка сценаріїв на узгодженість зі знаннями та їх ймовірнісна оцінка; ймовірнісна оцінка наслідків; відсів нереалістичних варіантів або їх часткова модифікація. Це ключовий рівень «логіко-інтуїтивної фільтрації».

4. Рівень прийняття рішення (далі – РПР).

Тут відбувається вибір оптимального сценарію як основи дії; формування поведінкової стратегії та проєкція майбутнього стану як цілі. На цьому рівні умовність перетворюється на дію.

Схематична репрезентація моделі СКУ представлена н

Наукова новизна запропонованої моделі СКУ полягає у наступному:

умовність розглядається як процес, а не структура, тобто умовність трактується як певна процесуальна система, а не низка мовних конструкцій;

модель показує інтеграцію логічного (механізми перевірки), когнітивного (уявлення), прагматичного (рішення) та еволюційного (адаптація) рівнів аналізу;

вводиться поняття «когнітивного розгалуження реальності», тобто моменту генерації альтернатив.

Запропонована модель узгоджується з теорією ментальних моделей [8] та концепцією можливих світів [6; 7], проте розширює їх шляхом введення поетапності когнітивної обробки умовності.

На відміну від класичних підходів, СКУ дозволяє пояснити, чому люди можуть приймати рішення в умовах невизначено-

сті; інтегрувати підходи когнітивної психології, логіки та когнітивної лінгвістики; розглядати умовність як універсальний механізм симуляції реальності; об'єднати ментальні моделі та ймовірнісне мислення в одну систему; описати не лише структуру умовного висловлення, а й динаміку його перетворення у рішення.

Висновки та перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволило розглядати умовність не лише як мовну або логічну конструкцію, а як універсальний когнітивний механізм, що забезпечує здатність людини до моделювання альтернативних сценаріїв (побудову, оцінювання та відбір альтернативних моделей реальності) та прийняття рішень в умовах невизначеності, тобто умовне мислення є спільною основою процесів прогнозування, планування, контрфактичного мислення та прийняття рішень.

У межах запропонованої моделі умовність визначається як поетапний когнітивний процес трансформації реального досвіду в множину альтернативних сценаріїв з подальшим відбором оптимального варіанта поведінки, тобто запропонована модель СКУ описує поетапний процес переходу від сприйняття реальної ситуації до формування поведінкового рішення через генерацію, оцінювання та верифікацію альтернативних сценаріїв. На відміну від класичних підходів, що зосереджуються або на логічній, або на мовній природі умовності, СКУ інтегрує ці виміри в єдину динамічну систему.

Таким чином, наукова новизна моделі полягає в інтеграції логічного, когнітивного, психологічного та прагматичного рівнів аналізу, а також у введенні поняття «когнітивного розгалуження реальності» як центрального механізму породження альтернатив. Запропонована модель СКУ демонструє її багаторівневу природу та дозволяє інтегрувати логічні, психологічні та лінгвістичні підходи в єдину пояснювальну систему.

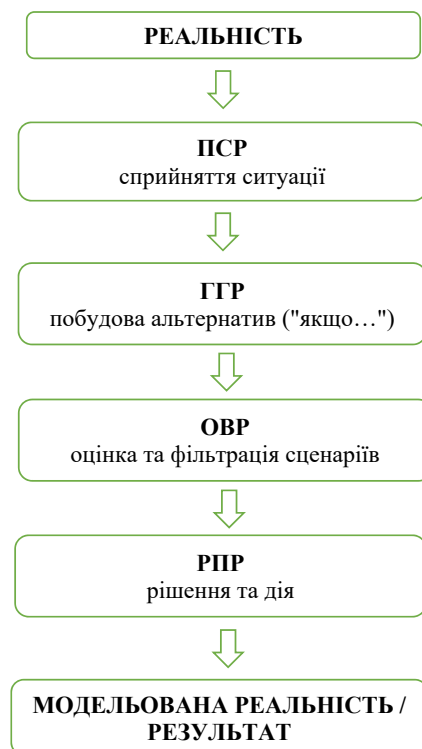

Рис. 1. Схематична репрезентація моделі СКУ

Отримані результати підтверджують можливість розглядати умовність як когнітивну інваріанту людського мислення, що лежить в основі адаптивної поведінки людини та забезпечує ефективне функціонування в умовах невизначеності.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на емпіричну перевірку запропонованої моделі СКУ із застосуванням психолінгвістичних та когнітивно-психологічних методів, вивчення нейрокогнітивних механізмів умовного мислення, а також аналіз особливостей функціонування умовності в різних мовах, культурах і типах дискурсу. Перспективним напрямом вважаємо використання моделі СКУ у сфері штучного інтелекту, когнітивного моделювання, систем підтримки прийняття рішень та когнітивної лінгвістики.

Література:

- Oaksford M., Chater N. *Cognition and Conditionals: Probability and Logic in Human Thinking*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 420 p.
- Byrne R. M. J. How people think about the truth of hypothetical impossibilities. *Memory & Cognition*. 2024. Vol. 52. P. 182–196. DOI: <https://doi.org/10.3758/s13421-023-01454-y>
- Sztencel M. Conditionality in individual minds: An argument for a wholly pragmatic approach to utterance interpretation. *Lingua*. 2014. Vol. 152. P. 81–97. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2014.09.012>
- Evans J. St. B. T., Handley S., Neilens H., Over D. Thinking about conditionals: A study of individual differences. *Memory & Cognition*. 2007. Vol. 35(7). P. 1772–1784. URL: [file:///C:/Users/HP%20Envy/Downloads/BF03193509%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/HP%20Envy/Downloads/BF03193509%20(1).pdf)
- Stalnaker R. C. A theory of conditionals. *Studies in Logical Theory* / ed. by N. Rescher. Oxford : Blackwell, 1968. P. 98–112.
- Stalnaker, R. C. Probability and conditionals. *Philosophy of Science*. 1970. 37 (1). P. 64–80. DOI: <https://doi.org/10.1086/288280>
- Lewis D. *Counterfactuals*. Oxford : Blackwell, 1973. 163 p. URL: <https://perso.uclouvain.be/peter.verdee/counterfactuals/lewis.pdf>
- Johnson-Laird P. N. *How We Reason*. Oxford : Oxford University Press, 2006. 560 p.
- Johnson-Laird P. N. Mental Models and Human Reasoning. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2010. Vol. 107(43). P. 18243–18250. DOI: <https://www.pnas.org/doi/epdf/10.1073/pnas.1012933107>
- O'Brien D., Manfrinati A. The mental logic theory of conditional propositions / ed. by M. Oaksford, N. Chater. *Cognition and Conditionals: Probability and Logic in Human Thinking*. Oxford : Oxford University Press, 2010. P. 39–54. URL: file:///C:/Users/HP%20Envy/Downloads/obrien_and_manfrinati_2010.pdf
- Goddard C., Wierzbicka A. *Words and Meanings. Lexical Semantics Across Domains and Cultures*. London : Oxford University Press, 2016. 316 p.
- Ковальчук Т. С. Система нереальних умовно-наслідкових періодів в англійській мові : дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.04. Одеса, 2008. 202 с.
- Kovalchuk T. A theoretical analysis of the system of the unreal. *Annals of the University of Craiova. Series Philology*. Linguistics, 2021. Vol. XLIII. No. 1-2. Craiova. P. 143–158. URL: <https://anale-lingvistice.reviste.ucv.ro/index.php/laucv/article/view/13>
- Johnson-Laird P. N., Byrne R. M. J. Conditionals: A Theory of Meaning, Pragmatics, and Inference. *Psychological Review*. 2002. Vol. 109. № 4. P. 646–678. DOI: 10.1037//0033-295X.109.4.646

Kovalchuk T. Conditionality as a universal cognitive mechanism for modeling an alternative reality

Summary. The article examines conditionality as a universal cognitive mechanism that enables the modeling of alternative scenarios of reality and underlies the processes of prediction, planning, and decision-making. The relevance of the study is determined by the need to integrate logical, cognitive, and pragmatic approaches to understanding the nature of conditionality, which has traditionally been analyzed primarily as a linguistic or logical category. Based on the analysis of contemporary scientific approaches in cognitive science, psychology, philosophy, and linguistics, the essence of conditional thinking is specified as the human ability to construct, evaluate, and select possible scenarios of event development.

The study proposes a model of the system of cognitive conditionality (SCC), which conceptualizes conditionality as a multi-level process of information processing. The model comprises four interrelated levels: perceptual-situational, generative-hypothetical, evaluative-verification, and decision-making. This approach makes it possible to describe the step-by-step transition from the perception of a real situation to the formation of a behavioral strategy through the mechanisms of generation, evaluation, and selection of alternative scenarios.

Particular attention is paid to the cognitive functions of conditionality, including the generative, predictive, evaluative-selective, adaptive, integrative, and regulatory functions. It is argued that their interaction ensures the cognitive branching of reality, that is, the creation of multiple possible scenarios of event development instead of a single trajectory. The scientific novelty of the study lies in interpreting conditionality as a processual system that integrates different levels of analysis, as well as in introducing the concept of “cognitive branching of reality.”

The obtained results provide grounds for considering conditionality as a cognitive invariant of thinking that ensures human adaptation to uncertainty and environmental complexity. Prospects for further research are associated with the empirical validation of the SCC model, the study of the neurocognitive mechanisms of conditional thinking, and its application in the field of artificial intelligence.

Key words: conditionality, cognitive modeling, mental models, hypothetical thinking, decision-making, alternative scenarios, system of cognitive conditionality.

Дата першого надходження статті до видання: 03.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Козлов Ю. І.,
аспірантКиївського національного університету імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0009-0009-6407-4096>

СОЦІОКУЛЬТУРНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ ВЖИВАННЯ РОДИННОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ ТУРЕЦЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню соціокультурної зумовленості вживання родинної лексики (термінів спорідненості) у сучасному турецькому медіадискурсі. Турецька мова належить до мов із розгалуженою й семантично диференційованою системою термінів на позначення родинних стосунків, що відображає колективістський характер турецької культури, культ старшинства та значущість розширеної родини як моделі соціальних відносин. Актуальність дослідження зумовлена тим, що лексеми *anne*, *baba*, *abla*, *ağabey* (*abi*), *teyze*, *amca*, *dayı*, *hala*, *dede*, *nine*, які первинно позначають кровнспоріднені та шлюбні зв'язки, у мовленнєвій практиці турецького суспільства систематично виходять за межі власне родинної сфери, набуваючи статусу узагальнених апелятивів і формул звертання до незнайомих осіб. Виявлено, що в медійному просторі – теленовинах, ток-шоу, політичній риториці, рекламному та мережевому дискурсі – ця тенденція не лише відтворюється, а й посилюється, оскільки родинна лексика виконує функцію емоційного зближення комунікантів, конструювання довіри й «сімейності» публічного спілкування. У статті проаналізовано механізми семантичного розширення (метафоризація, генералізація, фіктивна спорідненість), розглянуто гендерну й вікову асиметрію вживання лексем *abla/abi*, *teyze/amca*, а також описано явище так званого «інверсійного звертання» (*address inversion*), коли мовець називає себе термінами спорідненості з позиції адресата. Окремо проаналізовано функціонування родинної лексики в політичному дискурсі (звертання *kardeşlerim*, *millet*) як засобу популістської риторики та в рекламному дискурсі як інструменту емоційного маркетингу. Приділено увагу й мережевому дискурсу соціальних мереж, де автори контенту послуговуються апелятивами *abla*, *abi*, *canım kardeşim* для конструювання парасоціальної близькості з масовою аудиторією. Зроблено висновок, що вживання родинної лексики в турецькому медіадискурсі є мовним віддзеркаленням традиційних соціокультурних цінностей турецького суспільства, водночас медіа активно трансформують і комерціалізують цю модель, поширюючи її на нові комунікативні сфери. Перспективним є подальше зіставне дослідження функціонування родинної лексики в турецькому та українському медіадискурсах.

Ключові слова: родинна лексика, терміни спорідненості, турецька мова, медіадискурс, соціокультурна зумовленість, звертання, фіктивна спорідненість, інверсійне звертання.

Постановка проблеми. Родинна лексика – один із найдавніших і найстійкіших шарів лексичної системи будь-якої мови, оскільки саме родина та спорідненість є первинною формою соціальної організації. У турецькій мові система термінів спо-

рідненості вирізняється особливою деталізацією: на відміну від багатьох європейських мов, турецька послідовно розрізняє не лише покоління й лінію спорідненості (материнську / батьківську), а й відносний вік у межах одного покоління (*ağabey* / *abi* – старший брат, *abla* – старша сестра, *kardeş* – молодший брат чи сестра без різниці статі), а також лінію споріднення по матері й по батьку (*teyze* – тітка по матері, *hala* – тітка по батькові; *dayı* – дядько по матері, *amca* – дядько по батькові). Ця розгалуженість не є суто номінативною надлишковістю: вона відображає ієрархічну, вікоцентричну модель турецького соціуму, у якій вік і родинна позиція визначають норми поведінки, ввічливості та звертання.

У теоретичному річизі україністики поняття медіадискурсу спирається на загальну теорію дискурсу, розроблену, зокрема, Ф. С. Бацевичем, який визначив дискурс як тип комунікативної діяльності, занурений у життєвий контекст [1, с. 344], та К. С. Серажим, яка обґрунтувала архітектуру й варіативність дискурсу як соціолінгвального явища, застосовного й до аналізу мови медіа [2, с. 392]. Проблема, яка постає перед сучасним мовознавством, полягає в тому, що межі функціонування родинної лексики в турецькій мові давно вийшли за рамки власне сімейного спілкування. Лексеми *abla*, *abi*, *teyze*, *amca*, *dede*, *hala* та інші регулярно вживаються для звертання до сторонніх людей на підставі приблизно визначеного вікового статусу, а в медійному дискурсі – теленовинах, ток-шоу, рекламі, політичних промовах і соціальних мережах – ці слова перетворюються на потужний прагматичний інструмент побудови довіри, солідарності й «домашньої» тональності публічного спілкування. Дослідження цього явища є актуальним не лише для тюркології та соціолінгвістики, а й для теорії медіадискурсу загалом, оскільки дає змогу простежити, як традиційні соціокультурні моделі мовної поведінки трансформуються під впливом медійної комунікації та частково комерціалізуються.

Аналіз останніх досліджень. Система турецьких термінів спорідненості й особливості їх функціонування як апелятивів неодноразово ставали предметом уваги турецьких і зарубіжних дослідників. З. Х. Аката (Z. H. Akata) на матеріалі тлумачного словника сучасної турецької мови (Güncel Türkçe Sözlük) здійснила системний опис лексики спорідненості за параметрами статі, покоління, віку та типу зв'язку (кровного чи шлюбного), показавши, що розгалуженість цієї лексики є мовним віддзеркаленням структури турецької родини та суспільства загалом [3, с. 3–29]. Ф. Х. Озджан (F. H. Özcan) у дослідженні вибору форм звертання в розмовному турецькому мовленні довела, що соціальний статус, вік і тип стосунків між комунікантами

є визначальними чинниками вибору апелятива, зокрема й спорідненісного [4, с. 982–1002]. Д. Зейрек (D. Zeyrek) розглянула категорію ввічливості в турецькій мові, показавши тісний зв'язок між стратегіями позитивної ввічливості й використанням термінів спорідненості щодо незнайомих осіб [5, с. 43–73]. С. Д. Картал (S. D. Kartal) детально описала явище «інверсійного звертання» (address inversion) у турецькій мові – коли дорослий, звертаючись до дитини, називає себе так, як дитина мала б називати його (наприклад, мати каже дитині «*anne geliyor*» – «мама йде», замість «я йду»), і показала соціальну дискусійність цього явища для сучасних носіїв турецької мови [6]. Ф. Браун (F. Braun) у класичній праці з типології форм звертання зараховує турецьку мову до мов, у яких спорідненісні терміни системно вживаються поза родинною сферою, а також описала явище інверсійного звертання на міжмовному матеріалі [7, с. 372]. Ч. Гьокшен (Ç. Gökşen) дослідила соціокультурні аспекти найменувань, якими чоловіки в Анатолії позначають своїх дружин, показавши зв'язок цих найменувань із категоріями сорому й публічності [8, с. 43–63]. Ч. Хатіпоглу (Ç. Hatipoğlu) проаналізувала соціальні значення займенника ввічливості *sen* у турецькій мові, що дотично пов'язано з функціонуванням спорідненісних апелятивів як альтернативних засобів пом'якшення дистанції [9, с. 15–29]. Р. Уордхаф (R. Wardhaugh) у вступному курсі із соціолінгвістики, на який спираються згадані турецькі дослідники, обґрунтував загальнотеоретичні засади вивчення термінів спорідненості як соціально маркованої підсистеми лексики [10, с. 418].

Водночас, попри значну кількість праць, присвячених системі турецьких термінів спорідненості та їхньому функціонуванню в розмовному мовленні, спеціальних досліджень, які б системно розглядали функціонування цієї лексики саме в медіадискурсі – новинному, політичному, рекламному та мережевому – в українськомовній тюркологічній літературі дуже мало. Це зумовлює потребу окремого дослідження, яке б поєднало соціолінгвістичний і дискурсивний підходи до аналізу означеного явища.

Мета статті – виявити й описати соціокультурні чинники, що зумовлюють вживання родинної лексики в сучасному турецькому медіадискурсі, а також схарактеризувати основні прагматичні функції, які виконують терміни спорідненості поза межами власне сімейного спілкування.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

1) окреслити структуру системи термінів спорідненості турецької мови та її соціокультурне підґрунтя;

2) описати механізми семантичного розширення родинної лексики (генералізацію, метафоризацію, фіктивну спорідненість);

3) проаналізувати функціонування цієї лексики в новинному, політичному, рекламному та мережевому різновидах медіадискурсу;

4) визначити прагматичний потенціал і соціальні конотації, якими супроводжується вживання родинної лексики в публічній комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система родинної лексики турецької мови є однією з найбільш деталізованих серед тюркських мов. Окрім базових номінацій *anne* (мати) і *baba* (батько), турецька мова диференціює старших і молодших родичів одного покоління за статтю та відносним віком: *ağabey* (розмовне *abi*) – старший брат, *abla* – старша

сестра, *kardeş* – молодший брат або сестра (лексема нейтральна щодо статі). У сфері бічної спорідненості турецька мова послідовно розрізняє лінію матері й лінію батька: *teyze* (тітка по матері) протиставлена *hala* (тітка по батькові), а *dayı* (дядько по матері) – *amca* (дядько по батькові). Ця диференціація, на відміну від, наприклад, англійської чи української мов, де відповідні поняття узагальнено позначені лексемами *aunt/mimka* та *uncle/дядько*, свідчить про особливу культурну значущість розрізнення материнської й батьківської родини в традиційному турецькому суспільстві.

Соціокультурне підґрунтя цієї системи – колективістський тип культури, у якому розширена родина, а не окремі індивід, є базовою одиницею соціальної організації, а вік виступає головним критерієм соціальної ієрархії та норм поведінки. Повага до старших (*büyüklere saygı*) – одна з базових цінностей турецької культури, яка мовно закріплена в обов'язковості вживання спорідненісних апелятивів щодо старших за віком осіб навіть поза родинним колом. Саме тому в турецькому мовленні є типовим звертання до незнайомої жінки середнього віку словом *teyze*, до чоловіка того самого віку – словом *amca*, до трохи старшої за мовця жінки чи чоловіка – *abla* та *abi* відповідно. Це явище кваліфікується дослідниками як фіктивна (символічна) спорідненість (fictive kinship): мовець послуговується моделлю родинних стосунків для регулювання соціальної дистанції з людьми, які не перебувають з ним у жодних кровних чи шлюбних зв'язках [1, с. 344; 2, с. 392; 3, с. 3–29].

Окремим виявом соціокультурної зумовленості родинної лексики є явище інверсійного звертання (address inversion), детально описане С. Д. Картал на матеріалі опитування понад тисячі турецьких матерів: дорослий, звертаючись до дитини, вживає термін спорідненості не з власної позиції, а з позиції дитини (мати, звертаючись до сина, називає себе «*anne*», а не «*ben*» – «я»). Дослідниця зазначає, що це явище, поширене в турецькому мовленні щонайменше півстоліття, і досі викликає дискусії щодо його соціального маркування (сприймається частиною мовців як вияв ніжності, іншою – як ознака нижчого соціально-освітнього статусу мовця), що засвідчує живу соціокультурну динаміку навколо родинної лексики загалом [6].

У медіадискурсі описані моделі не лише відтворюються, а й набувають нових прагматичних функцій. У новинному й тележурналістському дискурсі спорідненісні апелятиви систематично вживаються журналістами й ведучими для створення ефекту емоційної близькості з аудиторією та героями сюжетів: типовими є звороти на кшталт *Ayşe teyze* (про літню жінку – героїню репортажу), *Mehmet amca*, *Ahmet abi* – навіть щодо людей, представлених у новинному сюжеті вперше й не пов'язаних із журналістом жодними стосунками. Такий вибір номінації є свідомою стилістичною стратегією «одомашнення» новинного дискурсу (conversationalization), яка наближає офіційне мовлення медіа до розмовного регістру та підсилює ефект довіри до інформації.

У політичному дискурсі родинна лексика виконує виразну популістську функцію. Звертання *kardeşlerim* («мої брати і сестри», «браття мої») є одним із найуживаніших риторичних прийомів турецьких політиків під час публічних виступів: воно конструє образ нації як великої родини, а самого промовця – як старшого члена цієї родини (найчастіше в поєднанні з лексемою *abi* чи навіть символічним *ba(ba)* – «батько нації»), що посилює емоційну ідентифікацію аудиторії з політичною

фігурою. Подібний прийом узгоджується із загальною тенденцією персоналізації та «родинної» метафоризації політичного дискурсу, у межах якої держава й нація концептуалізуються як родина. У турецькому контексті ця тенденція додатково посилюється завдяки багатству й соціальній вкоріненості лексики спорідненості.

Показовим є емпіричний матеріал офіційних стенограм виступів турецьких політиків найвищого рівня. Звертання *kardeşlerim* («брати і сестри мої») є наскрізним елементом публічних промов Президента Туреччини Ресер Таууір Ердоґан: воно фіксується в стенограмах його виступів на партійних з'їздах, у зверненнях до діаспори та в парламентських звітах Партії справедливості та розвитку за 2016–2025 рр., оприлюднених офіційним сайтом Управління з питань комунікацій Президентства Туреччини та порталом AK Parti [11]. Так, у виступі на позачерговому з'їзді партії Ресер Таууір Ердоґан звертається до аудиторії словами «*Kıymetli kardeşlerim*» («Дорогі брати і сестри мої»), а рік по тому в промові з приводу теракту на підприємстві TUSAŞ використовує зворот «*Kürt kardeşim*» («курде, брате мій») як риторичну формулу єднання нації понад етнічними поділами [12]. Такі контексти ілюструють, як термін спорідненості *kardeş*, утрачаючи власне родинне значення, перетворюється на ключову одиницю націєтворчої метафори «нація – єдина родина», а сам мовець постає в ролі старшого, турботливого члена цієї символічної родини.

Аналогічну тенденцію засвідчує й новинний дискурс: провідні турецькі онлайн-видання *Hürriyet* та *Milliyet* виокремлюють на своїх сайтах постійні тематичні рубрики за назвами «*Yaşlı Amca*» («Старий дядько») і «*Yaşlı Teyze*» («Стара тітонька») – тобто новинні добірки історій за участю літніх людей об'єднано не нейтральною номінацією (наприклад, «*yaşlı kişi*» – «літня особа»), а спорідненісним апелятивом, який передбачає емоційне, майже родинне ставлення читача до героя сюжету [13]. У межах цієї рубрики, наприклад, було опубліковано історію про підприємця з Сакар'ї, який розрахувався з боргами літнього продавця води й придбав увесь його товар, а сам продавець послідовно називається в тексті новини «*yaşlı amca*» [14]. Використання спорідненісної лексики як назви цілої новинної рубрики, а не поодинокого стилістичного прийому, засвідчує інституціоналізацію цієї моделі в турецькому медіадискурсі: вона стає жанровітним засобом, який заздалегідь налаштовує читача на співчутливо-родинне прочитання матеріалу.

Оскільки медіадискурс становить неоднорідне утворення, яке охоплює не лише інформаційно-новинний, а й рекламний та мережевий підтипи, доцільно простежити, як соціокультурна зумовленість уживання родинної лексики виявляється і в цих суміжних сферах. У рекламному дискурсі родинна лексика використовується як інструмент емоційного маркетингу: номінації *anne*, *baba*, *abla* активно залучаються у слоганах і назвах товарів (переважно харчових продуктів, побутової хімії, товарів для дому), апелюючи до цінностей турботи, довіри й традиційності. Використання зменшено-пестливих форм (*annecim*, *babacım*, *ablacığım*) у рекламних текстах і в мережевому спілкуванні (соціальні мережі, коментарі, месенджери) підсилює ефект теплоти й неформальної близькості між брендом чи автором публікації та аудиторією. У мережевому дискурсі, зокрема на платформах на кшталт YouTube чи Instagram, автори контенту (creators) регулярно звертаються до своєї ауди-

торії словами *abi*, *abla*, *canım kardeşim*, конструюючи так звані парасоціальні стосунки – ілюзію особистої, майже родинної близькості між автором і масовою, здебільшого незнайомою йому аудиторією. Це підтверджує, що звернення до родинної лексики в турецькому медіапросторі не обмежується окремим жанром, а є наскрізною соціокультурною стратегією, яка послідовно реалізується в різних підтипах медіадискурсу – від новинного до рекламного й мережевого.

Поширення родинних апелятивів у різних підтипах турецького медіадискурсу супроводжується не лише розширенням сфери їх уживання, а й формуванням специфічних оцінних та емоційних конотацій. Значення таких одиниць у публічній комунікації залежить від віку, статі та соціальної ролі особи, яку вони позначають. У зв'язку із цим окремої уваги потребує гендерна асиметрія у функціонуванні родинної лексики, найбільш виразно представлена в парах *abla/abi* та *teyze/amca*.

Пара *abla/abi*, попри формальну симетричність (обидві лексеми позначають старшого родича одного покоління), демонструє відмінні конотативні навантаження в медійному вжитку: *abi* частіше вживається в контекстах, пов'язаних із авторитетом, силою, захистом (характерно для спортивного й політичного дискурсу), тоді як *abla* частіше супроводжує контексти турботи, емоційної підтримки, побутової мудрості (характерно для розважального телебачення й реклами товарів для дому). Аналогічна асиметрія простежується в парі *teyze/amca*: перша лексема частіше конотує турботливість і балакучість, друга – життєвий досвід і поважність.

Подібний розподіл виявляють і терміни бічної лінії спорідненості, які раніше в дослідженні згадувалися лише в номінативному, а не прагматичному аспекті. Лексеми *yenge* (дружина старшого родича; узагальнено – звертання до старшої заміжньої жінки поза родиною) та *enişte* (чоловік сестри чи тітки; узагальнено – звертання до чоловіка старшої родички) у медійному й розмовному вжитку конотативно тяжіють до тих самих полюсів, що й *abla/teyze* та *abi/amca*. Обидва терміни в системі турецької спорідненості мають нетипово широкий референційний обсяг: *enişte* позначає водночас чоловіка тітки по матері, тітки по батькові, сестри й навіть своячки, тобто цей термін «покриває кількох різних родичів одним словом». Подібно до цього, *yenge* об'єднує дружину дядька по матері, дядька по батькові й брата в єдину номінацію. Ця структурна розмитість, на відміну від чіткої диференціації в парах *teyze/hala* чи *dayı/amca*, узгоджується з тим самим конотативним розподілом, що й у парах *abla/abi* та *teyze/amca*: *yenge*, як і *abla* й *teyze*, культурно тяжіє до образу гостинної, комунікабельної жінки (недарма традиційно саме *yenge* виконує роль посередниці й провідниці нареченої на весіллі), тоді як *enişte*, подібно до *abi* й *amca*, конотує становище старшого й досвідченого чоловіка в родинному колі.

Вертикальна вісь вікової ієрархії представлена також парою *dede* (дідусь) / *nine*, *babaanne* (бабуся), яка в новинному й розважальному медіадискурсі систематично вживається щодо людей похилого віку за межами родини – за тією самою моделлю фіктивної спорідненості, що й *teyze/amca*. Дзеркальною щодо неї є модель звертання старшого до молодшого – *oğlum* («синку») і *kızım* («доню»), яку регулярно фіксують у мовленні політиків, учителів, лікарів та інших авторитетних мовців стосовно молодших співрозмовників незалежно від наявності родинних зв'язків. Ця модель прямо кореспондує з уже проаналізова-

ним зверненням *kardeşlerim* у промовах Ресер Таууір Erdoğan: обидві стратегії – горизонтальна (*kardeşlerim*) і вертикальна (*oğlum/kızım*) – конструюють образ мовця як старшого члена символічної «родини-нації», тільки з різних позицій у цій уявній ієрархії.

Отже, проаналізовані групи родинних апелятивів – *abla/abi*, *teyze/amca*, *yenge/enişte*, *dede/nine*, а також *oğlum/kızım* – засвідчують, що їхнє позародинне вживання залежить від віку, статі та соціальної позиції учасників комунікації. Звертання *abla*, *abi*, *teyze*, *amca*, *dede* й *nine* дають змогу мовцеві умовно визначити місце адресата у віковій ієрархії, тоді як *oğlum* і *kızım* виражають позицію старшого або авторитетнішого мовця щодо молодшого співрозмовника. Лексеми *yenge* та *enişte* демонструють поширення цієї моделі й на терміни спорідненості через шлюб. У медіадискурсі такі одиниці набувають додаткових оцінних та емоційних конотацій, сприяючи зменшенню соціальної дистанції, персоналізації висловлення та створенню неформальної тональності комунікації. При цьому в окремих контекстах жіночі апелятиви можуть асоціюватися з турботою, теплотою та емоційною підтримкою, тоді як чоловічі – з авторитетом, досвідом і захистом. Отже, структура турецької системи спорідненості, що передбачає послідовне розрізнення статі, віку та лінії спорідненості, впливає і на позародинне, зокрема медійне, функціонування цієї лексики. Її поширення за межами сімейного спілкування відображає характерну для турецької культури можливість формування квазіродинних відносин із людьми, які не є кровними чи шлюбними родичами.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що вживання родинної лексики в сучасному турецькому медіадискурсі є безпосереднім мовним віддзеркаленням колективістських соціокультурних цінностей турецького суспільства – культу старшинства, значущості розширеної родини та моделі «нація як родина». Розгалужена система турецьких термінів спорідненості, яка диференціює родичів за статтю, поколінням, відносним віком і лінією споріднення, слугує основою для системного вжитку цієї лексики поза власне родинною сферою у формі фіктивної спорідненості та інверсійного звертання. У медіадискурсі – новинному, політичному, рекламному й мережевому – ці традиційні моделі не просто відтворюються, а активно трансформуються й почасти комерціалізуються: родинна лексика перетворюється на прагматичний ресурс побудови довіри, емоційної ідентифікації аудиторії з медійною персоною чи брендом чи політичним лідером, а також на засіб «одомашнення» офіційних регістрів публічного мовлення.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектура, варіативність : монографія. Київ, 2002. 392 с.
3. Akata Z. H. Definition of Turkish Family Structure and Kinship Networks (A Sociolinguistic Approach). *Epistémè: International Journal of Applied Social and Human Sciences*. 2023. Vol. 29, No. 1. P. 3–29. DOI: 10.38119/cacs.2023.29.1.
4. Özcan F. H. Choice of address terms in conversational setting. *Journal of Human Sciences*. 2016. Vol. 13, No. 1. P. 982–1002.
5. Zeyrek D. Politeness in Turkish and its linguistic manifestations. *Linguistic Politeness Across Boundaries: The Case of Greek and Turkish* / ed. by A. Bayraktaroglu, M. Sifianou. Amsterdam : John Benjamins, 2001. P. 43–73.

6. Kartal S. D. Address Inversion in Turkish and Its Social Relevance : conference paper, 2019. URL: <https://www.academia.edu/40015689>
7. Braun F. Terms of Address: Problems of Patterns and Usage in Various Languages and Cultures. Berlin : Mouton de Gruyter, 1988. P. 372.
8. Gökşen Ç. Anadolu'da erkeklerin eşleri için yaptıkları bazı adlandırmalar ve bunların sosyokültürel boyutları. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 2016. Cilt 52, No. 52. P. 43–63.
9. Hatipoğlu Ç. Analysis of the social meanings of the second person pronoun SEN in Turkish. *Dilbilim Araştırmaları*. 2008. P. 15–29.
10. Wardhaugh R. An Introduction to Sociolinguistics. 5th ed. Oxford: Blackwell Publishing, 2006. P. 418
11. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 3. Olağanüstü Büyük Kongremizde yaptığı konuşma. AK Parti, resmî sayt. URL: <https://www.akparti.org.tr/haberler/cumhurbaskani-erdogan-in-3-olanagustu-buyuk-kongremizde-yaptigi-konusma/>
12. Cumhurbaşkanı Erdoğan: «Kürt kardeşim, senden bu eli samimiyetle, sınıksız tutmanı bekliyoruz». Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, resmî sayt, 2024. URL: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-kurt-kardesim-senden-bu-eli-samimiyetle-simsiki-tutmani-bekliyoruz>
13. Yaşlı Amca Haberleri – Son Dakika Yaşlı Amca Hakkında Güncel Haber ve Bilgiler. *Hürriyet*, resmî sayt. URL: <https://www.hurriyet.com.tr/haberleri/yasli-amca>
14. Yaşlı Amca Haberleri – Son Dakika Yaşlı Amca Haber Güncel Gelişmeler. *Milliyet*, resmî sayt, 2025. URL: <https://www.milliyet.com.tr/haberleri/yasli-amca>

Kozlov Yu. Sociocultural conditioning of the use of kinship vocabulary in modern Turkish media discourse

Summary. The article examines the sociocultural conditioning of kinship vocabulary usage in modern Turkish media discourse. Turkish possesses an elaborate, semantically differentiated system of kinship terms that reflects the collectivist character of Turkish culture, the cult of seniority, and the significance of the extended family as a model of social relations. The relevance of the study stems from the fact that lexemes such as *anne*, *baba*, *abla*, *ağabey* (*abi*), *teyze*, *amca*, *dayı*, *hala*, *dede* and *nine*, which primarily denote blood and marital relations, systematically extend beyond the family domain in actual speech practice, acquiring the status of generalized appellatives and address forms directed at strangers. It has been established that in the media space – television news, talk shows, political rhetoric, advertising, and online discourse – this tendency is not merely reproduced but intensified, since kinship vocabulary performs the function of emotional rapprochement between communicators and of constructing trust and a sense of «familialness» in public communication. The article analyses the mechanisms of semantic extension (generalization, metaphorization, fictive kinship), examines the gender and age asymmetry in the use of the lexemes *abla/abi* and *teyze/amca*, and describes the phenomenon of so-called address inversion, whereby a speaker refers to themselves using a kinship term appropriate to the addressee's perspective. Particular attention is paid to the functioning of kinship vocabulary in political discourse (the address form *kardeşlerim*, «my brothers and sisters») as a device of populist rhetoric, and in advertising discourse as a tool of emotional marketing. It is concluded that the use of kinship vocabulary in Turkish media discourse is a linguistic reflection of the traditional sociocultural values of Turkish society, while the media simultaneously transform and partly commercialize this model, extending it into new communicative domains such as social media influencer

discourse. A promising direction for further research is a comparative study of kinship vocabulary functioning in Turkish and Ukrainian media discourse.

Key words: kinship vocabulary, kinship terms, Turkish language, media discourse, sociocultural conditioning, address forms, fictive kinship, address inversion.

Дата першого надходження статті до
видання: 14.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 10.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Комарова О. С.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри східноєвропейських мов
Національної академії Служби безпеки України
<http://orcid.org/0000-0001-6324-6647>*

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У СЛОВАЦЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ: ОБРАЗ ЖІНКИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню гендерних стереотипів, репрезентованих у словацьких прислів'ях і приказках, крізь призму образу жінки. Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу сучасної лінгвістики до взаємозв'язку мови, культури та гендеру, а також необхідністю комплексного аналізу паремій як важливого джерела реконструкції національної мовної картини світу. Розглянуто поняття гендеру та гендерного стереотипу, окреслено роль мови у формуванні й трансляції суспільних уявлень про жінку. Особливу увагу приділено пареміям як носіям колективного досвіду, культурних цінностей і традиційних моделей поведінки. Проаналізовано словацькі прислів'я і приказки, що репрезентують жінку як балакучу, емоційну, хитру, працювиту господиню, мудру або нерозсудливу особу, а також висвітлюють її зовнішність, сімейні ролі та соціальний статус. Встановлено, що словацький паремійний фонд формує амбівалентний образ жінки, у якому поєднуються позитивні й негативні оцінки. Позитивно оцінюються працювистість, господарність, моральність, здатність підтримувати родинний добробут і гармонію, тоді як багатослівність, емоційність, хитрість, прагнення до домінування чи відхилення від традиційних моделей поведінки отримують переважно негативне оцінне забарвлення. Простежено, що більшість гендерних стереотипів сформувалася під впливом патріархальної системи цінностей, яка визначала соціальні функції жінки насамперед через її роль у сім'ї. Виокремлено основні тематичні групи словацьких паремій, пов'язані з характеристикою мовленнєвої поведінки, інтелектуальних якостей, зовнішності, сімейних ролей і соціального становища жінки. Словацькі прислів'я і приказки є важливим джерелом дослідження гендерних стереотипів, оскільки відображають традиційні культурні уявлення, морально-етичні норми та ціннісні орієнтири словацького народу.

Ключові слова: гендер, гендерні моделі, паремія, словацька мова, мовна картина світу, фразеологія, мовна репрезентація.

Постановка проблеми. Антропоцентрична парадигма сучасної лінгвістики зумовлює зростання уваги до вивчення мовних засобів, через які репрезентуються уявлення людини про себе, суспільство та навколишній світ. Саме прислів'я і приказки є важливим складником мовної картини світу, оскільки відображають колективний досвід народу, його систему цінностей, морально-етичні норми та усталені уявлення про соціальні ролі людини. Особливе місце в паремійному фонді посідають вислови, що репрезентують гендерні стереотипи, адже саме в них закріплюються традиційні погляди суспільства на чоловіка і жінку, їхні якості, поведінку та функції в родині й громаді.

У цьому контексті особливий інтерес становить дослідження образу жінки, оскільки він належить до базових культурних концептів, що формуються під впливом історичних, соціальних і ментальних чинників.

Словацькі паремії є цінним джерелом для вивчення гендерних стереотипів, адже вони зберігають традиційні уявлення про жінку як дружину, матір, господиню, виховательку дітей, а також містять оцінки її зовнішності, характеру, розумових здібностей та поведінки. Через прислів'я та приказки відтворюються суспільно схвалювані й осуджувані моделі жіночої поведінки, що дає змогу простежити особливості гендерної концептуалізації у словацькій лінгвокультурі. Водночас паремії не лише фіксують існуючі стереотипи, а й сприяють їхньому відтворенню та передаванню від покоління до покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади словацької фразеології розроблено у працях Й. Млацека, який здійснив системний опис словацьких фразеологічних одиниць, визначив їхні структурні та семантичні особливості, а також окреслив основні напрями розвитку словацької фразеологічної науки [1]. Подальший розвиток фразеологічних досліджень пов'язаний із працями П. Дюрча та колективною монографією «Frazeologická terminológia», у якій сформульовано основні поняття й терміни сучасної словацької фразеології [2]. Вагомий внесок у вивчення історичного розвитку словацької фразеології та пареміології зробила Е. Крошлякова, яка досліджувала походження прислів'їв, їхні культурні та етнолінгвістичні особливості, а також брала участь у створенні фразеологічних словників. Важливим результатом її наукової діяльності стала спільна з К. Габовштяковою праця «Frazeologický slovník: člověk a příroda vo frazeologii» [3], у якій систематизовано словацькі фразеологізми, пов'язані з людиною та природою, розкрито їхню семантику, образну основу та культурну мотивацію. Словник становить цінне джерело для вивчення антропоцентричних уявлень, відображених у словацькій фразеології.

Порівняльному аналізу слов'янської фразеології присвячені праці М. Добрікової, яка досліджувала структурно-семантичні характеристики словацької та болгарської фразеології. Особливу увагу дослідниця приділила функціонуванню власних назв у пареміологічній та фразеологічній системах обох мов, що дало змогу простежити специфіку культурної інтерпретації окремих образів і понять [4]. Когнітивні аспекти фразеології висвітлено в монографії Я. Угларікової, присвяченій соматичній фразеології словацької та сербської мов. Дослідниця аналізує семантичну структуру фразеологізмів, концептуалізацію

емоцій, метафоричні моделі та механізми фразеотворення, що є важливими для розуміння мовної репрезентації людини в слов'янських мовах [5].

Безпосередньо проблему стереотипів у словацькій фразеології порушують дослідження, присвячені культурно маркованим фразеологізмам. У праці Н. Халупової, проаналізовано словацькі зоонімічні фразеологізми як засіб характеристики людини. Авторка наголошує, що значна частина таких одиниць ґрунтується на стереотипних уявленнях про людські якості та поведінку [6].

Важливим джерелом для вивчення народних уявлень про жінку є збірка А. П. Затурецького «Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia», яка містить багатий паремійний матеріал, що відображає традиційні погляди словаків на жінку як матір, дружину, дівчину чи вдову. Ця праця є основою для дослідження гендерних стереотипів, зафіксованих у народній мовній свідомості [7].

Мета статті полягає у виявленні та аналізі гендерних стереотипів, вербалізованих у словацьких прислів'ях і приказках, а також у визначенні особливостей репрезентації образу жінки в традиційній словацькій мовній картині світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гендерні дослідження належать до пріоритетних напрямів сучасної гуманітаристики, оскільки спрямовані на вивчення соціокультурних механізмів конструювання жіночих і чоловічих ролей у суспільстві. Поняття гендеру в сучасній науці розглядається не лише як біологічна характеристика особи, а передусім як соціокультурний конструкт, що визначає систему норм, цінностей і моделей поведінки, які суспільство пов'язує з належністю до певної статі [8, с. 12]. Гендер формується в процесі соціалізації особистості та відображає уявлення соціуму про належні ролі чоловіка і жінки.

Одним із ключових понять сучасної гендерної лінгвістики є гендерний стереотип, під яким розуміють спрощене й узагальнене уявлення про психологічні, поведінкові та соціальні характеристики представників певної статі, що закріплюється в суспільній свідомості та передається від покоління до покоління. Такі стереотипи формують усталені очікування щодо зовнішності, характеру, професійної діяльності, сімейних обов'язків і соціальних ролей чоловіків та жінок. Як зазначає Л. Маковійчук, гендерні стереотипи є важливим чинником формування мовної ідентичності та соціальної поведінки особистості [9, с. 181]. Їхня репрезентація знаходить своє відображення насамперед у лексичному та фразеологічному складі мови, де вербалізуються суспільно закріплені уявлення про якості, функції та моделі поведінки представників обох статей. Відображаючи традиційні гендерні установки, лексичні та фразеологічні одиниці водночас виконують функцію їх збереження й трансляції, закріплюючи в суспільній свідомості уявлення про гендерні ролі та соціальні статуси [9, с. 182].

Механізми формування соціальних уявлень про жінку ґрунтуються на тривалому історичному досвіді суспільства, традиційній системі цінностей, релігійних настановах і культурних нормах. У процесі соціалізації індивід засвоює усталені моделі жіночої поведінки, що репрезентуються через сімейне виховання, освіту, медіа та народну творчість. Внаслідок цього виникають стійкі образи жінки як матері, дружини, господині або берегині родинного вогнища, які набувають статусу культурних стереотипів.

У процесі історичного розвитку суспільства формуються й закріплюються культурно зумовлені уявлення про чоловіка та жінку, які охоплюють систему цінностей, соціальних норм, моделей поведінки, ролей і статусів та передаються наступним поколінням як важливий елемент колективного досвіду. На їх основі виникають стійкі гендерні стереотипи, що визначають суспільні очікування щодо поведінки представників обох статей і закріплюються в колективній свідомості носіїв культури. Такі стереотипи становлять підґрунтя для формування гендерних моделей, які знаходять своє відображення в різних типах дискурсу, зокрема в пареміях, де акумулюються культурний досвід і ціннісні орієнтири певного народу [10, с. 113]. Водночас гендерні стереотипи впливають не лише на зміст мовних одиниць, а й на особливості їх функціонування в комунікативному просторі. Як зазначає Л. Ставицька, вони визначають не лише характер мовленнєвої взаємодії, а й формують суспільні очікування щодо комунікативної поведінки представників різних статей. Унаслідок цього виникає соціальний тиск, який спонукає індивідів дотримуватися усталених моделей мовленнєвої поведінки [11].

Особливу роль у відтворенні таких моделей відіграє мова. Саме мовні одиниці акумулюють суспільний досвід і фіксують оцінні уявлення про чоловіка та жінку. У прислів'ях, приказках, фразеологізмах і стійких висловах закріплюються соціально схвалювані та осуджувані моделі поведінки, що сприяє трансляції гендерних стереотипів у межах певної лінгвокультури. У цьому аспекті паремії виступають не лише засобом збереження народної мудрості, а й важливим механізмом формування та підтримання традиційних гендерних уявлень у мовній картині світу.

Особливу цінність для дослідження гендерних стереотипів становлять паремії, оскільки саме вони найбільш повно відображають традиційні уявлення народу про соціальні ролі, моральні норми та моделі поведінки чоловіків і жінок. Паремійний фонд мови акумулює колективний досвід етносу, зберігаючи інформацію, що пройшла тривалий процес культурної й аксіологічної інтерпретації, тому паремії є важливим джерелом дослідження суспільних стереотипів і цінностей [12, с. 37]. Водночас фразеологічні одиниці репрезентують особливості мовної картини світу, оскільки, за спостереженнями дослідників, фразеологізми виступають носіями ключових концептів і відображають специфіку світосприйняття певної лінгвокультури [13]. У цьому контексті особливого значення набуває бінарна опозиція «чоловіче – жіноче», яка сформувалася під впливом історично зумовленого розподілу соціальних ролей і функцій між чоловіками та жінками. Як зазначає Т. Івасишина, ця опозиція знайшла своє відображення як у граматичній організації мови, так і в семантичному наповненні лексичних і фразеологічних одиниць [14, с. 292]. Саме тому аналіз словацьких прислів'їв і приказок дає змогу простежити механізми мовної репрезентації образу жінки, виявити закріплені в народній свідомості гендерні стереотипи та визначити їхню роль у формуванні словацької мовної картини світу.

Аналіз словацького паремійного фонду засвідчує, що образ жінки характеризується амбівалентністю оцінок і поєднує як позитивні, так і негативні стереотипні уявлення. Паремії відображають традиційні погляди словацького суспільства на соціальні функції жінки, її особистісні якості, поведінку, зовнішність і місце в родині. Найчисленнішу групу становлять

прислів'я, у яких репрезентуються поведінкові характеристики жінки.

Одним із найпоширеніших гендерних стереотипів є уявлення про жінку як надмірно балакучу, емоційну та схильну до суперечок. На поширеність цього стереотипу і в українській лінгвокультурі вказують також М. Ковальчук і В. Алексєєв, які зазначають, що жіноча балакучість є однією з найчастіше репрезентованих рис у фразеологічному фонді української мови [15, с. 26]. Аналогічний образ простежується і в словацьких пареміях: *Ženská robota a ženská reč nemá konca kraja, Psa nepreštekáš, vrany neprekrákaš, ženu nepreškriepiš, Keď žena hvízda, sedem kostolov sa trasie*. Ці паремії репрезентують жінку як особу, схильну до багатослівності, словесного домінування та надмірної мовленнєвої активності, що традиційно оцінюється негативно. Особливо показовою є паремія *Ženská robota a ženská reč nemá konca kraja*, у якій поряд із багатослівністю підкреслюється працьовитість жінки. Таким чином, народна свідомість поєднує дві характерні риси жіночого образу – працелюбність і постійну мовленнєву активність, що відображає традиційну роль жінки як господині, праця якої супроводжується спілкуванням. Негативне ставлення до жіночого мовлення репрезентує паремія *Ženská reč – ťažký meč*, де слово жінки метафорично уподібнюється до зброї. Такий образ підкреслює уявлення про здатність жіночого мовлення впливати на інших, спричиняти конфлікти та виступати засобом соціального впливу.

Важливе місце у словацькій паремійній картині світу посідає оцінка інтелектуальних якостей жінки, яка має амбівалентний характер. Поряд із визнанням її життєвої мудрості та значущості для родини функціонують паремії, що репрезентують недовіру до жіночих суджень і вчинків. Так, прислів'я *Tri razy môžeš veriť žene* вербалізує стереотип жіночої нещирості та схильності приховувати правду, а *Čo dieťaťu nôž, to žene peniaze* відображає уявлення про неспроможність жінки розпоряджатися майном. Подібні вислови репрезентують насамперед патріархальні соціальні установки, а не реальні якості жінки. Аналогічні гендерні стереотипи простежуються і в чеській фразеології, на що звертає увагу А. Гладченко [16, с. 715].

Водночас значна частина словацьких паремій підкреслює визначальну роль жінки у функціонуванні родини. У прислів'ях *Muž je hlava, žena koruna na nej* та *Na žene stoja tri uhly domu, na mužovi štvrtý* жінка постає моральною опорою дому, від якої залежить сімейний добробут і гармонія.

Окрему тематичну групу становлять паремії про жіночу зовнішність. Народна традиція високо цінує красу, однак наголошує на її минулості: *Krása ako tráva vädne, Nieto tej ruže, čo by nezvädla, Krása do času, cnosť na večnosť*. У цих висловах фізична врода протиставляється моральним чеснотам, які визнаються значно важливішими. Прагматичний підхід до оцінки жіночої краси простежується і в пареміях *Krásnou ženou hostí nenasýtiš* та *Krásna žena je zbytočná starosť*, де підкреслюється, що працьовитість, чесність і господарність цінуються вище за зовнішню привабливість. Таким чином, словацькі паремії формують складний образ жінки, у якому поєднуються позитивні й негативні гендерні стереотипи, зумовлені традиційною патріархальною культурою.

Значна частина словацьких паремій репрезентує жінку крізь призму її сімейних і соціальних ролей. Народна традиція оцінює її насамперед як дружину, господиню та берегиню домашнього вогнища, а позитивна характеристика безпосеред-

ньо пов'язується зі здатністю забезпечувати добробут родини. Центральне місце посідає образ доброї дружини, що засвідчують прислів'я *Dobrá žena je zlatý stĺp v dome, Dom bez ženy ako mlyn bez vody, Dobré ženy nemajú cenu, Dobrá žena nepotrebuje vena*. У них жінка постає моральною опорою сім'ї, а її головними чеснотами визнаються працьовитість, доброта й господарність, а не матеріальний статок.

Господарність є одним із найважливіших критеріїв оцінки жіночого образу. Це відображено у прислів'ях *Nechvál' žene telo, ale jej rúk dielo, Nevyberaj ženu v tanci, ale v poli medzi ženci, Muž ani vozom neodvezie, čo žena v zástere nanosí*, де фізична врода поступається працьовитості та здатності вести господарство.

Водночас словацькі паремії відображають патріархальну модель сімейних відносин. Так, у висловах *Muž je hlava, žena koruna na nej* та *Muž koreň, žena rod* чоловік репрезентується як глава родини, тоді як жінка – як хранителька домашнього простору та продовжувачка роду. Разом із позитивними характеристиками простежуються й критичні оцінки жіночої поведінки. Паремії *Ak sa žena stane zlou, je horšia ako muž* та *Opitá žena, ostrihaná sviňa, skosené konope – všetko je jednaké* засуджують відхилення від традиційного ідеалу жіночності.

Окрему групу становлять прислів'я про шлюб. *Kto mi odobral veniec, nech si má aj mňa* символізує нерозривний зв'язок між дівоцтвом і заміжжям, тоді як *Kravu a ženu najlepšie po známosti* підкреслює прагматичний підхід до вибору дружини. Паремія *Lepší chlapec ako palec ako dievka ako kopa* відображає характерну для патріархального суспільства перевагу народження хлопчика над дівчинкою.

За результатами проведеного аналізу словацькі паремії, що репрезентують образ жінки, доцільно згрупувати за кількома тематичними групами відповідно до домінантних гендерних стереотипів. Першу групу становлять паремії, які характеризують **комунікативні особливості жінки** (балакучість, емоційність, схильність до суперечок). До другої належать вислови, що відображають **інтелектуальні та психологічні характеристики**, зокрема уявлення про жіночу мудрість, хитрість, проникливість або, навпаки, нерозсудливість і ненадійність. Окрему групу формують паремії, присвячені **зовнішності та віку жінки**, у яких оцінюються краса, молодість, моральні чесноти та їх співвідношення із зовнішньою привабливістю. Досить чисельну групу становлять паремії, що репрезентують сімейні та соціальні ролі жінки як дружини, господині, матері й берегині родинного добробуту. Крім того, виокремлюються паремії, пов'язані зі **шлюбом і соціальним статусом жінки**, які відображають традиційні уявлення про вибір дружини, цінність заміжжя та місце жінки в патріархальному суспільстві.

Висновки. Гендерні стереотипи, репрезентовані у словацьких прислів'ях і приказках, відображають традиційну систему цінностей словацького суспільства та фіксують нормативні уявлення про соціальні ролі жінки. Паремійний фонд зберігає колективний культурний досвід, у якому жіночий образ характеризується амбівалентністю: поряд із позитивною оцінкою працьовитості, господарності, моральності, відданості родині та здатності підтримувати домашній добробут функціонують стереотипні уявлення про балакучість, емоційність, хитрість, непередбачуваність і недостатню розсудливість жінки.

Найвищу аксіологічну оцінку отримують риси, безпосередньо пов'язані з виконанням сімейних функцій. У словацькій пареміології жінка постає насамперед як дружина й господиня

домашнього простору, від якої залежить добробут і стабільність родини. Водночас відхилення від традиційно схвалюваних моделей поведінки здебільшого набуває негативної оцінки, що відображає вплив патріархальних суспільних норм на формування мовної картини світу.

Словацькі паремії репрезентують не лише народні уявлення про жінку, а й культурно зумовлені механізми закріплення та трансляції гендерних стереотипів. Їхній аналіз засвідчує, що паремійний фонд є важливим джерелом реконструкції традиційної гендерної картини світу, оскільки відображає взаємозв'язок мовних засобів, національної культури та суспільних цінностей. Одночасна наявність позитивних і негативних характеристик формує складний та багатогранний образ жінки, у якому поєднуються соціально схвалювані чесноти й стереотипні оцінки, успадковані від традиційної культури.

Перспективним напрямом подальших досліджень є комплексний аналіз гендерних стереотипів у словацькій пареміології в зіставленні з іншими слов'янськими мовами. Доцільним також видається вивчення динаміки традиційних гендерних уявлень і їх відображення в сучасній словацькій лінгвокультурі.

Література:

1. Mlacek J. Slovenská frazeológia. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984. 159 s.
2. Mlacek J., Ďurčo P. Frazeologická terminológia. Bratislava: Stimul, 1995. 159 s.
3. Habovštiaková K., Krošláková E. Frazeologický slovník: člověk a příroda vo frazeologii. Bratislava: Veda, 1996. 176 s.
4. Dobříková M. Vlastné mená v bulharskej a slovenskej paremiologickej frazeológii. *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca* / Ed. I. Dorovský. Brno : Masarykova univerzita, 2002. S. 230–236.
5. Uhláriková J. Somatická frazeológia v slovenčine a srbčine. Nový Sad: Filozofická fakulta Univerzity v Novom Sade, 2021. 173 s.
6. Chalupová N. Vyjadrovanie ľudských vlastností v slovenskej a srbskej zoonymickej frazeológii. *Zborník za jazyk i književnosti filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. 2022. S. 133–146.
7. Zátorecký A. Slovenské prislovia, porekadlá a úslovia. URL: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1441/Zaturecky_Slovenske-prislovia-porekadla-a-uslovia-Povaha-mravy-a-dusevne-prejavu/1
8. Ставицька Л. Гендер: мова, свідомість, комунікація. Інститут української мови НАН України. К. : КММ, 2015. 440 с.
9. Маковійчук Л. Гендерні стереотипи та їх вплив на мовну ідентичність. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. 2025. № 212. С. 180–185.
10. Буровицька А. Трансформація гендерних моделей у сучасній українській жіночій прозі (на прикладі романів Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» та «Польові дослідження українського сексу»). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. № 3. Ч. 2. Т. 31 (70). С. 112–118.
11. Ставицька Л. Мова і стать. *Критика*. 2003. № 6. С. 29–34.
12. Коцюба З. Паремії як об'єкт етнолінгвопсихологічного дослідження. *Мовознавство*. 2009. № 2. С. 34–47.
13. Івасишина Т., Комарова О. Фразеологізми як репрезентанти воєнного дискурсу. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Філологія. 2023. № 1 (6). С. 30–35.
14. Івасишина Т. Гендерна рівність у парадигмі мови: від античності до сучасності. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 10 (28). С. 290–301.
15. Ковальчук М., Алексєєв В. Мовне вираження гендерних стереотипів в українських фразеологізмах та пареміях. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019. № 38. Т. 1. С. 24–27.
16. Гладченко А. Фразеологізми з гендерною складовою як засіб репрезентації колективних уявлень і стереотипів. *Вісник науки та освіти*. Серія Філологія. 2026. № 4(46). С. 708–717.

Komarova O. Gender stereotypes in Slovak proverbs and sayings: representations of women

Summary. The article is devoted to the study of gender stereotypes represented in Slovak proverbs and sayings through the image of a woman. The relevance of the study is determined by the growing interest of contemporary linguistics in the interrelationship between language, culture, and gender, as well as by the need for a comprehensive analysis of paroemias as an important source for reconstructing the national linguistic worldview. The concepts of gender and gender stereotype are examined, and the role of language in the formation and transmission of social perceptions of women is outlined. Particular attention is paid to paroemias as carriers of collective experience, cultural values, and traditional patterns of behavior. The analysis focuses on Slovak proverbs and sayings that portray women as talkative, emotional, cunning, hardworking housewives, wise or irrational individuals, and that also reflect their appearance, family roles, and social status. The Slovak paroemiological corpus is shown to construct an ambivalent image of women, combining both positive and negative evaluations. Positive qualities include diligence, good housekeeping, morality, and the ability to maintain family well-being and harmony, whereas talkativeness, emotionality, cunning, aspirations for dominance, and deviations from traditional patterns of behavior are predominantly evaluated negatively. The analysis demonstrates that most gender stereotypes were shaped under the influence of the patriarchal value system, which defined women's social functions primarily through their role within the family. The principal thematic groups of Slovak paroemias related to women's speech behavior, intellectual qualities, physical appearance, family roles, and social status are identified. Slovak proverbs and sayings constitute an important source for the study of gender stereotypes, as they reflect the traditional cultural perceptions, moral and ethical norms, and value orientations of the Slovak people.

Key words: gender, gender models, paroemia, Slovak language, linguistic worldview, phraseology, linguistic representation.

Дата першого надходження статті до видання: 06.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Кульчицький В. І.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Державного податкового університету
<https://orcid.org/0000-0003-4646-6861>***Волкова Л. В.,***кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Державного податкового університету
<https://orcid.org/0000-0002-7007-4377>*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ» В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

Анотація. У статті досліджено особливості вербалізації концепту ГРОШІ (MONEY / GELD) в англійській та німецькій лінгвокультурах у когнітивно-лінгвістичному та лінгвокультурологічному аспектах. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю виявлення універсальних і національно-специфічних способів мовної репрезентації одного з базових концептів сучасної культури, що відображає економічні, соціальні та ціннісні орієнтири мовної спільноти. Метою статті є вивчення особливостей вербалізації концепту ГРОШІ в англійській та німецькій мовах, здійснення їх зіставного аналізу та визначення основних мовних засобів репрезентації цього концепту. У роботі використано описовий, зіставний, лексико-семантичний, когнітивний і лінгвокультурологічний методи дослідження. Проаналізовано семантичні особливості ключових лексем MONEY і GELD, їх етимологію, словникові дефініції та функціонування в сучасній мовній практиці. Особливу увагу приділено фразеологічним одиницям, пареміям і концептуальним метафорам як основним засобам мовної об'єктивації досліджуваного концепту. Встановлено, що в обох мовах концепт ГРОШІ виходить за межі суто економічного значення й репрезентує матеріальний добробут, соціальний статус, владу, працю, моральні цінності та міжособистісні відносини. З'ясовано, що в англійській лінгвокультурі домінують прагматичні уявлення про гроші як інструмент досягнення успіху, ефективності та соціального впливу, тоді як у німецькій мовній картині світу більш виразно актуалізуються концепти ощадливості, відповідальності, працьовитості та раціонального використання матеріальних ресурсів. Дослідження англійських і німецьких фразеологізмів та паремій дало змогу простежити особливості мовної репрезентації матеріальних цінностей, ставлення до праці, багатства й фінансової відповідальності в обох культурах. Проаналізовано концептуальні метафори MONEY IS LIQUID та MONEY IS SOLID, які відображають когнітивні механізми осмислення економічних процесів в англійській мові. Визначено, що мовні засоби вербалізації концепту ГРОШІ демонструють поєднання універсальних когнітивних моделей із національно-культурною специфікою їх реалізації. Доведено, що зіставний аналіз концепту ГРОШІ є ефективним інструментом виявлення особливостей англійської та німецької мовних картин світу, а також розкриття взаємозв'язку мови, мислення та культури.

Ключові слова: концепт ГРОШІ, вербалізація концепту, англійська лінгвокультура, німецька лінгвокультура, концептуальна метафора, паремії.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістичній науці окрема увага приділяється дослідженню концептів як ментальних утворень, що відображають особливості світосприйняття носіїв певної мови чи культури. ГРОШІ (MONEY / GELD) є одним із базових концептів, що репрезентує систему суспільних цінностей, культурних установок, а також економічних відносин. Мовна репрезентація цього концепту виходить далеко за межі матеріальних цінностей і охоплює емоційні, моральні, оцінні та соціокультурні смисли.

Актуальність дослідження вербалізації концепту ГРОШІ (MONEY / GELD) в англійській та німецькомовній культурах зумовлена зростанням інтересу серед сучасних науковців у час глобальних змін до вивчення мовних картин світу різних народів для віднаходження спільних та відмінних рис у світосприйнятті, поглядах та ціннісних орієнтирах. Дослідження вербалізації концепту ГРОШІ (MONEY / GELD) в англійській та німецькій лінгвокультурах надасть змогу виявити як універсальні, так і національно-специфічні особливості осмислення матеріальних цінностей; простежити відображення культурних стереотипів у мовних одиницях і визначити особливості цього концепту в різних мовних картинах світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження концептів посідає важливе місце у сучасній когнітивній лінгвістиці. Теоретичні засади концептуального аналізу були закладені у працях Дж. Лакоффа та М. Джонсона, які свого часу довели, що абстрактні поняття осмислюються людиною через систему концептуальних метафор [1, с. 3–13]. Саме їхня теорія стала підґрунтям для подальших досліджень мовної репрезентації економічних понять, зокрема концепту ГРОШІ. Значний внесок у дослідження мовної репрезентації концепту ГРОШІ зробив З. Кевечеш. У своїй статті «The Power (and Problem) of Money» [2] автор проаналізував англійські ідіоми, пов'язані з грошима, та довів, що вони ґрунтуються переважно на концептуальних метафорах *MONEY IS A MOVING SUBSTANCE / OBJECT / LIQUID AND MONEY IS A FORCE*, які відображають особливості сприйняття грошей в англійській

культури. Подальший розвиток ці ідеї отримали у його дослідженні «Metaphorical Idioms in Extended Conceptual Metaphor Theory» [3], де аналізуються сучасні англійські фразеологізми з компонентом MONEY. Серед українських учених концепту ГРОШІ приділяли увагу, зокрема, І. Р. Гудз та О. В. Ладика [4], які дослідили репрезентацію концепту MONEY на фразеологічному рівні в англійській мові та виявили, що гроші є дуже важливим компонентом англосовної культури, виражаючи у фразеології англійської мови щось сильне та могутнє. Г. Р. Малиновська [5], своєю чергою, студіювала національно-культурні особливості концептуалізації поняття ГРОШІ у фразеологічному фонді англійської та української мов і дійшла висновку, що досліджуваний концепт має антропоцентричну природу і посідає надзвичайно важливе місце в ієрархії цінностей обох культур. О. Нежива [6] порівнювала вживання концепту ГРОШІ в українській та німецькій фразеології та дійшла висновку, що для німецької мови характерна більша кількість фразеологічних одиниць, які закликають до ощадливості й раціонального використання коштів. Н. Макаренко [7], досліджуючи концепт GELD у німецькомовній науковій картині світу, виявила, що носіями німецької мови він сприймається як показник соціальної значущості об'єктів і виступає як інформаційний інструмент у соціальних відносинах індивідів.

Мета статті полягає у вивченні особливостей вербалізації концепту ГРОШІ (MONEY / GELD) в англійській та німецькій лінгвокультурах, здійсненні порівняльного аналізу на базі двох мов, а також виявленні основних мовних репрезентантів цього концепту у досліджуваних мовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній когнітивній та лінгвокультурологічній парадигмі *концепт* розглядається як одна з ключових одиниць репрезентації знань про навколишній світ. На відміну від звичайного лексичного значення, концепт охоплює не тільки поняттєву інформацію, а й образні, оцінні, культурні та асоціативні характеристики, які формуються у процесі історичного розвитку певної мовної спільноти. Саме через це вивчення концептів уможливорює простеження взаємозв'язків між мовою, мисленням і культурою, а також виявлення особливостей національної мовної картини світу. Український дослідник А. М. Приходько розглядає концепт з точки зору багатовимірного ментального утворення, яке існує у людській свідомості та об'єктивується через застосування мовних засобів різних рівнів. Науковець підкреслює, що концепти – це не ізольовані одиниці, а навпаки, вони формують цілісну концептосферу, у межах якої між ними встановлюються різноманітні семантичні й когнітивні зв'язки [8, с. 19–33]. Важливе місце у лінгвістичній науці посідає дослідження механізмів мовної об'єктивації концептів, оскільки саме ці механізми дають можливість реконструювати особливості світогляду певної лінгвокультурної спільноти. Подібне бачення простежується також і у працях О. О. Селіванової, яка розглядає концепт як інформаційну структуру свідомості, що формується в процесі пізнання світу та охоплює результати когнітивної діяльності людини [9]. Такий підхід дає підстави розглядати вербалізацію концептів як один із найважливіших способів дослідження взаємозв'язку мови і культури.

Концепт ГРОШІ (MONEY / GELD) належить до базових концептів світової культури нашого часу, оскільки відображає не тільки економічну сферу життя суспільства, а й систему його цінностей, соціальних відносин та морально-етичних уяв-

лень. У сучасній когнітивній лінгвістиці гроші розглядаються як складне ментальне утворення, що формується під впливом історичного розвитку суспільства, національних культур і мовних картин світу. Саме через це вербалізація цього концепту в різних мовах демонструє як універсальні, так і національно-специфічні риси.

Ядром вербалізації концепту ГРОШІ в англійській мові виступає лексична одиниця MONEY, яка виражає базове поняття матеріальної цінності і засобу обміну. В англосовному тлумачному словнику Merriam-Webster Dictionary лексема MONEY визначається як *загальноприйнятий засіб обміну, міра вартості та засіб платежу* (англ. *something generally accepted as a medium of exchange, a measure of value, or a means of payment*) [10]. Крім прямого значення, словник фіксує також уживання цього слова у значенні *багатство, капітал або фінансові ресурси*, що свідчить про широку семантичну структуру цієї лексеми. Відповідно до етимологічного словника англійської мови, лексична одиниця MONEY походить від латинського слова *moneta*, пов'язаного з храмом богині Юнони Монети (Juno Moneta), де в Стародавньому Римі карбували монети [11].

У німецькій мові ядром досліджуваного концепту є лексема GELD. За даними німецького словника Duden, лексема GELD насамперед означає офіційний платіжний засіб у вигляді банкнот чи монет, а також уживається для позначення фінансових ресурсів загалом. Водночас етимологія слова демонструє ширше культурно-історичне підґрунтя: давньовірхньонімецьке *gelt* первісно означало *плату, винагороду, відшкодування*, а вже згодом набуло значення грошового засобу платежу [12]. Такий розвиток семантики свідчить про тісний зв'язок поняття грошей із соціальними відносинами обміну, компенсації та оцінки вартості.

Отже, етимологічний і семантичний аналіз лексем MONEY та GELD засвідчує, що в обох мовах концепт ГРОШІ формується не лише як економічна категорія, а й як важливий елемент соціально-культурного досвіду, що відображає історично сформовані уявлення про цінність, обмін і матеріальний добробут.

Одним із найпродуктивніших засобів вербалізації концепту ГРОШІ є фразеологічні одиниці, оскільки вони відображають усталені культурні уявлення про матеріальні цінності, працю, добробут і соціальні відносини. На відміну від окремих лексем, фразеологізми репрезентують не лише денотативне значення, а й оцінне ставлення мовної спільноти до грошей. Саме тому їх аналіз дає змогу простежити національно-культурну специфіку концептуалізації фінансової сфери.

В англійській мові концепт MONEY широко представлений у фразеологічних одиницях, наприклад *to make money, money talks, be in the money, throw money down the drain, put one's money where one's mouth* тощо [13]. Фразеологізм *to make money* (заробляти гроші) є одним із найуживаніших і відображає сприйняття грошей як результату праці. Такий вислів підкреслює зв'язок фінансового добробуту з професійною активністю та особистою ініціативою, що є характерною рисою англосовної культури. Вираз *money talks* (гроші усе вирішують) репрезентує уявлення про гроші як джерело влади та впливу. У ньому концепт MONEY набуває символічного значення соціальної сили, здатної впливати на прийняття рішень, поведінку людей та навіть суспільні процеси. Фразеологізм *be in the money* (бути заможним) вербалізує концепт грошей як показник матеріального успіху й добробуту. Він демонструє позитивну оцінку

фінансової забезпеченості та асоціює достаток із комфортом і високим соціальним статусом. Ідіома *throw money down the drain* (марно витратити гроші) відображає негативне ставлення до необдуманих фінансових витрат. Образ «викидання грошей у злив» підкреслює цінність матеріальних ресурсів і засуджує їх нераціональне використання, що свідчить про важливість ощадливості в англомовній культурі. Фразеологічна одиниця *put one's money where one's mouth is* (підкріплювати слова справами) первинно пов'язаний із готовністю ризикувати власними коштами заради підтвердження своїх переконань. У ширшому значенні цей вислів символізує відповідальність за власні слова та готовність підтвердити їх реальними діями. У цьому випадку гроші виступають своєрідною мірою щирості, довіри й особистої відповідальності. Отож, більшість із наведених прикладів демонструє прагматичне ставлення до грошей як до засобу досягнення успіху, соціального впливу або матеріального добробуту.

У німецькій мові концепт GELD також широко репрезентований у фразеологічних одиницях, які відображають культурні уявлення про матеріальні цінності, ощадливість і відповідальне ставлення до фінансових ресурсів. Фразеологізм *Geld regiert die Welt* (гроші правлять світом) репрезентує гроші як символ влади та суспільного впливу. У цьому вислові гроші постають соціальним чинником, здатним визначати перебіг подій, впливати на поведінку людей і їх відносини. Така інтерпретація свідчить про усвідомлення значної ролі економічного чинника в сучасному суспільстві. Ідіома *Geld zum Fenster hinauswerfen* (викидати гроші на вітер) характеризує нераціональне та марнотратне використання коштів. Образ грошей, які безповоротно залишають людину через вікно (в оригінальному вислові), підкреслює їхню цінність і засуджує необдумані витрати. Цей фразеологізм відображає традиційно позитивне ставлення німецької культури до ощадливості та фінансової відповідальності. Фразеологізм *auf großem Fuß leben* (жити на широку ногу) позначає спосіб життя, що характеризується значними матеріальними витратами, розкішшю та високим рівнем споживання. У контексті вербалізації концепту GELD цей вислів репрезентує гроші як засіб досягнення комфортного й престижного способу життя, а також як показник соціального статусу людини. Водночас у німецькій лінгвокультурі цей фразеологізм нерідко має іронічне або критичне забарвлення, якщо йдеться про надмірне чи необгрунтоване марнотратство. Це свідчить про неоднозначне ставлення до матеріального достатку, тобто фінансовий добробут оцінюється позитивно лише за умови його розумного й відповідального використання.

Паремії, які відображають систему цінностей певної мовної спільноти й концентрують багатовіковий соціальний досвід, відіграють важливу роль у вербалізації концепту ГРОШІ. Прислів'я та приказки акумулюють народні уявлення про багатство, працю, ощадливість, матеріальні блага та моральні аспекти життя, тому саме вони є джерелом, яке варто дослідити з погляду національно-культурної специфіки репрезентації досліджуваного концепту.

В англійській паремійній картині світу відображені прислів'я *Money makes the mare go; Time is money; Money doesn't grow on trees; A fool and his money are soon parted*. Ці прислів'я репрезентують зв'язок грошей із працею, відповідальністю, ефективним використанням часу та особистою фінансовою дисципліною. У німецькій мові аналогічні смисли демонстру-

ють паремії *ist des Talers nicht wert; Ohne Fleiß kein Preis; Wer den Pfennig nicht ehrt; Geld allein macht nicht glücklich*. Поєднання схвалення працьовитості, ощадливості та розуміння того, що матеріальні блага не є основною умовою щасливого життя – це характерні маркери репрезентації концепту ГРОШІ в німецькій лінгвокультурі. Відтак, паремійний фонд обох мов відображає універсальне розуміння грошей як важливого ресурсу, пов'язаного з працею, відповідальністю та добробутом. Водночас англійська лінгвокультура більшою мірою звертає увагу на практичну цінність грошей і раціональне використання часу, тоді як німецька – на працьовитість, ощадливість та пріоритет моральних цінностей над матеріальними благами.

К. Гертег зазначає, що в англійській мові концепт MONEY осмислюється через образні моделі, які відображають когнітивне осмислення економічних процесів. Аналізуючи англомовний бізнес-дискурс, науковиця виокремлює найпродуктивніші метафори MONEY IS LIQUID та MONEY IS SOLID [14]. Перша модель реалізується через дієслова *flow, pour, inject, drain, circulate*, які передають уявлення про рух грошей за аналогією з рідиною (*cash flow, money flows into the market, inject capital*). Друга модель демонструє сприйняття грошей як матеріального об'єкта, що може бути міцним, накопичуватися або слугувати основою для економічної діяльності (*solid assets, financial foundation*). На думку дослідниці, використання цих моделей зумовлене прагненням зробити складні економічні процеси більш зрозумілими завдяки зверненню до повсякденного досвіду людини.

Сучасні корпусні дослідження підтверджують, що концептуальні метафори, пов'язані з концептом ГРОШІ, мають системний характер. Зокрема, Ч. Чень та С. Вень, проаналізувавши англомовний корпус текстів, дійшли висновку, що метафорична концептуалізація грошей ґрунтується на повторюваних когнітивних моделях та визначається культурними чинниками. Це свідчить про системність мовної репрезентації концепту ГРОШІ та залежність його вербалізації від культурно зумовлених способів концептуалізації економічної реальності [15].

Варто зауважити, що спеціальних когнітивно-лінгвістичних досліджень концептуальних метафор, пов'язаних з концептом ГРОШІ у німецькій мові значно менше, ніж в англійській. Водночас аналіз німецьких паремій і фразеологізмів дає підстави говорити про подібні способи концептуалізації цього поняття. Проте, на відміну від англійської лінгвокультури, у німецькому паремійному матеріалі більш виразно актуалізуються ідеї ощадливості, відповідальності та раціонального використання матеріальних ресурсів, тоді як в англійській мовній картині світу помітнішим є акцент на досягненні матеріального добробуту, ефективності та ролі фінансових ресурсів у досягненні успіху.

Висновки. Отже, сучасні лінгвістичні дослідження дають підстави розглядати концепт ГРОШІ як багатокомпонентне когнітивне утворення, що поєднує поняттєвий, образний і ціннісний аспекти. Його мовна репрезентація здійснюється через лексичні одиниці, фразеологізми, паремії та інші мовні засоби, у яких відображаються культурні уявлення суспільства про матеріальні цінності. Саме тому зіставне дослідження англійської та німецької лінгвокультур дає змогу виявити як універсальні механізми концептуалізації грошей, так і їхню національно-культурну специфіку. Відтак, семантична струк-

тура обох досліджуваних лексем виходить за межі суто економічного значення. В обох мовах концепт ГРОШІ позначає не лише засіб обміну, а й матеріальний добробут, фінансові можливості та соціальну цінність, що створює основу для формування широкої мережі похідних лексем, фразеологізмів, паремій і метафоричних моделей, через які досліджуваний концепт реалізується в англійській та німецькій лінгвокультурах.

Перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку вбачаємо у вивченні особливостей вербалізації концепту ГРОШІ (MONEY / GELD) в різних типах дискурсу; а також у детальному дослідженні концептуальних метафор, пов'язаних з концептом ГРОШІ у німецькій мові.

Література:

1. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. 2nd ed. Chicago : University of Chicago Press, 2003. 276 p.
2. Kövecses Z. The power (and problem) of money. *Society and Economy*. 2018. № 40 (3). P. 365–376. DOI:10.1556/204.2018.40.3.4
3. Kövecses Z. Metaphorical Idioms in Extended Conceptual Metaphor Theory. *Yearbook of Phraseology*. 2024. № 15 (1). P. 101–118. DOI:10.1515/phras-2024-0006
4. Гудз І. Р., Ладика О. В. Репрезентація концепту MONEY на фразеологічному рівні в англійській мові (на матеріалі тлумачних і фразеологічних словників англійської мови). *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 5. Т. 1. С. 51–56.
5. Малиновська Г. Р. Національно-культурні особливості концептуалізації поняття «ГРОШІ» у фразеологічному фонді української і англійської мов. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 14. Т. 2. С. 136–142. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-2.25>
6. Нежива О. Концепт «ГРОШІ» в українській та німецькій фразеології. *Новації і традиції перекладу: українські студії в європейському вимірі (присвячена року Європи в Україні)* : збірники матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, Київ 12–13 листопада 2020 р. Київ : НУБІП, 2020. С. 58–60.
7. Макаренко Н. Концепт GELD у німецькомовній науковій картині світу. *Наукові записки*. 2016. Вип. 146. С. 157–160.
8. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. *Запоріжжя : Прем'єр*, 2008. 332 с.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
10. Money. *Merriam-Webster Dictionary*. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/money> (дата звернення: 13.07.2026 р.)
11. Money. *Etymonline*. URL: <https://www.etymonline.com/word/money> (дата звернення: 13.07.2026 р.)
12. Geld. *Duden*. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Geld> (дата звернення: 13.07.2026 р.)
13. The Free Dictionary. <https://idioms.thefreedictionary.com/> (дата звернення: 14.07.2026 р.)
14. Herteg C. Money and Money-Related Metaphors in Business English. *New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*. 2016. Vol. 2, No. 7. P. 54–59. DOI: 10.18844/prosoc.v2i7.1180.
15. Chen Ch., Wen X. Metaphorical Richness: A Corpus Study of Money Metaphors in English and Chinese Language. *Cognitive Linguistic Studies*. 2024. Vol. 11, No. 2. P. 334–369. DOI: 10.1075/cogls.00123.wen.

Kulchytskyi V., Volkova L. Verbalization of the concept of MONEY in English and German linguistic cultures

Summary. The article examines the peculiarities of the verbalization of the concept of MONEY (MONEY / GELD) in the English and German linguistic cultures from cognitive-linguistic and linguocultural perspectives. The relevance of the study is determined by the need to identify universal and culture-specific ways of the linguistic representation of one of the fundamental concepts of contemporary culture, which reflects the economic, social, and value orientations of a language community. The aim of the article is to investigate the peculiarities of the verbalization of the concept of MONEY in English and German, to conduct a comparative analysis, and to identify the principal linguistic means used to represent this concept. The research employs descriptive, comparative, lexical-semantic, cognitive, and linguocultural methods. The semantic characteristics of the key lexemes MONEY and GELD, their etymology, dictionary definitions, and functioning in contemporary language use are analysed. Particular attention is paid to phraseological units, proverbs, and conceptual metaphors as the principal means of the linguistic objectification of the concept under study. The findings demonstrate that in both languages the concept of MONEY extends beyond its purely economic meaning and represents material wealth, social status, power, labour, moral values, and interpersonal relationships. It has been established that the English linguistic culture is dominated by pragmatic perceptions of money as a means of achieving success, efficiency, and social influence, whereas the German linguistic worldview places greater emphasis on thrift, responsibility, diligence, and the rational use of material resources. The analysis of English and German phraseological units and proverbs has made it possible to reveal the linguistic representation of material values, attitudes towards labour, wealth, and financial responsibility in both cultures. The conceptual metaphors MONEY IS LIQUID and MONEY IS SOLID, which reflect the cognitive mechanisms underlying the conceptualisation of economic processes in English, are also examined. It is concluded that the linguistic means used to verbalize the concept of MONEY combine universal cognitive models with culture-specific patterns of their realisation. The study demonstrates that a comparative analysis of the concept of MONEY is an effective tool for identifying the distinctive features of the English and German linguistic worldviews and for revealing the interrelationship between language, cognition, and culture.

Key words: concept of MONEY, concept verbalization, English linguistic culture, German linguistic culture, conceptual metaphor, proverbs.

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Кучма Т. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри романо-германської філології

Рівненського державного гуманітарного університету

<https://orcid.org/0000-0001-5635-1473>

ЛЕКСИЧНА СЕМАНТИКА СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНСЬКІЙ І НІМЕЦЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУРАХ

Анотація. Стаття присвячена вивченню лексичної семантики сімейних цінностей в українській і німецькій національних культурах. Сім'я – це одна з перших форм соціальної спільноти людей і соціальних відносин. Родинні стосунки пов'язують індивідів кривними, шлюбними зв'язками або відносинами всиновлення. З'ясовано, що лексична семантика цінностей, пов'язаних із родиною, в українській мові надзвичайно багата. Вона відображає не лише біологічний зв'язок, а й глибокий етичний та соціокультурний код.

Виявлено, що лексична семантика сімейних цінностей в українській та німецькій мовах виявляє різницю між колективістською та індивідуалістською культурами. Родинні стосунки, що пов'язують індивідів кривними зв'язками (кривність, кровна, біологічна спорідненість), виражені лексикою, що позначає зв'язок «за кров'ю». В українській культурі ці слова мають високу конотацію надійності та обов'язку. У німецькій мові система назв людей за кривними зв'язками більш лінійна, використовує чітку термінологію. Основний акцент робиться на лінійній спадковості. Родинні стосунки, спорідненість, що виникає внаслідок шлюбу: стосунки між чоловіком і кривними родичами дружини, між дружиною і кривними родичами чоловіка, а також між родичами подружжя, називається свояцтвом. Українська мова має одну з найрозгалуженіших систем назв свояцтва, що свідчить про важливість прийняття «чужого» в коло «своїх». Німецькій мові притаманна максимальна прагматичність.

Фразеологічні одиниці української і німецької мов яскраво демонструють різницю лексичної семантики сімейних цінностей: українці акцентують на нерозривному зв'язку та емоційній близькості, тоді як німці – на порядку, прагматизмі та особистому просторі.

Ключові слова: лексична семантика, цінності національних культур, сімейні цінності, кривні зв'язки, свояцтво, кумівство.

Постановка проблеми. Лексичну семантику цінностей національних культур вивчає цілий комплекс дисциплін на межі мови та культури. Основною вважається лінгвокультурологія, яка досліджує взаємозв'язок мови та культури, вивчаючи, як у словах закріплюються ціннісні орієнтири (так звані «культурні коди»). Етнолінгвістика аналізує мову в контексті етнічних особливостей, традицій та вірувань конкретного народу. Лінгвоаксіологія вивчає, як за допомогою слів оцінюється світ (позитивно/негативно). Когнітивна лінгвістика досліджує «концепти» (наприклад, концепт *щастя*, *справедливість* або *свобода*) як ментальні одиниці, що існують у нашій свідомості. Семантика у широкому сенсі вивчає значення слів, а її підроз-

діл, етносемантика, фокусується на специфічних культурних значеннях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення лексичної семантики цінностей національних культур як окремого наукового підходу найтісніше пов'язане з працями А. Вежбицької [1], польсько-австралійської лінгвістики, засновниці школи «етнолінгвістики». Саме вона обґрунтувала, що ключові цінності нації закодовані в конкретних словах-концептах, які не мають точних еквівалентів в інших мовах.

В українському науковому просторі лексичну семантику цінностей ґрунтовно досліджували С. Єрмоленко [2] (через поняття етнолінгвістики) та В. Кононенко [3] (взаємозв'язок мови та культури). А. Загнітко, І. Богданова [4] аналізували фундаментальні питання лінгвокультурології, структурування концептів, мовної картини світу, взаємодії мовних і культурних процесів, що є актуальним для філологічних спеціальностей. О. Демянюк [5] студіювала німецькі фразеологізми через призму лінгвокультурології, розкриваючи, як мовні засоби фіксують ціннісні орієнтири, ментальність та культурні коди німецькомовного суспільства. О. Євчук [6] аналізувала мовні засоби (лексичні, фразеологічні, метафоричні), що формують поняття «сім'я» в німецькій лінгвокультурі; розкриває структуру концепту, його ціннісні характеристики та способи відображення в сучасному німецькомовному дискурсі. Т. Клименко [7] досліджувала мовну картину світу як унікальний спосіб концептуалізації дійсності, що об'єднує національну мову і культуру. Л. Мушкетик [8] вивчала цінності, пов'язані з родинними зв'язками та ідеалом родини в усній народній творчості.

Формування мети статті. Метою наукової розвідки є дослідження лексичної семантики таких цінностей, як-от: *сім'я*, *родина* в українській та німецькій національних культурах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сім'я – це одна з перших форм соціальної спільноти людей і соціальних відносин. Родинні стосунки пов'язують індивідів кривними, шлюбними зв'язками або відносинами всиновлення. Сім'я є необхідною для нормального функціонування суспільства, оскільки вона є одним із чільних об'єднувачих чинників соціуму [9, с. 3].

У Загальній декларації прав людини (ст. 16) зазначено, що сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави [10].

Сімейні цінності є базовими у житті українців. Родинні стосунки вибудовуються за певними правилами, які залишаються неперушними багатьма поколіннями (покірність дітей своїм батькам,

взаємоповага між чоловіком та жінкою, піклування батьків про дітей тощо) [4, с. 234]. Система сімейних цінностей, на думку В. Кравця [11, с. 31], визначається як сукупність позитивних установок на сім'ю і шлюб, базовими з яких є любов, народження і виховання дітей, довірливе спілкування в сім'ї. Сімейні цінності – це звичаї та традиції, які передаються з покоління в покоління, завдяки яким сім'я стає міцною.

У суспільстві сімейні цінності поділяють на традиційні і сучасні, причому вони можуть входити в конфлікт одні з одними. Традиційні сімейні цінності й сьогодні залишаються важливою складовою життя багатьох родин. До них належать віра, любов, вірність, взаємоповага та інші моральні засади, на яких будуються міцні сімейні стосунки. Проте соціальні зміни, економічні труднощі та зміна життєвих пріоритетів нерідко впливають на ставлення людей до сім'ї та традиційних моральних принципів.

За даними Словника сучасної української мови, *Сім'я*, і, ж. 1. Група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом; родина. 2. кого або з означ., перен. Група людей, народів, націй, згуртованих дружною, спільною діяльністю, спільними інтересами; родина. 3. Група тварин, птахів, що складається з самця, однієї або кількох самиць та малят. 4. лінгв. Група споріднених мов, об'єднаних спільністю походження.

Родина, и, ж. 1. Група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом; сім'я. 2. перен., кого або з означ. Група людей, народів, націй, згуртованих дружною, спільною діяльністю, спільними інтересами. 3. розм. Родич або родичка кого-небудь. 4. біол. Група, що складається з декількох родів тварин або рослин, схожих будовою і близьких між собою за походженням. 5. поет. Рідна сторона; батьківщина. 6. Рід, покоління кого-небудь.

Синонімічний ряд утворюють лексеми *родина* (група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом), *сім'я*, *сімейство* заст., *челядь* діал., *посімейство* діал., *фамілія* розм.; *хата*, *домашні* (група людей, котра перебуває в одному приміщенні) [12].

Словник німецької мови Duden подає визначення *Familie* Substantiv, feminin [die] 1a. aus einem Elternpaar oder einem Elternteil und mindestens einem Kind bestehende [Lebens]gemeinschaft; 1b. Gruppe aller miteinander [bluts]verwandten Personen; Sippe. 2. Biol. Systematische Einheit, Kategorie, in der näher miteinander verwandte Gattungen tierischer oder pflanzlicher Lebewesen zusammengefasst sind. 3. Gesamtheit, Serie von ähnlich gebauten technischen Geräten [eines Herstellers] mit gleichem oder verwandtem System [13].

Синонімами до німецького слова *Familie* (сім'я) є слова, що позначають родичів, домашнє господарство або рід, як-от: *Angehörigen* (члени сім'ї, родичі), *Anhang* (близькі, рідня), *Verwandschaft* (рідня), *Sippe / Sippschaft* (рід, клан), *Hausstand / Haushalt* (домогосподарство) *Dynastie / Geschlecht* (династія / рід) або *Kernfamilie* (нуклеарна сім'я: батьки + діти) [13].

Цінність сімейних взаємин посідає важливе місце як в українській, так і в німецькій культурі, що знаходить втілення в мовній картині світу обох народів. Лексична семантика цінностей, пов'язаних із родиною, в українській та німецькій мові передає не лише факт біологічної спорідненості, а й відображає моральні засади, культурні традиції та суспільні уявлення про значення сім'ї.

Родинні стосунки, що пов'язують індивідів кривими зв'язками, виражені лексикою, що позначає зв'язок «за кров'ю». В українській культурі ці слова мають високу конотацію надійності та обов'язку. Родичі по вертикалі: *батько*, *мати*, *дід*, *баба*, *предки* – символізують зв'язок із попередніми поколіннями та сімейну пам'ять. Родичі по горизонталі: *брат*, *сестра* – виявляють семантику рівності та взаємодтримки.

Українська мова має надзвичайно розгалужену систему родинних термінів. Ми чітко розрізняємо «дядька/тітку» за лінією батька (*стрий*) чи матері (*вуйко*), хоча зараз частіше використовують загальне слово *дядько*. Для української мови характерна надмірна деталізація та пестливі форми (*татко*, *матусенька*, *сестричка*, *братик*, *дідусь*, *бабуся*), велика кількість назв для дальніх родичів (*прапращури*, *сестринець*). В українській національній культурі підкреслюється висока цінність дітонародження, виражена у пареміях, фольклорі та зменшено-пестливих формах (*дитинка*, *донечка*, *малюк*, *синок*, *онучок*).

У німецькій мові система назв людей за кривими зв'язками більш лінійна, використовує чітку термінологію. Основний акцент робиться на лінійній спадковості. Використовуються пестливі форми, наприклад: *Töchterchen* – «Vkl. zu Tochter» – зменш. до дочка, *Großmama*, *Oma* «(fam.) *Großmutter*» – фам. бабуся.

Родинні стосунки, спорідненість, що виникає внаслідок шлюбу: стосунки між чоловіком і кривими родичами дружини, між дружиною і кривими родичами чоловіка, а також між родичами подружжя, називається свояцтвом.

Українська мова має одну з найбільш розгалужених систем назв свояцтва, що свідчить про важливість прийняття «чужого» в коло «своїх»: *невістка*, *зять*, *свекор*, *теща*, *дівер*, *зувир*, *своячка*. Кожна назва чітко визначає ієрархію та роль у родині. Багато цих слів історично означають статус особи в новій групі. Наприклад, *невістка* – «невідомка», та, що прийшла в дім.

Німецькій мові притаманна максимальна прагматичність. Майже всі назви утворюються за допомогою основ *-schwager/-schwägerin*, *Schwieger-*. Наприклад: *Schwiegermutter* (теща/свекруха), *Schwager* (зувир/дівер). Уніфікація назв свідчить про раціоналізацію родинних зв'язків.

В українській національній культурі шанують кумівство – стосунки між хрещеними батьками дитини. Українські *куми* – це не просто хрещені батьки, а повноцінні члени соціальної мережі. Семантика «кумівства» в Україні часто виходить за межі релігії, означаючи особливу довіру (або, у негативному контексті, протекціонізм).

У німецькій мові поняття *Pate* (хрещений) та *Patin* існують, але вони обмежуються релігійним обов'язком. Спеціального терміна для стосунків між біологічними та хрещеними батьками (аналога «кум/кума») у сучасній німецькій мові фактично немає, що підкреслює дистанцію між родиною та друзями.

Українська лексика зберігає значний пласт назв родичання (*свати*, *свояки*, *куми*), що свідчить про важливість розгалужених зв'язків. Виховання базується на авторитеті батьків і пошані до старших. Німецька лексика більш уніфікована та функціональна. У вихованні домінує ідея формування самостійності. Стосунки часто будуються на партнерських засадах, де кожен має право на власний простір.

Лексична семантика сімейних цінностей в українській та німецькій мовах відображає різні культурні коди: український – більш емоційно-патріархальний, німецький – структурно-функціональний.

До назв родинних стосунків належать, наприклад, такі лексичні одиниці: укр. *дід, баба; батько, мати; вітчим, мачуха; чоловік, дружина, жінка; син, дочка; внук, внука, внучка; брат, сестра; зять, невістка; дядько, дядина; племінник, племінниця; небіж, небіжка, небога; кузен, кузина; братова, швагер, зовиця, дівер, діверка; кум, кума; нім. Sohn «син», Tochter «дочка», Bruder «брат», Schwester «сестра», Mann «чоловік», Frau «дружина», «жінка», Mutter «мати», Vater «батько», Neffe «племінник», Nichte «племінниця», Schwager «швагер», Schwägerin «зовиця», Stiefmutter «мачуха», Stieftochter «пасербиця».*

В українській мові зустрічаються такі діалектизми: *вуйко, вуйна, вуйчаник; братан, братанич, братаниця*; та застарілі лексеми *кузен, кузина*. До застарілих і діалектних належить, наприклад, німецька лексема *Base* «кузина, двоюрідна сестра».

Найдавнішими за походженням є лексеми, що сягають індоєвропейського періоду, наприклад: *мати, син, брат*. Вони мають відповідники в обох досліджуваних мовах.

Спільною рисою є те, що в обох мовах спостерігається тенденція до архаїзації складних назв свояцтва. Молоде покоління в обох культурах дедалі частіше використовує описові конструкції (наприклад, «брат дружини» замість «шурина»).

Обидва народи цінують родинні зв'язки, проте акценти в мові дещо різняться. В українській мові існує певне лексичне розмежування понять *сім'я* і *родина*, якого майже немає в німецькій. Сім'я є базовим осередком (батьки + діти). Етимологічно пов'язана зі «спільним перебуванням», «спокоєм». Родина включає ширше коло родичів. Корінь -род- є сакральним, він пов'язує людину з поколіннями, природою («народ», «врожай», «рід»).

Німецька термінологія *Familie* і *Verwandschaft* більш функціональна. *Die Familie* є запозиченням з латини (*familia* від *famulus* – слуга), що першочергово означало домашню спільноту, включаючи слуг.

Фразеологічні одиниці української і німецької мов яскраво демонструють різницю лексичної семантики сімейних цінностей: українці акцентують на нерозривному зв'язку та емоційній близькості, тоді як німці – на порядку, прагматизмі та особистому просторі.

Українське прислів'я «Своя хата – своя правда» означає, що дім – це захищений простір, де діють внутрішні сімейні закони. Німецьке прислів'я «*Eigener Herd ist Goldes wert*» (досл. Власне вогнище варте золота) наголошує на економічній самостійності як основі для створення сім'ї.

Зростання уваги дослідників до специфіки мовної свідомості й образу світу призводить до того, що мову і культуру розглядають як форми існування суспільної свідомості.

Національно-комунікативний свідомості *homo loquens*, на думку О. А. Семенюка і В. Ю. Паращук [14, с. 75], властива національна специфіка, що охоплює такі аспекти: деякі комунікативні категорії у свідомості мовців можуть бути притаманні тільки певному етносу, однак зміст більшості з них збігається, хоча в структурі, складі окремих компонентів спостерігаються виразні національні особливості.

Українська семантика сімейних цінностей є більш колективістською та емоційною, тоді як німецька – індивідуалістською та прагматичною.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сім'я – це одна з перших форм соціальної спільноти людей і соціальних відносин. Родинні стосунки пов'язують індивідів кровними, шлюбними зв'язками або відносинами всиновлення.

Українські назви родичів охоплюють ширше коло (свати, куми, свояки), що свідчить про важливість розгалужених зв'язків. У німецькій мові ці назви часто замінюються загальними термінами, що вказує на дистанційованість. Українська лексика багата на деминутиви, німецька – на композити, які детально описують статус члена сім'ї.

Найдавнішими за походженням є лексеми, що сягають індоєвропейського періоду, наприклад: *мати, син, брат*. Вони мають відповідники в обох досліджуваних мовах. В обох мовах спостерігається тенденція до архаїзації складних назв свояцтва. Молоде покоління в обох культурах дедалі частіше використовує описові конструкції (наприклад, «брат дружини» замість «шурина»). Цінність сімейних стосунків є важливою складовою як української, так і німецької культур, що знаходить своє відображення у мові. Лексична семантика сімейних цінностей в українській та німецькій культурах відображає певні етнопсихологічні відмінності: від пріоритету духовної єдності в українців до функціональної стабільності у німців.

Перспективою досліджень є аналіз лексичної семантики сімейних цінностей на матеріалі творів художньої літератури.

Література:

1. Wierzbicka A. Meaning and Culture. Oxford University Press, 2006. Language Arts & Disciplines. 352 p.
2. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. Київ : Інститут української мови НАН України. 2009. 352 с.
3. Кононенко В. І. Символи української мови: моногр. 2-ге вид. Київ; Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарп. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2013. 439 с.
4. Загнітка А., Богданова І. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / за ред. А. Загнітка. 4-те вид., перероб. і доп. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 264 с.
5. Демянюк О. Відображення ціннісної картини світу у фразеологічних одиницях німецької мови: лінгвокультурологічний аспект. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2011. Вип. 95 (1). С. 199–202.
6. Євечук О. Вербалізація макроконцепту «Familie» в сучасній німецькій мові. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2011. Вип. 95 (1). С. 202–204.
7. Клименко Т. Мовна картина світу як єдність мови та культури. *Linguistics. Lingvoculturology*. 2019. № 14. С. 41–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lin_2019_14_7 (дата звернення: 15.06.2026).
8. Мушкетик Л. Аксіологічні аспекти поняття рід/родина/кrevні в українському фольклорі. *Народознавчі зошити*. 2024. № 3 (177). С. 672–678. DOI <https://doi.org/10.15407/nz2024.03.670> (дата звернення: 12.04.2026)
9. Лазюк С. С. Сімейний побут в етносоціальному дискурсі : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Одеса, 2006. 23 с.
10. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 15.06.2026).
11. Кравець В. Традиційні та «сучасні» сімейні цінності: порівняльний аналіз. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід*: збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції, 13–14 травня 2021 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль : Вектор, 2021. С. 31–32.

URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19825/1/9_KRAVETs.pdf (дата звернення: 12.06.2026).

12. Сім'я. *Словник синонімів української мови*. URL: <https://1675.slovaronline.com/38185-%D1%81%D1%96%D0%BC%D1%8F> (дата звернення: 10.06.2026).
13. Duden Deutsches Universalwörterbuch. URL: <https://www.duden.de> (дата звернення: 10.06.2026).
14. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. *Основи теорії мовної комунікації*. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 240 с.

Kuchma T. Lexical semantics of family values in Ukrainian and German national cultures

Summary. The article examines the lexical semantics of family values in Ukrainian and German national cultures. The family is one of the earliest forms of human social community and social relations. Family ties bind individuals through blood, marriage, or adoption. The research established that the lexical semantics of family-related values in the Ukrainian language is exceptionally rich. It reflects not only biological ties, but also a profound ethical and sociocultural code.

The research found that the lexical semantics of family values in the Ukrainian and German languages reflects the difference between collectivist and individualist cultures. Family relationships that link individuals by blood ties (kinship, blood relation, biological kinship) are expressed through vocabulary denoting a 'blood' connection. In

Ukrainian culture, these words carry strong connotations of reliability and duty. In German, the system of naming people according to blood ties is more linear and uses precise terminology. The main emphasis is placed on linear descent. In the case of family relationships and kinship arising from marriage, the relationships between a husband and his wife's blood relatives, between a wife and her husband's blood relatives, and between the spouses' relatives are referred to as affinity. The Ukrainian language has one of the most extensive systems of kinship terms, which testifies to the importance of accepting the 'outsider' into the circle of 'own people'. The German language is characterised by maximum pragmatism.

Idiomatic expressions in Ukrainian and German clearly illustrate the differences in the lexical semantics of family values: Ukrainians emphasise unbreakable bonds and emotional closeness, while Germans emphasise order, pragmatism, and personal space.

Key words: lexical semantics, values of national cultures, family values, blood ties, kinship, godparenthood.

Дата першого надходження статті до
видання: 01.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 27.07.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Максимець В. О.,
доктор філософії,старший викладач кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0002-8528-5986>**Гльницька М. Б.,**старший викладач кафедри китайської мови і перекладу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0002-4882-4557>**Огінська Т. Д.,**студентка IV курсу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0009-0007-8249-919X>

ПРАКТИЧНИЙ КУРС ГРАМАТИКИ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ: СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено комплексному дослідженню словосполучень сучасної китайської мови як однієї з базових синтаксичних одиниць аналітичної мовної системи. Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до китайської мови в українському та світовому науково-освітньому просторі, а також необхідністю систематизації сучасних теоретичних підходів до вивчення словосполучень з урахуванням типологічної специфіки китайської мови. Особливу увагу приділено визначенню місця словосполучення в системі синтаксису, його структурним, семантичним і функціональним характеристикам, а також особливостям реалізації синтаксичних зв'язків в умовах відсутності розвиненої флексивної морфології. У дослідженні здійснено порівняльний аналіз трактування поняття словосполучення в загальному мовознавстві та сучасній китаїстиці. Узагальнено наукові підходи українських і китайських мовознавців до визначення цієї синтаксичної одиниці, висвітлено спільні та відмінні риси різних класифікаційних моделей. Доведено, що попри спільне розуміння словосполучення як непередикативної синтаксичної конструкції, критерії його аналізу в європейській та китайській лінгвістичних традиціях істотно відрізняються. Якщо в українському мовознавстві провідними є морфологічні засоби вираження синтаксичних відношень, то в китайській мові визначальну роль відіграють порядок слів, функціональні службові елементи та позиційні зв'язки між компонентами конструкції. Особливу увагу приділено типологічним особливостям словосполучень сучасної китайської мови. Схарактеризовано їх аналітичний характер, домінування фразового рівня над словесним, роль класифікаторів, функціональних маркерів 的, 地, 得, послідовних дієслівних конструкцій (serial verb constructions), локативних моделей та інших синтаксичних засобів, що забезпечують вираження граматичних і семантичних відношень. Показано, що саме словосполучення виступають основним механізмом організації синтаксичної структури китайської мови, забезпечуючи логічну цілісність висловлювання, точність передавання змісту та ефективність комунікації. У статті систематизовано основні структурні моделі словосполучень сучасної

китайської мови – атрибутивні, предикативні та об'єктні. Для кожного типу визначено структурно-семантичні особливості, принципи побудови, синтаксичні функції та специфіку функціонування. Аналіз супроводжується ілюстративними прикладами китайською мовою з перекладом українською, що сприяє кращому розумінню закономірностей побудови словосполучень і може бути використано як у наукових дослідженнях, так і в практиці викладання китайської мови. У результаті дослідження встановлено, що словосполучення є ключовою одиницею синтаксичної організації сучасної китайської мови та відіграють визначальну роль у реалізації комунікативної функції мовлення. Вони забезпечують формування граматично правильних конструкцій, конкретизацію лексичних значень, реалізацію семантичних відношень між компонентами висловлювання та відображають типологічну своєрідність китайської мовної системи. Отримані результати можуть бути використані у подальших дослідженнях із китайського синтаксису, порівняльного мовознавства, типології мов, а також під час розроблення навчально-методичних матеріалів і курсів із практичної граматики сучасної китайської мови.

Ключові слова: словосполучення, китайська мова, синтаксис, порівняльний аналіз, класифікатор.

Сучасна китайська мова, як одна з найдавніших і водночас найдинамічніших мов світу, характеризується своєрідною граматичною будовою, що істотно відрізняється від флексивних мов європейського типу. Відсутність розвиненої системи словозміни, провідна роль порядку слів та активне використання службових елементів зумовлюють особливу значущість синтаксичних конструкцій, зокрема словосполучень, у формуванні й реалізації мовного змісту. Саме словосполучення в сучасній китайській мові виступає важливою ланкою між словом і реченням, забезпечуючи конкретизацію лексичних значень, організацію синтаксичних зв'язків і структурну цілісність висловлювання. Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до китайської мови у світовому та українському

науково-освітньому просторі, а також необхідністю глибшого осмислення її синтаксичної системи з урахуванням типологічної специфіки. Попри значну кількість праць, присвячених словосполученню в загальному мовознавстві, питання класифікації та функціонування словосполучень у сучасній китайській мові потребують систематизації та узагальнення. Особливо важливим є поєднання теоретичних підходів китайістики з практичним аналізом мовного матеріалу, що дає змогу виявити закономірності побудови словосполучень і особливості їх уживання в реальних текстах. Об'єктом дослідження є синтаксична система сучасної китайської мови. Предметом дослідження є словосполучення сучасної китайської мови, їхні структурні типи, семантичні особливості та функціонування в мовленні.

У загальному мовознавстві поняття словосполучення традиційно розглядається як одна з базових синтаксичних одиниць, що займає проміжне місце між словом і реченням. Воно слугує мінімальним контекстом для реалізації значення слова та водночас є матеріалом для побудови речення. Так, М. Кочерган визначає словосполучення як мінімальний контекст слова, у межах якого конкретизується його лексичне значення. Учений наголошує на існуванні лексичного контексту, коли значення слова зумовлюється іншими словами (пор. пізній вечір – літературний вечір), і синтаксичного контексту, де значення залежить від граматичної форми слова-поширювача (судити кого, судити про кого, важити що, важити без додатка) [1, с. 275].

У сучасній українській лінгвістиці немає цілкомитово одного трактування словосполучення, що зумовлено різними теоретичними підходами. Зокрема, І. Бабій та Н. Свістун звертають увагу на те, що в сучасному синтаксисі словосполучення розглядають як поєднання слів, побудоване не лише на основі підрядного, а й сурядного зв'язку. Відповідно, дослідники виокремлюють підрядні та сурядні словосполучення, розширюючи традиційне розуміння цієї одиниці [2, с. 371].

Вагомий внесок у теорію словосполучення зробив О. Мельничук, який визначав його як «групу слів, пов'язаних між собою властивими цій мові синтаксичними зв'язками, використовуваними як лексико-синтаксичний матеріал для формування речень» [3, с. 37]. Учений підкреслював, що структура словосполучення не вичерпується лише лексико-семантичним аспектом, а його функції в мові не обмежуються безпосереднім називанням понять чи об'єктивних явищ, що засвідчує складний, багатофункційний характер цієї одиниці [3, с. 37].

П. Дудик акцентує на номінативній неповноті словосполучення, зазначаючи, що воно не є окремою цілісною назвою, а становить «ситуативно реалізовану суму назв», значення якої формується в конкретному мовленнєвому контексті [4, с. 27]. Такий підхід увиразнює динамічну природу словосполучення як синтаксичної конструкції.

Особливу теоретичну позицію займає Г. Шалдаісова, яка трактує словосполучення як штучну, теоретичну, узагальнену метамовну одиницю, призначену для вивчення синтаксичних зв'язків між словами, засобів їх реалізації та всіх можливих видів синтаксичних відношень. У цьому підході словосполучення постає насамперед як інструмент наукового аналізу, а не безпосередня одиниця мовлення [5, с. 192].

У навчальній та узагальнювальній традиції (зокрема в працях І. Юшука) словосполучення визначається як смислове й граматичне поєднання щонайменше двох повнозначних слів, що виникає в процесі творення речень. За характером зв'язку

виділяють підрядні та сурядні словосполучення. Серед підрядних розрізняють предикативні (присудкові), об'єктні (додаткові), атрибутивні (означальні) й адвербіальні (обставинні), а в сурядних – конструкції з єднальним, протиставним або розділовим зв'язком [6].

У китайістиці поняття словосполучення має власну теоретичну традицію, зумовлену типологічними особливостями китайської мови. Китайські терміни 词组 (cízǔ) або 短语 (duǎnyǔ) позначають семантико-граматичну єдність двох чи більше слів, що перебувають переважно в підрядних відношеннях [6]. Словосполучення розглядається як базова одиниця синтаксису, структура якої за своїми принципами подібна до структури речення. Китайські лінгвісти (зокрема Чжу Десі) підкреслюють, що словосполучення відіграють у граматичній системі мови роль, подібну до ролі морфем у складних словах, і значною мірою визначають синтаксичну організацію китайської мови [7].

У китайській лінгвістичній традиції словосполучення поділяють на прості (двочленні) та складні, а також на вільні й стійкі (фіксовані), до яких належать ідіоматичні конструкції [8].

Порівняльний аналіз загальномовознавчого та китайістичного підходів засвідчує як спільні риси, так і принципові відмінності. В європейській, зокрема українській, традиції основна увага зосереджена на морфологічних засобах зв'язку (узгодження, керування, прилягання), тоді як у китайістиці провідну роль відіграють позиційний порядок слів і службові елементи, що зумовлено відсутністю флексій. Водночас обидва підходи розглядають словосполучення як непередикативну одиницю, проміжну між словом і реченням. Специфікою китайської традиції є тісніше зближення словосполучень зі сферою лексики, зокрема через включення колокацій і фіксованих структур, а розмежування складних слів і словосполучень ґрунтується на наголосі, семантиці та можливості вставки інших слів [8].

Отже, поняття словосполучення в загальному мовознавстві та китайістиці має спільну функціональну основу, однак відрізняється за критеріями аналізу та класифікації, що відображає типологічні особливості мовних систем і наукові традиції їх опису.

У сучасній китайській мові словосполучення (短语 / 词组, cízǔ) виступають базовими синтаксичними одиницями, що відображають ключові риси аналітичної типології цієї мови. На відміну від флективних мов, де граматичні значення передаються через зміну форм слова, китайська мова характеризується мінімальною флексійною морфологією, тому граматичні відношення здебільшого реалізуються через фіксований порядок слів та використання функціональних слів, а не через морфологічні зміни [9]. Це робить словосполучення ключовими для побудови граматично правильних висловлювань та для передачі семантичних відтінків.

Однією з найважливіших типологічних характеристик словосполучень у китайській є структура тема–коментар. У цьому випадку синтаксична організація речення підпорядковується темі висловлювання, яка визначає контекст та семантичний фокус, а не граматичному суб'єкту, як це характерно для європейських мов [10]. Такий підхід сприяє гнучкості семантичної організації та дозволяє виділяти інформаційно значимі частини висловлювання.

Важливою особливістю сучасного китайського синтаксису є відсутність узгодження у традиційному європейському розумінні. На відміну від мов із розвиненою морфологією, де граматичні відношення часто виражаються через зміну форм слів (наприклад, відмінки, числа або роди), у китайській мові позиція слова в реченні стає головним засобом вираження синтаксичних зв'язків. Типова структура речення – це суб'єкт + присудок + об'єкт (SVO), де суб'єкт зазвичай передє дієслову, а об'єкт слідує після нього. Такий порядок слів не лише визначає граматичну роль кожного елемента, а й впливає на інтерпретацію смислу висловлювання. Наприклад, у реченні 他吃苹果 (tā chī píngguǒ) – «він їсть яблуко» – суб'єкт 他 (він) стоїть на початку, дієслово 吃 (їсти) у середній позиції, а об'єкт 苹果 (яблуко) завершують речення. Зміна порядку слів у більшості випадків призводить до спотворення значення, що підкреслює аналітичний характер китайського синтаксису, де граматична інформація передається через структуру речення, а не морфологічні маркери [9; 11].

Ще однією специфічною рисою китайської мови є система класифікаторів, яка функціонує в структурі числівник + класифікатор + іменник (numeral + classifier + noun). Класифікатори є обов'язковими для точного вираження кількісних значень і відіграють роль посередників між числом та об'єктом, дозволяючи уточнювати семантичну категорію предметів. Кожен класифікатор відповідає певній семантичній групі іменників. Наприклад:

– wèi (位) – ввічливий класифікатор для людей, використовується у формальних або ввічливих контекстах: 三位老师 (sān wèi lǎoshī) – «троє вчителів»;

– zhāng (张) – для плоских предметів, таких як аркуші паперу, стільці або столи: 两张桌子 (liǎng zhāng zhuōzi) – «два столи»;

– běn (本) – для книг та журнальних видань: 五本书 (wǔ běn shū) – «п'ять книг».

Ця система не має прямого аналога в більшості європейських мов і є унікальною рисою китайської мови. Класифікатори виконують не лише семантичну функцію, але й граматично організують словосполучення, допомагаючи відрізнити один тип предметів від іншого та забезпечуючи точність і зрозумілість комунікації [9; 11].

Словосполучення у сучасній китайській мові часто включають послідовні дієслівні конструкції (serial verb constructions), де кілька дієслів розташовуються підряд без сполучників. Така структура дозволяє передавати ланцюжки дій у компактній формі, без необхідності використання додаткових синтаксичних елементів. Наприклад, вислів 他去买东西吃 (tā qù mǎi dōngxi chī) буквально означає «він їде купувати речі їсти», тобто поєднує три дієслова: йти – купувати – їсти. У цьому випадку послідовність дієслів передає логічний порядок дій, де кожне наступне дієслово залежить від попереднього. Подібні конструкції рідко рідко зустрічаються у європейських мовах, де для вираження послідовності дій зазвичай використовують сполучники або підрядні речення. У китайській мові serial verb constructions підкреслюють аналітичний характер синтаксису, де граматичні зв'язки виражаються через позицію слів, а не морфологічні зміни [9; 11].

Особливу роль у структурі словосполучень відіграють функціональні маркери 的, 地, 得 (de), які виконують різні синтаксичні функції і дозволяють точно визначати тип словосполучення. Наприклад:

– 的 (de) позначає атрибутивну роль, тобто зв'язує прикметник або іменник з головним іменником: 高兴的人 (gāoxìng de rén) – «радісна людина»;

– 地 (de) використовується для обставинних конструкцій, поєднуючи дієслово з обставиною способу дії: 高兴地说 (gāoxìng de shuō) – «радісно сказав»;

– 得 (de) вводить комплементарні конструкції, що пояснюють результат або ступінь дії: 跑得快 (pǎo de kuài) – «бігти швидко».

Ці маркери виконують роль компенсаторів відсутніх морфологічних показників, дозволяючи визначати межі словосполучень та їх синтаксичні взаємозв'язки, а також контролювати правильну інтерпретацію речення в комунікативному контексті.

Більш того, словосполучення в китайській мові часто виступають як первинні синтаксичні одиниці, тобто їх функціональна значущість у побудові висловлювання перевищує роль окремого слова. У аналітичних мовах, до яких належить китайська, фразова категорія визначає синтаксичну поведінку більшою мірою, ніж словесна морфологія. Це означає, що розуміння та інтерпретація речення часто ґрунтується на структурі словосполучень, а не на зміні форми окремих слів. Така фразова орієнтованість забезпечує гнучкість і точність вираження дій, властивостей та обставин у висловлюванні [12].

Додатково, структура китайських словосполучень передбачає позиційні та локативні елементи, де просторові відношення виражаються через комбінацію іменника та постпозиції, наприклад, 桌子下面 (zhuōzi xiàmiàn – «під столом»). Це контрастує з європейськими мовами, де поширений порядок прикметник + іменник [9; 11].

Отже, словосполучення сучасної китайської мови характеризуються аналітичністю, суворим порядком слів, обов'язковим використанням класифікаторів, функціональними маркерами та домінуванням фразового рівня над словесним. Ці типологічні особливості визначають специфіку синтаксичного та семантичного функціонування словосполучень, роблячи їх ключовими одиницями в процесі комунікації.

У сучасній китайській граматиці словосполучення займають центральне місце як синтаксична одиниця, і їхнє вивчення дозволяє зрозуміти базові механізми побудови речень та відображення семантичних відношень у мові. Згідно з лінгвістичними дослідженнями, структурні моделі словосполучень поділяються на три основні типи: атрибутивні, предикативні та об'єктні [13]. Кожна з цих моделей відповідає певному типу семантико-синтаксичного зв'язку і має специфічні морфологічні та синтаксичні особливості, що відрізняють китайську мову від інших мов, зокрема української.

Атрибутивні словосполучення (偏正词组 piānzhèng cízǔ) є найпоширенішими і характеризуються підрядним зв'язком між компонентами. У таких конструкціях модифікатор (偏 piān) уточнює або обмежує значення головного слова (正 zhèng), яке є семантично і синтаксично домінуючим. Важливо, що порядок слів у таких словосполученнях суворо фіксований: модифікатор завжди передє голові, а для більшості випадків використовується атрибутивний маркер 的 (de), що підкреслює підпорядкованість означення головному слову. Атрибутивні словосполучення поділяються на іменникові та дієслівно-адвербіальні. Іменникові атрибутивні словосполучення, як у прикладі 妈妈的书 (Māma de shū, «мамина книга»),

позначають відношення приналежності або характеристики об'єкта, тоді як дієслівно-адвербіальні конструкції, наприклад 努力地学习 (Nùlì de xuéxí, «наполегливо вчитися»), вказують на спосіб виконання дії [13]. Залежно від семантики означення розрізняють якісні, власницькі, суб'єктно-означальні, об'єктно-означальні, часові та місцеві означення, які виконують різні функції в реченні, надаючи інформацію про властивості, приналежність, час і місце дії (Загнітко, 1996). Особливо слід зазначити, що китайські прикметники у таких конструкціях не змінюються за родом чи числом, на відміну від української мови, де прикметник узгоджується з іменником [14]. Це робить китайські атрибутивні словосполучення більш аналітичними та структурно однорідними, що сприяє точності передачі значення через порядок слів і маркери.

Предикативні словосполучення (主谓词组 zhǔwèi cízǔ) характеризуються рівноправністю компонентів і відображають відношення підмет–присудок. Підмет, як правило, позначає носія дії або тему, а присудок повідомляє інформацію про нього. Такі конструкції передають завершену думку, хоча не завжди мають інтонацію завершеності речення. Важливим є те, що прикметники у китайській мові можуть виступати як присудки без допоміжного дієслова «бути», наприклад, у конструкції 天气好 (Tiānqì hǎo, «погода добра»). Крім того, присудок не змінюється за особою чи числом підмета, а час дії передається окремими словами або частками, а не формою дієслова, що істотно відрізняє китайську від української синтаксичної системи, де узгодження є обов'язковим. Структурно предикативні словосполучення можуть реалізовуватися як у вигляді простих підмет–присудок, так і у складі складних речень, де одна частина може виконувати функцію підмета іншої, утворюючи багаторівневу синтаксичну структуру [13; 14].

Об'єктні словосполучення (动宾词组 dòngbīn cízǔ) формуються за принципом домінування дієслова над об'єктом, який може бути іменником або іменниковою групою. Ці конструкції відповідають відношенню дія–об'єкт і зазвичай дотримуються порядку SVO (дієслово–об'єкт) [9]. Семантично об'єкт може бути прямим, корисуваним, локативним або інструментальним, що дозволяє гнучко відображати різні типи дій та їхніх реципієнтів. Наприклад, 看书 (kàn shū, «читати книгу») – класичний приклад прямого об'єкта, а 用筷子 (yòng kuàizi, «користуватися паличками») – інструментального об'єкта. Китайська мова характеризується відсутністю прийменників у цих конструкціях, на відміну від української, де для позначення об'єкта часто потрібні відмінкові закінчення або прийменники. Особливо цікавою є роль історичного маркера 把 (bǎ), який дозволяє переміщати об'єкт перед дієсловом у певних конструкціях, створюючи семантичний акцент на об'єкті дії [9; 15].

Порівняльний аналіз трьох моделей показує, що атрибутивні і об'єктні словосполучення характеризуються підрядним зв'язком, тоді як предикативні – рівноправним. Атрибутивні моделі вимагають використання маркерів 的 або 地, об'єктні та предикативні словосполучення таких маркерів не потребують. Головний компонент у кожній моделі різний: у атрибутивних – іменник, у предикативних – присудок, у об'єктних – дієслово. Семантичне відношення також різниться: атрибутивне словосполучення виражає відношення означення–означуване, предикативне – підмет–присудок, а об'єктне – дія–об'єкт [13; 9].

Функціонально словосполучення в китайській мові є основною одиницею синтаксису. Їхнє формування та послі-

довне наслідування означень у іменникових конструкціях дозволяє створювати висококомпліксні та точні семантичні структури [9].

У підсумку, словосполучення в китайській мові не лише передають інформацію, а й структурно організовують знання про світ, демонструючи специфіку аналітичного типу китайської граматики та її відмінність від аглютинативних чи флективних мов, таких як українська.

У результаті проведеного дослідження було здійснено всебічний аналіз словосполучень у сучасній китайській мові з теоретико-методологічної та прикладної перспективи. Перш за все, у теоретичній частині роботи було розглянуто поняття словосполучення в загальному мовознавстві та в сучасній китайістиці, що дозволило визначити його основні характеристики, синтаксичну структуру та семантичну функцію. Було з'ясовано, що словосполучення є базовою одиницею синтаксичної організації мови, що забезпечує логічну зв'язність висловлювань, формує структуру речень і підтримує смислову цілісність тексту. Таке розуміння стало фундаментом для подальшого аналізу їхніх структурних і функціональних особливостей.

У межах роботи також було детально охарактеризовано місце та роль словосполучень у системі сучасної китайської мови. Було встановлено, що вони виконують ключову роль у побудові висловлювань, забезпечуючи точність передавання думки, варіативність стилістичних засобів і адаптивність мовлення до конкретного комунікативного контексту. Зокрема, словосполучення відіграють важливу роль у політичному та офіційному дискурсах, де вони не лише передають інформацію, а й слугують інструментом формування суспільної думки, вираження стратегічних цілей та створення певного емоційного впливу на аудиторію.

Особлива увага була приділена аналізу структурних моделей словосполучень у сучасній китайській мові. Було визначено, що атрибутивні словосполучення забезпечують уточнення та опис ознак предметів, явищ або понять; предикативні формують висловлення дії, стану або процесу; а об'єктні структурні моделі встановлюють відношення між суб'єктом і об'єктом у мовленні, що забезпечує логічну завершеність речень. Таке розмежування дозволяє систематизувати типи словосполучень і краще зрозуміти їхню функціональну специфіку у різних мовних ситуаціях.

Література:

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Київ. Видавничий центр «Академія». 2006. 466 с.
2. Бабій І. М., Свістун Н. О. Словосполучення як синтаксична одиниця у сучасній граматичній теорії. *International scientific journal «Grail of Science»*. 2021. №2-3. С. 370–374.
3. Мельничук О. С. Словосполучення. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис. Київ, 1972. 516 с.
4. Дудик П. С. Словосполучення в українській літературній мові. Київ, 1998. 136 с.
5. Шалдаісова Г. В., Словосполучення і синтагма, їх сфери та функції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2015 № 16. С. 190–192.
6. Ющук І. Поняття про словосполучення. 2013. URL: <https://ushchuk.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/09/d0bfd0bed0bdd18fd182d182d18f-d0bfd180d0be-d181d0bbd0bed0b2d0bed181d0bfd0bed0bbd183d187d0b5d0bdd0bdd18f.pdf> (дата звернення: 05.02.2026).

7. 朱德熙. 语法讲义. 北京 : 商务印书馆, 1982. 226 页.
8. An Introduction to Chinese Grammar 汉语语法入门. URL: https://chinesenotes.com/grammar_phrases.html (дата звернення: 05.02.2026).
9. Ansaldo, U., & Szeto, P. Y. (ред.). *Typology of Chinese Languages: One Name, Many Languages*. Basel; Beijing; Wuhan; Barcelona; Belgrade; Novi Sad; Cluj; Manchester. 2025. 406 p.
10. Arcodia G. F. Chinese: A language of compound words? Selected Proceedings of the 5th Décembrettes: Morphology in Toulouse / Ed. by F. Montermini, G. Boyé, N. Hathout. Somerville, MA: Cascadia Proceedings Project, 2007. P. 79–90.
11. Wang W. S., Sun C., Wu F., He Y. Some typological characteristics of Mandarin Chinese syntax. Oxford University Press eBooks. Oxford: Oxford University Press, 2015. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199856336.013.0020> (дата звернення: 20.02.2026).
12. Cui L., Cong F., Wang J., Zhang W., Zheng Y., Hyöñä J. Effects of grammatical structure of compound words on word recognition in Chinese. *Frontiers in Psychology*. 2018. №9. 258. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00258> (дата звернення: 20.02.2026).
13. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія : монографія. Донецьк: ДонДУ, 1996. 435 с.
14. Ngo N. Chinese Attributive Modifiers: Complete Guide with Examples. Ni Hao Ma. 2025. URL: <https://nihaoma-mandarin.com/pedagogy-corner/chinese-attributive-modifiers/> (дата звернення: 20.02.2026).
15. 贾演准. 外国人实用汉语语法. 北京 : 华语致学出版社, 1998. 230 页.

Maksymets V., Ilytska M., Oginska T. Practical course of Chinese grammar: word phrase of modern Chinese

Summary. The article is devoted to a comprehensive study of word combinations in modern Chinese as one of the basic syntactic units of the analytical language system. The relevance of the study is due to the growing interest in the Chinese language in the Ukrainian and world scientific and educational space, as well as the need to systematize modern theoretical approaches to the study of word combinations, taking into account the typological specifics of the Chinese language. Special attention is paid to determining the place of a word combination in the syntax system, its structural, semantic and functional characteristics, as well as the features of the implementation of syntactic connections in the absence of developed inflectional morphology. The study provides a comparative analysis of the interpretation of the concept of a word combination in general linguistics and modern Sinology. The scientific approaches of Ukrainian and Chinese linguists to the definition of this syntactic unit are summarized, and the common and distinctive features of different classification models are highlighted. It is proved that despite the common understanding of a phrase as a non-

predicative syntactic construction, the criteria for its analysis in the European and Chinese linguistic traditions differ significantly. If in Ukrainian linguistics the leading ones are morphological means of expressing syntactic relations, then in the Chinese language the decisive role is played by word order, functional service elements and positional connections between the components of the construction. Special attention is paid to the typological features of phraseological combinations of the modern Chinese language. Their analytical nature, the dominance of the phrase level over the verbal level, the role of classifiers, functional markers 的, 地, 得, serial verb constructions, locative models and other syntactic means that ensure the expression of grammatical and semantic relations are characterized. It is shown that word combinations are the main mechanism for organizing the syntactic structure of the Chinese language, ensuring the logical integrity of the statement, the accuracy of the transmission of content and the effectiveness of communication. The article systematizes the main structural models of word combinations of the modern Chinese language – attributive, predicative and object. For each type, structural and semantic features, principles of construction, syntactic functions and specifics of functioning are determined. The analysis is accompanied by illustrative examples in Chinese with Ukrainian translation, which contributes to a better understanding of the regularities of the construction of word combinations and can be used both in scientific research and in the practice of teaching the Chinese language. As a result of the study, it was established that word combinations are a key unit of the syntactic organization of the modern Chinese language and play a decisive role in the implementation of the communicative function of speech. They ensure the formation of grammatically correct constructions, the specification of lexical meanings, the implementation of semantic relations between the components of the statement and reflect the typological originality of the Chinese language system. The results obtained can be used in further research on Chinese syntax, comparative linguistics, language typology, as well as in the development of teaching materials and courses on practical grammar of modern Chinese.

Key words: phrase, Chinese language, syntax, comparative analysis, classifier.

Дата першого надходження статті до видання: 26.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Мамич М. В.,*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики та літературознавства
Національного університету «Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0000-0002-2868-3953>*

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У НАУКОВИХ ТЕКСТАХ З ФІЛОЛОГІЇ: ФЕНОМЕН «ЧУЖОГО СЛОВА»

Анотація. Статтю присвячено аналізу інтертекстуальних процесів у науковому філологічному дискурсі крізь призму функціонування «чужого слова» як одного з провідних механізмів міжтекстової взаємодії. Увагу зосереджено на виявленні особливостей інтеграції запозичених смислових елементів у структуру наукового викладу та їхній ролі у формуванні цілісного дослідницького простору. Інтертекстуальні включення розглядаються як невід'ємний компонент наукової комунікації, що забезпечує зв'язок між різними етапами розвитку наукової думки та сприяє спадкоємності знання.

У роботі здійснено систематизацію форм репрезентації «чужого слова» в сучасних філологічних текстах і проаналізовано їхні функціональні можливості в контексті наукового викладу. Встановлено, що різні типи інтертекстуальних включень виконують не лише інформаційну, а й складну організаційну функцію, впливаючи на логіку розгортання аргументації, структурну побудову тексту та характер інтерпретації досліджуваних явищ. Окреслено їхню роль у формуванні доказової бази, узгодженні авторських позицій із наявними науковими концепціями та створенні умов для наукового діалогу.

Особливу увагу приділено прагматичному аспекту використання «чужого слова», що пов'язаний із репрезентацією авторитетності, переконливості та наукової валідності викладу. Показано, що залучення попередніх досліджень сприяє не лише уточненню теоретичних положень, а й формуванню індивідуального стилю науковця та його інтеграції в академічну спільноту. У цьому контексті інтертекстуальність постає як інструмент позиціонування автора та маркер його належності до певної дослідницької традиції.

На основі корпусного аналізу сучасних філологічних публікацій виявлено тенденції у використанні різних типів інтертекстуальних елементів та окреслено їхню функціональну диференціацію. Зокрема, простежено переважання експліцитних форм репрезентації джерел знання, тоді як імпліцитні засоби забезпечують додатковий інтерпретаційний потенціал і формують глибинний смисловий рівень тексту.

Отримані результати розширюють уявлення про інтертекстуальність як багаторівневе явище, що поєднує структурні, когнітивні та комунікативні аспекти організації наукового дискурсу, і можуть бути використані для подальших досліджень проблем текстолінгвістики, дискурсології та теорії наукової комунікації.

Ключові слова: інтертекстуальність, науковий дискурс, «чуже слово», міжтекстова взаємодія, дискурсологія, корпусний аналіз.

Інтертекстуальність є однією з ключових категорій сучасної гуманітаристики, що відображає складну природу тексту як відкритої системи, яка перебуває у постійному діалозі з іншими текстами. У науковому дискурсі, зокрема у філологічних студіях, інтертекстуальність набуває особливої значущості, оскільки саме через взаємодію з попередніми науковими напрацюваннями відбувається формування нових знань, концепцій і дослідницьких підходів. Одним із центральних проявів цього явища є феномен «чужого слова», що виступає маркером включення іншомовних, міжтекстових і міждискурсивних елементів у структуру авторського тексту.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглибленого осмислення механізмів функціонування «чужого слова» в наукових текстах з філології, а також уточнення його ролі у формуванні інтертекстуальних зв'язків і наукової комунікації загалом. Попри значну кількість праць, присвячених інтертекстуальності, залишається недостатньо вивченим питання специфіки її реалізації саме в науковому філологічному дискурсі, де баланс між авторським і запозиченим набуває особливої ваги.

Метою статті є комплексний аналіз феномена «чужого слова» як форми прояву інтертекстуальності в наукових текстах з філології. Для досягнення цієї мети передбачено розв'язання таких завдань: уточнити теоретико-методологічні засади дослідження інтертекстуальності; визначити основні форми репрезентації «чужого слова»; охарактеризувати його функціональне навантаження в науковому тексті; а також проаналізувати специфіку його використання в сучасному філологічному дискурсі.

Об'єктом дослідження виступає інтертекстуальність у наукових текстах з філології, а предметом – феномен «чужого слова» як її конкретний прояв. У роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів, зокрема описовий, контекстуальний, інтерпретаційний та елементи дискурс-аналізу.

Наукова новизна полягає в уточненні функціонально-прагматичних характеристик «чужого слова» в структурі філологічного наукового тексту та виявленні його ролі як засобу організації інтертекстуальних зв'язків. Теоретичне значення дослідження – у поглибленні уявлень про механізми інтертекстуальності в науковому дискурсі та розширенні інструментарію його аналізу.

Інтертекстуальність у сучасному мовознавстві розглядається як фундаментальна властивість тексту, що відображає його відкритість до інших текстових структур і дискурсів.

У філологічній традиції вона пов'язується з діалогічною природою мовлення, що була закладена ще в працях М. Бахтіна, а в українському мовознавстві отримала подальший розвиток у межах текстолінгвістики та дискурсології [1].

Українська дослідниця Н. Сологуб підкреслює, що інтертекстуальність є «універсальною властивістю тексту, яка виявляється у його здатності вступати у смислову взаємодію з іншими текстами культури» [2, с. 114]. Такий підхід дозволяє розглядати текст не ізольовано, а як частину більш широкого культурно-комунікативного простору.

У працях О. Селіванової інтертекстуальність трактується як одна з базових категорій дискурсу. Дослідниця зазначає: «інтертекстуальність забезпечує зв'язність і безперервність комунікативного процесу, реалізуючи механізми включення попередніх текстів у нові мовленнєві утворення» [3, с. 312]. Це положення є ключовим для розуміння функціонування «чужого слова» в науковому тексті.

Проблему «чужого слова» у науковому дискурсі детально аналізує Л. Мацько, наголошуючи, що «цитовання та інші форми експлікації чужого мовлення є засобом наукової аргументації та маркером інтелектуальної взаємодії в межах наукової спільноти» [4].

Методологічна база дослідження інтертекстуальності в наукових текстах з філології ґрунтується на поєднанні кількох підходів: текстолінгвістичного, який дозволяє виявити структурні особливості включення «чужого слова»; дискурс-аналізу, спрямованого на дослідження функціонування інтертекстуальних елементів у комунікативному контексті науки; лінгвокогнітивного підходу, що дає змогу розглядати інтертекст як спосіб концептуалізації знання; прагматичного аналізу, орієнтованого на виявлення функцій цитування та інших форм запозиченого мовлення.

Таким чином, інтертекстуальність у наукових текстах постає як багатовимірне явище, що поєднує мовні, когнітивні та комунікативні аспекти, а «чуже слово» виступає не лише елементом запозичення, а й інструментом формування наукового знання.

Феномен «чужого слова» є одним із ключових проявів інтертекстуальності в науковому дискурсі. У філологічних текстах він виступає не лише як засіб відтворення попереднього знання, а й як механізм його інтерпретації, переосмислення та легітимації нових наукових положень. Як зазначає Л. Мацько, «цитовання в науковому тексті виконує не декоративну, а насамперед аргументативну функцію, забезпечуючи наукову достовірність викладу» [там само]. Отже, «чуже слово» в науковому тексті є інструментом побудови доказової бази дослідження.

У наукових текстах така доказова база реалізується в кількох основних формах: пряме цитування; непряме цитування (парафраз); алюзії та ремінісценції; термінологічні запозичення.

Наприклад, у статтях з лінгвістики тексту часто використовується пряме цитування як спосіб апеляції до авторитетних джерел: «Інтертекстуальність є універсальною властивістю тексту, що забезпечує його включеність у загальний культурний контекст» [2, с. 113]. У випадку парафразування автор переосмислює чужу думку, зберігаючи її зміст. Олена Селіванова підкреслює, що інтертекстуальність забезпечує зв'язність наукового дискурсу через включення попередніх текстів у нові комунікативні структури [3].

«Чуже слово» виконує низку важливих функцій у науковому філологічному дискурсі – аргументативну (підтвердження наукових положень авторитетними джерелами); легітимаційну (надання наукової ваги авторській позиції); інтерпретаційну (переосмислення попередніх концепцій); полемічну (вступ у наукову дискусію з іншими авторами). Таким чином, «чуже слово» в науковому тексті не лише фіксує факт запозичення, а й виступає активним елементом смислотворення.

Інтертекстуальність у науковому філологічному дискурсі не обмежується лише фактом наявності «чужого слова», а виявляється як складний лінгвистичний і прагматичний механізм організації тексту. Вона визначає способи побудови аргументації, структурування наукового викладу та формування авторської позиції. Як зазначає О. Селіванова, «інтертекстуальність у науковому дискурсі виступає механізмом інтеграції знань, що забезпечує безперервність наукової комунікації та наступність дослідницьких парадигм» [там само].

У наукових текстах з філології інтертекстуальність вербалізується через низку мовних маркерів: авторські посилання; цитатні конструкції; вставні конструкції з модальними значеннями достовірності; бібліографічні вказівки. Такі конструкції виконують не лише інформативну, а й прагматичну функцію – вони маркують ступінь авторитетності знання.

3 позицій прагматики «чуже слово» у науковому тексті виконує функцію легітимації авторської позиції. Наприклад, цитата «Як доводить О. Селіванова, дискурс є динамічною системою мовленнєвої взаємодії, що формується в соціальному контексті» [там само, с. 310] виконує прагматичну функцію підсилення авторської позиції через залучення авторитетного наукового джерела.

Інтертекстуальні елементи структурно організовують науковий текст, забезпечуючи його логічну цілісність і когерентність. Так, виклад наукового матеріалу зазвичай має таку організацію: авторська теза – цитата з авторитетного джерела – інтерпретація – узагальнення. Наприклад, теза «інтертекстуальність є базовою властивістю наукового тексту» може мати таке підтвердження: «інтертекстуальність забезпечує зв'язність наукового дискурсу» [там само, с. 312], що продовжується інтерпретацією-узагальненням: «це дозволяє розглядати науковий текст як частину ширшої системи знань».

Інтертекстуальні включення безпосередньо впливають на формування наукового авторитету автора, є маркером включеності автора в наукову спільноту. Таким чином, інтертекстуальність виконує соціально-комунікативну функцію – вона не лише передає знання, а й позиціонує автора в академічному середовищі.

Емпіричну базу нашого дослідження становить корпус сучасних українських наукових статей з філології (мовознавство, літературознавство, перекладознавство), опублікованих у фаховому виданні «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» за 2025 рік. Для аналізу було відібрано наукові тексти, у яких зафіксовано різні типи інтертекстуальних включень.

Метою корпусного аналізу було виявлення частотності форм «чужого слова», їхніх функцій та прагматичних особливостей у структурі наукового тексту.

До корпусу увійшли тексти, що відповідають таким критеріям: належність до філологічного наукового дискурсу; наявність експліцитних інтертекстуальних маркерів (цитати, поси-

лання, алюзії); сучасний період публікації (2025 р.). У межах корпусу було виявлено такі типи інтертекстуальних включень: пряме цитування, непряме цитування (парафраз), посилання без цитати, алюзії та ремінісценції. Отримані дані свідчать про домінування прямого цитування як основної форми репрезентації «чужого слова» у філологічному науковому дискурсі.

Для якісного аналізу розглянемо фрагменти текстів із різними типами інтертекстуальних включень.

Приклад 1. Аргументативна функція (пряме цитування). У статті «Структура концепту місто в сучасному урбаністичному науково-популярному тексті» О. І. Приймачок, порівнюючи різні способи аналізу дискурсу, використовує пряме цитування: «Якщо семантичний аналіз передбачає перерахування набору значень того чи того слова в його зв'язках і відношеннях з іншими словами, то аналіз концептуальний має на меті встановлення смислу, навколо якого групуються слова, ширше кажучи, знання» [5, с. 6]. Цитата використовується як доказова база для авторського твердження про те, що «будь-який текст може підлягати концептуальному аналізу, адже він є чітким транслятором певних ідей, смислів, понять, що в сучасній лінгвістиці, попри відсутність бажаної академічної єдності, все-таки позначено терміном *концепт*» [6, с. 128]. Відбувається підсилення наукової позиції через апеляцію до авторитетного джерела.

Приклад 2. Інтерпретаційна функція (парафраз). У статті «Авторська казка як різновид дискурсу» [7, с. 93] Решитько А. Д. наголошує, що у загальному розумінні дискурс – це не просто текст, а й контекст, у якому він розгортається, а також процес його інтерпретації та взаємодії з аудиторією [8]. Автор не цитує дослівно, а переосмислює думку. Це створює інтерпретаційний ефект і демонструє включеність у науковий дискурс.

Приклад 3. Прагматична функція (посилання без цитати). «На сучасному етапі розвитку лінгвістики простежується зростання інтересу науковців до вивчення інтердискурсивності як явища, що висвітлює питання складної взаємодії між різними типами дискурсу, виявляє способи формування значення на перетині мовних, жанрових, культурних та соціальних контекстів [9, с. 239–245]». Автор [10, с. 53] використовує посилання, яке виконує функцію легітимації без відтворення тексту. Це знижує інформативне навантаження, але підсилює авторитетність викладу.

Приклад 4. Алюзійна модель. У деяких наукових текстах спостерігається непряме відсилання до певної концепції без прямого цитування, що свідчить про глибоку інтеграцію класичної теорії у сучасний дискурс. Наприклад: «Класична традиція (мова як форма світогляду) – В. фон Гумбольдт – підготувала ґрунт для сучасної інтерпретації образності» [11]. Застосована автором статті алюзія [12, с. 18] виконує функцію концептуального фону, формуючи інтелектуальний контекст дослідження.

Результати аналізу дозволили виокремити такі закономірності: домінування експліцитних форм інтертекстуальності (цитування та посилання); активне використання парафраз як засобу наукової інтерпретації; функціональна багатозначність «чужого слова» (аргументативна, інтерпретаційна, прагматична); тенденція до інтеграції класичних теоретичних положень у сучасний науковий дискурс.

Проведене дослідження дозволило дійти низки узагальнень щодо природи та функціонування феномена «чужого слова» у сучасному науковому дискурсі. По-перше, інтертекстуальність у філологічних наукових текстах виступає не периферійним, а системоутворювальним явищем, що забезпечує зв'язність, наступність і когерентність наукової комунікації. Вона реалізується через різні форми включення «чужого слова» – пряме та непряме цитування, посилання, парафрази, а також імпліцитні алюзійні структури. По-друге, феномен «чужого слова» виявляє багатофункціональний характер. У науковому філологічному дискурсі він виконує аргументативну функцію (підтвердження наукових положень), легітимаційну (надання авторитетності висловленим ідеям), інтерпретаційну (переосмислення попередніх концепцій) та прагматичну (включення автора в наукову спільноту через систему посилань і цитувань). По-третє, результати корпусного аналізу засвідчили домінування експліцитних форм інтертекстуальності, насамперед прямого цитування та посилань без цитування. Водночас парафраз і імпліцитні форми (алюзії, ремінісценції) відіграють важливу роль у формуванні інтерпретаційного шару наукового тексту, забезпечуючи його семантичну глибину. По-четверте, встановлено, що інтертекстуальні включення мають виразну прагматичну спрямованість: вони не лише передають попереднє знання, а й конструюють наукову позицію автора, визначаючи його місце в академічному дискурсивному просторі. Таким чином, «чуже слово» функціонує як інструмент наукової аргументації та засіб соціальної легітимації дослідника.

Отже, інтертекстуальність у наукових текстах з філології є складним багаторівневим явищем, що поєднує текстові, дискурсивні та когнітивні механізми. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розширення корпусу аналізу, зокрема шляхом залучення міжмовного та міжкультурного матеріалу, а також на вивчення цифрових форм інтертекстуальності в умовах розвитку електронного наукового дискурсу.

Література:

1. Бахтін М. М. Естетика словесної творчості. К.: Мистецтво, 1986.
2. Сологуб Л. В. Текст і дискурс: до проблеми співвідношення центральних понять сучасної лінгвістики. *Актуальні проблеми менталінгвістики*. 2001. Ч. 1. С. 113–116.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
4. Мацько Л. І. Стилїстика української мови. К.: Вища школа, 2003. 462 с.
5. Кононенко В. Концепти українського дискурсу: монографія. Київ – Івано-Франківськ, 2004. 248 с.
6. Приймачок О. І. Структура концепту місто в сучасному урбаністичному науково-популярному тексті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Філологія. 2025. №71. С. 128–131. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.71.29>
7. Решитько А. Д. Авторська казка як різновид дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Філологія. 2025. №72. С. 93–96. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.72.21>
8. Ван Дейк Т. А. Дискурс та влада / пер. з англ. Т. А. Ван Дейк. Київ : К.І.С., 2009. 296 с.
9. Бойко О.О. Інтердискурсивність у сучасному українському фентезі (на матеріалі роману Дари Корній «Гонимхарник»). *Мовознавчий вісник*. 2018. № 24–25. С. 239–245.

10. Жалко Д. Д. Інтердискурсивність у творах американських та англійських письменників XX століття: ідентифікація та опис. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2025. №73. С. 51–57. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.73.9>
11. Humboldt W. von. Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. Berlin, 1836. 534 p.
12. Божко Ю.О. Когнітивний вимір фразотвірної концепції Потебні та його значення для перекладності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2025. №76. С. 18–22.

Mamych M. Intertextuality in scholarly philological texts: the phenomenon of the “other’s word”

Summary. The article focuses on the analysis of intertextual processes in scholarly philological discourse through the prism of the functioning of the “other’s word” as one of the key mechanisms of intertextual interaction. Particular attention is paid to identifying the features of integrating borrowed semantic elements into the structure of academic exposition and their role in shaping a coherent research space. Intertextual inclusions are considered an integral component of scholarly communication, ensuring connections between different stages in the development of academic thought and contributing to the continuity of knowledge.

The study systematizes the forms of representation of the “other’s word” in contemporary philological texts and analyzes their functional potential within academic writing. It has been established that various types of intertextual inclusions perform not only an informative but also a complex organizational function, influencing the logic of argumentation, the structural composition of the text, and the nature of interpreting the phenomena under study. Their role in constructing the evidential base, aligning the author’s position

with existing scholarly concepts, and creating conditions for academic dialogue is outlined.

Special attention is given to the pragmatic aspect of using the “other’s word,” which is associated with the representation of authority, persuasiveness, and scholarly validity. It is demonstrated that the incorporation of previous research contributes not only to clarifying theoretical propositions but also to shaping the individual style of the scholar and facilitating their integration into the academic community. In this context, intertextuality emerges as a tool for authorial positioning and a marker of affiliation with a particular research tradition.

Based on a corpus analysis of contemporary philological publications, the study identifies trends in the use of various types of intertextual elements and outlines their functional differentiation. In particular, the predominance of explicit forms of representing sources of knowledge is traced, while implicit means provide additional interpretative potential and form the deep semantic layer of the text.

The findings expand the understanding of intertextuality as a multidimensional phenomenon that combines structural, cognitive, and communicative aspects of organizing scholarly discourse and can be applied in further research within text linguistics, discourse studies, and the theory of scholarly communication.

Key words: intertextuality, scholarly discourse, “other’s word,” intertextual interaction, discourse studies, corpus analysis.

Дата першого надходження статті до
видання: 29.06.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 24.07.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Мармуляк А. С.,

доктор філософії,

викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

<https://orcid.org/0000-0002-7526-5850>**Пилипець О. В.,**

викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

<https://orcid.org/0000-0002-6083-3325>

ДИСКУРСИВНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛОМОВНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ У СТРУКТУРІ МОВЛЕННЄВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті проаналізовано дискурсивні аспекти функціонування англомовних повідомлень у структурі мовленнєвої комунікації здобувачів вищої освіти. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю лінгвістичного переосмислення навчального дискурсу через призму соціолінгвістичних та прагматичних чинників, зокрема феномену групової динаміки. Авторами детально досліджено, як соціально-психологічний клімат, етапи формування студентського колективу та зміна комунікативних ролей впливають на лінгвостилістичні та жанрові характеристики англомовних повідомлень, що продукуються в процесі командної взаємодії. У роботі застосовано комплексний підхід, що поєднує методи дискурс-аналізу, прагмалінгвістичного та контекстуального аналізу усних і письмових висловлювань студентів. Виявлено, що функціонування повідомлення безпосередньо залежить від фази розвитку навчальної групи: від нормативно-регламентованих і стилістично маркованих конструкцій на етапі орієнтації до еліптичних, експресивних та інтерактивних форм під час продуктивної співпраці. Особливу увагу приділено комунікативним стратегіям і тактикам, які використовують здобувачі для фасилітації міжособистісної взаємодії, нівелювання мовного бар'єра та розв'язання інтеракційних конфліктів. Доведено, що керована групова динаміка виступає каталізатором інтенсифікації англомовної комунікації, трансформуючи структуру висловлювань у бік їхньої прагматичної гнучкості, автентичності та стилістичної варіативності. Наукова новизна одержаних результатів полягає в систематизації дискурсивних параметрів навчальних англомовних повідомлень та експлікації їхньої залежності від екстралінгвістичного контексту групової взаємодії. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його положень для оптимізації мовленнєвої комунікації студентів та підвищення ефективності іншомовної підготовки у закладах вищої освіти.

Ключові слова: англомовне повідомлення, мовленнєва комунікація, функціонування повідомлення, групова динаміка, дискурсивні аспекти, навчальний дискурс, комунікативні стратегії, лінгвопрагматика.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістичній парадигмі особливої актуальності набуває дослідження закономірностей функціонування мовних одиниць у межах конкретних

інституційних дискурсів, серед яких навчальний посідає одне з центральних місць. Проте традиційні підходи до аналізу іншомовного мовлення здобувачів вищої освіти часто обмежуються вивченням суто граматичних чи лексичних аспектів, залишаючи поза увагою динамічні соціолінгвістичні чинники. Існує очевидне протиріччя між потребою філологічного опису живого комунікативного процесу студентів та недостатнім вивченням впливу групової взаємодії на структуру їхніх висловлювань. Специфіка реалізації англомовних повідомлень безпосередньо залежить від соціально-психологічного контексту, міжособистісних ролей та фаз розвитку студентського колективу, що вимагає глибокого дискурс-аналізу. З огляду на це, виникає об'єктивна необхідність комплексного лінгвопрагматичного дослідження, спрямованого на виявлення залежності структурно-семантичних параметрів мовлення від екстралінгвістичних чинників групової динаміки. **Актуальність** пропонованого дослідження зумовлена стрімкою антропоцентричною та соціолінгвістичною переорієнтацією сучасної філологічної науки, що передбачає вивчення мовних явищ у безпосередньому зв'язку з умовами їхнього функціонування. У контексті глобалізації та інтеграції вищої освіти України в європейський простір особливого значення набуває формування стратегічної англомовної компетенції майбутніх фахівців, яка реалізується переважно через інтерактивні форми комунікації. Дослідження дискурсивних вимірів студентських висловлювань дозволяє вийти за межі статичного опису мовної системи й ретельно проаналізувати динамічні прагматичні чинники, що керують живим мовленням. Проте механізми взаємодетермінації лінгвістичної структури повідомлень та соціодинамічних процесів усередині студентських груп досі залишаються малодослідженими у вітчизняній лінгводидактиці та дискурсології. З огляду на це, виникає гостра потреба в науковому обґрунтуванні того, як саме екстралінгвістичні фактори та фази групової динаміки модифікують стилістичні й комунікативно-прагматичні параметри англомовного мовлення здобувачів.

Метою статті є комплексне лінгвопрагматичне та дискурсивне дослідження специфіки функціонування англомовних повідомлень здобувачів вищої освіти в умовах групової взаємодії. Для досягнення цієї мети передбачено виявити структур-

но-семантичні й стилістичні особливості студентських висловлювань, а також експлікувати характер їхньої залежності від екстралінгвістичних чинників та етапів розвитку колективу. Окрему увагу спрямовано на систематизацію комунікативних стратегій і тактик, які використовуються молоддю для оптимізації мовленнєвої комунікації та гармонізації групової динаміки у навчальному дискурсі. **Завдання** формулюються наступним чином: По-перше, систематизувати теоретико-методологічні підходи до вивчення навчального дискурсу в сучасній лінгвістиці та окреслити поняттєве поле дослідження. По-друге, окреслити структурно-семантичні зміни та стилістичні особливості англомовних повідомлень здобувачів на різних етапах розвитку студентського колективу. По-третє, виявити й класифікувати специфічні комунікативні стратегії та тактики, які застосовуються студентами для успішної лінгвістичної взаємодії в групі. По-четверте, обґрунтувати лінгводидактичний потенціал керованої групової динаміки як ефективного чинника інтенсифікації та оптимізації іншомовної мовленнєвої комунікації. У сукупності вирішення цих завдань дозволить сформувати цілісну модель аналізу функціонування мовних одиниць у міжособистісному дискурсі вищої школи. **Об'єктом** дослідження є англомовна мовленнєва комунікація здобувачів вищої освіти в умовах групової та міжсуб'єктної навчальної взаємодії. **Предметом** дослідження визначено дискурсивні виміри, лінгвостилістичні параметри та комунікативно-прагматичні особливості функціонування англомовних повідомлень студентів. Окремий аналітичний фокус спрямовано на специфіку трансформації структури цих висловлювань під впливом екстралінгвістичних чинників і фаз групової динаміки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади дослідження навчального дискурсу, параметри мовленнєвого контексту та прагматичні умови функціонування знаків висвітлено у вагомих роботах всесвітньо відомого європейського лінгвіста Тен А. ван Дейка, зокрема у праці «Discourse and Context: A Sociocognitive Approach» [1]. З позицій лінгводидактики та соціолінгвістики феномен групової динаміки у мовному просторі став об'єктом детального аналізу у класичній монографії Золтана Дьорньєї та Тіма Мерфі «Group Dynamics in the Language Classroom» [2].

Специфіку функціонування повідомлень у структурі навчального спілкування, жанрові характеристики та лінгвостилістичні параметри англомовного тексту глибоко дослідив британський лінгвіст Кен Гайленд у книзі «Academic Discourse: English in a Global Context» [3].

У вітчизняному науковому просторі фундаментальне значення посідають дослідження професора Алли Белової, яка у монографії «Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики» [4], сформувала надійний методологічний фундамент для вивчення прагматики сучасного англомовного дискурсу. Особливості жанрової організації, стилістики та риторики англомовного простору, а також лінгводидактичні моделі навчання іншомовної комунікації ґрунтовно розроблені у праці української дослідниці Тетяни Яхонтової «Лінгвістична генетика наукової комунікації» [5].

Взаємозв'язок мовленнєвих засобів, текстової структури та комунікативних стратегій у студентському середовищі досліджувала Оксана Заболотна у монографії «Альтернативні системи формування іншомовної комунікативної компетенції» [6].

У вітчизняній філологічній науці особливе місце посідають наукові праці професорки Оксани Бабелюк, присвячені трансформації навчальної комунікації. Зокрема, у співавторській праці «Using distance EdTech for remote foreign language teaching during the COVID-19 lockdown in Ukraine» [7], дослідниця ґрунтовно проаналізувала особливості реалізації іншомовного дискурсу в умовах віддаленого навчання. Подальший розвиток ці ідеї знайшли у її наукових статтях у співавторстві «Psychological difficulties during the covid lockdown: video in blended digital teaching language, literature, and culture» [8], де вивчено психолінгвістичні параметри та бар'єри мовленнєвої інтеракції студентів під час цифрової взаємодії, а також у статті «Innovative methods of teaching English in cyber society» [9].

Виклад основного матеріалу. Функціонування англомовних повідомлень у структурі навчальної комунікації здобувачів вищої освіти є складним динамічним процесом, лінгвістичні та прагматичні характеристики якого прямо детермінуються фазою соціально-психологічного розвитку колективу. Розглядаючи групову динаміку як екстралінгвістичний контекст, що моделює мовну поведінку суб'єктів, доцільно простежити еволюцію структурно-семантичних та стилістичних параметрів студентського дискурсу через призму класичних концепцій дослідження міжособистісної взаємодії. Оскільки параметри контексту та прагматичні умови функціонування знаків завжди перебувають у стані взаємодетермінації [1], аналіз живого мовлення студентів потребує врахування соціодинамічних чинників, що виникають усередині академічних груп.

На першому етапі – фазі формування групи – мовленнєва взаємодія здобувачів підпорядкована переважно фатичній (контактостановлювальній) функції мови. Оскільки міжособистісні зв'язки між учасниками ще не сформовані, а рівень комунікативної тривожності залишається високим, створювані ними англомовні повідомлення демонструють максимальну нормативність та залежність від мовних штампів і кліше. Усні та письмові висловлювання на цій стадії характеризуються низькою лексичною варіативністю, проте високою синтаксичною повнотою: студенти намагаються уникати еліптичних конструкцій, щоб мінімізувати ризик комунікативного збою. Прагматичний фокус мовців зміщений на репрезентацію стратегій ввічливості та соціокультурного дистанціювання, методологічні засади дослідження яких закладені в українській лінгвістиці (А. Белова) [4]. Це відбивається у домінуванні нейтрально-формального стилю, активному використанні модальних дієслів: «*could, would, might*» та стандартних етикетних формул: «*It is a pleasure to collaborate with you, If you do not mind, let us consider this issue*». Мовленнєві акти на етапі орієнтації позбавлені яскравого емоційно-експресивного забарвлення, оскільки головною метою суб'єктів є маркування власної безпечної позиції в межах нового навчального мікросоціуму.

Дискурсивне поле кардинально трансформується із переходом системи у другу фазу – стадію конфліктності або «бурління» («*storming*»). Цей період пов'язаний із перерозподілом лідерських ролей, захистом власних ідей та виникненням інтеракційних суперечностей під час виконання командних завдань. У структурі мовленнєвої комунікації здобувачів стадія «*storming*» відзначається різким домінуванням регулятивної та експресивної функцій мови. Лінгвостилістичний аналіз студентського дискурсу на цьому етапі фіксує інтенсифікацію

прагматичних маркерів незгоди, протиставлення та когнітивного дисонансу: «*however, on the contrary, I highly doubt it, that makes no sense, completely wrong*», специфіка реалізації яких вимагає детального прагмалінгвістичного вивчення. Синтаксис англомовних повідомлень стає фрагментованим, парцельованим та еліптичним; спостерігається висока концентрація імперативних форм: «*listen, look, wait, we must change our focus*», які використовуються для перехоплення комунікативної ініціативи. Особливо відчутним стає дефіцит так званих стратегій пом'якшення мовленнєвого акту, що призводить до прагматичних збоїв, коли емоційне напруження студентів блокує використання нормативних засобів академічної дискусії.

Наступна третя стадія – етап нормування – характеризується стабілізацією міжособистісних взаємин, досягненням консенсусу щодо правил групової роботи та формуванням спільного комунікативного коду. У філологічному вимірі цей етап маркується гармонізацією структури англомовних повідомлень. На зміну агресивним імперативам фази «бурління» приходять інклюзивні займенникові форми «*we, us, our*» та прагматичні маркери солідаризації та фасилітації «*exactly, absolutely, I agree with your argument, let's combine our ideas*». Тексти повідомлень здобувачів набувають ознак функціональної та жанрової гібридності, теоретичне підґрунтя аналізу якої розроблене у вітчизняній лінгвогенології [5]. Студенти починають активно експериментувати з лексичним наповненням, з'являються прояви мовної гри, іронії та ідіоматичних виразів. Це безпосередньо свідчить про подолання психолінгвістичних бар'єрів мовленнєвої інтеракції та успішну адаптацію до умов навчального середовища, що підтверджують сучасні дослідження трансформації навчального дискурсу [9].

Найвищого ступеня лінгвістичної автентичності та прагматичної ефективності англомовні повідомлення досягають на четвертому етапі – у фазі продуктивної діяльності. Комунікація здобувачів на цій стадії стає максимально скоордиованою, синергетичною та гнучкою. Дискурс фази продуктивної діяльності характеризується високою цільністю інформації, що цілком узгоджується із закономірностями функціонування повідомлень у структурі сучасного академічного спілкування [3]. Повідомлення стають лаконічними, синтаксично компресованими, наповненими специфічними еліпсисами, які є зрозумілими лише членам цієї конкретної групи. Прагматична спрямованість висловлювань тепер повністю орієнтована на ефективне вирішення навчальної та мовленнєвої проблеми. Студенти вільно оперують метадискурсивними маркерами організації тексту «*firstly, consequently, to sum up*», легко переключаються між різними стилістичними регістрами та демонструють високу здатність до взаємного лінгвістичного редагування. Керована групова динаміка на цьому етапі виступає потужним каталізатором, який вивільняє внутрішній комунікативний потенціал здобувачів [2], трансформуючи їхні англомовні повідомлення з шаблонних навчальних зразків у живі акти міжкультурної взаємодії, що вимагає впровадження інноваційних систем контролю мовленнєвої компетенції [6].

Висновки:

По-перше, узагальнення теоретико-методологічних підходів дозволило визначити навчальний дискурс як динамічну лінгвосоціальну систему, де структура англомовних повідомлень перебуває у стані взаємодетермінації з екстралінгвістичним контекстом.

По-друге, лінгвістичний аналіз студентського мовлення довів наявність глибокої кореляції між фазами розвитку колективу та зміною структурно-семантичних параметрів висловлювань: від гіпернормативних фатичних штампів на етапі формування до еліптичних, автентичних та експресивних форм під час продуктивної діяльності.

По-третє, було систематизовано специфічні комунікативні стратегії (ввічливості, фасилітації) та тактики нівелювання конфліктів, які здобувачі використовують для оптимізації міжсуб'єктної інтеракції на стадії «бурління» та нормування.

По-четверте, ми обґрунтували, що цілеспрямоване керування групою динамікою виступає потужним лінгводидактичним каталізатором подолання мовного бар'єра та інтенсифікації англомовної комунікації. У сукупності одержані результати відкривають перспективи для подальшого вивчення синергетичних ефектів у структурі сучасного інституційного дискурсу вищої школи.

Література:

1. Van Dijk T. A. *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach*. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 284 p.
2. Zoltán D., Murphey T. *Group Dynamics in the Language Classroom*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 200 p.
3. Hyland K. *Academic Discourse: English in a Global Context*. London : Continuum, 2009. 224 p.
4. Белова А. Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 304 с.
5. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генетика наукової комунікації : монографія. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 420 с.
6. Заболотна О. А. Інноваційні технології викладання іноземних мов в умовах інтернаціоналізації освітнього простору. *Studies in Comparative Education*. 2014. No. 2. P. 44–51.
7. Бабелюк О. А., Коляса О. В., Кушлик О. П., Смаглій В. М. Using distance EdTech for remote foreign language teaching during the COVID-19 lockdown in Ukraine.
8. Babeliuk O., Kolasa O., Lopatiuk N. Psychological difficulties during the covid lockdown: video in blended digital teaching language, literature, and culture. *Analele Universitatii din Craiova – Seria Stiinte Filologice. Lingvistica*. 2021. Vol. 43, No. 1-2. P. 23–34.
9. Babelyuk O., Malanyuk M., Wiraszka I., Galaidin A. Innovative methods of teaching English in cyber society. *Scientific Journal of Polonia University*. 2021. Vol. 44, No. 1. P. 17–26. DOI: <https://doi.org/10.23856/4402>

Marmulyak A., Pylypets O. Discursive aspects of the functioning of English-language messages in the verbal communication of higher education students

Summary. The article analyzes the discursive aspects of English-language messages within the structure of verbal communication among higher education students. The study's relevance stems from the need to re-examine educational discourse through the lens of sociolinguistic and pragmatic factors, particularly the phenomenon of group dynamics. The authors have examined in detail how the socio-psychological climate, the stages of student group formation, and shifting communicative roles influence the linguostylistic and genre characteristics of English-language messages produced during team interaction. The study employs a comprehensive approach combining methods of discourse analysis, as well as pragmalinguistic and contextual analysis of students' oral and written utterances. It was found that the functioning of a message depends directly on the developmental stage

of the learning group: shifting from normatively regulated and stylistically marked constructions during the orientation phase to elliptical, expressive, and interactive forms during productive collaboration. Particular attention is paid to the communicative strategies and tactics employed by learners to facilitate interpersonal interaction, overcome language barriers, and resolve interactional conflicts. It has been demonstrated that managed group dynamics act as a catalyst for intensifying English-language communication, transforming the structure of utterances towards greater pragmatic flexibility, authenticity, and stylistic variability. The scientific novelty of the results lies in the systematization of the discourse parameters of English-language educational messages and the explication of their dependence on the extralinguistic context of group interaction. The practical significance of the study lies in the potential to

apply its findings to optimize students' verbal communication and enhance the effectiveness of foreign language training in higher education institutions.

Key words: English-language message, verbal communication, message functioning, group dynamics, discursive aspects, educational discourse, communicative strategies, linguopragmatics.

Дата першого надходження статті до
видання: 14.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 11.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

*Moiseyenko O. Yu.,
Doctor of Philological Sciences,
Professor of the English Department
National University of Kyiv-Mohyla Academy
<https://orcid.org/0000-0002-6262-9678>*

FRAMING U.S. NATURE IN DIGITAL PUBLIC DIPLOMACY DISCOURSE ON SHAREAMERICA PLATFORM

Summary. Digital public diplomacy is the use of the internet, social media, and online platforms by governments to communicate directly with foreign publics. It aims to influence public opinion, improve a country's global image, and achieve foreign policy goals through online engagement. Digital public diplomacy can be a practical tool that nations use to project and amplify their soft power. Soft power is the ability to influence others through attraction and persuasion rather than coercion. Nature is a key instrument of soft power, shaping a state's positive image through its environment, landscapes, and wildlife. The aim of the article is to examine the linguistic framing of U.S. nature on the online platform ShareAmerica. ShareAmerica is the U.S. Department of State's official public diplomacy platform for sharing stories and images about American society, culture, and life, as well as the principles that underlie the nation's foreign policy and engagement with the world. Research into the framing of U.S. nature on the ShareAmerica platform is important because it shows how American soft power employs narratives about nature to shape the nation's global image. The linguistic analysis in this study is based on a rhetorical framing analysis, focusing on rhetorical devices. Stories about nature in the United States published on the ShareAmerica platform during 2025–2026 are being examined. The study demonstrates the significant role of linguistic rhetorical devices in public digital diplomacy discourse. The study shows that the frame built into stories about U.S. nature is multi-aspect. The study has identified the following aspects in the frame structure: the aspect of biodiversity and protection of U.S. nature; the aspect of the opportunity to enjoy the beauty of the U.S. nature; the aspect of the opportunity to interact with nature through sports; the aspect of nature symbols representing American values; and the aspect of diplomacy through natural symbols. Rhetorical devices are used in the implementation of all aspects of the frame.

Key words: nature, digital public diplomacy, soft power, framing analysis, rhetorical devices, ShareAmerica platform.

Statement of the problem. Globalization, the development of communication technologies, and the strengthening of communities' roles and participation have become preconditions for the emergence of public diplomacy in international affairs among states. Thanks to leading-edge technology, a new form of public diplomacy, also known as "digital diplomacy" or "public diplomacy 2.0," has emerged. Digital public diplomacy is the use of the internet, social media, and online platforms by governments to communicate directly with foreign publics. It aims to influence public opinion, improve a country's global image, and achieve foreign policy

goals through online engagement [1]. Digital public diplomacy can be a practical tool that nations use to project and amplify their soft power [2]. According to the recognized theory of J.S. Nye, influence in international relations operates through hard power and soft power. Hard power involves the use of military or economic coercion to compel compliance from other nations [3]. The Russian aggression against Ukraine is a primary example of 21st-century hard power. Soft power refers to a nation's ability to attract and persuade others through culture, political values, and foreign policy, fostering admiration and shared objectives. It allows countries to shape preferences and build goodwill, serving as a non-coercive counterpart to military or economic hard power [3].

Developing an appealing national image through digital public diplomacy enables states to cultivate a positive international reputation, attract investment, advance national interests, and counter disinformation, thereby enhancing state power. Kut M.O. highlights the growing importance of digital communication as a tool of foreign policy, particularly amid intensified hybrid threats, widespread disinformation campaigns, and rising global competition in the digital sphere [4].

Linguistic tools used to create a positive national image are crucial, as they shape soft power, foster emotional connections, and build trust among international audiences. Verbal imagery and narratives can simultaneously influence a state's political support and tourism potential. Nature and its diversity are the foundational heritage of any nation. That is precisely why linguists today face the task of investigating the linguistic means used to present the country's heritage, with the aim of developing an effective national image on the international stage.

Previous research. Research into the discourse of public digital diplomacy is only beginning. Researchers note that knowledge, values, cultural codes of societies, communication channels, new media, and information networks are becoming increasingly significant in international activities, and that digital diplomacy is evolving as a means of strategic state communication [5]. B.D. Mor suggests that public diplomacy is a form of self-presentation for social empowerment, in which rhetorical strategies and associated tactics serve to address image predicaments in foreign public opinion [6].

Kut M.O. conducted a comprehensive study of the current state, key trends, and prospects for the development of digital diplomacy by the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine amid growing global information risks and the profound transformation of the international communication environment. She analyzed the main digital diplomacy instruments used by the MFA of Ukraine. Based on

the conducted analysis, Kut M.O. emphasizes that the systematic development of digital diplomacy is a crucial factor in reinforcing Ukraine's international standing and increasing its resilience in the face of global challenges [4].

Researchers focus on studying public digital diplomacy on social media. I. Manor evaluated how foreign ministries utilize digital tools [7]. Researchers investigate how political leaders in Poland and Serbia used Twitter/X during the COVID-19 pandemic and how their posts emotionally engaged audiences. The findings reveal that emotionally charged content, particularly during the early stages of the pandemic, led to higher engagement in both countries [8].

V.B. Skriabina's research is significant regarding the linguistic aspects of public digital diplomacy discourse. Discursive, semantic, syntactic, and stylistic analyses have been employed to carry out research on the persuasive component. V.B. Skriabina concludes that digital public diplomacy or twidiplomacy helps make international activities open and accessible to the public and persuade them [9].

However, the ShareAmerica platform has remained outside the attention of linguists and other researchers, as well as the topic of framing nature as a nation's heritage in the discourse of public digital diplomacy. The ShareAmerica platform is the U.S. Department of State's official digital engagement platform. Research into the framing of U.S. nature on the ShareAmerica platform is highly relevant. It lays the ground for showing how American soft power employs narratives about nature to shape the nation's global image and advance its foreign policy.

The purpose of the article. The aim of the article is to examine the linguistic framing of U.S. nature on the online platform ShareAmerica.

The U.S. Department of State is an official executive department of the United States federal government. It is responsible for leading the country's foreign policy, conducting diplomatic relations, and managing operations at U.S. embassies and consulates worldwide.

On the official website of ShareAmerica it is stated:

"ShareAmerica is the U.S. Department of State's platform for sharing compelling stories and images about American society, culture, and life, and about the principles that underlie our nation's foreign policy and engagement with the world."

This site is managed by the Bureau of Global Public Affairs within the U.S. Department of State" [10].

The data for this research include stories about nature in the United States published on the ShareAmerica platform during 2025–2026.

To determine the specific framing features of U.S. nature, a rhetorical framing analysis serves as a research tool. Frames are understood to be devices that structure and shape narratives. Researchers operating within a framing perspective are looking for cues of how language choices push our thinking in specific directions. Researchers are seeking various framing devices that may have been used, such as keywords and rhetorical devices [11].

The main results of the research. The study shows that the frame built into stories about U.S. nature is multi-aspect.

On ShareAmerica, the U.S. Department of State's platform for global storytelling, nature is framed as extraordinarily diverse. The platform showcases the vast ecological spectrum of the United States – from Glacier National Park to Everglades National Park. For instance:

Glacier National Park's rugged natural landscape of soaring mountain peaks and crystal waters is a majestic work of nature [12]

Everglades National Park, a vast landscape of flooded grasslands in southern Florida, is a little more than an hour's drive by car from Miami. But it's a completely different world [13].

The platform also highlights the diversity of animals and birds to showcase environmental diplomacy and the shared responsibility of protecting natural ecosystems. For example, the verb *teem* is used to mean to be full of or swarming with something to refer to the diversity of wildlife in Everglades National Park:

Visitors to the rugged wilderness, often referred to as a "river of grass," will find an environment like few others. It teems with birds, fish, reptiles and rare mammals [13].

On ShareAmerica, verbs like *spot* and *glimpse* frame wildlife as a precious, fleeting treasure, promoting an appreciation for nature through eco-tourism rhetoric. These verbs act as a rhetorical appeal to emotion, highlighting the joy of observing animals. For example:

Early morning and evening offer hikers the best opportunities to spot wildlife including bighorn sheep, black bears, deer and peregrine falcons – the fastest animal in the world... [14].

The Grand Canyon is one of the few places to glimpse the rare California condor, North America's largest land bird [15].

The verb *protect* becomes the keyword. For example:

The park, which is part of a much larger wetlands region, was also established to protect important habitats for wading birds, such as flamingos [13].

The metaphor of *home* is used to imply that the country acts as a natural habitat, protector, and sanctuary for its wildlife and ecology

Wildlife viewing opportunities abound as Acadia is home to myriad animals including deer, seals, porcupines, loons and bald eagles... [15].

Shenandoah is home to black bears, bobcats and deer, as well as dozens of bird species [16].

The noun *national park* has conceptual significance in the organization of nature conservation. The platform celebrates the diversity of the 63 national parks and hundreds of other protected sites that showcase America's natural beauty and cultural history:

The United States is home to 63 national parks and hundreds of other protected sites that showcase America's natural beauty and cultural history.

These parks and sites cover 34 million hectares (85 million acres) of protected land, preserving stunning landscapes, historic monuments and national treasures like the Grand Canyon [17].

The metaphor of *home* in that sentence assigns the emotional and relational qualities of a personal residence to the US.

ShareAmerica highlights the foundational role of U.S. presidents, from Abraham Lincoln to modern leaders, in creating and preserving national parks. For example:

Carleton Watkins' images of the Yosemite Valley in the 1860s are believed to have moved President Abraham Lincoln to sign the Yosemite Act of 1864, protecting the landscape as a state park [14].

The world's first national park was created on March 1, 1872, when President Ulysses S. Grant signed the Yellowstone National Park Protection Act [18].

Established by President William McKinley, Mount Rainier became America's fifth national park in 1899 [19].

Quotations of US presidents play a significant role. The use of quotations in public diplomacy is a strategic communication tool that legitimizes state messages. For example:

When President Theodore Roosevelt first saw the Grand Canyon in 1903, he proclaimed, "Leave it as it is. You cannot improve on it. The ages have been at work on it, and man can only mar it." Roosevelt's vision became a reality when the canyon in northern Arizona became a national park in 1919 [15].

In May 1926, President Calvin Coolidge answered calls to set aside eastern natural landscapes as national parks for the enjoyment of future generations... "There is healing in the trees for tired minds and for our overburdened spirits," Coolidge once said. "There is strength in the hills, if only we will lift up our eyes" [16].

On ShareAmerica, the U.S. Department of State's platform for global communication, nature is also consistently framed through its intersection with human lives.

National parks and wilderness areas are portrayed as spaces where people can view and enjoy the beauty of US nature. To describe beauty, the stories use metaphors and epithets. In stories, a wide range of epithets is used. Epithets enrich language by highlighting key characteristics, adding vivid imagery, and shaping the audience's emotional or cultural perception. For example, in the following sentence, the phrase *imposing landscapes* functions as an epithet:

Named for its towering, snow-capped volcano, Mount Rainier National Park in the Cascade Mountains of Washington state enchants visitors with scenic drives and hikes through one of the Pacific Northwest's most imposing landscapes [19].

In a rhetorical context, an epithet is an adjective or descriptive phrase attached to a noun to characterize, evaluate, or highlight a specific quality. Because an adjective adds emotive, subjective description rather than just a dry, factual attribute, it acts as an epithet. *Imposing* means grand, dignified, or impressive, making this phrase a highly effective tool for creating a majestic or intimidating atmosphere. It is used to evoke a sense of grandeur in the scenery being described.

In the next sentence, the phrase *crystal waters* functions as an epithet:

Glacier National Park's rugged natural landscape of soaring mountain peaks and crystal waters is a majestic work of nature [12].

The phrase *crystal waters* emphasizes clarity, purity, and transparency. In the next example, the adjective *blue* is added to describe a lake:

The 10-mile (16-kilometer) round trip crosses elevated trails over crystal blue lakes while gaining elevation and passing mountain views and wildflowers [12].

Waters are also described as *turquoise*:

Other long hikes lead to Iceberg Lake, which features chunks of ice floating in turquoise waters [12].

The phrase *turquoise waters* beautifully captures the lake's nature. The waterfalls are described as *scenic*:

Going-to-the-Sun Road's other stopping points access scenic waterfalls and multicolored rock formations [12].

Scenic is an adjective that describes waterfalls, highlighting their natural beauty and picturesque qualities. The adjective *majestic* serves as an epithet in the phrase *majestic mountains*, vividly highlighting the grandeur and impressiveness of the mountains:

Majestic mountains and summer blossoms [19].

The stories also employ vivid metaphors. Vivid metaphors act as cognitive and emotional bridges, transforming abstract or purely observational descriptions of nature into relatable, visceral experiences.

Personification, a type of metaphor, is used to present the US's nature to a global audience. For example:

National parks celebrate America's natural beauty [17].

Parks are given the human ability to *celebrate*. Parks preserve and display landscapes, while people celebrate when they visit and appreciate them.

The heart of Acadia is Sieur de Monts springs, a historic landmark near cultivated gardens [20].

The phrase *the heart of Acadia* is a metaphor that uses the physical human heart as a figurative stand-in for a different concept. Rather than referring to a biological organ, *the heart* represents the geographic center of Acadia:

Glacier joined other western wonders like Yellowstone and Yosemite as a national park in 1910 [12].

Describing the park as *joining* others treats it as an active participant or a personified traveler entering a social space.

The lexeme *paradise, a place of great happiness where everything is exactly as people would like it to be*, is often used to describe the US nature:

A photographer's paradise [14].

The phrase *a photographer's paradise* describes a place offering an endless supply of visually striking or beautiful locations that practically guarantee great photographs. In the next example, the lexeme *paradise* refers to flowers:

Virginia's floral paradise [16].

It suggests that the beauty, fragrance, and color of the flowers are so overwhelming and harmonious that the space feels completely removed from the troubles of the real world. In the next example, the metaphor of *the symphony of yellows, oranges and reds* equates visual colors to a musical performance:

...drawing visitors from around the world to witness the symphony of yellows, oranges and reds [20].

It compares the vibrant, warm colors of autumn leaves to a harmonious orchestra, suggesting that the colors blend together and evoke emotion, just as a beautiful piece of music does.

Nature is also presented in the context of active interaction between people and the outdoors through sports. The U.S. Department of State's platform, ShareAmerica, highlights how sports foster a profound connection to the outdoors. Through storytelling and imagery, the platform emphasizes environmental engagement, showing how outdoor pursuits – from mountaineering to running – allow sportspeople and adventurers to experience natural landscapes. For example:

Shenandoah National Park draws lovers of fall foliage to Virginia each autumn, while Mammoth Cave National Park in Kentucky offers hiking, canoeing and underground adventure ... A 90-minute drive from either Louisville, Kentucky, or Nashville, Tennessee, the park in rural Kentucky offers hiking, canoeing, camping and cabins and, of course, cave tours. [16].

Activities include hiking the Bright Angel Trail to the canyon floor, rafting the Colorado River and spotting wildlife [15].

The lexeme *ingenuity* takes on key significance:

Ingenuity brought Glacier National Park to the people

...But American ingenuity allows the park's 3 million annual visitors to get up close to Glacier's beautiful interior [12].

Ingenuity refers to the creative human effort and civil engineering required to carve roads through the treacherous, ice-capped Rocky Mountains

On the platform ShareAmerica, natural symbols represent American values. ShareAmerica, the U.S. Department of State's platform, showcases how natural symbols reflect core American values to global audiences. These symbols serve as enduring representations of freedom, strength, and independence.

The bald eagle, chosen as the national bird in 1782, symbolizes strength, courage, and independence. It reflects the nation's commitment to self-reliance and liberty.

It's official: The bald eagle is America's national bird [21].

In the following examples, the phrase *Founding Fathers* or simply *Fathers* refers to the group of political leaders and statesmen who led the American colonies to independence from Great Britain, helped draft the Declaration of Independence, and drafted the U.S. Constitution:

When designing the Great Seal of the United States, the Founding Fathers wanted a symbol to convey the strength and independence of the new nation. So they chose the bald eagle...Fathers chose the bald eagle to represent their nation because the bird is indigenous to North America, according to Jack E. Davis, author of The Bald Eagle: The Improbable Journey of America's Bird. But by the 20th century, bald eagles' numbers in the wild had declined from habitat loss, illegal hunting and the pesticide DDT [21].

Using the *Founding Fathers* to refer to early American presidents is a stylistic device combining metonymy and a conceptual metaphor. Metonymy is a figure of speech where an attribute or an associated phrase replaces the actual name of a person or object. By calling early leaders like George Washington and Thomas Jefferson the *Founding Fathers*, their historical role as the architects of the nation is used as a stand-in to identify them collectively. The family metaphor draws on the conceptual metaphor of a nation as a family, in which the leaders are referred to as the *Fathers* of the country's government and its constitutional framework.

In the following example, the phrase *spotting a bald eagle in its natural habitat* is used:

The National Eagle Center, located in Wabasha, Minnesota, showcases bald eagles and highlights their connection to American values of freedom and courage. Visitors can meet live birds and, in the summer, take river cruises to spot bald eagles in their natural habitat [21].

The phrase *spotting a bald eagle in its natural habitat* carries immense rhetorical value. As a symbol, the bald eagle bridges the gap between civic rhetoric and environmental persuasion. Seeing a wild eagle evokes patriotism. It visually grounds the nation's ideals of freedom and power.

The American Bison is the national mammal; the bison symbolizes the resilience of the American spirit and the nation's commitment to conservation. Bronze monuments devoted to bison are created, and exhibitions are organized:

New bison exhibition celebrates an American icon

A trio of monumental bronze bison installed outside the Smithsonian's National Museum of Natural History in Washington honors North America's largest land animal on the occasion of the United States' 250th anniversary The bison was named the country's official national mammal in 2016. ... A symbol of strength and resilience [22].

In the story *How the bison became the U.S. national mammal* it is highlighted that *in the late 19th century, Americans fell in love with bison*:

At some point in the late 19th century Americans fell in love with bison – the massive, shaggy animals sometimes called buffaloes [23].

The phrase *Americans fell in love with bison* rhetorically traces the dramatic shift in U.S. cultural attitudes – from the late 19th-century mass slaughter of the animals to modern national reverence. It transforms a historical narrative of near extinction into a metaphor for national resilience, conservation, and the iconic spirit of the American West. While the phrase frames this love through the lens of conservation efforts, it also highlights the renewed respect for the animal's deep spiritual and practical significance to Native American cultures:

Bison: Standing Strong features sounds of the bison's prairie habitat in the Great Plains of the Central United States and explores the animal's connection to the culture of Native American tribes that hunted bison for food and clothing for thousands of years. The exhibition also features Native American art, tools and a toy shaped like a bison [22].

The platform highlights the role of President Theodore Roosevelt as a *bison booster*. A *bison booster* refers to his pivotal role in spearheading the 20th-century American conservation movement to save the bison from extinction. It positions him rhetorically as both a savior of the species and an architect of modern American national identity.

Then-President Theodore Roosevelt became a bison booster – he helped form the American Bison Society in 1905 and urged Congress to set aside land for the preservation of the herds...

It would take another century for Congress in 2016 to pass legislation making the bison the national mammal. There are now some 400,000 bison roaming the American grasslands [23].

The story *How the Bison Became the U.S. National Mammal* connects modern environmental preservation to Roosevelt's progressive era legacy, framing the continued survival of these noble and beautiful creatures as an essential element of American identity.

The platform ShareAmerica also uses natural symbols to present U.S. international relations. Diplomacy through natural symbols uses the universal language of ecology, flora, and fauna to build international relations and project soft power. Natural symbols serve to bridge cultural divides and establish a visual baseline for diplomacy. The platform shares the story of the exchange of cherry and dogwood trees between the US and Japan:

The U.S. and Japan utilize reciprocal gifts of trees, such as the iconic cherry blossoms in Washington, D.C., to symbolize and strengthen their enduring alliance. This botanical diplomacy includes the 1912 gift of over 3,000 cherry trees to the U.S. and a 2026 gift of 250 trees, reciprocated by the U.S. with dogwood trees in 1915 [24].

Botanical diplomacy is used by countries to facilitate diplomatic engagement, showcase their cultures, and promote universal principles.

The platform quotes Donald Trump, the US President:

"For more than a century, this magnificent explosion of pink and white has graced America's capital," the president said at the White House. These trees are "a living symbol of the cherished friendships between two of our world's most extraordinary nations" [24].

The metaphorical, *magnificent explosion of pink and white* symbolizes enduring U.S.-Japan friendship and international cooperation. It leverages soft power to frame the bilateral relationship as historically significant and aesthetically positive, marking the 250th anniversary of the United States.

Conclusions. The study shows that the frame built into stories for an international audience about U.S. nature is multi-aspect. The study has identified the following aspects in the frame structure: the aspect of biodiversity and protection of U.S. nature; the aspect of the opportunity to enjoy the beauty of the U.S. nature; the aspect of the opportunity to interact with nature through sports; the aspect of nature symbols representing American values; and the aspect of diplomacy through natural symbols.

This multi-aspect frame highlights how narratives for a global audience utilize U.S. nature as a flexible tool for both domestic promotion and global public relations. By balancing ecological preservation with international messaging, American landscapes are depicted as both a national treasure and an instrument of international engagement: biodiversity and protection showcase U.S. national parks and wildlife preserves as vital ecosystems, emphasizing conservation efforts and environmental stewardship; enjoyment of beauty highlights the aesthetic value of American landscapes, portraying nature as a scenic retreat and a source of wonder; interaction with nature through sports frames American nature as an active ground for outdoor recreation and adventure; natural symbols of American values are used to reflect deeply held American ideals like freedom and endurance; diplomacy through natural symbols employs nature as a soft power tool to build international partnerships, foster goodwill, and communicate diplomatic intentions on the global stage.

Rhetorical devices are used in the implementation of all aspects of the frame. Metaphors and epithets are core rhetorical devices used on ShareAmerica to promote American nature and environmental conservation. By transforming abstract concepts and natural landscapes into vivid imagery, these devices evoke emotional resonance and foster global appreciation for ecology.

The prospects of the research consist of further studies of the rhetorical framing of other topics, such as nations' history, modernity, and culture in public digital diplomacy discourse. Expanding the scope of rhetorical framing analysis to include topics like history, modernity, and culture is a critical next step in digital diplomacy research. It helps explain how nations use participatory platforms to construct and project their desired identities on the global stage.

Bibliography:

1. Краснопольська Т.М., Милосердна І.М. Цифрова дипломатія як основа нової публічної дипломатії. Актуальні проблеми політики. 2022. Вип. 69. С. 13–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2022_69_4 (Date of access 01.06.2026)
2. Kos-Stanišić L., Car V. The use of soft power in digital public diplomacy: the cases of Brazil and India in the EU. *Politička misao*, 2021, vol. 58, no. 4, pp. 169–192. *Hrčak*, <https://hrak.srce.hr/en/257160> (Date of access 05.06.2026)
3. Nye, J.S.Jr. Soft power and public diplomacy revisited. *The Hague Journal of Diplomacy*, 2019, 14(1-2), pp. 7–20. https://brill.com/view/journals/hjd/14/1-2/article-p7_2.xml (Date of access 01.03.2026)
4. Кут М. О. Цифрова дипломатія Міністерства закордонних справ України: поточний стан і перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2025. № 80, DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-63> (Date of access 03.04.2026)
5. Кононенко В. П., Комарова Т. Г. Цифрова дипломатія як засіб стратегічної комунікації держави. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2024. Вип. 45. С. 15–20. URL: [doi.org.](https://doi.org/) (Date of access 04.05.2026)
6. Mor B.D. The Rhetoric of Public Diplomacy and Propaganda Wars: A View from Self-Presentation Theory. *European Journal of Political Research*, 2007, vol. 46, no. 5, pp. 661–685. <https://www.diplomacy.edu/resource/the-rhetoric-of-public-diplomacy-and-propaganda-wars-a-view-from-self-presentation-theory/> (Date of access 04.05.2026).
7. Manor, Ilan. *Are We There Yet: Have MFAs Realized the Potential of Digital Diplomacy?* 2016, Boston: Brill, 116 p.
8. Sielska Z., Robak A. Digital public diplomacy and Twiplomacy during the COVID-19 pandemic: emotional engagement and political communication in Poland and Serbia. *Cogent Arts & Humanities*, 2026, 13:1, 2639324, DOI: 10.1080/23311983.2026.2639324 (Date of access 10.05.2026).
9. Скрябіна В. Б. Персуазивний компонент цифрової публічної дипломатії. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2019. № 4. С. 249–259. DOI: 10.31866/2616-745x.4.2019.177655. (Date of access 15.05.2026).
10. ShareAmerica <https://share.america.gov/about-us/> ((Date of access 01.06.2026).
11. Kuypers J.A. Framing Analysis from a Rhetorical Perspective. *Doing News Framing Analysis*. 2010, pp. 286–311, New York: Routledge.
12. Lambert B. Ingenuity brought Glacier National Park to the people. ShareAmerica, June 25, 2026. <https://share.america.gov/ingenuity-brought-glacier-national-park-to-people/> (Date of access 28.06.2026).
13. ShareAmerica Experience the wildlife at Everglades National Park. May 27, 2026 <https://share.america.gov/experience-wild-life-everglades-national-park/> (Date of access 02.06.2026).
14. Lambert B. Natural wonders abound in tranquil Yosemite. ShareAmerica, April 22, 2026 <https://share.america.gov/natural-wonders-abound-tranquil-yosemite/> (Date of access 15.05.2026).
15. ShareAmerica The Grand Canyon dazzles year-round. March 23, 2026 <https://share.america.gov/grand-canyon-dazzles-year-round/> (Date of access 25.05.2026).
16. Lambert B. Sparkling caves, fall color. ShareAmerica, May 26, 2026 <https://share.america.gov/eastern-us-national-parks-captivate-with-sparkling-caves-fall-color/> (Date of access 15.06.2026).
17. Kirschner N. National parks celebrate America's natural beauty. ShareAmerica, February 20, 2026. <https://share.america.gov/national-parks-celebrate-americas-natural-beauty/> (Date of access 15.04.2026).
18. ShareAmerica. Yellowstone: The world's first national park. March 17, 2026 <https://share.america.gov/yellowstone-worlds-first-national-park/> (Date of access 15.05.2026).
19. Mosen L. Mount Rainier boasts volcanic peaks, vivid meadows. ShareAmerica, June 18, 2026 <https://share.america.gov/mount-rainier-boasts-volcanic-peaks-vivid-meadows/> (Date of access 26.06.2026).
20. Kirschner N. Acadia National Park: An island of heaven on earth. ShareAmerica, May 13, 2026 <https://share.america.gov/acadia-national-park-an-island-of-heaven-on-earth/> (Date of access 26.05.2026).
21. Mosen L. The bald eagle is America's national bird. ShareAmerica, December 5, 2025. <https://share.america.gov/its-official-bald-eagle-americas-national-bird/> (Date of access 26.05.2026).
22. Mosen L. New bison exhibition celebrates an American icon. ShareAmerica, May 7, 2026. <https://share.america.gov/new-bison-exhibit-celebrates-american-icon/> (Date of access 26.05.2026).
23. Hoskinson Ch. How the bison became the U.S. national mammal. ShareAmerica, September 2, 2025. <https://share.america.gov/how-bison-became-us-national-mammal/> (Date of access 20.05.2026).

24. Lambert B. U.S.-Japan ties bloom eternal with gifts of trees. ShareAmerica, March 27, 2026 <https://share.america.gov/us-japan-ties-bloom-eternal-with-gifts-of-trees/> (Date of access 26.04.2026).

Моїсєєнко О. Ю. Фреймінг природи США в дискурсі цифрової публічної дипломатії на платформі ShareAmerica

Анотація. Цифрова публічна дипломатія – це використання урядами інтернету, соціальних мереж та онлайн-платформ для безпосередньої комунікації з громадськістю інших країн. Вона має на меті впливати на громадську думку, покращувати імідж країни у світі та досягати зовнішньополітичних цілей шляхом взаємодії в онлайн-просторі. Цифрова публічна дипломатія може слугувати практичним інструментом, який держави використовують для проєктування та посилення своєї м'якої сили. М'яка сила – це здатність впливати на інших шляхом привабливості та переконання, а не примусу. Природа є ключовим інструментом м'якої сили, що формує позитивний імідж держави через екологію, ландшафти та дику природу. Мета статті – дослідити мовний фреймінг природи США на онлайн-платформі ShareAmerica. ShareAmerica – це офіційна платформа публічної дипломатії Державного департаменту США для оприлюднення історій і візуальних матеріалів про американське суспільство, культуру й повсякденне життя, а також про принципи, що лежать в основі зовнішньої політики країни та її взаємодії зі світом. Дослідження того, як на платформі ShareAmerica подається образ

природи США, є важливим, оскільки воно демонструє, як американська м'яка сила використовує наративи про природу для формування глобального іміджу країни. Лінгвістичний аналіз цього дослідження ґрунтується на риторичній версії аналізу фреймінгу та зосереджується на риторичних засобах. Досліджуються історії про природу США, розміщені на платформі ShareAmerica протягом 2025–2026 років. Дослідження демонструє важливу роль мовних риторичних засобів у дискурсі публічної цифрової дипломатії. Дослідження засвідчує, що фрейм, сформований у наративах про природу США, є багатоаспектним. У структурі цього фрейму виокремлено такі аспекти: біорізноманіття та охорона природи США; можливість насолоджуватися красою природи США; можливість взаємодії з природою через заняття спортом; використання природних символів для представлення американських цінностей; а також дипломатія за допомогою природних символів. У реалізації всіх аспектів цього фрейму застосовуються риторичні засоби.

Ключові слова: природа, цифрова публічна дипломатія, м'яка сила, фреймовий аналіз, риторичні засоби, платформа ShareAmerica.

Дата першого надходження статті до видання: 10.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Павлова О. І.,*кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри романо-германської філології
філологічного факультету**Рівненського державного гуманітарного університету
<https://orcid.org/0000-0003-4801-7680>*

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Анотація. Стрімкий розвиток технологій швидкого інтелекту зумовлює безперервне поповнення англійської термінології новими лексичними одиницями, тому виникає гостра необхідність фіксації, систематизації та лінгвістичного аналізу терміносистеми ШІ для забезпечення ефективної наукової та професійної комунікації. Стаття присвячена комплексному дослідженню лінгвістичних характеристик англійської термінології у сфері штучного інтелекту. Метою дослідження є виявлення ключових структурно-семантичних особливостей термінів ШІ в сучасному науковому й медійному дискурсах. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс методів: метод суцільної вибірки, метод лінгвістичного опису, морфемний аналіз термінів-слів, синтаксичний аналіз термінів-словосполучень, дефініційний аналіз, кількісні підрахунки. У статті досліджено можливість чітко простежити дати виникнення базових термінів та ідентифікувати авторів конкретних термінів. Проаналізовано наявність епонімічних термінів, які названі на честь учених та дослідників, що є яскравою рисою цієї терміносистеми. Визначено масштаб запозичень термінів з інших галузей (математика, нейробіологія, лінгвістика, філософія та етика), їх метафоризацію та адаптацію в терміносистемі штучного інтелекту. Наведено розроблену структурну класифікацію, яка включає такі структурні класи термінів: терміни-непохідні слова, терміни-похідні слова, терміни-складні слова, терміни-аббревіатури та терміни-словосполучення. Систематизовано ШІ-терміни за тематичними розрядами: машинне навчання, глибоке навчання та нейронні мережі, генеративний штучний інтелект, обробка природної мови, етика та безпека штучного інтелекту. Дослідження засвідчило, що англійська терміносистема ШІ відрізняється динамічністю, гібридним характером та високим рівнем міждисциплінарності. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання для укладання термінологічних словників, у перекладацькій практиці та викладанні англійської мови для спеціальних цілей (ESP).

Ключові слова: штучний інтелект (ШІ), англійська термінологія, метафоризація термінів, епонімічні терміни, структурні класи термінів, тематичні розряди термінів.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вивчення англійських терміносистем залишається важливим напрямом у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Це пов'язано з тим, що англійська мова на сьогоднішній день виконує роль провідної мови для міжнародних досліджень у різних галузях науки та технологій. Знання специфічних терміносис-

тем, характерних для цієї мови, значно сприяє інтеграції фахівців у глобальну професійну спільноту.

Дослідження терміносистеми штучного інтелекту в англійській мові є надзвичайно актуальним на сьогоднішній день. Ця терміносистема вважається однією з наймолодших у своїй сфері; вона вирізняється своєю динамічністю і швидкими темпами розвитку. Кожного дня вона збагачується новими термінологічними одиницями, які пристосовуються до змінних потреб і технологічних новацій, що робить її дослідження життєво важливим для мовознавців та спеціалістів у цій галузі. Дослідження цієї терміносистеми сприятиме вивченню новітніх мовних процесів та явищ, стандартизації національних словників термінів у сфері ШІ, удосконаленню лінгвістичних моделей для машинного перекладу та аналізу текстів, а також розробленню ефективних лінгвістичних алгоритмів.

Аналіз останніх досліджень з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Англійську термінологію штучного інтелекту в Україні вивчають як на державному, так і на академічному рівні. Міністерство цифрової трансформації України разом з фахівцями експертно-консультаційного комітету з розвитку ШІ створили Словник термінів у сфері ШІ у 2024 році [1]. У словнику термінів зі штучного інтелекту є 106 найактуальніших термінів-слів та термінів-словосполучень. Він об'єднує технічні та юридичні поняття, обов'язково надаючи англійські відповідники для кожного українськомовного терміна. У 2026 році Міністерство цифрової трансформації оновило Словник термінів зі штучного інтелекту, доповнивши його 40 актуальними поняттями, які відображають сучасні технологічні тренди та міжнародні підходи до регулювання ШІ [2]. Документ планують регулярно оновлювати та доповнювати новими поняттями відповідно до розвитку технологій, професійної практики та міжнародних стандартів.

На академічному рівні терміносистему ШІ на матеріалі англійської мови плідно вивчають українські дослідники В.Д. Сліпечка [3], М.А. Семенова [4], Е.О. Куц, Ю.А. Гамаль [5], І.М. Калиновська, О.О. Карпіна, О.О. Рогач [6] та ін.

Праця В.Д. Сліпечкої, одне з найгрунтовніших українських досліджень термінології у сфері ШІ, присвячено лінгвостатистичному дослідженню структурних і термінотвірних характеристик термінів у англійських текстах стосовно сфер штучного інтелекту, матеріалознавства й обробки металу, аерокосмічної технології, фінансово-економічної справи [3]. У цій науковій праці проведено зіставний аналіз особливостей структури та термінотворення трьох категорій термінів, а саме:

інтрагалузових, екстрагалузових та загальнонаукових у вищезазначених чотирьох сферах. За результатами дослідження запропоновано тезу про існування взаємозв'язку між структурними, терміноотвірними характеристиками та категорією термінів, їх галузевою належністю. У науковій розвідці встановлено, що відмінності між термінологіями різних наукових дисциплін зумовлюються, перш за все, позамовними чинниками, пов'язаними зі специфікою предметної галузі, яка обслуговується відповідною дисципліною, концептуальним апаратом цієї дисципліни [3].

Дослідження М.А. Семенової спрямовано на системний аналіз лінгвокогнітивних механізмів словотвору, задіяних при формуванні лексичних інновацій у графічних інтерфейсах інтелектуальних систем, виявлення продуктивних словотворчих моделей (семантичного, морфологічного та синтаксичного способів термінотворення), укладання переліку комунікативно-прагматичних функцій неологізмів логосфери комп'ютерного дискурсу [4, с. 2].

Праця Ю.А. Гамаль, Е.О. Куц акцентує увагу на дослідженні англomовної термінології галузі швидкого інтелекту, зокрема проводиться аналіз фактів з історії її розвитку та його етапи, окрема увага приділяється аналізу термінологічних одиниць грецько-латинського походження [5, с. 105], переважна більшість з яких є загальнонауковими та міжгалузевими. Появу таких одиниць у складі термінології штучного інтелекту вчені пояснюють не тільки інтегративним і міждисциплінарним характером галузі, але й тим, що дослідження інтелекту розпочалося ще за часів Античності [5, с. 108].

Розвідка І.М. Калиновської, О.О. Карпіної, О.О. Рогач базується на розгляді неологізмів англійської термінології штучного інтелекту і зосереджує свою увагу на стратегіях та практиках перекладу цієї термінології українською мовою [6]. У науковій праці встановлено домінування калькування як основної перекладацької стратегії, а також значне застосування транскодування, описового, метафоричного та гібридного переносу. Науковцями сформульовано принципи адаптації англomовних неологізмів до норм української мови: системності, милозвучності, мотивованості, економії мовних засобів та прозорості семантики [6].

Не зважаючи на те, що вже існує кілька змістовних досліджень англomовної термінології штучного інтелекту українських лінгвістів та перекладачів, цю роботу потрібно постійно продовжувати. По-перше, це важливо, оскільки сфера ШІ швидко розвивається, а початкова документація та наукові прориви зазвичай доступні англійською мовою. Розуміння оригінальних джерел допоможе уникнути погіршень, некоректних кальок чи помилкових версій у професійних текстах. По-друге, аналіз нових лексикографічних матеріалів слід здійснювати через вивчення сучасних глосаріїв, які публікуються такими компаніями, як *Open AI* або *Google DeepMind*. По-третє, дослідження механізмів створення термінів в цій галузі технологій, тобто аналіз процесу виникнення нових понять в англійській мові (конверсія, аббревіація, семантична деривація, синтаксичне термінотворення тощо), є вкрай важливим для їх коректної адаптації українською мовою.

Формулювання мети статті. Метою статті є комплексне дослідження англomовної термінології штучного інтелекту, що включає визначення сутності галузі ШІ, виявлення лінгвістичних особливостей терміносистеми ШІ із врахуванням їхньої

еволюції та міждисциплінарних зв'язків, а також вивчення структурно-тематичної організації терміносистеми.

Матеріал дослідження – 230 англomовних термінів штучного інтелекту, відібраних методом суцільної вибірки зі сфери фіксації, тобто словників [1, 2]. Методи, які використані у роботі, включають метод лінгвістичного опису, морфемний аналіз термінів-слів, синтаксичний аналіз термінів-словосполучень, кількісні підрахунки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сфера штучного інтелекту охоплює широкую сферу знань, що включає в себе не тільки дослідження того, як працює людський мозок, але й також розроблення інтелектуальних сутностей – агентів, які будуть здатні вирішувати, як їм ефективно діяти у найрізноманітніших, і навіть не знайомих їм ситуаціях. Наразі ведуться дослідження в царині штучного інтелекту, що робить її однією із галузей науки, що стрімко розвиваються [7, с. 11]. «Тематика штучного інтелекту на даний час охоплює великий перелік наукових напрямів, від таких загальних задач як навчання, міркування, сприйняття, до більш конкретних прикладних застосунків, як доведення математичних теорем, водіння автомобілів або діагностика захворювань. Дослідження в галузі штучного інтелекту можуть бути використані при вирішенні будь-якої інтелектуальної задачі, оскільки цю сферу можна розглядати як універсальну та міждисциплінарну» [7, с. 11]. Слід додати, що наукова галузь штучного інтелекту народилась у 1956 році.

Термінологія штучного інтелекту являє собою упорядковану систему термінів, що описують процеси створення, навчання та використання комп'ютерних систем, які можуть вирішувати завдання, зазвичай виконувані людським розумом. Вона є наймолодшою й найдинамічнішою серед сучасних англomовних термінологій, яка швидко розвивається, постійно збагачуючись новими термінами, що відображають прогрес у цій галузі знань і технологій.

Дослідження свідчить, що одна з визначних лінгвістичних особливостей англійської терміносистеми у галузі штучного інтелекту полягає в тому, що окремі терміни мають конкретну дату виникнення та відомих авторів. Для сфери ШІ це абсолютно природно, оскільки терміносистема є відносно молодю, і точний час появи кожного поняття й відповідного терміна можна простежити.

Розглянемо декілька англomовних термінів ШІ.

Термін *artificial intelligence* (штучний інтелект) був введений американським інформатиком Джоном Маккарті, який вперше використав його у серпні 1955 року під час подання заявки на грант для організації Дартмутської конференції.

Авторами концепції та самого терміна *heuristic search* (евристичний пошук) в інформатиці вважаються вчені Алан Ньюелл та Герберт Саймон, які розробили цю методологію в 1955–1956 роках.

Термін *perceptron* (перцептрон) в галузі штучного інтелекту запропонував нейрофізіолог та дослідник Френк Розунблатт у 1957 році.

Термін *machine learning* (машинне навчання) був запропонований Артуром Семюелем, одним з піонерів у розробці комп'ютерних ігор, у 1959 році.

Термін *expert system* (експертна система) утворили вчений-інформатик Едвард Фейгебаум та генетик Джошуа Ледер-

берг, які розпочали роботу над першою експертною системою в 1965 році.

Щодо терміна *deep learning* (глибоке навчання), то його запровадила дослідниця Ріна Дехтер у 1986 році для ширшої спільноти, яка займається машинним навчанням. У контексті нейронних мереж цей термін почав активно використовуватися з 2000 року завдяки роботам Ігоря Айзенберга та його колег.

Слід зазначити, що термінологія III англійської мови містить ще чимало термінів, які мають точні дати виникнення та відомих авторів, наприклад: *chatbot*, *artificial general intelligence*, *generative AI*, *transformer*, *backpropagation*, *convolutional neural network*, *reinforcement learning* та інші.

Дослідження показує, що ще однією цікавою лінгвістичною рисою англійської терміносистеми в галузі штучного інтелекту є наявність в ній епонімічних термінів, тобто таких, що названі на честь видатних науковців, які здійснили значний внесок у розвиток обчислювальних технологій. Найвідомішими прикладами є: *Markov chain* (ланцюг Маркова), *Bayesian network* (Бассова мережа), *Turing test* (тест Тюрінга), *Viterbi algorithm* (алгоритм Вітербі), *hidden Markov model* (прихована модель Маркова), *Hebbian learning* (навчання Гебба), *Alexnet* (згортова нейронна мережа), *Hopfield network* (мережа Гопфілда), *Mamdani system* (архітектура Мамдані), *Kalman filter* (фільтр Калмана), *Levenshtein distance* (метрика Левенштейна), *Kullback-Leibler divergence* (відстань Кульбака-Лейблера) і т. ін. Слід підкреслити, що використання епонімічних термінів в терміносистемі III пояснюється метою збереження історичного внеску вчених.

Не менш важливою лінгвістичною особливістю англійської терміносистеми в сфері штучного інтелекту, як демонструє дослідження, є активне запозичення термінів з інших терміносистем. Ці терміни зазвичай зазнають зміни значення через метафоричне переосмислення, що дає змогу ефективно використовувати їх у новому контексті. Ця особливість терміносистеми зумовлена комплексним та міждисциплінарним характером штучного інтелекту як академічної дисципліни.

Дослідження показує, що терміносистема III англійської мови переважно запозичує терміни математики, нейробіології, лінгвістики, філософії та етики.

Оскільки термінологія штучного інтелекту ґрунтується на лінійній алгебрі, теорії ймовірностей та математичному аналізі, терміни з цих наукових дисциплін набули нового практичного значення. Вони перетворилися з пасивних інструментів обчислювання в активні засоби, які описують процеси навчання та генерації інформації. Розглянемо деякі математичні терміни, які стали частиною терміносистеми III. У математиці термін *weights* (ваги) означає «коефіцієнти, що визначають ступінь важливості певного числа чи елемента у рівнянні», водночас, у сфері штучного інтелекту його значенням є «числові параметри, які нейронна мережа коригує під час навчання»; термін *tensor* (тензор) у математиці описує «геометричний об'єкт, що описує лінійні співвідношення між геометричними векторами, скалярами та іншими тензорами», а в терміносистемі III він трактується як «багатовимірний масив чисел, який використовується як основний формат подання даних у нейронних мережах». До інших математичних термінів, що увійшли в терміносистему III, належать такі: *hyperplane* (гіперплощина), *vector embedding* (векторне вбудовування), *matrix* (матриця), *dimensionality* (розмірність), *eigenvector* (власний вектор), *gradient*

(градієнт), *derivative* (похідна), *chain rule* (правило ланцюжка), *probability distribution* (розподіл ймовірностей), *expected value* (математичне сподівання), *loss function* (функція втрат) та інші.

Терміни з біології, нейробіології та нейрофізіології з новими значеннями інтегруються в термінологію штучного інтелекту, оскільки архітектура штучних нейронних мереж створена за образом і подобою біологічних нейронів мозку. Розглянемо деякі терміни цих наук. У біології термін *neuron* (нейрон) означає «клітину нервової системи, яка отримує електрохімічні сигнали через дендрити, інтегрує їх у тілі та передає далі через аксон», а в термінології III він трактується як «математична функція, яка отримує набір числових значень, множить їх на ваги, додає зміщення та пропускає результат через функцію активації». Термін *synapse* (синапс) у біології описує «місце контакту між двома нейронами, через яке передається імпульс», водночас, у термінології III він має таке значення: «числовий коефіцієнт, який визначає важливість або силу зв'язку між двома штучними нейронами». До інших біологічних термінів, що вкоренились у терміносистему штучного інтелекту, належать: *neuron network* (нейронна мережа), *learning* (навчання), *memory* (пам'ять), *plasticity* (пластичність), *activation* (активація), *axon* (аксон), *dendrite* (дендрит), *backpropagation* (зворотне поширення помилок), *pathways* (нейронні шляхи), *habituation* (звикання) і т. ін.

Термінологія штучного інтелекту запозичує терміни з галузі лінгвістики, оскільки сучасні великі мовні моделі створені для оброблення, розуміння та генерації людської мови. Оскільки математичні процеси в III імітують людське спілкування, розробники штучного інтелекту адаптували наявні лінгвістичні терміни для своїх потреб. У технічній площині ці терміни набувають принципово нового, «машинного» значення. У лінгвістиці термін *prompt* (запит, підказка) означає «репліку або фразу, яка спонукає співрозмовника до дії чи відповіді», водночас, у термінології III це стає «вхідним текстом, інструкцією або завданням для системи III, на які система має відреагувати шляхом генерування контенту» [2, с. 13]. У лінгвістиці термін *token* означає «мінімальну одиницю тексту (слово, морфему, чи навіть окремий звук)», а в термінології III цей термін трактується як «найменшу смислову одиницю тексту, що використовується для обробки природної мови, зокрема, великими мовними моделями» [2, с. 29]. Найвідомішими лінгвістичними термінами, адаптованими у термінології III, є *phonetics* (фонетика), *phonology* (фонологія), *morphology* (морфологія), *syntax* (синтаксис), *semantics* (семантика), *pragmatics* (прагматика), *token* (токен), *corpus* (корпус), *lemma* (лема), *lemmatization* (лематизація), *part-of-speech tagging* (морфологічне тегування), *parsing* (парсинг, синтаксичний аналіз), *discourse* (дискурс), *natural language processing* (обробка природної мови), *semantic analysis* (семантичний аналіз) та ін.

Термінологія штучного інтелекту запозичає також терміни філософії та етики, тому що розробникам III потрібен гуманітарний словник для опису процесів мислення, прийняття рішень та моральної відповідальності машин. До головних філософських та етичних термінів, що поповнили англійську термінологію III, належать такі: *agency* (агентність), *goal-alignment* (метування), *black box* (чорний ящик), *utilitarianism* (утилітаризм), *intentionality* (намісність), *machine ethics* (етика машини), *moral status* (моральний статус), *alignment* (узгодження цінностей), *accountability* (підзвітність), *fairness*

(справедливість), *transparency* (прозорість), *data privacy* (конфіденційність даних) і т. ін.

Перелічені наукові дисципліни, з яких термінологія ІІІ запозичила низку термінів, заклали фундамент термінологічного апарату штучного інтелекту. Проте цей перелік не є вичерпним, тому що галузь ІІІ є динамічною, а її словник постійно розширюється за рахунок суміжних галузей, зокрема психології, кібернетичної безпеки, цифрового права, когнітивних наук та ін.

Вивчення структури англійських термінів у галузі штучного інтелекту за допомогою морфемного та синтаксичного аналізів показало наявність у ній таких 5 структурних класів термінів:

1) терміни-непохідні слова, наприклад: *agent, claw, foom, spam, node, neuron, weights, batch, robot, label, prompt, token, model, epoch* (20 одиниць, або 8,7%);

2) терміни-похідні слова, наприклад: *alignment, resilience, clustering, layer, fairness, embeddings, robotics, inference, quantization* (50 одиниць, або 21,7%);

3) терміни-складні слова, наприклад: *sycophancy, dataset, jailbreak, wordplay, human-out-of-the-loop, forwardpass, meta-data, database* (20 одиниць, або 8,7%);

4) терміни-аббревіатури, наприклад: *AI, LLM, NLP, NSU, NLG, CNN, NNN, RAG, API, FOS, SOTA, TTS, STT, OCR, OOTB, GPU*;

5) терміни-словосполучення, наприклад: *prompt engineering, small models, stochastic parrot, biometric data, supervised learning, large language learning, automated machine learning, time series forecasting* (140 одиниць, або 60,9%).

Найпродуктивнішим структурним класом у терміносистемі виявилися терміни-словосполучення (60, 9%), що пояснюється цілісністю їхньої номінації та здатністю забезпечувати системність та однозначність термінологічних рядів.

Основними моделями творення англійських термінів-похідних слів у царині штучного інтелекту виявились такі:

1) R + S: *latency, reasoning, robotics, opacity, validation*;

2) R + S + S: *adaptiveness, vocabulary*;

3) P + R: *output, input, recall*;

4) P + R + S: *reproducibility, overfitting, prediction*;

5) R + S + S + S: *lemmatization, classification*.

Ключові моделі творення англійських термінів-складних слів у сфері штучного інтелекту є такі:

1) R + R: *feedback, firewall, sandbox, paperclips, benchmark*;

2) R + FW + FW + R: *human-in-the loop, human-on-the-loop*.

Щодо термінів-аббревіатур, слід зауважити, що вони завжди співіснують разом з повними термінами-словосполученнями, від яких походять, наприклад: *ANI = artificial narrow intelligence, ASI = artificial superintelligence, ASR = automatic speech recognition, DNN = deep neural networks*. У нашому матеріалі нараховується 30 термінів-аббревіатур, що становить 21,4% від загальної кількості термінів-словосполучень.

Продуктивними моделями творення англійських термінів-словосполучень у терміносистемі штучного інтелекту виявились такі:

1) N + N: *loss function, language model, transformer architecture*;

2) A + N: *deep fake, open source, backward propagation, small models*;

3) PII + N: *informed content, structured learning, hidden layer*;

4) A + A: *false positive, false negative, true positive, true negative*;

5) N + pr + N: *ethics by design, privacy by design, terms of service*;

6) A + N + N: *adversarial machine learning, small language model*;

7) N + N + N: *graphics processing unit, support vector machine*;

8) A + A + N: *artificial general intelligence, recurrent neural networks*;

9) A + PII + N: *retrieval augmented generation, generative pre-trained transformer* та ін.

Дослідження логічних зв'язків між поняттями, міждисциплінарних співвідношень і фахової структури знань про ІІІ дали змогу виокремити ключові тематичні розряди англійських термінів у досліджуваній терміносистемі:

1. Машинне навчання (*Machine learning*) – «галузь ІІІ, що навчається приймати рішення, налаштовуючи параметри математичних моделей відповідно до даних спостереження» [1, с. 18]. До цього тематичного розряду належать такі терміни: *supervised learning* (навчання з учителем), *unsupervised learning* (навчання без учителя), *reinforcement learning* (навчання з підкріпленням), *reward function* (функція винагороди), *overfitting* (перенавчання), *training data* (дані, на яких навчається модель), *prediction* (передбачення), *dataset* (колекція даних), *algorithm* набір математичних правил, *model* (навчена програма) і т. ін. (55 термінів / 24%).

2. Глибоке навчання та нейронні мережі (*Deep learning and Neural networks*). «Глибоке навчання – галузь машинного навчання, яка присвячена тренуванню моделей, таких як нейронні мережі, що складаються з багатьох шарів» [1, с. 10]. Цей тематичний розряд містить такі англійські терміни: *hidden layer* (прихований шар), *input layer* (вхідний шар), *output layer* (вихідний шар), *neural network* (нейронна мережа), *recurrent neural network* (рекурентна нейронна мережа), *neuron* (нейрон), *node* (вузол), *weights* (ваги), *forward propagation* (пряме поширення) та ін. (50 термінів / 24%).

3. Генеративний ІІІ (*Generative AI*) – «різновид ІІІ, який застосовується для створення нового контенту, включаючи аудіо, код, зображення, текст, відео тощо» [1, с. 9]. До цього тематичного розряду належать такі терміни: *prompt* (текстовий запит), *prompt engineering* (інжиніринг підказок), *diffusion models* (дифузійні моделі), *generative adversarial network* (генеративна змагальна мережа), *retrieval-augmented generation* (генерація, доповнена пошуком), *few-shot learning* (навчання з кількох прикладів), *fine-tuning* (тонке настроювання), *image generation* (генерація зображень), *generative pre-trained transformer* (генеративний попередньо навчений трансформер) і т. ін. (45 термінів / 20%).

4. Обробка природної мови (*Natural language processing*) – це «напрямок штучного інтелекту, який зосереджується на обробці, аналізі та генеруванні людської мови» [1, с. 22]. Технологія об'єднує інформатику та лінгвістику, даючи змогу людям спілкуватись з машинами так само, як і між собою. Цей тематичний розряд включає такі терміни: *natural language processing* (обробка природної мови), *natural language understanding* (розуміння природної мови), *natural language generation* (генерація природної мови), *tokenization* (токенізація), *stop words* (найчастіші слова в мові), *lemmatization* (лемматизація), *stemming* (відсікання закінчень слова для отримання його основи),

named entity recognition (розпізнавання іменованих сутностей), *sentiment analysis* (аналіз тональності), *word embedding* (векторне представлення слів), *corpus* (великий масив текстів), *vocabulary* (словник) та ін. (45 термінів / 20%).

5. Етика та безпека ШІ (*AI ethics and safety*) – це напрямок штучного інтелекту, який вивчає справедливість, прозорість та безпеку використання ШІ. Безпека ШІ – «властивість системи ШІ, що полягає в здатності протидіяти загрозам порушення поведінки моделі або несанкціонованого отримання даних чи параметрів під час роботи» [2, с. 6]. До цього тематичного розряду належать: *fairness* (справедливість), *transparency* (прозорість), *safety* (безпека), *accountability* (підзвітність), *human oversight* (контроль з боку людини), *data privacy* (конфіденційність даних), *robustness* (надійність), *AI audit* (аудит ШІ), *guardrails* (захисні бар'єри), *responsible AI* (відповідальний ШІ) і т. ін. (35 термінів / 14%).

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Англomовна терміносистема штучного інтелекту є однією із наймолодших і найдинамічніших термінологій. Ключовими лінгвістичними особливостями терміносистеми є можливість простеження дати виникнення і авторів утворення термінологічних одиниць; використання епонімічних термінів для вшанування пам'яті та визнання наукових заслуг учених; запозичення термінів із галузей математики, нейробіології, лінгвістики, філософії та етики для полегшення комунікації, швидкого навчання фахівців та створення інтуїтивних метафор.

Вивчення структури англійських термінів штучного інтелекту показало наявність в ній таких класів термінів: терміни-непохідні слова, терміни-похідні слова, терміни-складні слова, терміни-аббревіатури і терміни-словосполучення. Систематизація англійських термінів ШІ за тематикою дала змогу виявити такі тематичні розряди: машинне навчання, глибоке навчання та нейронні мережі, генеративний ШІ, обробка природної мови, етика та безпека ШІ.

Перспективи подальших досліджень терміносистеми штучного інтелекту вбачаємо в уніфікації термінологічних баз, вивченні новітніх неологізмів та їх когнітивному аналізі, що дасть змогу вдосконалити професійне спілкування та усунути розбіжності, що виникають через швидкий розвиток інновацій.

Література:

1. Словник термінів у сфері штучного інтелекту. Київ: Міністерство цифрової трансформації України, 2024. 37 с. URL: <https://storage.the.digital.gov.ua>
2. Словник термінів у сфері штучного інтелекту 2.0. Київ: Міністерство цифрової трансформації України, 2026. 37 с. URL: <https://storage.thedigital.gov.ua>
3. Сліпецька В.Д. Англomовна термінологія штучного інтелекту в контексті інших терміносистем (досвід лінгвостатистичного аналізу): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ. 2008. 20 с.
4. Семенова М.А. Лінгвікогнітивний словотвір у галузі штучного інтелекту на матеріалі англomовних інтерфейсів інтелектуальних систем: дис. ... доктора філософії: 035 Філологія, Луцьк, 2023. 405 с.
5. Гамаль Ю.А., Куш Е.О. Історія розвитку англomовної термінології штучного інтелекту та її одиниці грецько-латинського

походження. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Сімферополь, 2022. Том 33 (72). № 2. Ч. 1. С. 105–109.

6. Калиновська І.М., Карпіна О.О., Рогач О.О. Неологізми у сфері штучного інтелекту: стратегії та способи перекладу з англійської мови українською. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. Луцьк, 2025. Вип. 2. С. 110–116.
7. Вступ до технологій штучного інтелекту: курс лекцій: навч. посіб. для бакалаврів за освіт. програмою «Інженерія програмного забезпечення комп'ютерних систем»: уклад.: В.І. Таран, Ю.Г. Гордієнко, С.Г. Сіренко. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. 202 с.

Pavlova O. Linguistic peculiarities of English terminology in the sphere of artificial intelligence

Summary. The rapid development of artificial intelligence technologies leads to the continuous replenishment of English terminology with new lexical units, therefore there is an urgent need to fix, systematize and linguistically analyze the AI terminological system to ensure effective scientific and professional communication. The article deals with a comprehensive study of the linguistic characteristics of English-language terminology in the field of artificial intelligence. The aim of the study is to identify the key structural and semantic features of AI terms in modern scientific and media discourses. To achieve this goal, a set of methods has been applied: the method of continuous sampling, the method of linguistic description, morphemic analysis of one-word terms, syntactic analysis of multi-word terms, definitional analysis, quantitative calculations. The article has explored the possibility of clearly tracing the dates of the emergence of basic terms and identifying the authors of specific terms. The presence of eponymous terms named after scientists and researchers, which is a striking feature of this terminology system, has been analyzed. The scale of borrowing terms from other fields (mathematics, neurobiology, linguistics, philosophy and ethics), their metaphorization and adaptation in the AI terminology system has been determined. A developed structural classification which includes the following structural classes of terms: simple terms, derivative terms, compound terms, abbreviations and multi-word terms, has been presented. AI terms have been systematized by thematic categories: machine learning, deep learning and neural networks, generative artificial intelligence, natural language processing, ethics and safety of artificial intelligence. The study has shown that the English-language AI terminology system is characterized by dynamism, hybrid nature and a high level of interdisciplinarity. The practical significance of the results obtained lies in the possibility of their use for compiling terminological dictionaries, in translation practice and teaching English for Special Purposes (ESP).

Key words: artificial intelligence (AI), English terminology, metaphorization of terms, eponymous terms, structural classes of terms, thematic categories of terms.

Дата першого надходження статті до видання: 16.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Teriaiev D. O.,*PhD in Philology,**Associate Professor at the Department of East Slavic Philology
and Applied Information Studies at the Institute of Philology**Taras Shevchenko National University of Kyiv;**Lecturer at the Institute of Ukrainian Studies of the University of Prešov**<https://orcid.org/0000-0001-8667-090X>*

PHONETIC VARIATION IN CONTEMPORARY UKRAINIAN SPEECH: NORM AND COMMUNICATIVE PRACTICE

Summary. The article examines phonetic variation in contemporary Ukrainian speech in relation to linguistic norms and communicative practices. The relevance of the study is determined by ongoing processes of language change, driven by sociocultural transformations, media environments, and intensified language contact. Special attention is paid to the variability of pronunciation, stress patterns, intonation models, and the adaptation of foreign elements in modern speech. The aim of the research is to identify the main types of phonetic variation and establish their correlation with the codified norms of the Ukrainian language. The methodological framework is based on the descriptive method, elements of phonetic analysis, and a functional approach to language phenomena. The empirical material encompasses examples from both spoken and written discourse, precisely media texts, public speech, and everyday communication. The results verify that phonetic variation is an inherent feature of contemporary Ukrainian speech and manifests itself at distinctive levels, from segmental to prosodic. The study reveals tendencies toward simplification of pronunciation, variability in stress placement, and fluctuation in intonation patterns. It is contended that communicative practice often precedes normative codification or contributes to its transformation. The study concludes that phonetic variation reflects the dynamic nature of language development and plays a pivotal role in shaping modern linguistic norms. Further research prospects comprise experimental phonetic analysis and the investigation of media influence on phonetic processes.

Key words: phonetic variation, Ukrainian speech, linguistic norm, communicative practice, stress, pronunciation, intonation, phonetic adaptation, media speech, prosody.

Problem Statement. The current stage of Ukrainian language development is marked by active processes of variation, especially in spoken communication. The phonetic level of language, being one of the most dynamic, is highly sensitive to sociocultural change, the intensity of interlingual contact, and the influence of mass communication. Under these conditions, it is essential to examine the correlation between the codified linguistic norm and actual communicative practice, which increasingly reveals divergences from established orthoepic standards.

The relevance of the study lies in the need to understand contemporary phonetic processes in the context of their functioning in living speech. In public spaces, particularly in the educational environment, the media, and everyday communication, considerable diversity is observed in the pronunciation of sounds, word stress, and the intonational shaping of utterances. Phenomena such as stress fluctuation (e.g.,

zavzhdy / zavzhdy), the simplification of consonants in rapid speech, or the variability of intonation models attest to the dynamic character of the phonetic system and require systematic scholarly analysis.

The problem of phonetic variation is not new to linguistics; however, under present-day conditions, it acquires new dimensions. Traditionally, the phonetics of the Ukrainian language has been analysed from the standpoint of describing the sound system, pronunciation norms, and their codification. Simultaneously, contemporary approaches are increasingly oriented toward the functioning of linguistic units in real speech, which presupposes treating variation as a regular phenomenon rather than a deviation. Within experimental phonetics, the principal focus is on the acoustic characteristics of sounds, speech tempo, and prosodic parameters, which enables the objective recording of language change [1].

Review of Previous Research. In parallel, contemporary linguistics is actively developing research connected with linguistic norms and their transformation. Scholars emphasise that linguistic norms are not static but are shaped by the interaction between codification principles and living linguistic practice [2; 3]. A primary role in this process belongs to public speech, including that of the mass media and educational and scholarly institutions, where norms are not merely reproduced but also partially reconsidered.

Bacevych's work on communicative linguistics [4] and Bondar's description of the phonetic and orthoepic system of the modern Ukrainian literary language [5] provide the descriptive foundation for treating pronunciation norms, while Zahnitko's theoretical synthesis of contemporary linguistics [6] situates variation within a broader functional paradigm. Within Western scholarship, Laver's account of the principles of phonetics [7] and Gussenhoven's treatment of phonological structure [8] supply the instrumental apparatus for analysing segmental and prosodic variability, whereas Coupland [9] and Trudgill [10] foreground the social conditioning of stylistic and dialectal variation, and Crystal [11] situates such processes within the broader dynamics of a living standard language.

Nevertheless, despite the considerable body of work devoted to phonetics, orthoepy, and linguistic norm, the problem of a systematic analysis of phonetic variation specifically in the context of contemporary communicative practice remains insufficiently investigated. A coherent account is still lacking of how variant phonetic phenomena function across different types of speech, which of them tend to consolidate and which remain peripheral. It is precisely this gap, the absence of an integrated description linking segmental and prosodic variation with the discursive conditions of its use, that the present article seeks to address.

The necessity of studying the phonetic variation of contemporary Ukrainian speech, with due regard to its interrelation with linguistic norm and with real communicative processes, thus determines the relevance of this work. Addressing this problem clarifies the current state of the Ukrainian language's phonetic system and outlines its further development under changing linguistic conditions.

Aim and Objectives of the Study. The purpose of the study is to provide a comprehensive analysis of the phonetic variation of contemporary Ukrainian speech, taking into account the correlation between codified norm and real communicative practice.

To achieve this purpose, the following tasks are set:

1. to outline the theoretical foundations for the study of phonetic variation in contemporary linguistics;
2. to analyse the principal approaches to understanding linguistic norm and its dynamics;
3. to identify the main types of phonetic variation in contemporary Ukrainian speech (at the segmental and prosodic levels);
4. to examine the specific features of variation in stress, sound pronunciation, and intonation models;
5. to clarify the role of communicative practice in the formation and transformation of orthoepic norms;
6. to determine the tendencies in the development of phonetic processes within the contemporary linguistic environment.

The object of the study is contemporary Ukrainian spoken discourse in its normative and variant manifestations. The subject of the study is the phonetic variation of contemporary Ukrainian speech, in particular the peculiarities of pronunciation, stress, and intonation, and their functioning in real communicative practice.

Results and Discussion.

1. Theoretical foundations of phonetic variation.

Phonetic variation is one of the fundamental characteristics of any living language. Speech, as the process of realising the language system, is never entirely homogeneous, since it is produced by living people who embody individual, social, geographical, and contextual differences. In contemporary Ukrainian, this variation is particularly noticeable owing to active sociocultural change, the expansion of new communicative domains, and the intensive influence of various discourse types (public, media, digital).

In the classical linguistic tradition, phonetic norm is defined as a system of established pronunciation standards fixed in dictionaries, reference books, and textbooks [12; 13]. However, contemporary research increasingly views phonetic norm through the prism of living speech, where variation is not perceived as a deviation but as a natural element of linguistic dynamics. Communicative practice frequently precedes codification: new tendencies that arise in everyday or media communication may later be recorded as normative. This underscores that phonetic variation is not a chaotic phenomenon but a regular process of language-system development. Changes in the pronunciation of complex consonant clusters in everyday speech serve as a source of norm updating, which is later fixed in dictionaries – this is best illustrated in words such as *chesnyi*, *smiietsia*, *proiekt*.

2. Types of phonetic variation in contemporary Ukrainian speech.

Phonetic variation is realised at several levels. This article foregrounds the segmental and prosodic levels, since they most vividly demonstrate the interaction between norm and speech practice.

2.1. The segmental level.

Segmental variation covers changes in the pronunciation of individual sounds and their combinations in contemporary Ukrainian speech, namely:

- 1) simplification of consonant clusters in rapid speech: [stn] → [sn] (*chesnyi*), [zdn] → [zn] (*zdatnyi*);
- 2) reduction of unstressed vowels: the word *selo* may be pronounced with a reduced vowel, likewise *kozuhkh*, particularly in rapid everyday speech;
- 3) fluctuation in the pronunciation of borrowings and foreign-language elements: *menedzhment* ['menədʒmənt] → ['menədʒmənt] (reduced articulatory effort); *marketynh* ['ma:rkɛtɪŋ] → ['markɛtɪŋ].

These examples highlight speakers' orientation toward a general tendency observed across living languages, namely the economy of articulatory effort [7].

2.2. The prosodic level.

Prosodic variation manifests itself in changes of stress, rhythm, and intonation of speech:

- 1) stress variation: *alfavít* / *álfavit*; *pómylka* / *pomýlka*; *vesnianýi* / *vesniányi*; *závzhdy* / *zavzhdý*;
- 2) intonational variation: in public speech (lectures, television broadcasts), the intonation contour is simplified in order to speed up the assimilation of information, whereas in everyday communication, more flexible, emotionally coloured intonation models are observed.

Thus, prosodic variation ensures communicative flexibility while simultaneously meeting the social and pragmatic needs of speakers [8].

3. Phonetic variation and linguistic norm.

A key aspect of contemporary Ukrainian phonetics is the interaction between norm and variation. Norm ensures the unity, stability, and recognisability of the language by consolidating standardised pronunciation. Concurrently, variation reflects real speech processes and becomes a source for updating the norm itself. A vivid example is the change of stress in borrowed words, whereby a formerly peripheral variant gradually becomes established in standard speech owing to the frequency of its use [3]. Phonetic norm, therefore, is not a static category: it is formed through continuous interaction with communicative practice.

4. The role of communicative practice.

Communicative practice directly shapes the development of phonetic processes and the realisation of variation, depending on the communicative sphere. In public speech, during lectures, scholarly presentations, or official addresses, strict normative pronunciation clearly predominates. Media communication, in news broadcasts, television programmes, and online platforms, combines a striving for standardness with a tendency toward simplification. The greatest freedom of pronunciation and stress is admitted in everyday communication, where convenience comes to the fore. The communicative environment thus shapes adaptive pronunciation strategies in which official normativity and practical functionality interact harmoniously.

5. Tendencies in the development of phonetic processes.

The analysis of contemporary speech makes it possible to distinguish several primary tendencies, among which the simplification of articulation through the reduction of complex sound combinations stands out first, e.g., the shift from [stn] to [sn] or from [zdn] to [zn]. At the same time, considerable stress variation is observed, especially in borrowed words that have not yet undergone full cod-

ification, while in public speeches and media texts, a unification of intonation models is increasingly occurring. In addition, the level of variation is significantly influenced by the communicative environment, in which the choice between formal and informal speech determines the degree of adherence to norms. All these phenomena testify to the high adaptivity and dynamism of contemporary Ukrainian, in which phonetic variation functions not as a violation of rules but as a means of effective communication and an important indicator of real language change.

6. Phonetic variation across discourse types.

The phonetic variation in contemporary Ukrainian speech is largely conditioned by the type of discourse in which it is realised. Different communicative spheres impose unequal requirements on the accuracy, speed, and normativity of pronunciation, which directly affect the character of phonetic processes.

In educational and academic discourse, particularly in the university environment, a tendency toward maximal adherence to codified norms is observed. The speech of lecturers, teachers, and scholars is generally characterised by clear articulation, adherence to orthoepic rules, and stable stress, owing to both the need to ensure the accuracy of information transfer and the model-setting function of such speech. Nevertheless, even in this environment, elements of variation occur, conditioned by individual speaker characteristics, speech tempo, or the tendency to simplify complex sound combinations; for instance, in the course of a rapid explanation of complex material, reduction processes arise that do not always meet normative requirements but do not undermine overall intelligibility.

In media discourse, the situation is more complex and contradictory. On the one hand, journalistic speech is oriented toward normativity, since it serves as a public model. On the other hand, the high tempo of information delivery, the need for promptness, and the desire to reach a broad audience favour simplified pronunciation. This is particularly noticeable in reduced articulatory precision, the unification of intonation models, and stress variation.

In everyday (colloquial) discourse, phonetic variation reaches its highest level. Here, speakers are not constrained by rigid normative requirements, which allows a wide range of pronunciation variants to be realised. Simplification of sound combinations, vowel reduction, and intonational variability become typical phenomena; such deviations are not perceived as violations but form a natural part of speech behaviour. This discourse type is therefore one of the determining factors of phonetic variation, shaping different models of the relationship between norm and speech practice.

7. The influence of social and individual factors.

Phonetic variation is conditioned not only by communicative context but also by a range of social and individual factors influencing speech behaviour. Among the social factors, the linguistic environment, speakers' educational level, professional activity, and regional features play substantial roles. For example, the speech of persons with a philological or pedagogical education is usually closer to the norm, whereas in a non-specialist environment, greater variation is admitted; likewise, professional activity connected with public speaking fosters more conscious control over pronunciation.

The regional factor also remains significant. Despite the general tendency toward the unification of speech, elements of dialectal phonetics may persist, especially in vowel pronunciation or intonation models, which adds individual specificity to speech while simultaneously creating an additional level of variation. Individual factors include speech tempo, emotional state, speech experience,

and the level of linguistic reflection: in rapid speech, the number of reductions and simplifications significantly increases, whereas in slow, controlled speech, such phenomena are minimised; the emotional state of the speaker likewise affects intonation and articulatory clarity. Phonetic variation thus results from the complex interaction of social and individual factors that determine a particular speech realisation.

8. Variation as a resource of communicative efficiency.

In the traditional normative paradigm of linguistics, phonetic variation has often been interpreted as a deviation from established orthoepic standards, an approach grounded in the pursuit of speech unification and stability. However, contemporary linguistics increasingly favours another view, according to which variation is not a violation but an inevitable, natural, and functionally conditioned component of speech activity.

From this perspective, phonetic variation appears as an important factor and resource of communicative efficiency, ensuring the flexibility of speech and its capacity to adapt to different communicative conditions. This concerns, above all, speakers' ability to modify their pronunciation according to the situation, the addressee, and the communicative goal. One of the fundamental functions of variation is the adaptation of speech to a specific communicative context: in formal situations, for example, during public speeches, lectures, or official statements, speakers tend toward clearer and more normative pronunciation, which enhances the precision of information transfer and the speaker's perceived competence and authority. In informal communication, speech becomes freer and admits diverse phonetic variants that do not impede understanding but make communication more natural and less formalised: for example, *zaraz* → *zarz/zaras*, *budemo* → *budem*, *nichoho* → *nicho*, typical of relaxed communication.

Another important function is the economy of speech effort, manifested in the simplification of complex articulatory structures. In rapid speech, speakers seek to minimise the expenditure of time and energy, which leads to sound reduction, the shortening of consonant clusters, and the smoothing of intonation contours; for example, *shistsot* is often realised as *shisot*, *shistsdesiat* as *shisdesiat*, *pizno* with reduced clarity of the consonant, *shchastia* as *shastia*, and *zshyty* as *shyty*.

Phonetic variation also accelerates communication, which is critically important in the contemporary information environment. In media discourse, where promptness and dynamism of information delivery are essential, simplified pronunciation allows larger volumes of messages to be conveyed more efficiently within a limited time, while maintaining a balance between speed and intelligibility that is crucial for successful communication.

No less important is the function of expressing emotional and pragmatic shades of meaning. Intonational variation, changes in speech tempo, and the accentuation of particular elements of an utterance allow speakers to convey their attitude toward information, to emphasise the significance of individual components, and to create an appropriate emotional background; a rise in tone, for instance, may signal interest, surprise, or irritation, while a fall may signal completeness, confidence, or indifference.

It is important to stress that the effectiveness of variation is directly linked to speakers' communicative competence: the ability to use different phonetic variants appropriately, depending on the situation, is a marker of a high level of linguistic culture. In this sense, variation does not contradict the norm but coexists with it,

performing an adaptive function. Phonetic variation should therefore be regarded not merely as a structural characteristic of speech but as an important instrument for ensuring its effectiveness, allowing speech to be flexible, dynamic, and adapted to diverse communicative conditions – a necessary precondition for successful interaction in contemporary society [4; 9].

9. Prospects for the normalisation of phonetic processes.

In the context of contemporary linguistic transformations, the question of the normalisation of phonetic processes is particularly significant. On the one hand, linguistic norm is a necessary condition for the functioning of the literary language, since it ensures the unity of communication, the stability of the language system, and mutual understanding among speakers. On the other hand, real speech practice demonstrates considerable variation that does not always accord with codified standards.

The codification of phonetic norms plays an important role in spheres such as education, the media, and official communication: it establishes guidelines for correct pronunciation, fosters the formation of linguistic culture, and ensures the unification of speech in the public space. Without clearly defined norms, it is impossible to achieve stability in the language system, an indispensable factor under conditions of intensive social and cultural change. Meanwhile, excessive rigidity of normative requirements may come into conflict with real speech practice: language, as a living system, is in constant change, and these changes are frequently reflected precisely in the phonetic sphere. Ignoring these processes may lead to a rupture between norms and practice, which, in turn, reduces the effectiveness of communication and complicates the assimilation of linguistic standards.

Accordingly, the contemporary approach to the normalisation of phonetic processes must be more flexible and account for the dynamic character of the language system. A promising direction is the combination of normative and descriptive approaches, whereby codification relies not only on traditional notions of correctness but also on the analysis of real speech, enabling consideration of current tendencies and their gradual integration into the system of language norms. A special role in this process of normalisation is played by social institutions: educational establishments form the basic skills of normative pronunciation, laying the foundations of linguistic culture, while the mass media serve as a powerful factor in disseminating linguistic models, since it is through them that language patterns become accessible to a broad audience – media may either reinforce the norm or contribute to the spread of variant forms. Scholarly research serves as the basis for theoretical understanding of language processes and lays the groundwork for well-founded codification, since it is precisely through the systematic analysis of phonetic phenomena that it becomes possible to determine tendencies in language development and to forecast changes in the normative system. The prospects for the normalisation of phonetic processes are thus linked to achieving a balance between the stability and the dynamics of the language system: an effective linguistic norm must not only fix established pronunciation models but also reflect real speech processes, thereby ensuring both precision and naturalness in communication.

Conclusions. The results obtained make it possible to reconsider the correlation between norm and communicative practice and provide grounds for a broader generalisation of the role of phonetic variation in contemporary Ukrainian speech. The phenomena recorded during analysis are not random but reveal systemic ten-

dencies conditioned by both intralinguistic regularities and external sociocommunicative factors. In the traditional linguistic paradigm, phonetic variation was often interpreted as a deviation from the normative model requiring correction or elimination; the results of this study, however, accord with contemporary approaches according to which variation is regarded as an inherent property of speech that ensures its flexibility, adaptability, and diversity [14; 15].

A comparison of the obtained results with existing research in the field of phonetics and media linguistics allows one to state that the observed tendencies correspond to the general regularities of language development in the contemporary globalised world; the striving for economy of speech effort, manifested in the simplification of articulation, is a universal phenomenon recorded in many languages, while the specificity of Ukrainian speech lies in the combination of these universal tendencies with nationally conditioned features of accentuation and the sound system. Media space plays a particular role in the formation and dissemination of phonetic variants: contemporary mass media: television, radio, and digital platforms function as a powerful factor of norm-formation, on the one hand orienting themselves toward established linguistic standards and, on the other, reflecting living speech practice in which variant forms actively function; as a result, a complex system of interaction between normativity and variation emerges, in which the media not only reproduce linguistic tendencies but also influence their consolidation.

The scholarly novelty of the results obtained also consists in the attempt at a comprehensive analysis of phonetic variation that takes its functional aspect into account: whereas earlier attention was concentrated predominantly on the description of individual phonetic phenomena, in this study, they are examined within a broader communicative context, which allows a deeper understanding of the mechanisms of interaction between the language system and speech practice.

The study has established that phonetic variation is an integral characteristic of contemporary Ukrainian speech, reflecting its dynamic and adaptive character. It manifests itself at various levels of language organisation, from the segmental to the prosodic, and is conditioned by both intralinguistic regularities and the influence of the communicative environment.

It has been established that variation is realised in the simplification of articulatory structures, fluctuations in the pronunciation of sounds and sound combinations, and variation in stress and intonation models. Such phenomena are not random or chaotic but systemic, corresponding to general tendencies in the development of speech, in particular the striving for economy of speech effort and increased communicative efficiency.

The study has shown that the relationship between phonetic norm and speech practice is dynamic. Linguistic norm performs a stabilising function, ensuring the unity and intelligibility of communication, but it is not immutable: communicative practice frequently precedes codification, generating new pronunciation tendencies that may subsequently be fixed as normative. This allows variation to be regarded not as a deviation but as one of the mechanisms of the language system's development.

It has been established that phonetic variation performs important communicative functions, namely the adaptation of speech to different communicative situations, the optimisation of speech effort, the increase of the speed of information exchange, and the conveyance of additional emotional and pragmatic shades

of meaning. Variation thus functions not only as a structural characteristic of speech but also as an effective instrument of communicative interaction. A particular role in the dissemination and consolidation of phonetic variants belongs to the contemporary media space, which combines an orientation toward normativity with the reflection of living speech, serving as a mediator between norm and practice and contributing to both the standardisation of speech and the dissemination of new variants.

Phonetic variation in contemporary Ukrainian is therefore a regular and functionally significant phenomenon that reflects the interaction of stability and change within the language system; taking it into account is necessary for an adequate description of speech and for the formation of contemporary approaches to linguistic norm.

Prospects for further research include deepening the analysis of phonetic processes through experimental-phonetic methods, which will enable refinement of the acoustic and articulatory characteristics of variant realisations. It is likewise relevant to study the influence of different discourse types, in particular media and educational discourse, on the formation of pronunciation norms, as well as to investigate the sociolinguistic factors that determine the specific features of phonetic variation in the contemporary linguistic environment.

Bibliography:

1. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Загальні питання мовознавства. Фонетика і графіка. Лексика і фразеологія. Граматика. Мовна типологія / М.П. Кочерган. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 367 с.
2. Караванський С. Секрети української мови. / С. Караванський. Київ: УКСП «Кобза», 1994. 152 с.
3. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради [Текст]: навч. посібник / О. Д. Пономарів. Київ: Либідь, 2002. 239 с.
4. Бацевич, Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Видавничий центр «Академія», Київ, 2004.
5. Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.І. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 368 с.
6. Загнітко А. П. Теорія лінгвоперсоналогії : [монографія] / А. Загнітко. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. 136 с.
7. Laver J. Principles of Phonetics. Cambridge: Cambridge University Press, 1994 707p.
8. Gussenhoven C. Understanding Phonology. London: Routledge, 2020. 320 p.
9. Coupland N. Style: Language Variation and Identity. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. 216 p.
10. Trudgill P. Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. London: Penguin Books, 2017. 240 p.
11. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 560 p.
12. Городенська К. Г. Українське слово у вимірах сьогодення. Інститут української мови НАН України, Київ, 2014.
13. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови: [у 2 ч.] / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. Київ : Радянська школа, 1965.
14. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: постколоніальний вимір / Л. Масенко. Київ: КМ Академія, 2004. 164 с.
15. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник / О. О. Селіванова. Полтава: Довкілля, 2008. 711 с.

Теряєв Д. Фонетична варіативність у сучасній українській мові: норма та комунікативна практика

Анотація. У статті розглянуто проблему фонетичної варіативності сучасного українського мовлення з точки зору мовної норми та комунікативної практики. Актуальність дослідження зумовлена активними процесами мовних змін, що відбуваються внаслідок соціокультурних трансформацій, медіасередовища та інтенсифікації міжмовних контактів. Акцент зроблено на аналізі варіативності вимови звуків, наголосу та інтонаційних моделей, а також на адаптації іншомовних елементів у сучасному мовленні. Метою дослідження є виявлення основних типів фонетичної варіативності та з'ясування їхнього співвідношення з кодифікованими нормами української мови. Методологічну основу становлять описовий метод, елементи фонетичного аналізу, а також функціональний підхід до вивчення мовних явищ. Матеріалом дослідження слугують приклади усного та писемного мовлення, насамперед медійні тексти, публічні виступи та повсякденна комунікація. У результаті дослідження встановлено, що фонетична варіативність є невід'ємною рисою сучасного українського мовлення і проявляється на різних рівнях – від звукового до просодичного. Виявлено тенденції до спрощення вимови, коливання наголосу та варіювання інтонаційних структур. Доведено, що комунікативна практика нерідко випереджає норму або впливає на її трансформацію. Зроблено висновок, що фонетична варіативність відображає динаміку мовного розвитку та є вагомим чинником формування сучасної мовної норми. Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим експериментально-фонетичним аналізом та вивченням впливу медіа на фонетичні процеси.

Ключові слова: фонетична варіативність, українське мовлення, мовна норма, комунікативна практика, наголос, вимова, інтонація, фонетична адаптація, медіамовлення, просодія.

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

*Tomashchuk M. V.,**Postgraduate Student at the Department of English**Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University**<https://orcid.org/0009-0009-8374-8869>*

STRUCTURAL AND SEMANTIC ORGANIZATION OF ENGLISH PEJORATIVE LEXIS DENOTING MALE REFERENTS IN LITERARY TEXTS

Summary. The study aims to investigate the relationship between lexical-semantic group (LSG) affiliation and types of semantic motivation (metaphor, metonymy, and direct nomination) in English absolute pejoratives denoting male referents. Using a sample of 49 lexical units extracted from the novels “Ministry of Time”, “Run on Red”, and “Tell Me Lies”, a mixed qualitative-quantitative design is employed. First, the collected units are classified into lexical-semantic groups based on dominant semantic features derived from dictionary definitions. Next, each lexical item is assigned a type of semantic motivation according to clearly defined interpretative criteria. The research utilizes lexical-semantic field theory, componential analysis of dictionary definitions, and Pearson’s chi-square test of independence. Statistical methods are employed to determine statistical significance and connection between the type of lexical-semantic groups and types of motivation. The statistical analysis yielded a chi-square value of 4.84, which fell below the critical threshold, leading to the acceptance of the null hypothesis that there is no statistically significant association between LSG affiliation and semantic motivation. In addition to that, Cramér’s V (0.22) indicated a weak association between the variables. Qualitative observations revealed that the «General Negative Evaluation» group relies heavily on metaphor (e.g., asshole, dick), while “Psychological/Behavioral Characteristics” are predominantly expressed through direct nomination (e.g., traitor, psychopath). Although a strict statistical dependency was not confirmed, the data suggest distinct preferences for motivational strategies across different semantic groups, reflecting underlying cognitive patterns in the expression of evaluative negativity.

Key words: pejorative lexis, lexical-semantic field, male referents, semantic motivation, metaphor, direct nomination, chi-square test.

Problem statement. The sociocultural and contextual determinants of negative evaluation have become a central focus of contemporary linguistic and literary studies, which explore the relationship between language and society. In this regard, the analysis of linguistic means expressing negative evaluation in literary discourse remains a relevant research problem, particularly in terms of their semantic and structural organization.

Considering pejorative lexical units as carriers of axiological meaning and emotive-expressive potential, this study focuses on English absolute pejoratives denoting male referents. The investigation is grounded in the principles of the lexical-semantic field theory, originally developed by J. Trier [1] and further elaborated in the works of V. D. Bialyk [2], N. Heshko [3], Yu. S. Holovashchenko [4], V. O. Honhalo [5], and others.

In addition to establishing lexical-semantic groupings based on dominant semantic features, the study also examines the correlation between these groups and types of semantic motivation, which enables a quantitative assessment of their interrelation.

Literature review. J. Trier interprets the lexical-semantic field (LSF) as a system of semantically related lexical units forming a structured semantic domain [1]. Subsequent linguistic studies have further refined this concept. According to V. O. Honhalo, the ontology of LSF theory is grounded in the assumption of systematically organized lexical-semantic groupings that share a common semantic core within language [5, p. 113]. According to V. D. Bialyk, LSF can be interpreted as the presence of a unifying element in the lexical meaning (linguistic usage) and the sense of the word (speech usage) [2, p. 108]. N. Heshko similarly defines the LSF as a set of lexemes organized into semantically integrated segments [3, p. 73], while Y. S. Holovashchenko characterizes it as a structured grouping of lexical units linked by paradigmatic relations and unified by a common integral semantic component [4, p. 26]. In this study, Holovashchenko’s interpretation is adopted as the operational basis for classification, as it explicitly emphasizes semantic integration and hierarchical structuring.

The internal organization of LSFs is determined not by morphological properties of lexical units but by shared semantic components (semes) that constitute their invariant meaning. As noted by V. O. Honhalo, the structuring of lexical-semantic fields relies on semantic regularities rather than part-of-speech affiliation [5, p. 144]. N. Heshko further emphasizes that the presence of a common integral seme is a defining criterion for inclusion within a particular field [3, p. 75]. Accordingly, LSFs are treated in this study as semantically motivated systems organized around a shared evaluative core, rather than as purely formal lexical groupings.

A standard approach to the internal structure of LSFs distinguishes between core, central, peripheral zones, and marginal fragments [5, p. 114]. Within this macrostructure, lexical-semantic groups (LSGs) are considered the lowest level of organization. They are defined as clusters of lexical units united by a categorical-semantic seme functioning as a shared identifier of meaning [4, p. 27]. Thus, the hierarchy LSF → lexical-semantic microfield → semantic subclass → LSG is adopted as an operational framework for classification.

In this study, attention is focused on the LSF of evaluative negativity, and more specifically on its pejorative manifestation in English lexical semantics. The pejorative field is understood as a system of multi-level linguistic means united by a common

negative evaluative function, where pejorativity represents the invariant semantic component [6, p. 80]. Accordingly, negativity is interpreted as a modal-evaluative feature underlying lexical meaning within this field.

Importantly, the LSF of negativity is treated here as a heuristic construct rather than a rigid ontological model, serving as an analytical framework for the classification of lexical units. This allows for the identification of lexical-semantic groups of absolute pejoratives denoting male referents, which in turn enables the quantitative analysis of the relationship between LSG membership and types of semantic motivation through statistical procedures.

Therefore, the study **aims** to investigate whether there is a statistically significant relationship between lexical-semantic group affiliation and types of semantic motivation in English absolute pejoratives denoting male referents. Accordingly, the study is guided by the null hypothesis that there is no statistically significant association between lexical-semantic group affiliation and the type of semantic motivation. To test this hypothesis, a set of interrelated research tasks is performed:

1. A selection of absolute pejorative lexical units referring to male individuals is compiled;
2. The collected units are classified into lexical-semantic groups on the basis of dominant semantic features derived from dictionary definitions;
3. Each lexical item is assigned a type of semantic motivation according to clearly defined interpretative criteria;
4. A contingency table is constructed to map the distribution of semantic motivation types across lexical-semantic groups;
5. The statistical significance of the relationship between the two categorical variables is tested using the χ^2 test of independence;
6. The strength of the observed association is measured using Cramér's V . The hypothesis is considered supported if the χ^2 test reveals a statistically significant dependence between lexical-semantic group membership and semantic motivation type.

Research methods. This study adopts a mixed qualitative-quantitative design combining *corpus-based lexical classification* with the elements *statistical analysis* in order to examine the relationship between lexical-semantic group (LSG) affiliation and types of semantic motivation in English absolute pejoratives denoting male referents.

The empirical **material** consists of 49 absolute pejorative lexical units extracted from the novels "Ministry of Time" by Kalliane Bradley [7], "Run on Red" by Noelle W. Ihli [8], and "Tell Me Lies" by Carola Lovering [9]. The selection is restricted to lexical items that explicitly encode negative evaluative meaning and directly refer to male individuals. Contextual pejoratives are excluded in order to ensure semantic stability and classificatory

consistency. The resulting dataset forms a closed corpus enabling controlled comparative analysis.

The analysis proceeds in two parallel classification stages.

First, lexical items are assigned to lexical-semantic groups based on dominant semantic features identified through *the elements of componential analysis of dictionary definitions* [10]. The classification criteria rely on the extraction of core semantic components (semes) that determine the evaluative focus of each lexical unit.

Second, each lexical item is annotated according to its type of semantic motivation. The typology of semantic motivation is established within a cognitive-semantic framework and includes the following categories: metaphorical extension, metonymic transfer and direct (non-figurative) nomination [11]. Classification is guided by explicit interpretative rules to ensure internal consistency of categorization.

To examine the interdependence between lexical-semantic grouping and semantic motivation, a contingency table is constructed in which LSGs are treated as one categorical variable and types of semantic motivation as another.

The statistical significance of the association between variables is tested using *Pearson's chi-square test of independence*. In addition to significance testing, the strength of association is measured using *Cramér's V*, which provides a normalized coefficient ranging from 0 (no association) to 1 (perfect association). This allows for the interpretation of not only the existence but also the intensity of the relationship between the studied variables.

To ensure methodological reliability, classification is based on clearly defined semantic criteria and supported by dictionary-based verification. Ambiguous cases are resolved through contextual disambiguation and cross-checking with established lexical-semantic descriptions by means of the *analysis of dictionary definition*.

Results and discussion. To examine the relationship between lexical-semantic group (LSG) affiliation and types of semantic motivation, the data were organized into a contingency table (Table 1), reflecting the distribution of pejorative lexical units across four LSGs and three types of semantic motivation (metaphor, metonymy, and direct nomination).

The statistical significance of the association between the variables was tested using the Pearson's chi-square test. The chi-square value was calculated according to the following formula:

$$\chi^2 = \sum \frac{(O_{ij} - E_{ij})^2}{E_{ij}}$$

where O_{ij} represents observed frequencies and E_{ij} denotes expected frequencies computed as:

Table 1

Distribution of Lexical-Semantic Groups and Types of Semantic Motivation (Contingency Table)

LSG \ Type of Semantic Motivation	Metaphor Observed	Metonymy	Direct nomination	Total
General Negative Evaluation	6	0	4	10
Psychological/Behavioral Characteristics	5	1	13	19
Physical Characteristics	2	0	2	4
Intelligence	8	0	8	16
Total	21	1	27	49

$$E_{ij} = \text{column total} \times \frac{\text{row total}}{\text{grand total}}$$

As an illustrative example, the calculation procedure can be demonstrated for the General Negative Evaluation LSG. The observed frequencies for this group are 6 (metaphor), 0 (metonymy), and 4 (direct nomination), while the expected frequencies, calculated based on the marginal totals, are 4.29, 0.20, and 5.51 respectively. Substituting these values into the formula yields the following partial contribution:

$$\chi^2 = \frac{(6 - 4.29)^2}{4.29} + \frac{(0 - 0.20)^2}{0.20} + \frac{(4 - 5.51)^2}{5.51} = 1.304$$

The overall chi-square value for the contingency table is:

$$\chi^2 = 4.84 \text{ (df} = 6\text{)}$$

Since this value does not exceed the critical threshold ($\chi^2 = 12.59$ at $p=0.05$), the null hypothesis cannot be rejected. Therefore, no statistically significant association between lexical-semantic group affiliation and type of semantic motivation has been established.

To assess the strength of the relationship, Cramér's V was calculated using the formula:

$$V = \sqrt{\frac{\chi^2}{n(k-1)}}$$

where $n = 49$ is the total number of observations and $k = 3$ is the number of columns.

$$V = \sqrt{\frac{4.84}{49(3-1)}}$$

The resulting value $V = 0.22$ indicates a weak association between the variables.

It should be noted that the application of the chi-square test is constrained by low expected frequencies in certain cells, particularly within the metonymy category. Therefore, the statistical results should be interpreted with caution.

Despite the absence of statistical significance, the distributional patterns reveal several notable tendencies. In the **General Negative Evaluation LSG**, metaphorical motivation is more frequent than expected, suggesting that generalized pejorative meaning is often constructed through figurative extension rather than purely denotative mechanisms. This observation supports the assumption that metaphor plays a crucial role in intensifying evaluative force.

I'd missed that asshole more than any of the other guys I'd hung around with in college [9, p. 280].

"Well, guys like Stephen. Dicks like Stephen." [9, p. 146].

"Don't be a pussy," Deep Voice muttered [8, p. 128].

In contrast, the **Psychological/Behavioral Characteristics LSG** demonstrates a strong predominance of direct nomination, indicating a tendency toward explicit and lexically fixed expressions of negative evaluation. This suggests that behavioral and psychological traits are more commonly encoded through conventionalized lexical units rather than figurative reinterpretation.

You have been working with a traitor and aiding a saboteur [7, p. 159].

And Wrigley is a psychopath. He doesn't know what he's saying half the time [9, p. 101].

The **Physical Characteristics LSG** exhibits a limited but balanced distribution between metaphor and direct nomination, which may point to a more restricted set of expressive strategies within this domain.

"Topher is midgetish" [9, p. 146].

'Heron-faced fool!' [7, p. 82].

Finally, the **Intelligence LSG** shows an equal distribution between metaphorical and direct nomination patterns, indicating a dual mechanism of representation. On the one hand, intellectual deficiency is expressed through established lexical items; on the other, metaphor contributes to expressive variation and stylistic nuance.

It was true – football-house parties were dominated by slutty girls lusting after loud, meathead football players. I'd never enjoyed them much [9, p. 66].

Margaret, who had responded far better than Graham to the magic of cinema, amazed us by putting together an actual PowerPoint presentation about why Charlie Chaplin 'appears a fool but is verily a philosopher' [7, p. 111].

Overall, although the statistical analysis does not confirm a significant association between LSGs and types of semantic motivation, the observed tendencies suggest that the semantic organization of pejorative vocabulary is not entirely random. Instead, different lexical-semantic groups appear to exhibit preferences for particular motivational strategies, reflecting underlying cognitive and communicative patterns in the structuring of evaluative meaning.

Conclusion. In conclusion, the semantic organization of English pejorative vocabulary denoting men is a complex system driven by both conventionalized meanings and figurative extensions. While the null hypothesis was not rejected – meaning a predictable, statistically significant link between a word's category (e.g., intelligence vs. physical traits) and its linguistic origin (e.g., metaphor vs. direct naming) could not be proven – the study successfully highlights specific distributional tendencies.

Notably, the frequent use of metaphor in general negative labels suggests its vital role in intensifying emotional impact and evaluative force. Conversely, the reliance on direct nomination for behavioral traits indicates that English has a well-established, fixed vocabulary for moral and psychological condemnation. Ultimately, the study provides a robust methodological framework for future linguistic research into the axiological (value-based) layering of modern English.

The prospects for further research are observed in the need to expand the study to include other types of pejorative lexis, such as those denoting female referents or contextual pejoratives. By moving from a "closed corpus" of stable terms to a more dynamic dataset, future studies can build upon this foundation of using statistical procedures to map the internal organization of evaluative negativity.

Bibliography:

1. Trier, Jost. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes : Ph.D. diss. Bonn, 1931.
2. Бялик В. Д. Епістемологія лексичного квантора: монографія. Чернівці : Золоті литаври, 2012. 420 с.

3. Гешко Н. Лексико-семантичне поле як системно структурне утворення та методи його дослідження. *Мовознавство, літературознавство*. 2014. № 2 (2). С. 73–78.
4. Головащенко Ю. С. Структура лексико-семантичного поля. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. 2022. № 835-836. С. 24–32. DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2022.835-836.24-32>.
5. Гонгало В. О. Структурна організація лексико-семантичного поля SUCCESS у сучасній англійській мові. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. №19 (1). С. 112–118. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.19.1.21>.
6. Кульчицька О. В. Мовні засоби реалізації пейоративності в романах С. Майер : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2019. 249 с.
7. Bradley, Kaliane. *The Ministry of Time* : London, Hodder & Stoughton Ltd, 2024. 353 p.
8. Ihli, Noelle W. *Run on Red* : A Novel. Mount Laurel : Dynamite Books, 2022. 310 p.
9. Lovering, Carola. *Tell me lies* : A Novel : ATRIA Books, 2018. 374 p.
10. The Free Dictionary [Electronic resource]. <https://www.thefreedictionary.com/>
11. Lakoff, G.. The Syntax of Metaphorical Semantic Roles. In: Pustejovsky, J. (eds) *Semantics and the Lexicon*. Studies in Linguistics and Philosophy, vol 49. Springer, Dordrecht, 1993. P. 27–36. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-011-1972-6_3

Томашук М. В. Структурно-семантична організація англійської пейоративної лексики на позначення чоловіка у художньому тексті

Анотація. Мета дослідження – дослідити взаємозв'язок між належністю до лексико-семантичної групи (ЛСГ) та типами семантичної мотивації (метафора, метонімія та пряма номінація) серед англійських абсолютних пейоративів, що позначають референтів чоловічої статі. На основі матеріальної вибірки з 49 лексичних одиниць, виявлених у сучасних англійських романах «Ministry of Time», «Run on Red» та «Tell Me Lies», застосовується

змішаний якісно-кількісний підхід. Спочатку зібрані одиниці класифікуються за лексико-семантичними групами на основі домінуючих семантичних ознак, виведених із словникових визначень. Далі кожній лексичній одиниці присвоюється тип семантичної мотивації відповідно до чітко визначених інтерпретаційних критеріїв. У дослідженні використовуються теорія лексико-семантичного поля, компонентний аналіз словникових дефініцій та тест незалежності Пірсона (хі-квадрат). Статистичні методи застосовуються для визначення статистичної значущості та зв'язку між типом лексико-семантичних груп та типами мотивації. Статистичний аналіз дав значення хі-квадрат 4,84, що було нижче критичного порогу, що призвело до прийняття нульової гіпотези про відсутність статистично значущого зв'язку між належністю до ЛСГ та семантичною мотивацією. Крім того, коефіцієнт взаємної спряженості (0,22) вказав на слабкий зв'язок між змінними. Якісні спостереження показали, що група «Загальна негативна оцінка» значною мірою спирається на метафору (наприклад, asshole, dick), тоді як «Психологічні/поведінкові характеристики» переважно виражаються через пряму номінацію (наприклад, traitor, psychopath). Хоча сувора статистична залежність не була підтверджена, дані вказують на чіткі переваги щодо мотиваційних стратегій у різних семантичних групах, що відображає глибинні когнітивні патерни у вираженні оціночної негативності.

Ключові слова: негативна лексика, лексико-семантичне поле, референти-чоловіки, семантична мотивація, метафора, пряма номінація, критерій хі-квадрат.

Дата першого надходження статті до видання: 08.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Frumkina A. L.,

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Germanic and Oriental Languages and Translation
of the International University (Odesa, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0003-2635-685X>*

GLOTTAL STOP AND PHONOSTYLISTIC VARIETY IN GERMAN MEDIA SPEECH

Summary. The article presents a comprehensive analysis of phonostylistic variation in German media discourse, taking into account the interaction of prosodic, articulatory and communicative factors. The object of the study is the sounding speech of news anchors, presenters of informational programs and talk show moderators, which is considered as a representation of the contemporary supraregional pronunciation standard of the German language. The aim of the study is to identify the regularities of glottal stop realization and to determine its dependence on the degree of stress, speech tempo and type of discourse.

The methodological framework of the research includes phonetic analysis, quantitative processing of empirical data, elements of auditory analysis, as well as the interpretation of results within modern phonostylistic approaches. It has been established that the realization of the glottal stop is gradient in nature and directly correlates with the degree of accentuation: it occurs significantly more frequently in primary stressed syllables, whereas reduction processes and coarticulatory phenomena dominate in unstressed positions.

It has been demonstrated that speech tempo functions as a key regulator of phonostylistic variation: its acceleration leads to decreased articulatory clarity, segmental elision and increased coarticulation, while slower tempo ensures greater explicitness and stability of phonetic realization. It has been determined that prepared speech (news broadcasts) is characterized by a high level of normativity, standardization and prosodic organization, whereas spontaneous speech (interviews and talk shows) demonstrates increased variability, reduction and flexibility of articulatory strategies.

The results obtained confirm that phonostylistic variation in German media discourse is a dynamic and gradient phenomenon determined by the interaction of prosodic structures, articulatory mechanisms, speech tempo and communicative conditions, which shape the realization of the pronunciation standard in different types of sounding speech.

Key words: phonostylistics, German language, media discourse, glottal stop, speech tempo, prosody, articulation, reduction, pronunciation standard.

Problem Statement. Language is increasingly viewed as a dynamic adaptive system whose structure continuously changes under the influence of communicative, cognitive, and social factors. This perspective has substantially transformed the study of phonetic variation, shifting attention from static pronunciation norms to the mechanisms governing variability in authentic speech. Within this framework, phonetic phenomena are interpreted not as random deviations from the norm but as systematic adaptations to communicative conditions, speech tempo, discourse type, and speaker intention [1; 2].

German media speech represents a particularly suitable object for investigating phonostylistic variation because it combines codified pronunciation standards with naturally occurring stylistic flexibility. News broadcasts, interviews, and talk shows differ considerably in the degree of speech preparation, communicative spontaneity, and prosodic organization, creating favorable conditions for observing pronunciation variation. One of the most sensitive indicators of such variation is the realization of the glottal stop (Glottisschlag), whose occurrence depends on stress, prosodic boundaries, speech tempo, and articulatory precision [3].

Although German pronunciation has been extensively described in phonetic literature, most studies focus either on codified pronunciation norms or on general phonetic reduction processes. Considerably less attention has been devoted to the interaction between glottal stop realization and phonostylistic variation across different types of contemporary German media discourse. At the same time, current broadcasting practice demonstrates increasing diversity in speech production, resulting from the coexistence of prepared reading, semi-prepared presentation, and spontaneous interaction.

The purpose of this study is to identify the regularities governing glottal stop realization in contemporary German media speech and to determine its dependence on syllabic stress, speech tempo, and discourse type. Particular attention is paid to the interaction between prosodic organization, articulatory variation, and communicative conditions that shape pronunciation patterns in modern German media discourse.

Analysis of Recent Research and Publications. Research on phonostylistic variation has developed at the intersection of phonetics, discourse analysis, sociolinguistics, and communication studies. Contemporary linguistic theory increasingly interprets pronunciation as a dynamic phenomenon whose realization depends not only on the phonological system but also on communicative conditions, speech planning, discourse type, and stylistic adaptation. This approach reflects the understanding of language as a complex adaptive system characterized by variability, self-organization, and continuous interaction between linguistic structure and language use [1; 2].

One of the principal directions of modern phonetic research concerns the relationship between pronunciation and communicative context. Functional stylistics considers speech variation as a systematic consequence of communicative purpose rather than as a deviation from linguistic norms. Functional styles are therefore understood as relatively stable systems of linguistic means that demonstrate internal variability depending on register, communicative situation, and discourse type [4; 5; 6]. Within this

framework, phonostylistics investigates how phonetic parameters change under the influence of formality, spontaneity, and speech planning.

A separate line of research focuses on speech production and articulatory reduction. Lindblom's Hyper- and Hypo-articulation (H&H) theory explains phonetic variability as an adaptive balance between articulatory effort and communicative efficiency. According to this model, slower and carefully planned speech is characterized by greater articulatory precision, whereas accelerated speech promotes reduction, coarticulation, and segmental weakening [7]. Similar conclusions have been reached by Aylett and Turk (2004), who demonstrate that speech tempo directly affects phonetic realization and prosodic organization.

Considerable attention has also been devoted to speech production models. Levelt [8] describes speaking as a multistage cognitive process involving conceptualization, formulation, and articulation. His model provides a theoretical explanation for differences between prepared and spontaneous speech, which are reflected in phonetic variability. These ideas were further developed by Koch and Oesterreicher [9], who proposed the continuum between the language of immediacy and the language of distance, emphasizing that the degree of communicative planning substantially influences linguistic realization.

Within German phonetics, the most comprehensive description of pronunciation norms is presented in *Deutsches Aussprachewörterbuch* [3]. This work remains the principal codification of Standard German pronunciation and provides detailed information on stress placement, prosodic organization, segmental realization, and glottal stop occurrence. The authors distinguish between prepared reading, semi-prepared speech, and spontaneous speaking, demonstrating that each communicative mode is characterized by specific phonetic and phonostylistic features. Their observations also indicate that glottal stop realization is influenced by prosodic boundaries, syllabic prominence, and speech tempo.

The relationship between media discourse and pronunciation has likewise attracted increasing scholarly attention. Media speech is regarded not merely as a vehicle of information transfer but as an important mechanism of social influence and language standardization. News broadcasts, interviews, and talk shows differ substantially in communicative organization and therefore represent different phonostylistic conditions [10; 11]. At the same time, the speech of professional broadcasters contributes to the dissemination of suprasegmental pronunciation standards and influences public perceptions of normative pronunciation.

Despite the extensive body of research devoted to German pronunciation, speech tempo, prosody, and media discourse, several issues remain insufficiently investigated. Existing studies primarily examine glottal stop realization either within the framework of codified pronunciation or as part of broader descriptions of connected speech. Much less attention has been paid to the interaction between glottal stop realization, speech tempo, syllabic stress, and different types of German media discourse. Furthermore, relatively few studies combine phonetic, phonostylistic, and discourse-analytical approaches within a single analytical framework.

The present study seeks to address this gap by investigating glottal stop realization as a phonostylistic parameter of contemporary German media speech. Unlike previous research, which mainly describes pronunciation norms, this study analyses

glottal stop distribution across different communicative formats and examines its interaction with stress patterns, speech tempo, and discourse type. Such an approach makes it possible to explain phonostylistic variation not only as a phonetic phenomenon but also as a communicatively motivated feature of modern German media discourse.

Aim and Objectives of the Study. The object of the study is the sounding speech of German news anchors, presenters of informational programmes, and talk show moderators, regarded as a representation of the contemporary suprasegmental pronunciation standard of the German language. The subject of the study is the realization of the glottal stop as a phonostylistic feature and its dependence on syllabic stress, speech tempo, and discourse type in contemporary German media speech. The aim of the study is to identify the regularities of glottal stop realization and to determine its dependence on the degree of stress, speech tempo, and discourse type.

To achieve this aim, the following objectives were formulated: to analyse the theoretical approaches to phonostylistic variation and glottal stop realization in contemporary phonetic research; to determine the relationship between glottal stop realization and syllabic stress; to investigate the influence of speech tempo on glottal stop realization; to compare glottal stop realization in prepared and spontaneous German media speech; to identify the phonostylistic functions of the glottal stop in contemporary German media discourse.

Main Material. Contemporary phonetic theory considers pronunciation variation as a natural consequence of the interaction between linguistic structure, communicative conditions, and speech production mechanisms. Consequently, the realization of the glottal stop should not be interpreted as a fixed articulatory feature but rather as a dynamic phenomenon whose occurrence depends on prosodic organization, speech tempo, syllabic prominence, and discourse type.

Within German phonetics, the glottal stop (*Glottisschlag*) primarily occurs before word-initial vowels and serves as an important boundary marker. However, its realization is gradient rather than categorical. Empirical observations demonstrate that its frequency decreases in unstressed syllables and in rapid connected speech, where coarticulation and reduction processes become increasingly prominent. Conversely, primary stressed syllables and carefully articulated speech favour stable glottal stop realization, contributing to clearer segmentation and greater perceptual distinctiveness [3; 6; 7].

From a phonostylistic perspective, German media discourse provides particularly favourable material for investigating these processes because it combines several modes of speech production. News broadcasts represent highly prepared reading characterized by controlled pronunciation, stable prosodic organization, and limited phonetic reduction. Interviews and talk shows, by contrast, include semi-prepared and spontaneous speech, where increased tempo, spontaneous planning, and interactive communication result in greater articulatory variability and more frequent reduction phenomena. These differences create favourable conditions for examining the distribution of the glottal stop across different phonostylistic environments.

From a phonostylistic perspective, German media discourse provides particularly favourable material for investigating these processes because it combines several modes of speech production.

News broadcasts represent highly prepared reading characterized by controlled pronunciation, stable prosodic organization, and limited phonetic reduction. Interviews and talk shows, by contrast, include semi-prepared and spontaneous speech, where increased tempo, spontaneous planning, and interactive communication result in greater articulatory variability and more frequent reduction phenomena. These differences create favourable conditions for examining the distribution of the glottal stop across different phonostylistic environments.

The theoretical assumptions outlined above are confirmed by authentic examples from contemporary German media discourse. Particular attention was paid to the realization of the glottal stop in *internal vowel junctions*, where a stressed vowel follows another vowel within the same lexical item. Unlike absolute word-initial position, these environments reveal the interaction between lexical stress, syllabic structure, and connected speech processes, making them especially relevant for phonostylistic analysis.

The collected material demonstrates that such lexical items occur regularly in contemporary German news broadcasts and informational programmes. Reports on the Russian-Ukrainian war frequently contain the words *Ukraine* and *ukrainisch*, whose standard pronunciation includes a glottal stop before the stressed vowel /i:/. Similar articulatory patterns are observed in reports concerning the Korean Peninsula, where the lexical items *Koreaner* and *koreanisch* contain a glottal onset before the stressed /a:/

vowel. Comparable realizations are also found in media reports on the Middle East, where *Schiiten* and *schiitisch* regularly occur. In addition to proper names and ethnonyms, the same phonetic pattern is characteristic of frequently used German lexical items such as *Reaktion*, *Kooperation*, and *chaotisch*, all of which exhibit an internal vowel sequence preceding a stressed syllable.

Table 1 presents representative examples of lexical items identified in contemporary German media discourse together with their phonetic transcription and the position of glottal stop realization.

The examples presented in Table 1 demonstrate that glottal stop realization in contemporary German media speech is not restricted to absolute word-initial position. It occurs systematically within lexical items containing adjacent vowels before stressed syllables, regardless of whether the words denote proper names, ethnonyms, political terminology, or general vocabulary. In prepared broadcast speech, such pronunciation contributes to clearer syllable boundaries and greater articulatory explicitness, whereas spontaneous interaction shows a higher degree of reduction and coarticulation.

These observations confirm that glottal stop realization in contemporary German media speech is not restricted to absolute word-initial position. It also occurs regularly within lexical items at internal vowel junctions preceding stressed syllables, where it performs both articulatory and prosodic functions. In prepared

Table 1

Representative lexical items with internal glottal stop realization in contemporary German media discourse

Lexeme	Phonetic form	Position of glottal stop	Representative media source
Ukraine	/ukra'ʔi:nə/	V#V	Tagesschau
ukrainisch	/ukra'ʔi:nɪʃ/	V#V	Deutsche Welle
Koreaner	/koʁe'ʔa:nə/	V#V	ZDFheute
koreanisch	/koʁe'ʔa:nɪʃ/	V#V	Tagesschau
Schiiten	/ʃi'ʔi:tn/	V#V	Deutsche Welle
schiitisch	/ʃi'ʔi:tiʃ/	V#V	Deutsche Welle
chaotisch	/ka'ʔo:tiʃ/	V#V	Tagesschau
Reaktion	/ʁe'ʔak'tsjo:n/	prefix + vowel	ARD
Kooperation	/ko'ʔopeʁa'tsjo:n/	V#V	ZDFheute

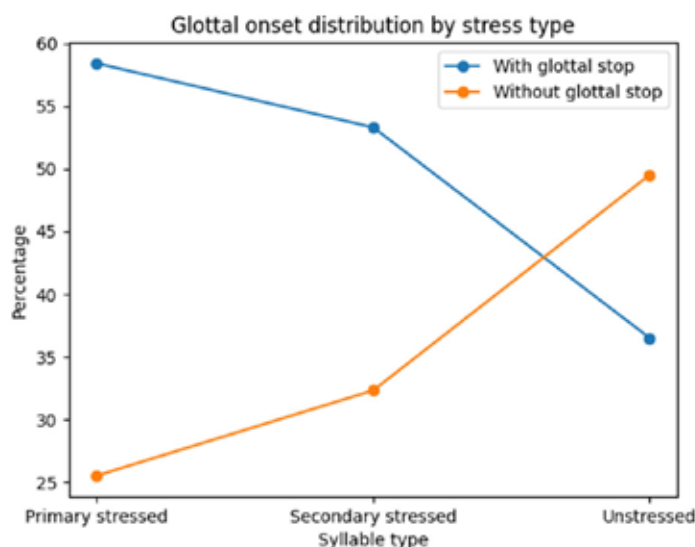

Fig. 1. Distribution of glottal stop realization across syllable types according to the degree of stress (author's empirical data)

news broadcasts, such pronunciation contributes to clearer syllable segmentation and greater perceptual distinctness, whereas spontaneous interaction demonstrates a considerably higher degree of reduction and coarticulation.

Thus, the realization of the glottal stop in German is systematically conditioned by the interaction of prosodic structure, speech tempo, syllabic stress, and communicative conditions. The empirical observations presented above are consistent with the general phonostylistic tendencies identified in the author's previous phonetic research.

Figure 1 demonstrate a clear gradient relationship between syllabic prominence and glottal stop realization. The highest frequency of glottal stop occurrence is observed in primary stressed syllables, where articulatory tension and prosodic boundary marking are strongest. In secondary stressed syllables the frequency decreases moderately, whereas unstressed syllables show a predominance of glottal stop omission, reflecting increased coarticulation and reduction processes typical of fluent speech.

The obtained results indicate that glottal stop realization is not categorical but probabilistic. Its occurrence depends on the interaction between stress, speech tempo, and communicative conditions. Consequently, glottal stop should be interpreted as a dynamic phonostylistic feature rather than as an invariant component of German pronunciation.

The findings also confirm that prepared media speech demonstrates greater articulatory stability than spontaneous interaction. Accordingly, the realization of the glottal stop may serve as one of the phonetic indicators of phonostylistic differentiation in contemporary German media discourse.

The graphical representation confirms that the realization of the glottal stop in German is systematically conditioned by prosodic structure and reflects the interaction between stress, speech tempo, and communicative context.

Conclusions. The analysis of phonostylistic variation in German media discourse has demonstrated that the realization of the glottal stop is systematically conditioned by the degree of syllabic stress. The highest frequency of glottal stop occurrence is observed in primary stressed syllables, whereas its realization decreases progressively in secondary stressed and unstressed positions.

It has been established that speech tempo constitutes a key factor influencing phonetic realization. Increased speech rate leads to segment reduction and decreased articulatory precision, while slower tempo ensures greater phonetic clarity and stability.

The study confirms that prepared speech, such as newsreading, is characterized by a higher degree of standardization and explicit phonetic realization, whereas spontaneous speech in interactive formats demonstrates increased variability and reduction processes.

Thus, phonostylistic variation in German should be interpreted as a dynamic and gradient phenomenon determined by the interaction of prosodic, articulatory, and communicative factors.

Conflict of interest: The author is a member of the journal's editorial board. To ensure the independence of the editorial process, the manuscript was handled by a designated editor who was not subordinate to the author and had no conflict of interest. The author did not participate in the selection of reviewers, the peer-review process, or the decision to publish the article. The manuscript underwent the standard double-blind peer review process.

Bibliography:

1. Beckner C., Blythe R., Bybee J., Christiansen M. H., Croft W., Ellis N. C., Holland J., Ke J., Larsen-Freeman D., Schoenemann T. Language is a complex adaptive system: Position paper. *Language Learning*. 2009. 59(S1). 1–26. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9922.2009.00533.x>
2. Bybee J. *Language, usage and cognition*. Cambridge, 2010.
3. Krech E.-M., Stock E., Hirschfeld U., Anders L.-C. *Deutsches Aussprachewörterbuch*. Berlin, 2009. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110215564>
4. Biber D., Conrad S. *Register, genre, and style*. Cambridge, 2009.
5. Halliday M. A. K., Matthiessen C. *Halliday's introduction to functional grammar*. 4th ed. London, 2014.
6. Фрумкіна, А. (2017). Звучні тексти ЗМІ у фоностилістичному варіюванні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»*, 2(38), 36–40.
7. Lindblom B. Explaining phonetic variation: A sketch of the H&H theory. In: Hardcastle W. J., Marchal A. (eds.). *Speech production and speech modelling*. Dordrecht, 1990. 403–439.
8. Levelt W. J. M. *Speaking: From intention to articulation*. Cambridge (MA), 1989.
9. Koch P., Oesterreicher W. Language of immediacy and language of distance: Orality and literacy from the perspective of language theory and linguistic history. In: Mar-Molinero C., Stevenson P. (eds.). *Language ideologies, policies and practices*. London, 2012. 31–52.
10. Fairclough N. *Media discourse*. London, 1995.
11. van Dijk T. A. *Discourse and power*. Basingstoke, 2008.

Sources of empirical material:

1. ARD Mediathek. Nachrichten und Informationssendungen. URL: <https://www.ardmediathek.de/> (accessed: 25.06.2026).
2. Deutsche Welle. Nachrichten. URL: <https://www.dw.com/de/> (accessed: 25.06.2026).
3. Tagesschau. Nachrichten. URL: <https://www.tagesschau.de/> (accessed: 25.06.2026).
4. ZDFheute. Nachrichten. URL: <https://www.zdf.de/nachrichten> (accessed: 25.06.2026).

Фрумкіна А. Фоностилістична варіативність глотального приступу у німецькому медійному дискурсі

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз фоностилістичної варіативності в німецькомовному медіадискурсі з урахуванням взаємодії просодичних, артикуляційних і комунікативних чинників. Об'єктом дослідження є звучне мовлення дикторів новин, ведучих інформаційно-пізнавальних програм та модераторів ток-шоу, яке розглядається як репрезентант сучасного надрегіонального вимовного стандарту німецької мови. Метою роботи є виявлення закономірностей реалізації глотального приступу та визначення його залежності від ступеня наголосу, темпу мовлення і типу дискурсу. Методологічну основу дослідження становлять методи фонетичного аналізу, кількісної обробки емпіричних даних, елементи аудиторського аналізу, а також інтерпретація результатів у межах сучасних фоностилістичних підходів. Установлено, що реалізація глотального приступу має градієнтний характер і безпосередньо корелює зі ступенем акцентуації: у головно-наголошених складах він реалізується значно частіше, тоді як у ненаголошених позиціях домінують редукційні процеси та коартикуляційні явища. Доведено, що темп мовлення виступає ключовим регулятором фоностилістичної варіативності: його прискорення зумовлює зниження артикуляційної чіткості, елізію

окремих сегментів і посилення коартикуляції, тоді як уповільнення забезпечує підвищення експліцитності та стабільності фонетичної реалізації. Визначено, що підготовлене мовлення (новини) характеризується високим рівнем нормативності, стандартизації та просодичної впорядкованості, тоді як спонтанне мовлення (інтерв'ю, ток-шоу) демонструє підвищену варіативність, редукцію та гнучкість артикуляційних стратегій. Отримані результати підтверджують, що фоностилістична варіативність у німецькомовному медіадискурсі є динамічним і градієнтним явищем, зумовленим взаємодією просодичних структур, артикуляційних механізмів, темпу мовлення та комунікативних умов, що визначають специфіку

реалізації вимовного стандарту в різних типах звучного мовлення.

Ключові слова: фоностилістика, німецька мова, медіадискурс, глоттальний приступ, темп мовлення, звучне мовлення, просодія, артикуляція, редукція, мовний стандарт.

Дата першого надходження статті до
видання: 20.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 17.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Чорна Н. В.,*кандидат філологічних наук,**доцент кафедри романської філології**Навчально-наукового інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**<https://orcid.org/0000-0001-5453-4372>*

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАГОЛОВКІВ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИХ ТА ІСПАНСЬКИХ ПОСМОДЕРНИХ АВТОРІВ

Анотація. Статтю присвячено концептуальному аналізу заголовків художніх творів латиноамериканських та іспанських постмодерних авторів. Заголовок розглянуто як сильну позицію художнього тексту, текстовий концепт і засіб репрезентації авторської картини світу. У постмодерному художньому дискурсі заголовок концентрує концептуальний зміст твору, активізує фонові знання, культурну пам'ять та асоціативні зв'язки читача, формуючи модель сприйняття й інтерпретації тексту. З психолінгвістичного погляду заголовок виступає первинним когнітивним стимулом, що запускає механізми прогнозування, концептуалізації та декодування авторського задуму. У статті проаналізовано заголовки художніх творів латиноамериканських авторів: Хуліо Кортасара, Хорхе Луїса Борхеса, Габрієля Гарсія Маркеса, Адольфо Біой Касареса, Алехо Карпент'єра, Карлоса Фуентеса, Маріо Варгаса Льоси, а також представників іспанського постмодерного художнього дискурсу: Хуан Гойтісоло, Хав'єр Маріас, Енріке Віла-Матас, Артуро Перес-Реверте, Карлос Руїс Сафон, Хуан Хосе Мільяс, Лурдес Ортіс. На основі концептуального аналізу виокремлено п'ять базових концептів: ПРОСТІР, ЧАС, МОЖЛИВИЙ СВІТ, ГРА, ЛЮДИНА, які становлять концептуальне ядро досліджуваного дискурсу. Встановлено особливості їхньої вербалізації в заголовках за допомогою просторових і темпоральних номінацій, антропонімів, лексем із семантикою гри, тексту, міжтекстових аллюзій та поліфонії. З'ясовано, що для латиноамериканського постмодерного художнього дискурсу характерне тяжіння до міфопоетики, магічного реалізму, взаємодії реального й фантастичного світів. На основі концептуального аналізу дискурсу більшою мірою актуалізує концепти історичної пам'яті, ідентичності, тексту та авторства. Проаналізовані концепти виконують текстотворчу, когнітивну, семантичну та інтерпретаційну функції й забезпечують формування концептуального простору іспаномовного постмодерного художнього дискурсу. Доведено, що постмодерний заголовок функціонує як психолінгвістичний механізм керування читачкою рецепцією, активізує процеси прогнозування та пошуку прихованих смислів і сприяє множинності інтерпретацій постмодерного художнього тексту.

Ключові слова: постмодерний художній дискурс, заголовок, текстовий концепт, концептуалізація, художній образ.

Сучасна антропоцентрична парадигма мовознавства спрямовує увагу на взаємодію мови, мислення і свідомості та механізми концептуалізації та інтерпретації дійсності. Постмо-

дерний художній текст постає як когнітивно-комунікативна система у якій вербалізуються авторська картина світу й національно-культурні концепти.

Особливе місце у структурі художнього тексту посідає заголовок як сильна текстова позиція, що концентрує концептуальний зміст твору та виконує номінативну, когнітивну, прагматичну, семіотичну функції. Як перший текстовий знак, активізує фонові знання, культурну пам'ять і асоціативні зв'язки читача, запускаючи механізми прогнозування, концептуалізації та інтерпретації авторського задуму.

Актуальність дослідження визначається зростанням інтересу до концептуального аналізу постмодерного художнього дискурсу в межах когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, а також необхідністю комплексного вивчення заголовків як носіїв концептуальної інформації в іспаномовному постмодерному художньому просторі. Попри значний інтерес до семантики, інтертекстуальності та когнітивним аспектам художнього тексту, проблема концептуальної організації заголовків і механізмів їхнього сприйняття залишається недостатньо висвітленою.

Мета статті полягає у здійсненні концептуального аналізу заголовків художніх творів латиноамериканських та іспанських постмодерних авторів і з'ясуванні когнітивних і психолінгвістичних механізмів їх сприйняття та інтерпретації.

Об'єктом дослідження є заголовки художніх творів латиноамериканських та іспанських письменників доби постмодернізму.

Предметом дослідження є когнітивно-лінгвістичні, інтертекстуальні та психолінгвістичні особливості їх концептуальної організації.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному поєднанні концептуального, когнітивно-лінгвістичного, психолінгвістичного та лінгвістичного підходів до аналізу заголовка як текстового концепту.

Теоретичні засади дослідження заголовка сформовано у працях Ж. Женетта та Л. Гойка [1], які розглядали його як елемент паратексту й об'єкт титрологічного аналізу. Інтерпретаційний потенціал назви художнього твору висвітлено у роботах У. Еко [2], тоді як Т. ван Дейк [3] досліджував заголовок у контексті макроструктури тексту та когнітивних механізмів дискурсу. Прагматичні й комунікативні аспекти заголовка представлені у працях іспанського лінгвіста Х. Л. Сіфуентеса Хонрубія та венесуельської мовознавиці А. Болівар. Серед україн-

ських дослідників проблема залишається новою особливо що стосується аналізу та інтерпретації постмодерного художнього дискурсу. Взагалом вітчизняна лінгвістика зосереджується на дослідженні заголовків у політичному, публіцистичному, науковому дискурсах і лише частково у художньому дискурсі [4; 5; 6].

Постмодерний художній дискурс іспаномовного простору сформувався у другій половині XX століття (незважаючи на те, що його хронологічні межі в Іспанії та Латинській Америці є достатньо широкими та неоднорідними) як результат трансформації моделей художнього тексту та переосмислення категорій авторства, тексту, історії й національної ідентичності. Його теоретичне осмислення пов'язане з концепціями постмодернізму Ж.-Ф. Лютара, інтертекстуальності Ю. Крістєвої, відкритого тексту У. Еко, «смерті автора» Р. Барта, кризи традиційних моделей художнього тексту Д. Затонського та концепцією «кінця історії» Ф. Фукуями.

З лінгвістичного погляду постмодерний художній дискурс характеризується інтертекстуальністю, метатекстуальністю, поліфонічністю, фрагментарністю, нелінійністю наративу, мовною грою та іронією. У латиноамериканській традиції ці ознаки поєднуються з міфопоетикою, культурною гібридністю й магічним реалізмом (Хорхе Луїс Борхес, Хуліо Кортасар, Габріель Гарсія Маркес, Карлос Фуентес, Маріо Варгас Льоса, Алехо Карпентьер, Адольфо Біой Касарес), тоді як іспанський постмодерний дискурс тяжіє до переосмислення історичної пам'яті, ідентичності та природи тексту (Хуан Гойтісоло, Хав'єр Маріас, Енріке Віла-Матас, Артуро Перес-Реверте, Карлос Руїс Сафон, Хуан Хосе Мільяс, Лурдес Ортис).

У нашому дослідженні виокремлено п'ять базових концептів:

ПРОСТІР – категорія локалізації яка втрачає стабільність і набуває ознак лабіринту, межі, переходу, поліфонічності.

ЧАС – репрезентація нелінійності, циклічності, фрагментарності і взаємодію минулого, теперішнього та майбутнього.

МОЖЛИВІ СВІТИ – розмитість меж між реальним і вигаданим, множинність моделей світу, поліфонічність.

ГРА – відображає ігрову природу постмодерного художнього тексту, як прояв мовного та жанрового експерименту.

ЛЮДИНА – репрезентує автора, героя, читача як носія фрагментарної ідентичності.

Для виявлення особливостей концепту ПРОСТІР звернемося до аналізу заголовків творів Хуліо Кортасара, у яких експліковано семантичні маркери просторовості. Показовим прикладом є роман «Rayuela», художній простір якого реалізує постмодерністську модель відкритого, нелінійного та фрагментарного світу. Так, назви «La puerta condenada», «Las puertas del cielo», «Continuidad de los parques», «La otra orilla», «El río», «Alguien que anda por ahí», «La isla al mediodía», «De otros lados», «Ahí pero dónde, cómo» актуалізують семи відкритості, безмежності, переходу, невизначеності та множинності художнього простору. Водночас низка заголовків репрезентує концепт замкненого або локалізованого простору, що реалізується через назви конкретних місць, приміщень чи обмежених територій як наприклад у заголовках: «Casa tomada», «Reunión», «Octaedro», «Ómnibus», «Territorios», «La escuela de noche», «La casita de los Morelli», «Lugar llamado Kindberg», «Viaje alrededor de una mesa», «La autopista del sur», «La barca o nueva visita a Venecia».

Подібна модель простору репрезентована й у творчості Адольфо Біой Касареса, де просторовий образ часто пов'язаний

із мотивом віддаленого місця та створення альтернативної реальності. У заголовках «De un mundo a otro», «El plan de invasión», «El paraíso de los creyentes», «Libre del Cielo y del Infierno», «De jardines ajenos: libro abierto», а особливо в романі «La invención de Morel», простір, як віддалений острів, постає не лише як місце розгортання подій, а як засіб конструювання іншого віддаленого буття. Острів репрезентує можливість створення альтернативної реальності та межі між справжнім і штучним світом. У повісті «El Gran Serafín» він пов'язаний із мотивом ізоляції та самотності, в «Los milagros no se recuperan» набуває значення простору внутрішнього пошуку й самопізнання героя, в оповіданні «Las confidencias de un lobo» реалізується через художній образ мандрівки.

Для концептуальної картини світу Габріеля Гарсія Маркеса простір виявляється самостворюючим, самозавершеним та самодостатнім та базується на чітко побудованій гармонії замкненості у самому собі, як у романі «Cien años de soledad». Уявний простір – це або замкнений простір містечка Макондо в оповіданні «Los funerales de la Mamá Grande», або тема добровільного рабства в оповіданні «La increíble y triste historia de cándida Eréndira y su abuela desalmada», або безвихідність та приреченість головного героя в оповіданні «Crónica de una muerte anunciada». Концепт ПРОСТІР розкривається через такі лексеми, які, насамперед, несуть в собі поняття замкненості як: *лабіринт* (El general en su laberinto, La casa de los Buendía), *літак* (El último viaje del buque fantasma), *корабель* (El avión de la bella durmiente), *маленьке місто* (En este pueblo no hay ladrones), *усередині* (Eva está dentro de su gato), або *вода* та *дож* як відкритий тікучий простір [9]. Наприклад, в назвах: «Relato de un naufragio», «Un hombre viene bajo la lluvia», «Monólogo de Isabel viendo llover en Macondo», «El mar del tiempo perdido», «El ahogado más hermoso del mundo», «El último viaje del buque fantasma», «La luz es como el agua» та роман «Cien años de soledad» де тема води та дощу є ключовою.

У заголовках творів Хорхе Луїса Борхеса ПРОСТІР перестає бути лише місцем розгортання подій і набуває статусу концептуальної категорії, що відображає множинність світів, нелінійність, інтертекстуальність та відносність буття. Назви «El jardín de senderos que se bifurcan», «Los dos reyes y los dos laberintos», «La biblioteca de Babel», «El Aleph», «Las ruinas circulares», «El libro de arena», «Libro de sueños», «Libro de cielo y del infierno» (написано у співавторстві з Адольфо Біой Касаресом) актуалізують різні моделі просторової організації художнього світу: *лабіринт*, *книга*, *нескінченність*, *поліфонічний текст*, *альтернативну реальність*, *циклічний простір*.

У заголовках творів Маріо Варгаса Льоси концепт ПРОСТІР реалізується через лексеми, що безпосередньо позначають різного роду конструкції: «La ciudad y los perros», «La casa verde», «Conversación en La Catedral», «Lituma en los Andes», «El paraíso en la otra esquina», «Cinco esquinas», «El loco de los balcones» та «La guerra del fin del mundo» та містять експліковані просторові маркери (*ciudad*, *casa*, *catedral*, *Andes*, *fin del mundo*, *paraíso*, *balcón*), які визначають природний простір Анд і міфологізований простір «кінця світу» або «рай», що формує багаторівневу модель художньої реальності.

Назви творів Алехо Карпентьера «La música en Cuba», «América Latina en su música», «El reino de este mundo» та «El camino de Santiago» репрезентують ПРОСТІР як одну з ключових категорій авторської концептосфери. Лексеми *reino*, *mundo*,

camino та топоніми *Cuba, América Latina* актуалізують семантику історичного, географічного та культурного простору.

У заголовках творів Карлоса Фуентеса «Zona sagrada», «La silla del águila», «Adáb en Edén», «La región más transparente», «La frontera de cristal» та «Terra Nostra» містять просторові номінації (*región, frontera, terra*). Лексема *región* репрезентує урбаністичний простір, лексема *frontera* актуалізує семантику межі як місця взаємодії культур, а назва «Terra Nostra» концептуалізує простір як універсальний цивілізаційний хронотоп, що об'єднує історичний досвід Європи та Латинської Америки.

У творчості Карлоса Руїса Сафона просторова семантика реалізується в заголовках «El Palacio de la Medianoche», «La Ciudad de Vapor», «El laberinto de los espíritus», «El príncipe de Parnaso», «Una señorita de Barcelona», «La biblioteca de las almas» та «El Prisionero del Cielo». Такі лексеми як *laberinto, biblioteca* та *prisionero* інтертекстуально відсилають нас до творчості Хорхе Луїса Борхеса та Адольфо Біой Касареса.

У заголовках Артуро Переса-Реверте концепт ПРОСТІР реалізується за допомогою різних мовних засобів: назв географічних об'єктів («Cabo Trafalgar», «La tabla de Flandes»), архітектурних споруд («El puente de los asesinos»), а також через імпліцитно представлені просторові моделі («La carta esférica», «El húsar»). У назві «El puente de los asesinos» простір виступає не лише фізичною спорудою, а й простором переходу між різними світами, моральними виборами та історичними епохами. У заголовку «El cementerio de los barcos» простір представлений через лексеми *cementerio* та *barco* що поєднує реальне та символічне значення створюючи оксиморонну модель простору: цвинтар є місцем завершення життєвого шляху, тоді як корабель традиційно символізує рух, відкриття та подорож. У заголовку «El club de Dumas» концепт ПРОСТІР реалізується через лексему *club*, яка позначає закритий інтелектуально-соціальний простір, доступний лише посвяченим. У межах постмодерну такий простір набуває рис інтертекстуального лабіринту, де головною територією стають книги, рукописи й літературні алузії.

У творчості Хав'єра Маріаса концепт ПРОСТІР лексично експлікований обмежено, зокрема в заголовку «Berta Isla», де лексема *isla* репрезентує географічний простір та «Negra espalda del tiempo» де соматизм *espalda* репрезентує метафоровану модель прихованого, недоступного для безпосереднього сприйняття простору. Простір функціонує як сфера пам'яті, невідомого, прихованих смислів та абстрактного досвіду, що відповідає постмодерній тенденції до переосмислення традиційних просторових категорій.

У творах Енріке Віла-Матаса просторова семантика реалізується через топоніми *París, Montevideo, Veracruz, Dublín* («París no se acaba nunca», «Montevideo», «Lejos de Veracruz», «Dublinesca»), які позначають конкретні географічні місця та виступають знаками інтертекстуальності. Наприклад, *Dublín* у назві «Dublinesca» актуалізує не стільки реальний міський простір, скільки інтертекстуальний зв'язок із творчістю Джеймса Джойса, перетворюючи місто на культурний код європейської літератури.

У Хуана Хосе Мільяса концепт ПРОСТІР вербалізовано в заголовках «El mundo» та «La ciudad». У творчості Хуана Гойтісоло простір експліковано в назвах «Paisajes después de la batalla», «Makbara» та «Campos de Níjar», де лексеми *paisajes,*

Makbara і *campos* вербалізують відкритий простір. У заголовках Лурдес Ортіс просторова семантика відсутня.

Одним із провідних концептів постмодерного художнього дискурсу є концепт ЧАС, що репрезентується у заголовках через темпоральні лексеми, а також мовні засоби, що актуалізують повторюваність або часову перспективу. У наших попередніх дослідженнях цей концепт був детально проаналізований у латиноамериканському постмодерному художньому дискурсі Хуліо Кортасара, Хорхе Луїса Борхеса та Габрієля Гарсія Маркеса [7; 8; 9]. Отже, зупинимось більш детально на їх вербалізації в творчості інших письменників.

У заголовках творів Алехо Карпент'єра, Карлоса Фуентеса та Маріо Варгаса Льоси концепт ЧАС реалізується через прямі темпоральні маркери (*siglo, tiempo, fin*). У творчості Алехо Карпент'єра найбільш виразно часовий компонент представлений у заголовках «El siglo de las luces», «La consagración de la primavera», «Querra del Tiempo», «El año», де лексем *siglo, primavera, tiempo, año* безпосередньо номінують історичні та часові періоди і формують образ часу як епохи ідейних, соціальних та часових змін.

У заголовках Карлоса Фуентеса концепт ЧАС вербалізується через лексему *tiempo* у назвах «El tiempo mexicano» та «El mal del tiempo», де темпоральність постає як історична й екзистенційна категорія. У романі «La muerte de Artemio Cruz» часовий вимір реалізується через ретроспективне відтворення життєвого шляху героя, а заголовок актуалізує фінальний момент людського існування. Темпоральна семантика також експлікована у заголовках «Cumpleaños», де концептуалізовано циклічність часу *cada año*, «Los días enmascarados» і «El día de las madres», у яких лексема *día* також репрезентує часовий відтинок. У назвах «Las dos orillas» і «Las dos Numancias» концепт ЧАС реалізується опосередковано через зіставлення, дуальність просторову та історичну.

Для іспанського постмодерного дискурсу найбільш репрезентативною для аналізу концепту ЧАС є творчість Хав'єра Маріаса, у заголовках якого темпоральна семантика є однією з домінант: «El siglo», «Mañana en la batalla piensa en mí», «Tu rostro mañana» (*Veneno y sombra y adiós*), «Negra espalda del tiempo», «Así empieza lo malo», «Cuando fui mortal» лексеми *mañana, tiempo, siglo, adiós* та форми *fui, empieza* актуалізують взаємодію минулого, теперішнього й майбутнього, формуючи модель нелінійного постмодерного часу. У Карлоса Руїса Сафона концепт ЧАС репрезентовано у заголовку «El Palacio de la Medianoche», «Las luces de septiembre». У заголовках Енріке Віла-Матаса «París no se acaba nunca», «Nunca voy al cine», «Dublinesca», «Una casa para siempre», «El viaje vertical», «Ocho entrevistas inventadas», «El día señalado» лексеми *nunca, para siempre, medianoche, septiembre, viaje, ocho, día* формують модель часу, який балансує на межі відкритого, нескінченного та чітко визначеного реального, що є характерним для постмодерної поетики. У творчості Хуана Хосе Мільяса концепт ЧАС вербалізується у заголовках «En dos tiempos», «Desde la sombra», «Dos mujeres en Praga», «La vida contada por un sapiens a un neandertal» та «La muerte contada por un sapiens a un neandertal». Лексеми *tiempo* і числівник *dos* актуалізують множинність часових площин і нелінійність темпоральної організації, тоді як лексеми *vida* і *muerte* репрезентують часові межі людського існування. У заголовках Лурдес Ортіс «En días como estos», «Antes de la batalla» час репрезентований темпоральними мар-

керами *días, antes*. Концепт ЧАС у заголовках романів Хуана Гойтісоло реалізується як експліцитно, так і імпліцитно. У назвах «Paisajes después de la batalla», «Fin de fiesta», «La cuarentena» та «Crónicas sarracinas» він вербалізується через прямі часові маркери, тоді як у «Señas de identidad» і «Las virtudes del pájaro solitario» актуалізується через історію, пам'ять, ідентичність та самотність.

Концепти ПРОСТІР та ЧАС тісно по'язані з концептом МОЖЛИВИЙ СВІТ, смислове розкриття якого є принциповим для розуміння постмодерної концептуальної картини світу, що відсилає нас до теорії можливих світів. Можливий світ у творчості Хуліо Кортасара розкривається через такі лексеми, які, насамперед, несуть в собі поняття тексту, як відкритого можливого світу, який розкривається як імпліцитно, так і експліцитно: *книжка* (Libro de Manuel, Prosa del observatorio, Diario para un cuento, Cuento sin moraleja), *історія* (Historias de Gabriel Medrano, Historias de cronopios y de famas, Sus historias naturales, Historias que me cuento), *гра* («Rayuela», «Pesadillas», «Final del juego», «Los premios», «62, modelo para armar», «Último round», «Examen»).

Назви оповідань Хорхе Луїса Борхеса, що містять семантично марковані відсилання до світу магічного і найкраще репрезентують досліджувану парадигму концепту МОЖЛИВИЙ СВІТ: «Historia de los dos que soñaron», «Historia de eternidad», «La historia de los ángeles», «Ficciones», «Mutations», «El milagro secreto», «La otra muerte», «Libro de sueños», «Descubrimiento de realidad», «Continuidad de infierno», «El libro de los seres imaginarios», «Dos fantasmas mamables», де лексеми *increíble, inmortal, ángel, milagro, fantasma, soñar, secreto, otro mundo, eternidad* створюють можливу реальність, існування «інших світів», у яких співіснують реальне й ірреальне, а художній простір вибудовуються як система альтернативних онтологічних моделей, що актуалізують концепт МОЖЛИВИЙ СВІТ.

Заголовки новел Адольфо Біой Касареса «El gran Serafín», «La invención de Morel», «El don supremo», «Los milagros no se recuperan», «Las caras de verdad», «Las confidencias de un lobo», мають лексеми *grande, invención, supremo, don, milagro* та концептуальну метафору «*las caras de verdad*», семантика яких виводить сприйняття авторського світу на рівень уявний, відносний, незначений, пов'язаний із семантикою можливих світів та філософією магічного реалізму завдяки використанню таких міфічних образів як *серафим* та *фавн*.

Заголовки художніх творів Габріеля Гарсія Маркеса, які містять семантично марковані посилання на світ магічного та найяскравіше відтворюють парадигму розгортання досліджуваного концепту: «La increíble y triste historia de la cándida Eréndira y de su abuela desalmada», «La otra costilla de la muerte», «Tubal-Caín forja una estrella», «Nabo, el negro que hizo esperar a los ángeles», «Blacamán el bueno vendedor de milagros», «El último viaje del buque fantasma», «Un señor muy viejo con unas alas enormes», «Me alquilo para soñar» де лексеми *increíble, desalmada, ángel, milagro, fantasma, soñar* створюють фантатично-можливу реальність, магічний світ у якому надприродне постає органічною складовою повсякденного буття, а межі між реальним і фантастичним стираються.

У творчості Алехо Карпент'єра концепт МОЖЛИВИЙ СВІТ найповніше актуалізується в заголовках романів «El reino de este mundo», «Los pasos perdidos» та «El siglo de las luces».

Семантика назв створює особливий художній світ, у якому нівелюється опозиція між раціональним і магічним, реальним і фантастичним, що безпосередньо співвідноситься з естетичною концепцією *lo real maravilloso*, що лежить в основі авторської моделі світу.

У творчості Карлоса Фуентеса концепт МОЖЛИВИЙ СВІТ реалізується через моделі альтернативної історії, множинної ідентичності та фантастичного переосмислення реальності, що реалізується у заголовках «Terra Nostra», «La región más transparente», «Aura» та «La frontera de cristal» «La cabeza de la hidra», «La fortuna lo que ha querido», «El costo de la vida», «Un alma pura», семантика яких створює багатомірний художній світ. В авторській картині світу взаємодіє постмодерна поетика та магічний реалізм (*aura, hidra, fortuna, transparente*) і заголовки функціонують як концептуальні маркери можливих світів.

У творчості Маріо Варгаса Льоси концепт МОЖЛИВИЙ СВІТ реалізується у заголовках романів «La guerra del fin del mundo», «El hablador», «La tía Julia y el escribidor» та «El sueño del celta» де письменник створює прихований багаторівневий можливий світ, у якому історичні події, культурні міфи та людський досвід набувають нових смислових вимірів.

У творах Карлоса Руїса Сафона цей концепт реалізується через лексеми *laberinto, sombra, ciudad* у заголовках «El laberinto de los espíritus», «La sombra del viento», «La ciudad de vapor». Вони створюють образ таємного, можливого фантастичного світу, що інтертекстуально пов'язано з оповіданнями Хорхе Луїса Борхеса «Los dos reyes y los dos laberintos» та «El jardín de senderos que se bifurcan». Назва останнього є концептуальною метафорою, що демонструє семантику слова «лабіринт», яка розгортається в хронотопі оповіді.

У заголовках Артуро Переса-Реверте концепт МОЖЛИВИЙ СВІТ формують лексеми *club, cementerio, barcos* у назвах «El club Dumas», «El cementerio de los barcos olvidados», які моделюють можливі світи загадки, інтертекстуальної та пошуку прихованих смислів. У заголовку Хуана Хосе Мільєса концепт МОЖЛИВИЙ СВІТ представлений лексемою *mundo* у назві «El mundo». В обох випадках заголовки виконують концептотвірну функцію, окреслюючи багатовимірний художній простір, характерний для постмодерної поетики.

Аналіз заголовків дозволяє виділити текстовий концепт ГРА як центральну концептуальну метафору постмодерного сприйняття реальності, яка створює цілу низку образів-концептів. Концепт ГРА перетворюється на мегаконцепт у концептосфері Хуліо Кортасара завдяки інтерпретації назв всіх шістьох романів письменника: «Divertimento», «El examen», «Los premios», «Rayuela», «62 Modelo para armar», «Libro de Manuel», семантика яких об'єднується мегаконцептом ГРА. Метафоричне постмодерністська сприйняття життя як гри яскраво проявляється у романі «Rayuela» та поступово розкривається у назвах інших романів та оповідань через лексеми *гра* («Final del juego», «Dos juegos de palabras», «Reunión», «Puzzle», «Maravillosas ocupaciones», «Simulacro») та *інструкція* («Instrucciones para matar hormigas en Roma», «Instrucciones para dar cuerda al reloj», «Preámbulo a las de instrucciones para dar cuerda al reloj», «Instrucciones para subir las escaleras», «Instrucciones para entender tres pinturas famosas», «Instrucciones para llorar», «Instrucciones-ejemplos sobre la forma de tener miedo»).

У творчості Хорхе Луїса Борхеса концепт ГРА найбільш виразно представлений у заголовках «El jardín de senderos que se bifurcan» (гра можливостей через образ множинних шляхів і варіантів розвитку подій), «La lotería en Babilonia» (лексема *lotería* безпосередньо репрезентує принцип випадковості та гри), «El Aleph», «Tlön, Uqbar, Orbis Tertius» (створення вигаданого світу, що поступово заміщує реальність, перетворюючи читання на інтелектуальний пошук).

У заголовках творів Адольфо Біой Касареса концепт ГРА реалізується через мотиви ілюзії, експерименту та конструювання іншої реальності: «La invención de Morel», «Plan de evasión», «El sueño de los héroes». Назва «Plan de evasión» формує модель гри з простором і свідомістю.

У творчості Аलेхо Карпентьєра особливо показовим є заголовок «Concierto barroco», де лексема *concierto* створює образ композиції, взаємодії та комбінування різних елементів, що відповідає постмодерному сприйняттю реальності як гри з формами та традиціями.

У творчості Карлоса Руїса Сафона найбільш експліцитно концепт ГРА представлений у назві «El juego del ángel», де лексема *juego* безпосередньо номінує гру й актуалізує мотив взаємодії автора, тексту та читача.

У творах Артуро Переса-Реверте «El club Dumas», «La carta esférica» та «El maestro de esgrima» концепт ГРА пов'язаний із мотивами загадки, стратегії, інтелектуальної гри. У заголовку «El maestro de esgrima» реалізується ідея гри як випробування інтелекту та майстерності. У назві «La tabla de Flandes» слово *tabla* актуалізує зв'язок із шаховою грою, де розслідування перетворюється на інтелектуальну партію.

У назві «El orden alfabético» Хуана Хосе Мільяса концепт ГРА містить ідею умовної системи організації світу, що стає своєрідною інтелектуальною грою з категоріями порядку та хаосу. У заголовках «El desorden de tu nombre», «No mires debajo de la cama», «Lo que sé de los hombrecillos», «Que nadie se muera» та «Una vocación imposible» ігровий характер первинного сприйняття оповіді створюється завдяки поєднанню семантично контрастних понять *orden-desorden*, використанню наказового та усовного способів дієслова *no mires, que nadie se muera*. Такі заголовки функціонують як механізм інтелектуальної гри, яка імітує комунікацію з читачем неодноразово порушуючи очікувану логіку сприйняття, що є характерною рисою постмодерної поетики.

У заголовках творів іспаномовного постмодерного дискурсу концепт ЛЮДИНА репрезентується через антропоніми, особові займенники, соціальні, професійні, родинні номінації, через позначення діяльності, психологічні стани та міжособистісні взаємини. Людина постає як автор можливої реальності, спостерігач або учасник подій, її ідентичність нерідко виявляється відкритою, нестабільною, динамічною, ігровою, що відповідає постмодерній концепції множинності та неоднозначності людської особистості.

Серед назв творів Хуліо Кортасара є заголовки які містять семантично марковані посилання на головного персонажа оповіді («Circe», «Instrucciones para John Howell»), є назви з вигаданими образами, які не завжди однозначно трактуються («Libro de Manuel», «Un tal Lucas», «Carta a una señorita en París», «La Señorita Cora», «En nombre de Boby»), є заголовки які вказують діяльність, статус, родинні та соціальні зв'язки («Bruja», «El hijo del vampiro», «El perseguidor», «La banda», «Los amigos»),

назви, які вказують на дію («Liliana llorando», «Alguien que anda por ahí», «Queremos tanto a Glenda», «Profunda siesta de Remi», «Usted se tendió a tu lado»).

Концепт ЛЮДИНА у заголовках творів Хорхе Луїса Борхеса реалізується насамперед через антропоніми та номінації. Наприклад, заголовки-власні імена («Emma Zunz», «Pierre Menard, autor del Quijote», «El Aleph», «La memoria de Shakespeare», «Evaristo Carriego», «Cuaderno de San Martín», «Borges en el hogar», «Seis problemas para don Isidro Parot», «El Martín Fierro», «La hermana Eloisa», «El informe de Brodie»), а також назви, що характеризують соціальну роль, національність, професію чи духовні пошуки героя («El idioma de los argentinos», «Les autres», «El hombre en el umbral», «Nueve ensayos dantescos», «Antología personal», «El paraíso de los creyentes»). Водночас для Борхеса характерною є репрезентація людини як множинної свідомості або двійника, де герой постає не лише персонажем, а й автором, читачем чи інтерпретатором тексту.

У заголовках Адольфо Біой Касареса концепт ЛЮДИНА актуалізується через індивідуалізацію персонажа *Morel, Domecq, Isidro Parot* та його екзистенційний статус *héroe*: «La invención de Morel», «El sueño de los héroes», «El héroe de las mujeres», «Un campeón desparejo», «Memoria sobre la pampa y los gauchos», «Seis problemas para don Isidro Parot», «Cronicas de bustos Domecq», «El paraíso de los creyentes», «Les autres». Три останні твори написані у співавторстві з Хорхе Луїсом Борхесом.

У творчості Габрієля Гарсія Маркеса концепт ЛЮДИНА репрезентований через персоніфіковані назви, які експлікують героя («El coronel no tiene quien le escriba», «La increíble y triste historia de la cándida Eréndira y de su abuela desalmada», «El ahogado más hermoso del mundo», «Crónica de una muerte anunciada»), соціальний статус («El otoño del patriarca», «El general en su laberinto», «Memoria de mis putas tristes») або родинні зв'язки («La viuda de Montiel», «Los funerales de la Mama Grande», «La hija de coronel», «Hijo del coronel»), гендерну номінацію («La mujer que llegaba a las seis», «Un hombre viene bajo la lluvia»), власні імена («De como Natanael hace una visita», «La prodigiosa tarde de Baltazar», «Eva está dentro de su gato», «Blacamán el bueno vendedor de milagros», «El verano feliz de la señora Forbes», «María dos Prazeres»).

У заголовках творів Карлоса Фуентеса концепт ЛЮДИНА реалізується через власні імена, соціальні ролі та колективні номінації: «Aura», «Diana o la cazadora solitaria», «Los años con Laura Díaz», «La muerte de Artemio Cruz».

У заголовках Маріо Варгаса Льоси концепт ЛЮДИНА репрезентований через назви, що позначають персонажа, його соціальну роль або колектив людей: «Pantaleón y las visitadoras», «La tía Julia y el escribidor», «¿Quién mató a Palomino Molero?», «El hablador».

Концепт ЛЮДИНА в іспаномовному постмодерному художньому дискурсі нерідко репрезентується через концепт ЖІНКА. Наприклад, один з провідних творів Карлоса Руїса Сафона називається «Marina», серед заголовків Лурдес Ортіс є такі як «Urraca», «Fedra», а у Хуана Хосе Мільяса ми знаходимо заголовки з жіночими номінаціями – «Laura y Julio», «Dos mujeres en Praga», «Ella imagina», «La mujer loca». Артуро Перес Реверте не залишається осторонь завдяки таким заголовкам як «Eva», «El sol de Breda», «La reina del Sur». Жіночі образи стають засобом осмислення людської ідентичності,

міжособистісних взаємин, психологічних станів та переосмислення гендерних відносин у сучасному іспанському суспільстві. Через жіночі образи автори осмислюють людину як відкритий саморефлексуєючий суб'єкт, що перебуває у процесі постійного самопізнання та роздвоєння особистості.

Поряд із цим концепт ЛЮДИНА в іспанському постмодерному художньому дискурсі вербалізується через узагальнені соціальні або особистісні номінації. Наприклад, у заголовках Карлоса Руїса Сафона «El príncipe de la niebla», «El palacio de la medianoche», у заголовках Артуро Переса-Реверте «El francotirador paciente», «El capitán Alatriste», «El pintor de batallas», у заголовках Енріке Віла-Матаса «Bartleby y compañía», «Doctor Pasavent». Заголовки експлікують конкретного персонажа або автора як героя тексту, актуалізуючи постмодерну проблему поліфонічності індивідуальності, авторства та співіснування реального й художнього суб'єктів.

Висновки. Вище проаналізовані концепти становлять концептуальне ядро іспаномовного постмодерного художнього дискурсу й найпоследовніше вербалізуються в заголовках художніх творів латиноамериканських та іспанських авторів. Вербалізація концептів у заголовковому комплексі забезпечує доступ до фонових знань, культурної пам'яті й інтертекстуальних та інтратекстуальних зв'язків, що зумовлює побудову читачем когнітивної моделі художнього світу ще до початку читання тексту. Отже, заголовок функціонує не лише як номінативний елемент твору, а й як психолінгвістичний механізм концептуалізації та прогнозування смислу, який визначає подальшу стратегію сприйняття й декодування постмодерного художнього тексту. Його багатозначність забезпечує множинність інтерпретацій, активізує фонові знання, культурні сценарії та інтертекстуальні зв'язки, унаслідок чого процес розуміння набуває нелінійного характеру. Такий підхід узгоджується із соціокогнітивною теорією дискурсу Теона ван Дейка, відповідно до якої інтерпретація тексту залежить від ментальних моделей читача та контексту їх актуалізації.

Перспективи подальших пошуків убачаємо в поглибленні концептуального аналізу заголовкового комплексу іспаномовного постмодерного художнього дискурсу шляхом розширення кола досліджуваних концептів (як когнітивно-метафоричних СМЕРТЬ, КОХАННЯ, ТЕКСТ, ІСТОРІЯ, так і індивідуально-авторських БІБЛІОТЕКА, ЛАБИРИНТ, СОН, САМОТНІСТЬ), встановлення їхньої ієрархії та специфіки взаємодії в авторській картині світу. Перспективним є зіставне вивчення вербалізації концептів та розширення тематичного погляду на визначення концептів у творчості окремих іспанських і латиноамериканських письменників. Перспективним також є застосування міждисциплінарного підходу, що поєднує методологію когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, дискурс-аналізу та соціолінгвістики, для комплексного вивчення концептуальної організації заголовків у сучасному іспаномовному постмодерному художньому дискурсі.

Література:

1. Genette Gérard. Seuils. Paris: Éditions du Seuil, 1987.
2. Еко Умберто. Ім'я прози. Нотатки на полях «Імені троянди». Харків: Фоліо. 2006, 508 с.

3. Teun A. van Dijk. La ciencia del texto. Un enfoque interdisciplinario con un Epílogo a la edición castellana del autor. Barcelona: 1992. 310 с.
4. Бурбело В.Б. Художній дискурс в історії французької мови та культури VIII-XVIII ст.: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.05 «Романські мови». Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: 1999. 518 с.
5. Кагановська О.М. Метаобразна функція сильних позицій в ідентифікації текстових концептів. Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць / відп. ред. Олена Степанівна Снитко. Київ: Видав. Дім Дмитра Бураго, 2003. С. 239–243.
6. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози: [монографія]. Київ: Вид. центр Київськ. нац. лінгв. ун-ту, 2002. 292 с.
7. Чорна Н.В. Концептосфера постмодерного художнього дискурсу на матеріалі заголовків творів Хуліо Кортасара. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. Випуск 40, том 2. С. 96–101.
8. Чорна Н.В. Linguagognitive analysis of the headings in the postmodern Jorge Luis Borges's discourse. Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дорогобицького державного педагогічного університету «Актуальні питання гуманітарних наук», Вип.31, том 2, 2020. С. 299–304.
9. Чорна Н.В. Марічний реалізм: мовна картина світу в романі «Cien años de soledad» Габріеля Гарсія Маркеса. Philology. Science and Education a New Dimension / Editor-in-chief: Dr. Xenia Vamos, Budapest, 2021. IX, (75) Issue 257. С. 21–27.

Chorna N. Conceptual analysis of the titles of Latin American and Spanish postmodern authors

Summary. The article is devoted to the conceptual analysis of the titles of literary works by Latin American and Spanish postmodern authors. The title is regarded as a strong position within a literary text, a textual concept, and a means of representing the author's worldview. In postmodern literary discourse, the title concentrates the conceptual content of a work, activates the reader's background knowledge, cultural memory, and associative connections, thus shaping a model for the perception and interpretation of the text. From a psycholinguistic perspective, the title functions as a primary cognitive stimulus that triggers the mechanisms of prediction, conceptualization, and decoding of the author's intention.

The article analyses the titles of literary works by Latin American authors, including Julio Cortázar, Jorge Luis Borges, Gabriel García Márquez, Adolfo Bioy Casares, Alejo Carpentier, Carlos Fuentes, and Mario Vargas Llosa, as well as representatives of Spanish postmodern literary discourse, including Juan Goytisolo, Javier Marías, Enrique Vila-Matas, Arturo Pérez-Reverte, Carlos Ruiz Zafón, Juan José Millás, and Lourdes Ortiz.

Based on the conceptual analysis, five basic concepts are identified: SPACE, TIME, POSSIBLE WORLD, GAME, and HUMAN BEING, which constitute the conceptual core of the discourse under study. The specific features of their verbalization in titles through spatial and temporal nominations, anthroponyms, lexemes with the semantics of game, text, intertextual allusions, and polyphony are established.

The study reveals that Latin American postmodern literary discourse is characterized by a tendency towards mythopoetics, magical realism, and the interaction between real and fantastic worlds, whereas Spanish postmodern discourse foregrounds the concepts of historical memory,

identity, text, and authorship to a greater extent. The concepts analysed perform text-forming, cognitive, semantic, and interpretative functions and contribute to the formation of the conceptual space of a Spanish-language postmodern literary work.

It is demonstrated that the postmodern title functions as a psycholinguistic mechanism for guiding reader reception, activates the processes of prediction and the search for implicit meanings, and facilitates the multiplicity of interpretations of a postmodern literary text.

Key words: postmodern literary discourse, title, textual concept, conceptualization, literary image.

Дата першого надходження статті до
видання: 09.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 07.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

*Шарапановська Ю. В.,**доктор філософії, доцент,**доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування,**директор Фахового коледжу**Міжнародного університету**<https://orcid.org/0000-0002-5397-2941>*

ПОНЯТТЯ «ШТУЧНОГО ДИСКУРСУ» В КОГНІТИВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКИЙ ТА МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Анотація. У статті здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз поняття «штучний дискурс» у межах сучасної когнітивно-лінгвістичної парадигми. Досліджено лінгвофілософські витоки формування цього феномену в епоху активного розвитку генеративного штучного інтелекту (Generative AI) та великих мовних моделей (LLMs). Автор фокусує увагу на онтологічному статусі текстів, згенерованих нелюдськими агентами, та їхньому впливі на трансформацію традиційної комунікативної структури «адресант – повідомлення – адресат». Додатково розкрито специфіку жанрово-стильової адаптації штучного дискурсу, який здатен гнучко відтворювати канони різних функціональних стилів – від академічного до художнього. Визначено, що ключовою особливістю таких текстів є їхня висока прагматична орієнтованість на запит користувача, що змінює традиційну векторність дискурсивного процесу. У методологічному аспекті окреслено інструментарій когнітивного моделювання та концептуального аналізу штучного дискурсу, визначено специфіку формування смислів у процесі машинного текстопородження. Доведено, що штучний дискурс, попри відсутність автентичної інтенціональності та антропоцентричного досвіду, здатний імітувати складні когнітивні структури людського мислення, що вимагає переосмислення базових категорій когнітивної лінгвістики – таких як «концепт», «ментальний простір» та «мовна картина світу». Окреслено перспективні напрями подальших розробок у сфері прикладної та теоретичної когнітивістики, зокрема розробку етико-лінгвістичних стандартів верифікації згенерованого контенту та аналіз функціонального потенціалу штучного дискурсу в освіті, медіа та науковій сфері. Сформульовані висновки сприяють розширенню понятійно-категоріального апарату сучасної когнітивістики та лінгвофілософії в умовах цифровізації комунікаційного простору. Осмислення природи штучного дискурсу дає змогу глибше осягнути межі самої людської мовної спроможності через зіставлення її з алгоритмічними моделями. Узагальнені теоретичні положення створюють підґрунтя для подальшого фундаментального вивчення трансформацій дискурсивних практик у заломленні новітніх технологій.

Ключові слова: штучний дискурс, когнітивна лінгвістика, лінгвофілософія, методологія, великі мовні моделі (LLM), когнітивне моделювання, інтенціональність, комунікація, штучний інтелект.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний етап розвитку глобального інформаційного суспільства ознаменований глибинними трансформаціями комунікативної сфери, які зумовлені стрімкою інтеграцією технологій штучного інтелекту (ШІ) та великих мовних моделей. Традиційно мова та мовленнєва діяльність розглядалися в межах соціогуманітарного знання як феномени виключно антропоцентричної природи, що безпосередньо репрезентують людську свідомість, культуру та мислення. Проте поява та широке розповсюдження складних лінгвістичних алгоритмів, здатних генерувати автентичні, стилістично витримані та семантично зв'язні тексти, створює прецедент деантропоморфізації текстопородження. Постає нова лінгвістична реальність, у якій повноцінним учасником комунікації стає нелюдський агент, а результатом його діяльності – «штучний дискурс».

Дослідження штучного дискурсу безпосередньо пов'язане з фундаментальними теоретичними завданнями когнітивної лінгвістики та лінгвофілософії. Тривалий час науковий інструментарій мовознавства виходив із постулату про наявність у мовця інтенціональності, біологічного й соматичного досвіду, а також психофізичної картини світу. Функціонування мовних моделей руйнує цю монополію, оскільки алгоритми успішно імітують складні комунікативні стратегії, не маючи при цьому свідомості чи життєвого досвіду. Для сучасної науки виникає нагальна потреба визначити онтологічний статус штучного дискурсу, з'ясувати механізми смислотворення в кодованих машиною текстах та розв'язати кризу класичних лінгвістичних моделей, які виявляються обмеженими в умовах цифрової взаємодії.

Практичний аспект означеної проблеми зумовлений тотальною експансією ШІ в освіті, науковій та професійній комунікативній практиці. Оскільки штучно згенерований контент починає наповнювати медіапростір та академічне середовище, виникають серйозні виклики, пов'язані з трансформацією мовних норм, трансформацією мовленнєвих навичок майбутніх фахівців та ризиками алгоритмічних викривлень знань. Системний лінгвістичний опис штучного дискурсу необхідний для розробки ефективних методик людино-машинної взаємодії, оптимізації освітніх платформ, а також для створення надійних лінгвістичних інструментів верифікації інформації з метою забезпечення когнітивно-інформаційної безпеки суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми.

Теоретичний фундамент для дослідження дискурсивних та комунікативних практик у вітчизняному мовознавстві закладено у працях Ф. С. Бацевича, який детально проаналізував засади комунікативної лінгвістики, структуру мовленнєвих актів та закони формування дискурсу в реальних інтеракціях [1]. Категоріальний апарат для опису ментальних репрезентацій і фіксації мовних знаків у свідомості систематизовано у фундаментальній енциклопедії О. Селіванової, яка забезпечує надійне методологічне підґрунтя для когнітивних розвідок [2]. Проблеми структурування знань, функціонування мовної картини світу та її дослідження як базового об'єкта лінгвістики перебували у фокусі уваги І. М. Заремської [3], тоді як теоретичні та прикладні засади взаємодії мови й культури в системі вищої освіти висвітлено у посібнику А. П. Загнітка та І. Богданової [4]. Зазначені праці репрезентують класичний антропоцентричний підхід, де мова виступає безпосереднім віддзеркаленням людського когнітивного досвіду.

Новий етап розвитку мовознавства пов'язаний із проникненням обчислювальних технологій у лінгвістичні та лінгводидактичні процеси. Специфіку впливу штучного інтелекту на методологічний ландшафт сучасних філологічних досліджень, а також пов'язані з цим теоретичні виклики ґрунтовно розглянули І. М. Демешко, В. А. Величко та А. В. Олексієнко [5]. Спроба лінгвістичного та соціолінгвістичного аналізу неологізмів і термінологічних номінацій, що виникли у сфері ШІ протягом останнього десятиліття, представлена у роботі О. С. Чирвоного [6]. Питання інтеграції систем ШІ у процеси вивчення мов та аналіз трансформації мовленнєвої діяльності досліджували також А. Р. Давидюк, О. О. Марусич та О. В. Дерняєва, які зосередилися на українському контексті впровадження новітніх цифрових факторів [7].

Зарубіжна наукова думка активно розробляє прикладні та концептуальні аспекти функціонування штучного інтелекту в комунікації. Загальний огляд технологій та їхній потенціал у викладанні мов систематизовано у роботі W. Almeahadi [8]. Своєю чергою, G. Kartal аналізує глобальну трансформацію самого досвіду мовленнєвої взаємодії в епоху ШІ [9], а A. Novawan, S. A. Walker та O. Ikeda розглядають нове обличчя технологічно розширеного навчання крізь призму викладацьких практик [10].

Особливе місце у дискусіях посідає поява діалогових моделей, що відображено у програмних релізах OpenAI [11]. Можливості та деструктивні виклики використання ChatGPT в освітньому просторі висвітлено у працях E. Creely [12] та E. Solak [13]. Проблеми академічної доброчесності, трансформації сприйняття тексту та збереження якості навчання в умовах домінування генеративних моделей аналізують M. Sullivan, A. Kelly та P. McLaughlan [14]. Питання про те, де саме у процесах цифровізації вищої освіти залишається місце для педагога і людини як суб'єкта, гостро ставлять O. Zawacki-Richter та колеги [15]. На прагматичному потенціалі ШІ як інструмента розвитку мовленнєвих навичок студентів наголошують I. Zhukevych та O. Spiricheva [16]. Ширший контекст впливу обчислювальних наук на результативність когнітивної діяльності представлений у мета-аналізі I. García-Martínez та співавторів [17], а історичні засади використання мобільних перекладацьких застосунків як перших кроків до автоматизації мовлення досліджено у праці J. M. Gonzales-Barahona

та R. Costa-Jover [18]. Додатково, значний пласт можливостей та бар'єрів використання ШІ у мовному середовищі унаочнено у масштабному дослідженні H. Crompton, A. Edmett, N. Ichaporia та D. Burke [19].

Попри таку значну кількість публікацій, невирішеною раніше частиною загальної проблеми є відсутність системного лінгвофілософського та методологічного синтезу, який би дозволив об'єднати напрацювання класичної комунікативної лінгвістики та новітні комп'ютерно-дидактичні дослідження. Наявні роботи або розглядають ШІ виключно як технічний інструмент (лінгводидактичний чи перекладацький), або залишаються в межах суто комп'ютерного аналізу даних [20]. Поза увагою науковців залишається теоретичне обґрунтування «штучного дискурсу» як автономної когнітивно-лінгвістичної категорії.

Досі не з'ясовано лінгвофілософську природу текстів, згенерованих великими мовними моделями, з погляду трансформації мовної картини світу та методологічних засад їх когнітивного моделювання.

Формування мети статті. Наявне протиріччя між масштабною практикою функціонування генеративного контенту та відсутністю його належного теоретичного опису з позицій теоретичного мовознавства визначає логіку нашої розвідки.

Метою статті є комплексне лінгвофілософське та методологічне обґрунтування поняття «штучний дискурс» у системі когнітивної лінгвістики, а також визначення специфіки його аналізу в умовах сучасної людино-машинної комунікації.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

1. Визначити лінгвофілософський та онтологічний статус штучного дискурсу, зіставивши його з базовими категоріями класичної теорії комунікації та мовленнєвих актів.
2. Проаналізувати специфіку трансформації мовної картини світу та семіотичних процесів під впливом генеративної діяльності великих мовних моделей.
3. Окреслити методологічні підходи до когнітивного моделювання штучного дискурсу та обґрунтувати зміщення дослідницьких акцентів у межах сучасних комп'ютерно-лінгвістичних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Теоретичне осмислення феномену штучного дискурсу вимагає першочергового звернення до фундаментальних засад теорії комунікації, де базовим орієнтиром тривалий час виступала класична антропоцентрична модель. У межах традиційного мовознавства дискурс інтерпретується як складне комунікативне явище, що є не просто сукупністю послідовно поєднаних текстів, а живим процесом мовленнєвої взаємодії, зануреним у позамовний соціокультурний, прагматичний та психологічний контекст. Природний дискурс завжди передбачає наявність реального суб'єкта (адресанта), який володіє інтенціональністю – свідомим наміром передати певне значення, висловити власне ставлення до дійсності чи вплинути на адресата.

Поява великих мовних моделей, таких як ChatGPT від компанії OpenAI, створює принципово інший тип семіотичної реальності. Штучний дискурс, згенерований неймережевими алгоритмами, демонструє ідеальну відповідність формально-граматичним, синтаксичним та стилістичним нормам мови, проте за ним немає живого мислячого суб'єкта. У лінгвофі-

лософському аспекті це породжує феномен *деантропоморфізованого семіозису* – процесу породження та функціонування знаків, відірваних від безпосереднього людського свідомого досвіду. Мовний знак у свідомості людини є складним ментальним утворенням, що фіксує результати чуттєвого, когнітивного та соціокультурного освоєння світу. Натомість великі мовні моделі оперують знаками на основі чистої математичної статистики: вони обчислюють імовірність появи наступного мовного елемента (токена) у текстовому масиві, спираючись на колосальні обсяги даних, на яких вони були навчені.

Цей технологічний фактор кардинально трансформує класичну тріаду комунікативного акту «адресант – повідомлення – адресат». У ситуації штучного дискурсу позиція адресанта зазнає суттєвої онтологічної деформації. Машина, виступаючи носієм мовленнєвої форми, позбавлена психофізичної інтенціональності, емоційного стану чи особистісних мотивів. Проте, як показує практика використання діалогових систем, людський реципієнт (адресат) схильний антропоморфізувати відповіді алгоритму, підсвідомо приписуючи йому наявність свідомості, розуміння та рефлексії. Таким чином, смислотворення у штучному дискурсі набуває асиметричного характеру: лінгвістична форма конструюється обчислювальною моделлю, але реальне семантичне та концептуальне наповнення відбувається виключно у свідомості людини, яка цей текст сприймає та інтерпретує.

Важливим аспектом лінгвофілософського аналізу штучного дискурсу є проблема формування та трансформації мовної картини світу. Традиційно мовна картина світу розглядається як концептуальна система знань про дійсність, сформована національною спільнотою протягом століть під впливом географічних, історичних та культурних факторів. Мова слугує головним транслятором культурних кодів та ціннісних орієнтирів. Штучний інтелект, не будучи вкоріненим у конкретну культуру, формує специфічну *«усереднену цифрову картину світу»*. Вона є результатом комбінації та статистичного згладжування мільярдів людських текстів, написаних різними мовами та в різних культурних контекстах. Оскільки англійська мова домінує в навчальних вибірках більшості сучасних моделей, штучний дискурс часто несе в собі приховану концептуальну матрицю англосаксонського бачення світу, що загрожує уніфікацією національно-мовних картини світу, стиранням унікальних етнокультурних когнітивних маркерів та неологізацією національних мовних просторів.

Включення штучного дискурсу до об'єктивного поля когнітивної лінгвістики вимагає серйозного переосмислення та ревізії наявного методологічного інструментарію. Можна стверджувати, що штучний інтелект відкриває нові обрії для мовознавства, але водночас кидає виклик його класичним методам, вимагаючи створення гібридних підходів. Традиційне когнітивне моделювання спрямоване на те, щоб через аналіз мовних одиниць (лексем, фразем, синтаксичних конструкцій) реконструювати ментальні структури людини – її концепти, фрейми, гештальти чи сценарії знань. У випадку зі штучним дискурсом цей вектор аналізу кардинально змінює свій напрямок.

При аналізі тексту, створеного великою мовною моделлю, лінгвіст досліджує не індивідуальну психіку автора, а *генеративну здатність алгоритму* – його спроможність комбінувати та імітувати концептуальні зв'язки. Машина

не має власних концептів у людському розумінні, оскільки концепт за своєю природою містить чуттєво-перцептивний, емоційний та ціннісний шари. Натомість штучний дискурс оперує «псевдоконцептами» або «семантичними кластерами» – цифровими копіями людських концептуальних схем, що зафіксовані у векторних просторах моделі у вигляді математичних параметрів і ваг. Методологічна складність полягає в тому, що ці структури є динамічними та залежать від контекстуального запиту (промпту), який формулює людина. У межах людино-машинної взаємодії, особливо в науковій та освітній сферах, штучний дискурс майже ніколи не функціонує в абсолютно ізольованому вигляді. Сучасна комунікативна практика свідчить про перехід до моделі *копродукції тексту*, де людина і ШІ виступають співавторами гібридних повідомлень. Впровадження штучного інтелекту створює як значні можливості для розширення лінгвістичних спроможностей мовців, так і серйозні виклики для розуміння природи авторства та мовленнєвої самостійності.

У процесі такого інтерактивного текстового породження виникає специфічний тип когнітивної взаємодії: людина через промпт задає концептуальні рамки, а ШІ наповнює їх лінгвістичною формою, оптимізуючи дискурс під задані прагматичні параметри.

Цей гібридний характер комунікації чітко простежується в дослідженнях вищої школи. Активне використання ChatGPT та подібних інструментів студентами й науковцями змінює саму архітектуру академічного письма, розмиваючи межі між особистим когнітивним зусиллям людини та алгоритмічною генерацією. Когнітивні підходи до аналізу академічного дискурсу в умовах навчання за підтримки ШІ (*AI-supported learning*) мають враховувати мультимодальний характер сучасних інтерфейсів та специфіку «розподіленого пізнання» (*distributed cognition*), де частина ментальних операцій з пошуку, систематизації та структурування мовного матеріалу делегується штучному агенту.

Цифровізація вимагає від лінгвістів та педагогів не просто констатації факту автоматизації мовлення, а глибокого вивчення того, як саме змінюються когнітивні стратегії людини, коли вона починає мислити «разом» із машиною або «крізь» машину. Штучний дискурс стає своєрідним когнітивним тренажером чи симулятором, який може як стимулювати розвиток специфічних мовленнєвих навичок фахівців, так і призводити до когнітивного збіднення (так званої «алгоритмічної залежності»), коли індивід втрачає здатність до самостійної концептуалізації складних смислів без цифрової підтримки. Таким чином, методологічна матриця когнітивного дослідження штучного дискурсу має базуватися на трьох ключових китах:

1. Аналіз прагматичного контексту промптингу: дослідження того, як вхідний людський імпульс визначає концептуальні рамки генерації.

2. Деконструкція структурної та стилістичної когезії машинного тексту: виявлення алгоритмічних маркерів, шаблонів та «когнітивних згладжувань», притаманних усередненій цифровій мовній картині світу.

3. Дослідження перцептивного ефекту: аналіз процесів інтерпретації та декодування згенерованого тексту людським реципієнтом, який виступає фінальним і єдиним джерелом смислу в людино-машинній комунікації.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Проведене теоретико-методологічне дослідження лінгвофілософських та когнітивних вимірів машинного текстопородження дозволяє сформулювати такі висновки:

1. Обґрунтовано онтологічний статус штучного дискурсу в системі сучасного мовознавства. Доведено, що під впливом великих мовних моделей відбувається деантропоморфізація семіозису – виникає специфічний тип комунікації, де лінгвістична форма конструюється безсвідомим цифровим агентом на основі математичної статистики, а семантичне наповнення та інтерпретація знаків залишаються прерогативою людської свідомості. Це вимагає розширення класичних парадигм комунікативної лінгвістики та перегляду традиційної тріади комунікативного акту.

2. Виявлено специфіку трансформації мовної картини світу в умовах домінування генеративного контенту. Оскільки лінгвістичні алгоритми оперують усередненими знаннями, виведеними з глобальних текстових корпусів, штучний дискурс формує уніфіковану «цифрову картину світу». Це призводить до поступового нівелювання унікальних етнокультурних маркерів, активного проникнення лінгвістичних неологізмів та прихованої концептуальної асиміляції національних мовних просторів.

3. Запропоновано модернізацію методологічного інструментарію когнітивної лінгвістики. Традиційний аналіз ментальних репрезентацій (концептів, фреймів, когнітем), висвітлений у класичних працях, стосовно штучного дискурсу змінює свій вектор: дослідницька увага зміщується з реконструкції психологічного стану автора на аналіз генеративної спроможності моделі та дослідження прагматичного контексту взаємодії людини й алгоритму. Уточнено, що в умовах сучасних освітніх та наукових практик штучний дискурс функціонує в режимі ко-продукції, де пізнавальні процеси розподіляються між людиною та комп'ютерною системою.

Перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямку лежать у площині детального емпіричного аналізу структурних та стилістичних маркерів штучного дискурсу для створення надійних систем верифікації текстів. Особливої актуальності набуває дослідження психолінгвістичних наслідків тривалої взаємодії людини з генеративним ШІ, зокрема вивчення того, як адаптація до спрощених, алгоритмізованих мовних моделей впливає на гнучкість людського мислення, креативність текстопородження та збереження національно-мовної ідентичності в епоху тотальної цифровізації соціуму.

Конфлікт інтересів: автор є членом редакційної колегії журналу. Для забезпечення незалежності редакційного процесу рукопис розглядався редактором, який не мав конфлікту інтересів з автором. Автор не брав участі у відборі рецензентів, процесі рецензування та прийнятті рішення щодо публікації статті. Рукопис пройшов стандартну процедуру подвійного сліпого рецензування.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 534 с.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

3. Заремська І. М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2011. Вип. 7. С. 396–401.
4. Загнітко А. П. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / А. Загнітко, І. Богданова; за ред. А. Загнітка. 4-те вид., перероб. і доп. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 264 с.
5. Демешко І. М., Величко В. А., Олексієнко А. В. Вплив штучного інтелекту на розвиток лінгвістичних досліджень: нові підходи та виклики. Закарпатські філологічні студії. 2023. Випуск 33, Том 1. С. 37–42.
6. Чирвоний О. С. Мова штучного інтелекту: лінгвістичний та соціолінгвістичний аналіз неологізмів сфери ШІ (2016-2025). Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія». 2025. № 61. С. 175–180.
7. Давидюк А. Р., Марусич О. О., & Дерняєва О. В. Штучний інтелект як фактор змін у навчанні іноземних мов: український контекст. Педагогічна Академія: наукові записки. 2024. № 12. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14059368>.
8. Almhadi W. Exploring the potential of AI techniques in teaching English as a foreign language: A systematic literature review. Asian Journal of Social Sciences and Management Studies. 2024. Vol. 11, no. 2. P. 22–31. URL: <https://doi.org/10.20448/ajssms.v11i2.5576>.
9. Kartal G. Transforming the language teaching experience in the age of AI. IGI Global, 2023. URL: <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-9893-4>.
10. Novawan A., Walker S. A., & Ikeda O. The new face of technology-enhanced language learning (TELL) with artificial intelligence (AI): Teacher perspectives, practices, and challenges. Journal of English in Academic and Professional Communication. 2024. Vol. 10, no. 1. P. 1–18. URL: <https://doi.org/10.25047/jeapco.v10i1.4565>.
11. OpenAI. ChatGPT: Optimizing language models for dialogue. 2025. URL: <https://openai.com/blog/chatgpt/>.
12. Creely E. Exploring the role of generative AI in enhancing language learning: Opportunities and challenges. International Journal of Changes in Education. 2024. Vol. 1, no. 3. P. 158–167. URL: <https://doi.org/10.47852/bonviewIJCE42022495>.
13. Solak E. Revolutionizing language learning: How ChatGPT and AI are changing the way we learn languages. International Journal of Technology in Education (IJTE). 2024. Vol. 7, no. 2. P. 353–372. URL: <https://doi.org/10.46328/ijte.732>.
14. Sullivan M., Kelly A., & McLaughlan P. ChatGPT in higher education: Considerations for academic integrity and student learning. Journal of Applied Learning & Teaching. 2023. Vol. 6, no. 1. URL: <https://doi.org/10.37074/jalt.2023.6.1.17>.
15. Zawacki-Richter O., Marín V., Bond M., & Gouverneur F. Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education: Where are the educators? International Journal of Educational Technology in Higher Education. 2019. Vol. 16, no. 1. P. 1–27. URL: <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0>.
16. Zhukevych I., & Spiricheva O. Transformation of language learning: AI as a tool for developing students' speech skills. International Science Journal of Education Linguistics. 2024. Vol. 3, no. 3. P. 45–55. URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20240303.06>.
17. García-Martínez I., Fernández J., Fernández C., & León S. Analysing the impact of artificial intelligence and computational sciences on student performance: Systematic review and meta-analysis. Journal of New Approaches in Educational Research. 2023. Vol. 12. P. 1–11. URL: <https://doi.org/10.7821/naer.2023.1.1240>.
18. Gonzales-Barahona J. M., & Costa-Jover R. The use of mobile translation apps by EFL learners: A survey study. Computer Assisted Language Learning and Teaching. 2018. Vol. 31, no. 6. P. 567–587.

19. Crompton H., Edmett A., Ichaporia N., & Burke D. AI and English language teaching: Affordances and challenges. *British Journal of Educational Technology*. 2024. Vol. 55. P. 2503–2529. URL: <https://doi.org/10.1111/bjet.13460>.
20. Зубенко О. В. Штучний інтелект і вивчення іноземної мови. *Закарпатські філологічні студії* / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.) та ін. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Т. 2, вип. 27. С. 80–85. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_2/15.pdf.

Sharapanovska Yu. The concept of «artificial discourse» in cognitive linguistics: linguo-philosophical and methodological aspects

Summary. The article provides a comprehensive theoretical and methodological analysis of the concept of «artificial discourse» within the framework of the modern cognitive-linguistic paradigm. The linguo-philosophical origins of this phenomenon are explored in the context of the rapid development of Generative Artificial Intelligence (Generative AI) and Large Language Models (LLMs). The author focuses on the ontological status of texts generated by non-human agents and their impact on the transformation of the traditional communicative structure «addresser – message – addressee.» Additionally, the specifics of genre and stylistic adaptation of artificial discourse are revealed, demonstrating its ability to flexibly replicate the canons of various functional styles –from academic to literary. It is identified that a key feature of such texts is their high pragmatic orientation toward the user's prompt, which alters the traditional directionality of the discursive process. In the methodological aspect, the tools of cognitive modeling and conceptual analysis of artificial discourse are outlined, and the specifics of meaning-making

during machine text generation are defined. It is proven that artificial discourse, despite the lack of authentic intentionality and anthropocentric experience, is capable of simulating complex cognitive structures of human thought, which necessitates a re-evaluation of the core categories of cognitive linguistics such as «concept», «mental space», and «linguistic worldview». Prospective directions for further research in theoretical and applied cognitivism are outlined, particularly the development of ethico-linguistic standards for verifying generated content and analyzing the functional potential of artificial discourse in education, media, and academia. The formulated conclusions contribute to expanding the conceptual and categorical framework of modern cognitivism and linguo-philosophy amidst the digitalization of the communicative space. Understanding the nature of artificial discourse enables a deeper comprehension of the boundaries of human linguistic capacity itself through its comparison with algorithmic models. The generalized theoretical propositions establish a foundation for further fundamental research into the transformations of discursive practices under the influence of emerging technologies.

Key words: artificial discourse, cognitive linguistics, linguo-philosophy, methodology, large language models (LLMs), cognitive modeling, intentionality, communication, artificial intelligence.

Дата першого надходження статті до
видання: 16.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 14.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

*Шевчик О. Й.,**лаборант кафедри німецької філології**Львівського національного університету імені Івана Франка**<https://orcid.org/0009-0007-7302-8185>*

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОВИННИХ ФОРМАТІВ TAGESSCHAU В СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз жанрових та мовно-стилістичних особливостей новинних форматів інформаційної служби Tagesschau у системі ARD. Метою дослідження є виявлення специфіки жанрової організації, тематичного наповнення та мовно-стилістичних характеристик різних форматів новинних програм, а також з'ясування особливостей їх функціонування в умовах сучасного медіапростору.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема описовий, порівняльний, структурно-функціональний і дискурсивний аналіз. Теоретичне підґрунтя формують підходи до типології телевізійних новин, розроблені українськими та зарубіжними дослідниками, а також концепція комунікативних функцій медіатексту, запропонована Гартмутом Ленком. Емпіричний матеріал становлять різні формати новинної служби Tagesschau, зокрема головний випуск о 20:00, аналітична програма Tagesthemen, цифрові та спеціалізовані формати (Tagesschau in 100 Sekunden, Tagesschau in Einfacher Sprache, Tagesschau mit Gebärdensprache, Tagesschau digital).

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному поєднанні жанрового та мовно-стилістичного аналізу новинних форматів Tagesschau з урахуванням їхньої платформної специфіки. У роботі вперше системно зіставлено традиційні телевізійні та цифрові формати в межах єдиної медіасистеми, а також обґрунтовано гібридизацію жанрів як визначальної тенденції сучасного новинного дискурсу.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що всі формати зберігають спільні риси інформаційного дискурсу, зокрема орієнтацію на об'єктивність, лаконічність і стандартизованість мовлення. Водночас виявлено суттєві відмінності, зумовлені жанровими та функціональними характеристиками: аналітичні програми характеризуються ускладненим синтаксисом і наявністю інтерпретації, цифрові формати – варіативністю стилю та мультимедійністю, а інклюзивні – спрощенням мовних засобів. Застосування підходу Гартмута Ленка дозволило довести, що сучасні новинні формати реалізують кілька комунікативних функцій одночасно, що проявляється у гібридизації жанрів і розмиванні меж між інформаційними та аналітичними формами. Отримані результати підтверджують комплексний і динамічний характер сучасного новинного мовлення.

Ключові слова: німецькомовні теленовини, жанрова типологія, мовно-стилістичні особливості, Tagesschau, гібридизація жанрів, комунікативні функції.

Постановка проблеми. У сучасному медіапросторі теленовини залишаються однією з ключових форм масової

комунікації, водночас зазнаючи суттєвих трансформацій під впливом цифровізації та зміни моделей доступу до інформації. Особливої актуальності набуває дослідження новинних форматів Tagesschau як одного з найвпливовіших продуктів німецькомовного новинного мовлення, що поєднує традиційні телевізійні та цифрові платформи. У цьому контексті важливим є вивчення жанрової структури та мовно-стилістичних особливостей новин, а також тенденцій до гібридизації жанрів у сучасному медіадискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теленовини є важливою складовою сучасної системи масової комунікації та однією з основних форм поширення інформації у медійному просторі. Поняття новин має кілька трактувань: з одного боку, воно розглядається як повідомлення у процесі комунікації, а з іншого – як журналістська форма подачі інформації, що інформує аудиторію про події, стан речей і думки інших людей, які є новими або важливими для суспільства [1, с. 73–74].

О. Чайковська, опираючись на статтю Саші Гьоліга та Уве Газебрінк [2, с. 530–538], визначає: «Теленовини – це передачі, які в зазначений час і в установленому ефірному просторі розповідають про найважливіші актуальні події з усього світу» [3, с. 220]. У відповідній статті авторкою було виокремлено та систематизовано ключові критерії новин: актуальність, загальний інтерес, особлива структура, зрозумілість, відносна об'єктивність, збалансованість. За Оленою Чайковською існує 5 основних форм теленовин: традиційні інформаційні передачі, журнали теленовин, бульварні новини, безперервні випуски новин, спеціальні випуски з актуального приводу.

Жанрову типологію телевізійних новин детально характеризують Віта Гоян [4] та Тетяна Федорів [5].

Основні положення підходу Віти Гоян викладено у дисертації «Інформаційна телевізійна програма: типологічна характеристика, параметри діяльності журналіста» [4]. У цій праці інформаційні телевізійні програми розглядаються як складна система медійних продуктів, що відрізняються тематикою, структурою, періодичністю та функціональним призначенням.

За змістовою спрямованістю дослідниця виокремлює загально-інформаційні та спеціалізовані інформаційні програми. Перші охоплюють широкий спектр суспільно важливих подій, тоді як другі зосереджуються на окремих сферах життя, наприклад економіці, культурі чи спорті. Важливим критерієм типології є також періодичність виходу програм, відповідно до якої розрізняють щоденні новинні випуски, підсумкові інформаційні програми та спеціальні випуски, присвячені окремим важливим подіям.

Окрім того, Віта Гоян враховує структурні особливості подачі інформації. Залежно від композиції новинного випуску інформаційні програми можуть складатися з коротких повідомлень, розгорнутих телевізійних сюжетів або поєднувати різні форми подачі матеріалу [4, с. 1–19].

У своїй дисертаційній роботі «Телевізійні новини в політичній комунікації України: жанрова типологія, технологія виробництва, взаємодія з аудиторією» Тетяна Федорів визначає телевізійний жанр як аудіовізуальну форму відображення дійсності з певними ознаками, при цьому зазначає, що чітке розмежування жанрів дається складно через тенденцію до змішування цих самих ознак [5].

Т. Федорів визначає наступні жанротворчі чинники: предмет, мету, метод журналістського відображення дійсності і спосіб презентації матеріалу, та зазначає, що «метою відображення у телевізійних новинах є як повідомлення про подію, явище, процес, так і їхня оцінка, пояснення низки взаємопов'язаних подій, чи прогнозування їхнього розвитку, з'ясування їхньої значимості для країни чи суспільства. Таким чином, більшою чи меншою мірою, у телевізійних новинах присутні факти, думки і аналітика» [5, с. 129].

Головні жанри телевізійних новин за Т. Федорів: короткі повідомлення, репортаж, відеозвіт, телевиступ, телевізійне інтерв'ю, журналістське розслідування, телеєтюд (замальовка) [6].

У поєднанні підходів Віти Гоян та Тетяни Федорів телевізійні новини можна розглядати як багаторівневу систему, що включає різні стандартні та гібридизовані жанрові форми журналістських матеріалів і водночас функціонує як окремий тип інформаційної телевізійної програми з визначеними тематичними, структурними та функціональними характеристиками.

Водночас у німецькій журналістиці сформувалася власна, більш уніфікована модель жанрової системи, яка широко використовується як у теорії, так і в практиці медіа. Її зафіксовано в Deutsche Journalisten Akademie у виданні Journalismus-Lexikon, де виокремлюються базові форми журналістського викладу (Darstellungsformen):

1. Nachricht / Meldung (коротке новинне повідомлення) або NachrichtimFilm – короткий сюжет із відеорядом і закадровим текстом.
2. Bericht (розгорнуте повідомлення, зазвичай відеосюжет).
3. Reportage (репортаж).
4. Interview (інтерв'ю) зазвичай використовується у двох формах: короткий синхрон (O-Ton) у новинному сюжеті, повне студійне інтерв'ю.
5. Kommentar (коментар) задля оцінки події та пояснення її значення для суспільства. [7].

Витоки жанрової типології журналістських матеріалів у німецькій традиції пов'язані з розвитком Publizistikwissenschaft у 1960–1970-х роках. У працях Е. Довіфата [8], В. Хагеманна [9], та В. Шульца [10] було закладено підґрунтя для розмежування форм журналістського викладу залежно від їх функції – інформування, інтерпретації та оцінки. Саме ці підходи стали основою для подальшого формування системи Darstellungsformen.

Водночас у сучасних дослідженнях піддається критиці редукаціонізм і жорсткість такої класифікації, яка не відображає складності реального медіадискурсу. Так, у своєму дослідженні

Гартмут Ленк [11] підкреслює обмеженість традиційних жанрових класифікацій телевізійних новин. Автор зазначає, що такі підходи часто надто абстрактні й не враховують структурних, комунікативних та мультимодальних особливостей текстів, що ускладнює детальний лінгвістичний аналіз телевізійних випусків. За Ленком, жанрові категорії програми і типи тексту (Textsorten) не збігаються: перші відображають загальні формати, тоді як другі описують внутрішню організацію інформаційного блоку, його мовні та аудіовізуальні засоби, що дає змогу точніше порівнювати та систематизувати новинні матеріали. Водночас дослідження вказує на тенденцію до гібридизації телевізійних новин, коли окремі текстові типи інтегрують елементи різних жанрів і комунікативних стратегій. Ленк [11, с. 180–181] пропонує враховувати динамічну взаємодію репортажів, аналітичних блоків, інтерв'ю та оглядів у межах одного випуску, що дозволяє описати сучасні новини як гнучкий, мультимодальний і культурно зумовлений конструкт, а не як суто стабільний жанр. Такий підхід підкреслює потребу медіакультурно чутливих типологій, здатних враховувати формальні, комунікативні та культурні особливості телевізійного дискурсу.

Розглянуті підходи до визначення теленовин, їх жанрової структури та мовно-стилістичних особливостей створюють підґрунтя для подальшого практичного дослідження. З огляду на це доцільно проаналізувати, яким чином зазначені теоретичні моделі реалізуються у сучасній телевізійній журналістиці. У наступній частині статті здійснюється аналіз новинних програм новинної служби Tagesschau, що створюються інформаційною службою ARD. Основну увагу зосереджено на їх жанровій структурі, тематичному наповненні та мовно-стилістичних особливостях.

Постановка завдання: виявлення жанрових і мовно-стилістичних особливостей новинних форматів Tagesschau, а також визначення специфіки їх функціонування в сучасному медіадискурсі з урахуванням тенденцій гібридизації жанрів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для практичного аналізу новинної служби Tagesschau доцільно розглянути різні формати, які охоплюють як масову, так і спеціалізовану аудиторію. Серед основних програм слід зазначити: головний щоденний випуск о 20:00, аналітичну програму Tagesthemen, цілодобовий канал Tagesschau24, короткий відеоформат Tagesschau in 100 Sekunden, випуски спрощеною мовою (Tagesschau in Einfacher Sprache), новини жестовою мовою (Tagesschau mit Gebärdensprache).

Tagesschau (20:00)

Головний випуск Tagesschau о 20:00 є класичним форматом щоденних новин і триває близько 15 хвилин, транслюється на телеканалі Das Erste, а також поширюється через цифрові платформи, включаючи ARDMediathek, офіційний сайт tagesschau.de та мобільні застосунки. Він поєднує кілька журналістських жанрів: короткі інформаційні повідомлення, телевізійні сюжети, репортажі та кореспондентські включення. Ведучий подає матеріал зі студії, а кожен сюжет супроводжується відеорядом та коментарями учасників подій або експертів. Основна тематика включає політичні та міжнародні події, діяльність федерального уряду Німеччини та події в структурах ЄС. Додатково висвітлюються економічні, соціальні та культурні новини. Програма має чітку логічну структуру: на початку подаються ключові події дня, далі висвітлюються економічні

та соціальні теми, а завершують випуск спортивні новини та прогноз погоди. Цей формат орієнтований на широку аудиторію та є еталонним прикладом класичної телевізійної новинної програми.

Tagesthemen

Tagesthemen – аналітична новинна програма, що доповнює класичні випуски Tagesschau, транслюється щодня на каналі tagesschau24 та в інтернеті (tagesschau.de, ARD-Mediathek, YouTube). У жанровому аспекті програма Tagesthemen характеризується поєднанням коментарів, інтерв'ю, розгорнутих репортажів та студійних дискусій. Тематика охоплює політичні та міжнародні події, але з більш глибоким аналітичним контекстом, включаючи пояснення причин і наслідків подій. Структура програми: короткий огляд новин дня на початку, потім розгорнуті матеріали та студійні коментарі експертів або політиків. Формат призначений для аудиторії, яка потребує детального аналізу, і дозволяє поєднувати інформаційний та аналітичний підходи, поглиблюючи розуміння актуальних подій.

Tagesschau24 live

Tagesschau24 live – це формат прямого новинного мовлення на телеканалі tagesschau24, який надає можливість оперативного висвітлення подій у реальному часі. Жанрово програма поєднує прямі включення кореспондентів, репортажі з місця подій та коментарі експертів у студії. Тематика охоплює найактуальніші події дня: політичні засідання, пресконференції, міжнародні саміти та надзвичайні ситуації. Структура випуску гнучка – програма будується навколо поточної події і може змінюватися за тривалістю та порядком матеріалів залежно від важливості подій. Ведучий підтримує зв'язок між прямими включеннями і студійними коментарями, що дозволяє глядачеві отримувати комплексну інформацію в режимі реального часу. Формат орієнтований на оперативність і швидке інформування.

Tagesschau in 100 Sekunden

Приклад ультракороткого новинного формату, регулярно публікується на сайті tagesschau.de і в офіційних подкастах (ARDAudiothek, ApplePodcasts), у якому домінує жанр короткого інформаційного повідомлення. Його основною функцією є швидке інформування аудиторії про найважливіші події дня, а структура програми максимально спрощена та підпорядкована принципу лаконічності. Жанрово переважає коротке усне повідомлення з фото та відеоповідомлення.

Tagesschau in Einfacher Sprache

Tagesschau in Einfacher Sprache транслюється щодня на каналі tagesschau24 о 19:00, а також в інтернеті (tagesschau.de, ARD-Mediathek, YouTube). Програма призначена для людей із мовними труднощами або тих, хто вивчає німецьку мову, за даними сайту digitalfernsehen.de щодня набирає приблизно 50000 переглядів. Формат включає короткі новинні повідомлення та прості телевізійні сюжети, що виключають складну аналітику. Ведучий читає матеріал повільно, із використанням простих речень та пояснень, що забезпечує легке сприйняття інформації. Тематика охоплює головні політичні події, суспільні проблеми та міжнародні новини, але редакція обирає лише ті новини, які можна доступно пояснити. Структура випуску складається з кількох стислих матеріалів, що чергуються з відеорядом або графічними ілюстраціями, які допомагають аудиторії краще зрозуміти події. Програма спрямована на доступність і максимальну зрозумілість інформації.

Tagesschau mit Gebärdensprache

Формат Tagesschau mit Gebärdensprache забезпечує доступ до новин для людей із порушеннями слуху. Основні жанри відповідають класичному випуску: короткі повідомлення, сюжети та репортажі у супроводі сурдоперекладу. Тематика аналогічна основному випуску: політика, міжнародні події, економіка, соціальні та культурні новини. Структура програми характеризується чіткою організацією, щоб перекладач синхронно передавав інформацію в реальному часі, що забезпечує повне розуміння матеріалу. Програма дозволяє глядачам із порушеннями слуху отримувати оперативну інформацію, не втрачаючи важливих деталей сюжету, і є прикладом інклюзивного підходу в телемовленні.

У межах системи Tagesschau окрім вже згаданих форматів існує низка додаткових випусків, що забезпечують безперервне інформування аудиторії та підсилюють жанрову диференціацію. Серед них слід виділити денний випуск Tagesschau um fünf (17:00), короткі новини протягом дня, а також нічний формат Nachtmagazin, орієнтований на підсумок подій дня з елементами аналізу. Існують також тижневі підсумкові програми, як-от Wochenspiegel, які узагальнюють ключові події тижня, поєднуючи інформаційну та аналітичну функції. Ця багаторівнева структура формує комплексну систему подачі новин, що враховує різні часові рамки та потреби глядачів.

Слідуючи сучасним підходам до вивчення журналістських жанрів, формати варто розглядати через їхні комунікативні функції – інформування, пояснення та вплив. Так, у межах підходу Гартмута Ленка [11] доцільно звернутися до поняття гібридизації жанрів для пояснення функціонування сучасних новинних форматів. Зокрема, у випусках Tagesschau (20:00) переважає інформаційна функція, однак навіть тут простежуються елементи узагальнення та контекстуалізації. Водночас програма Tagesthemen виразніше поєднує інформування з аналітикою, інтегруючи коментарі, пояснення та інтерпретацію подій, що свідчить про розмивання меж між традиційними інформаційними та аналітичними жанрами.

Ознаки гібридизації простежуються також у цифрових і спеціалізованих форматах, зокрема Tagesschau in 100 Sekunden, Tagesschau in Einfacher Sprache та Tagesschau mit Gebärdensprache. Перший із них поєднує новинне повідомлення з компресованою, адаптованою подачею матеріалу, тоді як інші орієнтовані на доступність і зрозумілість інформації для різних аудиторних груп. Таким чином, гібридизація жанрів постає як закономірний результат поєднання різних комунікативних функцій, відображаючи трансформацію сучасного новинного дискурсу.

Проведений жанровий аналіз форматів новинної служби Tagesschau дозволив окреслити їхню структурно-змістову специфіку, функціональне призначення, тематичні домінанти та виявити жанрові відмінності.

З огляду на це, наступним логічним етапом дослідження є перехід до мовно-стилістичного аналізу, який доцільно репрезентувати у вигляді узагальнювальної таблиці.

Мовно-стилістичний аналіз форматів новинної служби Tagesschau засвідчує, що характер мовного оформлення безпосередньо корелює з їхньою жанровою специфікою та комунікативними завданнями. Інформаційні випуски Tagesschau (20:00) вирізняються стандартизованістю, лаконічністю та нейтральністю викладу, що забезпечує об'єктивність і швидке сприй-

Таблиця 1

Мовно-стилістичний аналіз програм

Програма	Стилістичні особливості	Синтаксичні особливості
Tagesschau (20:00)	нейтральний інформаційний стиль; відсутність емоційної лексики; використання політичної та економічної термінології	короткі та чіткі речення; переважають прості та складносурядні конструкції; середня довжина 12–15 слів
Tagesthemen	аналітичний і публіцистичний стиль; використання пояснювальної та оцінної лексики; ширше застосування експертних коментарів	складніші синтаксичні конструкції; часте використання складнопідрядних речень для пояснення причин і наслідків
Tagesschau24	оперативний новинний стиль; використання лексики актуальності та прямого ефіру	короткі речення, характерні для усного мовлення; можливі еліптичні конструкції
Tagesschau in 100 Sekunden	максимально стисла інформаційна подача; використання ключових слів без розгорнутих пояснень	дуже короткі речення (6–10 слів); переважно прості конструкції
Tagesschau in Einfacher Sprache	спрощений стиль; використання зрозумілої повсякденної лексики; пояснення складних понять	прості речення з однією думкою; мінімум підрядних конструкцій
Tagesschau mit Gebärdensprache	нейтральний інформаційний стиль, адаптований для перекладу жестовою мовою	короткі речення з чіткою граматичною структурою; уникнення складних синтаксичних конструкцій

няття повідомлень. Водночас програма аналітичного формату Tagesthemen демонструє ширший спектр мовних засобів, зокрема використання складніших синтаксичних конструкцій, елементів інтерпретації та логічного розгортання аргументації.

Цифрові та короткі відео формати (Tagesschau in 100 Sekunden) характеризуються тенденцією до компресії тексту, спрощення синтаксису й підвищеної динамічності мовлення, що відповідає особливостям онлайн-комунікації. Натомість інклюзивні формати (Tagesschau in Einfacher Sprache і Tagesschau mit Gebärdensprache) орієнтовані на максимальну доступність, що зумовлює редукацію складних мовних структур і адаптацію лексики відповідно до потреб цільової аудиторії.

Отже, результати аналізу дають підстави стверджувати, що мовно-стилістична організація новинних продуктів ARD є варіативною та функціонально зумовленою: вона змінюється залежно від жанру, платформи поширення й аудиторної орієнтації. Це забезпечує ефективну комунікацію з різними групами глядачів і підтверджує комплексний характер сучасного новинного мовлення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз мовно-стилістичних і синтаксичних особливостей форматів новинної служби Tagesschau показує, що всі програми зберігають спільні риси, характерні для інформаційного дискурсу: орієнтацію на точне та лаконічне передавання фактів, відсутність емоційно забарвленої лексики у класичних телевізійних випусках та переважання простих або складносурядних конструкцій. Такі спільні риси забезпечують зрозумілість і доступність новинної інформації для широкої аудиторії.

Водночас між форматами відзначаються істотні відмінності, зумовлені жанровою специфікою та платформною орієнтацією. Основний вечірній випуск Tagesschau (20:00) відрізняється стриманим нейтральним стилем і стандартною синтаксичною структурою, тоді як аналітична програма Tagesthemen використовує складніші підрядні конструкції та коментаторські елементи, що підсилюють інтерпретаційну функцію. Цифровий формат демонструє гнучкість і варіативність стилю, поєднуючи інформаційні, аналітичні та мультимедійні жанри, тоді як короткі онлайн-відео та інклюзивні формати спрощують синтаксис і адаптують лексику під потреби специфічних аудиторій. Така структура свідчить про гібридизацію жанрів, що стає характерною ознакою сучасного новинного дискурсу: різні комунікативні функції – інформування, пояснення, інтерпретація – інтегру-

ються у межах одного медіапродукту залежно від формату та платформи.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим аналізом мультимедійних компонентів новин, а також із вивченням рецепції новинного контенту аудиторією в цифровому середовищі. Особливий інтерес становить дослідження явища гібридизації телевізійних новин, коли у межах одного випуску поєднуються елементи різних жанрів та текстових типів. Таке дослідження може включати конкретні приклади інтеграції аналітичних блоків, репортажів та інтерв'ю, порівняльний аналіз німецькомовних і українських форматів та оцінку того, як змішування жанрових характеристик впливає на сприйняття та інтерпретацію новин аудиторією.

Література:

1. Schult G. Der Beitrag des Textes zur Information. *Fernseh-Journalismus. Ein Handbuch für Ausbildung und Praxis*. за ред. Schult G., Buchholz A. (Hrsg.). Berlin: Econ, 2006. S. 73–77.
2. Hölig S., Hasebrink U. Nachrichtennutzung im Wandel: Neue Plattformen, Endgeräte und Zugänge. *Media Perspektiven*. 2014. № 11. S. 530–538.
3. Чайковська О. Ю. Поняття «новини та теленовини»: концепції та основні ознаки. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2015. Вип. 13. С. 216–225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2015_13_35 (дата звернення: 05.03.2026).
4. Гоян В. Інформаційна телевізійна програма: типологічна характеристика, параметри діяльності журналіста : автореф. дис. ... канд. філол. наук.: 10.01.08. Київ, 1999. 19 с.
5. Федорів Т. В. Телевізійні новини в політичній комунікації України: жанрова типологія, технологія виробництва, взаємодія з аудиторією : дис. ... канд. філол. наук.: 10.01.08. Київ, 2005. 231 с.
6. Федорів Т. Жанрова система телевізійних новин: монографія. Київ : КНУ, 2004. 145 с.
7. Darstellungsform // Deutsche Journalisten-Akademie. Journalismus-Lexikon. URL: <https://deutschejournalistenakademie.de/journalismuslexikon/darstellungsform/> (дата звернення: 16.03.2026).
8. Dovifat E. *Zeitungslehre*. Bd. 1: Theoretische und praktische Grundlagen der Zeitungskunde. 6., neu bearb. Aufl. Berlin : Walter de Gruyter, 1962. 412 S.
9. Hagemann W. *Grundzüge der Publizistik*. Münster : Regensburg, 1966. 310 S.
10. Schulz W. *Die Konstruktion von Realität in den Nachrichtenmedien*. Freiburg : Alber, 1976. 280 S.
11. Lenk E. H. E. Vergleich von Textsorten in Fernsehnachrichten: Konzeptuelle Überlegungen im medienkulturlinguistischen Rahmen. *Tekst i*

- dyskurs – text und diskurs*. 2023. № 17. S. 159–181. DOI: <https://doi.org/10.7311/tid.17.2023.10>
12. Kahler A. Historische Entwicklung und Analyse der Erfolgsfaktoren der Tagesschau. München : GRIN Verlag, 2012. URL: <https://www.grin.com/document/210753> (дата звернення: 28.02.2026).
 13. Krüger W. Analyse der Tagesschau. *Media Perspektiven*. 2006. URL: https://www.media-perspektiven.de/fileadmin/user_upload/media-perspektiven/pdf/2006/02-2006_Krueger.pdf (дата звернення: 08.03.2026).
 14. Tagesschau (20:00) – ARD. URL: <https://www.tagesschau.de> (дата звернення: 08.03.2026)
 15. Tagesschau in 100 Sekunden – ARD. URL: <https://www.tagesschau.de/multimedia/video/100-sekunden-101.html> (дата звернення: 08.03.2026)
 16. Tagesschau in Einfacher Sprache – ARD. URL: <https://www.tagesschau.de/einfache-sprache> (дата звернення: 08.03.2026)
 17. Tagesschau24 live – ARD. URL: <https://www.tagesschau.de/tagesschau24/live/> (дата звернення: 08.03.2026)
 18. Tagesschau in Gebärdensprache – ARD. URL: <https://www.tagesschau.de/gebardensprache/> (дата звернення: 08.03.2026)
 19. Tagesthemen – ARD. URL: <https://www.tagesschau.de/tagesthemen/> (дата звернення: 08.03.2026)

Shevchyk O. Genre and stylistic features of Tagesschau news formats in the contemporary media environment

Summary. The article presents a comprehensive analysis of the genre and linguistic-stylistic features of the news formats of Tagesschau within the system of ARD. **The aim of the study** is to identify the specifics of genre organization, thematic structure, and stylistic characteristics of various news formats, as well as to determine their functional features in the contemporary media environment.

The methodological framework of the research is based on general scientific and specialized methods, including descriptive, comparative, structural-functional, and discourse analysis. The theoretical foundation combines approaches to the typology of television news developed in Ukrainian and international media studies, along with the concept of communicative functions of media texts

proposed by Hartmut Lenk. The empirical material includes different formats of Tagesschau, such as the main 20:00 news broadcast, the analytical program Tagesthemen, as well as digital and specialized formats (Tagesschau in 100 Sekunden, Tagesschau in Einfacher Sprache, Tagesschau mit Gebärdensprache and Tagesschau digital).

The scientific novelty of the study lies in the integrated approach that combines genre and linguistic-stylistic analysis of Tagesschau formats with consideration of their platform-specific characteristics. The paper offers a systematic comparison of traditional television and digital formats within a single media system and substantiates the phenomenon of genre hybridization as a key feature of contemporary news discourse.

The results show that all formats share common features of news discourse, including objectivity, conciseness, and standardized language use. At the same time, significant differences are identified depending on genre and function: analytical programs demonstrate more complex syntax and interpretative elements, digital formats are characterized by stylistic variability and multimedia integration, while inclusive formats emphasize simplification and accessibility. Applying the theoretical framework of Hartmut Lenk makes it possible to demonstrate that modern news formats integrate multiple communicative functions simultaneously, leading to genre hybridization and the blurring of boundaries between informational and analytical forms. These findings confirm the complex and dynamic nature of contemporary news broadcasting.

Key words: german television news, genre typology, linguistic-stylistic features, Tagesschau, genre hybridization, communicative functions.

Дата першого надходження статті до
видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 13.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Шкворченко-Осадца Н. М.,*доктор філологічних наук, професор,
завідувачка кафедри романо-германської філології
та методики викладання іноземних мов**Міжнародного університету**<https://orcid.org/0000-0002-7146-7244>***Коваленко А. А.,***аспірант 2 курсу спеціальності 035. Філологія**Міжнародного університету**<https://orcid.org/0009-0003-9685-451X>*

КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ КОНЦЕПТУ WAR В НОВИННОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена комплексному дослідженню концепту WAR у сучасному англомовному медійному просторі за допомогою корпусного аналізу. Актуальність роботи зумовлена домінуючою роллю онлайн-медіа у формуванні суспільного світогляду та необхідністю наукового переосмислення трансформацій, яких зазнає концепт війни під впливом глобальних геополітичних змін. Метою дослідження є визначення структурної організації лексико-семантичного поля концепту WAR, аналіз його ядерних та периферійних компонентів, а також вивчення динаміки їх функціонування.

Для досягнення поставленої мети було застосовано методи контент-аналізу та корпусного аналізу. Матеріалом дослідження слугували автентичні тексти жанру «Новини» з лінгвістичного корпусу English Corpora NOW (News On Web), що охоплюють період з 2010 року по липень 2026 року та налічують близько 25 мільярдів слів.

Результати дослідження продемонстрували, що лексема «war» є домінантною ядерною одиницею концептуального поля, а відібрані лексеми концептуального поля було розподілено до ближньої і дальньої периферій відповідно до їхньої кількості згадок у корпусі.

Висновки статті вказують на те, що висока частотність певних лексем часто зумовлена широким спектром їхнього вживання у різних сферах, а також їхньою здатністю виступати різними частинами мови. Робота відкриває перспективи для подальших порівняльних досліджень еволюції військової термінології в інтернет-дискурсі.

Ключові слова: концепт, війна, корпус, ядерний, периферія, соціальні медіа, комунікація.

Вступ. В наш час онлайн-медіа є одним з найпоширеніших засобів впливу на формування світогляду суспільства та відображення реальності подій в світі. Особлива увага часто приділена темам, пов'язаним з бойовими діями, які активно висвітлюються у веб-новинах. Дослідження ментальних структур, що впорядковують людський досвід, залишається одним із центральних завдань сучасної когнітивної лінгвістики. Особливе місце у цій системі посідає концепт WAR – складна, багатоаспектна категорія, яка відображає не лише фізичне протистояння, а й фундаментальні принципи структурування людського мислення та комунікації [1, с. 2, 3]. Протягом останніх років, у зв'язку з глобальними геополітич-

ними змінами, цей концепт зазнає суттєвої семантичної та прагматичної трансформації, що потребує детального наукового переосмислення.

Метою цієї статті є аналіз когнітивно-дискурсивних параметрів концепту WAR, визначення його ролі як ядра концепту та дослідження динаміки його функціонування у сучасному англомовному інтернет-дискурсі за допомогою корпусного аналізу.

Досягнення цієї мети передбачає:

- відбір лексичних одиниць лексико-семантичного поля концепту WAR;
- корпусний аналіз ближньої та дальньої периферій поля концепту;
- аналіз когнітивно-дискурсивних параметрів відібраних лексем;
- узагальнення результатів щодо концепту WAR у сучасному медійному просторі.

Методи та методики дослідження. З метою отримання потрібних результатів було використано методи лінгвістичного аналізу: контент-аналіз та корпусний аналіз. Матеріалом контент-аналізу слугували автентичні тексти англомовного інтернет-дискурсу у жанрі «Новини» з англомовного корпусу English Corpora NOW (News On Web), які було зібрано з 2010 року по липень 2026 року. Контекстуальний аналіз було проведено на основі можливих варіантів перекладу відібраних лексичних одиниць.

Поняття концепту в лінгвістиці є усталеним, проте В. Іващенко розподіляє концепти за їхньою актуалізацією у певних сферах. Вони поділяються на такі категорії: наївно-побутові, політичні, суспільно-політичні, лінгвістичні, моральні, художні, топоетичні, естетичні, логічні, науково-логічні, наукові, ненаукові, філософські, історіософічні, міфологічні, тощо. За цією класифікацією концепт WAR належить до суспільно-політичної сфери [2, с. 392].

Результати та дискусії. Корпусний аналіз англомовного веб-корпусу English Corpora NOW жанру «новини» проводився на основі його повного змісту, що складає приблизно 25 млрд. слів з англомовних інтернет-медіа 20 країн світу. Під час контент-аналізу було встановлено, що лексема «war» в однині трапляється 5 420 716 разів, а форма множини «wars» має 821 221

відповідник, що дає змогу вважати її домінуючою у суспільно-політичному інтернет-дискурсі.

За допомогою діадної моделі структури концепту ми маємо змогу поділити концепт на ядро та його когнітивну периферію, яка поділяється на ближню і дальню [3, с. 65]. Кількість відповідників, яку було знайдено в обробленому корпусі, дозволяє виділити поняття «war», як ядерну лексичну одиницю концептуального поля, тоді як інші терміни формують когнітивну периферію, репрезентуючи різноманітні аспекти війни, такі як учасники (*soldier, warriors, combatant, fighter, trooper, veteran*), військові дії (*conflict, battle, combat, fight, attack, defense, siege, raid, warfare*), військова техніка та озброєння (*weapon, ammunition, arms, artillery, missile, drones, drone*), наслідки (*casualties, victims, destruction, devastation, trauma*) та неологізми (*ruscism, drone war*). Емоційна конотація в більшості одиниць є негативною, лише в деяких випадках прослідковується позитивний характер, наприклад, патріотизм у лексемах *soldier, fighter, trooper, veteran, defense*. Ці концептуально споріднені лексеми та словосполучення мають значно нижчі показники частоти, порівняно із ядром концепту.

До ближньої периферії відносяться поняття з частотністю **понад 10%**. Вони складають основу розуміння війни: безпосередній фізичний конфлікт (Attack, Fight, Battle, Combat), визначення особистостей (Victims, Veteran, Warriors) та базові засоби ведення протистояння (Defense, Arms, Weapon) [4].

Таблиця 1

Лексеми ближньої периферії

Лексема	Кількість згадок	Частка від ядра
Attack	3 766 516	69.4837%
Fight	3 299 189	60.8626%
Defense	2 174 440	40.1135%
Victims	2 013 726	37.1487%
Battle	1 982 541	36.5734%
Conflict	1 529 193	28.2102%
Veteran	1 070 064	19.7403%
Arms	1 017 500	18.7706%
Combat	813 350	15.0045%
Weapon	639 059	11.7892%
Warriors	602 253	11.1102%

Поняття з частотністю **до 10%** відносяться до дальньої периферії. Це деталізація війни: конкретні руйнівні наслідки (Destruction, Trauma, Devastation, Casualties), окремі роди військ чи засоби ураження (Missile, Drones, Ammunition, Artillery), тактичні дії (Raid, Siege) та безпосередні виконавці (Fighter, Soldier, Trooper).

Таблиця 2

Лексеми дальньої периферії

Лексема	Кількість згадок	Частка від ядра
Destruction	492 467	9.0849%
Trauma	488 688	9.0152%
Missile	473 362	8.7325%
Fighter	468 305	8.6392%
Drones	412 638	7.6122%
Soldier	372 052	6.8635%

Лексема	Кількість згадок	Частка від ядра
Raid	330 882	6.1040%
Ammunition	242 696	4.4772%
Casualties	229 221	4.2286%
Warfare	216 686	3.9974%
Siege	149 487	2.7577%
Devastation	130 059	2.3993%
Artillery	120 259	2.2185%
Trooper	69 864	1.2888%
Combatant	11 603	0.2140%
Drone war	890	0.0164%
Ruscism	20	0.0004%

Поняття з частотністю **менше 1%** можна віднести до крайньої периферії. Серед них зустрічаються рідковживаний синонім (Combatant), або вузькоспеціалізований сучасний термін (Drone war), або ж ідеологічно-політичний неологізм (Ruscism) [4].

Дані таблиці було зібрано за відсотковою і кількісною частотою на основі веб-корпусу English Corpora NOW, взявши показники частоти лексеми *war* за 100%. Проаналізувавши і порівнявши результати, ми отримали краще уявлення інтенсивності вживання периферії концепту у новинному інтернет-дискурсі відносно ядра. Слід враховувати те, що можливості платформи використовують у пошуку лише конкретну форму слова без зазначення його частини мови, а отже форми однини і множини будуть мати різну кількість співпадінь, а також лексеми, що в одній формі можуть виступати різними частинами мови, включені в загальну кількість згадок.

У зв'язку з цим було виділено основні варіанти перекладу зазначених лексичних одиниць з метою аналізу їхніх когнітивно-дискурсивних параметрів.

War у ролі іменника: війна; у ролі прикметника: воєнний, військовий.

Attack у ролі іменника: атака, напад, штурм, наступ; у ролі дієслова: атакувати, нападати, штурмувати, критикувати.

Fight у ролі іменника: бій, бійка, боротьба, поєдинок, змагання; у ролі дієслова: битися, боротися, воювати, змагатися.

Defense у ролі іменника: оборона, захист, виправдання, оборонна споруда; захисна лінія (у спорті); у ролі дієслова: захищати, грати в обороні.

Victims у ролі іменника: жертви, потерпілі, постраждалі.

Battle у ролі іменника: битва, бій, битва-змагання, боротьба; у ролі дієслова: битися, боротися, вести бій.

Conflict у ролі іменника: конфлікт, зіткнення, суперечність, протиборство; у ролі дієслова: конфліктувати, суперечити, перебувати в суперечності.

Veteran у ролі іменника: ветеран, досвідчений воїн, досвідчений фахівець; у ролі прикметник: ветеранський, досвідчений, бувалий.

Arms у ролі іменника: зброя, озброєння; у ролі дієслова: озброює.

Combat у ролі іменника: бій, битва, бойові дії, поєдинок; у ролі дієслова: боротися (з чимось), протидіяти.

Weapon у ролі іменника: зброя, засіб боротьби.

Destruction у ролі іменника: руйнування, знищення, деструкція.

Trauma у ролі іменника: травма (як фізична, так і психологічна), поранення, потрясіння.

Missile у ролі іменника: ракета, снаряд.

Fighter у ролі іменника: боєць, воїн, борець; винищувач (літак).

Drones у ролі іменника: дрони, безпілотники (БПЛА);
у ролі дієслова: гудить, жужжить.

Soldier у ролі іменника: солдат, військовослужбовець, рядовий.

Raid у ролі іменника: рейд, набіг, раптовий напад, повітряний наліт; **у ролі дієслова:** здійснювати рейд, нападати.

Ammunition у ролі іменника: боєприпаси, набої, амуніція.

Casualties у ролі іменника: втрати, жертви.

Warfare у ролі іменника: ведення війни, війна (як процес або спосіб, напр., *cyber warfare* – кібервійна), воєнні методи.

Siege у ролі іменника: облога, блокада; **у ролі дієслова:** вести облогу.

Devastation у ролі іменника: спустошення, розорення, глибоке потрясіння (емоційне).

Artillery у ролі іменника: артилерія; **у ролі прикметника:** артилерійський.

Trooper у ролі іменника: десантник, кавалерист, рядовий поліцейський, бронетранспортер.

Combatant у ролі іменника: учасник бойових дій.

Drone war у ролі іменникового словосполучення: війна дронів, війна безпілотників.

Ruscism у ролі іменника: рашизм.

Warrior у ролі іменника: воїн, боєць.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши вищезазначені переклади і порівнявши їх з кількісними показниками дослідження поля концепту WAR, можна зробити висновок, що в більшості випадків найбільша кількість співпадінь серед лексем може бути обумовлена різноманіттям сфер їхнього використання. У висновку щодо лексем дальньої периферії, вони мають меншу загальну використовуваність чи вужчу сферу використання порівнянно із іншими синонімічними варіантами, або є неологізмом, що ще не є усталеним в англомовному медіа-дискурсі. Ця інформація надає можливість для подальшого розвитку дослідження концепту і його лексико-семантичного поля, наприклад, порівняльної характеристики з кількістю співпадінь за останні роки з метою відслідковування приросту чи зменшення використання певних лексичних одиниць в англомовному інтернет-дискурсі.

Конфлікт інтересів: один із співавторів є головним редактором журналу. Для забезпечення незалежності редакційного процесу рукопис розглядався уповноваженим редактором, який не перебував у підпорядкуванні автора та не мав конфлікту інтересів. Автор не брав участі у відборі рецензентів, процесі рецензування та прийнятті рішення щодо публікації статті. Рукопис пройшов стандартну процедуру подвійного сліпого рецензування.

Література:

1. Ling S. A Cognitive Study of War Metaphors in Five Main Areas of Everyday English: Politics, Business, Sport, Disease and Love. 2010. 24 p.
2. Іващенко В. Л. Функціональна топологія концептів як одиниць культури. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2004. Вип. 34. Ч. 1. С. 390–397.
3. Джеріх О. С. «Концепт» у сучасній когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурології: поняття та структура. *Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах*. 2018. Вип. 35–36. С. 61–69.
4. NOW Corpus (News on the Web). URL: <https://www.english-corpora.org/now/> (дата звернення: 29.06.2026).
5. Reverso Context: [вебсайт]. URL: <https://context.reverso.net/> (дата звернення: 03.07.2026).

Shkvorchenko-Osadtza N., Kovalenko A. Corpus analysis of the lexico-semantic field of the war concept in news internet discourse

Summary. The article is devoted to a comprehensive study of the WAR concept in the contemporary English-language media space using corpus analysis. The relevance of the work is driven by the dominant role of online media in shaping the public worldview and the need for a scientific re-evaluation of the transformations the concept of war undergoes under the influence of global geopolitical changes. The aim of the study is to determine the structural organization of the lexico-semantic field of the WAR concept, analyze its nuclear and peripheral components, and study the dynamics of their functioning.

To achieve this goal, methods of content analysis and corpus analysis were applied. The research material consisted of authentic texts of the «News» genre from the English Corpora NOW (News On Web) linguistic corpus, covering the period from 2010 to July 2026 and totaling approximately 25 billion words.

The research results demonstrated that the lexeme «war» is the dominant nuclear unit of the conceptual field, while the selected lexemes of the conceptual field were categorized into near and far peripheries according to their frequency of occurrence in the corpus.

The conclusions of the article indicate that the high frequency of certain lexemes is often due to the wide range of their application in various fields, as well as their ability to function as different parts of speech. The work opens up prospects for further comparative studies of the evolution of military terminology in internet discourse.

Key words: concept, war, corpus, nuclear, periphery, social media, communication.

Дата першого надходження статті до видання: 14.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Шульська Н. М.,*кандидат філологічних наук,**доцент кафедри соціальних комунікацій**Волинського національного університету імені Лесі Українки**<https://orcid.org/0000-0003-4703-1798>***Зінчук Р. С.,***кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови та лінгводидактики**Волинського національного університету імені Лесі Українки**<https://orcid.org/0000-0002-5432-7346>***Свистун Н. О.,***кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови та славістики**Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка**<https://orcid.org/0000-0003-0398-8803>*

МЕДІАРЕДАГУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ДЕВІАЦІЙ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОГО КОНТЕНТУ

Анотація. У статті досліджено граматичні девіації сучасного українського інформаційного контенту крізь призму медіаредагування як одного з ключових чинників забезпечення мовної нормативності. Зауважено про зростання обсягів новинного контенту, високий темп його продукування та недостатній рівень редакторського опрацювання, що спричиняє поширення граматичних анормативів у журналістських матеріалах. Проаналізовано граматичні девіації в українських онлайн-медіа, визначено їхні типологічні особливості й обґрунтовано роль медіаредагування в забезпеченні мовної якості інформаційного простору. Матеріалом дослідження обрано журналістські публікації українських інтернет-видань за 2025–2026 роки. У роботі використано описовий метод, контент-аналіз, метод лінгвістичного аналізу та метод медіаредагування, що дало змогу виявити типові відхилення від норм сучасної української літературної мови, класифікувати їх і запропонувати нормативні редакторські рішення. Установлено, що найпоширеніші морфологічні помилконезбезпечені явища – порушення норм визначення роду іменників, творення ступенів порівняння прикметників, відмінювання та узгодження числівників, а також уживання дієслівних форм. На синтаксичному рівні переважають порушення узгодження присудка з підметом, надмірне використання пасивних дієслів, невмотивоване вживання конструкцій, що супроводжують основне повідомлення авторським коментарем, розщеплених присудків, складних багатокомпонентних речень, невдалий порядок слів, нагромадження підрядних конструкцій, помилки в реченнях із дієприслівниковими зворотами. З'ясовано, що виникнення таких анормативів зумовлене насамперед оперативністю підготовки новинних матеріалів, недостатнім редакторським опрацюванням текстів і впливом усного мовлення на письмовий медіадискурс. Систематизація граматичних девіацій підтверджує важливу роль медіаредагування у формуванні нормативного, зрозуміло-

го й комунікативно ефективного інформаційного контенту та окреслює практичні напрями вдосконалення редакційної роботи в сучасних українських медіа.

Ключові слова: медіаредагування, граматичні девіації, мовна культура, інформаційний контент, медіатекст, морфологічні анормативи, синтаксичні анормативи.

Постановка проблеми. У сучасному медіапросторі інформаційний контент – один із найпотужніших чинників формування мовної культури суспільства, адже засоби масової комунікації не лише оперативно поширюють повідомлення, а й виконують нормативно-мовну, освітню та культуротворчу функції. Саме медіа впливають на мовні практики читачів, сприяють утвердженню літературної норми, формують лінгвосмаки та комунікативні стандарти аудиторії. Зважаючи на це, якість мовного оформлення медіатекстів набуває особливого значення, оскільки будь-які відхилення від літературної норми швидко поширюються інформаційним простором і можуть закріплюватися в масовому мовленні. Сучасний розвиток цифрових медіа, зростання обсягів інформаційних потоків, безперервне оновлення новинного контенту та конкуренція між медіа за оперативність подання інформації істотно змінюють редакційні процеси. За таких умов пріоритет швидкості публікацій нерідко переважає над ретельним мовним опрацюванням текстів, що призводить до збільшення кількості граматичних анормативів у медіاپовідомленнях. Недостатній рівень редакторського контролю, вплив іншомовних конструкцій, інтерференційні процеси, поширення розмовних моделей мовлення та нехтування вимогами літературної норми стають чинниками виникнення граматичних порушень, які негативно впливають на якість медійного продукту, знижують його комунікативну ефективність і сприяють закріпленню мовних відхилень у масовій комунікації.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах посилення суспільної уваги до функціонування української мови в публічному просторі, утвердження сучасних лінгвонорм та підвищення вимог до професійної мовної компетентності журналістів, редакторів і медіакомунікаторів. Високий рівень мовної культури інформаційного контенту – важливий показник професійності медіа, оскільки забезпечує точність передавання змісту, однозначність інтерпретації повідомлень і підтримує авторитет. Натомість граматичні помилки в медіатекстах не лише погіршують їхню якість і знижують рівень довіри аудиторії, а й перешкоджають реалізації культуротворчої, освітньої та нормативної функцій медіа. У цьому контексті редагування постає не лише завершальним етапом підготовки тексту до публікації, а й важливим механізмом забезпечення мовної нормативності, виявлення, усунення та попередження граматичних хиб, що сприяє підвищенню лінгвокультури інформаційного контенту та вдосконаленню професійних стандартів журналістики.

Попри значну кількість наукових праць, присвячених проблемам мовної норми, культури мовлення, редакторської діяльності, питання медіаредагування граматичних помилок як чинника підвищення мовної культури інформаційного контенту досі не отримало комплексного висвітлення. Потребують поглибленого дослідження типологія граматичних порушень у сучасних медіатекстах, чинники їхнього виникнення, особливості функціонування в різних жанрах, а також ефективні редакторські стратегії їхнього виявлення, усунення та попередження. Це зумовлює необхідність системного аналізу граматичних аномативів у сучасному медійному дискурсі та визначення ролі редагування в забезпеченні високої мовної культури інформаційного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове осмислення лінгвістичних девіацій у сучасному медійному дискурсі репрезентоване працями, у яких зосереджено увагу на типологізації мовних відхилень, причинах їхнього виникнення та особливостях функціонування в різних видах журналістських текстів. Так, О. Конєєва та О. Гаврилюк аналізують типологію аномативів у сучасних медіа крізь призму лінгвістичного редагування [1]; М. Ландер і Л. Спанатій досліджують лінгвоаномативи в сучасному публіцистичному дискурсі, акцентуючи на їхньому впливі на якість мовлення засобів масової інформації [2]; Х. Білограць і А. Нечипір студіюють мовностилістичні помилки ведучих українських телеканалів, встановлюючи найчастотніші порушення літературної норми в усному медійному мовленні [3]; Ю. Варнавська та А. Землянська досліджують типові помилкові явища на сторінках регіональних телеграм-каналів [4]. Дослідники звертають увагу на професійну майстерність журналістів та уникнення девіацій під час створення медіатекстів, акцентуючи на практичних аспектах редакторської роботи [5]. Науковці також вивчають проблему мовних хиб у контексті культури публічної медіакомунікації цифрової доби [6].

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці, у яких розкрито роль граматичної нормативності як основи ефективної комунікації. Зокрема, М. Пентилук та О. Попова розглядають граматично правильне мовлення як передумову запобігання комунікативній девіантності, обґрунтовуючи взаємозв'язок між дотриманням мовних норм і якістю мовленнєвої взаємодії [7]. Окремий напрям становлять дослідження, при-

свячені граматичним помилконебезпечним явищам. І. Гарбар та А. Гарбар характеризують граматичні відхилення в професійному мовленні, окреслюючи найтиповіші порушення морфологічних і синтаксичних норм [8]. І. Мариненко описує функціонування граматичних помилок у текстах сучасної політичної реклами, демонструючи їхній вплив на ефективність комунікації [9]. О. Тепла аналізує синтаксичні порушення в текстах інтернет-видань [10]. Проблему помилконебезпечних синтаксичних конструкцій у друкованих медіа висвітлено в праці Н. Шулської та Р. Зінчук, де визначено найтиповіші синтаксичні порушення та запропоновано шляхи їхнього попередження [11].

Попри значний науковий доробок, більшість досліджень присвячена окремим видам мовних девіацій або аналізу конкретних медійних платформ. Водночас комплексне вивчення граматичних аномативів у сучасних українських медіа крізь призму редагування з урахуванням новітнього інформаційного середовища потребує подальшого наукового осмислення.

Мета статті полягає у виявленні, систематизації та аналізі граматичних девіацій в українському інформаційному медіаконтенті, визначенні їхніх типологічних особливостей і причин виникнення, а також обґрунтуванні ролі медіаредагування як ефективного інструменту мовного унормування та підвищення лінгвокультури сучасного інформаційного контенту.

Досягнення поставленої мети забезпечено застосуванням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Описовий метод використано для виявлення та систематизації граматичних девіацій, метод лінгвістичного аналізу – для визначення їхньої відповідності нормам сучасної української літературної мови, а метод медіаредагування – для розроблення нормативних варіантів і редакторських рекомендацій. Контент-аналіз дав змогу дослідити частотність і специфіку функціонування граматичних відхилень в інформаційному контенті та окреслити їхній вплив на рівень мовної культури.

Матеріалом дослідження обрано журналістські публікації українських онлайн-медіа за 2025–2026 роки.

Виклад основного матеріалу. Аналіз медіатекстів засвідчив наявність системних граматичних аномативів, які охоплюють морфологічний і синтаксичний рівні мовної організації тексту. Їхня систематизація дала змогу визначити найпоширеніші типи відхилень від норм сучасної української літературної мови та окреслити напрями редакторського втручання, спрямованого на підвищення мовної якості інформаційного контенту.

У межах морфологічних девіацій виокремлено порушення норм визначення роду іменників, творення ступенів порівняння прикметників, відмінювання числівників, узгодження числівників з іменниками, а також уживання дієслівних форм. Зазначені різновиди аномативів характеризуються різною частотністю та ступенем впливу на нормативність медійного мовлення, що зумовлює необхідність їхнього детального аналізу з позицій редагування. Морфологічні аномативи в журналістських матеріалах переважно фіксуємо в прямій мові респондентів, однак навіть за умови збереження автентичності висловлювання такі мовні відхилення доцільно редагувати або нормативно коригувати, оскільки вони негативно впливають на культуру медіатексту та можуть сприяти закріпленню ненормативних мовних моделей у масовій комунікації.

Одна з найпоширеніших морфологічних девіацій у сучасних інтернет-виданнях – порушення норм визначення грама-

тичного роду іменників, що спричиняє помилки в узгодженні з дієсловами, прикметниками та займенниками. Подібні аномалії виникають переважно через вплив розмовного мовлення, міжмовну інтерференцію або недостатнє знання нормативних характеристик окремих лексем, пор. *Торгували “тиловими” військовими посадами: СБУ повідомило* (правильно – *СБУ повідомила*) *про викриття незаконної схеми на Київщині* (<https://suspilne.media/kyiv>, 04.07.2025); *Смертельне ДТП* (правильно – *смертельна ДТП*): *у Решетилівській громаді на Полтавщині сталась аварія* (<https://suspilne.media/poltava>, 28.05.2026); *У штаті Міссурі зафіксовано найбільшу кількість загиблих – щонайменше 12 людей. Серед них чоловік, якого вбило торнадо* (правильно – *вбив торнадо*), *що зруйнувало* (правильно – *зруйнував*) *його будинок* (<https://suspilne.media>, 16.03.2025); *У зооендопарку біля Львова народилося шотландське поні* (правильно – *шотландський поні*): *ім'я оберуть у соцмережах. Важить новонароджене поні* (правильно – *новонароджений поні*) *зараз близько 7 кілограмів*. (<https://suspilne.media/lviv>, 25.03.2025); *Фатинова тюль* (правильно – *фатиновий тюль*) *з вишивкою: як обрати ідеальний варіант для дому* (<https://www.volynpost.com>, 23.01.2026). Наведені приклади свідчать, що помилки у визначенні роду іменників найчастіше виникають під час узгодження з абривіатурами, невідмінюваними запозиченими назвами та окремими іменниками, граматичний рід яких не збігається з мовною практикою або перебуває під впливом російської мови. Такі девіації порушують граматичну цілісність тексту та потребують обов'язкового усунення на етапі редагування.

Помітну групу морфологічних аномалій становлять порушення норм ступенювання прикметників, зокрема використання лексеми *самий* для творення найвищого ступеня. Такі девіації зазвичай виникають під впливом російської мови. В українській літературній нормі найвищий ступінь утворюємо за допомогою префікса *най-* або описових конструкцій із прислівниками *найбільш*, *найменш*, пор.: *Я все життя на льоду і ні разу не провалився. Для цього є самий кращий* (правильно – *найкращий*) *інструмент* (<https://suspilne.media/lutsk>, 18.02.2025). У конструкції *А цей смак, так нам здалося, він такий самий оптимальний* (правильно – *оптимальний*) (<https://suspilne.media/cherkasy>, 27.06.2026) прикметник *оптимальний* уже містить значення найвищого ступеня, тому виділене словосполучення не відповідає нормам сучасної української літературної мови.

Один із найпродуктивніших різновидів морфологічних девіацій – неточності у відмінюванні кількісних і збірних числівників. Аналіз медіатекстів засвідчує, що найчастіше помилки виникають під час відмінювання складних числівників, напр. *І я бачив їхні сльози, я бачив сльози залу й відчував вдячність, яка йшла від семиста* (правильно – *семисот*) *людей – тих, хто сидів у залі* (<https://suspilne.media>, 06.09.2025); *«Ми вилучили близько восьмидесяти* (правильно – *вісімдесяти*) *собак, одного кота, четверо курей і більше десяти качок», – резюмувала волонтерка Тетяна Малашияк* (<https://suspilne.media/odesa>, 16.02.2026); *Начальниця міського управління культури Світлана Козелко розповіла, що станом на 21 березня на ній розмістили стенди з фотографіями семидесяти* (правильно – *сімдесяти*) *захисників* (<https://suspilne.media/ternopil>, 21.03.2025); *Санкція статті передбачає покарання у вигляді від сорока до шестидесяти* (правильно – *шістдесяти*) *годин*

громадських робіт, від одного до двох місяців виправних робіт з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, до п'ятнадцяти діб адміністративного арешту або штрафу (<https://suspilne.media/ternopil>, 30.01.2025).

Окрему групу становлять помилки у відмінюванні збірного числівника *обидва*, пор. *Обидвах* (правильно – *обох*) *ударів окупанти завдали БпЛА «Молнія-1»* (<https://bukvy.org>, 05.01.2025); *Правоохоронці зазначили, що за обидвома* (правильно – *обома*) *фактами розпочали кримінальні провадження відповідно до статті 115 Кримінального кодексу України з поміткою нещасний випадок* (<https://suspilne.media/ternopil>, 29.06.2026).

Не менш поширені помилки в узгодженні числівників з іменниками, які найчастіше спричинені неправильним вибором відмінкової форми іменників після кількісних числівників. Особливо продуктивні девіації з числівником *півтора*, після якого іменник маємо вживати в родовому відмінку однини, пор. *У Центрі матері та дитини в Сумах унаслідок атаки російських безпілотників травмувань зазнали двоє дітей віком півтора місяці* (правильно – *півтора місяця*) *та двоє матерів* (<https://suspilne.media/sumy>, 27.06.2026); *До 158-ї бригади боєць долучився півтора місяці* (правильно – *півтора місяця*) *тому* (<https://suspilne.media/sumy>, 31.05.2026); *Оборонець захищав Україну понад півтора роки* (правильно – *півтора року*) *та отримав відзнаку «Ветеран війни – учасник бойових дій»* (<https://suspilne.media/vinnitsia>, 28.06.2026). Натрапляємо і на хиби в родовій диференціації уживання числівників *півтора* / *півтори*, пор. *«Ось у мене шматок клейонки. Як дощ, посадка, траса, нема нічого, то поставив велосипед, наклався і сидів півтора години* (правильно – *півтори години*)» (<https://suspilne.media/ternopil>, 01.06.2026).

У досліджуваному матеріалі також трапляються помилки в поєднанні кількісних числівників два, три, чотири з іменниками. Відповідно до норм сучасної української літературної мови після цих числівників іменники потрібно вживати в називному відмінку множини. Порушення цієї норми виникає внаслідок негативного впливу російської мови чи недостатнім знанням морфологічних норм, пор. *«На медицину буде виділено на 15 мільярдів більше, зокрема на онкологію буде виділено на два мільярда* (правильно – *два мільярди*) *більше в порівнянні з минулим роком», – прокоментував нардеп*. (<https://suspilne.media/chernihiv>, 03.12.2025); *Три мільйона* (правильно – *три мільйони*) *70 тисяч гривень із бюджету Полтавської громади спрямують на виплату одноразової матеріальної допомоги* (<https://suspilne.media/poltava>, 13.02.2025); *«Я можу сказати щодо кількості абонентів – їх стало менше. «Швейну» два роки тому закрили. Лікарня теж слабенька залишилася, тільки два сімейних лікаря* (правильно – *два лікарі*) *працює»* (<https://suspilne.media/chernihiv>, 04.05.2026). Спорадично фіксуємо ненормативне поєднання збірних числівників з іменниками жіночого роду, що суперечить нормам сучасної української літературної мови, пор. *У Центрі матері та дитини в Сумах унаслідок атаки російських безпілотників травмувань зазнали двоє дітей віком півтора місяці та двоє матерів* (правильно – *дві матері*) (<https://suspilne.media/sumy>, 27.06.2026).

Помітну групу морфологічних девіацій становлять порушення у творенні та вживанні особових форм дієслова. Такі помилки здебільшого виникають під впливом розмовного мовлення та свідчать про недостатній редакторський контроль,

пор. *«Боряться (правильно – борються) за традиційні цінності, де чоловік б'є жінку?»: франківці про напад на активісток після мирної акції проти закону 15150* (<https://galka.if.ua>, 12.05.2026); *«Дорога – яма в яму, яма в яму. Я маю машину, але не їду. Лагодять, **сиплять** (правильно – **сиплють**) щебінь, машини їдуть – і він розпадається»*, – розповіла жителька села Велике **Наталія** (<https://suspilne.media/chernivtsi>, 14.06.2026); Ця інформація гуглиться дуже легко, але навіщо щось перевіряти? Люди бачуть (правильно – бачать) емоційний пост і поширюють його, не думаючи (<https://bukvy.org>, 21.02.2025). Подібні хиби негативно впливають на мовну нормативність журналістських текстів і потребують обов'язкового усунення.

У сучасних українських медіатекстах синтаксичні аномалії також істотно порушують зрозумілість і нормативність повідомлення. Найпоширеніші помилки в узгодженні присудка з підметом, надмірному використанні пасивних дієслів, невмотивованому вживанні конструкцій, що супроводжують основне повідомлення авторським коментарем, розщеплених присудків і складних багатоконпонентних речень, що ускладнюють сприйняття інформації. У журналістських матеріалах також фіксуємо порушення логіко-синтаксичних зв'язків, невдалий порядок слів, нагромадження підрядних конструкцій і ненормативне вживання дієприслівникових зворотів. Такі хиби на синтаксичному рівні найчастіше зумовлені оперативністю підготовки новин, недостатнім редакторським опрацюванням текстів і впливом усного мовлення на письмовий медіадискурс.

Поширене синтаксичне помилкобезпечне явище – неточність узгодження присудка з підметом, вираженим словами **частина, більшість, меншість, низка, група, решта, половина** та іншими збірними іменниками. За нормами сучасної української літературної мови присудок у таких конструкціях потрібно вживати в однині. Натомість у медійному мовленні нерідко трапляються форми, що виникають під впливом семантичного узгодження з іменником у родовому відмінку множини й суперечать літературній нормі, напр. **Більшість українців підтримують** (правильно – **підтримує**) *перезавантаження влади після завершення війни* (<https://www.ukrinform.ua>, 17.06.2026); *Опитування: більшість жителів країн Заходу вірять* (правильно – *вірять*) *у наближення світової війни* (<https://www.eurointegration.com.ua>, 13.02.2026); *«Бізнес-янгони» зникли з України, але решта інвесторів обирають* (правильно – *обирає*) *досвідчених стартаперів та мілтек* (<https://mim.kyiv.ua>, 31.07.2025); *Декому – по 365 тисяч гривень: низка українців отримують* (правильно – *отримає*) *у липні виплати від держави* (<https://enovosty.com>, 28.06.2025); *Половина українців підтримують* (правильно – *підтримує*) *проведення референдуму щодо мирної угоди* (<https://www.ukrinform.ua>, 16.03.2026); *У Кропивницькому частина будинків залишилися* (правильно – *залишилася*) *без води (АДРЕСИ)* (<https://persha.kr.ua>, 22.06.2025).

Серед синтаксичних аномалій поширене невмотивоване використання пасивних дієслівних конструкцій замість активних. Такі словосполучення ускладнюють сприйняття тексту, роблять його громіздким і канцеляризованим, а також приховують або розмивають виконавця дії. Найчастіше вони зреалізовані через дієслівні форми на **-но, -то** з допоміжним дієсловом, хоча в контексті природніше використовувати активні конструкції. Фіксуємо такі аномалії в журналістських текстах: *На онлайн-системи Укрзалізниці було здійснено*

(правильно – здійснили) масштабну кібератаку (<https://www.slovoidilo.ua>, 24.03.2025); *Через погодні умови було скасовано* (правильно – *скасували*) *парад до Дня незалежності, який був запланований на 10:30 ранку за східним часом у суботу* (<https://www.eurointegration.com.ua>, 04.07.2026); *«Це рішення було прийнято* (правильно – *прийняли*) *після ретельного та всебічного розгляду питання безпеки наших учасників, глядачів та персоналу як головного пріоритету»*, – йдеться у заяві організаторів (<https://www.eurointegration.com.ua>, 04.07.2026); *Вони повідомили, що необхідність усунення цих ризиків вже неодноразово підіймалась, однак жодних істотних змін не було запроваджено* (правильно – *не запровадили*), що змусило депутатів Європейського парламенту постійно покладатися на самостійно вжиті заходи безпеки (<https://www.eurointegration.com.ua>, 09.04.2026); *Від початку повномасштабного вторгнення в Україну було повернуто* (правильно – *повернули*) *15801 тіло загиблих військовослужбовців ЗСУ, – правозахисниця Денісова* (<https://espresso.tv>, 27.08.2027).

До синтаксичних аномалій належить невмотивоване вживання конструкцій, що супроводжують основне повідомлення авторським коментарем, наприклад: варто зазначити, слід зауважити, хотілося б наголосити, необхідно підкреслити, потрібно сказати тощо. Такі предикативні конструкції не містять нової фактичної інформації, а лише сигналізують про намір автора повідомити те, що й без того викладено в наступній частині речення. Їхнє надмірне використання ускладнює синтаксичну будову тексту, знижує його динамічність і лаконічність, створює ефект багатослівності. Під час медіаредагування такі словосполучення доцільно вилучати або замінювати прямим викладом інформації, якщо вони не виконують важливої прагматичної функції, пор. *При цьому варто зазначити, що 10 липня сенатор перебував з візитом в Україні, в ході якого зустрівся з президентом України Володимиром Зеленським* (<https://www.eurointegration.com.ua>, 10.07.2026); *Слід зауважити, що гроші мають цільове призначення* (<https://today.ua>, 07.07.2026); *Хотілося б наголосити, що захворювання можна профілакувати* (<https://mirumclinic.com>, 12.05.2026); *Необхідно підкреслити, що висновки лабораторних досліджень надають лікарям понад 50% інформації про стан здоров'я пацієнта і допомагають призначити лікування* (<https://altamedica.com.ua>, 14.08.2025).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз журналістських публікацій українських онлайн-медіа за 2025–2026 роки засвідчив наявність системних граматичних аномалій на морфологічному та синтаксичному рівнях. У межах морфологічних девіацій найчастіше фіксуємо порушення норм визначення роду іменників, творення ступенів порівняння прикметників, відмінювання й узгодження числівників, а також уживання дієслівних форм. Серед синтаксичних помилкобезпечних явищ переважають порушення узгодження присудків із підметами, надмірне використання пасивних дієслів, невмотивоване вживання конструкцій, що супроводжують основне повідомлення авторським коментарем, розщеплених присудків, складних багатоконпонентних речень, порушення логіко-синтаксичних зв'язків, невдалий порядок слів, нагромадження підрядних конструкцій, помилки в реченнях із дієприслівниковими зворотами. Проведена систематизація граматичних девіацій дала змогу окреслити основні напрями редагування, спрямо-

вані на підвищення мовної нормативності та якості інформаційного контенту.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо в розширенні емпіричної бази дослідження, аналізі граматичних помилок у різних видах медіа та розробленні практичних рекомендацій щодо їхнього редагування й запобігання в сучасному інфопросторі.

Література:

- Конєєва О., Гаврилюк О. Типологія анормативів на сторінках сучасних медіа: лінгвістичний аспект редагування. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 2024. Вип. 63. С. 30–37. <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.63.4>
- Ландер М. А., Спанатій Л. С. Мовні анормативи в сучасному публіцистичному дискурсі. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Спецвип. С. 119–123.
- Білограць Х., Нечипір А. Мовнотипологічні помилки ведучих українських телеканалів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Журналістські науки*. 2019. Вип. 3. № 910. С. 129–135. <https://doi.org/10.23939/sjs2019.01.129>
- Варнавецька Ю.В., Земляньська А.В. Типові мовні помилки на сторінках ЗМІ у соцмережах (на прикладі телеграм-каналів «PIA-Мелітополь» та «Запоріжжя. Інфо»). *Українські студії в європейському контексті*. 2025. № 10. С. 7–12.
- Шульська Н. М., Зінчук Р. С. Майстерність написання журналістського тексту: уникнення типових лінгвоанормативів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71) № 1 Ч. 3. С. 234–239. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-3/38>
- Shulska N., Zinchuk R., Koliada E., Afanasieva O., Demeshko I., Yatsenko H. Culture of Public Media Communication in the Digital Age: Identification and Analysis of Anomalous Phenomena. *Journal of Daoist Studies*. 2026. Vol. 19(S1). P. 306–319. <https://doi.org/10.5281/zenodo.20539155>
- Пентиліук М. І., Попова О. А. Граматично правильне мовлення як основа запобігання комунікативній девіантності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 68. С. 124–131.
- Гарбар І. В., Гарбар А. І. Граматичні анормативи у професійному мовленні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. Вип. 58. С. 41–44. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.58.10>
- Мариненко І. Граматичні анормативи в текстах сучасної політичної реклами. *Стиль і текст: науковий збірник / за ред. В. В. Різуна; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка*. Київ, 2013. Вип. 14. С. 81–92.
- Тепла О. М. Синтаксичні анормативи у текстах інтернет-видань. *Syntax anomalies in texts of internet editions. International Journal of Philology*. 2021. Вип. 25(1). С. 113–116. <https://doi.org/10.31548/philolog2021.01.113>
- Шульська Н. М., Зінчук Р. С. Помилконезбезпечні синтаксичні місця на сторінках друкованих ЗМІ. *Вчені записки ТНУ імені*

В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2019. Т. 30 (69) № 1 Ч. 1. С. 48–53.

Shulska N., Zinchuk R., Syystun N. Media editing of grammatical deviations as a factor in enhancing the linguistic quality of information content

Summary. The article examines grammatical deviations in contemporary Ukrainian information content through the prism of media editing as one of the key factors in ensuring linguistic normativity. It highlights the growing volume of news content, the rapid pace of its production, and the insufficient level of editorial processing, all of which contribute to the spread of grammatical non-standard forms in journalistic texts. The study analyses grammatical deviations found in Ukrainian online media, identifies their typological features, and substantiates the role of media editing in ensuring the linguistic quality of the information space. The research material comprises journalistic publications from Ukrainian online media published in 2025–2026. The study employs the descriptive method, content analysis, linguistic analysis, and the method of media editing, which made it possible to identify typical deviations from the norms of Standard Ukrainian, classify them, and propose normative editorial solutions. The findings indicate that the most frequent morphological error-prone phenomena involve violations of noun gender assignment, the formation of comparative and superlative degrees of adjectives, the inflection and agreement of numerals, as well as the use of verb forms. At the syntactic level, the most common deviations include violations of subject–predicate agreement, excessive use of passive verb constructions, unjustified use of constructions accompanying the main message with authorial commentary, split predicates, overly complex multi-component sentences, inappropriate word order, excessive subordination, and errors in sentences containing adverbial participial constructions. The study establishes that these non-standard forms primarily result from the need for rapid news production, insufficient editorial revision, and the influence of spoken language on written media discourse. The systematization of grammatical deviations confirms the significant role of media editing in shaping normative, comprehensible, and communicatively effective information content and outlines practical directions for improving editorial practices in contemporary Ukrainian media.

Key words: media editing, grammatical deviations, linguistic culture, information content, media text, morphological deviations, syntactic deviations.

Дата першого надходження статті до видання: 14.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Василишин М. Б.,*доцент кафедри слов'янської філології
імені професора Ларіона Свенціцького**Львівського національного університету імені Івана Франка
<https://orcid.org/0009-0006-7302-3061>*

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ВИДОСАВА СТЕВАНОВИЧА «ТЕСТАМЕНТ»

Анотація. Статтю присвячено аналізу ключових стилістичних особливостей роману Видосава Стевановича «Тестамент» («Testament») – одного з найскладніших і найбільш значущих творів сербської літератури другої половини ХХ століття. Цей роман, що вписується у контекст так званої сербської «прози дійсності» чи неореалістичної прози позначає поворотний момент як у творчості автора, так і в ширшому розвитку національної літературної традиції.

Аналіз зосереджено на герменевтичному тлумаченні метафоричної та мотивної структури твору. Особливу увагу приділено знаковій зав'язці роману та мотиву головного героя, який у віці тридцяти трьох років втрачає свою тінь. Це явище розглядається як радикальна метафора втрати ідентичності, духовної порожнечі та цілкового відчуження особистості в історично спотвореному просторі Балкан. Міфологічні аспекти в романі «Тестамент» становлять саму сутність його художнього вираження. Видосав Стеванович використовує міф не як просту оздобу, а як універсальну матрицю, крізь яку розкриває трагічну долю як окремої особистості, так і спільноти. Поєднуючи християнські догми, язичницькі вірування та мотиви античної трагедії, автор створює позачасовий простір, де історія зупиняється й переходить у міф.

У дослідженні також розглядається особлива композиція тексту, ретельно вибудована у формі п'ятдесяти двох «чувань», що функціонують як фрагментарні оповідні одиниці. Така структура вносить у оповідь ритуальний, майже сакральний ритм, вкорінений у рідному ландшафті, перетворюючи акт письма на своєрідну сповідь і посмертне свідчення. Завдяки аналізу стилю виявляється синтез галюцинаторного, гротескного та міфічного начал, за допомогою яких автор перетворює історичну й соціальну дійсність Балкан на універсальну драму людських страждань і саморуйнування.

Особливу увагу у статті присвячено мовному вираженню, що вирізняється розкішними метафорами, гіперболізацією та ритмічним, мелодійним речитативом, автор використовує мову, що балансує між архаїчним, біблійним тоном і грубим, натуралістичним мовленням периферії. Таким чином Видосав Стеванович удається до специфічного мовного експерименту: його мова щільна, ритмічна, а поєднання сирого просторіччя та високої інтелектуальної рефлексії створює особливу атмосферу, в якій слова мають вагу фізичного впливу. Завдяки цьому мовному синкретизму Стеванович безжально демістифікує та деконструє національні, історичні й ідеологічні міфи, оголюючи первісну сутність людини та руйнівну силу тоталітарних систем.

Результати дослідження свідчать, що художній стиль роману «Тестамент» свідомо руйнує класичні реалістич-

ні умовності, утверджуючи естетику шоку, меланхолії та мовної віртуозності. Саме завдяки унікальному стилістичному матеріалу, синтаксичній динаміці та філософській глибині роман Видосава Стевановича «Тестамент» залишається зразком виняткового оповідного мистецтва та знаковим твором для розуміння сербської «прози дійсності».

Ключові слова: Видосав Стеванович, «Тестамент», «проза дійсності», неореалізм, «чорна хвиля», натуралізм, стилістичні особливості, міф.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний за обсягом і не менш вагомий за значенням творчий доробок сербських письменників-неореалістів, у тому числі й творчість Видосава Стевановича, залишається, на жаль, поки що практично невідомим в Україні. У вітчизняній літературознавчій науці бракує розвідок про творчість сербського письменника Видосава Стевановича. Дослідження неореалістичного сегменту сербської прози посідає скромне місце і у сербських літературознавчих дослідженнях.

Вивчення такої обширної та жанрово розмаїтої системи потребує тривалої й самовідданої праці нових поколінь теоретиків, які лише нещодавно почали звільняти біографію Видосава Стевановича від політичного баласту.

Постановка проблеми. Специфіка творчості Видосава Стевановича, одного з найвидатніших сербських письменників, виявляється у радикальній естетиці потворного, глибокій деконструкції національних міфів та створенні унікального мовного стилю, що поєднує архаїчну лексику шумадійського села із сучасним психологічним гротеском. Один із ключових авторів сербського неореалізму та «чорної хвилі», Видосав Стеванович сформував упізнаваний стиль, що різко вирізняється на тлі традиційної сербської прози.

Творчість письменника досі не отримала належного вивчення, передусім через тривалу політичну та інституційну маргіналізацію, його добровільне вигнання у 1990-х роках, а також через складність його естетики, що йде врозріз із традиційними літературними канонами. Хоча його вважають одним із найвизначніших представників згаданої літературної течії, сприйняття його доробку стикається із низкою суттєвих перешкод. Навіть після повернення до Сербії Видосав Стеванович залишався аутсайдером. Сам письменник часто наголошував, що сербська культурна еліта та інституції схильні до забування і мають вибіркиму пам'ять, віддаючи перевагу авторам, які не порушують питань травматичного минулого та колективної відповідальності.

Мета дослідження – визначити головні стилістичні особливості роману Видосава Стевановича «Тестамент», які є водночас складовими неореалістичної поетики, показати це явище у різноманітні його літературних реалізацій, розкрити специфічний метод Стевановича у створенні похмурого, гротескного й глибоко екзистенційного бачення світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Видосав Стеванович (1942) – видатний сербський прозаїк, поет, романіст, драматург і сценарист. Його вважають одним із найвизначніших представників сербської повоєнної літератури, відомим не лише своїм самобутнім стилем, а й громадсько-політичною активністю та тривалим перебуванням у вигнанні протягом 1990-х років.

Творам Видосава Стевановича властива естетика недовсконалості та маргінальності: головні герої творів Стевановича (як і персонажі роману «Тестамент») – це жебраки, хворі, знедолені та морально занепадлі люди. Письменник не прикрашає дійсність, а зосереджується на фізичній і духовній злиденності людини. Його романи часто не мають класичного лінійного сюжету. Історії будуються через безліч різних голосів, монологів та свідчень, що створює картину загального хаосу та екзистенційної втрати. Стеванович поєднує суворі реалістичні деталі з елементами фантазії, кошмару та гротеску. Реальність у його творах часто перетворюється на галюцинації, що підкреслює внутрішню темряву його персонажів. На відміну від авторів, які ідеалізують сербське минуле та сільське життя, Стеванович зображує село як осередок жорстокості, насильства, примітивізму та імпульсивного існування.

Видосав Стеванович сформував свою літературну ідентичність у межах напряму, який критика називала «неореалістичною прозою», «прозою дійсності», «прозою нового стилю» або «чорною хвилею» в сербській літературі, однією з відмінних особливостей якого було піднесення мотивів руйнування, хвороби, фізичного й психологічного занепаду до рівня загальнолюдської трагедії [1]. Згаданий напрям виник у сербській літературі у 60–70 роках ХХ століття на противагу домінуючому ідеологічному соцреалізму та радикальному модернізму і відзначався зверненням до «брудної» дійсності, увагою до суспільної периферії, аутсайдерів, а також насиченням тексту жаргоном та нелітературною, живою лексикою [2].

У своїх творах Стеванович радикально деконструював міфи про сербське село та історію, демонструючи темний, гротескний і жорстокий бік людської природи. Такий підхід не узгоджувався з панівними національними й традиціоналістськими течіями в академічних колах і був одним із основних особливостей неореалістичного погляду на світ.

Видосав Стеванович – автор понад тридцяти творів різних жанрів. Окрім романів, він писав п'єси, есе, вірші, щоденники та кіносценарії, також є автором критичної політичної біографії Слободана Мілошевича. Упродовж багатьох років письменник працював редактором та директором великих видавництв «Prosveta» та «BIGZ».

Наприкінці 1980-х на початку 1990-х років Стеванович був активним критиком режиму Слободана Мілошевича, став одним із засновників «Белградського кола» та незалежної спілки «Незалежні письменники» (Nezavisni pisci). Та у 1991 році через політичний тиск, погрози та цензуру був змушений залишити Сербію.

Упродовж двох років вигнання письменник мешкав у Греції, Франції та Сарасві. Отримав притулок у Франції, де став одним із перших представників сербської антивоєнної культури на Заході. Дописував для відомих європейських газет, зокрема «Le Monde» та «Libération».

Після демократичних змін у Сербії Видосав Стеванович повернувся на батьківщину, хоча тривалий час залишався осторонь від офіційних культурних кіл. Зараз він живе і працює у родинному маєтку у селі Ботунє поблизу Крагуєвца, де продовжує писати й видавати книги, зокрема свої мемуари «Щоденник самотності» (Dnevnik Samoće).

Видосав Стеванович – надзвичайно непересічна особистість. Його творчості притаманні потужний реалізм і критичне осмислення соціальних аномалій, а також вкраплення гротеску, фантастики та міфологічних мотивів.

Характерні риси його літературного стилю втілюються у деяких ключових стилістичних особливостях, серед яких – напружений і суворий реалізм, персонажі його творів – це часто маргінали, бунтарі або люди, що перебувають у конфлікті з жорсткою системою, описи безкомпромісні й позбавлені ідеалізації [3]. Стеванович використовує також гротеск і чорний гумор як засіб демістифікації реальності та викриття абсурдності політичних, ідеологічних і повсякденних людських укладів.

У багатьох творах (зокрема в оповіданнях) письменник поєднує буденність із фантастичними й міфічними елементами, створюючи багатопланові метафори, що стосуються стану людського духу та суспільства. Структура його речень – динамічна, ритмічна та емоційно насичена. Його описи вирізняються різкістю та візуальною потужністю. Він пише з позиції різних персонажів, завдяки чому досягає розмаїття голосів і забезпечує всебічне розуміння подій, уникаючи при цьому чорно-білого зображення дійсності.

Роман Видосава Стевановича «Тестамент» (який здобув престижну літературну премію NIN у 1986 році) є однією з перлин сербської літератури 1980-х років і ключовим твором у доробку письменника. Цей роман часто характеризують як трагічне, галюцинаторне бачення сербської історії та міфу, сформоване кризою призму жорстокого реалізму й фантастики.

У романі «Тестамент» письменник створює своєрідну символічну систему, точніше, апокрифну міфологію виникнення й існування, яка сама себе робить відносною: *«Чи існує розповідь про щось, яка завжди залишатиметься незавершеною, відкритою, повною порожнеч, що чекають свого заповнення, завжди готова прийняти мене в себе, врятувати від часу, і в якій невідомо про що йтиметься у наступному реченні, сторінці чи главі?»* [4, с. 237]. Розповідь народжується із якоїсь передбачуваної надрозповіді, що сама себе починає і закінчує.

Розірвана композиція роману, на перший погляд, залишає можливість включення нових фрагментів, та символічне число – 52 чування (стільки є тижнів у році) – наводить на думку, що письменник задумав і створив роман як відкритий і водночас циклічний структуру [2]. Отож, замість традиційних розділів твір побудовано як «роман у 52 чуваннях». Уже сама назва надає роману літургійного, метафізичного та ритуального звучання. Кожне чування – це цикл роздумів, спогадів і протистояння смерті, гріху й плинності буття, що узгоджує динаміку оповіді з молитвою або тривалою сповіддю. Оксиморонну двобічність романної побудови у цьому випадку можна тлумачити в плані трактування і часу (історії), і позачасовості (вічності),

а також вона ілюструє марність і глибоку суперечливість усіх спроб до кінця її пізнати. Десь на далекому тлі розповіді прямо-лінійно тече історичний час, та він ніколи не проступає на перший план, слугуючи здебільшого основою, що включає в себе різні чуття – поодинокі, переважно темні картини й оповіді безіменних чи однойменних персонажів (більшість головних чоловічих образів зовсім не випадково носять ім'я Лазар).

Час у селі Као (що перекладається українською «ніби», надалі використовуватимемо саме цю назву) не є ні лінійним, ні історично окресленим у звичному розумінні. Історія повторюється як трагічний фатум, а конфлікти й війни – це, по суті, злиття всіх воєн в одну. Історичний час втрачає своє значення, деградація суб'єкта стає неминучою, а персонажі опиняються у пастці позачасової циклічної долі, з якої немає виходу.

Роман розпочинається зі знакової сцени, в якій головний герой у віці тридцяти трьох років зауважує, що втратив свою тінь. Цей початковий мотив – водночас фантастичний і кафкіанський – символізує втрату ідентичності, стирання власного існування та передвістя неминучого кінця. Тут спостерігаємо також міфологічний аспект – у сербській демонології та народних віруваннях людина, яка втратила свою тінь, вважається такою, що продала душу дияволу, зазнала прокляття або стоїть на порозі неминучої смерті. Оповідач, позбавлений тіні, перетворюється на своєрідного «некроманта» чи «живого мерця», який спілкується з предками так само вільно, як і з живими. У цьому творі сюрреалістичне тісно переплітається з елементами суворої реальності та жорстокості, створюючи глибоке, майже кошмарне галюцинаторне бачення. Видосав Стеванович у романі «Тестамент» вдається до радикально похмурої тональності (песимізму). Мова й мотиви твору апелюють до найтемніших імпульсів суспільства: сімейних конфліктів, насильства, тяжіння кровного й історичного спадку, а також розпаду соціальних та етичних цінностей.

Роман функціонує як величезна метафора завершення епохи, втрати віри в сенс і розпаду колективних міфів. Крізь призму трагедії окремої людини та спільноти, розгорнутої в міфічному просторі, заломлюються реальні історичні потрясіння на Балканах, проте позбавлені будь-яких патріотичних чи ідеологічних прикрас. Це свого роду алегоричність зруйнованих утопій.

Трагічне багатовікове бачення сербами самих себе як «трансцендентально бездомних», які перебувають поза історією, й усвідомлення невизначеності в часі змальовано Стевановичем у цьому надзвичайно багатому в ідейному, літературному і мовному відношенні романі-міфі. *«Мої співгромадяни почали віддалятися, переходити на якийсь інший рівень. Я помічав, як вони бліднуть, втрачають обриси (...). Вони були тут, існували (...), але були прозорими, нереальними, майже повітряними. Залишаючись тут же, водночас якось віддалялись. І це траплялось все частіше, загрожуючи стати постійним явищем. (...) Одного дня я житиму серед блідих привидів; буду тінню серед тіней. (...)»* [4, с. 6]. *«Я запитував себе: де я, на сході чи на заході? Чи десь посередині, на якомусь географічно-психологічному перетині, (...) наче перед давно загубленим входом у низький язичницький світ, який всотує в себе всі цінності цивілізації, всі знання, все позитивне? Чи я просто заблукав у сні; похитуючись, пізнаю дикість прапочатку, її різкий сморід, який манить для того, щоб знищити? Чи мене більше немає?»* [4, с. 15].

Тема прокляття *Homo Balkanicus* є дуже актуальною для сербської літератури [5]. Наступна цитата з роману ілюструє характерний для прози неореалістів символ втечі від буденної реальності, який несе в собі спробу розуміння сенсу свого існування: *«Той наш потяг (ми так гадали) все ж має прибути. Вже звідкись рушив і наближається до нас (...), переповнений живого м'яса, ран і сліз (...). Може, це і на краще, що він не прибуває? Нам здавалось, що він ще далеко, стоїть на запасній колії і чекає свистка, що дозволить йому рушити; далекі залізничники керують нашими долями (...)»* Начальник станції каже: *«Люди, не знаю, коли прибуде той ваш потяг. Мені нічого не відомо. Знаю лише про ті потяги, які вже проїхали, але вони вам не потрібні!»* І хтось йому відповів: *«Тебе ніхто нічого не питає, друже. Якби ти щось знав, – не жив би між нами!»*» [4, с. 236].

Персонажі роману «Тестамент» не є тими, що сформовані як традиційні психотипи за канонами класичної прози; вони є радше символами, носіями колективної долі, міфічними архетипами та втіленням історичного прокляття. Саме через них Видосав Стеванович змальовує моральну й фізичну деградацію особистості на Балканах.

Аналіз ключових персонажів та їхніх функцій у романі можна окреслити наступним чином:

1. Протагоніст (Оповідач без тіні)

Головний герой, який водночас виступає оповідачем, є ключовою постаттю, крізь призму якої розгортається уся трагедія. На початку роману, у віці тридцяти трьох років, що є виразною новозавітною христологічною алюзією на роки страждань і розп'яття Ісуса, він усвідомлює, що втратив свою тінь. Втрата тіні очевидно означає втрату ідентичності, коріння, людяності та душі. Він стає «живим мерцем», який блукає власним життям і спогадами. У романі він має визначену роль – літописець власного занепаду та занепаду свого роду. Його стан – галюцинаторний і гарячковий, а погляд на світ позначений фаталізмом. Він не намагається врятуватися; натомість протягом п'ятдесяти двох безсонних ночей він записує свій «тестамент» як свідчення марності існування. На відміну від страждань Христа, страждання цього героя не приносять людству спокуту, вони марні й ведуть до цілковитого небуття.

Очевидно, цей персонаж слугує безпосередньою метафорою югославського інтелектуала та особистості 1980-х років. Це представник покоління, що прийняло соціальний компроміс і конформізм, утративши тим самим відчуття власного «я», моральні цінності та віру в майбутнє.

2. Колективний персонаж: родина (пращури та нащадки)

Родина головного героя у селі Ніби постає не як спільнота, заснована на любові, а радше як джерело прокляття. Стосунки між батьками, синами та братами позначені конфліктами, насильством, непорозумінням і жорстокістю. Кожне нове покоління повторює гріхи попереднього. Тут же спостерігаємо біологічну й моральну деградацію: через образи членів родини письменником змальовано поступове біологічне та моральне виродження роду. Їм притаманні божевілья, хвороби, вади й нездатність віднайти сенс у навколишньому світі. Крізь призму цього образу спостерігаємо деміфікацію «партизанського міфу» через сімейні трагедії. Офіційна югославська ідеологія ґрунтувалася на міфі про бездоганну Національно-визвольну боротьбу (NOB) та ідеалізованих героїв. Таким чином Видосав Стеванович вводить у роман персонажів, які є колиш-

німи воїнами, партизанами та революціонерами, проте зображує їх позбавленими будь-якого ореолу слави. У романі вони постають як озлоблені, жорстокі, психічно хворі або морально деградовані особистості. Очевидним посилом втілення цієї ідеї є те, що війна не принесла очищення й обіцяної утопії, а натомість спричинила травми, взаємне винищення та нові форми тиранії.

3. Образ громади (село Ніби)

У романі село Ніби втрачає географічні риси реального сербського села й перетворюється на міфічний замкнений простір – мікрокосм, що живе за жорстокими законами. Мешканці села постають бранцями історії – це пасивні жертви воєн, ідеологій та історичних потрясінь. Водночас вони є й активними учасниками власної загибелі, керованими взаємною ненавистю та жорстокістю.

Ними керує колективне несвідоме: спільнота реагує інстинктивно, під впливом забобонів, страху перед невідомим і тягаря минулих гріхів, які нікому не під силу спокутувати.

Офіційним державним гаслом у Югославії у другій половині XX століття було «Братерство та єдність», що пропагувало гармонію, солідарність та спільний прогрес. Образ громади села Ніби та родина головного героя різко контрастують із цією концепцією. Громаду пронизують приховані, кайноподібні конфлікти, ненависть, забобони та готовність знищити ближнього через примітивний егоїзм чи ідеологічну лояльність. Таким чином спостерігаємо алію на те, Югославське суспільство не є ні однорідним, ні гармонійним. Під тонким покриттям соціалістичної єдності тліють багатовікові, невирішені конфлікти та примітивний менталітет, які готові вибухнути.

4. Жіночі образи (тіні й страждання)

Жінки у творі «Тестамент» здебільшого перебувають на периферії подій, проте їм притаманний глибокий трагізм. Це носійки страждань, у романі вони постають як ті, які найгостріше відчувають на собі наслідки чоловічих воєн, божевільних амбіцій та домашнього насильства. Найчастіше вони є пасивними, позбавлені голосу, покірні жорстокій долі або ж існують лише як примарні видіння у пам'яті оповідача, слугуючи противагою панівному в романі руйнівному чоловічому началу.

Персонажі «Тестаменту» є учасниками масштабної та зловісної гри. Вони не владні над власною долею; натомість ними керують вищі, темні сили історії та міфу. Їхньою визначальною рисою є відчуженість: їм не вдається налагодити справжній зв'язок ні із самими собою, ні з близькими, ні з Богом.

Як бачимо, критика югославського соціалістичного суспільства в романі «Тестамент» здійснюється не через прямі політичні гасла, а за допомогою глибокої алегорії, метафори та безжальної демістифікації офіційних партійних міфів тієї доби. Через образи своїх трагічних і деформованих персонажів Видосав Стеванович змальовує моральний, ідеологічний та біологічний крах системи напередодні розпаду Югославії. 1980-ті роки в Югославії позначилися глибокою економічною кризою, заходами зі стабілізації та втратою віри в систему після смерті Тіто.

Однією з найважливіших естетичних рис роману є його мова. Видосав Стеванович послуговується мовою, що вирізняється мелодійністю, насиченістю та виразністю. Оповідь часто набуває рис речитативу – це довгі, ритмічно гармонійні речення, сповнені напруженого внутрішнього драматизму

й особливого звучання, що посилює в читача відчуття гіпнотичного, гарячкового стану.

Щоби створити в романі «Тестамент» насичену, гіпнотичну й міфічну атмосферу, Видосав Стеванович використовує особливий арсенал мовних і стилістичних засобів. Його художній стиль – це поєднання архаїчних народних оповідей, біблійного ритму та модерністської експресії.

Вважаємо за доцільне виокремити ключові мовні та стилістичні засоби, що формують цей позачасовий, міфічний тон:

1. Метафора і символ (як основа міфологізації)

Видосав Стеванович уникає буквальных пояснень і перетворює реальність на глибокі символи, як от «втрата тіні» – це центральна метафора, що виходить за межі суто фізичного явища, вона символізує втрату душі, коріння, ідентичності та людської подобі.

Кожен елемент простору села Ніби стає символом, до прикладу, земля тут не родюча, натомість вона вбирає кров і породжує прокляття, а будинок стає місцем ув'язнення, а не безпеки.

2. Полісиндетон і біблійний ритм (як синтаксис молитви та прокляття)

Автор доволі часто вдається до полісиндетону – нанизання сполучників (найчастіше сполучника «і») на початку частин речення. Ця стилістична фігура сповільнює темп, створює урочистий, літургійний тон і відтворює структуру старозавітних біблійних текстів. Речення сприймаються як нагромадження важливих істин, що нагадують пророцтва або анатем.

3. Архаїзми, локалізми та діалектизми (як мова предків)

Автор ретельно добирає лексику, щоб перенести читача за межі сьогодення, використовуючи, наприклад, слова, притаманні традиційному сільському та архаїчному мовленню Шумадії¹, чим він наче викликає «голос предків». Ця мова звучить сухо, важко й примітивно. Їй бракує міської вишуканості; натомість вона несе в собі первісну силу міфічної спільноти, що століттями послуговувалася саме таким мовленням.

4. Асонанс і алітерація (як акустичний міфологічний ландшафт)

Письменник приділяє значну увагу звуковому аспекту мови. Завдяки повторенню голосних (асонанс) або приголосних (алітерація) він створює важкий, похмурий і гнітючий ритм. Речення часто пульсують важкими, темними голосними (о, у), що викликають у читача відчуття лихоманки, страху й дискомфорту, що цілковито відповідає атмосфері «чування».

5. Гротескна гіпербола (як перебільшення жаху)

Щоб зобразити руйнівний вплив історії та міфу на людське тіло й свідомість, автор вдається до надмірних перебільшень. Фізичні вади персонажів, а також мотиви хвороби, гниття й божевілья, піднесені до рівня гротеску. Гіперболізуючи тілесні страждання, Видосав Стеванович зображує моральну деградацію світу: людина втрачає свою людську подобу й перетворюється на міфічного монстра або жалюгідну, прокляту істоту.

6. Синекдоха й метонімія

Описи персонажів часто зведено до зображення окремих частин тіла (рук, очей, крові) або до предметів, що їх визначають (зброї, землі). Людина постає не як окрема цілісна особистість, а як частина ширшого, міфічного світоустрою. Завдяки

¹ Шумадія – історичний та географічний регіон у Сербії, який вважається «серцем» країни.

метонімії страждання індивіда перетворюються на загальне страждання: до прикладу, кров окремої людини стає кров'ю всієї спільноти.

Таке мовне звучання зумовлює сприйняття роману «Тестамент» не просто як історії про випробування однієї родини, а як містичного речитативу. Кожен стилістичний засіб сприяє тому, що реальність поступається місцем галюцинації, а історія – міфу.

Реакція тогочасного югославського літературного істеблішменту на роман «Тестамент», а також на жорстке бачення реальності, притаманне Видосаву Стевановичу, була вкрай суперечливою, бурхливою та позначеною ідеологічними потрясіннями 1980-х років. Хоча літературна еліта визнавала естетичну довершеність твору, офіційні партійні кола й групи традиціоналістів зустріли його з великою пересторогою та відкритою ворожістю. Письменнику дорікали за зображення реальності «хворою», «спотвореною» та позбавленою будь-якої надії чи людяності. Його звинувачували в тому, що він звів сербську історію, сільське життя й простих людей до рівня багна, бруду, звірств, забобонів і божевілья, чим, мовляв, образив колективну ідентичність і здобутки революції. Таким чином Видосав Стеванович, як і інші представники сербської «прози дійсності» зіткнувся з ідеологічним тиском, здобув тавро письменника, який зумисно «порпається у смітниках суспільства», замість того, щоби зображувати його світлі сторони та поступ.

На сьогодні сучасна сербська літературна критика повністю реабілітувала та канонізувала роман «Тестамент». Те, що вразило критику у 1986 році як «надмір», «надмірний песимізм» або «напад на традицію», сьогодні вивчається як одне з найвищих художніх досягнень сербської прози ХХ століття.

Висновки. Художній стиль роману «Тестамент» є виснажливим, тривожним та захопливим водночас. Видосав Стеванович перетворює читача на «співучасника чувань» – на того, хто, дочитавши книгу, залишається емоційно виснаженим, але водночас очищеним, бо йому довелося зіткнутися із найпохмурішими глибинами колективного та особистого несвідомого. Натуралістичні елементи в романі «Тестамент» не мають на меті лише шокувати читача, натомість вони майстерно вплетені в ширшу художню стратегію, яка підносить жорстоку реальність до рівня універсальної метафізичної притчі про людське буття, гріх, провину та пошук сенсу, притчі про колективну та індивідуальну долю, сповнену страждань, у якій стилістичний матеріал і мовне рішення сягають рівня універсальної філософської драми людського буття.

Видосав Стеванович деконструє сучасну історію, переносючи її в міфічний вимір. У селі Ніби війни ХХ століття постають як повторювані спалахи прадавнього, демонічного хаосу, що періодично повертається, аби поглинути людство. У такий спосіб історія перестає бути «вчителькою життя» і перетворюється на міфічного Мінотавра, якому слід приносити людські жертви.

Літературна та особиста траєкторія Видосава Стевановича є однією з найяскравіших, але водночас трагічних історій у сучасній сербській культурі. Його шлях від літературної вершини до вигнання відображає долю письменника, який відмовився йти на компроміс із жорсткою зображуваною ним реальністю.

Час довів, що «Тестамент» пережив своїх тодішніх критиків. Роман пережив зміну трьох державних утворень, кілька

воєн і цілковиту трансформацію суспільного ладу, тим самим підтвердивши тезу, що це твір, який із кожним десятиліттям стає дедалі актуальнішим, глибшим і зрозумілішим.

Література:

1. Јеремић Љ. Проза Видосава Стевановића. Нишчи. *Стевановић В. Нишчи*. Београд : Нолит, 1982. С. 403–428.
2. Васиљшин М. Б. Неореалістична проза в сербській літературі 60-70-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.03. Львів, 2004. 17 с.
3. Недич М. Стара и нова проза: огледи о српским прозаистима. Београд : Вук Караџић, 1988. 341 с.
4. Стевановић В. Тестамент: роман у 52 бдења. Београд : Српска књижевна задруга, 1987. 243 с.
5. Васиљшин М. Трагічна візія світу в сербській неореалістичній літературі (на матеріалі прози Видосава Стевановича). *Проблеми слов'янознавства*. 2003. Вип. 53. С. 128–135.

Vasylyshyn M. Stylistic features of Vidosav Stevanović's novel Testament

Summary. The article is devoted to the analysis of the key stylistic features of Vidosav Stevanović's novel *Testament*, one of the most complex and significant works of Serbian literature of the second half of the 20th century. This novel, which fits into the context of the so-called Serbian «prose of reality» or neo-realistic prose, marks a turning point both in the author's work and in the broader development of the national literary tradition.

The analysis focuses on the hermeneutic interpretation of the metaphorical and motivic structure of the work. Particular attention is paid to the novel's iconic opening and the motif of the protagonist, who loses his shadow at the age of thirty-three. This phenomenon is viewed as a radical metaphor for the loss of identity, spiritual emptiness, and complete alienation of the individual within the historically distorted space of the Balkans. Mythological aspects in the novel *Testament* constitute the very essence of its artistic expression. Vidosav Stevanović uses myth not as a mere decoration, but as a universal matrix through which he reveals the tragic fate of both the individual and the community. By combining Christian dogmas, pagan beliefs, and motifs of ancient tragedy, the author creates a timeless space where history stops and transitions into myth.

The study also examines the unique composition of the text, meticulously structured in the form of fifty-two «vigils» that function as fragmentary narrative units. This structure introduces a ritualistic, almost sacred rhythm into the narrative, rooted in the native landscape, transforming the act of writing into a kind of confession and posthumous testimony. Through style analysis, a synthesis of hallucinatory, grotesque, and mythical principles is revealed, by means of which the author transforms the historical and social reality of the Balkans into a universal drama of human suffering and self-destruction.

Particular attention in the article is paid to linguistic expression, characterized by rich metaphors, hyperbole, and a rhythmic, melodic recitative; the author uses language that balances between an archaic, biblical tone and the raw, naturalistic speech of the periphery. Thus, Vidosav Stevanović resorts to a specific linguistic experiment: his language is dense and rhythmic, and the combination of raw vernacular with high intellectual reflection creates a special atmosphere where words carry the weight of physical impact. Thanks to this linguistic syncretism, Stevanović ruthlessly demystifies and deconstructs national, historical, and ideological myths,

exposing the primal essence of man and the destructive power of totalitarian systems.

The findings of the study indicate that the artistic style of the novel *Testament* deliberately shatters classical realistic conventions, establishing an aesthetic of shock, melancholy, and linguistic virtuosity. It is precisely due to its unique stylistic material, syntactic dynamics, and philosophical depth that Vidosav Stevanović's novel *Testament* remains an example of exceptional narrative art and a landmark work for understanding the Serbian «prose of reality.»

Key words: Vidosav Stevanović, *Testament*, «prose of reality», neo-realism, «black wave», naturalism, stylistic features, myth.

Дата першого надходження статті до
видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 21.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Волосянко І. В.,*викладачка кафедри української філології та суспільствознавчих дисциплін
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»
<https://orcid.org/0000-0003-0761-1587>*

ХУДОЖНЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДИТИНА І ВІЙНА» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ АНТИМІЛІТАРНІЙ ПРОЗІ

Анотація. У статті досліджено особливості художньої репрезентації концепту «дитина і війна» в сучасній українській прозі про російсько-українську війну. Актуальність дослідження зумовлена активним розвитком сучасної воєнної літератури та необхідністю комплексного літературознавчого осмислення образу дитини як одного з провідних носіїв художньої концепції війни. Простежено еволюцію концепту «дитина і війна» в українській літературній традиції – від творчості письменників-шістдесятників до сучасної воєнної прози, у якій дитячий персонаж постає не лише свідком історичних подій, а й повноправним суб'єктом травматичного досвіду. Методологічну основу дослідження становлять історико-літературний, герменевтичний, порівняльно-типологічний методи, а також елементи наратологічного та поетикального аналізу. На матеріалі роману «Доця» Тамари Горіха Зерня й оповідання «Вона обирає життя» Юлії Ілюхи проаналізовано особливості функціонування дитячих образів, специфіку їхньої художньої репрезентації та роль у моделюванні воєнної реальності. З'ясовано, що через дитячу фокалізацію, психологізм, систему символічних художніх деталей, внутрішній монолог, художній контраст і поетику травми автори репрезентують руйнівний вплив війни на внутрішній світ дитини, її морально-психологічний стан, процес формування особистості та систему цінностей. Доведено, що дитячі персонажі виконують не лише сюжетотворчу, а й концептуальну функцію, концентруючи гуманістичний потенціал творів і репрезентуючи антропологічний та аксіологічний виміри сучасної воєнної прози. Встановлено, що сучасна українська література переосмислює традиційну модель концепту «дитина і війна», зміщуючи акценти з героїзації воєнних подій на художнє осмислення індивідуальної та колективної травми, втрати дому, руйнування дитячої картини світу й необхідності збереження людяності в умовах війни.

Ключові слова. сучасна українська література, воєнна проза, антимілітарний дискурс, концепт «дитина і війна», поетика травми, художня репрезентація, дитячий образ, психологізм.

Постановка проблеми. Концепт «дитина і війна» належить до провідних тематико-проблемних домінант української літературної традиції та є одним із найпродуктивніших способів художньої репрезентації воєнної реальності. У літературознавчому дискурсі він розглядається як важливий елемент поетики воєнної прози, оскільки саме дитяча перспектива забезпечує особливий тип художньої рецепції історичної катастрофи. Позбавлене ідеологічних нашарувань світосприйняття дитини дозволяє авторам відтворити війну не лише як істо-

ричний чи суспільно-політичний феномен, а насамперед як антропологічну й екзистенційну кризу, що руйнує особистість, систему моральних цінностей і звичну модель світобачення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сучасної української літератури для дітей та юнацтва перебуває в центрі уваги багатьох вітчизняних літературознавців. Вагомий внесок у її дослідження зробили У. Баран, Н. Богданець-Білокаленко, М. Варданян, О. Горбонос, Т. Качак, В. Кизилова, Л. Круль, Л. Куца, Н. Марченко, Л. Овдійчук, О. Слижук та інші науковці. У своїх працях вони висвітлюють тематико-проблемний спектр сучасної дитячої літератури, досліджують її жанрово-стильові особливості, специфіку художньої образності, наративні стратегії, а також виховний, аксіологічний і соціокультурний потенціал творів, адресованих дитячій та юнацькій аудиторії. Особливу увагу проблемі художньої репрезентації війни в сучасній літературі для дітей та юнацтва приділяє Тетяна Качак. Дослідниця зазначає, що воєнна тематика є однією з визначальних тенденцій новітнього українського літературного процесу. На її думку, вікова адресованість художнього тексту зумовлює специфіку моделювання воєнної реальності та формування різних моделей її художньої репрезентації. Однією з них є відтворення подій через дитячу фокалізацію, коли наратив вибудовується навколо образу дитини або юного оповідача, який осмислює воєнну дійсність крізь призму власного емоційного досвіду. Інша модель ґрунтується на використанні казкових, алегоричних чи символічних образів, які оприявнюють воєнні події через систему художніх символів, культурних архетипів і фольклорних ремінісценцій. Третя модель репрезентує війну як деструктивну силу, що протиставляється гуманістичним цінностям, а її художнє подолання пов'язується з такими морально-етичними категоріями, як мужність, духовна стійкість, єдність, взаємодопомога та незламність [1]. Попри значний науковий інтерес до сучасної української літератури для дітей та юнацтва, проблема художньої репрезентації образу дитини в контексті російсько-української війни, зокрема крізь призму поетики травми, наративних стратегій і психологізації персонажів, потребує подальшого комплексного літературознавчого осмислення.

Мета дослідження – здійснити літературознавчий аналіз художньої репрезентації концепту «дитина і війна» в сучасній українській прозі, дослідити специфіку моделювання дитячого воєнного досвіду, визначити особливості поетики дитячих образів, наративної організації та художніх засобів репрезентації воєнної травми

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціальних

літературознавчих методів. *Історико-літературний метод* застосовано для простеження еволюції концепту «дитина і війна» в українській літературній традиції та визначення його трансформації в сучасній прозі про російсько-українську війну. За допомогою *культурно-історичного методу* з'ясовано взаємозв'язок художніх текстів із суспільно-історичним контекстом їхнього створення. *Герменевтичний метод* використано для інтерпретації ідейно-художнього змісту творів, авторської концепції війни та особливостей моделювання дитячого досвіду. Провідним у роботі став метод *літературознавчого аналізу художнього тексту*, що дав змогу дослідити поетику творів, систему образів, мотивно-тематичний комплекс, специфіку художньої деталі, символіки та психологізму. *Наратологічний метод* застосовано для аналізу особливостей фокалізації, організації оповіді та способів репрезентації дитячої свідомості. Елементи *порівняльно-типологічного методу* використано для зіставлення художніх моделей репрезентації концепту «дитина і війна» у прозі письменників-шістдесятників і сучасних українських авторів. Метод узагальнення дав можливість систематизувати результати дослідження та сформулювати основні висновки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Художнє осмислення дитячого воєнного досвіду має глибоку традицію в українській літературі ХХ століття. До цієї проблематики зверталися письменники-шістдесятники – Віктор Близнець у повістях «Паруси над степом» і «Мовчун», Григорій Тютюнник у повістях «Вогник далеко в степу» та «Климок», а також Всеволод Нестайко у повісті «Це було в Києві». У цих творах дитячий персонаж виступає не лише центральним суб'єктом нарації, а й важливим фокалізатором художнього світу, через свідомість якого моделюється воєнна дійсність. Завдяки психологізму, внутрішній фокалізації та системі художніх деталей письменники репрезентують процес передчасного дорослішання дитини, її морально-етичний вибір, переживання втрати, страху, самотності та руйнування звичного життєвого простору. Таким чином формується гуманістична концепція війни, у центрі якої перебуває людина та її внутрішній світ. Як зазначає дослідниця Віталіна Кизилова, творчість письменників-шістдесятників сформувала альтернативну модель художнього осмислення війни, протиставлену офіційному мілітаризованому дискурсу пам'яті. На відміну від ідеологізованих наративів попередньої доби, їхня проза тяжіє до максимальної достовірності у відтворенні воєнної реальності, уникаючи пафосних узагальнень і штучної героїзації. Звертаючись до власного воєнного дитинства, яке Ліна Костенко метафорично означила як «вбите війною», письменники прагнули віднайти в особистому досвіді прояви людяності, моральної стійкості та духовної надії. Саме ці гуманістичні цінності стають визначальними в їхній художній концепції війни, формуючи новий тип культурної пам'яті, заснований не на героїзації бойових дій, а на осмисленні трагічного досвіду людини. У сучасній українській прозі, присвяченій російсько-українській війні, зазначений концепт набуває нового художнього наповнення. Якщо література про Другу світову війну переважно зосереджувалася на процесі дорослішання дитини в екстремальних умовах, то новітня воєнна проза актуалізує проблематику окупації, вимушеного пере-

селення, втрати дому, руйнування родинних зв'язків, психоемоційної травматизації та посттравматичного досвіду. Дитина постає не лише очевидцем воєнних подій, а повноправним суб'єктом травматичного досвіду, через світосприйняття якого репрезентуються аксіологічні, психологічні й антропологічні виміри війни [2].

Показовою щодо художньої реалізації концепту «дитина і війна» є роман «Доця» Тамари Горіха Зерня. Хоча дитячі образи не належать до центральної системи персонажів роману, саме їхня епізодична поява виконує важливу смислотворчу функцію, концентруючи гуманістичний пафос твору та увиразнюючи дегуманізуючий вплив війни на цивільне населення. Одним із найбільш промовистих є епізод, у якому маленький хлопчик із кліткою, де знаходиться його хом'як, губиться в натовпі людей, охоплених панікою. На рівні поетики цей фрагмент набуває символічного значення. Образ дитини репрезентує абсолютну беззахисність людини перед воєнним хаосом, тоді як клітка з домашнім улюбленцем постає знаковою художньою деталлю, що акумулює семантику мирного життя, домашнього затишку й дитячої безпосередності. Її поява в ситуації масової паніки створює різкий художній контраст між довоєнною повсякденністю та катастрофічною реальністю війни [3, с. 187]. З позицій наратології зазначений епізод функціонує як локальна сцена високої психологічної напруги. Авторка не вдається до масштабних батальних описів, натомість через окрему художню деталь і короткий епізод репрезентує руйнівний вплив війни на найуразливішу категорію цивільного населення – дітей. Панічний натовп постає колективним образом дезінтегрованого суспільства, у якому руйнуються звичні соціальні зв'язки та механізми захисту, а загублений хлопчик перетворюється на узагальнений символ дитинства, позбавленого безпеки, родинного простору та емоційної стабільності.

Дитячі образи в романі «Доця» виконують не лише сюжетну, а й концептуальну функцію. Вони є важливими структурними елементами поетики травми, через які реалізується авторська модель художньої репрезентації війни. Саме через дитячу перспективу письменниця актуалізує гуманістичний вимір твору, демонструючи, що війна руйнує не лише матеріальний простір, а й внутрішній світ людини, позбавляючи дитину базового відчуття безпеки, довіри до навколишнього світу та можливості природного розвитку особистості.

Своєрідного художнього втілення концепт «дитина і війна» набуває також в оповіданні «Вона обирає життя» зі збірки «Неболови. Збірка оповідань» Юлії Ілюхи. У центрі авторської уваги опиняється маленька Ліда – донька прихильника сепаратистських формувань, яка разом з іншими дітьми щодня перебуває поблизу українського блокпоста [4, с. 237]. На рівні художньої організації тексту дитячий образ виконує не лише сюжетну, а й концептуальну функцію, репрезентуючи трагічний досвід дитинства, де війна руйнує природний простір безпеки та гармонійного розвитку особистості. Використовуючи прийом внутрішньої фокалізації, письменниця відтворює воєнну реальність крізь призму дитячого світосприйняття, яке ще не зазнало впливу політичних чи ідеологічних наративів. Для Ліди та її однолітків простір блокпоста не асоціюється зі смертельною небезпекою, а залишається місцем щоденних дитячих ігор, спілкування та безпосередньої радості. Така художня оптика формує

глибокий психологічний контраст між дитячою наївністю та об'єктивною реальністю війни, яка для дорослих постає простором постійної загрози. Особливої смислової ваги набувають сцени взаємодії дітей з українськими військовими та волонтерами. Турбота захисників, які намагаються вберегти дітей від небезпеки й пригощають їх солодощами, набуває символічного значення. Солодощі у творі перестають бути лише деталлю побуту, перетворюючись на художній знак збереження людяності в дегуманізованому просторі війни. Водночас щира дитяча радість увиразнює драматизм ситуації, адже читач усвідомлює, що за цією безпосередністю приховується постійна загроза життю. Показовим є й те, що авторка не наділяє Ліду політичними характеристиками, незважаючи на приналежність її батька до сепаратистського середовища. Таким чином письменниця принципово зміщує акценти з політичного конфлікту на гуманістичний вимір твору, демонструючи, що дитина не може бути суб'єктом ідеологічного протистояння, оскільки завжди залишається його безвинною жертвою. Через цей художній прийом актуалізується одна з провідних ідей сучасної воєнної прози: війна руйнує дитинство незалежно від політичних переконань, соціального статусу чи сімейного оточення. Образ Ліди функціонує як важливий структурний елемент поетики травми. Через нього Юлія Ілюха художньо осмислює феномен зруйнованого дитинства, акцентуючи увагу на моральній відповідальності дорослого світу за долю дітей. Поєднання дитячої безпосередності, символічно навантажених художніх деталей та психологічної достовірності дозволяє авторці створити багатовимірний образ війни, у якому головним об'єктом руйнівного впливу постає не лише фізичний простір, а й внутрішній світ дитини.

Висновки й перспективи подальших пошуків. Проведене дослідження засвідчило, що концепт «дитина і війна» є одним із ключових елементів сучасного українського воєнного дискурсу та важливою тематико-проблемною домінантою новітньої української прози. Успадкувавши гуманістичну традицію письменників-шістдесятників, сучасні автори істотно трансформують художню модель репрезентації дитячого воєнного досвіду, зосереджуючи увагу не лише на процесі передчасного дорослішання дитини, а й на психологічних наслідках війни, втраті дому, руйнуванні базового відчуття безпеки, кризі ідентичності та формуванні травматичної пам'яті. Аналіз роману «Доця» Тамари Горіха Зерня та оповідання «Вона обирає життя» Юлії Ілюхи дозволяє стверджувати, що дитячий образ у сучасній воєнній прозі виконує не лише сюжетотворчу, а й концептуальну функцію. Через дитячу фокалізацію, систему символічних художніх деталей, психологізм, внутрішню характеристику персонажів і поетику контрасту письменники моделюють антропологічний вимір війни, акцентуючи її дегуманізуючий вплив на найуразливішу категорію цивільного населення. Дитина постає не лише очевидцем воєнних подій, а повноправним суб'єктом травматичного досвіду, через світосприйняття якого розкриваються морально-етичні, аксіологічні та екзистенційні проблеми сучасності.

Досліджувані твори демонструють зміну художньої парадигми осмислення війни. Якщо в літературі ХХ століття дитячий образ переважно був пов'язаний із мотивом становлення особистості в екстремальних історичних умо-

вах, то сучасна українська проза актуалізує проблематику колективної та індивідуальної травми, вимушеного переселення, втрати родинного простору й психологічної вразливості дитини. Це засвідчує переорієнтацію воєнного нарративу з героїко-патріотичного дискурсу на антропоцентричну модель художнього осмислення війни, у центрі якої перебуває людина, її внутрішній світ і досвід переживання історичної катастрофи.

Отже, концепт «дитина і війна» у сучасній українській прозі функціонує як важливий структурний компонент поетики травми, забезпечуючи глибоке психологічне та гуманістичне осмислення воєнної дійсності. Подальші літературознавчі дослідження доцільно було би спрямувати на комплексний аналіз наративних стратегій репрезентації дитячого досвіду війни, специфіки функціонування поетики травми, інтермедіальних аспектів сучасної воєнної літератури, а також порівняльне вивчення українських художніх текстів із творами світової літератури про дитинство в умовах збройних конфліктів.

Література:

1. Качак, Т. Б., Близнюк, Т. О. Війна в сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024 р. Вип. 209. С. 151–157. URL <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-209-23>.
2. Кизилова В. Антимілітарний досвід осмислення подій Другої світової війни в українських художніх творах для і про дітей. Літературний образ дитинства в часи кризи ХХ–ХХІ ст. / *Наук.ред. Катожини Якубовської-Кравчик*. Варшава: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2021. С. 73–84.
3. Горіха Зерня Т. Доця. Роман. Київ: Видавництво «Білка», 2019. 288 с.
4. Ілюха Ю. Неболови. Збірка оповідань. Харків: Вітат, 2016. 240 с.

Volosianko I. Artistic representation of the “child and war” concept in contemporary Ukrainian anti-war prose

Summary. The article examines the artistic representation of the “child and war” concept in contemporary Ukrainian prose devoted to the Russian–Ukrainian war. The relevance of the study is determined by the rapid development of contemporary war literature and the need for a comprehensive literary analysis of the child image as one of the key carriers of the artistic concept of war. The paper traces the evolution of the “child and war” concept within the Ukrainian literary tradition, from the works of the Sixtiers to contemporary war prose, in which the child character appears not only as a witness to historical events but also as a full-fledged subject of traumatic experience. The methodological framework of the study combines historical-literary, hermeneutic, and comparative-typological methods with elements of narratological and poetic analysis. Based on Tamara Horikha Zernia's novel *Dotsia* and Yuliia Iliukha's short story *She Chooses Life*, the article analyzes the functions of child characters, the specific features of their artistic representation, and their role in constructing the reality of war. The study demonstrates that, through child focalization, psychological depth, symbolic artistic details, interior monologue, artistic contrast, and the poetics of trauma, the authors depict the devastating impact of war on a child's inner world, moral and psychological condition, personal development, and system of values. It is argued that child characters perform not only a plot-forming but

also a conceptual function, embodying the humanistic potential of the texts while representing the anthropological and axiological dimensions of contemporary war prose. The findings indicate that contemporary Ukrainian literature reinterprets the traditional “child and war” paradigm by shifting the focus from the heroic representation of warfare to the artistic exploration of individual and collective trauma, displacement, the loss of home, the destruction of a child’s worldview, and the necessity of preserving humanity under wartime conditions.

Key words: contemporary Ukrainian literature, war prose, anti-war discourse, “child and war” concept, poetics of trauma, artistic representation, child image, psychologism.

Дата першого надходження статті до
видання: 06.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 31.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Ковнік С. І.,*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української філології
Криворізького державного педагогічного університету
<https://orcid.org/0000-0001-6455-5572>*

ЇЖА ЯК МАРКЕР АБСУРДУ ПІД ЧАС ГОЛОДОМОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ ОЛЕНИ ЗВИЧАЙНОЇ «МИРГОРОДСЬКИЙ ЯРМАРОК»)

Анотація. У статті йдеться про художні особливості зображення Голодомору 1932–1933 років у повісті Олени Звичайної «Миргородський ярмарок» через призму гастрономічного коду, де образ їжі (та її відсутності) є ключовим маркером соціального й екзистенційного абсурду радянської дійсності. Авторка статті відзначила, що їжа в повісті-нарисі «Миргородський ярмарок» стала інструментом селекції та знищення нації. Олена Звичайна дуже добре акцентувала увагу на тому, що у той час як одні розкошують, інші змушені виживати на смертельних сурогатах, що саме по собі руйнує людську сутність.

Помічено, що з допомогою прийому контрасту авторка повісті протиставляє сформований міфічний образ ярмарку Миргорода тому, який панував під час Голодомору, і який став ярмарком смерті.

З'ясовано, що письменниця дуже вдало використала прийом звуконаслідування аби максимально точно передати моторошну картину буденного життя українців під час Голодомору. Письменниця максимально персоніфікувала хлібину у повісті, щоб проілюструвати психологічний надрид людини під час Голодомору.

Відзначимо, що використані письменницею прийоми спогад, контраст та протиставлення виконують декілька важливих функцій у структурі художнього тексту: протиставлення минулого і теперішнього, посилення відчуття втрати, глибини психологічного надриду головного персонажу повісті.

Психологічно наснаженими у повісті-нарисі «Миргородський ярмарок» є епізоди, в яких презентовано те, як з допомогою їжі представники нової партійної еліти чинять психологічне насильство одній людині над іншою, яка ще до всього є голодною. У такий спосіб Олена Звичайна ще раз дуже добре показала, що тодішня влада, а також її окремі представники використовували їжу як зброю підкорення українців.

Ключові слова: Голодомор, антитоталітарний дискурс, їжа, ідеологічний абсурд, тоталітарна система, смерть.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Їжа – це культурний код нації, саме традиції харчування дуже добре розкривають повсякденні практики споживання страв тої чи тої нації, народу. Кулінарні традиції українців формувалися протягом тисячоліть, починаючи ще за доби трипільської культури, яка заклала любов до хліба, шанобливе ставлення до харчів та харчування.

Основу національного раціону українців завжди складали злакові, щедри овочеві культури та продукти тваринного поход-

ження. Народне харчування українців – це культурний феномен, який був предметом зображення у творах Миколи Гоголя, зокрема це традиції ярмаркової харчової розкоші, щедрих частувань, які були притаманні українцям з давніх-давен. Українська письменниця-діаспорянка Олена Звичайна у повісті «Миргородський ярмарок» дуже добре розкрила, з допомогою прийомів контрасту, різку відмінність між міфологізованим гастрономічним ярмарком часів М. Гоголя та трагічним «ярмарком смерті» у 1932–1933 роках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Повість-нарис «Миргородський ярмарок» Олени Звичайної була об'єктом досліджень у працях С. Журби, В. Кривчун, С. Ленської, І. Пасічник, П. Кралюк, Т. Швець та ін. Предметом досліджень перелічені науковці обирали: фольклорний образ плахти у повісті, гоголівські мотиви, естетику комічного і трагічного, трагедію українського селянства у повісті-нарисі «Миргородський ярмарок».

С. Ленська у своїй статті «Рецепція гоголівських мотивів у «Миргородському ярмарку» Олени Звичайної» відзначила: «...у нарисі письменниці-емігрантки змальована панорамна картина нещадного грабунку українського селянства московською владою» [1, с. 21].

Проте вказані автори не акцентували увагу на сутності, функціях їжі у повісті-нарисі «Миргородський ярмарок» Олени Звичайної, як маркері абсурду під час Голодомору в Україні 1932–1933 рр.

Формулювання цілей статті. Тож **мета нашої розвідки** – проаналізувати художні особливості зображення Голодомору 1932–1933 років у повісті-нарисі Олени Звичайної «Миргородський ярмарок» через призму гастрономічного коду, розкривши образ їжі (та її відсутності) як ключового маркера соціального й екзистенційного абсурду радянської дійсності.

Виклад основного матеріалу. Проте, що їжа стала інструментом геноциду під час Голодомору 1932–1933 років в Україні, в тій країні, яка має найродючіші ґрунти, високі урожаї пшениці, злакових, постійно і в не одне десятиліття пишуть соціологи, політологи, історики, пояснюючи та обґрунтовуючи усю жорстокість московської влади щодо українців. Їжа перетворилася на винагороду за примусову працю, лояльність до тоталітарного режиму, породила відчуття страху, спровоковане голодом. Усе це в майбутньому мало психологічні наслідки для нації, а саме: травму поколінь, адже досвід геноциду змінив ставлення українців до їжі, яка після пережитого виявилася гарантією виживання для багатьох поколінь.

Л. Шеремета у статті «Українські страви часів Голодомору-геноциду 1932–1933 рр.: назви, специфіка приготування, регіональний аспект» відзначила, що «*Люди, які пережили Голодомор-геноцид, засвідчували, що хлібом вони називали різну суміш, яку неможливо було споживати*» [2, с. 1217]. Окрім цього, зазначає науковиця, «*меню повсякденного харчування українців складалося також із страв із прісного тіста, звареного в окропі. Такою стравою була, зокрема, затірка. Тісто готували з різного борошна, найчастіше з пшеничного чи гречаного*» [2, с. 2019].

Ось тому хліб із пшеничного борошна, який мав хрустку скоринку, був запашний та добре випечений став одним із головних харчових образів повісті-нарису української письменниці-діаспорянки Олени Звичайної, яка написала свій твір «Миргородський ярмарок» присвятивши його двадцятиріччю Голодомору, однієї зі страшної трагедії, яку свідомо і спеціально організувала московська влада.

Отже, їжа (хлібина, какао, відходи від їжі) в повісті-нарисі «Миргородський ярмарок» Олени Звичайної є інструментом селекції та знищення української нації, яку здійснював радянський тоталітарний режим. У повісті зображені дві сторони однієї реальності: одні розкошують (курортники, адміністрація санаторію), інші змушені виживати на смертельних сурогатах, що саме по собі руйнує людську сутність. Протиставляючи ці дві сторони страшної реальності Голодомору, авторка акцентує увагу реципієнта на абсурдності стану речей, який руйнує людську гідність, порядність.

Так, у розділі «Ярмарок» Олена Звичайна описує ярмарок у Миргороді, як як сюрреалістичний простір абсурду, деконструкцію класичного гоголівського міфу, переформатовуючи його у ярмарок смерті, де селяни вимушені були вимінювати на одяг найнеобхідніші та важливі харчі, а особливо такі, як хліб: «*Дед! А дед! Служи, что твоя плахта просит ?... Хлібну ! Как? Целый хлеб?*» [3, с. 13]. Погоджуємося з думкою Т. Швець про те, що «... проведення ярмарків у розпал масового мору селян – це і є абсурд існування радянської дійсності в тоталітарній державі» [4, с. 136].

Миргородський ярмарок презентовано як ярмарок смерті, місце, де голодні українці «...вишукують тужливими сопілками: «Дайте хоч крихтінку хліба!» І тонуть ті вишуки в бджолинім гомоні ярмарку, неначе кинуті в шумливу річку камінчики: бульк, і... знову нема ! І так увесь час !» [3, с. 14]. Письменниця через звукові образи дуже добре і реалістично передає психологічний та екзистенційний вимір абсурду, акцентуючи увагу на байдужості курортників.

Помічено, що звуконаслідування «бульк, і... знову нема!» передає моторошну картину буденного життя українців під час Голодомору і безперервного процесу їхнього вмирання. Адже для більшості оточуючих, які є на ярмарку, смерті людей не стали надзвичайною подією, не вразили і не привернули їхню увагу. Вони й далі снують ярмарком і продовжують шукати плаhti, сувеніри, раритетні речі, які українці вимінювали на їжу. Усе це є проявом радянського абсурду – українські селяни вмирають посеред, колись розкішного, миргородського ярмарку від голоду.

Олена Звичайна акцентує увагу реципієнта на реакції представника тодішньої влади, зокрема робітничо-селянської міліції, коли той чує раптом слово «Голод». Розлючений та озвірілий, він кидається на людей і категорично забороняє

їм озвучувати справжній стан речей. Тоталітарний мовний контроль з боку радянської влади забороняв вживання лексики «голод», у такий спосіб злочинна влада усіляко приховувала свої антилюдські дії стосовно українців. Тож, цей момент, на нашу думку, можна віднести до одного з яскравих проявів ідеологічного абсурду радянської влади, а також усієї тоталітарної системи.

У розділі «Хлібна», авторка повністю сфокусувала увагу навколо такого хлібобулочного виробу, як хлібина. Олена Звичайна детально описує голодний стан діда Михайла, який мріє на ярмарку про хлібину, а тому терпляче чекає на пропозицію обміну плаhti саме на цей булочний виріб: «...він палко мріяв про... хлібину. Про велику, добре випечену, з підсмаженою шкуринкою, що так ніжно хрумтить під зубами» [3, с. 18]. Психологічно ускладнює письменниця стан діда, коли акцентує увагу на тому, як рефлексивно у голодної людини щелепи від самої думки про хліб почали робити жувальні рухи. Доведений до відчаю, змучений та опухлий він все ж терпляче чекав на пропозицію обміну і не на що небудь, а саме на цілу хлібину. Відзначимо, що Олена Звичайна художньо презентує хлібину так, ніби вона жива істота, яка кокетує, витанцює у голодних мареннях діда Михайла.

Отже, у цьому епізоді хлібина персоніфікується і стає недосяжною спокусою для голодної людини. Вочевидь, що знесилений голодом розум старого дідуся, капітулює перед фізіологічною потребою, що також свідчить про психологічний надрид людини. Омріяна дідом хлібина описана майстерно та надзвичайно художньо, адже саме вона, як це б не звучало абсурдно, стала епіцентром людської трагедії: «*Шкуринка на тій хлібині підсмажена в сам раз; вона рожево-брунатна, і... неслухняні щелепи вже роблять рух жування, а від одного уявлення, як покійно, як ніжно хрумтітиме та шкуринка на його ще кріпких і здорових зубах, дідові враз стало млосно*» [3, с. 21]. Для підсилення стану психологічного надриду голодної людини письменниця залучає прийом спогаду: «... хлібина ця дуже подібна саме до тих численних сестер своїх, які випікала колись його дружина Олександра, і які були без порівняння смачніші й кращі за ті хлібини, що протягом десяти років тисячами випікала Миргородська пекарня зі змеленого з його пшениченьки борошення...» [3, с. 18].

На нашу думку, використаний письменницею прийом спогаду виконує декілька важливих функцій: протиставлення минулого і теперішнього, посилення відчуття втрати, глибини психологічного надриду головного персонажу повісті, переакцентування уваги на приємні моменти життя. У спогадах, мріях про своє минуле життя, про хлібину раз-у-раз дід ковтає голодну слину, яка ще більше підсилювала смакові відчуття про хлібину, адже старий мріє й проте, як віднесе її до дружини. У цьому епізоді письменниця підсилює спогад діда Михайла згадкою тижневої давності – це обмін золотого хрестика на торбинку борошна у радянському абсурдному «Торгзіні». Страшно навіть уявити, але радянська влада створила такі крамниці, у яких голодні українці могли отримати омріяні продукти в обмін на золоті прикраси або чужоземну валюту. А по суті це був такий карально-економічний механізм викачування з людей останніх заощаджень. У таких крамницях людей обвішували, а головне, що позбавляли родинних реліквій.

У наступній главі цієї повісті «Дві панянки й селянка» Олена Звичайна описує ганебність і нікчемність окремих гро-

мадян, які наживалися на Голодоморі, маючи доступ до життєвих необхідних продуктів. Мова йде про чоловіка Ребеки Миронівни лікаря Арона Абрамовича, який харчувався в ідальній санаторії, бо щодня мав можливість приносити об'їдки, які ця пані-мародерка обмінювала на раритетні речі у голодних українців. Вона хизувалася перед своєю служницею Ганною усіма скарбами, які виміняла за окрасці хліба на ярмарку. Цей епізод ще раз підкреслює цинізм та аморальність радянських чиновників, їхню жорстокість та нищість, а такі, як Ребека Миронівна та Арон Абрамович – це мародери, які паразитують на голодних українцях, використовують ситуацію, з метою наживи.

Вершиною цинізму Ребеки Миронівни став ганебний вчинок: мародерка демонстративно вилила у смітник какао та рештки їжі, які служниця Ганна хотіла віднести голодній сестрі. Це прямий доказ приниження однієї людини іншою саме їжею, що ніяких не вписується ні в які закони моралі.

Ребека Миронівна принижує служницю і спекулює тим, що має вдосталь таких омріяних, для голодних українців, харчів. Тож цей епізод вкотре демонструє моральну деградацію та абсолютну втрату людяності Ребеки Миронівни, адже цей акт з їжею – це психологічне насильство однієї людини над іншою, яка ще до всього є голодною. У такий спосіб Олена Звичайна ще раз дуже добре показала, що тодішня влада, а також її представники використовували їжу як зброю підкорення українців. Ребека Миронівна уособлює риси представників нової партійної еліти, які знущалися з українських селян у роки Голодомору, демонстрували свою зверхність. Погоджуємося з думкою С. Ленської проте, що «У розділі «Дві дами і селянка» Олена Звичайна алюзійно зіставляє свій твір із «Мертвими душами» М. Гоголя: вона вводить образ московської багатійки Марії Іванівни («дами просто приємної») і «всебічно приємної дами» (Звичайна, 1953b, с. 34) – Ребеки Миронівни. Як і в Гоголя, розмови двох пані стосувалися моди: у «Мертвих душах» обговорювалися фасони суконь, а в нарисі Олени Звичайної – мода на «все українське» в Москві й у Ленінграді» [1, с. 22].

Усі раритетні речі у будинку Ребеки Миронівни вона виміняла на харчі, за які українські селяни віддавали найдорожчі, пам'ятні родинні реліквії. Письменниця акцентує увагу на тому, що через штучно створений голод радянською владою продукти стали найвищою цінністю. Шантаж, спекулювання їжею голодних людей – це вершина цинізму тоталітарної системи, інструмент геноциду українців. Їжа стала ще одним маркером абсурду під час Голодомору. А такі, як Ребека Миронівна, переслідуючи міщанські принципи, не хежували нічим.

Подібну приземленість і мародерську нищість має ще один персонаж цієї повісті – це москвичка Марія Іванівна. Олена Звичайна, описуючи її портрет, особливу увагу звертає на пишні та огрядні форми цієї жінки, яка виступають різким контрастом до худорлявої служниці Ганни, яка змучена голодом. Вона так само, як і Ребека Миронівна належить до мародерок, але приїздить вона наживатися на горі голодних українців з московії. Ребека Миронівна, як і її приятелька, вміє майстерно вимінювати на хліб в українців найкоштовніші речі.

Тут слушною буде думка С. Ленської проте, що «розмова між «курортницями» Ребекою Миронівною і москвичкою Марією Іванівною виконує функцію інтертекстуальної паралелі з відомою сценою з гоголівських «Мертвих душ» між «пані, приємною у всіх відношеннях» і «пані просто приємною».

«Мода на український стиль», поширена в Москві і в інших великих містах, спричинила попит на міргородському ярмарку на вироби народних майстрів» [1, с. 43]. Олена Звичайна дуже добре підкреслила ситий цинізм проти смерті цих двох панянок: радянські привілейовані курортниці, маючи в достатку їжі, використовують її задля своїх приземлених та міщанських потреб.

Висновки. Отже, аналітичне осмислення художніх особливостей зображення Голодомору 1932–1933 років у повісті-нарисі Олени Звичайної «Миргородський ярмарок» через призму гастрономічного коду, дозволило з'ясувати функції їжі як ключового маркера соціального й екзистенційного абсурду радянської дійсності. Абсурдною видається у повісті-нарисі сама ідея організації та проведення ярмарку, який перетворився на ярмарок смерті. Миргородський ярмарок контрастує з ярмарком часів М. Гоголя, адже функція українських ярмарків з давніх-давен полягала у тому, щоб розважити учасників, забезпечити обмін товарами, похачувати один одного смачною і вишуканою їжею. Натомість ярмарок у повісті-нарисі Олени Звичайної виглядає як знущання або ж цинічний фарс радянської влади над голодними, опухлими від голоду українцями. Письменниця підкреслює, що їжа, а також харчі, навіть недоїдки, в умовах штучного Голодомору, на жаль, стали найвищою цінністю. Вимінювати духовно важливі, родинні речі на окрасці хліба, а ще робити це майстерно – свідчення антилюдської позиції представників радянської влади, яка наживалася із страждань українців. Та найстрашнішим виявилось те, що їжа стала інструментом тиску, маніпуляцій, приниження гідності українців.

Уважаємо, що повість-нарис Олени Звичайної «Миргородський ярмарок» може стати об'єктом наступних наукових розвідок з точки зору компаративістики, поетики.

Література:

1. Ленська С. Рецепція гоголівських мотивів у «Миргородському ярмарку» Олени Звичайної. *Філологічні науки*. 2019. Вип. 30. С. 20–25.
2. Шеремета Л. Українські страви часів Голодомору-геноциду 1932–1933 рр.: назви, специфіка приготування, регіональний аспект. *Народознавчі зошити*. № 5 (173), 2023. С. 1216–1225.
3. Звичайна О. Миргородський ярмарок. Мюнхен : Накладом Ліги Українських літичних В'язнів, 1953. 46 с
4. Швець Т. Естетика комічного і трагічного на фоні контрастності в повісті Олени Звичайної «Миргородський ярмарок». *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2021. №21. Том 1. С. 134–138.
5. Бойко О. Тема Голодомору у творчому доробку Олени Звичайної. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 94. Том 1. 2025. С. 290–293.
6. Журба С. Трагедія українського селянства під час голодомору у прозі діаспори (на матеріалі творів Олени Звичайної та Іванни Чорнобривець). *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. 2017. Вип. 10. С. 102–113.
7. Кривчун В. Фольклорний образ плахти та її символічне значення у нарисі Олени Звичайної «Миргородський ярмарок». *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*, Вип. 1, 2024. С. 18–25.
8. Ленська С. Антитоталітарний дискурс малої прози Олени Звичайної. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2015. С. 37–45.
9. Пасічник І., Кралуок П. (Не)звичайний «Миргородський ярмарок». Олена Звичайна. Миргородський ярмарок. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. С. 5–7.

Kovpik S. Food as a marker of the absurd during holodomor (based on the story of Elena Vychayna "Myrhorod Fair")

Summary. The article deals with the artistic features of the depiction of the Holodomor of 1932–1933 in Olena Tservaskaya's story «Myrhorod Fair» through the prism of the gastronomic code, where the image of food (and its absence) is a key marker of the social and existential absurdity of Soviet reality. The author of the article noted that food in the story-essay «Myrhorod Fair» became a tool of selection and destruction of the nation. Olena Zvychaina very well focused on the fact that while some enjoy luxury, others are forced to survive on deadly surrogates, which in itself destroys the human essence.

It is noticed that with the help of contrast, the author of the story contrasts the formed mythical image of the Myrhorod fair with the one that prevailed during the Holodomor, and which became the fair of death.

It was found that the writer very successfully used the technique of sound imitation in order to convey as accurately as possible the terrifying picture of the everyday life of Ukrainians during the Holodomor. The writer personified bread as much as possible in the story to illustrate the psychological breakdown of a person during the Holodomor.

It should be noted that the techniques of memories, contrast, and juxtaposition used by the writer perform several important functions in the structure of the literary text: juxtaposition of the past and the present, strengthening of the sense of loss, depth of psychological rupture of the main character of the story.

The episodes in the essay-story «Myrhorod Fair» are psychologically intense, in which the representatives of the new party elite use food to commit psychological violence against another person who is still hungry. In this way, Olena Zvychaina once again very well showed that the then government, as well as its individual representatives, used food as a weapon to subjugate Ukrainians.

Key words: Holodomor, anti-totalitarian discourse, food, ideological absurdity, totalitarian system, hunger, death.

Дата першого надходження статті до
видання: 16.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 21.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0УДК 821.09(436)(092)ОРВЕЛЛ:821.09.161.2«19»(092)ЗВИЧАЙНА
DOI <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.79.34>*Ніколенко О. М.,**доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри світової літератури**Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
<https://orcid.org/0000-0001-7374-7226>*

ХУДОЖНІ МОДЕЛІ ТОТАЛІТАРИЗМУ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ РОМАНІВ ОЛЕНИ ЗВИЧАЙНОЇ «СТРАХ» І ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА «1984»

Анотація. У статті представлено глибокий погляд на природу диктатури через зіставлення двох визначних творів літератури ХХ століття – малодослідженого роману «Страх» української письменниці-емігрантки Олени Звичайної та культової антиутопії «1984» британського класика Джорджа Орвелла. Проаналізовано, як абсолютно різні життєві світи, біографічні контексти та художні методи авторів породили вражаюче схожі й пронизливі висновки про анатомію тоталітарного страху. У центрі дослідження перебувають три головні етапи, за допомогою яких репресивна державна машина намагається повністю поглинути людську особистість. Перший крок – це послідовне нищення приватного життя, затишку та права на індивідуальність, що чітко простежується через трагічні долі героїв. Другий – глобальна й безжална війна тоталітарної системи проти людської мови, культури та історичної пам'яті задля встановлення абсолютного контролю над думками суспільства. Третій, найважливіший етап – це художнє окреслення меж і фінальної мети насильства над особою.

Стаття розкриває ключову філософську й антропологічну відмінність між фіналами цих творів. Якщо Олена Звичайна зафіксувала криваву радянську реальність доби Великого терору, де система нищила людину передусім фізично, то Джордж Орвелл зазірнув у метафізичне майбутнє і змалював ідеальну психологічну тюрму, яка безповоротно вбиває людську душу, залишаючи тіло жити далі й фанатично любити своїх катів. Обидва романи осмислено як спільне, гостре попередження всьому людству про катастрофічні наслідки втрати свободи й власного слова.

Актуальність та наукова новизна пропонованої розвідки полягають у тому, що компаративний аналіз двох творів здійснено вперше. Порівняльне дослідження дає можливість не лише глибше осмислити феномен тоталітаризму, а й уводить у широкий науковий обіг унікальну, несправедливо забуту творчість Олени Звичайної, водночас відкриваючи філософські сенси роману Джорджа Орвелла під абсолютно новим, несподіваним кутом зору.

Ключові слова: Олена Звичайна, Джордж Орвелл, роман «Страх», антиутопія «1984», тоталітаризм, приватний простір, духовна смерть.

Постановка проблеми. У світовій літературі ХХ століття є два унікальні художні тексти, які розкривають механізм знищення людини тоталітарною системою. Перший – це роман «Страх» української письменниці-емігрантки Олени Звичайної, заснований на особистому трагічному досвіді в умовах радянського терору 1937–1938 років. Другий – знаменита антиутопія «1984» британського класика Джорджа Орвелла,

написана у зруйнованому фашизмом світі на порозі Холодної війни.

Олена Звичайна та Джордж Орвелл – ровесники, які сформувалися і жили в різних державах, їхні долі зовсім несхожі, але вони створили дуже схожі, психологічно точні моделі того, як влада намагається розтоптати й остаточно зламати людське «я».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ім'я Олени Звичайної поступово повертається в інтелектуальний простір України, проте системного аналізу її художнього доробку досі бракує. Певні аспекти творчості письменниці розглядали у своїх працях С. Ленська, М. Кушнерьова, С. Журба, В. Кузь та В. Кривчун, однак ці розвідки переважно мають переважно оглядовий характер. Окремі дослідники зверталися безпосередньо до роману «Страх». Зокрема, О. Бойко аналізує формування та функціонування образу тоталітарної системи, Л. Демська-Будзюлак розглядає феномен страху як визначальну ознаку радянського повсякдення 1930-х років, а В. Супрун фокусується на інтимній лінії твору, досліджуючи кохання в екстремальних умовах диктатури.

Однак жодних спроб компаративного аналізу роману «Страх» із шедеврами світової антиутопічної класики досі не здійснювалося. Це створює очевидну потребу в новому, масштабному дослідженні, яке дозволить ввести спадщину Олени Звичайної у більш широкий літературний контекст.

Роман Джорджа Орвелла «1984» давно став об'єктом пильної уваги світової та вітчизняної критики. Його художню структуру детально вивчали І. Борецький, який бачив у книзі узагальнену картину радянського режиму, Ю. Жаданов, котрий аналізував твір у контексті еволюції утопічних жанрів. Питання інтерпретації антиутопії та її жанрову специфіку в літературі досліджували О. Ніколенко, І. Пархоменко та Т. Сердюкова.

Важливо наголосити, що після повномасштабного вторгнення росії в Україну орвеллівський текст набув нового семантичного значення. Сучасні науковці (зокрема, С. Романчук) дедалі частіше проводять прямі паралелі між художньою моделлю британського автора та сучасною ідеологією рашизму, яка на практиці реалізує п'ять головних ознак орвеллівського пекла: цинічну підміну реальності, тотальне стеження, використання тортур як єдиного засобу переконання, абсолютну зневагу до людського життя та паралізуючий суспільний страх. Співзвучність цих ознак із художнім світом Олени Звичайної є ще одним доказом того, що тоталітаризм має однакову природу і засоби впливу.

Мета статті – здійснити спробу компаративного зіставлення роману «Страх» Олени Звичайної та антиутопії «1984» Джорджа Орвелла. Виявити точки перетину, де погляди української письменниці-свідка та британського мислителя-антиутопіста збігаються, а також окреслити відмінності в їхньому художньому й філософському розумінні масштабів людської трагедії перед обличчям тоталітарної катастрофи.

Виклад основного матеріалу. Постать Олени Звичайної є прикладом самовідданого й безкомпромісного служіння історичній правді. Письменниця-емігрантка, чие ім'я радянський режим десятиліттями викреслював із вітчизняного культурного простору, свідомо обрала шлях творчого мовчання на батьківщині. До вимушеного виїзду за кордон у 1942 році вона принципово не друкувалася в радянських виданнях, вважаючи за краще не писати взагалі, ніж ставати рупором тоталітарної брехні. Саме тому її художній голос на повну силу зазвучав уже в діаспорі. Унікальність прози Олени Звичайної полягає в її фактографічності та глибокій автобіографічності: вона не вигадувала жахи диктатури, а фіксувала пережите. Попри таку глибоку художню та історичну правду, її спадщина досі залишається несправедливо замовчуваною та чекає на повноцінне академічне визнання.

Якщо Олена Звичайна заглядала в тоталітарне пекло зсередини, то Джордж Орвелл реконструював його модель, спостерігаючи за світом із кабінету британського мислителя. Свій культовий роман він писав у 1948 році (символічно переставивши останні цифри місяця для назви), перебуваючи в повній ізоляції на шотландському острові Юра та борючись із тяжкою формою туберкульозу. Книга побачила світ у червні 1949 року і стала «...однією з найвпливовіших антиутопічних книг світової літератури» [1, с. 48], а вже за п'ять місяців сорокашестирічний автор пішов із життя, так і не дізнавшись, що створив головний антиутопічний маніфест XX століття. «...цей роман став своєрідним каталізатором для глибоких дискусій про владу, свободу та межі індивідуальності в сучасному світі» [1, с. 51].

Народжений на тлі перших залпів Холодної війни та реального страху перед експансією радянського комунізму, роман «1984» давно переріс рамки звичайної белетристики. Сьогодні це фундаментальний текст для розуміння політичної філософії, механізмів пропаганди та культури пам'яті. Орвеллівські метафори виявилися настільки точними, що формула «Великий Брат пильнує за тобою» стала універсальним міжнародним символом тотального державного стеження. Показово, що в Радянському Союзі обидва автори ділили схожу долю: як і тексти Олени Звичайної, роман «1984» перебував під найсуворішою заборонаю Головліту аж до епохи перебудови у 1988 році.

Коли тоталітарна держава розгортає маховик репресій, фізичний та психологічний простір навколо людини починає стрімко стискатися. Обидва автори сходяться у думці, що першим під нищівний удар диктатури потрапляє саме приватне життя особистості, її право на інтимність та автономію.

У романі Олени Звичайної «Страх» головним символом людського тепла, безпеки та життєвої норми постає дім тітки Іванихи, яку оточення лагідно кличе «Три яблучка». Цей невеликий будиночок, обрамлений квітучим садом, маркує собою питому український етнокультурний мікрокосмос. Саме тут, серед гнітючої атмосфери Великого терору, Павло Мещерський та Маруся Ромашко знаходять свій останній притулок – тери-

торію, де ще дозволено говорити відверто, кохати, мислити й залишатися людьми.

У структурі твору особливе значення має образ самої старої Іванихи. Вона постає не просто господинею помешкання, а автентичною хранителькою родового гнізда, яка пильно й безкомпромісно оберігає крихкий простір щастя закоханих. Проте радянська система продумано звужує кільце облоги. Начальник спецсектору Брух, який уособлює тоталітарне зло, прокрадається в цей дім спочатку під маскою друга, щоб згодом знищити все дощенту.

Символізм фіналу цієї інтимної сюжетної лінії вражає своєю трагічною безвихіддю: після арешту й руйнації життів головних героїв перед читачем постає забита дошками хата. Спроба старої Іванихи помститися за розбитий світ щастя Павла та Марусі закінчується прогнозовано – система ліквідує і її, і вірного кудлатого пса Вовчика, який «...безліч разів посилав свою тугу в повітря, і... то з одного, то з другого будиночку виходять надвір сполохані тією тугою сусідки...» [2, с. 388].

У художньому всесвіті Джорджа Орвелла світ розколотий між трьома закритими супердержавами. В Океанії, де розгортається сюжет, соціум зазнає жорсткого поділу на партійну номенклатуру та «пролів» – неосвічену масу робітників, яких влада тримає на рівні тваринного існування. Головний герой, 39-тирічний Вінстон Сміт – пересічний чиновник Зовнішньої партії, чие повсякдення підлягає абсолютному моніторингу. У його кімнаті ні на мить не вимикається телекран – двостороння камера спостереження, з якої на нього цілодобово тисне суворий погляд Великого Брата.

Прагнучи вибороти бодай ковток внутрішньої свободи, Вінстон наважується на бунт: купує таємний щоденник і орендує кімнатку в занедбаному районі пролів. Цей простір, позбавлений всюдисущого ока телекрана, розташований над антикварною лавкою містера Чаррінгтона. Саме сюди Вінстон приводить свою кохану – 36-тирічну Джулію. Дівчина змушена маскуватися, носячи яскравий червоний пояс «Антистатевого союзу» як вияв лояльності до Партії, хоча в душі плекає таку ж глибоку ненависть до режиму, як і головний персонаж. Ця убога кімнатка стає віддзеркаленням тітчиного дому «Три яблучка».

Зіставлення цих художніх моделей дозволяє побачити ключову подібність і водночас найважливішу полярність у змалюванні просторового тупика. В обох текстах закохані відчайдушно намагаються вирвати у держави шматочок простору, проте тоталітарний світ не вибачає таємниць.

У романі Олени Звичайної ворог приходить ззовні – через брутальний обшук, насильство та руйнацію. Натомість у Джорджа Орвелла простір із самого початку є пасткою. Старий містер Чаррінгтон, який здавався Вінстону захисником старовини, виявляється агентом Поліції думок. Він постає абсолютним ідейним та моральним антиподом старої Іванихи: якщо українська жінка захищає приватний простір до останнього подиху, то орвеллівський антиквар холоднокрівно здає його системі, адже за старовинною гравюрою на стіні весь цей час приховувався секретний телекран.

Зрештою приватний простір в обох художніх моделях зазнає тотальної катастрофи, доводячи, що в умовах тоталітарної держави жоден «острівець свободи» не має шансів на виживання.

Щоб повністю підкорити людину, у неї потрібно відібрати її минуле та рідну мову. Обидва автори показують цей процес

як жорстоке пограбування людської душі, де держава намагається повністю стерти особистість.

Олена Звичайна у романі «Страх» детально змальовує, як радянська цензура намагалася переписати українську культуру. Навіть постать Тараса Шевченка влада примусово переробляла під свою пропаганду, роблячи з нього «правильного» радянського поета. Головну героїню Марусю, яка має талант до живого слова, змушують під час виступів міняти тексти на державний лад. Від дівчини вимагають стати «висуванкою» – слухняним інструментом у руках влади, який говорить лише те, що дозволено. Режим робить усе, щоб народ забув свою справжню історію.

Яків Брух стежить за Марусею і прагне все контролювати: «Він – владар над її життям і смертю, щастям і розпачем горя, над її талантом, душею і тілом!» [3, с. 86]. Гострий момент, коли Маруся дає відсіч Брухові, який намагався її звалтувати. Розуміючи, що після цього до хати вдеруться чекісти, вона разом із Павлом спалює всі старі документи, листи та світлини. Герої змушені власноруч спалити свідчення свого колишнього життя. Через цей епізод авторка показує страшну реальність: щоб просто вижити в тоталітарному світі, людина мусить сама знищити свою історію.

Джордж Орвелл описує цю ідею ще радикальніше. На стінах Міністерства правди, де працює Вінстон Сміт разом із філологом Саймом та наївним сусідом Парсонсом, висять три абсурдні гасла: «Війна – це мир», «Свобода – це рабство», «Невільство – це сила». Держава активно впроваджує штучну мову – Новомову. Її головна мета – максимально скоротити словниковий запас людей. Логіка Партії проста: якщо з мови повністю викинути слово «свобода», то людина фізично не зможе навіть подумати про повстання, бо для такої думки просто не існуватиме слів. Щоденна робота Вінстона якраз і полягає в тому, щоб переписувати старі газети й назавжди викинути з історії згадки про людей, яких партія розстріляла.

Висновок обох авторів прозорий і чіткий: контроль над словом – це контроль над думкою. Людина, яку позбавили можливості читати правдиві книжки, вільно говорити чи висловлювати свої почуття мовою кохання, швидко перетворюється на беззахисну істоту, якою легко керувати.

Найцікавіша й найглибша різниця між двома романами криється саме у їхніх фіналах. Автори по-різному показують, як саме тоталітарна система добиває людину, котра наважилася на спротив.

Олена Звичайна у романі «Страх» змальовує страшну сталінську реальність – фізичне винищення. Радянська система діє брутально: через нічні арешти, катування в підвалах НКВС та заслання до ГУЛАГу. Найвищим виявом цього жаху стає смерть ще ненародженої дитини Марусі й Павла. Через постійні знущання та допити дівчина втрачає немовля і божеволіє, бо її розум просто не витримує абсурду катівні. Загибель ненародженого сина Андрія означає остаточну руйнацію майбутнього цієї родини. Після такої втрати Павло більше не шукає порятунку для себе. Він вистежує чекіста Бруха, чинить над ним жорстокий самосуд, і за це Павла розстрілюють. Для Олени Звичайної тоталітаризм – це гігантська м'ясорубка, яка ламає особистість, забирає життя і фізично знищує всіх «неслухняних людей». Герої гинуть, але залишаються непереможеними духовно, відкидаючи антигуманну систему.

Джордж Орвелл у романі «1984» створює ще більш моторошну картину абсурдного світу. Його Міністерство любові – це будівля без вікон, де інакодумців не просто вбивають, а «лікують» від самостійного мислення. Кат Вінстона, високорядовець О'Браєн, якого герой помилково вважав однодумцем і лідером таємного Братства, прямо каже: «Нам не потрібна ваша смерть. Нам потрібне ваше внутрішнє підкорення» [4, с. 47].

Вінстон Сміт довго тримається під тортурами, сподіваючись зберегти в серці любов до Джулії. Тоді його переводять у зловісну Кімнату 101, де на кожного чекає те, чого людина боїться найбільше у світі. Для Вінстона «це були величезні пацюки. Вони перебували саме у тому віці, коли пацюча морда стає каламутно тупою та лютою, а їх хутро коричневим замість сірого» [4, с. 58]. Коли клітку зі звірами наближають до його обличчя, у тваринному страху він кричить: «"Зробіть це з Джулією! Зробіть це з Джулією! Не зі мною! З Джулією! Мені байдуже, що ви зробите з нею. Розірвіть їй обличчя вщент, обдеріть її до кісток. Не мене! Джулію! Не мене!" Він падав спиною вниз, у бездонну безодню, геть від пацюків. Він був все ще прив'язаним до стільця, але він падав крізь підлогу, крізь стіни цього будинку, крізь землю, крізь океани, крізь атмосферу, у відкритий космос, у прірви поміж зірками...» [4, с. 58]. Це момент повної моральної катастрофи та зради. На останніх сторінках твору постає справжній духовний труп: «Вінстон сидів у своєму звичайному кутку, пильно витріщаючись у порожній стакан. Час від часу він зиркав догори на величезне обличчя на протилежній стіні, яке не зводило очей з нього» [4, с. 58]. Система перемогла його не кулею в потилицю, а повним руйнуванням його особистості: «Дві пропахлі джином сльози просочилися по боках його носу. Але це було добре, усе було добре, ця боротьба скінчилася. Він здобув цю перемогу над самим собою. Він любив Старшого Брата» [4, с. 60].

Висновки. Порівняльний аналіз романів Олени Звичайної «Страх» та Джорджа Орвелла «1984» доводить, що тоталітаризм, незалежно від географії чи художньої форми, завжди спрямований на повне знищення людської свободи та індивідуальності. Обидва письменники одностайні в тому, що диктатура діє за однаковими схемами: спочатку вона руйнує приватне життя людини, відбираючи її дім і спокій, а потім намагається стерти пам'ять та трансформувати свідомість під потреби державної пропаганди.

Головна відмінність між творами полягає у філософії фіналу. Олена Звичайна, спираючись на реальні факти радянського терору, показує тоталітаризм як криваву машину, що знищує людину фізично – через арешти, катування та розстріли. Проте її герої, навіть програючи тілесно, зберігають свою внутрішню суть і не стають на бік катів. Натомість Джордж Орвелл у своїй антиутопії змальовує ще жакливіший сценарій, де система вбиває не тіло, а саму душу. Через страх і зраду вона змушує людину щиро полюбити свого мучителя, перетворюючи її на слухняного духовного трупа.

Отже, зіставлення кращих художніх здобутків української письменниці-емігрантки Олени Звичайної та англійського класика Джорджа Орвелла дає можливість глибше зрозуміти природу диктатури та доводить виразність та художню переконливість українського роману. У часи, коли свобода, мова та історична правда знову потребують захисту, таке порівняння є не просто актуальним літературознавчим пошуком, а важли-

вим кроком для осмислення історичних уроків і збереження людської гідності.

Література:

1. Романчук С. Моральні перестороги для молоді на прикладі роману-антиутопії Джорджа Орвелла «1984». *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2023. Vol. 2(4). P. 45–53.
2. Звичайна Олена. Страх. Т. 2. Лондон: Українська видавнича спілка, 1958. 420 с.
3. Звичайна Олена. Страх. Т. 1. Лондон: Українська видавнича спілка, 1957. 360 с.
4. Орвелл Д. 1984. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=2283> (дата звернення: 20.07.2026).

Nikolenko O. Artistic models of totalitarianism: a comparative analysis of “Fear” by Olena Zvyhayna and “1984” by George Orwell

Summary. This article offers an in-depth examination of the nature of dictatorship through a comparative analysis of two outstanding works of twentieth-century literature: «Fear», the understudied novel by the Ukrainian émigré writer Olena Zvyhayna, and «1984», George Orwell’s canonical dystopian novel. The study demonstrates how the authors’ markedly different lived experiences, biographical backgrounds, and artistic approaches nevertheless led them to remarkably similar and profoundly compelling conclusions regarding the anatomy of totalitarian fear. The analysis focuses on three principal stages through which the repressive state apparatus seeks to achieve the complete subjugation of the individual. The first stage involves the systematic destruction of private life, domestic security, and the individual’s right to personal identity, a process vividly reflected in the tragic destinies of the protagonists. The second stage is the totalitarian regime’s relentless assault on language, culture, and historical

memory as a means of establishing absolute control over public consciousness. The third, and most significant, stage concerns the artistic representation of the ultimate limits and final objective of violence inflicted upon the individual.

The article highlights the fundamental philosophical and anthropological distinction between the conclusions of the two novels. Whereas Olena Zvyhayna depicts the brutal Soviet reality of the Great Terror, in which the regime primarily annihilates the individual through physical destruction, George Orwell projects a metaphysical vision of the future, portraying a perfect psychological prison that irreversibly destroys the human soul while allowing the body to survive, conditioned to love its oppressors with fanatical devotion. Both novels are interpreted as a shared and powerful warning to humanity about the catastrophic consequences of losing freedom and the capacity for independent expression.

The relevance and scholarly originality of this study lie in the fact that it presents the first comparative analysis of these two works. Such a comparative perspective not only provides a deeper understanding of the phenomenon of totalitarianism but also brings Olena Zvyhayna’s unique and unjustly neglected literary legacy into broader academic discourse, while simultaneously offering a new and unexpected philosophical interpretation of George Orwell’s «1984».

Key words: Olena Zvyhayna, George Orwell, «Fear», dystopian novel «1984», totalitarianism, private space, spiritual death.

Дата першого надходження статті до
видання: 23.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 27.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Овсеева М. О.,

*викладач кафедри українознавства та іноземних мов
ННІ Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
Українського державного університету науки і технологій
<https://orcid.org/0000-0002-4522-7239>*

Яковлева І. С.,

*викладач кафедри українознавства та іноземних мов
ННІ Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
Українського державного університету науки і технологій
<https://orcid.org/0009-0007-5135-4326>*

Атрошенко І. І.,

*викладач кафедри українознавства та іноземних мов
ННІ Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
Українського державного університету науки і технологій
<https://orcid.org/0000-0002-3857-4830>*

ОБРАЗ МІСТА ЯК ПРОСТІР ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕРСОНАЖІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ГІЙОМА МЮССО)

Анотація. Стаття присвячена комплексному аналізу образу Нью-Йорка у французькій літературі ХХ–ХХІ століть як багатовимірного соціокультурного, психологічного та міфологізованого феномена. Місто розглядається не лише як простір дії художніх творів, а як активний моделюючий чинник, що впливає на формування ідентичності персонажів, їхній внутрішній стан, моральний вибір та способи адаптації до сучасного урбаністичного середовища. Увагу зосереджено на тому, як французькі письменники осмислюють Нью-Йорк у контексті модерності, глобалізації й трансформації людського досвіду.

На матеріалі творів Блеза Сандра, Анрі Міллера, Поля Морана, Фернана Селіна, Андре Бретона, Жан-Поля Сартра, Жоржа Сіменона та сучасного автора Гійома Мюссо простежується еволюція сприйняття мегаполіса – від захоплення технократичною динамікою та масштабами до критичного осмислення його психологічного тиску, соціальної поляризації та екзистенційної загрози. Показано, що для французького письменства Нью-Йорк постає як «місто-випробування», простір радикального індивідуалізму, але водночас і глибокого відчуження.

Особливу увагу приділено соціальній та просторовій вертикалі мегаполіса, протиставленню «верхнього» і «нижнього» Нью-Йорка, що виявляється у зіткненні багатства й маргінальності, успіху та вразливості. У романах Гійома Мюссо і Жоржа Сіменона ця вертикальність набуває не лише соціального, а й психологічного виміру, формуючи у персонажів відчуття нестабільності, самотності та моральної дезорієнтації. Архітектурна вертикальність, технологічна одноманітність і надмірна щільність міського простору розглядаються як чинники, що посилюють відчуття тиску, втрати перспективи та ізоляції.

Окремо проаналізовано процес міфологізації Нью-Йорка як символу американської мрії, амбівалентного за своєю суттю: місто водночас уособлює можливості самореалізації й стає джерелом глибоких розчарувань і психологічних травм. У культурно-етнічному вимірі Нью-Йорк інтерпретується як «чужий» простір, у якому відбувається зіткнення європейського та американського світоглядів, а імміграційний досвід осмислюється як поєднання надії й втрати.

Зроблено висновок, що у французькій літературі образ Нью-Йорка функціонує як багаторівнева художня модель сучасної цивілізації, у якій переплітаються соціальна драма, психологічні конфлікти, архітектурна естетика та міжкультурні процеси, відображаючи ключові суперечності світу ХХ–ХХІ століть.

Ключові слова: Нью-Йорк, французька література, міфологізація міста, психологія персонажів, культурний код.

Вступ. Нью-Йорк є одним із найбільш досліджуваних міських символів у світовій літературі. Для французьких письменників ХХ–ХХІ ст. він слугує не лише простором дії, а й культурним та психологічним маркером, що відображає соціальні, економічні та особистісні аспекти життя людини. Нью-Йорк у літературі розглядається як міфологізоване місто, де перетинаються багатство і бідність, культура і комерція, особистість і суспільство. Такий підхід дозволяє дослідникам аналізувати, яким чином письменство формує сприйняття міського простору та соціальних норм.

У творах Мюссо, Сіменона та Міллера місто постає водночас як простір сили й загрози, де кожен персонаж стикається з необхідністю адаптації, морального вибору та пошуку власного шляху. У Жоржа Сіменона Нью-Йорк постає як

лабіринт відчуження: мегаполіс із його нічними вулицями, дешевими готелями та багатолюдними барами стає символом урбаністичної самотності, що примушує героя зануритися в екзистенційні пошуки. У Гійома Мюссо, навпаки, місто набуває ознак міфу про «другий шанс» – простору, де випадкові зустрічі та драматичні події кардинально змінюють людські долі; Нью-Йорк тут – динамічна сцена між реальністю і фантастичним, місце, де мрія та загроза співіснують у напруженому ритмі мегаполісу. У Генрі Міллера місто постає як поле внутрішнього бунту і творчого визволення: це простір, що оголює хаос сучасної цивілізації та водночас стимулює художню ідентичність, провокуючи героя на радикальну переоцінку власного досвіду.

Таким чином, Нью-Йорк у французькому та франкомовному письменстві постає як багаторівневий символ, що поєднує соціальні контрасти, психологічні напруження та культурні міфи. Для кожного з письменників місто стає інструментом розкриття людської природи: у Сіменона – це простір самотності й моральної кризи, у Мюссо – місце емоційних трансформацій, а у Міллера – територія творчої боротьби й внутрішнього відновлення. Усі ці інтерпретації формують комплексне бачення Нью-Йорка як міста-випробування, міста-міфу й міста-дзеркала, що відображає найгостріші суперечності сучасного світу.

Аналіз літератури. Французькі дослідники та письменники приділяли особливу увагу соціальним і психологічним аспектам Нью-Йорка:

1. Блез Сандрар (1911) описує місто як простір первинних вражень: «світяться пивні та шарманки змінюються смутком» [1]. Він фіксує напруження між динамікою мегаполісу та відчуттям особистої безпорадності.

2. Анрі Міллер у своїх щоденниках і романах підкреслює психологічний тиск хмарочосів: «Музика тріумфуючого смутку та відчаю звучить у кожному провулку» [2]. Архітектурне середовище міста впливає на психіку героїв, формуючи відчуття відчуження та провини.

3. Поль Моран досліджує соціальну структуру міста, відзначаючи протиріччя між багатими та бідними верствами суспільства [3]. Він розглядає Нью-Йорк як символ культурної та економічної потуги, але водночас як простір соціального напруження.

4. Фернанд Селін у «Описі жаків ночі» бачить у Нью-Йорка «мурашник без історії та смаку» [4], підкреслюючи анонімність та безособовість міського простору.

5. Андре Бретон та Жан-Поль Сартр аналізують вплив культурного тиску мегаполіса на особистість [5; 6]. Для них Нью-Йорк – символ глобалізації, індивідуалізму та психологічного напруження.

6. Жорж Сіменон розкриває життя міста через детективні сюжети, показуючи його як місце морального вибору, соціальних зіткнень і людських драм [7].

Дослідження останніх років свідчать, що французькі письменники використовують Нью-Йорк як символ можливостей і загроз, створюючи комплексний культурний код міста. Цей код включає:

- архетипи американської мрії;
- психологічні випробування;
- соціальні та економічні контрасти;
- естетичний та архітектурний вплив на сприйняття.

Таким чином, французька література формує образ Нью-Йорка як простору міфологічного та реального, де перетинаються культура, економіка та особиста психологія.

Основний матеріал дослідження. Нью-Йорк у творах французьких письменників постає як місто контрастів, де зіштовхуються багатство та бідність, розкіш і злидні, індивідуалізм та відчуження. Гійом Мюссо у детективному романі *Parce que je t'aime* зображує подвійність міста: святкові інтер'єри Бібліотеки Морган і водночас прихований світ знедолених людей [8].

Соціальний контраст: верх і низ міста. Важливим аспектом сприйняття міста є протиставлення «верхнього» і «нижнього» Нью-Йорка. На верхівці соціальної піраміди – багатії, що відвідують культурні заходи, живуть у розкішних квартирах та пересуваються на лімузинах. Мюссо описує їх як людей «блискучих, впевнених у собі та фінансово забезпечених» [8]. З іншого боку, нижні верстви представлені знедоленими, безхатченками, людьми, що втратили близьких. Їхнє життя характеризується постійним стресом, психологічними травмами та необхідністю виживання в жорстких умовах мегаполіса. Герої Мюссо стикаються з відчуттям провини та відчаю, що приводить їх до психотерапії та спроб відновити психічну рівновагу [8].

Жорж Сіменон у *Trois chambres à Manhattan* також фіксує соціальне напруження: він зображує Нью-Йорк як місце, де люди змушені адаптуватися до чужої культури, стикаючись із соціальною ізоляцією та моральними дилемами [7]. Для Сіменона ця вертикальна стратифікація міста є не лише соціальною, а й психологічною: Нью-Йорк виступає простором, який «розшаровує» людину, оголюючи її вразливі сторони. Навіть ті, хто належить до середнього класу, відчувають себе вразливими перед безмежністю і темпом мегаполіса: місто тисне, випробовує і провокує на переосмислення власної ідентичності.

Це протиставлення «верхнього» і «нижнього» Нью-Йорка має глибше значення і в ширшому контексті інтерпретації міського простору у французькій літературі. У Мюссо воно набуває драматичної емоційної напруги: контраст між яскравим, успішним життям «нагорі» та темними, травматичними історіями «внизу» підкреслює ідею крихкості людського благополуччя. У Сіменона ж цей контраст виявляється передусім в екзистенційному вимірі: герой, опинившись у «нижньому» Нью-Йорку – нічних закладах, дешевих сніданкових, тимчасових притулках – стикається з власною самотністю та моральною дезорієнтацією.

Таким чином, соціальна вертикаль міста стає не просто тлом, а ключовим символом у світобаченні обох авторів. Нью-Йорк постає містом, у якому соціальна ієрархія відчувається фізично та психологічно; де межа між успіхом і маргіальністю є надзвичайно крихкою; де кожен персонаж перебуває між двома полюсами – безпекою та загрозою, силою і втратою, інтеграцією та ізоляцією. У такий спосіб Мюссо і Сіменон створюють образ мегаполісу, що випробовує людину та виявляє приховані механізми сучасного урбаністичного існування.

Архітектурний та естетичний образ. Архітектура Нью-Йорка справляє значний психологічний вплив на персонажів та на самих авторів, формуючи особливий урбаністичний світогляд, у якому мегаполіс перетворюється на моделюючий чинник людського досвіду. Анрі Міллер описує хмарочоси як «тиснучі й пригнічуючі», створюючи атмосферу клаустрофобії,

меланхолії та безсилля [2]. У його творах вертикальність міста символізує безжальність сучасної цивілізації, що «піднімається вгору», однак водночас віддаляє людину від ґрунту, природи, джерел духовної рівноваги. Міллерівський Нью-Йорк – це кам'яний організм, що домінує над індивідом, знеособлює його та актуалізує внутрішні конфлікти, зокрема екзистенційну втому й відчуття розщепленої ідентичності.

Схожу оцінку архітектурної вертикальності мегаполіса подає Ле Корбюзьє, який сприймає Нью-Йорк як місто-символ нової технократичної епохи. Він зазначав, що хмарочоси «закривають горизонт, стирають перспективу і створюють міфічний образ вертикальної цивілізації» [9]. Для архітектора Нью-Йорк є містобудівним феноменом, у якому простір підпорядкований не людині, а машині, механізму, системі. У такому середовищі зникає природна лінія горизонту, що традиційно пов'язана зі свободою, відкритістю та майбутнім. Натомість домінує суцільна стіна висоток, яка символізує замкнутість і підпорядкування людини технічному прогресу.

Поль Моран у своїх враженнях про Нью-Йорк підкреслює іншу рису архітектурної естетики міста – **технологічну однорідність та геометричну стриманість**, які створюють враження «двовимірного» простору [3]. Його Нью-Йорк – це місто коридорів і площин, де вертикальні та горизонтальні лінії підкреслено механістичні, ніби вирізані креслярською лінійкою. Швидкий розвиток цивілізації, на думку Морана, не супроводжується духовною еволюцією: за ідеально рівними фасадами приховується культурна та емоційна порожнеча. Відсутність архітектурної різноманітності підсилює відчуття стандартизації, типізації людського життя, де місто перетворюється на двовимірну площину, нездатну дати глибину внутрішнім переживанням.

Таким чином, у творах і спостереженнях Міллера, Ле Корбюзьє та Морана архітектура Нью-Йорка набуває статусу символу урбаністичної сучасності, яка одночасно захоплює своїми масштабами й пригнічує психологічно. Вертикальність, геометричність, технологічна одноманітність і надмірна щільність забудови формують у героїв відчуття втрати перспективи, ізоляції та підпорядкованості ритму мегаполіса. Місто постає не просто фоном, а активним чинником, що трансформує внутрішній світ людини, підкреслює її вразливість перед силами цивілізації й водночас оголює суперечності між технічним прогресом і духовними потребами індивіда.

Психологічна драма та міфологізація міста. Гійом Мюссо активно використовує психологічний аспект у побудові сюжету, розглядаючи Нью-Йорк як середовище, що посилює внутрішні кризи персонажів та визначає траєкторії їхнього емоційного розвитку. Долі героїв переплітаються в психотерапевтичних сюжетних лініях, що дозволяє розкрити соціальні та емоційні наслідки міського життя. Психологічні травми – такі як втрата доньки, участь у ДТП чи переживання, пов'язані з помстою – стають центральними подіями, які приводять персонажів до клініки, де психотерапевт перетворюється на ключову фігуру, здатну змінити хід їхнього життя [8]. Саме терапевтичний простір у Мюссо часто стає точкою перетину життєвих шляхів, простором очищення та внутрішнього перетворення, що контрастує із зовнішньою хаотичністю мегаполіса.

Нью-Йорк для французьких письменників постає як амбівалентний символ: місто водночас можливостей і загроз, простір самореалізації та джерело глибоких розчарувань. Героєм

Мюссо рухає віра в американську мрію, однак реалії мегаполіського життя руйнують романтичні уявлення про легкий успіх. Жюльєтта, одна з провідних героїнь автора, бачить у Нью-Йорку шанс побудувати кар'єру та реалізувати свої амбіції, проте зіштовхується з соціальною та культурною конкуренцією, яка оголює самотність та психологічний тиск міського середовища: «Кожен біжить своїм шляхом, не дбаючи про сусідів. Люди зтиснуті один до одного, але при цьому самотні» [8]. Цей коментар підкреслює парадокс мегаполісу: фізична близькість не гарантує соціального контакту, а висока динаміка життя сприяє емоційній ізоляції.

Мюссо майстерно показує, як соціальні ролі, професійні амбіції та особистісні травми тісно пов'язані з інфраструктурою міста: хмарочоси, багатолюдні вулиці, різноманітні соціальні шари створюють атмосферу напруження та нестабільності. Психотерапія в його романах стає символічною протипогою міському хаосу – вона повертає героя до себе, допомагає віднайти внутрішню гармонію та переглянути пріоритети. У такий спосіб Нью-Йорк постає не лише як культурний ландшафт, а й як психологічний механізм, що актуалізує людські страхи, сподівання та прагнення.

Отже, у Мюссо Нью-Йорк – це не просто тло для подій, а активний чинник життєвих трансформацій. Він уособлює шлях до успіху, але водночас і випробування, здатне зламати чи, навпаки, загартувати людину. Герої опиняються на межі між зовнішнім тиском і внутрішнім пошуком, а місто стає ареною, де розгортаються їхні особисті трагедії та перемоги, поєднуючи соціальний вимір мегаполіса з глибокими психологічними процесами.

Етнокультурні та соціокультурні аспекти. Французькі автори послідовно фіксують різницю культурних кодів, що постає під час зіткнення європейського світосприйняття з американською урбаністичною реальністю. Жорж Перек у *Острів Еліс* розкриває міф про імміграцію як «шлях одночасно в Ельдорадо і в злидні», підкреслюючи подвійність американської мрії та реальної долі тих, хто опиняється перед необхідністю відмовитися від колишнього життя та адаптуватися до нових, часто жорстких умов [10]. Для Перека простір Нью-Йорка й острова Еліс функціонує не лише як історичне тло, а як символ перевірки на стійкість, де надія переплітається з драмою, а процес імміграції оголює глибокі соціальні й культурні суперечності.

Подібні мотиви спостерігаємо у Блеза Сандрара, який описує Нью-Йорк як «провінційне село, витягнуте в висоту», наголошуючи на втраті містом культурної автентичності та на його надмірній технократичності [1]. У його інтерпретації мегаполіс – це місце грандіозної штучності, де зовнішній блиск не компенсує внутрішню пустку. Сандрар відчуває Нью-Йорк як простір, позбавлений історичних нашарувань, які для європейця є невід'ємною частиною міської ідентичності. Це місто ніби підвішене між майбутнім і безпам'ятством, у ньому бракує коріння, що й створює ефект культурного шоку.

Для французьких письменників загалом Нью-Йорк постає як **«чужий світ»**, який одночасно приваблює своєю свободою, динамікою та масштабністю й відштовхує через агресивність.

Приклади міфологізованого образу міста:

1. Нью-Йорк як місто можливостей: для Жюльєтти успіх у театральній сфері є метою життя, де місто слугує місцем реалізації мрії [8].

2. Нью-Йорк як місто відчуження: у творах Міллера та Бретона місто пригнічує індивідуальність, створюючи відчуття самотності [2; 5].

3. Нью-Йорк як простір соціальної драми: Мюссо та Сіменон показують зіткнення бідних і багатих, де психологічна драма стає ключовим мотивом [8; 7].

Таким чином, французькі письменники використовують Нью-Йорк не лише як географічний простір, а й як культурний і психологічний символ, що відображає протиріччя сучасної цивілізації, соціальну ізоляцію та можливості особистісного зростання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз французької літератури ХХ–ХХІ ст. дозволяє виділити кілька ключових закономірностей у зображенні Нью-Йорка як літературного простору:

Соціально-психологічна драма. Нью-Йорк представлений як простір, де співіснують протилежні соціальні шари: багаті та бідні, успішні та знедолені. Французькі автори не лише фіксують цю соціальну полярність, а й уважно досліджують її психологічні наслідки. Саме контраст між матеріально забезпеченими мешканцями «верхнього» міста та маргіналізованими групами «нижнього» Нью-Йорка створює атмосферу емоційної напруги, яка супроводжує персонажів упродовж їхнього перебування в мегаполісі. У творах Мюссо герої переживають самотність, внутрішній розпад та емоційний стрес, що зумовлені надмірною конкуренцією, високим темпом життя та невпинною боротьбою за місце у соціальній ієрархії [8]. Місто постає як простір психологічної нестабільності, де навіть найуспішніші персонажі стикаються з тривожністю та відчуттям екзистенційної невпевненості.

Подібні настрої підкреслює Жорж Сіменон, який у романі *Trois chambres à Manhattan* змальовує героїв, що опиняються в умовах не лише культурної відчуженості, але й глибокої соціальної ізоляції. Для Сіменона Нью-Йорк – це місто, яке водночас притягує можливостями й відштовхує байдужістю. Герої переживають гостре відчуття самотності, незважаючи на те, що перебувають серед мільйонів людей; саме це парадоксальне поєднання натовпу й ізоляції стає одним із ключових психологічних мотивів твору [7].

Психологічні конфлікти персонажів у французькій літературі часто відображають ширші суспільні суперечності. Конкуренція, соціальна нерівність та необхідність постійного самоствердження підсилюють драматизм міського простору, роблячи Нью-Йорк не лише географічною локацією, а й символом сучасної цивілізаційної напруги. Місто стає ареною, де індивід змушений боротися за власну ідентичність, долаючи тягар самотності, психологічного виснаження та внутрішніх сумнівів. Таким чином, соціальна поляризація Нью-Йорка інтерпретується французькими авторами як важливий чинник, що формує емоційний ландшафт героїв і посилює драматичний ефект їхніх життєвих історій.

Естетичний та архітектурний образ міста. Архітектура та урбаністичне середовище Нью-Йорка впливають на сприйняття простору та внутрішній стан персонажів. Хмарочоси та технологічна однорідність створюють враження пригнічувального тиску, що дозволяє письменникам передати почуття безпорадності та меланхолії [2; 9].

Міфологізація міста. Французькі автори використовують Нью-Йорк як символ можливостей, відчуження та культурної екзотики. Місто одночасно приваблює героїв перспективами успіху й відштовхує соціальною ізоляцією та складнощами адаптації [1; 10].

Культурний та етнокультурний аспект. Різноманіття іммігрантських культур і соціокультурні відмінності стають центральним елементом художнього простору. Нью-Йорк функціонує як поліетнічний, міжкультурний та психологічно насичений контекст, що дозволяє письменникам досліджувати взаємодію культур, адаптацію та внутрішні конфлікти персонажів [10; 3].

Перспективи подальших досліджень: детальне вивчення впливу французьких письменників на сприйняття американських мегаполісів у літературі інших країн. Аналіз психологічних стратегій адаптації персонажів до міського середовища в різних культурних контекстах. Порівняльне вивчення урбаністичної топографії та символіки Нью-Йорка у творах ХХ–ХХІ ст.

Таким чином, французька література розкриває Нью-Йорк як багаторівневий художній простір, де соціальна та психологічна драма переплітаються з естетичними й культурними образами, формуючи багату та суперечливу картину мегаполісу.

Література:

1. Sandrar, B. *New York: impressions et récits*. Paris: Gallimard, 1911. 210 c.
2. Miller, H. *The Colossus of Maroussi*. New York: Grove Press, 1941. 260 c.
3. Moran, P. *Urban Life and Social Structures*. Paris: Presses Universitaires de France, 1998. 180 c.
4. Céline, L. *Voyage au bout de la nuit*. Paris: Éditions Denoël, 1932. 420 c.
5. Breton, A. *Nadja*. Paris: Gallimard, 1928. 110 c.
6. Sartre, J.-P. *Les Mots*. Paris: Gallimard, 1964. 256 c.
7. Simenon, G. *Trois chambres à Manhattan*. Paris: Presses de la Cité, 1946. 180 c.
8. Musso, G. *Parce que je t'aime*. Paris: XO Editions, 2010. 320 c.
9. Le Corbusier. *Vers une architecture*. Paris: Éditions Cres, 1923. 200 c.
10. Perec, G. *L'Île Ellis*. Paris: Éditions de Minuit, 1979. 150 c.

Ovsieieva M., Iakovlieva I., Atroshenko I. The image of the city as a space for psychological transformation of characters (based on the novel by Guillaume Musso)

Summary. The article examines the image of New York in the works of French writers of the twentieth and twenty-first centuries. Through an analysis of literary texts by authors such as Guillaume Musso, Georges Simenon, Henry Miller, Blaise Cendrars, Paul Morand, André Breton, Jean-Paul Sartre, and others, the study traces the evolution of the perception of this city as a complex cultural, social, and psychological phenomenon. New York appears not only as a geographical space but also as a symbol of modernity, urban dynamism, globalization processes, and the transformation of human experience.

Particular attention is paid to the mythologization of the city, which in literary texts acquires the features of a contrasting space where wealth and poverty, freedom and loneliness, success and inner crisis intersect. It is shown that for French

authors New York often becomes a place of personal trial and testing, a space of radical individualism, yet at the same time one of profound alienation.

The article also considers the influence of American culture on the formation of the French perception of urban space, particularly the transformation of the idea of New York as a “city of opportunities.” The ambivalent nature of this image is emphasized: on the one hand, the city represents freedom, creativity, and cultural exchange; on the other, it becomes a symbol of risk, psychological tension, and loss of identity. The study concludes that the image of New York in French literature reflects broader processes of intercultural interaction

and shifts in artistic paradigms in the twentieth and twenty-first centuries.

Key words: New York, French literature, socio-psychological image, urbanism, city mythologization, cultural exoticism.

Дата першого надходження статті до
видання: 29.06.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 27.07.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Советна А. В.,*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики та перекладу
Черкаського державного технологічного університету
<https://orcid.org/0009-0001-7632-2626>***Грон Ю. Г.,***кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики та перекладу
Черкаського державного технологічного університету
<https://orcid.org/0000-0002-0261-7843>*

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ЧАСО-ПРОСТОРУ МЕКСИКАНО-АМЕРИКАНСЬКИМИ ПИСЬМЕННИЦЯМИ-ФЕМІНІСТКАМИ

Анотація. В статті досліджуються часо-просторові характеристики в творчості мексикано-американських письменниць з феміністичної точки зору. Попри наявність багатьох розвідок вітчизняних дослідників, вивченням специфіки хронотопу в творах культурних меншин Америки займалися лише деякі науковці, зокрема зосередившись на творчості афро-американської письменниці Тоні Моррісон. Представники субтрадицій по-різному ставляться до часо-простору, використовуючи його як важіль впливу на суспільство, рупор, за допомогою якого вони підкреслюють особливо болочі питання. Зважаючи на походження, вони істотно відрізняються. Так в романі Тоні Моррісон хронотоп є історичним, демонструючи чіткі паралелі з історією того часу та висвітлюючи питання рабства, торгівлі людьми, свавілля білих. Водночас письменниці мексиканського походження (чикана) акцентують увагу на питаннях патріархату, домінуванні чоловіків, обмежених правах жінок. Опозиція замкненого/відкритого простору є актуальною для письменниць чикана. в статті аналізується концепція розміщення осіб за їх статтю в просторі – чоловіча рухливість в екстер'єрі та жіноча статичність в інтер'єрі. Ана Кастілло демонструє в своїх романах, яка доля чекає на жінок, що підкоряються подібним правилам, та яке життя у жінок, які наслідують біле суспільство та прямують до американської мрії, намагаючись досягнути онтологічної рівноваги в парі будинок / дім. Наслідуючи Фолкнера, Кастілло створює для своїх героїв вигадану країну, однак в ній немає кордонів і про націю відомо тільки те, що всі вони метиси. Таким чином піднімаються питання прикордоння та расизму. Однак як у Орвела, створити суспільство для себе не означає стати щасливим. Навіть за відсутності білого населення, самі метиси створюють для себе умови жакливого життя. Роман «Сапогонія» проливає світло на специфічну географічну, історичну, культурну, расову, онтологічну основу, що відзначає поріг маргінальності, в якій в Америці мешкає етнічна особа. Письменниця наслідує твори романтизму, переміщуючи героїв на лоно природи, де вони знаходять спокій та відраду.

Ключові слова: чикана, хронотоп, часо-простір.

Хронотоп в американській літературі зазнав численних видозмін починаючи від міфологічного освоєння простору до

розірваності часу в постмодерністській картині світу. В епоху романтизму природа ставала джерелом духовності, суб'єктивність, фрагментарність часу характеризувала роботи письменників початку XIX століття, руйнування лінійності, часові петлі є рисами постмодерністів. В роботах американських письменниць кінця XX століття час та місце є інструментом боротьби проти сталих норм патріархального суспільства.

До вивчення проблеми неодноразово зверталися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Так Ілюченко М.О. дослідила концепцію часу в американській літературі крізь призму мета-модерного сприйняття та вплив художніх аспектів часу на читача [1]. Телегіна Н. звернулася до аналізу історичного хронотопу афро-американської письменниці Тоні Моррісон в романі «А Мерсу». Дослідниця дійшла висновку, що події в романі повністю збігаються з історичними подіями того часу. Письменниці важливим було донести питання рабства, свавілля, расизму [2]. Кісенко О.О. аналізував тонкощі перекладу роману Д. Стейнбека «Grapes of Wrath» з огляду на культурну віддаленість українського читача від подій, описаних в творі. Попри великий інтерес до часо-просторових характеристик, вивчення хронотопу як перекладацької категорії було надзвичайно актуальним [3].

Література культурних меншин вирізняється особливим ставленням до питання рівноправ'я, що певним чином вплинуло і на категорії часу та простору. Самостійний інтерес в просторовому аспекті хронологічного аналізу викликає стратегія перебування обох статей у довкіллі [4, с. 80]. Опозиція замкненого/відкритого простору є актуальною для письменниць чикана. Творчість Марії Еррери-Собек, Ріни Рочі, Альми Вілануеви, Кармен Тафоли демонструє замкнений простір кухонь, в якому змушені перебувати жінки. Шліпченко С. вдалася до аналізу концепції розміщення осіб за їх статтю в просторі: «Саме в цьому річці мусить сприйматися класичне протиставлення чоловічої рухливості в екстер'єрі жіночій статичності в інтер'єрі» [5, с. 127].

Мексикано-американська письменниця Ана Кастілло руйнує стереотипний розподіл чоловічих/жіночих ролей у традиційній моделі родини. Лише в романі «Сапогонія» модель залишається сталою у випадку з бабусею головного героя. Вона як людина, яка

дотримується старого заведеного порядку, залишається підвладною своєму чоловікові, будинку, кухні і традиціям. Кухня – це те місце, яке ніким не контролюється. Простір для неї замкнений і вона навіть після смерті залишається відданою будинкові. *“shrine in the garden for a life-size statue of the Virgen de los Remedios, where my Mama Grande was permitted to go for solace and meditation daily. It was the only place outside that my Mama Grande was ever permitted to go alone. Even though it was just in the back of the house, I think the privilege meant a great deal to Mama Grande”* [6, с. 10].

Цей поодинокий випадок романістики, вочевидь можна пояснити тим, що їй досі багато чикана критиків переконані в тому, що бабусі є «охоронцями» сталих традицій. Ана Кастілло прагне продемонструвати широту поглядів жінок нової генерації, які вже не задовольняються обмеженим простором, нав'язаним суспільством. Інші жіночі персонажі є представницями нового покоління, їхні погляди змінюються. Вони прагнуть розірвати замкнене коло домашнього вогнища, вирватися в світ. Це і Алісія з Терезою з «Листів до Міксквігуала», які вільно подорожують до Мексики, Пастора з «Сапогонії», яка їздить по всій країні як співачка, героїні з «Так далеко від Бога» та протагоністка Кармен із «Звільни мою любов із пелюсток», яка танцює у різних штатах США. Письменниця розширює межі хатнього простору, протагоністки в її романах здобувають омріяну свободу за межами будинків. С. Шліпченко зазначала, що є велика необхідність досягнути онтологічної рівноваги в парі будинок / дім (де перший – фізична норма, а другий – омріяна міфологічна конфігурація, проекція «втраченого раю») [5, с. 123].

Визначальним є той факт, що хатній інтер'єр, відзначається занедбаністю, підкресленою бідністю, відсутністю зручностей. Протагоністки не пов'язують поняття будинку і домівки. Вони не можуть назвати США своїм домом, а тому, де б вони не мешкали, героїні не прагнуть створити затишний хатній простір. Вони здебільшого змальовуються поза домом, в місцях публічних, призначених не для слабкої статі.

Героїні «Так далеко від Бога» залишають свій будинок, розправляють крила, наслідуючи чоловіків. Для них будинок не є домівкою, але зіткнувшись з жорстокістю, вони як реальні істоти чи то їхні фантоми повертаються «додому». І тільки зазнавши ударів долі, вони нарешті можуть поставити знак рівняння між словами «будинок» і «дім».

Одна з героїнь – Ла Лока, не прагне залишити дім, однак авторка і для неї розмикає хатній інтер'єр, виводить її на простір поруч з будинком, але все ж за його межами. Ла Лока відчувається вільною на природі. Каридад також йде до печери і живе там протягом тривалого часу. І хоча цей простір є певною мірою також замкненим, все ж дівчина повністю самостійна, владна не підкорятись панівній системі. Есперанса прагне вжитись у вимір публічного (чоловічого) простору та йде на війну.

Протагоніст роману «Сапогонія» також полишає домівку і в цьому немає нічого дивного, адже саме чоловікам притаманна свобода дій. Але цікаво те, що Максімо, проігнорувавши патріархальні традиції, йде до США аби досягти американської мрії. Він має іти по стопах владного діда, опікуватися майном та примножувати статки, натомість він йде, не послуховавши діда. Приехавши до великого міста, Максімо мешкає в квартирі вже не молодій хворій жінки і віддячує їй тим, що лишає цноти її доньку. Так починається завоювання/оволодіння містом [4, с. 93], яке, на думку В. Агеєвої, має сексуальне забарвлення. Максімо прагне стати «своїм», досягти успіху, позбутися того страху, який він від-

чуває, коли бачить поліцію, а відтак, почувачись слабким і безсилим як жінка, він прагне ствердитися хоча б над нею.

Чикана, що символізують прикордонну культуру і коливаються між двох світів, намагаються створити місце для свого існування, звільнитися від почуття «бездомності». Доречною є метафора мосту, запропонована Г. Ансальдуа та Ч. Морагою, як символа, який пов'язує ці два світи у «місці, де вони перетинаються та постійно кровоточать доти, доки не народиться щось нове» [7, с. 1]. Показовим у цьому плані є другий роман Ани Кастілло «Сапогонія», вона створює вигадану країну «прикордону», яка знаходиться між сучасним Чикаго, Центральною та Південною Америкою та Європою. На перший погляд здається, що це саме та країна – омріяна людьми змішаної крові, де всі жителі однаково «небілі». Але вже з перших сторінок стає зрозумілим, що сапогонці один за одним тікають зі своєї батьківщини в пошуках кращої долі, чоловіки – через громадянську війну, жінки – від тієї ж жіночої нерівноправності.

Округ Йокнапатофа Фолкнера нагадує нам країну Сапогонію. Територія не існує насправді, вона вигадана, як така, що найбільше імпонує авторам. Вони мають змогу переміщувати своїх героїв як у просторі, так і в часі. Фолкнер навіть додає карту округу, аби читач міг візуально уявити цей простір. У романі Кастілло ж немає чітких кордонів та й про населення відомо тільки, що це метиси. У пролозі до роману письменниця зосереджує увагу читача на невизначеності ідентичності та неясності кордону між внутрішнім світом особистості та зовнішнім контекстом, в якому перебуває особистість. Кастілло розпочинає роман з опису країни Сапогонії, кордонів якої немає на карті світу *“Sapogonia (like the Sapogon/a) is not identified by modern boundaries”* [6, с. 2], це стан етнічного складу, що має розмиті кордони. Як фізичний ландшафт, Сапогонія проливає світло на специфічну географічну, історичну, культурну, расову, онтологічну основу, що відзначає поріг маргінальності, в якій в Америці мешкає етнічна особа. Значення прологу полягає в тому, що кожен повинен «бажати уникнути того, щоб бути сапогонцем, кожен може набутися маньєризму та говір мови Північної Америки, щоб асимілюватися, чи вдатися з себе латиноєвропейця або людину середземноморського походження, але спроба вдатися із себе американця буде марною – в тобі одразу розпізнають сапогонця» [6, с. 1]. Незважаючи на фізичне існування країни на сторінках роману, такий пролог робить неясним зв'язок між землею та ідентичністю.

Амбівалентним стає ставлення Мадрігала й до Америки, оскільки його творча індивідуальність перебуває в постійному стані роздвоєності. Вона коливається між відчайдушними спробами несприйняття американського епосу і повернення до Сапогонії та гірким усвідомленням власної неприкаяності в будь-якій культурі. Повертаючись на батьківщину, він неспроможний пожертвувати собою, ця країна замала для його грандіозних планів. Ставлення протагоніста до своєї батьківщини обумовлене його внутрішнім станом. Герой ігнорує землю предків, відносить її образ в царину фантазії та міфу, натомість надаючи перевагу поверховим, незначним можливостям, які пропонує американське суспільство. Перед читачем постає «міжкультурна людина без місця», оскільки протагоніст не відчувається щасливим ні в Сапогонії, ні в іншій країні. Іміграційна одіссея головного героя має на меті переміщення із однієї культури в іншу. Найбільш поширеною транскультурною подорожжю в латиноамериканській культурі є подорож

через кордон до Європи, а потім назад. Максимо подорожує до Франції, Америки, Іспанії, а потім повертається додому у свій світ із іншого культурного простору. Такий спосіб життя допомагає героєві знайти точку відліку та основу для зіставлення. Від'їзд до Європи символізує втрату цінності своєї культури, але водночас і пошук нового.

Дім означає місце людини не тільки в просторі, але і в часі. Будівництво житла стає священним актом заснування роду, створення родинної епохи першопочатку, яка через землю й корені сполучається з минулим континенту. Нашадки сім'ї, які пішли з дому, прагнуть повернутися в його стіни на побачення з дитинством. Домівка стає символом поєднання людини з минулим континенту. Цей стійкий сюжет світової літератури широко представлений і в творах чиканос. Дім створює навкруги себе темпоральний простір. Мадрігал раз по раз повертається зі своїх мандрів додому. Але згодом будинок здається йому значно меншим. *"Maximo entered the house that had shrunk in his mind. The main room was half the size as he remembered it"* [6, с. 88]. Значущість дому, бабусі та дідуся стають менш важливими для головного героя. *"She (grandmother) was smaller, too, than he recalled"* [6, с. 88] *"Only his grandfather hadn't shrunk. He was actually bigger than Maximo remembered"* [110, с. 90].

Письменниця в своїх творах намагається створити простір, в якому б не стояло питання гендеру. «Ідеальним замкненим простором жіночого існування» [4, с. 87] стає дім Пастори та її подруги Перли в романі «Сапогонія». У них все було навпіл і вони кожний день зважали на переваги такого життя та рахували недоліки життя з протилежною статтю [6, с. 126]. Жінки живуть у патріархальному суспільстві, де нормальними стосунками вважаються гетеросексуальні. Пастора врешті-решт обирає стереотипні відносини – чоловік-жінка.

У ХХ столітті більшість критиків, які почали вивчати домашній простір та домашні ритуали, сконцентрували увагу на білому середньому класі [8, с. 16]. Ця тема зацікавила кольорових письменниць та критиків, зокрема Г. Ансальдуа і Тоні Моррісон. Кожна з письменниць переглядає простір та його важливість, зважаючи на гендерні ролі, расизм, духовність у домівках кольорових жінок-робітниць. Так, афро-американська феміністка бел хукс в есе «Домівка – місце опору» більше не зацікавлена в подальшому вивченні білих буржуазних норм, де домівка розглядається як політично нейтральний простір. Натомість вона використовує свою теорію, щоб дослідити домівку афро-американок, простір, який вона визначає як «місце опору та боротьби» за свободу [9, с. 47]. Цю теорію можна застосувати при дослідженні домашнього простору в романі Ані Кастілло «Так далеко від Бога», в якому вона конструє будинок як місце опору для мексикано-американців. Деконструючи фізичні, політичні, духовні межі, Кастілло використовує запропоновану Г. Ансальдуа «роль нової метиски» [7, с. 79]. Корнелія Чавез Канделарія називає письменницю одним з перших «голосів чикана, що озвучив сексуальну політику» [10, с. 146].

Софія – головна в будинку, який вона створила для дітей. Для однієї з доньок – Ла Локи – будинок є єдиним місцем, яке вона може назвати своїм. Вона лишається вдома, лікує своїх сестер від травм, заподіяних суспільством. Інші сестри залишили свою домівку, аби згодом повернутися. Вони не хочуть прийняти позитивний бік хаосу, спроможність здійснити свої бажання, що дозволяє свобода від зовнішньої рутини. Ця

зовнішня рутинна – світ чоловічого домінування та расизму. Героїні здатні побачити хаос зіткнувшись з ним, коли знову повернуться додому і заново відкриють свою ідентичність, духовність та силу. Есперанса першою залишає дім, щоб поринути в небезпечний зовнішній світ. Її рішення цілком зрозуміле – сестри вилікувалися, і вже немає потреби бути вдома. Батько нарешті повернувся додому й мати вже не самотня. Залишаючи домівку та родину, вона також залишає землю-матінку, від якої походить життя і до якої знову все повертається. Сестри все ж потребують її турботи, а батько залишився таким же безталанним, як і тоді, коли залишив їх 20 років тому. Есперанса введена в оману чоловічими цінностями, що домінують у зовнішньому світі. Залишаючи жіноче середовище заради світу війни, вона прирікає себе на самознищення й може повернутися додому тільки як дух. Вона спочатку спілкується з Ла Лороною, яка повідомляє їй про загибель сестри. Після того Есперансу бачать усі члени родини. Дух Есперанси повертається, щоб заспокоїтися, отримати розраду від сестер і матері. Як дух, вона вже не залежить від білого суспільства, а належить, на думку Глорії Ансальдуа, «до світу духів» [7, с. 38], світу, який так заперечують білі. Не випадково дух Есперанси спілкується з Ла Лороною – жінкою, яка потерпає від кожного покоління з часів створення світу. Есперанса теж постраждала за життя. Як і до Ла Лорони, так і до Есперанси після смерті ставлення оточуючих змінилося. Обоє звільнилися від пут білої культури. Обидві повертаються додому – чи то річка (у випадку з Ла Лороною), чи материнські обійми (– Есперансою).

Есперанса погоджується поїхати на війну, бо хоче залишити позаду обов'язки господині, матері, дружини і бути поряд із чоловіками. Дистанційованість жінки автоматично надає їй перевагу. Чи не іронія те, що, свідомо обравши чоловіка за вірець, покинувши домівку, беручи участь у війні, адже це – «частина її роботи» [11, с. 48], вона обирає тортури і смерть. Це відбувається через страх бути несприйнятою панівною культурою і водночас втратити домівку, свою матір, свій народ. Чужа в рідній культурі, чужа в панівній культурі, кольорова жінка не відчувається захищеною навіть у власному внутрішньому світі.

Фе – жінка з типово міщанським світосприйняттям, системою цінностей, головне місце серед яких займає сімейне благополуччя та прагнення бути якнайдалі від бентежних проблем сучасності. Як і сестра, вона теж обирає патріархальні традиції, які її знищують. Донька, що обирає заміжжя для створення своєї домівки, повертається через деякий час. Її історія переплітається з міфом про Деметру та Персефону, коли донька кожного року повертається на певний час в оселю матері.

Фе намагається після одруження повернутися до матері, але це неможливо, оскільки вона не відчувається затишно в материнському домі. Фе не спроможна побачити духовне багатство свого дому, називає Ла Локу «істотою без душі» [11, с. 28], бо сестра не зважає на своє вбрання та взуття. Сама ж Фе в усьому наслідувала образ успішної білої жінки з панівної культури. Вона навіть за дружок обирає білих співробітниць замість рідних сестер. Коли наречений пориває з нею, саме її родина молиться за її одужання. Утративши голос, Фе не може поєднати домашній простір з довколишнім світом. Кузен Казимір має намір одружитися з Фе й жити в окремому будинку. Але все ж таки вона повертається додому як до джерела духовності, спокою та мудрості, лише тоді, коли зовнішній світ приніс безліч страждань.

Фе в погоні за американською мрією знаходить загибель, яка, на відміну від смерті сестер, не передбачає духовної трансформації та воскресіння. Карідад, як і сестри, йде з дому у світ насилля, жорстокості, розрухи. Над її тілом поглимляється якась протиприродна істота, скалічила її. І лише завдяки молитвам сестер та матері вона видужує. Дона Фелісія – цілителька – повертає її до життя і вказує на силу, яку має її будинок. Зокрема, завдяки ритуалам, які мають місце в житті жінок, Карідад відкриває шлях до духовного життя.

Незважаючи на відмову від загальноприйнятих правил релігії та спроб створити затишний домашній простір в трейлері, чи в печері, зовнішній світ продовжує впливати на неї. Кохану нею жінку переслідують Франциско, чоловік, одержимий Карідад. Через його бажання володіти цією святою, через його «почуття магізму він має пригнобити жінку та поводитися з нею брутально» [7, с. 83]. В результаті жінки закінчують життя самогубством. Дух забирає їх у надра землі, де затишно, де вони вдома.

Тільки Ла Лока і Софія не залишали домівку, бо бачили в ній джерело духовного зростання та зв'язок між власною культурою і панівною. Життя набуває магічного сенсу для Ла Локи, вона відвідує пекло, зіцілює сестер та може по запаху впізнати людину, яка страждає. Ла Лока не намагається асимілюватися в «біле суспільство». Але зовнішній світ все ж уражає її невиліковною хворобою. Як і Карідад, Локу забирає Божественна Діва – чи Діва Гваделупська, чи Ла Лорона, чи Коатлікуе – діва, в якій зовнішня культура відібрала давні старовинні прерогативи, але вона віднайшла свій голос у своєму домашньому просторі. Після трагічної смерті чотирьох доньок залишається тільки Софія, президент організації, яка теж поклоняється символу домівки – материнській утробі. Смерть жінок у художньому світі письменниці, як це не парадоксально, робить їх щасливими, бо несе визволення від реального світу. Кастілло вдалося яскраво втілити на художньому рівні тезу Ніцше про здобуття індивідуальної свободи через смерть.

Протягом всього роману відчувається вплив ідей Руссо, що стверджують перевагу повернення до первозданної природи, до природних форм життя, до ідилічної цивілізації. Письменниця критикує пороки цивілізації, а єдність людини та природи для неї має характер морального ідеалу. Мотиви, притаманні романтикам, ставляться під сумнів неабияким розвитком індустрії, технологій, що знищують героїню. Незаймана дівчина, яка страждала на фобію людей, помирає від СНІДу. Карідад також усамітнюється в печері, де проводить рік без будь-якого втручання цивілізації, їсть кроликів, одягається в їх хутро. Звучить дещо утопічно, але втручання людей призводить до її загибелі. Ця філософська концепція не є ключовою для письменниці, оскільки в інших її творах вона відсутня.

Література:

1. Іллюченко М.О. Концепція часу в американській літературі крізь призму метамодерного сприйняття. *Сучасні літературознавчі студії*. 2023. Вип. 20. С. 91–94.
2. Телегіна Н. Історичний хронотоп у романі Тоні Моррісон «А Мерсу». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 47, том 4. С. 109–114.
3. Кісенко О.О. Хронотоп в оригіналі та перекладі (на матеріалі роману Дж. Стейнбека «The Grapes of Wrath»). *Актуальні питання філології та методики викладання мов*. 2020. Вип. 3 (15) ч. 1. С. 224–235.

4. Агеева В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму / Віра Агеева. К. : Факт, 2003. 320 с.
5. Шліпченко С. Гендер : погляд з архітектурної перспективи / Светлана Шліпченко. // *Гендер і культура* : 36. ст. К., 2000. 136 с.
6. Castillo, Ana. *Sapogonia (An Anti-Romance in 3/8 Meter)*. New York : Doubleday, 1994. 354 p.
7. Anzaldua, Gloria. *Borderlands / La Frontera : The New Mestiza*. San Francisco : Aunt Lute Books, 1987. 250 p.
8. Matthews, Glenna. *Just a Housewife : The Rise and Fall of Domesticity in America*. N. Y. : Oxford UP, 1987. 304 p.
9. hooks, bell. *Homeplace of Resistance // Yearning : Race, Gender & Cultural Politics*. Boston : South End, 1990. P. 41–49.
10. Candelaria, Cordelia. *Latina Women Writers: Chicana, Cuban American & Puerto Rican Voices // Handbook of Hispanic Cultures in the United States / Ed. by Francisco Lomeli*. Houston : Arte Publico Press, 1993. P. 134–162.

Sovietna A., Hron Yu. Specific perception of time-space by Mexico-American writers-feminists

Summary. The article examines the spatiotemporal characteristics in the work of Mexican-American writers from a feminist perspective. Despite the presence of many researches done by Ukrainian scientists, only a few scholars have studied the specifics of the chronotope in the works of cultural minorities in America, in particular, focusing on the work of the African-American writer Toni Morrison. Representatives of subtraditions have different attitudes towards space-time, using it as a lever of influence on society, a mouthpiece through which they emphasize particularly painful issues. Given their origins, they differ significantly. Thus, in Toni Morrison's novel, the chronotope is historical, demonstrating clear parallels with the history of that time and highlighting the issues of slavery, human trafficking, and white tyranny. At the same time, writers of Mexican origin (Chicano) focus on issues of patriarchy, male dominance, and limited women's rights. The opposition of closed/open space is relevant for Chicano writers. The article analyzes the concept of placing people according to their gender in space – male mobility in the exterior and female staticity in the interior. Ana Castillo demonstrates in her novels what fate awaits women who obey such rules, and what life is like for women who imitate white society and move towards the American dream, trying to achieve ontological balance in the pair house / home. Following Faulkner, Castillo creates a fictional country for her characters, but it has no borders and the only thing known about the nation is that they are all mestizo. In this way, questions of borderland and racism are raised. However, as in Orwell, creating a society for oneself does not mean becoming happy. Even in the absence of a white population, the mestizos themselves create conditions for a terrible life for themselves. The novel “Sapogony” sheds light on the specific geographical, historical, cultural, racial, ontological basis that marks the threshold of marginality in which the ethnic person lives in America. The writer imitates the works of romanticism, transferring the heroes to the bosom of nature, where they find peace and joy.

Key words: chicana, chronotope, space-time.

Дата першого надходження статті до видання: 06.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Соловей О. Є.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
теорії та історії української і світової літератури
Донецького національного університету імені Василя Стуса
<https://orcid.org/0000-0003-3254-3483>

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА СПЕЦИФІКА МАЛОЇ ПРОЗИ СТАНІСЛАВА ЦЕТЛЯКА

Анотація. Станіслав Цетляк (1937–1993), письменник з Донеччини, який сьогодні практично нікому невідомий. Попри те, що дебютував першою книжкою ще восени 1965-го року, а ще до того публікувався у пресі з рецензіями й малою прозою, а відтак – належить до генерації шістдесятників. Його ім'я відсутнє у фахових довідниках із історії української літератури Донеччини, практично відсутня рецепція його творчості. Його друга збірка новел готувалася до друку в 1966-му році, але цього не відбулося, бо автор занадто сильно випадав із дискурсу тогочасної офіційної художньої прози. Він просто не вписувався зі своїми персонажами до канонів соціалістичного реалізму. Натомість індивідуальна поетика письменника демонструє суттєву залученість до широкої поетики експресіонізму, який панував у європейській та українській літературі упродовж усього ХХ століття, незважаючи на опір політичних режимів та інших нетривіальних факторів переважно політичного походження.

Так сталося, що друга збірка письменника «Одинокість», яка мала стати книжкою ще в 1960-х роках, наприкінці року 2000-го потрапила до мене. Лише цього року мені пощастило опублікувати її і, таким чином, ввести в читальний та науковий обіг. Обидві збірки письменника об'єднують особливий гуманістичний підхід, який не часто зустрічається у пізньорадянській художній прозі. С. Цетляк писав у 1960-х роках так, ніби не чув і не підозрював про існування цензури та ідеологічних перешкод. Він намагався бути вірним собі та своєму покликанню письменника, який передовсім прописував глибинні механізми людської психіки та її реакцій на подразники зовнішнього світу. У певному сенсі, цю прозу можна зарахувати до екзистенційної прози, зокрема через її відчутний потужний апокрифічний присмак.

Ключові слова: новелістика, жанр, жанрова специфіка, стиль, гротеск, експресіонізм.

Мета статті. Метою статті є введення в сучасний рецептивний обіг майже незнамого письменника та його доробку середини шістдесятих років. Дебютував письменник з Донеччини Станіслав Цетляк 1965-го року тоненькою новелістичною збіркою, яка складалася з восьми творів. Була прихильна рецензія в «Літературній Україні», був намір республіканського видавництва видати наступну збірку молодого автора, але суспільно-політична ситуація вже не сприяла розвитку таких письменників, як С. Цетляк. Стаття покликана познакомити сучасного читача із загальними контрапунктами біографії й творчості письменника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість С. Цетляка, на жаль, залишається на рецептивних маргінесах. Попри дебют у середині шістдесятих, наступна збірка автора, датована 1966-м роком, була оприлюднена мною лише цього року. Лише два твори з машинопису збірки «Одинокість» друкувалися у антології «Порода» (2017), про що мова піде далі.

Постановка проблеми. Попри колишній стійкий і задушливий імідж «всесоюзної кочегарки», Донецький край має також власну українську літературну історію [1]. З містом і регіоном пов'язані кілька першорядних письменницьких імен, які здійснили помітний внесок до літературної історії України. Не випадково, у передмові до найсучаснішої Антології письменників Донбасу «Порода» Іван Дзюба писав: «А я мрію про ще одну АНТОЛОГІЮ... Ту, яка показала б присутність феноменів української літератури на Донеччині (не кажу вже про давність фольклору), починаючи з ХІХ століття. Адже славетне “Дивлюсь я на небо та й думку гадаю” – це Михайло Петренко, який народився в Слов'янську (двісті років тому! – 1817); його Юрій Шевельов уважав одним із творців українського поетичного романтизму. На Донеччині працювали і про неї писали Борис Грінченко, Микола Чернявський, Спиридон Черкасенко, Володимир Сосюра, Микола Хвильовий, Іван Дніпровський, Андрій Панів, Петро Панч, Лев Скрипник, Сава Божко; у 20-ті й на початку 30-х років українські літератори гуртуються навколо журналу “Забой” – майже всі вони були репресовані. Але в повоєнні роки українське літературне життя в краї знову відроджується. Поряд із уцілілими представниками старшого покоління (Павло Байдебура, Андрій Клочка) працюють молодші: Віктор Соколов, Григорій Кривда, Євген Летюк. Так що Микола Руденко, Іван Світличний, Василь Стус з'явилися не на порожньому місці. Звичайно, є якісна різниця між цими поколіннями. Звичайно, в літературній спадщині радянських часів далеко не все зберігає свою цінність чи привабливість. Але дещо – зберігає. Тим більше для людини, яка мислить історично. Тож варто задуматися над цією спадщиною. Щось із неї відібрати на сьогодні, а щось залишити для історії. Негативізм не має бути цинічним» [2, с. 19]. А ще маємо щось на кшталт самвидаву, або так званої «шухлядної літератури», яка дійти до читача своєчасно не мала найменших шансів, але справедливість нарешті торжествує, – хай навіть із запізненням у шістдесят років [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. У грудні 2000-го року Наталія Хаткіна (1956–2009), відома донецька письменниця, передала мені на зберігання й можливе наступне

опублікування машинопис самвидавчої новелістичної збірки Станіслава Цетляка «Одинокість». На жаль, вона не могла пригадати, коли й за яких обставин цей машинописний примірник, оправлений у цупкі темно-сині палітурки, потрапив до неї. Про автора машинописної збірки вона також нічого не знала. На той час і я ще не знав, що цей автор уже мав у своєму доробку давним-давно опубліковану дебютну збірку новел «А світ такий великий» [4]. Швидше за все, не знала цього і Н. Хаткіна, принаймні жодним словом щодо цього не обмовилась. А я взагалі ніколи про нього не чув. Зокрема, спілкуючись упродовж кількох років із Петром Бондарчуком, Анатолієм Лазаренком, Віталієм Жуковським, Іваном Білим, Іваном Костирею та іншими донецькими письменниками старшої генерації. Ніхто з них у розмовах зі мною про С. Цетляка не згадував узагалі (зрештою, вони навіть про Василя Стуса говорили неохоче й лаконічно, ніби чогось і далі боялися, – мешкаючи в умовах незалежної України 1990-х років). Почавши цікавитись Станіславом Цетляком, я знайшов його дебютну збірку новел у обласній науковій бібліотеці міста Донецька, а відтак з'ясував деякі, бодай пунктирні, контури його біографії. На жаль, і стаття у Вікіпедії не додає жодної корисної інформації про С. Цетляка. Отож, із прикрістю констатую: без фантазування відтворити біографію письменника сьогодні неможливо. Від колишньої своєї студентки, яка виявилася односельчанкою С. Цетляка, я дізнався років 15 тому, що десь у Італії мешкала його донька, але навіть теперішнього прізвища її дізнатися не вдалося, тому залишається задовольнятися творами письменника, які, на щастя, частково видані (ще далекого 1965-го року).

Шістдесят років тому збіркою прози дебютував донецький прозаїк, про існування якого тривалий час не здогадувалися навіть університетські фахівці [5], не говорячи вже про ширший читацький загал. Про письменника Станіслава Цетляка, що за віком і початком літературної діяльності належить до генерації шістдесятників, немає жодних згадок у літературно-красназничих довідниках 1990-х – 2000-х років, виданих свого часу в Донецьку. Художня проза Станіслава Цетляка – на сьогодні зовсім невідома сторінка української літератури. Настільки невідома, що інформація про письменника відсутня навіть у найповнішому на сьогодні довідникові «Письменники Донеччини» [6]. Тим часом, навіть побіжне ознайомлення з єдиною прижиттєвою збіркою новел С.Цетляка дає можливість зрозуміти особливе місце цього автора у донецькій літературі середини 1960-х років. Він буквально виламується із загального дискурсу соціалістичного реалізму, – як в аспекті тематико-ідеологічному, так і своєю нерадянською стильовою манерою, інтонаціями, ракурсом спостережень, реакціями персонажів на зовнішній світ тощо. Переймаючись людським стражданням, – від глобального (наслідки великої війни середини сторіччя) до приватного (самотності) і побутового (проблеми в родині), – письменник приєднався до широкого та найпродуктивнішого в українській літературі ХХ століття річища експресіонізму.

Про перипетії життя Станіслава Цетляка майже нічого не відомо. Деякі скупі відомості можемо почерпнути передовсім із лаконічної передмови Марії Лісовської до дебютної книги письменника. Станіслав Іванович Цетляк народився 1937-го року в селі Любівка Волноваського району на Донеччині. М. Лісовська, на жаль, лише пунктирно означила основні життєві кроки письменника, якому на час дебюту було 28 років.

Зрештою, біографії у новеліста-дебютанта ще майже не було, все тільки-тільки починалося: «Як бджолиний рій, промайнули в Оленівській школі десять дзвінких літ, потім – рік праці бурильником на трасі каналу “Північний Донець – Донбас”, строга, як клич сурми, служба в армії, і знову степ, та вже не донецький, а цілинний. Таким змістовним і багатим на враження був шлях до древніх стін Львівського університету, до якого Станіслав Цетляк вступає в 1959 році» [7, с. 3]. Після здобуття філологічної освіти він повертається на рідну Донеччину, де працює вчителем української мови та літератури в м. Макіївці (біля Донецька). Ще до виходу дебютної книжки письменник друкував окремі твори у періодиці, – в газетах «Комсомолец Донбасса», «Радянська Донеччина», «Социалистический Донбасс», «Вільна Україна», «Ленінська молодь» [7, с. 4]. Про подальше життя письменника з певністю нічого сказати не можна. Навіть щодо складу його родини не знаємо нічого, крім того, що мав дружину й доньку. На початку 2000-х років доводилось чути тьмяні натяки про переслідування письменника з боку радянського режиму. Безпосередніх репресій він, напевно, не зазнав, але від другої половини 1960-х років шлях в літературу для нього був закритий і, треба думати, назавжди. Крім того, йому довелося залишити Макіївку (швидше за все, це сталося у другій половині 1970-х або у 1980-х рр.). На межі 1980-х – 1990-х рр. письменник так і не повернувся до читача, хоча часи були уже інші, значно сприятливіші для друку саме таких, як у нього, пронизливих змістом і стилістично вправних, творів. Можливо, хворів, або моральний ресурс був уже вичерпаний. Відомо, що 1988-го року у Тартуському державному університеті С. Цетляк захистив кандидатську дисертацію за темою «Проблема співвідношення літератури й народної свідомості в художньому мисленні Л. Н. Толстого». А вже на початку 1990-х років викладав у Слов'янському педагогічному інституті на Донеччині, де й завершив своє життя у 1993-му році.

Дебютна збірка новел «А світ такий великий» (1965) об'єднує лише вісім невеличких творів. Це ще тільки натхненний заспів письменника, – перша обережна спроба заявити про своє існування в літературі. У «Літературній Україні» з'явилася рецензія Леоніда Бойка з дещо одіозним і водночас симптоматичним, як на той час, заголовком, – «Не треба красотей». Утім, саму рецензію можна вважати цілком об'єктивною, ба навіть – приязною та прихильною до автора-початківця з Донеччини. З рецензії, вже з її першого абзацу, стає зрозумілим, що «молодого літератора з Донеччини Ст. Цетляка» в Україні вже знали «як автора критичних статей, рецензій та оповідань, що друкувалися в газетах» [8, с. 3]. Критик висловив ряд посутніх міркувань, наприклад, стосовно жанрових та стильових особливостей творів молодого прозаїка, слушно відзначивши, що «автор тяжіє до зображення драматичних, ба навіть трагічних конфліктів» [8, с. 3]. Рецензент також відзначив «строкатість книжки, відсутність художньої цільності, сліди пошуків власного почерку», але разом з тим стверджує, що «прочитавши збірку, можемо певною мірою говорити про стиль, естетичні смаки й мистецьку уподобання дебютанта» [8, с. 3]. Моя аспірантка середини 2000-х років Ірина Ляхова, за задумом наукового керівника, мала вперше опрацювати всі доступні публікації С. Цетляка у періодиці, проаналізувати дві новелістичні збірки «А світ такий великий» та «Одинокість» (в аспекті проблематики, жанру й стилю), опублікувати кілька статей за темою дис-

ертації, й уперше видати збірку «Одинокість» окремою книгою із нашою спільною фаховою передмовою. Задум був чудовий, утім, через особисті проблеми, аспірантка не змогла виконати поставлені завдання; ми разом підготували й здійснили лише одну публікацію, присвячену дебютній збірці письменника [9]. На тому спроба повернути ім'я і доробок С.Цетляка до історії української літератури у 2000-х роках була вичерпана. Відтак, машинопис збірки «Одинокість» залишався у моєму архіві, чекаючи настуної нагоди для оприлюднення.

Тематично, вісім невеличких етюдів, що склали дебютну збірку С. Цетляка «А світ такий великий», присвячені осмисленню людського життя після Другої світової війни. Власне, тема війни опосередковано відлунує ледве не в кожному творі. Проблеми війни тягнуться далі, – разом із людськими життями, тавруючи їх незагойними ранами, – як фізичними (каліцтво Гната у новелі «Волейбол»), так і душевними (неможливість через внутрішню політику тодішнього режиму матері-галичанки примиритися з сином-упівцем у «Блакитному автобусі»). Минула війна, з одного боку ніби уже відійшла до історії, але водночас стає на заваді нормального людського життя і людського щастя у часі теперішнього. Проблематика збірки переважно концентрується на осмисленні зламаного людського щастя. Хоча, звісно, минула війна є не єдиним фактором, що заважає нормальному життю людей. Іноді це зіткнення двох моралей (як у етюді «Перша прелюдія», яким відкривається збірка, де зіткнулися два погляди на те, яким має бути весілля, – церковним, «справжнім» чи світським, «комсомольським»). В іншому випадку це проблема нещасливого шлюбу з відчутним соціальним шлейфом (Зося, яку віддали в чотирнадцять років за старого нелюба Кіндрата, та її жіноче бажання бути щасливою, яке в етюді «А світ такий великий» може бути реалізоване лише з випадковим коханцем, студентом із міста. Є і протилежний варіант жіночого щастя, реалізованість матері та сподівання майбутньої бабусі («Мати плакала»), яка чекає на приїзд невістки; причому батьки-селяни стримують своє радісне хвилювання за показною суворістю, – «і це довго син не міг збагнути, чому в кутку сидить тиха-тиха мати і плаче. Він не бачив її щасливого лиця» [4, с. 17].

Найчастіше проблематика творів С. Цетляка зосереджена на родинному побуті, – на перипетіях родинно-побутових стосунків. У етюді «Захмелене сонце» зображено родинний конфлікт, що виник на ґрунті зловживання алкоголем. У Петра помер батько і він запив: «Так продовжувалося місяць, другий. Олена понуро шукала виходу, а його так тяжко, так болюче тяжко було знайти» [4, с. 19]. Врешті-решт, дружина забрала сина й виїхала з села. Петро, залишившись сам, кинув пити та наймовірно потерпає від самотності й неможливості бути поруч із дружиною й сином. Рятуює виснажлива праця, після якої йому дуже тяжко вертатися до самотньої хати: «Стелиться заросла травою доріжка. Зараз буде садок, потім двері, порожня хата – тільки в її кутиках ще клубочиться веселе дитяче “хі-хі”, зараз буде садок...» [4, с. 22]. Цей твір у письменника має винятково щасливе завершення: дружина, дізнавшись, що чоловік більше не п'є, повертається додому і зустрічає його на подвір'ї разом із сином. У ліричній мініатюрі «Бджоли летять у сонце», знов-таки, – лапідарна картинка людських страждань через неможливість гармонії в родинному житті. Дід постійно думає про закордон і понад усе любить своїх бджіл. Коли в нього з'явився онук, він просить його вивчитися на журналіста, аби мав мож-

ливість поїхати за кордон. Дід плекає надію, що онук візьме його з собою, і там вони знайдуть його рідного сина, який хтось-на-коли поїхав на заробітки в далеку країну і не повернувся. Лише бджоли й мрія віднайти сина, – тримають діда на цьому світі. Онук вже завершує своє університетське навчання, але дід поступово розуміє, що вже ніколи не зможе побачитись із сином. Письменникові на диво вдається передати страждання старого: «З дідових очей вилітають дві бджоли і вплаваються в сонце». Образність на рівні поезії. Можливо, саме тому авторка передмови до збірки порівняла письмо письменника «з суворим лаконізмом новел Стефаніка» [7, с. 4]. Хоча рецензентів з «Літературної України» натомість, «таке порівняння здається передчасним» [8, с. 3]. Звісно, таке порівняння прозвучало передчасно, але вибір гострої проблематики й принципова етична позиція у її опрацюванні справді виказують школу великого майстра. Спектр проблематики збірки «А світ такий великий», з першого погляду, є не надто широким, а швидше навіть – лаконічним, свідомо звуженим і густо концентрованим, як це й передбачає новела та її численні жанрові ліричні модифікації. Про це фахово викладено у розділі монографії І.Денисюка «Про новелістичну концентрацію. Проблеми типології малої прози (теоретичні аспекти)» [10, с. 7–37]. Проте молодому авторові вдалося зачепити й привернути увагу читача до найбільш актуальних і безпосередніх проблем людського існування, що дозволяє з відстані часу розглядати його творчість у контексті найбільш гуманістичних доби шістдесятництва, – Григора Тютюнника й Василя Стуса.

Після першої книги наклад якої, між іншим, становив 9800 примірників (непогано, як для початківця), автор, окрилений ще й доволі прихильною рецензією в «Літературній Україні», з одного боку, а з іншого – бажанням уже республіканського видавництва «Молодь» невдовзі видати другу книжку письменника, продовжував напружено працювати у жанровій палітрі малої прози. Про це свідчить збірка його новел під назвою «Одинокість», що містить 27 творів, більшість із яких можна за багатьма ознаками вважати цілком викінченими, хоч деякі з них і мають авторські (або чийсь інші, дослідити це сьогодні уже неможливо) правки рукою, – синім і червоним олівцями й чорнильною ручкою. Певно, саме ця збірка і плянувалася автором до друку у київському видавництві, бо складно уявити, що письменник-початківець мав у своєму активі декілька готових до друку рукописів. Поготів, що всі твори у машинописі збірки «Одинокість», під якими є дати, свідчать, що написані вони були впродовж 1965–1966 років. Але побачити світ новій збірці малої прози С.Цетляка не судилося. З причин, насправді, цілком зрозумілих і сумних, якщо хоча б мінімально знати тогочасний контекст української донецької літератури. Так, у 1965-му році в Донецьку був вилучений і заборонений рукопис дебютної поетичної збірки Галини Гордасевич «Мажорна гама»¹. Чому? Абсурдність політики тогочасних керівників від літератури в наш час годі збагнути. Думаю, вони керувалися власним страхом, але не останньою чергою й лютою ненавистю до всього українського. Той факт, що 1965-го року Цетлякові вдалося дебютувати невеличкою збіркою прози гово-

¹ З інформації Юлії Москвич під час обговорення у 2006-му році на кафедрі історії української літератури і фольклористики Донецького національного університету її дисертації на здобуття наук. ступеню канд. філол. наук, присвяченої донецькій поезії другої половини ХХ століття. Молода науковичка віднашла рукопис Галини Гордасевич у державному архіві м. Донецька й використала його у своїй дисертації. Стаття у Вікіпедії до сьогодні чомусь не згадує про цю ранню збірку письменниці.

рять лише про те, що йому пощастило. Позаяк, у Донецьку нищилось абсолютно все, що хоча б мінімально виходило за межі антимистецького соціалістичного реалізму та, – поготів, – якщо воно мало бодай мінімальну національну приналежність і художню своєрідність [11].

Збірка малої прози «Одинокість» представляє собою переплетений машинопис із цупкими палітурками брунато-синього кольору обсягом у 100 сторінок формату А4, без авторської пагінації. У складі збірці 27 творів. Чесно кажучи, я не одразу зрозумів, що маю робити з машинописом, який потрапив у мої руки. Першим бажанням було видрукувати збірку у літературно-мистецькому альманасі «Кальміус» (який я видавав у Донецьку впродовж 1998–2006 рр.). Утім, хотілося спочатку хоч трохи дізнатись про невідомого мені автора з далеких шістдесятих років. Із часом стало зрозуміло: доробок незаслужено забутого письменника конче необхідно повернути читачеві, супроводивши твори хоча б невеличкою розвідкою про життя і творчість автора. Із написанням такої розвідки були певні проблеми, позаяк не було верифікованого біографічного матеріалу, а відтак – і хоча б приблизного контексту. На той час не було навіть статті у Вікіпедії, хоча і її поява майже нічого не додає до нашого розуміння біографії цієї людини. Десять років тому на прохання свого давнього товариша Веніаміна Білявського я передав йому два твори С. Цетляка для публікації у антології «Порода» [12]. Відтак, вони були надруковані і привернули увагу науковців. Іван Дзюба у передмові до цього видання звернув свою увагу на твори письменника, повідомивши зокрема децицію нової цікавої інформації. Виявляється, він ще в 1950-х чув це ім'я (і не забув!), але фактично нічого про нього не знав, вважаючи, зокрема, що письменник за походженням був галичанин: «Несподіванкою для мене було зустріти в *Антології* оповідання Станіслава Цетляка (1937–1993). Річ у тім, що це прізвище знайоме мені від кінця 50-х років, коли я працював у журналі “Вітчизна”. Молодий учитель у своїх дописах з Донеччини нарікав на становище української мови, жалівся, що за неї його вважають націоналістом. Здається, мав якісь неприємності, ним нібито цікавилася КГБ. Я думав, що це хлопець із Галичини, який за направленням учителював на Донеччині в не зовсім комфортній для нього обстановці. Тепер читаю, що він якраз донеччанин, тільки навчався у Львівському університеті. І таке бувало! Виходила (1965) книжечка його оповідань. Добре, що його не забуто. Здається, в нього були якісь філологічні нотатки та переклади, але стверджувати не можу. Обидва його оповідання, подані в *Антології*, присвячені темі провінційної школи та її вчителя. У першому з них – “Евфемізми” – невеселі роздуми педагога про те, що, на його думку, реально школа, якою вона є, виховує тільки ненависть: насамперед – до вчителя, потім – до його предмета, а зрештою (і це головне) – до всього того доброго, задля плекання чого в душах дітей школа й має існувати. Друге оповідання – “Ордер” – написане в гротескному ключі, хоч і на густому побутовому тлі; герой – учитель-невдаха, закомплексований самотник, аутсайдер. На відміну від попереднього оповідання, тут проблема школи відступає перед проблемою педагога. Річ не лише в його особистих клопотах, доволі хворобливих, а й у питанні: як пов'язані (чи взаємозумовлені) якість школи і якість учителя? У кожному разі оповідання Станіслава Цетляка розширюють мотивне поле *Антології*» [2, с. 15–16]. Микола Васьків, рецен-

зуючи антологію «Порода» для журналу «Слово і Час», звернув увагу на нове ім'я і зауважив: «Стосовно Станіслава Цетляка – його новели 1960-х років справили потужне враження. З одного боку, продовження традицій новелістики В. Стефаника, Г. Косинки, Григора Тютюнника (якщо можна говорити про традиції цього сучасника презентованих) з орієнтацією на лаконічність, ємність фрази, позірну відстороненість, об'єктивізм наративного кута зору, на короткий, сконденсований, але цілісний і завершений текст. З другого – новаторство змісту, порушення тих проблем, які ввійдуть повноправно в українську “материкову” літературу лише через 20 років, у 1980-х» [13, с. 121]. Слушне спостереження рецензента, позаяк у радянській українській прозі пізньорадянської доби гротеск, як підґрунтя абсурдизму й наріжний камінь поезитики експресіонізму, – доволі рідкісне явище.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Новелістику С. Цетляка вирізняє увага до буденного життя пересічних дикуватих людей, відмова від будь-якого практичного утилітарного наміру та лобового зображення життя. За творчістю цього письменника – школа реального життя. Університет лише після праці й служби в армії, після університету праця у специфічній галузі – в середній школі, у якій уже остаточно відбувся процес русифікації, а відтак учитель української мови та літератури апіорі виглядав і почувався дикаком, навіженим, соціальним аутсайдером і маргіналом. Змістом новел С. Цетляка є щоденні драми людських непорозумінь, відчуження, самотності («одинокості»), нудьги і, як наслідок, – нудоти й вигорання. Змістові екстремі у збірці «Одинокість» зустрічаються не так часто в порівнянні з дебютною збіркою, особливо це стосується соціально-політичного аспекту, який зазвичай ретушується зі зрозумілих причин, – аби не мати проблем із політичним режимом. Відомий на сьогодні новелістичний доробок Станіслава Цетляка складають усього-на-всього 35 творів, розподілені між двома збірками, впорядкованими письменником. Хронологічно друга збірка «Одинокість» є масштабнішою не лише за кількістю творів, але і за авторським налаштуванням, баченням, диханням. І це при тому, що точка обсервації найчастіше фокусується на постаті шкільного учителя, що вказує на відчутну апокрифічність цієї збірки «Одинокість».

Література:

1. Соловей О. «Донецький текст» української літератури (до постановки проблеми). *Вісник Донецького національного університету*. Серія Б. Філологічні науки. 2010. № 1–2. С. 21–35.
2. Дзюба І. Перевідкриття Донеччини. *Порода: Антологія українських письменників Донбасу* / Упоряд. Веніаміна Білявського і Микити Григорова. Передмова Івана Дзюби. К.: Легенда, 2017. С. 6–19.
3. Цетляк С. Одинокість: Збірка новел. *ХОРС: Альманах літератури та мистецтв*. Число 1 (4). Вороновиця: Простір Літератури, 2026. С. 130–199.
4. Цетляк С. А світ такий великий: Новели. Донецьк: Донбас, 1965. 32 с.
5. Оліфіренко В. Уроки правди і добра: Джерела літератури рідного краю. Донецьк: Журнал «Донбас», 1995. Спецвипуск. 168 с.
6. Письменники Донеччини: Довідник / Упоряд. І. О. Білий, С. В. Жуковський. Донецьк: Національна Спілка письменників України; журнал «Донбас», 2005. 428 с.
7. Лісовська М. [Передмова]. Цетляк С. А світ такий великий: Новели. Донецьк: Донбас, 1965. С. 3.

8. Бойко Л. Не треба красивостей. *Літературна Україна*. 1965. 12 жовтня (№ 82). С. 3.
9. Ляхова І. Проблематика малої прози Станіслава Цетляка. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору: Наук. збірник*: Вип. 11. Донецьк: ДонНУ, 2007. С. 160–166.
10. Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст.: Монографія. Львів: Науково-видавниче товариство «Академічний експрес», 1999. С. 7–37.
11. Бондарчук П. І я зійшов на грань... (Літературні спогади). *Лад: Альманах українських письменників Донбасу*. 1997. Число 3. С. 28–48.
12. Цетляк С. Евфемізми. Ордер. Порода: Антологія українських письменників Донбасу. К.: Легенда, 2017. С. 68–74.
13. Васків М. Проза Донбасу: Абсурдизм як домінанта світовідчуття [Порода: Антологія українських письменників Донбасу. Упорядкування В. Білявського і М. Григорова. Передмова І. Дзюби. Київ: Легенда, 2017. 384 с.]. *Слово і Час*. 2019. Ч. 3. С. 121–123.

Solovei O. Genre-stylistic specificity of Stanislav Tsetlyak's short prose

Summary. Stanislav Tsetlyak (1937–1993), a writer from the Donetsk region, who is practically unknown to anyone today. Despite the fact that he debuted with his first book in the fall of 1965, and even before that he was published in the press with reviews and short prose, and therefore belongs to the generation of the sixties. His name is absent from professional reference books on the history of Ukrainian literature in the Donetsk region, there is practically no reception of his work. His second collection of short stories was prepared for publication in 1966, but this did not happen, because the author fell too far out of the discourse of the official

literary prose of that time. He simply did not fit into the canons of socialist realism with his characters. Instead, the writer's individual poetics demonstrates a significant involvement in the broad poetics of expressionism, which prevailed in European and Ukrainian literature throughout the 20th century, despite the resistance of political regimes and other non-trivial factors of mainly political origin.

It so happened that the writer's second collection «Loneliness», which was supposed to become a book back in the 1960s, came to me at the end of 2000. Only this year was I lucky enough to publish it and, thus, introduce it into reader and scholarly circulation. Both collections of the writer are united by a special humanistic approach, which is not often found in late Soviet fiction. S. Tsetlyak wrote in the 1960s as if he had not heard or suspected the existence of censorship and ideological obstacles. He tried to be true to himself and his calling as a writer, who primarily prescribed the deep mechanisms of the human psyche and its reactions to stimuli from the outside world. In a certain sense, this prose can be classified as existential prose, in particular because of its tangible powerful apocryphal flavor.

Key words: short story, genre, genre specificity, style, grotesque, expressionism.

Дата першого надходження статті до
видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 19.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Балабін В. В.,*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри військового перекладу**Військового інституту**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**<https://orcid.org/0000-0002-3988-2632>***Лісовський В. М.,***заслужений працівник освіти України,
начальник кафедри військового перекладу**Військового інституту**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**<https://orcid.org/0009-0001-6801-6434>*

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ «ДИСКУРС» І «ВІЙСЬКОВИЙ ДИСКУРС» У ТЕОРІЇ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. Стаття продовжує висвітлення наукової проблематики теорії військового перекладу, започатковане на сторінках цього видання у 2017–2018 роках, коли було визначено об'єкт і предмет цієї теорії, методологічно обґрунтовано вимоги до військового перекладача, описано жанрово-стильову специфіку військового перекладу. Метою статті є методологічне визначення термінів «дискурс» і «військовий дискурс», що належать до базових одиниць філолого-мовознавчого рівня професійної компетенції військового перекладача і потребують обов'язкового активного репродуктивного засвоєння здобувачами – майбутніми військовими перекладачами. Проаналізовано зміст понять «дискурс» і «військовий дискурс», наявні термінологічні дефініції, проведено порівняння їхніх атрибутивних/диференційних ознак. Наголошено на необхідності засвоєння теоретичних засад термінотворення, логіко-концептуальних і лінгвостилістичних параметрів конструювання дефініцій спеціальних термінів і понять заради успішного виконання військовим перекладачем робіт, пов'язаних з унормуванням, нормалізуванням, кодифікуванням і гармонізуванням військової термінології, підготовкою військових термінологічних стандартів, формуванням і підтриманням інформаційної бази даних стандартизованих військових термінів, укладанням глосаріїв і багатомовних військових словників різних типів. За підсумками дослідження сформульовано такі дефініції термінів: дискурс – когнітивно-лінгвальна форма об'єктивації смислів у мовленні й текстах навколо певних концептів з урахуванням прагматичних, соціокультурних, психолінгвістичних, естетичних та інших позамовних чинників; військовий дискурс – різновид дискурсу, що об'єктивується у сфері діяльності збройних сил навколо концептів «війна», «військо», «озброєння».

Ключові слова: перекладознавство, військовий переклад, теорія військового перекладу, термінотворення, дискурс, військовий дискурс.

Постановка проблеми. Стаття продовжує висвітлення наукової проблематики теорії військового перекладу (далі – ТВП), започатковане на сторінках цього видання ще

у 2017–2018 роках, коли було визначено об'єкт і предмет ТВП [1] як спеціальної теорії перекладознавства, методологічно обґрунтовано вимоги до військового перекладача [2] – головного суб'єкта системи лінгвістичного забезпечення військ, що було зроблено за результатами дослідження функцій його службової діяльності, уточнення змісту й структури професійної компетентності та з метою розроблення професійних і освітніх стандартів; описано жанрово-стильову специфіку військового перекладу [3], уточнено його основні (обов'язкові) та факультативні (необов'язкові) жанрово-стильові параметри. Оскільки одним із методологічних завдань ТВП є унормування спеціальних одиниць її концептуального апарата, розглянемо проблему визначення термінів «дискурс» і «військовий дискурс» з позицій теорії та практики військового перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дискурсу є предметом багатьох філологічних досліджень. Для ілюстрації тематичної розгалуженості сучасних розвідок, пов'язаних з терміном/поняттям «дискурс», достатньо ознайомитися з публікаціями на сторінках цього авторитетного видання. Лише за 2025–2026 роки опубліковано 49 (!) наукових статей, мета яких прямо пов'язана з поняттям «дискурс» (№ 71 – 2 статті; № 72 – 2; № 73 – 5; № 74/1 – 6; № 74/2 – 1; № 75 – 7; № 76 – 9; № 77 – 10; № 78 – 7). Аналіз згаданих публікацій дозволив виокремити 40 (!) типів/різновидів дискурсу (подається за найменуванням авторів цих статей): 1) науковий; 2) польськомовний лінгвістичний; 3) інтернет-дискурс; 4) епістолярний; 5) кінодискурс; 6) медіадискурс; 7) воєнно-політичний; 8) військовий; 9) воєнний; 10) англомовний; 11) спортивний медіадискурс; 12) інституціональний; 13) англомовний освітній; 14) журналістський; 15) цифровий; 16) китайськомовний політичний; 17) екологічний; 18) неklasичний художній; 19) публіцистичний; 20) англомовний медіадискурс; 21) політичний; 22) німецькомовний публіцистичний; 23) французькомовний політичний; 24) бізнес-дискурс; 25) професійний психологічний; 26) онлайн-гастрономічний дискурс на різдвяну тематику; 27) бізнес-медіа дискурс; 28) науково-популярний;

29) іспанськомовний медіадискурс; 30) дистопічний; 31) український епічний; 32) художній; 33) публічний медіадискурс; 34) рекламний; 35) військовий медіадискурс; 36) іспанський кінодискурс; 37) науково-технічний; 38) англomовний детективний; 39) британський пісенний; 40) сугестивний. Водночас не всі дослідники вважають за доцільне уточнити значення або навести варіант дефініції для такого багатозначного терміна/поняття сучасної лінгвістики і перекладознавства як «дискурс».

У своїй праці ми спиралися на висновки відомих українських філологів С. Єрмоленко [4], Ф. Бацевича [5], О. Селіванової [6] та ін. науковців, судження та ідеї яких належним чином процитовано по тексту основної частини статті. На особливу увагу заслуговує ґрунтовна аналітична праця І. Корольова [7], що містить 88 наукових джерел з проблем дискурсу.

Під час розроблення цієї статті автори використовували велику мовну модель Gemini Google [8] для первинного пошуку джерел, узагальнення окремих елементів одержаної інформації та перекладу. Після використання цього інструменту автори ретельно перевірили інформацію, відредагували її та взяли на себе повну відповідальність за фінальний зміст цієї публікації.

Мета статті полягає у методологічному визначенні термінів «дискурс» і «військовий дискурс» для цілей і завдань ТВП, з урахуванням багаторічного (1993–2026 роки) досвіду підготовки військових перекладачів у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка, реальної практики перекладацького супроводу в Збройних Силах України та успішного виконання інших завдань лінгвістичного забезпечення військ.

Виклад основного матеріалу. Сутність проблеми полягає в тому, що в сучасних перекладознавчих, мовознавчих і літературознавчих дослідженнях слово «дискурс» слід розглядати не просто як спеціальний термін або поняття, а як категорію філологічної науки – «гранично загальне фундаментальне поняття, що виражає найбільш істотні відносини тих чи інших галузей дійсності, знання й діяльності» [9, с. 129]. У ТВП терміни/поняття «дискурс» і «військовий дискурс» належать до базових одиниць філолого-мовознавчого рівня професійної компетенції військового перекладача [9, с. 132–135], що потребують обов'язкового активного репродуктивного (а не рецептивного) засвоєння здобувачами вищої освіти – майбутніми військовими перекладачами.

1. Зміст поняття «дискурс». У науковому середовищі слово «дискурс» часто використовують не як вузькоспеціальний термін, що визначає базову категорію філологічної науки, а як вишуканий, елегантний синонім для понять «текст» та/або «мовлення». Цю тенденцію слововжитку відбиває і нормативний словник сучасної української мови: «Дискурс, у, ч. Зв'язний текст, надфразна єдність. Під дискурсом звичайно розуміють мовлення, вписане в комунікативну ситуацію (з наук. літ.); Мовець, будуючи дискурс або його фрагменти (мовленнєві жанри, мовленнєві акти, висловлення), спирається на свої внутрішні неповторні особистісні комунікативні смисли (з наук. літ.)» [10].

Ясна річ, що для досвідченого науковця-філолога навіть такого суперлаконічного визначення («дискурс – зв'язний текст, надфразна єдність») буде достатньо, адже слово/ознака *текст* миттєво викликає професійні асоціації з мовленнєво-розумовими, психолінгвальними й прагматичними чинниками соціокультурної комунікації.

Видатна українська мовознавиця С. Єрмоленко визначає термін/поняття «дискурс» за трьома варіантами дефініцій:

«1. Одиниця спілкування, більша за речення, в якій наявні міжреченнєві зв'язки забезпечують цілісність і зв'язність висловлювання, логічне розгортання думки.

2. Висловлення як безпосередня мовна діяльність, що реалізується у конкретній життєвій ситуації, у певній формі спілкування, поведінки, міміки, жестів, настрою мовця, а також у характерних соціокультурних, психолінгвальних умовах, коли на перший план виступає соціальна роль мови.

3. Текст (письмовий і усний), об'єднаний наскрізною ідеєю, одним мотивом; розглядається у широкому контексті його творення і сприймання, тобто відбиває національно-культурні, соціальні, психічні умови авторської мовотворчості» [4, с. 142].

Третій варіант дефініції повністю продубльовано в Тезаурусі з лінгвістичної термінології лінгвістичного порталу «MOVA.info», де додатково зазначено, що термін *дискурс* перебуває в асоціативному зв'язку з терміном *текст* – «зв'язною мовою, письмовим чи усним повідомленням, що характеризується змістовою і структурною завершеністю, орієнтацією автора на певного адресата [11].

«Різні ситуації спілкування зумовлюють специфічну будову дискурсу – судового, дипломатичного, навчально-освітнього, розважального тощо. Виникнувши як поняття «продукту мовлення», різновиду усного спілкування, дискурс розширив своє значення: цю назву почали застосовувати також до різних писемних форм комунікації. Однак первинний зміст дискурсу – «розмова», «діалог», «усне спілкування» – у цьому значенні названого поняття переважає» [4, с. 142].

За висновками Ф. Бацевича, дискурс, з одного боку, – це текст, що занурений у життя, з особливою граматику, лексику, правилами слововживання і синтаксису, а з іншого, – живе спілкування, комунікація, когнітивно-мовленнєве, інтерактивне явище з усіма відповідними складовими спілкування [5, с. 12–13].

На думку О. Селіванової, «у сучасній науковій літературі дискурс має переважно чотири значення: 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; текст, «занурений» у життя; 2) замкнута цілісна комунікативна ситуація (подія), складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними і т. ін.); 3) стиль, підмова мовного спілкування; 4) зразок мовленнєвої поведінки в певній соціальній сфері, що має певний набір змінних. Інші значення дискурсу трапляються значно рідше і переважно в нетермінологічному вживанні» [6, с. 568–569].

Глибоко й детально проаналізував поняття, визначення, структуру й типологію дискурсу І. Корольов [7]. За підсумками вивчення 88 наукових джерел, він навів 36 дефініцій дискурсу в наукових працях відомих філологів [7, с. 286–288]. З точки зору І. Корольова, «в сучасній лінгвістиці під *текстом* розуміється абстрактна, формальна конструкція, під *дискурсом* – різні види її актуалізації, розглянуті з погляду ментальних процесів у зв'язку з екстралінгвістичними факторами» [7, с. 290]. «Дискурс (у вузькому розумінні) – це зв'язна послідовність мовних одиниць, створювана мовцем для слухача в певний час, у певному місці, з певною метою. –

пише дослідник. – Ми розуміємо поняття *дискурс* ширше, як складне комунікативне явище, як усну мовленнєву дію, враховуючи соціальний контекст, що дає відомості про учасників комунікації та їхні характеристики, а також процеси виробництва й сприйняття повідомлення [7, с. 290–291]. І. Корольов зафіксував 72 (!) *типи дискурсу*: політичний, дипломатичний, адміністративний, юридичний, науковий, педагогічний, військовий, релігійний, містичний, медичний, діловий, корпоративний, спортивний, художній, сценічний рекламний, масово-інформаційний та ін. [7, с. 294–296], визначив основні універсальні та специфічні властивості окремих типів дискурсу: художнього, невербального, педагогічного, юридичного, судового, наукового, корпоративного, емоційного, гастрономічного, ритуального, банківського [7, с. 296–301].

2. Порівняння ознак дискурсу і тексту. Попри те, що у багатьох дефініціях *дискурс* визначено як *текст* (напр., «дискурс – зв'язний текст, надфразна єдність» [10]), у ТВП ми розрізняємо ці суміжні, але не тотожні поняття. Для порівняння ознак дискурсу і тексту скористуємося результатами дослідження О. Галич [12], яка визначила 15 типів відмінностей між текстом та дискурсом, представивши їх у зручній для аналізу таблиці [12, с. 29–30]. Узагальнимо визначальні атрибутивні ознаки цих понять:

– *дискурс*: первинний, з часом стає текстом, який адресат може знову перетворити на дискурс, збагативши його внаслідок своєї когнітивної, психологічної, естетичної діяльності часом, місцем, обставинами спілкування; містить дискурсивний контекст («живі» обставини спілкування, учасників комунікації, вказує на час та місце дії); одиниця комунікативного аналізу, що складається з висловлень, які об'єднують і власне речення, і соціальний контекст їхнього використання; одиниця соціолінгвальна, інтерактивна; мовленнєва дія або мовленнєвий акт; паралінгвістичні засоби представлені повною мірою; одиниця динамічна (функція); є континуумом, корпусом текстів, об'єднаних сферою знань, часовим періодом, предметом, темою; не має постійного складу комунікантів; мовленнєва поведінка, мисленнєво-комунікативна діяльність, процес протікання комунікації, цілеспрямована соціальна дія; породження і розуміння синхронізовані; наявний безпосередній контакт між адресатом і адресантом; ширше поняття; недискретний; передбачає віддзеркалення реальності.

– *текст*: вторинний; «застиглий» дискурс, з якого вилучили обставини, учасників комунікації з їхніми психічними і соціальними особливостями; одиниця лінгвістичного аналізу, що складається з речень; одиниця лінгвальна; предикативна одиниця; паралінгвістичні засоби відсутні; одиниця статична (структура); є фрагментом дискурсу, його елементарною базовою одиницею; має постійний склад комунікантів; результат мовленнєвої діяльності; процеси породження і розуміння несинхронізовані; відсутній контакт між адресатом і адресантом, оскільки текст є посередником такої взаємодії; вужче поняття; дискретний; передбачає конструювання ментальної реальності.

3. Необхідність засвоєння теоретичних засад термінотворення. Одним з основних завдань ТВП є «дослідження системи лінгвістичного забезпечення військ, функцій та завдань службової діяльності військового перекладача» [9, с. 111], що, зокрема, передбачає проведення в Збройних Силах України військово-термінологічної діяльності.

Відповідно до чинного Військового стандарту 01.003.001 [13] «*військово-термінологічна діяльність* – це нормативно-кодифікуюча діяльність військового перекладача, що полягає у проведенні термінотворчої, нормотворчої, термінографічної й лексикографічної роботи, пов'язаної з унормуванням, нормалізуванням, кодифікуванням і гармонізуванням військової термінології, підготовкою військових термінологічних стандартів, формуванням і підтриманням інформаційної бази даних стандартизованих військових термінів, а також укладанням глосаріїв і багатомовних військових словників різних типів» [13, с. 11].

Якісне проведення військовим перекладачем робіт, пов'язаних з унормуванням, нормалізуванням, кодифікуванням і гармонізуванням військової термінології, не можливе без знання й практичного застосування теоретико-методологічних засад – концепцій, норм, вимог і правил термінотворення й стандарто-творення.

До таких засад відносимо основоположні принципи Віденської термінологічної школи Ойгена Вюстера щодо системності, моносемічності терміна та пріоритету поняття над словом [14], Міжнародний стандарт ISO 704 [15], який визначає фундаментальні логічні принципи термінологічної роботи (співвідношення об'єкта, поняття, дефініції та терміна), Національний стандарт України ДСТУ 3966 [16], наукові праці Т. Кияка [14; 17], Б. Рицаря [18; 19], М. Гінзбурга [20] та ін. українських термінознавців.

Урахування теоретичних засад термінотворення передбачає знання й дотримання *логіко-концептуальних* і *лінгвостилістичних* параметрів конструювання дефініцій спеціальних термінів і понять.

До основних *логіко-концептуальних параметрів* відносимо:

– *співмірність (адекватність обсягу)*: обсяг поняття, що визначається, має бути абсолютно тотожним обсягу визначального виразу; дефініція не повинна бути ані надто широкою (охоплювати зайві об'єкти), ані надто вузькою (виключати об'єкти, що належать до поняття);

– *системність (концептуальність)*: властивість дефініції чітко відображати ієрархічне та координатне місце поняття в терміносистемі через вказівку на найближче родове поняття та специфічну видову відмінність;

– *есенціальність (суттєвість ознак)*: вимога до змісту дефініції, що полягає у відборі та фіксації виключно тих диференційних (розрізнявальних) ознак об'єкта чи явища, які є необхідними та достатніми для його ідентифікації та відмежування від суміжних понять;

– *відсутність тавтології (хибного кола)*: фундаментальний принцип, згідно з яким один термін не повинен визначатися через інший, який, своєю чергою, визначається через перший;

– *несуперечність*: здатність дефініції логічно узгоджуватися з усіма іншими визначеннями в межах галузевої понятійної системи, виключаючи будь-які внутрішні логічні парадокси та конфлікти з аксіоматичною базою відповідної науки;

– *позитивність (ствердність форми)*: дефініція має розкривати сутність поняття через наявні, а не відсутні в нього ознаки; використання заперечних дефініцій (через частку «не») допускається виключно для понять, які за своєю природою є негативними або дихотомічними (напр., незалежність, асиметрія);

– *відсутність невідомих (недопущення «ignotum per ignotius»)*: недопущення пояснення невідомого через невідоме;

передбачає використання для пояснення нового поняття лише тих термінів і категорій, значення яких уже достеменно відоме та попередньо визначене.

Лінгвостилістичні (лексико-прагматичні) параметри стосуються мовної форми визначення і передбачають:

– *лаконічність (мовну економність)*: досягнення максимальної інформативної повноти дефініції за умови використання мінімально необхідної кількості мовних засобів; усунення будь-якої надлишкової (енциклопедичної, описової) інформації, що не несе диференційного навантаження;

– *однозначність (ясність)*: недопущення полісемії в дефініції, використання метафор, епітетів, художніх порівнянь, емоційно-експресивної лексики та двозначних синтаксичних конструкцій;

– *нормативність (лінгвістичну правильність)*: відповідність лексико-граматичного та синтаксичного оформлення дефініції чинним нормам літературної мови та правилам національного стандартотворення (узгодженість родів, відмінків, правильне використання віддієслівних іменників тощо).

– *стилістичну однорідність*: використання в тексті визначення/дефініції лексики виключно наукового та/або офіційно-ділового стилю, без розмовних, просторічних чи публіцистичних елементів.

4. Дефініція терміна «дискурс» для ТВП. Оскільки в сучасній філологічній науці відсутнє узгоджене розуміння щодо визначення терміна «дискурс», а наявні дефініції не розкривають повною мірою зміст цього поняття за строгими методологічними параметрами, на основі аналізу й синтезу наведених вище атрибутивних ознак, з урахуванням специфіки службової діяльності військового перекладача та завдань перекладацького супроводу як основи лінгвістичного забезпечення військ, запропонуємо таку дефініцію терміна «дискурс» для цілей ТВП:

дискурс – когнітивно-лінгвальна форма об'єктивації смислів в мовленні й текстах навколо певних концептів з урахуванням прагматичних, соціокультурних, психолінгвістичних, естетичних та інших позамовних чинників.

5. Дефініція терміна «військовий дискурс» для ТВП. Одне з перших визначень військового дискурсу належить В. Вигівському: «Під військовим дискурсом розуміємо мисленнєво-комунікативну взаємодію у професійному середовищі військовослужбовців, що охоплює ситуації офіційного і неофіційного спілкування [21, с. 10]. За формою військовий дискурс представлено монологічним (накази, розпорядження) чи діалогічним спілкуванням військових. Монологічний і діалогічний військовий дискурс зафіксовані на паперових або електронних носіях: а) офіційне монологічне спілкування; б) неофіційне діалогічне спілкування [21, с. 11]. В. Вигівський також визначає ядерну зону військового дискурсу, що «спирається на виділення тих лексико-фразеологічних засобів репрезентації фахового спілкування, які безпосередньо об'єктивують базовий концепт АРМІЯ – THE MILITARY» [21, с. 18].

Л. Гончарук [22] визначила військовий дискурс в аспекті перекладознавства як «сукупність текстів військової тематики мовою оригіналу, які відтворюються мовою перекладу зі збереженням перекладацьких домінант і з урахуванням системотвірних чинників дискурсу: середовища, режиму спілкування й стилю. Франкомовний військовий дискурс в контексті нашого дослідження є сукупністю національних і міжнародних доку-

ментів на французькій мові, які належать до військового варіанту офіційно-ділового стилю» [22, с. 18].

Н. Акульшина [23] порівняла поняття «військовий дискурс» і «воєнний дискурс». На думку дослідниці, визначальною ознакою військового дискурсу є субординація, що пояснюється «такими невід'ємними поняттями армійського життя, як чіткість та дисципліна, які стосуються стилю життя учасників-комунікантів військового дискурсу... Структурованість та чіткість спостерігається не тільки в процесі комунікації, але й у будові того чи іншого виду військового тексту, що знайшло своє відображення у створенні різних видів військової документації, таких як статутна документація, настанови, накази, розпорядження, донесення, рапорти тощо» [23, с. 461]. Н. Акульшина виокремлює формальний та неформальний дискурси: «Формальний військовий дискурс містить військово-технічні матеріали, військові документи, статuti, накази, рапорти, розпорядження, які мають низку власних особливостей таких як: зміни термінологічного корпусу виключно за умови змін чи вилучення із вжитку деяких термінів, утворення нових термінів у зв'язку із реформуванням видів збройних сил, нових видів озброєння та бойової техніки, розробленням нових видів та методів ведення бойових дій, наявність скорочень та індексних позначень, умовних позначок для більшості видів озброєння та військової техніки. Що стосується неформального військового дискурсу, який є близьким за ознаками до військового сленгу, то ми повністю погоджуємося із визначенням Балабіна В.В.» [23, с. 461]. Шкода, що Н. Акульшина не запропонувала власні дефініції для цих понять.

Відсутні термінологічні визначення і в багатьох інших проаналізованих нами наукових працях, що безпосередньо присвячені проблематиці військового дискурсу (Г. Бабічева [24], В. Старух [25], К. Татаренко [26], О. Зубач [27] та ін.).

Завершуючи аналіз джерел, запропонуємо дефініцію для терміна «військовий дискурс». Для позначення однієї з дескриптивних ознак дискурсу, скористаємося спеціальними поняттями «об'єктивація» і «об'єктивуватися (об'єктивуватися)»:

«ОБ'ЄКТИВАЦІЯ, і, ж. [І]філос.[І] 1. Опредметнення, перетворення на об'єкт кого-, чого-небудь. *Пошук підстав завжди означає рефлексивне виявлення першопричини й тим самим об'єктивацію цієї першопричини в самосвідомості* (з наук. літ.); *Об'єктивація – одне з основних понять філософії М. Бердяєва, вона означає трансформацію духу в буття, вічності – у тимчасове, суб'єкта – в об'єкт* (з наук.-попул. літ.). 2. Утілення чого-небудь у конкретних предметних формах, образах і т. ін., у чомусь об'єктивному. *Універсальним засобом об'єктивації поведінки, що використовується в усіх видах тренінгу, є зворотний зв'язок* (з навч. літ.)» [28].

«ОБ'ЄКТИВОВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ОБ'ЄКТИВУВАТИСЯ**, ується, *недок. і док.* Підлягати об'єктивації (у 2 знач.), *заснавати об'єктивації. Психічна енергія здатна перетворюватися у певні предмети та явища, тобто об'єктивуватися* (з наук. літ.); *Свідомість об'єктивується у формах матеріальної і духовної культури людства* (з наук.-попул. літ.); *Якщо у вчинку об'єктивується особистість, то через історію вчинків (біографію) ми можемо збагнути психологію і соціологію особистості* (з навч. літ.)» [29].

Очевидно, що в дискурсі учасники дискурсу (комуніканти) насамперед об'єктивують/об'єктивують (втілюють) смисли,

що сконцентровані навколо відповідних концептів. При цьому об'єктивація смислів комунікантами відбувається: 1) у когнітивно-лінгвальній формі; 2) у мовленні й текстах; 3) з урахуванням прагматичних, соціокультурних, психолінгвістичних, естетичних та інших позамовних чинників комунікації.

Якщо термін «дискурс» ми визначили як когнітивно-лінгвальну форму об'єктивації смислів в мовленні й текстах навколо певних концептів з урахуванням прагматичних, соціокультурних, психолінгвістичних, естетичних та інших позамовних чинників, тоді **військовий дискурс** – це різновид дискурсу, що об'єктивується у сфері діяльності збройних сил навколо концептів «війна», «військо», «озброєння».

Висновки. Оскільки одним із методологічних завдань ТВП як спеціальної теорії перекладознавства є унормування спеціальних одиниць її концептуального апарата, предметом статті стала проблема визначення термінів «дискурс» і «військовий дискурс». Сутність проблеми полягає в тім, що в сучасних перекладознавчих, мовознавчих і літературознавчих дослідженнях слово «дискурс» необхідно розглядати не просто як спеціальний термін або поняття, а як категорію філологічної науки – гранично загальне фундаментальне поняття, що виражає найбільш істотні відносини тих чи інших галузей дійсності, знання й діяльності. У науковому середовищі слово «дискурс» часто використовують як синонім для понять «текст» та/або «мовлення», що об'єктивно підтверджується лексикографічними джерелами сучасної української мови. Узагальнено визначальні атрибутивні ознаки для поняття «дискурс», які дозволяють диференціювати його від суміжного, але нетотожного поняття «текст». Завдання створення дефініцій для спеціальних термінів і понять офіційно визначено Міністерством оборони України в якості військово-термінологічної (нормативно-кодифікуючої) функції військового перекладача, пов'язаної з унормуванням, нормалізуванням, кодифікуванням і гармонізуванням військової термінології, підготовкою військових термінологічних стандартів, формуванням і підтриманням інформаційної бази даних стандартизованих військових термінів, укладанням глосаріїв і багатомовних військових словників різних типів. Така діяльність не можлива без знання й практичного застосування теоретичних засад (концепцій, норм, вимог і правил) термінотворення й стандартотворення. За підсумками дослідження, для цілей і завдань теорії військового перекладу, з урахуванням багаторічного (1993–2026 роки) досвіду підготовки військових перекладачів у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка, реальної практики перекладацького супроводу в Збройних Силах України та успішного виконання інших завдань лінгвістичного забезпечення військ сформульовано такі дефініції термінів: *дискурс* – когнітивно-лінгвальна форма об'єктивації смислів у мовленні й текстах навколо певних концептів з урахуванням прагматичних, соціокультурних, психолінгвістичних, естетичних та інших позамовних чинників; *військовий дискурс* – різновид дискурсу, що об'єктивується у сфері діяльності збройних сил навколо концептів «війна», «військо», «озброєння».

Література:

1. Балабін В.В. Об'єкт і предмет теорії військового перекладу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Випуск № 31. Том 3, 2017. С. 97–100. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v31/part_3/26.pdf (дата звернення: 16.07.2026).
2. Балабін В.В. Вимоги до військового перекладача. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Випуск № 32. Том 2, 2018. С. 140–143. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v32/part_2/39.pdf (дата звернення: 16.07.2026).
3. Балабін В.В. Жанрово-стильова специфіка військового перекладу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Випуск № 34. Том 2, 2018. С. 67–73. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v34/part_2/20.pdf (дата звернення: 16.07.2026).
4. Єрмоленко С.Я. Дискурс. *Українська мова: Енциклопедія* / Редкол.: Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова), Зяблюк М.П. та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 142–143.
5. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Монографія. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
7. Корольов І.Р. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія. *Studia Linguistica*. Випуск 6, 2012. С. 285–305. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2012_6\(2\)_48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2012_6(2)_48) (дата звернення: 16.07.2026).
8. Велика мовна модель Gemini [Електронний ресурс] / розроб. Google. URL: <https://gemini.google.com> (дата звернення: 16.07.2026).
9. Балабін В.В. Теоретичні засади військового перекладу в Україні: Монографія. Київ: Логос, 2018. 492 с.
10. Дискурс. *Словник української мови*. Томи 1–16 (А-РЯХТЛИВИЙ). Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015–2026. URL: <https://sum20ua.com/?page=763&searchWord=%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81&wordid=156904> (дата звернення: 16.07.2026).
11. Дискурс. *Тезаурус з лінгвістичної термінології*. Лінгвістичний портал «MOVA.info». URL: http://www.mova.info/mov_thes.aspx?11=68 (дата звернення: 16.07.2026).
12. Галич О.Б. Функціонально-типологічні аспекти текстоцентричної парадигми в лінгвістиці. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія. Випуск 29, 2014. С. 27–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2014_29_6 (дата звернення: 16.07.2026).
13. Військовий стандарт 01.003.001 (Видання 1). Адміністративна діяльність. Лінгвістичне забезпечення військ (сил). Основні положення. Розробники: В.В. Балабін (керівник розробки), М.Б. Білан, Л.М. Гончарук, В.М. Лісовський та ін. Київ: Міністерство оборони України, 2018. 26 с. URL: https://lndc.knu.ua/uploads/n_46_70224820.pdf (дата звернення: 16.07.2026).
14. Кияк Т.Р. Віденська термінологічна школа та її вплив на сучасне термінознавство. *Іноземна філологія*. 2005. Вип. 116. С. 68–73.
15. ISO 704:2022. Terminology work – Principles and methods. 4th ed. Geneva: International Organization for Standardization, 2022. 58 p.
16. Національний стандарт України. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять: ДСТУ 3966:2009. [На заміну ДСТУ 3966:2000;

- чинний від 2010-07-01]. Київ: Держспоживстандарт України, 2010. IV, 32 с.
17. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Монографія. Київ: КМ Аcaademia, 2000. 216 с.
 18. Рицар Б.П. Основні засади та правила українського термінотворення (на прикладі розроблення термінологічних стандартів). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми української термінології. 2008. № 620. С. 3–14.
 19. Рицар Б.П. Методологічні засади українського стандартотворення. *Стандартизація, сертифікація, якість*. 2011. № 2. С. 15–23.
 20. Михайло Гінзбург. Основні термінологічні праці. URL: https://tc-terminology.lpnu.ua/TK_Gallery/TK_gallery_Hinzburh.htm#S_3.7 (дата звернення: 16.07.2026).
 21. Вигівський В.Л. Структурно-семантичні, стилістичні та прагматичні особливості військових ономасій (на матеріалі англійської військової фразеології): автореф. дис. ...канд. філол. наук. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2009. 23 с.
 22. Гончарук Л.М. Жанрові аспекти перекладу офіційно-ділових документів франкомовного військового дискурсу: автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.16: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. 18 с.
 23. Акульшина Н.Т. Поняття «військового» та «воєнного» дискурсів – об'єктивна тотожність та/чи перманентна протилежність. *Studia Linguistica*. Випуск 5, 2011. С. 458–462.
 24. Бабічева Г. Аксиологія та прагматика сучасного англійського військового дискурсу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство). 2013. Вип. 18. С. 249–254.
 25. Старух В.О. Національні та міжнародні невербальні елементи в українському військовому дискурсі. *Лінгвістичні дослідження*. 36. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2015. Вип. 39. С. 104–108.
 26. Татаренко К.В. Лінгвістичні особливості висвітлення військового дискурсу (на прикладі АТО) у ЗМІ. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2015. Вип. 56. С. 299–301.
 27. Зубач О.А. Детермінація понять військовий дискурс та воєнний дискурс у мовознавчій парадигмі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія, 2025. № 73. С. 66–68.
 28. Об'єктивація. *Словник української мови*. Томи 1–16 (А-РЯХТЛИВІЙ). Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015–2026. URL: https://sum20ua.com/?wordid=62267&page=1990&searchWord=%D0%BE%D0%B1#lid_62267 (дата звернення: 16.07.2026).
 29. Об'єктивуватися. *Словник української мови*. Томи 1–16 (А-РЯХТЛИВІЙ). Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015–2026. URL: https://sum20ua.com/?wordid=225966&page=1990&searchWord=%D0%BE%D0%B1#lid_225966 (дата звернення: 16.07.2026).

age=1990&searchWord=%D0%BE%D0%B1#lid_225966 (дата звернення: 16.07.2026).

Balabin V., Lisovskyi V. Defining the terms “discourse” and “military discourse” in military translation/interpreting theory

Summary. The article continues the exploration of the scholarly issues of military translation/interpreting theory initiated in this journal in 2017–2018, when the object and subject matter of this theory were defined, the requirements for the military translator/interpreter were methodologically substantiated, and the genre and stylistic specificity of military translation/interpreting was described. The purpose of the paper is to theoretically define the terms «discourse» and «military discourse», which belong to the core units of the philological and linguistic level of the professional competence of a military translator/interpreter. These concepts require mandatory active reproductive acquisition by students – prospective military translators/interpreters. The study analyzes the concepts «discourse» and «military discourse» along with existing terminological definitions, comparing their attributive and differential features. Emphasis is placed on the need to master the theoretical foundations of term formation, as well as the logical-conceptual and linguostylistic parameters for constructing definitions of specialized terms and concepts. Such mastery is essential for the military translator/interpreter to successfully execute tasks related to the standardization, normalization, codification, and harmonization of military terminology. It is equally critical for preparing military terminological standards, developing and maintaining a database of standardized military terms, and compiling glossaries and multilingual military dictionaries of various types. Based on the research findings, the following term definitions are formulated: *discourse* – a cognitive-linguistic form of meaning objectification in speech and texts around specific concepts, accounting for pragmatic, sociocultural, psycholinguistic, aesthetic, and other extralinguistic factors; *military discourse* – a sub-type of discourse objectified within the sphere of the armed forces' activities around the concepts of «war», «the military», and «armament».

Key words: translation studies, military translation/interpreting, military translation/interpreting theory, term formation, discourse, military discourse.

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Головня А. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови технічного спрямування №2
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
<https://orcid.org/0000-0002-0478-264X>

Коваленко С. С.,

студентка магістратури
кафедри англійської філології і перекладу
гуманітарно-мистецького факультету
Національного університету «Київський авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0009-0007-1398-655X>

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ РОЗМОВНОГО МОВЛЕННЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ САЛЛІ РУНІ ТА ЇХНІХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лінгвопрагматичних і стилістичних особливостей відтворення розмовного мовлення у сучасній англійській художній прозі на матеріалі романів ірландської письменниці Саллі Руні та їхніх українських перекладів. Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до проблем художнього перекладу, передачі авторського ідіостилу та збереження прагматичного потенціалу діалогічного мовлення. Розмовне мовлення розглядається як важливий компонент індивідуального стилю письменниці, що реалізується на лексичному, синтаксичному та прагматичному рівнях і забезпечує природність комунікації між персонажами. Матеріалом дослідження стали англійські оригінали романів Саллі Руні та їхні українські переклади. Для досягнення поставленої мети використано методи контрастивного аналізу, дискурс-аналізу, описового, стилістичного та кількісного аналізу. У роботі систематизовано основні перекладацькі стратегії, зокрема пряме збереження форми, функціональну заміну, стилістичну компенсацію та нейтралізацію, а також визначено особливості й частотність їх застосування. Особливу увагу приділено перекладу дискурсивних маркерів, маркерів хеджінгу, еліптичних і парцельованих конструкцій, повторів, пауз та інших засобів імітації природного усного мовлення. Проаналізовано способи збереження прагматичного підтексту, емоційної експресивності та комунікативного ефекту в умовах специфічного авторського пунктуаційного оформлення діалогу. Результати дослідження засвідчили, що успішне відтворення розмовного мовлення потребує комплексного підходу, який поєднує збереження функціональної ролі мовних засобів із дотриманням норм української мови та забезпеченням еквівалентного читачького сприйняття. Отримані результати можуть бути використані у подальших дослідженнях художнього перекладу, а також у практиці підготовки майбутніх перекладачів і філологів.

Ключові слова: розмовне мовлення, художній переклад, перекладацька стратегія, дискурсивний маркер, еліipsis, прагматична еквівалентність, хеджінг.

Постановка проблеми. Однією з провідних тенденцій розвитку сучасної англійської художньої прози є активне використання розмовного мовлення як важливого засобу створення психологічної достовірності персонажів та моделювання природної міжособистісної комунікації. Художній текст дедалі більше орієнтується на відтворення живої мовленнєвої взаємодії, унаслідок чого традиційні літературні норми поступаються місцем елементам усного дискурсу: неповним реченням, дискурсивним маркерам, сленговим одиницям, мовним паузам, повторюваним конструкціям та імпліцитним змістом. Така тенденція характерна для творчості багатьох сучасних письменників, однак особливо яскраво вона реалізується у романах Саллі Руні, де розмовне мовлення стає визначальною ознакою авторського стилю.

Відтворення подібних мовних явищ у перекладі є одним із найскладніших завдань сучасного художнього перекладу. Перекладачеві необхідно не лише передати денотативний зміст висловлювання, а й забезпечити збереження його прагматичної функції, емоційної насиченості, соціокультурних конотацій та індивідуальної мовної характеристики персонажів. Особливого значення ця проблема набуває в умовах активного розвитку українського художнього перекладу та зростання інтересу до сучасної англійської літератури, що зумовлює необхідність удосконалення теоретичних засад і практичних підходів до перекладу розмовного мовлення [1, с. 54].

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів під час підготовки майбутніх перекладачів, викладання дисциплін із теорії та практики художнього перекладу, стилістики англійської мови й перекладознавства, а також у практичній діяльності перекладачів художньої літератури.

Проблематика розмовного мовлення традиційно перебуває в центрі уваги стилістики, прагмалінгвістики та перекладознавства. Теоретичне підґрунтя дослідження становлять

праці Дж. Остіна та Дж. Серля, присвячені теорії мовленнєвих актів, відповідно до якої будь-яке висловлювання виконує певну комунікативну дію [2; 3]. Важливий внесок у розуміння механізмів міжособистісної комунікації зробив Г. П. Грайс, сформулювавши принцип кооперації та систему комунікативних максим, порушення яких породжує імплікатури та приховані смисли [4, р. 22–40].

Лексико-стилістичні та синтаксичні особливості розмовного мовлення досліджували Л. П. Єфімов, О. А. Ясінецька, Д. Крістал, Дж. Ліч, М. Шорт, М. Галлідей, Р. Хасан та інші науковці, які розглядали розмовність як складний багаторівневий феномен, що поєднує мовні, комунікативні та соціокультурні характеристики [5; 6; 7; 8]. Значний внесок у розвиток сучасного перекладознавства зробили В. І. Карабан, І. В. Корунець, Ю. Найда, М. Бейкер та інші, які обґрунтували принципи функціональної еквівалентності, прагматичної адаптації та перекладацьких трансформацій [9; 10; 11; 12].

Останніми роками спостерігається зростання наукового інтересу до творчості Саллі Руні як однієї з найяскравіших представниць сучасної англomовної літератури. Дослідники аналізують особливості її художнього стилю, проблематику міжособистісної комунікації, функціонування мовчання, мінімалізму та психологічної достовірності діалогів. Проте більшість наукових праць присвячено літературознавчим аспектам її творчості, тоді як комплексний аналіз перекладацьких стратегій відтворення розмовного мовлення в українських перекладах романів письменниці залишається недостатньо розробленим. Недостатньо дослідженими є також питання взаємодії лексичних, синтаксичних і прагматичних трансформацій у процесі перекладу та їхнього впливу на збереження індивідуального авторського стилю.

Метою статті є комплексний аналіз стратегій перекладу розмовного мовлення у сучасній англomовній прозі на матеріалі романів Саллі Руні та їх українських перекладів, а також визначення основних закономірностей відтворення лексичних, синтаксичних і прагматичних особливостей розмовного дискурсу засобами української мови.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких **завдань**: охарактеризувати основні мовні ознаки розмовного мовлення у сучасній англomовній прозі; визначити особливості функціонування розмовних елементів у романах Саллі Руні; проаналізувати найбільш продуктивні перекладацькі стратегії, застосовані в українських перекладах; встановити взаємозв'язок між вибором перекладацьких трансформацій та збереженням прагматичного потенціалу художнього тексту.

Виклад основного матеріалу. Розмовне мовлення є одним із ключових компонентів мовної організації сучасної художньої прози, оскільки забезпечує природність комунікації, сприяє розкриттю психологічних характеристик персонажів та формує загальну стилістичну своєрідність художнього твору. На відміну від спонтанного усного мовлення, яке виникає без попередньої підготовки, художній діалог є результатом свідомої авторської організації мовного матеріалу. Його завдання полягає не у буквальному відтворенні реального спілкування, а у створенні переконливої ілюзії природної комунікації, що забезпечує високий рівень художньої достовірності тексту [8, с. 67]. Саме тому розмовне мовлення у художній літературі розглядається як особлива стилістична категорія, у якій поєд-

нуються ознаки живої усної комунікації та художньої умовності [13, с. 48].

Особливо виразно ця тенденція простежується у творчості Саллі Руні, романи якої характеризуються максимальною наближеністю мовлення персонажів до природного повсякденного спілкування. Діалоги письменниці побудовані на використанні коротких реплік, синтаксично неповних конструкцій, дискурсивних маркерів, пауз, повторів та імпліцитних смислів, що формують ефект безпосередності комунікації [14, с. 916–921]. Дослідники творчості письменниці наголошують, що мінімалістичний стиль Руні не є ознакою мовної простоти, а виступає художньою стратегією, спрямованою на максимально точне відтворення внутрішнього світу персонажів через особливості їхнього мовлення [15, с. 174].

Однією з найхарактерніших ознак розмовного мовлення у романах Саллі Руні є активне використання дискурсивних маркерів. У сучасній прагмалінгвістиці вони розглядаються як мовні одиниці, що не тільки передають предметне значення, скільки організовують процес комунікації, сигналізують про ставлення мовця до висловленого, забезпечують зв'язність мовлення та підтримують контакт між співрозмовниками [16, с. 84]. До найпоширеніших англійських дискурсивних маркерів належать *well, like, you know, I mean, sort of, kind of, anyway, right*, функціональне навантаження яких визначається конкретною мовленнєвою ситуацією.

Наприклад, у романі *Normal People* Коннелл говорить:

I do like you, like, a lot [17, р. 8].

У цьому фрагменті перше *like* реалізує своє пряме лексичне значення («подобатися»), тоді як друге виконує функцію дискурсивного маркера, передаючи вагання, емоційне напруження та невпевненість мовця. Саме ця подвійна функція створює значні труднощі для перекладача, оскільки буквальне відтворення обох одиниць українською мовою призводить до втрати природності мовлення.

В українському перекладі цей фрагмент передано шляхом функціональної заміни дискурсивного маркера, що дозволяє зберегти комунікативний ефект репліки без механічного копіювання структури оригіналу. Подібне рішення відповідає принципу функціональної еквівалентності, відповідно до якого переклад повинен відтворювати насамперед прагматичний ефект висловлювання, а не його формальну будову [10, с. 231; 18, с. 97].

Однією з найбільш характерних рис розмовного мовлення у прозі Саллі Руні є використання дискурсивних маркерів, які забезпечують природність комунікації та відображають психологічний стан персонажів. У сучасній лінгвістиці дискурсивні маркери визначаються як мовні одиниці, що не несуть самостійного предметно-логічного значення, але виконують важливі прагматичні функції: структурують висловлювання, сигналізують про ставлення мовця до повідомлення та регулюють взаємодію між співрозмовниками [16, с. 84]. До найуживаніших маркерів англійського розмовного мовлення належать *well, like, you know, I mean, sort of, kind of, anyway, right*, які активно функціонують у мовленні персонажів романів Руні.

Особливість перекладу дискурсивних маркерів полягає в тому, що між англійською та українською мовами відсутня повна функціональна відповідність таких одиниць. Наприклад, англійський маркер *you know* може передавати прохання про підтримку контакту, сигналізувати про спільність досвіду

співрозмовників або використовуватися як засіб пом'якшення категоричності висловлювання [19, с. 63]. В українській мові його буквальний відповідник «ти знаєш» далеко не завжди звучить природно, тому перекладач змушений вдаватися до функціональної заміни або навіть опущення маркера. Як зазначає В. І. Карабан, під час перекладу розмовного мовлення пріоритетним є збереження комунікативного ефекту, а не формальної структури висловлювання [9, с. 214].

У романі *Conversations with Friends* персонажі часто використовують маркери невпевненості та вагання, що відображають складність міжособистісних стосунків і психологічну невизначеність героїв [20]. У таких випадках український переклад демонструє тенденцію до функціональної адаптації, коли прагматичний ефект передається іншими мовними засобами. Подібна стратегія відповідає концепції динамічної еквівалентності Ю. Найди, відповідно до якої переклад повинен викликати в адресата реакцію, максимально наближену до реакції читача оригіналу [12, с. 159].

Не менш важливу роль у формуванні розмовного стилю відіграє сленгова лексика. На відміну від дискурсивних маркерів, сленг має яскраво виражене соціальне та культурне забарвлення, тому його переклад нерідко супроводжується труднощами, пов'язаними з відсутністю прямих відповідників у мові перекладу. Дослідники перекладу художнього сленгу наголошують, що буквальне відтворення таких одиниць часто призводить до втрати їхнього стилістичного ефекту або навіть до викривлення авторського задуму [21, с. 5].

У романах Саллі Руні сленг використовується досить помірковано, що відповідає загальному мінімалістичному характеру її стилю. Авторка уникає надмірної стилістичної експресії, натомість використовує окремі лексичні маркери, які чітко сигналізують про належність персонажів до молодіжного середовища [22, с. 18]. Наприклад, вирази на кшталт *it's so fucked up, I literally can't, that's weird* або *it's kind of awful* не лише передають емоційну реакцію персонажів, а й виступають засобом їхньої соціальної характеристики [17; 20].

У процесі перекладу таких одиниць перекладачі найчастіше застосовують стратегію стилістичної компенсації. Її сутність полягає у відтворенні загального стилістичного ефекту навіть за відсутності прямого лексичного відповідника [10, с. 252]. Наприклад, англійський молодіжний сленг може передаватися за допомогою нейтральнішої лексики, якщо використання українського жаргонізму створює небажані культурні асоціації або порушує природність мовлення персонажа. Такий підхід дозволяє зберегти баланс між еквівалентністю та читабельністю перекладного тексту.

Важливою складовою розмовного мовлення є також ідіоматичні вирази. Вони відображають національно-культурну специфіку мовної картини світу та часто становлять серйозну проблему для перекладача. Згідно з дослідженнями М. Бейкер, переклад ідіом потребує не буквального відтворення форми, а пошуку функціонального або семантичного еквівалента, здатного передати зміст і прагматичний ефект висловлювання [11, с. 72]. У випадку романів Саллі Руні перекладачі переважно використовують українські розмовні відповідники або описовий переклад, що забезпечує природність сприйняття тексту українським читачем.

Окрім лексичних особливостей, важливу роль у формуванні ефекту розмовності відіграє синтаксична організація тек-

сту. Однією з найхарактерніших рис діалогів Руні є еліпсис. Як зазначають М. Галлідей та Р. Хасан, еліпсис виступає одним із базових механізмів текстової когезії та забезпечує економність мовлення [7, с. 142]. У художньому діалозі еліптичні конструкції створюють враження спонтанності й наближають текст до реальної усної комунікації.

У романі *Normal People* короткі відповіді на зразок *Fine, Maybe, Probably not, I guess* зустрічаються надзвичайно часто [17]. Формально вони є неповними реченнями, однак у контексті комунікативної ситуації повністю зрозумілі співрозмовнику. Водночас саме ця синтаксична неповнота нерідко виконує важливу психологічну функцію: демонструє небажання персонажа продовжувати розмову, приховати власні почуття або уникнути відвертості. В українському перекладі збереження таких конструкцій є принципово важливим, оскільки їх розгортання до повних речень призводило б до втрати авторського задуму [13, с. 233].

Ще однією характерною рисою стилю Руні є парцеляція. Вона дозволяє відтворити фрагментарність мислення персонажа, передати емоційне напруження або внутрішню невпевненість. На думку дослідників експресивного синтаксису, парцеляція є одним із найефективніших засобів імітації усного мовлення у художньому тексті [23, с. 114]. Українська мова також володіє значним потенціалом для використання цього прийому, тому в більшості випадків парцельовані конструкції успішно зберігаються у перекладі.

Особливого значення у прозі Руні набуває прагматичний рівень комунікації. Відповідно до теорії мовленнєвих актів Дж. Остіна та Дж. Серля, значення висловлювання визначається не лише його лексичним змістом, а й наміром мовця [2; 3]. Герої романів Руні рідко висловлюють свої почуття прямо. Натомість вони використовують натяки, замовчування, непрямі мовленнєві акти та імплікатури, що створює багатозначність художнього тексту.

Значна частина емоційного напруження в романах письменниці виникає саме через порушення принципу кооперації, описаного Г. П. Грайсом [4, р. 22–40]. Персонажі часто уникають прямої відповіді на запитання, змінюють тему розмови або свідомо повідомляють менше інформації, ніж очікує співрозмовник. Унаслідок цього читач змушений самостійно інтерпретувати приховані смисли та реконструювати справжні наміри персонажів [24, с. 46].

Для перекладача такі ситуації становлять особливу складність, оскільки будь-яке прагнення до надмірної конкретизації може зруйнувати імпліцитність оригіналу. Саме тому у більшості випадків українські перекладачі прагнуть максимально зберегти недомовленість, характерну для авторського стилю Руні. Такий підхід дозволяє відтворити не лише зміст повідомлення, а й психологічну атмосферу твору, що є одним із головних критеріїв якісного художнього перекладу [21, с. 197].

Отримані результати свідчать, що переклад розмовного мовлення в романах Саллі Руні базується на комплексному використанні перекладацьких стратегій. Найбільш продуктивними серед них є функціональна заміна, стилістична компенсація, модуляція, конкретизація, генералізація та синтаксична перебудова. Вибір конкретної стратегії визначається не лише мовними особливостями вихідного тексту, а й необхідністю збереження прагматичної функції висловлювання, стилістичного регістру та психологічної характеристики персонажів.

Саме комплексний характер перекладацьких рішень забезпечує адекватне відтворення художньої своєрідності романів Саллі Руні в українському перекладі.

Проведене дослідження дало змогу комплексно проаналізувати особливості перекладу розмовного мовлення у сучасній англійській художній прозі на матеріалі романів Саллі Руні та їх українських перекладів. Аналіз засвідчив, що розмовне мовлення є одним із ключових компонентів індивідуального стилю письменниці, оскільки забезпечує психологічну достовірність персонажів, відображає особливості їхньої комунікативної поведінки та формує загальну художню концепцію твору. На відміну від традиційної літературної оповіді, діалоги у прозі Саллі Руні максимально наближені до природного усного мовлення, що реалізується через використання дискурсивних маркерів, еліптичних конструкцій, синтаксичної неповноти, повторів, парцеляції, непрямих мовленнєвих актів та імпліцитних смислів [14; 15; 22].

У ході дослідження встановлено, що переклад розмовного мовлення потребує комплексного врахування не лише мовної структури тексту, а й його прагматичних, стилістичних та культурних особливостей. Досягнення адекватності художнього перекладу ґрунтується передусім на збереженні комунікативної функції висловлювання, психологічної характеристики персонажів та індивідуального авторського стилю. Саме тому буквальне відтворення мовних одиниць далеко не завжди забезпечує еквівалентність перекладу, тоді як функціональний підхід дозволяє максимально точно передати авторський задум [9; 10; 18].

Результати аналізу українських перекладів романів *Conversations with Friends*, *Normal People* та *Beautiful World, Where Are You* свідчать про те, що найпродуктивнішими перекладацькими стратегіями є функціональна заміна, компенсація, модуляція, конкретизація, генералізація, синтаксична перебудова та прагматична адаптація. Використання зазначених трансформацій забезпечує збереження природності діалогів, емоційної виразності мовлення та його комунікативної ефективності. Водночас вибір конкретної перекладацької стратегії визначається особливостями мовної ситуації, жанровою специфікою твору та прагненням максимально наблизити читачке сприйняття перекладу до сприйняття оригінального тексту [10; 14].

Окрему увагу в дослідженні приділено прагматичним характеристикам художнього діалогу. Встановлено, що саме імпліцитність, непрямі мовленнєві акти та мовчання часто виступають основними носіями смислу в романах Саллі Руні. Відповідно, перекладач повинен орієнтуватися не лише на лексичний рівень тексту, а й на його дискурсивну організацію, систему міжособистісних відносин персонажів і комунікативні наміри автора. Такий підхід відповідає сучасним функціональним концепціям перекладознавства та забезпечує досягнення прагматичної еквівалентності художнього перекладу [12; 25].

Результати дослідження. Отримані результати підтверджують, що сучасний художній переклад розмовного мовлення є складним міждисциплінарним процесом, який поєднує досягнення лінгвістики, прагматики, стилістики, психолінгвістики та перекладознавства. Саме комплексний аналіз мовних явищ дозволяє забезпечити адекватне відтворення індивідуального стилю автора та зберегти художню цінність літературного твору в іншомовному культурному середовищі.

Перспективи подальших наукових досліджень убачаємо у поглибленому вивченні прагматичних аспектів перекладу сучасної англійської художньої прози, зіставному аналізі різних українських перекладів творів Саллі Руні, а також у дослідженні особливостей відтворення гендерно маркованого мовлення, молодіжного соціолекту, мовної економії та невербальних компонентів комунікації у художньому перекладі. Актуальним напрямом подальших досліджень також є використання корпусних методів аналізу художніх текстів і цифрових технологій для вивчення перекладацьких стратегій у сучасній англійській літературі.

Література:

1. Засєкін С. В. Психолінгвістичні аспекти перекладу. Луцьк: Волинський національний університет, 2010. 175 с.
2. Austin J. L. *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University Press, 1962. 168 p.
3. Searle J. R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969. 203 p.
4. Grice H. P. *Logic and Conversation*. Cambridge: Harvard University Press, 1989. P. 22–40.
5. Єфімов Л. П., Ясінецька О. А. Стилістика англійської мови і дискурсивний аналіз. Вінниця: Нова Книга, 2004. 240 с.
6. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 499 p.
7. Halliday M. A. K., Hasan R. *Cohesion in English*. London: Longman, 1976. 374 p.
8. Leech G., Short M. *Style in Fiction*. London: Pearson Education, 2007. 402 p.
9. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова Книга, 2004. 576 с.
10. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
11. Baker M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge, 1992. 304 p.
12. Nida E. A. *Toward a Science of Translating*. Leiden: Brill, 1964. 331 p.
13. Литвиненко В. Ю. Діалог художнього твору як аналог усного розмовного мовлення. *Вісник Маріупольського університету. Серія: Філологія*. 2024. № 17 (30). С. 94–100.
14. Коваленко С. С., Головня А. В. Стратегії перекладу розмовного мовлення у сучасній англійській прозі (на матеріалі романів Саллі Руні та їх українських перекладів). *Scientific development in a changing world: the 5th International scientific and practical conference*. Lviv, 2026. P. 916–921.
15. Legrand C. «Blankly Performing a Memorised Task»: Sally Rooney's *Conversations with Friends* and *Normal People* in Dialogue with James Joyce's *Dubliners*. Université Rennes 2, 2020. 98 p.
16. Levinson S. C. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 420 p.
17. Rooney S. *Normal People*. London: Faber & Faber, 2018. 288 p.
18. Кальниченко О. А., Полякова Ю. Ю. Теорія перекладу. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 296 с.
19. Brown P., Levinson S. C. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 345 p.
20. Rooney S. *Conversations with Friends*. London: Faber & Faber, 2017. 320 p.
21. Пушик Н. В. Особливості перекладу художніх творів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. № 54. С. 195–198.
22. Barros del Río M. A. Sally Rooney's *Normal People*: The Millennial Novel of Formation in Recessary Ireland. *Irish Studies Review*. 2022. Vol. 30, No. 2. P. 176–192.

23. Чернушенко Н. М. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису української художньої літератури. *Лінгвістичні дослідження*. 2019. Вип. 51. С. 112–119.
24. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 342 с.
25. Munday J. *Introducing Translation Studies*. London: Routledge, 2001. 240 p.

Golovnia A., Kovalenko S. Strategies for translating colloquial speech in contemporary English-language prose: a case study of Sally Rooney's novels and their Ukrainian translations

Summary. The article examines the linguopragmatic and stylistic features of rendering conversational speech in contemporary English-language fiction based on the novels of the Irish writer Sally Rooney and their Ukrainian translations. The relevance of the study lies in the growing scholarly interest in literary translation, the reproduction of an author's individual style, and the preservation of the pragmatic potential of fictional dialogue. Conversational speech is regarded as a key component of Rooney's idiosyncrasy, functioning at the lexical, syntactic, and pragmatic levels and contributing to the authenticity of character interaction. The research corpus consists of the English originals of Rooney's novels and their Ukrainian translations. The methodological framework combines contrastive analysis, discourse analysis, descriptive, stylistic, and quantitative methods. The study identifies and systematizes the principal translation strategies employed in rendering conversational speech, including direct preservation, functional substitution, stylistic compensation,

and neutralization, while also determining their frequency and communicative effectiveness. Particular attention is paid to the translation of discourse markers, hedging devices, elliptical and parcellated constructions, repetitions, pauses, and other linguistic features that imitate spontaneous spoken communication. The analysis also focuses on preserving pragmatic implications, emotional expressiveness, and communicative impact under the conditions of Rooney's distinctive punctuation and dialogue design. The findings demonstrate that the successful translation of conversational speech requires a balanced approach that preserves the functional value of linguistic units while adapting them to the norms of the Ukrainian language and ensuring an equivalent reader response. The results of the research may contribute to further studies in literary translation, discourse analysis, and translation pragmatics. They may also be applied in the professional training of future translators and philologists, as well as in the development of translation strategies for contemporary fiction.

Key words: colloquial speech, literary translation, translation strategy, discourse marker, ellipsis, pragmatic equivalence, hedging.

Дата першого надходження статті до видання: 13.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Ісаєнко С. А.,*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Національного транспортного університету
<https://orcid.org/0000-0003-1705-8527>***Гурінчук С. В.,***кандидат історичних наук,
в.о. завідувача кафедри іноземної філології та перекладу
Національного транспортного університету
<https://orcid.org/0000-0002-3538-2171>*

ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. У роботі показано, що термінологія виконує специфічну функцію збереження науково-технічного потенціалу у галузі та фіксації змін, які відбуваються у технологічній сфері та у професійному дискурсі. Оскільки основна функція перекладу визначається як відтворення спеціалізованих понять у міжмовній комунікації, перед перекладачем як реалізатором цієї функції постають завдання забезпечення термінологічної точності та максимальної еквівалентності у передачі змісту. Авторами у статті на основі практичного досвіду та узагальнення випадків термінологічних невідповідностей у відтворенні змісту фахових текстів транспортної галузі при перекладі та фаховому редагуванні у мовній парі «українська-англійська» аргументовано доведено необхідність формування технологічної компетенції (суб-компетенції) у майбутніх філологів-перекладачів. Вища освіта України досліджує ефективні шляхи вирішення проблеми інтеграції змісту навчання у педагогічний теорії і практиці, впроваджує інтегративні підходи та моделі організації навчального процесу у практику професійної підготовки перекладачів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного осмислення шляхів підвищення якості професійної підготовки студентів філологічного профілю в умовах постійного розвитку транспортних систем та технологій, швидкої трансформації термінології, пов'язаної із цифровізацією, автоматизацією та інтеграцією до європейського транспортного простору, та надшвидким розвитком перекладацьких ресурсів. Поєднання функціонально-комунікативного та прагматико-термінологічного підходів, згідно з якими переклад розглядається не лише як передача змісту, а як відтворення професійно-релевантної інформації з урахуванням норм галузевого дискурсу, вважається авторами оптимальним щодо формування технологічної компетенції у майбутніх філологів-перекладачів та підвищення якості їхньої професійної підготовки. Отримані результати можуть бути використані у подальших лінгвістичних та педагогічних дослідженнях.

Ключові слова: терміносистема, транспортна галузева суб-мова, перекладацька еквівалентність, однозначність терміну, міжгалузева полісемія терміну, перекладацькі компетенції, технологічна компетенція.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси у світі викликали активізацію міжмовних контактів, нерідко приводячи до того, що галузеві термінологічні системи активно насичуються запозиченнями, які кодують нові технологічні та організаційні явища. І хоча запозичення найчастіше характеризуються високим ступенем спеціалізації, точності та однозначності, усе ж таки надзвичайно висока динаміка оновлення лексичного складу термінологічних систем та поява «нових» конструктів має наслідком певні «зміни» у структурі галузевих термінологічних систем або навіть і переосмислення їхніх структурних елементів. Оскільки основна функція перекладу визначається як відтворення спеціалізованих понять у міжмовній комунікації, перед перекладачем як реалізатором цієї функції постають завдання забезпечення термінологічної точності та максимальної еквівалентності у передачі змісту. У зв'язку з цим міжмовний переклад галузевих термінів потребує особливого уваги для досягнення функціональної та семантичної еквівалентності.

Як відомо, ефективне опанування галузевої терміносистеми сфери своєї професійної діяльності є фундаментальною невід'ємною складовою професійної компетентності майбутнього фахівця. Для майбутнього перекладача це завдання є не менш актуальним (але значно складнішим), оскільки основна проблема полягає не лише у необхідності пошуку терміну, але й у виборі адекватного відповідника у цільовій мові, бо вибір неточного терміну або сліпе калькування гарантовано призводить до спотворення змісту інформації, поданої до перекладу. За такого контексту неточність перекладача загрожує некоректною роботою устаткування, втратою критичних даних, порушенням комунікації між замовником і виконавцем або й руйнуванням логістичних ланцюгів постачання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що переклад професійно-орієнтованих та фахових текстів завжди був і залишається у фокусі перекладознавчого дискурсу, для якого очевидною і важливою є адекватна передача термінологічних одиниць [1]. Активно досліджуються питання адекватності перекладу, специфіки відтворення термінологічних систем у різних мовах, а також особливості перекладацьких

трансформацій у фахових текстах [2]. Стійкий і зростаючий інтерес як у практиків так і у науковців до проблем перекладу спеціалізованих текстів в Україні, зокрема військового або транспортно-логістичного характеру, пов'язано як із розвитком перекладознавства та методики викладання перекладознавчих дисциплін, так і об'єктивно детермінується сучасними геополітичними викликами, що постали перед країною [3; 4].

Фундаментального значення у перекладознавстві вже набули 5 груп суб-компетенцій, виокремлених RACTE Group, а саме: білінгвальна суб-компетенція (уміння використовувати рідну й іноземну мови); екстралінгвістична суб-компетенція (загальні знання, галузеві знання, тощо); перекладознавча суб-компетенція (знання з теорії та практики перекладу); інструментальна суб-компетенція (уміння використовувати різноманітні додаткові ресурси); стратегічна суб-компетенція (уміння контролювати процес перекладу) [5]. Саме такий вигляд має класичне розуміння структури перекладацької компетенції, який найчастіше використовується для аналізу основних компонентів підготовки кваліфікованого перекладача та для визначення ефективних, оптимальних шляхів формування лінгво-культурологічної й професійної компетентностей майбутнього перекладача [6].

Проблемам перекладацької еквівалентності та типам міжмовної мовленнєвої кореляції приділяють увагу усе більше дослідників на рівні історичного, лінгвістичного і системного аналізу складності зіставлення у процесі перекладу мовних систем у парі «українська-англійська» [7; 8].

Серед чисельних наукових праць із методики викладання перекладу нас цікавили праці, які описують та аналізують стратегії та методи підготовки майбутніх філологів-перекладачів [9]. Однак, нашу найбільшу увагу привернула робота Бочкар М. В., у якій авторка викладає свої думки та аргументовано доводить необхідність «включення» технологічної компетенції (на наше переконання, така суб-компетенція може називатися і «термінологічною») до структури перекладацької компетенції та усебічної розробки питань її ефективного формування у майбутніх філологів-перекладачів [10].

Мета статті. Метою статті є на основі власних педагогічних спостережень та узагальнень випадків термінологічних невідповідностей у відтворенні змісту фахових текстів транспортної галузі при перекладі та фаховому редагуванні у мовній парі «українська-англійська» аргументувати необхідність формування технологічної компетенції (суб-компетенції) у майбутніх філологів-перекладачів.

Виклад основного матеріалу. Фахова мова (або мова певної сфери професійної діяльності) виникла та попри усі особливості свого формування і розвитку залишається і наразі специфічною формою збереження науково-технічного потенціалу у галузі та фіксації змін, які відбуваються у технологічній сфері та у професійному дискурсі. На певному історичному етапі транспортна термінологія розділилася на технічну, експлуатаційну, експлуатаційно-комерційну суб-мови [8]. Однак, сучасний етап розвитку транспортних технологій та систем (глобалізаційні процеси у логістиці, поява комбінованих/змішаних транспортних ланцюгів постачань та швидкий розвиток інтермодальних перевезень) об'єктивно детермінує активне взаємопроникнення й перетинання різних галузей науки, у наслідок чого за порівняно невеликий період часу галузева термінологічна система всотує у себе значну кількість «нових» термінів,

які мають зафіксувати появу та відтворити нові ідеї, поняття й методи, що маркують певний еволюційний етап у галузі. Цей процес вказує на можливість злиття декількох термінологічних систем в одну або ж про перетворення особливих специфічних термінів у міжгалузеві [11].

Наша викладацька діяльність та робота в редакційних колегіях двох фахових наукових видань Національного транспортного університету («Історія науки і техніки» ISSN e-2415-7430, «Транспортні системи та технології» e-ISSN 2617-9059) постачає нескінченний матеріал для спостережень і фіксації перекладацьких невідповідностей через брак термінологічної еквівалентності чи недостатню гармонізацію терміносистем. Термінологічні системи автомобільної, залізничної, авіаційної галузей та галузі водного/морського транспорту мають певні спільні риси (через подібність економіко-організаційних функцій видів транспорту у суспільстві), але разом із тим демонструють і значні відмінності, які відображають їхні об'єктивні фізико-технічні характеристики та специфічність шляхів розвитку термінологічних систем кожної складової транспортної галузі.

Наведемо декілька прикладів. В англійській мові поняття «перевезення» може бути передано декількома термінами: «*transportation*» – «перевезення», «*transit*» – «перевезення; транзит», «*conveyance*» – «перевезення», «*combined transport*» – «змішані перевезення», «*carriage*» – «перевезення». Причому в авіаційній та морській / водній галузевих суб-мовах термін «*carriage*» у значенні «перевезення» вживається досить часто: «*carriage by air*» – «авіаперевезення», «*carriage by sea*» – «морське перевезення», «*carriage by inland ways*» – «річкові (внутрішні) перевезення». Термін «*carriage*» у суб-мові залізничної галузі широко вживається як «пасажирський вагон», а от для позначення поняття «переміщення вантажів від пункту відправлення до пункту призначення залізничними шляхами» використовуються «*transportation*», «*transit*», «*conveyance*», а останнім часом усе ширшого вжитку набуває термін «*service*» (особливо у термінологічній системі, яка описує логістичну та експедиторську діяльність підприємств залізничного транспорту). Щодо суб-мови автомобільної галузі то тут теж фіксується відмінність у значенні терміну «*carriage*» – «*carriageway*» «*проїзна частина дороги*», «*carriageway width*» – «ширина *проїзної* частини» (цікаво, що для позначення «ширини залізничної колії» вживається спеціальний термін «*railway gauge*», а не «*railway width*»).

Для опису діяльності транспортної галузі, основною функцією якої є забезпечення переміщення вантажів за найбільш оптимальними маршрутами, важливим елементом галузевої суб-мови є термін, який позначає «наповнення / спорожнення транспортного засобу». В українській мові найчастіше вживається «*навантаження / завантаження*» та «*розвантаження / вивантаження*» товарів / вантажів / транспортного засобу. Однак, англійська термінологічна система транспортної суб-мови не демонструє подібної однозначності. Переважна частота використання дійсно припадає на терміни «*loading*» та «*unloading*», однак, у значенні «*розвантаження / вивантаження*» транспортного засобу чи товарів може вживатися «*discharging*» або «*emptying*» (а *tank car*, наприклад). В автомобільній галузевій суб-мові бачимо приклади використання вузько спеціалізованих термінів «*roll-on-roll-off*» («горизонтальний метод навантаження та вивантаження») та «*lift-on-lift-off*»

(«вертикальний метод навантаження і вивантаження»). У той же час «loading» має й інші значення, як то «завантаженість дороги рухом» – «traffic loading level»; «вантажонапруженість дороги» – «road traffic loading» (автомобільний транспорт), «несуча/пропускна здатність мостової конструкції» – «loading/carrying capacity of a bridge structure» (мостобудування).

У англійській транспортній галузевій суб-мові не існує однозначного відповідника і для українського «вантаж». Це може бути «load», «cargo», «goods», «freight» та деякі інші. Наприклад, «shipment» – «вантаж; відвантаження; партія (товару)»; «loose goods» – «неупакований вантаж»; «bulk goods» – «наси́пний / навалювальний вантаж»; «perishable goods» – «швидкопсувний вантаж»; «mixed cargo» – «змішаний вантаж»; «out of profile cargo» – «негабаритний вантаж»; «urgent consignment» – «терміновий вантаж; термінова партія вантажу; термінова поставка». Причому, якщо для авіаційної та морської транспортних галузей найчастіше використовується термін «cargo», для автомобільної галузі це буде «load», «goods» або «cargo», то для залізничної галузі основним терміном для позначення поняття «вантаж» та «вантажний» виступає «freight». Термін «freight» у морській / водній транспортній галузевій суб-мові хоч і можна зустріти у значенні «вантаж» та «вантажний» («freighter» – «вантажне судно»), але найбільш часто уживаним є цей термін у вузько спеціалізованому значенні «фрахт» («affreightment» – «фрахтування», «freight company» – «компанія-фрахтувальник»).

Міжгалузеву полісемію демонструє й інший англійський термін «car»: в українській автомобільній галузевій суб-мові він перекладається як «автомобіль, автівка», а для залізничної галузевої суб-мови – «вагон». Наприклад, «пасажирський вагон» – «passenger car» (досить високу частотність вживання демонструють також «carriage» та «coach», які позначають тільки пасажирський рухомий склад); «вантажний вагон» – «freight car» (існує також термін «wagon», який позначає транспортні засоби виключно для здійснення вантажних перевезень); «підвісний вагон» – «cable car» або «suspended car»; «навісний вагон» – «supported car»; «рефрижераторний вагон» – «refrigerator car»; «спальний вагон» – «sleeping car»; «вагон ресторан» – «dining car». Деякі терміни для позначення спеціальних типів вантажних вагонів використовують «car» і «wagon», утворюючи синонімічні термінологічні вирази: «hopper car / hopper wagon» – «вагон-хопер»; «tank car / tank wagon» – «вагон-цистерна». Абсолютно різні способи передачі поняття «напів» демонструють автомобільна та залізнична транспортні галузеві суб-мови: «напіввагон» – «gondola car», а «напівпричіп» – «semitrailer».

Логістична та експлуатаційна складові організації діяльності і ефективного функціонування усіх підвидів транспортної галузі є надзвичайно гармонізованими щодо фундаментальних принципів та методів їхньої роботи, корпоративних стратегій та практик роботи із клієнтами, тож можна було б очікувати подібної гармонійної однозначності і у термінологічній підсистемі, яка позначає у двох мовах (англійській та українській) поняття зазначеної сфери діяльності та господарювання. Однак, це не відповідає дійсності. Наприклад, для позначення агентів логістично-експедиторської діяльності ми зустрічаємо у документах «експедитор» як «consolidator», «forwarder», «forwarding agent». Для автомобільної галузевої суб-мови «перевізник» перекладається як «haulier», а для залізничної як

«carrier». Термін «forwarder» теж має значення «перевізник», однак, перекладається так досить рідко. Термін «shipper» загально відомий своїм значенням «вантажовідправник», але може перекладатися і як «експортер».

Таку ж неузгодженість можна спостерігати і у способах передачі поняття «підприємство» («enterprise», «company», «firm», «organization» або навіть «operators»): «приватне підприємство» – «private enterprise/ company/ firm», «державне підприємство» – «state enterprise/ company», «спільне підприємство» – «joint venture», «підприємство автомобільної галузі» – «automotive industry enterprise», «підприємство залізничної галузі» – «railway undertaking».

Безперечно, дані приклади не охоплюють усього різноманіття існуючих та активно-вживаних термінів у термінологічних системах транспортних галузевих суб-мовах. Наведені труднощі використання термінів певним чином висвітлюють особливості фахових суб-мов та засвідчують необхідність високої «специфічної» компетенції лінгвістів і перекладачів у цій сфері прояву людського інтелекту. Українські дослідники уже не тільки піднімають це питання, але й аргументовано стверджують, що оскільки термінологічна система транспортної галузі характеризується сукупністю мовних засобів, які використовуються у замкнутій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій галузі [12], то перекладач-філолог повинен мати базові знання транспортної лексики, а не лише теоретичну філологічну підготовку та навички перекладу. Для забезпечення завдань якісної професійної підготовки майбутніх філологів-перекладачів це набуває особливої актуальності, оскільки ефективне опанування англійської галузевої термінології є важливою складовою якісної професійної підготовки майбутніх фахівців.

Ми повністю поділяємо таку позицію науковців, але вважаємо, що мати базові знання англійської галузевої термінології недостатньо, потрібна цілісна методична система та цілеспрямована діяльність педагогічного колективу для формування у студентів технологічної компетенції як невід'ємної складової перекладацької компетенції майбутніх філологів-перекладачів.

На наше переконання, формування та розвиток перекладацької компетенції у студентів має бути практико-орієнтованим (це забезпечується використанням автентичних іншомовних текстів фахового характеру), передбачати обов'язковість поєднання колективних та індивідуальних форм навчання, забезпечувати інтегрування знань з декількох освітніх компонентів, технік та прийомів з окремих дисциплін мовної та мовленнєвої підготовки для отримання студентом цілісної картини ефективного перекладацького процесу.

Висновки. Опанування складних термінологічних систем галузевих суб-мов має надзвичайну значущість: воно важливе як спосіб пізнання закономірностей професійного спілкування, що має пряме відношення до виробничої діяльності людей, і дає можливість глибше пізнати / дослідити закономірності розвитку загальнонаціональної мови, оскільки термінологічна система суб-мови будь-якої галузі є частиною останньої й розвивається за спільними мовними законами у спільних історичних умовах.

Вищий освіті України необхідно враховувати світовий досвід з вирішення проблеми інтеграції змісту навчання у педагогічній теорії і практиці, переглянути систему та зміст підготовки майбутніх перекладачів при складанні навчаль-

них програм, активно впроваджувати інтегративні підходи та моделі організації навчального процесу у практику професійної підготовки перекладачів у закладах вищої освіти, впроваджувати новітні методики для формування перекладацьких суб-компетенцій з метою підвищення якості професійної підготовки перекладачів.

Поєднання функціонально-комунікативного та прагматико-термінологічного підходів, згідно з якими переклад розглядається не лише як передача змісту, а як відтворення професійно-релевантної інформації з урахуванням норм галузевого дискурсу нам вважається найоптимальнішим щодо формування технологічної компетенції у майбутніх філологів-перекладачів та підвищення якості їхньої професійної підготовки.

Література:

1. Шишко А. В. Сучасні питання та загальні особливості науково-технічного перекладу в сучасних умовах глобалізації. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2024. Т. 3. Вип. 2. С. 126–133. URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20240302.14>
2. Дячук Н., Білюк І. Теоретичні аспекти перекладу науково-технічних текстів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Філологія»*. 2023. № 17(85). С. 49–53. URL: [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2023-17\(85\)-49-53](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2023-17(85)-49-53)
3. Комарова О. С. Переклад військової термінології у словацько-українському зіставленні: структурно-семантичний аспект. *Вісник науки та освіти*. 2026. № 4(46), С. 1128–1137. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-4\(46\)-1128-1137](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-4(46)-1128-1137)
4. Бовт А. Особливості перекладу науково-технічних текстів (на прикладі наукових статей у галузі залізничного транспорту). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 28(1). С. 23–28. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_28\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_28(1)_6)
5. PACTE (2003). “Building a Translation Competence Model”. In: Alves, F. (ed.). *Triangulating Translation: Perspectives in Process Oriented Research*, Amsterdam. URL: <https://doi.org/10.1075/btl.45.06pac>
6. Ольховська А. С. Ключові підходи до формування фахової компетентності майбутніх перекладачів. *Scientific Collection “InterConf”*. 2023. № 140, С. 265–266. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2187>
7. Стрелко О. Г., Гурінчук С. В. Історико-системний аналіз термінології інфраструктури залізничного транспорту України. *Вісник науки та освіти. Серія : Філологія*. 2026. № 3(45). С. 1381–1395. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3\(45\)-1381-1395](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3(45)-1381-1395)
8. Стрелко О. Г., Гурінчук С. В., Ісаєнко С. А. Формування та розвиток іншомовної термінології залізничного транспорту України : історико-філологічний аспект. *Вісник науки та освіти. Серія : Філологія*. 2026. № 4(46), С. 2151–2170. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-4\(46\)-2151-2170](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-4(46)-2151-2170)
9. Ключіньська І. М. Стратегії та методи підготовки майбутніх перекладачів. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 2, вип. 27, С. 155–160. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/27/part_2/29.pdf
10. Бочкар М. В. Роль та місце технологічної компетентності в підготовці майбутніх філологів-перекладачів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2026. № 78. С. 184–187. URL: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.78.38>
11. Кияк Т. Р. Вузькогалузові терміни як основа формування та кваліфікації фахових текстів. 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://vlp.com.ua/node/1109>
12. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 32. С. 104–108.
13. Чулаєвський А. Словники транспортних термінів в українському мовознавстві. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2025. Вип. 77. С. 99–112. URL: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2025.77.14010>
14. Глосарій термінів *acquis* ЄС. Урядовий портал. Офіційна сторінка. <http://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/perekladi-aktiv-acquis-yes/glosarij-terminiv-acquis-yes>

Isaienko S., Hurinchuk S. Developing technological competence in future translators as a factor to improve the quality of their professional training

Summary. The paper shows that terminology performs a specific function of preserving scientific and technical potential in the industry and recording changes that occur in the technological sphere and in professional discourse as well. Since the main function of translation is defined as the reproduction of specialized concepts in inter-lingual communication, the translator as the implementer of this function is faced with the task of ensuring terminological accuracy and maximum equivalence in the transmission of content. The authors of the article, based on practical experience and generalization of cases of terminological inconsistencies in the reproduction of the content of professional texts in the transport industry during translation and professional editing in the language pair “Ukrainian-English”, have argued the need to form technological competence (sub-competence) in future philologists-translators.

Higher education in Ukraine is exploring effective ways to solve the problem of integrating the content of education in pedagogical theory and practice, introducing integrative approaches and models of organizing the educational process into the practice of professional training of translators. The relevance of the research is due to the need for a comprehensive understanding of ways to improve the quality of professional training of philological students in the conditions of constant development of transport systems and technologies, rapid transformation of terminology associated with digitalization, automation and integration into the European transport space, and ultra-rapid development of translation resources. The combination of functional-communicative and pragmatic-terminological approaches, according to which translation is considered not only as a transfer of content, but also as a reproduction of professionally relevant information taking into account the norms of industry discourse, is considered by the authors to be optimal for the formation of technological competence in future philologists-translators and improving the quality of their professional training. The results obtained can be used in further linguistic and pedagogical research.

Key words: terminological system, transport industry sub-language, translation equivalence, term unambiguity, inter-industry polysemy of the term, translation competences, technological competence.

Дата першого надходження статті до видання: 15.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Крилова Т. В.,*кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської філології і перекладу**Національного університету «Київський авіаційний інститут»**<https://orcid.org/0000-0002-9438-1056>***Гулевич Р. В.,***студентка**Національного університету «Київський авіаційний інститут»**<https://orcid.org/0009-0001-1031-7947>*

ВІДТВОРЕННЯ МОДАЛЬНОЇ ТОНАЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОЗИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ КОЛЛІН ГУВЕР “REGRETTING YOU”)

Анотація. Статтю присвячено проблемі відтворення модальної тональності персонажного мовлення художнього психологічного твору в українському перекладі. Матеріалом дослідження слугував роман американської письменниці Коллін Гувер “Regretting You” (2019) та його український переклад «Шкодуючи за тобою» (2024), виконаний Анастасією Дудченко. Актуальність дослідження зумовлена інтересом до комплексного лінгвостилістичного аналізу модальної тональності персонажного мовлення в перекладі сучасного поліфонічного психологічного роману, де внутрішній стан персонажа є центральним об’єктом зображення, а модальна тональність його мовлення набуває особливої художньої функції, а також прагненням до удосконалення розуміння функціонування засобів суб’єктивної модальності у поліфонічному нараторському тексті та їх відтворення в перекладі.

Модальна тональність, як система модальних значень, є одним із ключових стилістичних інструментів психологічної прози і визначає прагматичну спрямованість оповіді, вона відображає емоційний досвід, когнітивні зміни та міжособистісну динаміку стосунків між персонажами, ставлення мовця до змісту висловлювання та до адресата. Особливістю роману Коллін Гувер “Regretting You” є поліфонічна нараторська структура: оповідь ведеться від імені двох персонажів – зрілої жінки, матері, Морган, і її доньки Клари, – що дозволило простежити контрастну модальну тональність у межах одного тексту. На основі корпусу з 250 мікро контекстів, дібраних методом суцільної вибірки, проаналізовано лінгвостилістичні засоби вираження модальної тональності двох нараторок роману. В ході аналізу показано, що різниця в емоційному досвіді, системі цінностей і соціальній ролі двох оповідачок безпосередньо відображається у засобах вираження модальної тональності їхнього мовлення.

У роботі, поєднуючи описовий метод, контрастивний аналіз і кількісний підрахунок, здійснено комплексний лінгвостилістичний аналіз модальної тональності персонажного мовлення роману Коллін Гувер “Regretting You” у перекладознавчому аспекті. В ході аналізу встановлено, що в перекладі роману для відтворення модальної тональності персонажного мовлення перекладач активно використовує різні перекладацькі трансформації – прямий

відповідник, граматичну заміну, компенсацію, нормалізацію, модуляцію та прагматичну адаптацію – комбінуючи їх залежно від конкретного контексту та функції модального засобу. Аналіз показує, що найбільш продуктивними є трансформації граматичної заміни та компенсації, оскільки саме вони дозволяють адаптувати аналітичні конструкції англійської мови до синтетичної природи української. Доведено, що ключем до успішного відтворення модальної тональності є не буквально калькування форми, а функціональне збереження прагматичного ефекту й диференціації нараторських голосів.

Ключові слова: модальна тональність, художній переклад, перекладацькі трансформації, модальний профіль, психологічна проза, регретивна модальність, ідіолект персонажа.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Для перекладача відтворення модальної тональності художнього твору стає одним із найделікатніших викликів: достатньо ледь змістити модальний акцент – і психологічний портрет героя почне розпливатися. Сучасне перекладознавство дедалі активніше звертається до функціонально-семантичних категорій художнього тексту, однак модальна тональність на матеріалі сучасної масової психологічної прози залишається малодослідженою. Тим часом саме цей сегмент літератури переживає в Україні справжній бум, а отже, питання якісного відтворення модальних нюансів набуває не лише теоретичної, а й цілком практичної ваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя проблеми закладене працями, що розглядають модальність як фундаментальну категорію мови. У найширшому розумінні модальність визначається як категорія, що виражає ставлення мовця до змісту висловлювання і до дійсності, відображеної у цьому висловлюванні. Тричленна класифікація модальності, поділ суджень в залежності від того, чи вони виражають дійсне, необхідне або можливе, заклала підвалини для подальшого розвитку теорії модальності як у логіці, так і в лінгвістиці. Класичну граматичну модель модальних зна-

чень запропонували Р. Квірк, С. Грінбаум, Дж. Ліч і Я. Свартвік розмежували їхні епістемічні та деонтичні значення [1]; філософсько-логічні засади категорії докладно описав Ф. Палмер, запропонували комплексну типологію модальності, що охоплює пропозиційну модальність (епістемічну і евіденційну) та подієву модальність (деонтичну і динамічну), і показавши, що різні мови реалізують ці значення різними граматичними засобами [2].

В українському мовознавстві модальність осмислювали М. Кочерган і К. Ралдугіна, розмежовуючи об'єктивну та суб'єктивну її різновиди. М. П. Кочерган визначає модальність як «функціонально-семантичну категорію, що виражає різні види відношення висловлювання до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації повідомлюваного» [3, с. 224]. Це визначення підкреслює двоїстість модальності: вона є водночас об'єктивною (відображає реальні відносини між дійсністю і висловлюванням) і суб'єктивною (відображає ставлення мовця до цих відносин). К. О. Ралдугіна розрізняє модальність як логіко-філософську та лінгвістичну категорію і наголошує на тому, що лінгвістична модальність є значно ширшою за логічну: вона охоплює не лише відносини необхідності і можливості, а й оцінку, емоційне ставлення, бажання, волю та інші суб'єктивні виміри висловлювання [4, с. 156–158]. Суб'єктивна модальність, натомість, виражає ставлення мовця до змісту висловлювання – його впевненість або невпевненість, оцінку, емоційну реакцію – і є граматично факультативною: вона реалізується через широкий спектр лексичних, лексико-граматичних, синтаксичних і графічних засобів. В художньому тексті визначальним чинником модальної тональності виступає саме суб'єктивна модальність, обрана об'єктом цього дослідження, яке ґрунтується на понятті нараторологічного виміру модальної тональності, а також понятті модального профілю й точки зору наратора розроблені П. Сімпсоном [5]. Спираючись на тезу про перекладознавчу чутливість категорії модальності, як її переконливо охарактеризувала М. Бейкер [6], дане дослідження націлене на комплексний лінгвостилістичний аналіз модальної тональності в перекладі сучасного поліфонічного психологічного роману.

Мета статті – дослідити лінгвостилістичні засоби вираження модальної тональності персонажного мовлення в романі Коллін Гувер “Regretting You” [7, 8] і виявити стратегії, застосовані для її відтворення в українському перекладі.

Виклад основного матеріалу. Поняття модальної тональності тексту є більш широким і комплексним порівняно з поняттям модальності окремого висловлювання. Модальна тональність тексту – це система модальних значень, що пронизує весь текст і забезпечує його прагматичну спрямованість і єдність. Відповідно до типології Сімпсона, оповідачі поділяються на позитивно-шальні і негативно-шальні, що відповідає різним психологічним типам і наративним стратегіям. Ця типологія є надзвичайно продуктивною для аналізу художнього психологічного тексту, оскільки вона дозволяє системно описати модальний профіль персонажа і відстежити його динаміку у процесі розгортання наративу.

Якщо модальність висловлювання є локальною характеристикою конкретного речення або фрази, то модальна тональність є глобальною характеристикою тексту в цілому: вона визначає загальний «модальний клімат» твору, що сприймається читачем як цілісне враження від ставлення оповідача

або персонажа до описуваної реальності. При цьому читання художнього тексту є передусім процесом осмислення ментальних станів персонажів – їхніх вірувань, намірів, бажань і сумнівів. Саме тому модальність є одним із найбільш перекладознавчо вагомим і чутливим аспектів під час перекладу художнього тексту. Відтворення модального профілю у перекладі є одним із найскладніших і найважливіших завдань перекладача психологічного роману. Виклики для перекладача можуть бути пов'язані як із складністю семантичного спектру модальних значень, так і з відмінностями їх поверхневої актуалізації в англійській та українській мовах – відмінності у граматичних системах і прагматичних конвенціях двох мов можуть спричинити систематичні зсуви у відтворенні модальних значень. Зокрема, типологічна відмінність між аналітичною англійською і синтетичною українською мовами зумовлює різні способи кодування модальних значень: там, де англійська вживає модальне дієслово, українська може використовувати синтаксичну форму, модальну частку або описову конструкцію. Ця асиметрія є джерелом численних перекладознавчих проблем при відтворенні модальної тональності художнього тексту.

Роман американської письменниці Коллін Гувер “Regretting You” є яскравим зразком сучасної психологічної прози, що поєднує романтичний наратив з глибоким дослідженням емоційних станів персонажів різних вікових груп. Особливістю роману є поліфонічна нараторська структура: оповідь ведеться від імені двох персонажів – матері Морган і доньки Клари, – що дозволяє простежити контрастну модальну тональність у межах одного тексту. Різниця в емоційному досвіді, системі цінностей і соціальній ролі двох оповідачок безпосередньо відображається у засобах вираження модальної тональності їхнього мовлення.

Художня архітектура роману “Regretting You” побудована на поліфонії: непарні розділи звучать голосом матері Морган, парні – голосом шістнадцятирічної доньки Клари. Дві оповідачки мають принципово різні модальні профілі, і саме їхній контраст несе головний художній сенс. Тому завдання перекладача – не просто відтворити окремі модальні засоби, а зберегти різницю двох голосів.

Лінгвістичні засоби передачі модальної тональності в романі є різнорівневими і функціонують у системній взаємодії. На лексичному рівні ключову роль відіграють модальні слова чотирьох груп, евфемізми і пейоративи. На лексико-граматичному – система модальних дієслів із їхніми семантичними відтінками. На синтаксичному – питальні й еліптичні речення, апозіопеза, паралелізм, інверсія і вставні конструкції. На графічному – виділення шрифтом, пунктуаційні засоби і графони. Характеристична функція полягає в тому, що модальна тональність є одним із найважливіших засобів мовної характеристики персонажа. Система модальних виборів оповідача – тобто те, як він виражає впевненість чи сумнів, бажання чи відразу, необхідність чи свободу, – становить його індивідуальний «модальний профіль». Два різні персонажі, описуючи ту саму ситуацію, можуть вживати принципово різні модальні засоби, що є безпосереднім відображенням відмінностей у їхньому характері, досвіді та емоційному стані.

Модальний профіль Морган вибудовується навколо епістемічної невпевненості, рефлексії та регретивної модальності – жалю про нездійснене. В англійській мові цей жаль найчастіше кодується перфектними конструкціями типу *should have done*,

could have done. Наприклад: *I should have known Chris was hiding something from the very beginning.* – Я мала б здогадатися з самого початку, що Кріс щось приховує. Аналітична конструкція *should have known* трансформована в українську синтетичну форму умовного способу «мала б здогадатися». Це типова граматична заміна, зумовлена асиметрією систем: там, де англійська послуговується службовими словами, українська вмикає категорію способу. Регретивна тональність при цьому збережена повністю.

Окремо варто простежити тонку гру деонтичної модальності в мовленні Морган: *I have to be the strong one right now. I must hold it together for Clara.* – Я мушу бути сильною зараз. Я повинна триматися заради Клари. Англійський оригінал розрізняє зовнішній примус (*have to*) і внутрішній імператив (*must*). Українські «мушу» і «повинна» свідомо розведені перекладачкою, що зберігає психологічну градацію обов'язку. Це приклад вдалого прямого відповідника, який не нівелює смислових відтінків.

Модальний профіль Клари контрастує з профілем Морган, в ньому – експресивність, гіперболізація і безпеліційність. Його ядро – десемантизований інтенсифікатор *literally*, що в молодіжному мовленні втратив буквально значення й став суто емпатичним маркером: *I am literally going to die if she doesn't leave me alone today.* – Я просто помру, якщо вона не дасть мені спокою сьогодні. Буквальний переклад за допомогою частки «буквально» спричинив би прагматичний збій. Перекладачка вдається до компенсації, добираючи розмовні українські інтенсифікатори – «просто», «реально», «тупо» – залежно від контексту. Так зберігається афективна насиченість ідіолекту, навіть коли пряма форма непередана.

Найвиразніше майстерність відтворення модального контрасту розкривається у сценах прямого конфлікту, де два модальні світи зіштовхуються в межах однієї репліки. Мовлення Морган рясніє маркерами епістемічної обережності (*just, perhaps, could*), мовлення Клари – категоричними графічними засобами:

I do NOT want to talk about him. EVER. – Я НЕ ХОЧУ говорити про нього. НИКОЛИ. Перекладачка повністю зберігає графічну модальність – написання великими літерами, що передає підвищення голосу й межу категоричності. Це засвідчує послідовність обраної стратегії: там, де графічний засіб є нормативно прийнятним, він відтворюється без втрат.

Особливо виразно компенсація виявляється при відтворенні графонів – навмисних орфографічних відхилень, що маркують розмовний регістр і афективну модальну тональність. Наприклад: *Gona be fine, I swear.* – Все буде окей, обіцяю. Графон *gonna* (замість *going to*) є маркером розмовного регістру і молодіжного мовлення у оригіналі. У перекладі пряма орфографічна компенсація неможлива, проте перекладач вдається до лексичної компенсації – використовує сленгове слово *окей*, що відтворює розмовний, неформальний тон оригіналу. Афективна модальна тональність збережена іншими засобами.

Проведений аналіз засвідчує, що переклад модальної тональності є складним багаторівневим процесом, який охоплює не лише передачу граматичних і лексичних значень, а й відтворення емоційного, прагматичного та стилістичного потенціалу художнього тексту. Перекладач роману активно використовує різні перекладацькі трансформації – прямий

відповідник, граматичну заміну, компенсацію, нормалізацію, модуляцію та прагматичну адаптацію – комбінуючи їх залежно від конкретного контексту та функції модального засобу. Аналіз показує, що найбільш продуктивними є граматична заміна та компенсація, оскільки саме вони дозволяють адаптувати аналітичні конструкції англійської мови до синтетичної природи української. Прямий відповідник становить третину випадків і застосовується переважно до ізолюваних лексичних маркерів та графічних засобів. Прагматична адаптація й компенсація виявились найпотужнішим інструментом відтворення афективного профілю Клари. Водночас нормалізація, хоча й сприяє природності перекладу, інколи призводить до зниження модальної складності, до згладжування ідіолектних рис та часткової втрати психологічної багатозначності. Нарешті, модуляція застосовується точково, але ефективно – переважно через антонімічний переклад.

Таким чином, відтворення модальної тональності в українському перекладі роману “Regretting You” демонструє складну взаємодію мовних, прагматичних і культурних чинників, а також підтверджує, що модальність є одним із ключових елементів художньої структури сучасного англомовного роману. Особливого значення набуває проблема збереження емоційної інтенсивності та розмовної динаміки діалогів, адже саме через модальну тональність у романі формується психологічний портрет персонажів. Успішне відтворення модальної тональності потребує не буквального копіювання мовних форм, а функціонального відтворення їхнього комунікативного ефекту.

Проведений аналіз підтверджує, що модальна тональність є визначальним лінгвостилістичним чинником побудови психологічних портретів у романі “Regretting You”. Авторка свідомо вибудовує два протилежні модальні профілі, а українська перекладачка загалом успішно зберігає цей контраст, спираючись на збалансоване поєднання граматичної заміни та прямого відповідника із своєчасним залученням компенсаторних механізмів. Головним джерелом втрат виступає надмірна нормалізація, що подеколи послаблює ідіолектні характеристики героїнь.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ключовий висновок дослідження полягає в тому, що якість відтворення модальної тональності визначається не буквальним копіюванням мовних форм, а глибиною розуміння прагматики тексту й послідовністю в диференціації нараторських голосів. Перспективу подальших студій убачаємо в зіставному аналізі модальної тональності на ширшому корпусі сучасної перекладної психологічної прози, а також у розробленні практичних рекомендацій для перекладачів щодо збереження модальних профілів поліфонічного наративу.

Література:

1. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman, 2001. 1779 p.
2. Palmer F. R. Mood and Modality. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 236 p.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: Академія, 2010. 464 с.
4. Ралдугіна К. О. Модальність як логіко-філософська та лінгвістична категорія. Вісник Запорізького національного університету. 2008. № 1. С. 156–161.
5. Simpson P. Language, Ideology and Point of View. London; New York: Routledge, 2004. 186 p.

6. Baker M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge, 2018. 400 p.
7. Hoover C. *Regretting You*. New York: Montlake, 2019. 370 p.
8. Гувер К. Шкодуючи за тобою / пер. з англ. А. Дудченко. Київ: Рідна Мова, 2024. 416 с.

Krylova T., Gulevich R. Rendering modal tonality of psychological fiction in Ukrainian translation (a case study of Colleen Hoover's novel "Regretting You")

Summary. This article addresses the challenge of rendering the modal tone of character speech in a psychological work of fiction within its Ukrainian translation. The study is based on the novel *Regretting You* (2019) by American author Colleen Hoover and its Ukrainian translation by Anastasiia Dudchenko (2024). The relevance of this study stems from the interest in a comprehensive linguostylistic analysis of the modal tonality of character speech within the translation of a contemporary polyphonic psychological novel – where a character's internal state is the central object of portrayal and the modal tonality of their speech acquires a distinct artistic function – as well as from the aim to better understand how markers of subjective modality operate within a polyphonic narrative text.

Modal tonality, as a system of modal meanings, is a key stylistic tool in psychological prose that determines the pragmatic orientation of the narrative; it reflects emotional experiences, cognitive shifts, the interpersonal dynamics of relationships between characters, and the speaker's attitude toward the content of the utterance and the addressee. A distinctive feature of Colleen Hoover's novel **Regretting You** is its polyphonic narrative structure: the story is told from the perspectives of two characters – Morgan, a mature woman and mother, and her daughter Clara – which allows for

the observation of contrasting modal tonalities within a single text. Based on a corpus of 250 macro- and micro-contexts selected through exhaustive sampling, the study analyzes the linguostylistic devices used to express the modal tonality of the novel's two narrators.

The study employs a combination of the descriptive method, contrastive analysis, and quantitative analysis. A comprehensive linguostylistic analysis of the modal tone of character speech in Colleen Hoover's novel **Regretting You** was conducted from a translation studies perspective. The analysis revealed that, to render the modal tone of character speech in the translation, the translator actively employs various translation transformations – direct equivalence, grammatical substitution, compensation, normalization, modulation, and pragmatic adaptation – combining them according to the specific context and the function of the modal device. The analysis demonstrates that grammatical substitution and compensation are the most productive types of transformation, as they enable the adaptation of English analytic structures to the synthetic nature of Ukrainian. It has been established that the key to successfully conveying modal tone lies not in the literal copying of forms, but in the functional preservation of the pragmatic effect and the differentiation of narrative voices.

Key words: modal tonality, literary translation, translation strategies, modal profile, psychological fiction, regretive modality, character idiolect.

Дата першого надходження статті до
видання: 13.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 17.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Куш Е. О.,
доцент кафедри «Іноземна філологія та переклад»
Національного університету «Запорізька політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-7220-3806>

Сурмай Г. О.,
магістрантка кафедри «Іноземна філологія та переклад»
Національного університету «Запорізька політехніка»
<https://orcid.org/0009-0002-8720-2483>

РЕАЛІЇ РОМАНУ ДЖ. Ф. КУПЕРА «THE PIONEERS, OR THE SOURCES OF THE SUSQUEHANNA» ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД

Анотація. Статтю присвячено дослідженню реалій роману Дж. Ф. Купера «Піонери, або Біля витоків Саскуеханни». У статті уточнюється поняття реалія, встановлюються типи реалій роману, аналізуються труднощі, стратегії та способи їх україномовних перекладів. Увагу приділено у статті також трансформаціям їх перекладу.

Реалія є безеквівалентною лексичною одиницею на позначення національно маркованих об'єктів, понять і явищ, відсутніх у мові та культурі інших народів. Тематичними групами реалій аналізованого роману Дж. Ф. Купера є історичні, суспільно-політичні, географічні та етнографічні. Реалії зазначених груп є засобами формування культурно-історичного та національного фону роману, творення системи його образів, актуалізації авторських інтенцій, виявлення конфлікту представників європейської та індіанської культур періоду фронтиру в Америці.

Найбільш численними є етнографічні реалії, представлені лексичними одиницями на позначення понять і об'єктів матеріальної та духовної культури, побуту, трудової діяльності, промислу, зброї. Вказані реалії відіграють ключову роль у протиставленні представників різних культур у романі.

Переклад реалій роману українською мовою відбувається із використанням стратегій форенізації та доместикації. Стратегія форенізації сприяє збереженню автентичності роману, його образів і мовних одиниць. Вона реалізується через застосування різних видів транскодування. Компенсація втрат значення реалій при транскодуванні забезпечується застосуванням авторських коментарів, що пояснюють їх значення. Використання стратегії доместикації дозволяє адаптувати значення реалій роману до фонових знань україномовного читача, але призводить до втрати національно-культурного забарвлення їх значення. Зазначена стратегія реалізується гіпонімічним, описовим та аналоговим перекладом.

Вибір та комбінування стратегій і способів визначається контекстом використання реалій та наміром перекладача. Для відтворення реалій, до складу яких входять кілька компонентів, можуть застосовуватися прості та комплексні перекладацькі трансформації. Їх вживання сприяє адаптації перекладених одиниць до мовних і мовленнєвих норм адресата перекладу.

Ключові слова: англійська мова, реалія, спосіб перекладу, стратегія доместикації, стратегія форенізації, тематична група, художній твір.

Постановка проблеми. Питання адекватного відтворення національно-культурної специфіки текстів художніх творів іншомовними засобами було і залишається одним із найбільш актуальних для перекладознавства. Це зумовлено нерозривним зв'язком мови та культури, який відбивається, в першу чергу, в лексичних одиницях. Саме лексика виступає основним носієм фонових знань, пов'язаних із історією, традиціями, особливостями життя та діяльності народу, його культурою, релігією, взаємодією з іншими націями тощо. Вагому роль у створенні унікального національного колориту художнього твору відіграють при цьому реалії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на той факт, що питання перекладу реалій загалом не можна вважати невивченими, про що свідчить значна кількість наукових розвідок [1–5], їхнє різноманіття та поширення у різних художніх творах зумовлює необхідність їх подальшого дослідження. Окремому дослідженню не підлягали також американські реалії періоду формування фронтиру у США (XVII–XIX століття), які виявляють особливості сприйняття дійсності, побуту, а також взаємодії європейської та індіанської культур у країні у визначені часи.

Все вищевказане визначає мету цієї розвідки, а її завдання полягають у уточненні понять «реалія», встановленні тематичних груп реалій роману Дж. Ф. Купера «The Pioneers, or The Sources of the Susquehanna» [6], з'ясуванні труднощів їх перекладу, а також стратегій і способів, задіяних при їх відтворенні засобами української мови.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що термін «реалія» походить від латинського прикметника *realia* – *речовинний, дійсний* [2, с. 69]. Хоча науковці надають їм різні дефініції [1, с. 5; 2, с. 69; 5, с. 109], їх можна звести до розуміння реалії як слова або словосполучення, що вживається для номінації понять та явищ, притаманних певному народу та відсутніх у інших націй.

Реалії є об'єктом вивчення лінгвістики та перекладознавства. Так, наприклад, Р. П. Зорівчак, якій належить провідна роль у вивченні реалій у вітчизняному перекладознавстві, визначала їх як «моно- або полілексемні одиниці, лексичне значення яких містить етнокультурну інформацію, чужу для об'єктивної дійсності мови перекладу» [4, с. 58]. Наведена та інші дефініції реалій, запропоновані перекладознавцями [3, с. 75; 7, с. 466; 8, с. 339], дозволяють нам схарактеризувати

їх як лексичні одиниці з національно-культурно забарвленим значенням, що не мають відповідників у мові перекладу.

Зауважимо також, що реаліями називають не тільки слова та лексеми на позначення національно маркованих понять, але й їх денотати [1, с. 6]. Останні представлені різноманітними національно специфічними предметами побуту, одягу, явищами та предметами, пов'язаними з традиціями та культурою певного народу, його національними стравами, знаряддями та організацією праці, географічним положенням, соціально-політичним устроєм тощо.

Зазначене дозволяє говорити про можливість розмежування реалій за тематичною ознакою та пояснити існування тематичних класифікацій реалій. Отже, за тематичною ознакою реалії поділяють на географічні, етнографічні, а також суспільно-політичні та історичні реалії [5, с. 108–110]. Географічні реалії відсилають до національно-специфічних географічних об'єктів певної нації, виявляючи також іноді і особливості її екосистеми. Етнографічні реалії вживаються для позначення об'єктів, предметів, понять і явищ культури та побуту певного народу.

Суспільно-політичні реалії використовуються для іменування назв його політичних, державних і суспільних інституцій та посад, титулів, неформальних імен політичних і суспільних діячів, назв соціополітичних, політичних рухів і подій, специфіки суспільно-політичного устрою певної країни і т.і. Історичні реалії позначають специфічні історичні події, ситуації, персоналії тощо [9, с. 273]. Зазначимо також, що іноді реалії можуть належати до кількох суміжних груп, перебуваючи при цьому на периферії кожної із груп, або позначаючи, наприклад, певне суспільно-історичне та політичне явище народу одночасно [9, с. 274].

Реалії використовуються у різних типах текстів, маючи певне прагматичне навантаження та експлікуючи національно марковану інформацію. У художньому творі подібні одиниці можуть виступати не тільки засобами формування культурно-історичного фону твору, експлікувати його національну своєрідність, але й сприяти реалізації авторського задуму, творенню системи образів тощо.

Специфікою тексту історико-пригодницького роману видатного американського письменника Дж. Ф. Купера «Піонери, або Біля витоків Саскуеханни» є наявність в ньому великої кількості реалій, використаних для опису унікального історико-культурного явища – американського фронтиру. Саме фронтір, що є однією із основних реалій роману, зображений у ньому як особливий межовий простір між освоєною територією та дикою природою. Він також виступає символом підкорення земель новими поселенцями у країні, сприяє створенню їх образів і образів корінних мешканців країни, символізує їх спосіб життя та особливості світосприйняття, ілюструє, як формувалося нове американське суспільство, виявляючи при цьому конфлікти між представниками різної цивілізації, переселенців як представників нової цивілізації та природи, зміну ставлення людини до природи у цілому.

Аналіз тексту оригіналу роману Дж. Ф. Купера «Піонери, або Біля витоків Саскуеханни» дозволяє виокремити в ньому такі тематичні групи реалій: історичні, суспільно-політичні, географічні та ландшафтні, а також етнографічні. Історичні реалії застосовуються в тексті роману для зображення конкретного історичного періоду розвитку американського суспільства, що виявляє його особливості, події, ситуації і поняття,

пов'язані із ним. Зазначені реалії сприяють історичній достовірності роману, його можливості показати епоху освоєння територій новими поселенцями Америки у наприкінці XVIII століття. Такими реаліями у романі є зокрема лексеми *frontier*, *colonization of wilderness*, *American wilderness frontier*, *westward expansion*, *yeomen* тощо.

Суспільно-політичні реалії аналізованого роману використовуються для позначення особливостей суспільно-політичного устрою території країни, зображеної у романі, йменування різних соціальних верств населення, суспільних процесів, до яких вони залучені. Подібні реалії слугують не тільки засобами передачі інформації про особливості суспільно-політичного та соціокультурного розвитку країни та її мешканців, соціальні верстви населення, але й створюють національно-культурний колорит роману, сприяють реалізації авторського задуму зображення конфлікту між представниками різних цивілізацій та поступового формування нової держави. Прикладами подібних реалій є наступні мовні одиниці: *frontiersman*, *red-skin*, *half-breed*, *squatter*, *Templetown model*, *sachem*, *magistrate*, *elder*, *squire* тощо.

Наявними в романі є також географічні реалії, що слугують засобами номінації різноманітних географічних об'єктів території, зображених у ньому (*the Susquehanna*, *the Glimmerglass*), виявляють особливості їх ландшафту (*prairie*, *sugar-bush*), специфіку їх флори та фауни (*cougar*, *muskrat*, *passenger pigeon*, *otsego bass*) тощо. Використання вказаних одиниць сприяє формуванню уявлень про середовище, в якому розгортаються події роману.

Значна кількість реалій аналізованого роману має яскраво виражений етнографічний характер. Етнографічна реалія є, відповідно, мовною одиницею, що відображає особливості матеріальної та духовної культури, повсякденного життя, традицій, ремесел та взаємодії представників певної нації, спільноти з навколишнім середовищем. Численність етнографічних реалій, використаних в тексті роману, дозволяє розподілити їх на такі ключові підгрупи: реалії матеріальної культури та побуту; реалії трудової діяльності, промислу та зброї; реалії духовної культури.

Реалії матеріальної культури та побуту, у свою чергу, включають лексичні одиниці на позначення предметів одягу та взуття, прикрас, що характеризують специфічний зовнішній вигляд персонажів (*buckskin breeches*, *leather stockings*, *deerskin*, *cap of skins*, *belt of wampum*); типів житла та предметів хатнього начиння (*wigwam*, *shanty*, *log-house*, *mug*, *rifle rack*); продуктів харчування, страв та напоїв (*dried meat*, *succotash*, *fricassee*, *Pot-pie*, *gingerbread*, *toddy* / *apple-toddy*, *hard cider*, *switchel*); транспорту та засобів пересування (*sleigh*, *jumper*, *canoe*, *bark canoe*, *periauga*, *stage-coach*).

Реалії трудової діяльності, промислу та зброї віддзеркалюють спосіб життєдіяльності першопоселенців та індіанців у романі. Вони представлені в ньому лексичними одиницями на позначення понять, пов'язаних із освоєнням нових земель (*logging*, *lumbering*); знарядь праці, господарювання, полювання (*snare*, *trap*, *paddle*); видів зброї (*scalping-knife*, *war-club*, *tomahawk*).

Реалії духовної культури аналізованого роману віддзеркалюють різницю у релігійних поглядах, світоглядних цінностях і моральних нормах європейців-переселенців і автохтонного населення, виявляють дуалізм ідейного змісту роману, сфор-

мованого зокрема на протиставленні їх духовного світу. Зазначені реалії представлені в романі одиницями номінації об'єктів поклоніння (*Great Spirit, Manitou*); сакральних об'єктів та атрибутів (*totem, calumet, wampum belts, Book of oath*); релігійних конфесій (*episcopalian, quaker, moravian*); понять, що виявляють світоглядні позиції європейців і індіанців (*natural law, civil code, the wilderness*).

Роль всіх зазначених вище реалій у кодуванні національного колориту та ідейного змісту аналізованого роману є ключовою, що зумовлює важливість адекватного перекладу вказаних одиниць роману. Основна проблема при іншомовному відтворенні цих одиниць пов'язана з їх безеквівалентністю, тобто з відсутністю їх безпосередніх відповідників у мові перекладу. Саме тому науковці говорять про проблеми їх «неперекладеності у перекладі» [3, с. 76; 4, с. 59], складнощі передачі культурного компонента їх значень [3, с. 76], компенсації втрати їх значень [7, с. 466] тощо.

Зазначимо, що на сьогоднішній день не існує єдиних правил або ідеальних рекомендацій щодо вибору способів відтворення реалій іншомовними засобами. Це зумовлено не тільки їх безеквівалентним статусом, але різноманіттям, семантичними особливостями, контекстами використання, прагматичним навантаженням та ін. Проблема неперекладеності реалій вирішується у сучасному перекладознавстві за рахунок вибору стратегій форенізації та доместикації, що визначають конкретні дії та вибори способів передачі цих одиниць перекладачем.

Стратегія форенізації скерована на збереження «іншомовності» перекладеної реалії, тобто її застосування надає можливість відтворити ці одиниці якомога ближче до їх оригінальної форми та значення [10, с. 330]. Застосування подібної стратегії перекладачем визначає вибір таких способів перекладу як транскрипція, транслітерація, адаптивне та змішане транскодування, калькування, екзотизація (збереження оригінального написання). Стратегія доместикації ж, навпаки, дозволяє «уподібнити» перекладену одиницю до потреб національного читача, тобто йдеться про її мовне перекодування максимально звичними та зрозумілими за змістом для іншомовного читача засобами мови [10, с. 332]. Вибір цієї стратегії визначається використанням таких способів перекладу, як функціональний аналог, описовий переклад, гіпонімічний переклад. На відміну від способів, що застосовуються при залученні стратегії форенізації, зазначені способи, як правило, нейтралізують етнокультурну специфіку та національну маркованість значення перекладених одиниць, дозволяючи при цьому якомога повно передати загальний зміст перекладеної реалії іншомовному читачеві.

Приклади вживання стратегії форенізації та способів її актуалізації спостерігаємо при перекладі наведеного нижче фрагмента аналізованого роману та реалій, застосованих в ньому:

«He is a genteel savage; but let us go down, and give the **Sachem** his tea – for I suppose he is a descendant of King Philips, if not a grandson of **Pocahontas**» [6, с. 204]

«Він благородний дикун. Проте, нам час спуститися та пригостити **Сахема** чаєм – бо він, скоріш за все, нащадок Короля Філіппа, можливо, навіть онук **Покахонтас**» [11, с. 195].

Збереження національного колориту зазначеного фрагменту тексту оригіналу роману та його реалій здійснюється за

рахунок використання адаптивного транскодування лексеми на позначення вождя індіанського племені *Sachem* – *Сахема*, а також транслітерації імені історичного персонажа *Pocahontas* – *Покахонтас*. Для компенсації втрат значення цих одиниць перекладач роману Є. Крижевич застосовує також сноски з поясненням значення цих одиниць у тексті перекладу:

«* Сахем – назва верховного вождя у деяких індіанських племен» [11, с. 195].

«* Покахонтас (1595–1617 рр.) – донька індіанського вождя, яка стала жінкою англійського колоніста та неодноразово згадувалася у різних літературних творах» [11, с. 195].

При перекладі наведеного фрагменту роману застосовується стратегія доместикації:

«The expenditures of the pioneers who first broke ground in the settlement of this country are succeeded by the permanent improvements of the **yeoman**, who intends to leave his remains to molder under the sod which he tills, or, perhaps, of the son, who, born in the land, piously wishes to linger around the grave of his father» [6, с. 14].

«І кожний дім тут – вже не тимчасова халупа піонера, а міцна оселя **фермера**, який знає, що його останки будуть покоїтися в землі, яку орав його плуг; або житло його синові, який народився тут, і навіть не думає розлучатися з місцем, де знаходиться могила його батька» [11, с. 6].

Про використання стратегії доместикації свідчить переклад реалії *yeoman*, яка за часів опису подій у романі позначала землеробця, який обробляв власну землю і був готовий захищати її зі зброєю в руках. Вказану одиницю було перекладено гіпонімом *фермер*, зрозумілим україномовному читачеві, тобто при перекладі видове поняття було замінено на родове. Використання транскодованої одиниці *іомен* довелося б пояснювати у тексті перекладу.

Вибір стратегії перекладу та способів її актуалізації продиктований наміром перекладача зберегти або нівелювати автентичність тексту першотвору. Далеко не завжди перекладачі застосовують лише одну із зазначених стратегій, а комбінують їх використання. Про це зокрема свідчить переклад аналізованого роману, здійсненого українським перекладачем Є. Крижевичем. Крім того, передача деяких реалій вимагає застосування, так званого, трансформаційного перекладу, тобто використання перекладацьких трансформацій для їх відтворення і пристосування до мовних і мовленнєвих норм адресата перекладу, зокрема: *Manitou spirit* – *дух Маніту* (перестановка слів); *frontier life* – *життя переселенців* (перестановка слів, лексична заміна); *wampum belt* – *пояс із вампума* (перестановка слів, додавання слова) тощо.

Вибір та використання стратегій і способів перекладу реалій текстів художніх творів виявляє майстерність перекладача художньої літератури.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, реалії є лексичними одиницями з національно маркованим значенням, які не мають еквівалентів у мові перекладу. В тексті аналізованого роману використовуються історичні, суспільно-політичні, географічні та ландшафтні, а також етнографічні реалії. Їх україномовний переклад здійснюється за допомогою стратегії форенізації, актуалізованої переважно різними видами транскодування, а також із використанням стратегії доместикації, реалізованої гіпонімічним і описовим перекладом, функціональним аналогом тощо. Переклад деяких реалій потребує

також застосування перекладацьких трансформацій або їх поєднання. **Перспективи подальших досліджень** пов'язуємо з вивченням та порівняльним аналізом реалійного фонду інших творів Дж. Ф. Купера, а також стратегій і способів їх відтворення різними українськомовними перекладачами.

Література:

1. Абабілова Н., Усачева І. Реалія як об'єкт досліджень вітчизняних та зарубіжних перекладознавців. *Мовознавство*. 2017. вип. 2 (28). С. 4–9.
2. Бурбак О. Ф. Реалія та способи визначення її лінгвістичного статусу. *Іноземна філологія*. 1985. № 5. С. 68–72.
3. Гавриленко А. В., Кобякова І. К. Мовні реалії та проблеми перекладу. *Філологічні трактати*. 2011. Т. 3. № 3. С. 74–78.
4. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози). Львів : Видавництво при Львівському університеті, 1989. 216 с.
5. Колпакова С. С., Гнедкова О. Г. Особливості класифікацій слів-реалій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35. № 74. С. 107–114. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.6/18>
6. Cooper J. F. *The Pioneers*. Oxford : Oxford University Press, 2000. 448 p.
7. Снежик О. П., Федорова Л. О. Прийоми приблизного перекладу українських реалій у французькому художньому тексті. *Studia Linguistica : збірник наукових праць*. 2011. Вип. Т. 1. С. 465–470.
8. Шигаєва К. В. Слова-реалії і способи їх перекладу в контексті міжкультурної комунікації (на матеріалі романів Дена Брауна «Код да Вінчі» та «Цифрова фортеця»). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 46 (4). С. 337–349.
9. Подорожна К. Ю. Проблема класифікації реалій та виокремлення історизмів у ній. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. № 74. С. 271–275.
10. Царенко І. О., Царенко О. О. Стратегії фореїзації та доместикації при перекладі міжнародної реклами та продуктів кіно- та телеіндустрії. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки*. 2020. № 2. 2020. С. 328–336. <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2020-2-20-35>
11. Купер Дж. Ф. Піонери, або Біля витоків Саскуеханни / пер. з англ. Є. Крижевича. Київ : Веселка, 1980. 456 с.

Kushch E., Surmai H. Culturally-bound terms of J. F. Cooper's novel "The Pioneers, or the Sources of the Susquehanna" and their translation

Summary. The article is devoted to the study of culturally-bound terms in J. F. Cooper's novel «The Pioneers, or the Sources of the Susquehanna». The notion of a culturally-bound term is specified, types of culturally-bound terms of the novel are identified, difficulties, strategies and ways of their Ukrainian translation are analyzed in the article. Attention in the article is also paid to the analysis of transformations used in their translation.

A culturally-bound term is a non-equivalent lexical unit designating nationally marked objects, notions and phenomena

that do not exist in the language and culture of other nations. The thematic groups of culturally-bound terms used in the analyzed novel of J. F. Cooper are represented by historical, socio-political, geographical and ethnographic language units. They serve as means of constructing and national background of the novel. They also form the system of its images, actualize author intentions, and reveal the conflict between the European and Indian cultures of the American frontier period.

The most numerous are ethnographic terms, represented by lexical units designating the notions and objects of material and spiritual culture, everyday life, occupational activities, crafts, weapons. These culturally-bound terms play a key role in contrasting representatives of different cultures in the novel.

Translation of culturally-bound terms of the novel into Ukrainian is carried out with the help of strategies of foreignization and domestication. The strategy of foreignization contributing to preserving the authenticity of the novel, its images and language units. It is implemented through the application of various types of transcoding. The compensation of meaning loss of culturally-bound terms in the process of transcoding is ensured by the use of authorial comments that explain their meanings. Use of the strategy of domestication allows adopting meaning of culturally-bound terms to the background knowledge of the Ukrainian reader. However, it results in the loss of their national and cultural colouring. Hyponymic, descriptive and analogical translation is used to actualize the strategy.

The choice and combination of strategies and ways of translation are predetermined by the contexts of culturally-bound terms and the intentions of the translator. To render culturally-bound terms consisting of several components, both simple and complex translation transformations may be applied. Their use facilitates the adaptation of the translated units to the linguistic and communicative norms of the target-language addressee.

The rendering of realia in the analyzed novel into Ukrainian is achieved through a combination of various translation strategies and procedures, the choice of which is determined by the context of use of the respective units and the translator's intention. To render realia consisting of several components, both simple and complex translation transformations may be applied. Their use facilitates the adaptation of the translated units to the linguistic and communicative norms of the target-language recipient.

Key words: the English language, culture-bound term, way of translation, strategy of domestication, strategy of foreignization, thematic group, literary work.

Дата першого надходження статті до видання: 15.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Moshkovska L. M.,*Lecturer at the Department of Foreign Languages**Yevhenii Bereznyak Military Academy**<https://orcid.org/0000-0002-4173-9018>*

FUNCTIONAL ANALYSIS OF BUZZ MARKETING TERMINOLOGY: TRANSLATION STUDIES

Summary. The present article highlights functional features and the most frequent ways of translating English language buzz marketing terms that constitute a dynamic layer of the modern marketing language system. Buzz marketing terms are considered as the complex marketing units of evaluative connotation, aimed at creating information boom around products, services, technologies being advertised in social messengers and social networking channels. It has been proven that stable systemic relations of buzz marketing terms are formed through their thematic organization, structural models and functional characteristics. Thus, neologisms, the most common buzz marketing terms, have been split into six functional groups that amplify buzz marketing forms, techniques and formats. It has been found that abbreviations significantly expand a marketing terminology system, simplifying advertising messages and streamlining effective business communication. Four thematic groups of abbreviated terms have been identified with the focus on their functional specifics. Furthermore, buzz marketing two- and three-componential terminological clusters have been grouped into five thematic fields with the most applicable structural models: Adj. + N., N. + N., N. + Part. II + N., Part. I + N., N. + of + G. It has been revealed that buzz marketing terms-neologisms are rendered into Ukrainian by the direct translation approach and by complex transformations: adaptive transcoding + transliteration, lexical substitution + adaptive transcoding. Fifty terminological abbreviations have been conveyed by full names, by the transfer of original forms and by complex transformations, mainly represented by: semantic development + adaptive transcoding, generalization + transposition + loan translation, loan translation + grammatical replacement. One hundred buzz marketing terminological clusters have undergone lexical and complex transformations. Thus, the most effective translation approaches turn out to be direct, transformational, pragmatic adaptation in rare cases with the transfer of original units into the target language for non-equivalent terms.

Key words: buzz marketing terms, neologisms, initialisms, acronyms, complex terms, pragmatic adaptation, complex transformations.

Statement of the problem. Emerging businesses along with thriving manufacturing companies, that work on efficient marketing strategies, understand the crucial role of buzzwords' functioning in advertising campaigns to promote brands, increase the target audience's awareness and curiosity as well as facilitate immense popularity of goods, services, technologies in domestic and global markets. Buzz marketing terms (the core of the novel marketing basis) together with Internet buzzwords create powerful public triggers in the competitive business environment, ensure effective business communication with other companies, individual customers,

marketing agencies through various social messengers by gradually setting regular purchase channels, by developing online contacts, involving general public into vehement discussions and noisy arguments around this or that brand. Buzz marketing terms are coined by marketing and digital marketing experts or they are formed by other active e-business participants as the communicative amplifiers in the mobile advertising discourse, being manifested in the internet interactive space to attract potential customers, thus shaping two constant sources of buzz marketing terms' origin. Buzz marketing terminology subsystem is replenished continuously since marketing tools evolve and their effective functioning contributes to building better contacts with clients, providing them with the most valuable updated content. However, English buzz marketing units are often perceived ambiguously causing confusion, misunderstanding, and hesitation in choosing the exact target language correspondences. They are viewed as common vocabulary, slangisms (jargonisms in some cases), emotive units (namely idiomatic expressions, emphatic phrases), advertising discourse markers in business communication or economic and technical units. Moreover, buzz marketing units are taken for digital marketing terms that account for the structure of the site content, customer behavioral patterns, data analysis, profitability metrics, overall digital settings [1]. So, there is no unified definition recorded for buzz marketing terms and the range of their functional characteristics remains underdeveloped. Many English buzz marketing units, requiring full clarification and adequate comprehension, often come with simple explanations (in blogs, bloggers' interviews, target readers' reviews in company sites), with practical examples, relevant to a specific advertising issue (on the internet page) or a video support in vlogs, overloading online interactive space in social media sources. Nevertheless, business owners, marketers, experienced customers, AI experts, marketing newcomers, data analysts, social network users, and modern linguists strive for researching the functional scope of buzzwords, their contextual applicability and emotive force although not differentiating buzz marketing language units of terminological nature. Hence, functional features of buzz marketing terms, revealed in their thematic organization according to structural and semantic peculiarities, with the adequate translation into Ukrainian, targeting at their full pragmatic adaptation in the target language content and culture, have become the focus of our scientific interest.

Analysis of recent research and publications. Current studies on functional characteristics and translation ways of buzz vocabulary have made it possible to conduct a comprehensive analysis of Internet buzzwords' translation approaches that are expounded as follows: variation theory, high-context and low-context culture

theory, intercultural communication theory, eco-translation studies, functional equivalence theory, adaptation theory [2]. In addition, recent researches of L. Bilozerska, N. Voznenko and S. Rodetska have grounded the relevance of resorting to lexical (transliteration, adaptive transcoding, loan translation), lexical and semantic (concretization, generalization, semantic development), grammatical (replacement, transposition), lexical and grammatical (explication, addition, omission, contextual replacement) transformations when rendering English terms into Ukrainian. It has also been pointed out that complex transformations, being applied to terminological clusters' translation, foster the translated version's adaptation in the target language environment to achieve maximum clarity [3, p. 44–49]. Some linguists center their translation research outcomes on the direct translation approach which somewhat differs from word-for-word translation, the paraphrase method, imitation, variation recreation, the idiomatic translation method, identifying a number of problems inexperienced translators may encounter in their translation practice: a lack of cross-cultural and economic knowledge, some difficulties in converting lexical and grammar forms, distorted collocations in translation, ambiguity of concepts due to their polysemic nature, cultural connotation ignorance [4].

It is also underscored that internet buzzwords should be explored across different cultural backgrounds and contexts in social networking sites to achieve cultural adaptability and flexibility during language conversion that is of vital importance for cross-cultural communication. In addition, Internet buzzwords are regarded as popular or fashion words in the Internet language, mostly functioning to tackle upon burning issues in society [5]. Due to the interactive nature of buzzwords in social network sources, they are known to be concise and clear in order to effectively deliver information messages to the target readers or viewers and make a desired effect on public opinion [6].

In the pragmatic plane, new insights were provided on the functional potential of buzzwords that contribute to realizing communicative intents of advertising campaigns: to promote the authority of the brand, to boost bold action, to focus on the acquired experience and knowledge, to risk to the best advantage, to create appealing content through compelling storytelling, high-quality visuals, useful tips, shocking facts, humor, attention-grabbing slogans, eye-catching headings.

Therefore, **the relevance of our study** is stipulated by the necessity to ground the terminological nature of marketing buzzwords with their functional capabilities in the advertising content of social messengers and social networking sites in order to develop the translational apparatus for achieving their partial or full equivalence.

The aim of research is to explore the functional potential of English buzz marketing terms with their translational analysis that can be fulfilled by **the following tasks**:

- to describe the terminological nature of buzz marketing words in the advertising content;
- to explore the thematic organization of buzz marketing terms in conformity with structural and functional peculiarities;
- to find the most common ways of their adequate translation into Ukrainian.

Outline of the main material of the study. With the stable development of buzz marketing as an innovative strategy of business communication, buzzwords constituting a predominant lexical layer of the present-day marketing language system are increas-

ingly spread among internet users due to their simplicity, modernity and popularity. At the modern stage of globalization processes, internet technologies' advancement, vast cross-cultural communication ways, buzzwords in marketing are not only endowed with new concepts, advertising nuances but reflect cultural values of the youth and high-tech society on the whole. Buzz marketing, so-called "noise marketing", can be defined as an art of creating information boom around certain products, services, technologies to attract as many customers, motivate them to speak about a certain brand, get commercials across to other people concerned, arousing the interest of potential buyers, causing unexpectedness, strong positive or negative emotions, and "infecting them with the virus of popularity".

It can be stated that buzz marketing is mainly a large-scale word-of-mouth campaign that is carried out in mobile speech forums including chat rooms, sites with video and audio support, in the writing press release as a marketing hype tactic that uses the media as an intermediary to make the advertising content attractive to general public [7; 8]. It is inherent in virality (the ability of the content itself to circulate widely and rapidly), emotive controversy (laugh, joy – anger, disgust; thrill – shock; efficacy – absurd) in public opinion (admiration, criticism, condemnation), naturality (Advertising messages seem to be created by final consumers themselves.) and the speed of dissemination.

Buzz marketing lexis has become one of the most dynamic layers of vocabulary in the evolution of the language of economics since it demonstrates continuous changes, stable term-formation ways of conversion and derivation, transitions to the processes of internationalization and convergence which is the blending of language units when two or more languages come into contact [9].

Buzz marketing terms denote complex marketing concepts of emphatic nature, aimed at strengthening marketing strategies, tactics, methods, automation features by a number of tools, campaigns, optimization processes, to make a certain brand in the competitive marketplace attractive by causing desired public reaction, so creating «buzz». The lexical system of buzz marketing content covers common lexis, general scientific terms, borrowings, author's terms, marketing intrabranch and interbranch terms, stylistically marked units (idioms, phraseological units, slang, metaphoric expressions) and mostly noun clusters – all of them shaping advertising messages that are delivered to the addressee in the most accurate, logical, persuasive way. But the most notable markers of the buzz marketing terminology subsystem turn out to be neologisms, abbreviated forms, buzz marketing terminological clusters. Besides, systemic relations of buzz marketing terms-markers can be traced on the basis of specific thematic fields, structural models, functional peculiarities.

Buzz marketing terms-neologisms, the tokens of constantly advancing marketing strategies, signify new notions, phenomena bearing a certain emotional message, with the existing forms taking on new meanings or with the newly appeared forms denominating new concepts of evaluative connotation, not recorded in reference sources or dictionaries that call for careful consideration of their translated versions [10].

Such lexical innovations predominantly function in the following interactive buzz marketing forms, techniques and formats:

Meme campaigns (мемні кампанії) cover intensive discussions of memes, humor, internet-phrases for direct communication with the target audience, thus launching a big wave of reposts

and bringing about controversial feedback through memes. Memes are known to get the youth actively engaged in such advertising campaigns, stimulating memes' rapid circulation.

– *Pranks* (пранки) imply marketing sweepstakes in video reels, such as: fake adds, a hidden camera, actors performing in casual situations. Pranks provide viral coverage and controversial public reactions.

– *Flashmobs* (флешмоби) express group actions being imitated by online or offline viewers in challenging contests, in public platforms, in public places.

– *Star collaborations* (зіркові колаборації) represent the brand's cooperation with outstanding actors, bloggers, TikTokers, sportsmen while advertising the brand product, the *promo-video* (промо-відео), *collaboration merch-line* (колабораційна мерч-лінійка) are intended to gain trust, *virality* (вірусність, швидке поширення контенту) and renewed channels of the brand's popularization.

– *Situational marketing* (ситуаційний маркетинг) is treated as an urgent brand's reaction on current events, news, trends with the aim of creating maximum virality in record short time.

– *Deliberately absurd products* (навмисно абсурдні продукти) cause powerful comments' explosion, meme skirmish between competing brands, with hundreds of reposts resulting in *organic hype* (органічний хайп).

It should be noted that buzz marketing terms-neologisms are mostly expressed by compound nouns (*flashmobs*, *promo-video*), by two-componential asyndetic noun clusters (*star collaborations*, *situational marketing*, *memе campaigns*), three-componential noun clusters in rare cases (*deliberately absurd products*) and by common nouns (*virality*, *pranks*). It can be seen that the direct translation approach is the most common one to adequately render two- and three-componential terminological clusters although such noun clusters as *organic hype* (adaptive transcoding + transliteration) and *memе campaigns* (lexical substitution + adaptive transcoding) undergo complex transformations in Ukrainian translation.

It has been found that abbreviations, contributing to a rapid buzz marketing terminology system expansion, stipulate effective business communication, enhance the content clarity, ensure the word economy, and provide navigation aid for the target audience. Having explored practical aspects of their functioning and conveying into Ukrainian, modern linguists identified four basic translation approaches: equivalent or adequate translation, explication, and the transfer of original forms into the target language text in case of Latin contractions and well-known international acronyms [11]. However, newly emerged terminological abbreviations in the buzz marketing textual space should be introduced with full names in parentheses for content consumers to get easily adapted to their consistent usage thereafter. Buzz marketing abbreviations should be well structured and appropriately interpreted not to obstruct their full comprehension. Complex notions expressed by abbreviations at their first mention are often disclosed in footnotes so that visuals of different formats are fully comprehended. The dominant terminological abbreviated units in the marketing content proved to be clippings where some syllables can be dropped, initialisms that are pronounced letter by letter and acronyms being formed by the first letters of each word in the word-group [12]. It is to be noted that the constant update of digital communication platforms generates a great many abbreviated forms, saving space and time, simplifying marketing language narratives that allow to concentrate on the con-

tent core rather than being misled by detailed descriptions, instructions, complex terms, lengthy structures. As a result of research done, fifty contractions of terminological nature were classified into four thematic groups, each with its functional analysis:

1. Social Media and Platform-oriented initialisms serve as the communicative markers of digital environment and platform awareness, increasing speed and economy of communication. They function as interactive triggers in replies, reposts, invitations, creating a sense of informality and proximity between marketing content creators and final consumers. The most common ones are as follows: *DM* (*Direct Message*) – *приватне повідомлення* (concretization + loan translation) or *DM* (the transfer of the original form into the target language content); *PM* (*Private Message*) – *особисте повідомлення* (loan translation) or *PM* (the transfer of the original form); *RT* (*Retweet*) – *реност* (the full name) or *RT* (the transfer of the original form).

2. Engagement and Performance Metrics initialisms belong to digital culture and integrate interbranch marketing terms and internet lexical units of interactivity. They function for informative and analytical purposes, tracking the clientage behavior and the marketing content's impact on them. They are employed for gathering quantitative and qualitative data in social platforms and advertising campaigns. The most frequent terminological initialisms and acronyms are represented as: *CTR* (*Click-through Rate*) – *коефіцієнт клікабельності* (concretization + transposition + lexical substitution); acronym *ROI* (*Return on Investment*) – *рентабельність інвестицій* (semantic development + adaptive transcoding); *ER* (*Engagement Rate*) – *рівень залучення* (generalization + transposition + loan translation); *CPA* (*Cost per Action*) – *вартість цільової дії* (loan translation + grammatical replacement).

3. Influencer and Brand Collaboration Buzz group of terminological contractions is designed to stand out commercial intent and partnership relations, bridging corporate and personal interaction. They are also considered as digital marketing terms with the PR pragmatic component to emphasize promotional content through collaboration structures. They can be manifested by the acronym *KOL* (*Key Opinion Leader*) – *ключовий лідер думок* (lexical substitution + transposition + transliteration), by the initialism *SMM* (*Social Media Marketing*) – *маркетинг у соціальних мережах* (equivalent translation) or *SMM* (the transfer of the original form), by the clipping *COLLAB* (*Collaboration*) – *колаборація* (adaptive transcoding) or *COLLAB* (the transfer of the original form).

4. Content Format and Creative Buzz abbreviated terms serve as genre markers, identifying the content type and its tone, improving its visual aesthetics, the extent of proliferation, encouraging the target audience to talk about trendy novelties and creative brand approaches, thus turning buzz into informal, easily accessible forms. The acronym *CIF* (*Graphics Interchange Format*) – *анімоване зображення* (pragmatic adaptation) or *CIF* (the transfer of the original form); *ASMR* (*Autonomous Sensory Meridian Response*) – *автономна сенсорна меридіальна реакція* (adaptive transcoding + loan translation), *BTS* (*Behind the Scenes*) – *закулісні матеріали* (pragmatic adaptation); *CTA* (*Call to Action*) – *заклик до дії* (loan translation) or *CTA* (the transfer of the original form).

It is worth summing up that buzz marketing acronyms, initialisms, clippings of terminological character in four basic thematic groups are mostly translated by full equivalent names due to complex transformations in translation or by the transfer of the well-known original abbreviation into the target text.

Pragmatic adaptation technique is also employed to provide the functional equivalence of context-dependent abbreviations so that the target audience could fully grasp their intended meanings.

In the course of researching one hundred buzz marketing terminological clusters, there turned out to be five thematic groups discerned on the basis of their structural and functional features:

1. Virus and Buzz Content group of terms includes two-componential asyndetic noun clusters of the following structural patterns:

- a. Adj. + N. (*viral content* – вірусний контент);
- b. N. + N. ((1) *teme marketing* – мем-маркетинг, (2) *shock advertising* – шокова реклама);
- c. N. + Part. II + N. (*user-generated content* – контент, створений користувачами).

They are rendered by adaptive transcoding + loan translation (a), transliteration (b. 1), lexical substitution + loan translation (b. 2), transposition + generalization + lexical substitution (c). As can be seen, complex transformations prevail to achieve the full pragmatic adaptability in the target marketing language space that lies in creating emotionally charged marketing content to draw public attention and spread advertising information rapidly.

2. Customers' Engagement and Participation group of complex buzz marketing terms encompasses mainly two-componential asyndetic noun clusters of the following structural models:

- a. N. + N. (*engagement rate* – рівень залученості);
- b. Adj. + N. (*social sharing* – поширення в соцмережах);
- c. Compound Adj. + N. (*word-of-mouth marketing* – сарафанний маркетинг).

To achieve their exact translation into Ukrainian with the emphasis on the participants' engagement, complex transformations – transposition + generalization + loan translation (a), generalization + transposition + semantic development (b), pragmatic adaptation + transliteration (c) – appeared to be the most relevant ways of their exact rendition into Ukrainian with the pragmatic aspect to show the target audience's involvement in consuming the marketing content through reacting, commenting, sharing, recommending, gossiping.

3. Influence-driven Buzz group, based on the main buzz marketing strategies with the influential factors available, is formed by mostly two-componential asyndetic noun clusters of such structural types as:

- a. N. + N. (*influencer marketing* – маркетинг впливу; transposition + lexical substitution + transliteration);
- b. Part. I + N. (*seeding strategy* – стратегія початкового поширення; transposition + adaptive transcoding + pragmatic adaptation).

4. Emotional Effect group of buzz marketing terms, expressing the feelings of the target consumers of the content, is employed to create certain public sentiments that increase memorability and encourage heated discussions, enormous feedback, a direct connection between the message sender and the message recipient. It is represented by predominantly two-componential asyndetic or syndetic noun clusters of such structural patterns as:

- a. N. + N. (*surprise effect* – ефект несподіванки; transposition + generalization + transliteration);
- b. N. + of + Gerund (*fear of missing out* – страх щось пропустити; loan translation + grammatical replacement + equivalent translation + addition).

5. Buzz Frequency group of terminological units highlights marketing campaign efficacy through quantitative factors or within set time limits and covers simple terms (*impressions* – кількість показів; semantic development), compound nouns (*trendjacking* – використання тренді; adaptive transcoding + generalization), two-componential asyndetic noun clusters of the model N. + N. (*virality coefficient* – коефіцієнт вірусності; transposition + transliteration + adaptive transcoding).

To sum up, the most common way of conveying buzz marketing two-componential asyndetic noun clusters of terminological nature proved to be complex transformations with loan translation, adaptive transcoding, transliteration, transposition as the dominant ones.

Conclusions. Buzz marketing terminological units represent a separate lexical layer in the framework of the marketing language system. They represent complex marketing concepts of quantitative or qualitative evaluation, aimed at analyzing, managing, measuring and assessing the spread of buzz, its impact on the advertising campaign extent and its effectiveness, at emphasizing the form and nature of marketing content, the involvement of the target consumers through reactions, comments, recommendations, reviews, reposts. They are often treated as informative and psychological triggers, emotional amplifiers with the interactivity component that is an essential feature in digital media formats to create engagement-based buzz. Besides, a wide range of buzz marketing terms' applicability has been observed in mass media space of advertising directionality: posts, short-term video platforms, online campaigns, digital PR materials, outdoor media. On the grounds of functional and structural aspects, the most common buzz marketing terms-neologisms, abbreviations of four thematic groups, complex units of five thematic fields (mainly two-componential asyndetic noun clusters of the most common structural models: N. + N., Adj. + N., Part. I + N., Compound Adj. + N.) – form the core of the buzz marketing terminology subsystem. In the course of researching their target language correspondences, direct translation (equivalent or loan translation types), pragmatic adaptation and transformational approaches (complex transformations) enabled to elaborate the adequate Ukrainian versions for English buzz marketing terms although notable were ten abbreviated terms rendered by the transfer of the original forms in the target language textual environment as the only way of conveying English non-equivalent lexical units of terminological character into Ukrainian. **In the perspective**, structural and functional peculiarities of translating English author's terms, international lexicon, slangisms in buzz marketing textual space into Ukrainian will give a deep insight into the issue considered.

Bibliography:

1. Moshkovska L. M. Functional aspects of English marketing terminology: translational approach. Закарпатські філологічні студії. 2025. Вип. 42. Ч. 2. С. 129–136. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2025.42.2.23.
2. Xuejuan Y. Research on the English Translation of Internet Buzz-words: A Scoping Review Approach. URL: https://francispress.com/uploads/papers/3x1DdD_EwzyTte4uyh9Bsje8CxcGuMENyO3bttASY.pdf (дата звернення: 26.06.2026).
3. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. І. Термінологія та переклад: навч. посіб. для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця: Нова Книга, 2010. 232 с.

4. Wang T., Huang Y., Xiao Y. Translation Methods of Internet Buzzwords and Their Application. International Journal of Education and Humanities. 2022. Vol. 5. No. 3. URL: https://www.researchgate.net/publication/366099646_Translation_Methods_of_Internet_Buzzwords_and_Their_Application (дата звернення: 26.06.2026).
5. Luo J. A Study on "Internet Buzzwords" as Popular Culture: Characteristics, Existing Problems and Suggestions. URL: https://www.researchgate.net/publication/358583744_A_Study_on_Internet_Buzzwords_as_Popular_Culture_Characteristics_Existing_Problems_and_Suggestions (дата звернення: 26.06.2026).
6. Zeng X. An Analysis of English Translation Strategies for Internet Buzz Words Based on Skopos Theory. URL: https://www.researchgate.net/publication/398583485_An_Analysis_of_English_Translation_Strategies_for_Internet_Buzzwords_Based_on_Skopos_Theory (дата звернення: 26.06.2026).
7. Hassan J. A. Buzz Marketing Strategies and Their Impact on Reinforcement Customer Satisfaction. URL: https://www.researchgate.net/publication/375073671_BUZZ_MARKETING_STRATEGIES_AND_THEIR_IMPACT_ON_REINFORCEMENT_CUSTOMER_SATISFACTION (дата звернення: 26.06.2026).
8. Soundararaj J. J., Sivaprakash S. The Power of Buzz Marketing. URL: https://www.researchgate.net/publication/340548039_The_Power_of_Buzz_Marketing (дата звернення: 26.06.2026).
9. Kilyeni A. Likes, Tweets and Other "Friends": Social Media Buzzwords from a Terminology Perspective. URL: https://www.academia.edu/70111857/Likes_Tweets_and_Other_Friends_Social_Media_Buzzwords_from_a_Terminology_Perspective (дата звернення: 26.06.2026).
10. Ibraheem A. Kh. Translating New Words: The Effect of Neologism on Translation. URL: https://www.researchgate.net/publication/357336307_Translating_New_Words_The_Effect_of_Neologism_on_Translation (дата звернення: 26.06.2026).
11. Ботвин Т., Пундик Т., Пилипеч О. Практичні аспекти перекладу скорочень у формі акронімів і аббревіатур. 2025. URL: https://www.researchgate.net/publication/396364329_PRACTICAL_ASPECTS_OF_TRANSLATING_ACRONYMS_AND_ABBREVIATIONS (дата звернення: 26.06.2026).
12. Borys D. Initialisms in the 21st Century English Slang. Актуальні питання гуманітарних наук. 2022. URL: https://www.apfn-journal.in.ua/archive/53_2022/part_1/23.pdf (дата звернення: 26.06.2026).

Мошковська Л. Функціональний аналіз термінології buzz-маркетингу: перекладацька розвідка

Анотація. Ця стаття висвітлює функціональні характеристики та найуживаніші способи перекладу англomовних термінів buzz-маркетингу, що складають динамічний прошарок системи сучасної маркетингової

мови. Терміни buzz-маркетингу розглядаються як складні маркетингові одиниці оцінної конотації, що спрямовані на створення інформаційного шуму навколо реклами товарів, послуг, технологій в соціальних месенджерах та каналах соціальних мереж. Доведено, що стійкі системні зв'язки термінів buzz-маркетингу формуються на основі їх тематичної організації, через структурні моделі та функціональні властивості. Отже, неологізми, найпоширеніші терміни buzz-маркетингу, поділено на шість функціональних груп, які підсилюють маркетингові buzz-форми, прийоми, формати. Виявлено, що аббревіатури значно розширюють термінологічну систему маркетингу, спрощуючи рекламні повідомлення та оптимізуючи ефективну бізнес-комунікацію. Виокремлено чотири тематичні групи аббревіатурних термінів із зазначенням їх функціональних особливостей. До того ж, двота трикомпонентні термінологічні кластери buzz-маркетингу розкласифіковано на п'ять тематичних напрямів з характерними структурними моделями: Adj. + N., N. + N., N. + Part. II + N., Part. I + N., N. + of + G. Виявлено, що терміни-неологізми buzz-маркетингу перекладаються українською мовою за допомогою прямого перекладацького підходу та комплексних трансформацій: адаптивне транскодування + транслітерація, лексична заміна + адаптивне транскодування. П'ятдесят термінологічних аббревіатур передано повними назвами, переносом оригінальних форм та комплексними трансформаціями, переважно представленими: семантичним розвитком + адаптивним транскодуванням, генералізацією + транспозицією + калькуванням, калькуванням + граматичною заміною. Сто термінологічних кластерів buzz-маркетингу зазнали лексичних і комплексних трансформацій. Таким чином, найефективнішими перекладацькими підходами виявлено прямий переклад, трансформаційний переклад та прагматична адаптація, а в рідкісних випадках – перенесення оригінальних одиниць у мову перекладу для безеквівалентних термінів.

Ключові слова: терміни buzz-маркетингу, неологізми, ініціалізми, акроніми, складені терміни, прагматична адаптація, комплексні трансформації.

Дата першого надходження статті до видання: 30.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Педченко О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та прикладних студій
Маріупольського державного університету
<https://orcid.org/0000-0001-7456-7040>

ДІАЛОГІЗМ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ: СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА УКРАЇНСЬКА РЕЦЕПЦІЯ АДАМА МІЦКЕВИЧА

Анотація. У статті досліджено діалогізм художнього перекладу як категорію сучасного перекладознавства, що визначає переклад не лише як міжмовне відтворення тексту, а й як багаторівневий процес міжкультурної, міжлітературної та міждискурсивної взаємодії. Простежено еволюцію наукових уявлень про діалогічну природу перекладу від концепції діалогу Михайла Бахтіна та інтертекстуальності Юлії Крістєвої до сучасних перекладознавчих підходів, представлених працями Сьюзен Баснетт, Лоуренса Венуті, Андре Лефевра, Тео Германса, Ентоні Піма, Моні Бейкер, Майкла Кроніна та інших дослідників. Показано, що сучасне перекладознавство дедалі більше відходить від нормативного розуміння перекладу як пошуку еквівалентності, натомість розглядає його як відкритий діалог мов, культур, літературних традицій, історичних контекстів і читацьких інтерпретацій.

Теоретичні положення сучасної науки про переклад конкретизовано на матеріалі української рецепції творчості Адама Міцкевича, яка розглядається як тривалий процес міжкультурного діалогу між польською та українською літературами. Особливу увагу приділено перекладацькій і літературно-критичній діяльності Максима Рильського, яку проаналізовано крізь призму концепції діалогізму. На основі праць Ростислава Радишевського та сучасних досліджень українських учених показано, що перекладацька практика Рильського поєднувала філологічну точність із творчою інтерпретацією, забезпечуючи збереження художньої своєрідності творів Міцкевича та їх органічне входження в український культурний простір. Обґрунтовано, що українська рецепція польського класика є прикладом продуктивного міждискурсивного діалогу, у якому переклад виступає не вторинним відтворенням першотвору, а формою співтворчості, культурної медіації та переосмислення.

У результаті дослідження запропоновано багаторівневу модель діалогізму художнього перекладу, що охоплює інтертекстуальний, культурно-історичний, перекладацький і рецептивний рівні взаємодії. Доведено, що художній переклад є не завершенням комунікації, а відкритим процесом безперервного міжкультурного діалогу, який забезпечує подальшу культурну біографію літературного твору та його інтеграцію в нові історичні, національні й інтерпретаційні контексти. Запропонований підхід розширює теоретичні засади сучасного перекладознавства та відкриває перспективи подальших досліджень художнього перекладу як форми міжкультурної комунікації, культурної пам'яті та гуманітарного діалогу.

Ключові слова: діалогізм, діалог культур, міжкультурна комунікація, художній переклад, сучасне перекладознавство, культурний взаємовплив, Адам Міцкевич.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Художній переклад у сучасній гуманітаристиці дедалі частіше розглядається не лише як процес міжмовної трансляції, а як складна форма міжкультурної комунікації, у якій взаємодіють мовні, літературні, історичні та культурні системи. Такий підхід суттєво розширює традиційне розуміння перекладу, зміщуючи дослідницький акцент із проблем еквівалентності й адекватності на питання культурної взаємодії, рецепції, інтерпретації та формування нових смислів. У цьому контексті переклад постає, як простір взаємодії автора, перекладача, культури-джерела та культури-реципієнта.

Однією з категорій, що набуває особливого значення для такого розуміння художнього перекладу, є діалог. Започатковане у працях Михайла Бахтіна та розвинуте в концепціях Юлії Крістєвої й інших дослідників, це поняття тривалий час застосовувалося переважно для характеристики художнього тексту, його поліфонічності та інтертекстуальної природи. Водночас сучасні теоретичні підходи дають підстави розглядати діалог значно ширше, як принцип, що визначає сам процес художнього перекладу і забезпечує взаємодію різних культурних кодів, історичних досвідів та інтерпретаційних позицій.

Особливо продуктивним матеріалом для такого дослідження є художні переклади творів Адама Міцкевича. Його творчість сформувалася на перетині польської, литовської, білоруської, української та загальноєвропейської культурних традицій, що зумовило виняткову інтертекстуальну насиченість текстів і складну систему історико-культурних кодів. Переклад творів Міцкевича тому передбачає не лише відтворення їхньої мовної та поетичної структури, а й переосмислення культурної пам'яті, регіональної ідентичності, історичних альянсів та літературних зв'язків. У цьому сенсі переклади Міцкевича є прикладом функціонального діалогізму, як механізму міжкультурної інтерпретації.

Зв'язок порушеної проблеми з важливими науковими завданнями полягає в необхідності інтеграції класичної теорії діалогізму із сучасними концепціями перекладознавства, що розглядають переклад як культурну медіацію, переписування, інтерпретацію та конструювання нового образу автора в іншому культурному середовищі. Практичне значення такого підходу пов'язане з можливістю уточнення методології аналізу художніх перекладів, зокрема творів, що належать до спільного культурного простору Центрально-Східної Європи. Використання методології планується у межах виконання переклада-

цьких проєктів Лабораторією прикладної філології Маріупольського державного університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Переосмислення теорії художнього перекладу ХХ століття як культурного й інтерпретаційного процесу почалося ще у 1990-х роках, як зазначив Лоуренс Венуті у статті того часу: «сьогодні ми далеко не вважаємо, що переклад – це простий комунікативний акт. У сучасній теорії перекладу, що спирається на континентальні філософські традиції, такі як екзистенційна феноменологія та постструктуралізм, мова є конститутивною складовою мислення, а значення – місцем множинних детермінацій, тож переклад легко розглядається як процес, що наділяє іноземномовний текст внутрішнім значенням. Переклад ніколи не відбувається безперешкодно, оскільки перекладач долає мовні та культурні відмінності іноземного тексту, зменшуючи їх та додаючи інший набір відмінностей – переважно власних, запозичених із мови та культури реципієнта, – щоб іноземне могло бути сприйняте в цьому середовищі» [1, с. 468]. Він поставив у центр уваги проблему видимості перекладача. На його думку, художній переклад завжди є результатом свідомого вибору між різними культурними стратегіями, насамперед доместикацією та форенізацією. Перекладач не лише передає зміст твору, а й визначає характер його культурної присутності в іншомовному середовищі. Саме тому переклад слід розглядати як форму культурної репрезентації, а діалогізм – як процес постійного узгодження між авторським задумом, культурою оригіналу та очікуваннями нової читачької аудиторії.

Вагомий внесок у розроблення сучасної теорії художнього перекладу зробили Сьюзен Баснетт, Андре Лефевр, Тео Германс, Ентоні Пім, Мона Бейкер, Майкл Кронін та інші дослідники. Їхні праці заклали методологічні засади осмислення перекладу як форми міжкультурної комунікації, культурного трансферу, літературної рецепції, переписування, наративного конструювання смислів і діяльності перекладача як культурного медіатора. Саме ці концепції становлять теоретичну основу нашого дослідження й будуть використані для аналізу української рецепції творчості Адама Міцкевича.

Для осмислення культурно-історичного простору творчості Адама Міцкевича важливе значення мають дослідження Ростислава Радішевського, який аналізує творчий діалог Адама Міцкевича і Максима Рильського, перекладацьку рецепцію польського поета та її значення для українсько-польських літературних зв'язків. Окремі аспекти перекладу творів Міцкевича розглянуто також у працях Лариси Маркуляк, Віктора Гуменюка, Олександри Іванчик, Люцилли Пщоловської та інших дослідників.

Попри значний обсяг наукової літератури, більшість праць зосереджується на аналізі окремих перекладів, творчості конкретних перекладачів, рецепції Міцкевича в національних літературах або інтертекстуальних особливостях його поезики. Особливого значення в цьому контексті набувають новітні міжнародні дослідження, присвячені методологічним та філософським засадам сучасного перекладознавства. Поява фундаментальних колективних видань Routledge Handbook of Translation and Methodology («Довідник Routledge з методології перекладознавства», 2022), The Routledge Handbook of Translation and Philosophy («Довідник Routledge з перекладу та філософії», 2024), The Bloomsbury Handbook of Translation and Philosophy («Довідник Bloomsbury з перекладу

та філософії», 2024) засвідчує продовження зміщення дослідницької уваги від нормативних моделей перекладу до його осмислення як складного культурного, герменевтичного й філософського процесу. У цих працях художній переклад розглядається як форма продукування знання, міжкультурної взаємодії та інтерпретації, що відкриває нові перспективи для переосмислення традиційних категорій перекладознавства.

Метою статті є осмислення сучасних перекладознавчих теорій, які ґрунтуються на теорії діалогу та впливають на вибір перекладацьких стратегій, через аналіз досліджень перекладів творів Адама Міцкевича на українську.

Виклад основного матеріалу. В класичній концепції Михайла Бахтіна діалог насамперед визначався як фундаментальна властивість художнього мислення, що реалізується через взаємодію різних голосів, позицій і смислових горизонтів. Діалог не обмежується безпосередньою комунікацією між персонажами чи автором і читачем. Він становить універсальний принцип існування культури, у якій жодне слово не є остаточним і завершеним, оскільки завжди співвідноситься з іншими словами, текстами та смислами. Саме тому художній твір постає відкритою системою, що вступає у взаємодію як із попередньою літературною традицією, так і з майбутніми інтерпретаціями. Таке розуміння діалогізму стало відправною точкою для подальших досліджень інтертекстуальності та рецептивної природи літератури.

Важливим етапом розвитку цієї концепції стали праці Юлії Крістєвої «Слово, діалог і роман» та «Обмежений текст» (1960), у яких вона запропонувала розглядати будь-який текст як простір взаємодії інших текстів. Перенесення акценту з діалогу між голосами на діалог між текстами суттєво розширило інтерпретаційні можливості категорії діалогізму. У такому розумінні художній твір уже не існує як автономна структура, а формується в процесі безперервного переосмислення попередніх культурних моделей. Для творчості Адама Міцкевича цей аспект має особливе значення, адже його поетичний світ виникає на перетині античної, біблійної, романтичної, слов'янської та народнопоетичної традицій, що створює складну систему інтертекстуальних взаємозв'язків.

Нового виміру проблема діалогічної взаємодії текстів набуває у філософії Жака Дерріди, насамперед у працях *De la grammatologie* («Про граматологію», 1967), *Des Tours de Babel* («Вежі Вавилону», 1985) та *Qu'est-ce qu'une traduction "relevante"?* («Що таке “релевантний” переклад?»), 1998). Переосмислюючи концепцію письма, інтерпретації та перекладу, Дерріда відмовляється від уявлення про переклад як вторинне відтворення завершеного тексту. Натомість він розглядає переклад як необхідну форму подальшого існування мов через їх діалог: «Завдяки перекладу, іншими словами, цій лінгвістичній взаємодоповнюваності, завдяки якій одна мова дає іншій те, чого їй бракує, і дає це гармонійно, це взаємозапіннення мов забезпечує ріст мов,...» [2].

Класичні концепції діалогізму створили важливе методологічне підґрунтя для розуміння художнього тексту як відкритої системи взаємодії голосів, текстів і культур. Проте вони лише частково пояснюють специфіку діалогічних процесів, що виникають у художньому перекладі, який не лише продовжує міжтекстовий діалог, а й переносить його в інший мовний, культурний та історичний простір, унаслідок чого змінюються способи функціонування самого тексту. Саме тому сучасне

перекладознавство дедалі частіше розглядає художній переклад як форму міжкультурної інтерпретації, а діалогізм – як одну з його фундаментальних характеристик.

Послідовно інтегрувала перекладознавство в ширший культурологічний дискурс Сьюзан Баснет. На відміну від традиційних лінгвістичних моделей, вона розглядає художній переклад як процес культурної взаємодії, у якому перекладач реконструює не лише мовну структуру тексту, а й систему його культурних значень. У такій перспективі переклад перестає бути вторинним щодо оригіналу й постає самостійним актом інтерпретації, що забезпечує входження літературного твору в новий культурний контекст [3]. Цю ідею продовжує Дорота Урбанек, яка дає визначення поняттю «третя культура», що це є «елементи тексту оригіналу та/або перекладу, які присутні в мові та культурі оригінального твору та переходять у мову та культуру перекладу» [4, с. 63]. Отже, в її розумінні перекладач працює не з текстами, а з культурами, що репрезентовані текстами.

Подібну думку розвиває Андре Лефевр, який запропонував концепцію *rewriting* («переписування»). Він доводить, що кожний художній переклад є новою культурною версією твору, оскільки формується під впливом літературних норм, ідеологічних чинників та естетичних очікувань культури-реципієнта. Крім того, він визначає роль перекладу для розвитку літературної [1, с. 233]. Таким чином, перекладач виступає не лише інтерпретатором, а й співтворцем нового культурного образу автора. У випадку Адама Міцкевича ця теза набуває особливого значення, адже кожна національна традиція фактично створює власного Міцкевича, актуалізуючі різні смислові й культурні доміанти його творчості.

Інший аспект проблеми висвітлює Тео Германс [5], який переносить поняття поліфонії у сферу перекладознавства. Перекладений текст, на його думку, поєднує кілька рівноправних голосів – автора, перекладача, літературної традиції, культури перекладу та читача. Така багатоголосність дозволяє розглядати художній переклад, як новий текст, що виникає внаслідок безперервного діалогу між різними суб'єктами культури.

Особливого значення для сучасного розуміння художнього перекладу набуває концепція Ентоні Пім [6], який визначає перекладача як культурного медіатора. У цій моделі перекладач виконує функцію посередника між різними культурними просторами, забезпечуючи не лише передачу тексту, а й порозуміння між культурами. Відтак художній переклад постає як процес міжкультурної комунікації, у якому діалогізм реалізується через взаємодію різних моделей історичної пам'яті, систем цінностей та культурних традицій.

Важливим доповненням до цього підходу є праці Мони Бакер [7], в яких вона розглядає переклад як форму конструювання наративів, і Мішель Кронім [8], який аналізує його в контексті культурної мобільності та транснаціональної взаємодії. Обидва дослідники переконливо демонструють, що художній переклад не лише відображає культурні процеси, а й активно формує нові способи осмислення літературної спадщини в іншому соціокультурному середовищі.

Узагальнення сучасних методологічних підходів до перекладознавства, представлене у *The Routledge Handbook of Translation and Methodology* (2022) [9], свідчить про поступове зміщення дослідницької уваги від нормативного аналізу

перекладу до міждисциплінарного осмислення його як культурного, соціального, когнітивного та інтерпретаційного процесу. Такий методологічний поворот створює підґрунтя для переосмислення діалогізму як однієї з ключових категорій сучасної теорії художнього перекладу.

Теоретичні положення сучасного перекладознавства знаходять конкретне підтвердження у дослідженнях Ростислава Радишевського, присвячених українській рецепції творчості Адама Міцкевича. Аналізуючи перекладацьку й літературно-критичну діяльність Максима Рильського, учений виходить за межі розгляду перекладу як окремого тексту і розкриває його як складову ширшого процесу міжлітературної взаємодії. На його думку, «у випадку М. Рильського є всі підстави вбачати генетичну інтертекстуальність до творчості А. Міцкевича, що ґрунтувалась на герменевтичному аналізі при перекладі та літературно-критичному чи естетичному висвітленні творчості автора “Пана Тадеуша” українським поетом і проростала в конкретних виявах цитувань, епіграфів, парафраз власної творчості українського поета» [10, с. 125].

Запропоноване професором Радишевським поняття генетичної інтертекстуальності істотно доповнює сучасні концепції діалогізму художнього перекладу. Воно засвідчує, що рецепція Міцкевича в українській літературі не завершується створенням перекладу, а продовжується в літературно-критичній рефлексії та власній творчості перекладача. Таким чином, перекладацький діалог набуває багаторівневого характеру: він охоплює герменевтичне прочитання оригіналу, його художнє відтворення українською мовою та подальшу інтеграцію образного й поетичного світу Міцкевича у творчість самого Рильського. Саме тому українська рецепція польського романтика постає не як сукупність окремих перекладацьких практик, а як безперервний процес культурної взаємодії, у якому переклад стає одним із механізмів формування нового літературного досвіду. Цей підхід знаходить розвиток і в дослідженні Людмили Маркуляк, присвяченому відображенню поезики вірша Адама Міцкевича «*Nad wodą wielką i czystą*» у перекладі Максима Рильського. Аналізуючи особливості художнього відтворення оригіналу, дослідниця показує, що перекладацька майстерність Рильського ґрунтується на прагненні максимально зберегти поетичну структуру, образну систему, ритмомелодіку та філософську концепцію першотвору, поєднуючи вірність авторському задуму з природністю українського художнього мовлення [11].

У світлі концепції Андре Лефевра переклади Рильського можна розглядати як форму *rewriting* – культурного переписування, унаслідок якого твори Міцкевича набувають нового функціонування в українській літературі. Таке переписування не означає довільного віддалення від оригіналу. Воно виявляється у доборі мовних засобів, метрики, стилістичних відповідей, способів відтворення реалій та історичних конотацій. Кожне з цих рішень формує певний образ польського поета й визначає, які компоненти його творчості стануть найбільш помітними для нової читачької аудиторії.

Відповідно до підходу Лоуренса Венуті, цей процес можна інтерпретувати як вибір способу культурної репрезентації автора. Збереження польських і регіональних реалій, архаїчної лексики, особливостей шляхетського побуту та історичної дистанції підтримує культурну відмінність оригіналу. Натомість використання ресурсів української поетичної мови, фольклор-

ної образності та усталених літературних форм наближає текст до культури-реципієнта. Переклад Рильського тому не можна однозначно віднести лише до доместикації чи форенізації: він формується внаслідок постійного діалогу між прагненням зберегти історико-культурну своєрідність Міцкевича та необхідністю забезпечити повноцінне художнє існування його творів українською мовою.

Саме в цьому сенсі можна говорити про створення українського образу Міцкевича. Йдеться не про заміну польського автора новою постаттю, а про формування конкретної моделі його прочитання, зумовленої перекладацькою індивідуальністю Рильського, станом української літературної мови, культурними потребами відповідного періоду та попередньою історією українсько-польських літературних зв'язків. Перекладений текст зберігає голос автора, але водночас містить голос перекладача й культурного середовища, у якому він створений. Це відповідає розумінню перекладу як поліфонічної структури, запропонованому Тео Германсом.

Отже, міжкультурна інтерпретація творів Міцкевича не зводиться до перенесення польського тексту в український мовний простір. Вона охоплює взаємодію авторської поетики, історичної пам'яті, перекладацької індивідуальності, літературної традиції та рецептивних очікувань нової аудиторії. Саме тому діалогізм виявляється не лише внутрішньою рисою творів Міцкевича, а й принципом їхнього функціонування в перекладі. Переклад зберігає відкритість тексту до нових прочитань і водночас створює новий етап його культурної біографії.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. У сучасних дослідженнях переклад осмислюється не лише як мовна практика, а як особлива форма продукування знання, інтерпретації та міжкультурного діалогу, що відкриває нові перспективи для розуміння місії художнього перекладу. Саме тому переклад художніх творів доцільно розглядати не як результат міжмовної трансляції, а як складний процес, що реалізується одночасно на кількох взаємопов'язаних рівнях. На прикладі перекладу Максима Рильського творів Адама Міцкевича можна виділити 4 рівня діалогічності:

– перший рівень становить інтертекстуальний діалог, який формується всередині самого авторського тексту. Поетика Міцкевича поєднує античну, біблійну, середньовічну, романтичну, народнопоетичну та слов'янську традиції, створюючи багатшарову систему культурних смислів. Перекладач вступає у взаємодію не лише з автором, а й із цією складною мережею текстів, символів та алюзій, що визначають художній світ твору;

– другий рівень можна визначити як культурно-історичний діалог. Він охоплює взаємодію культурної пам'яті, історичних наративів та регіональних традицій, які заковані в мові оригіналу. Саме на цьому рівні особливого значення набувають культурні реалії, історична лексика, фольклорні образи, топоніміка, етнокультурні символи та інші елементи, що репрезентують історичний досвід Центрально-Східної Європи. У такому розумінні перекладач реконструює не лише текст, а й культурний простір, у якому цей текст виник;

– третій рівень становить перекладацький діалог, що виникає між автором і перекладачем. Художній переклад не є механічним відтворенням змісту, а передбачає постійне прийняття інтерпретаційних рішень. Вибір лексичних відповідників,

ритмічної організації, стилістичних засобів, способів передачі культурно маркованої лексики або історичних реалій визначає характер нового художнього тексту. Особливо це стосується перекладу з близькоспорідненою мови, як з польської на українську, де для перекладача є можливість, або максимально зберегти особливості мови оригіналу, або максимально наблизити текст до читача. Саме тому перекладач виступає не лише інтерпретатором, а й співучасником формування нового культурного образу автора;

– четвертий рівень репрезентує рецептивний діалог, у межах якого перекладений текст починає функціонувати в новому літературному середовищі. Його сприйняття залежить від історичного часу, літературного канону, культурних очікувань читачської аудиторії та попередньої традиції рецепції. У цьому контексті кожний новий переклад творів Міцкевича стає не лише новою мовною версією оригіналу, а й новим етапом його культурної біографії.

Запропонований підхід стосується й ролі перекладача. Якщо традиційне перекладознавство розглядало його передусім як посередника між двома мовами, то сучасні концепції перекладу дають підстави говорити про перекладача як про учасника міжкультурного діалогу. Саме він забезпечує взаємодію історичної пам'яті, літературної традиції, авторської поетики та культурного досвіду нової читачкої спільноти, тому що художній переклад постає не лише способом передачі тексту, а й механізмом культурної комунікації.

Проведений аналіз дає підстави розглядати діалогізм художнього перекладу як багаторівневий процес міжкультурної інтерпретації, у якому взаємодіють інтертекстуальні, культурно-історичні, перекладацькі та рецептивні чинники. Саме така перспектива дозволяє інтегрувати класичні концепції діалогізму із сучасними теоріями художнього перекладу й відкриває можливості для подальшого розвитку теоретичних засад дослідження перекладу як форми міжкультурної комунікації.

Література:

1. Translation, community, utopia. The Translation Studies Reader. / Ed. L.Venuti. London and New York: Routledge, Taylor & Francis e-Library, 2004. 539 s. URL: https://www.academia.edu/31687008/The_Translation_Studies_Reader_venuti
2. Derrida J. Des Tours de Babel, *Ebisu* [En ligne], Numéro spécial, 2025, mis en ligne le 01 décembre 2025, consulté le 18 juillet 2026. URL: <http://journals.openedition.org/ebisu/11140>; DOI: <https://doi.org/10.4000/15d7a>
3. Bassnett S. Translation Studies. London; New York: Routledge, 2014. 208 s. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203488232>
4. Urbanek D. Elementy trzeciej kultury w procesie przekładu. *Przekład – język – kultura* / pod red. R. Lewickiego. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2002. S. 61–70.
5. Hermans T. Translation in Systems. Descriptive and System-oriented Approaches Explained. London; New York: Routledge, 2014. 203 s. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315760469>
6. Pym A. Exploring Translation Theories. London: Routledge, 2023. 256 s. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003383130>
7. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge, 2018. 390 s. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315619187>
8. Cronin M. Translation and Globalization. New York: Routledge, 2003. 209 s. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203378816>
9. The Routledge Handbook of Translation and Methodology. /Eds. F.Zanettin, C.Rundle. Routledge, 2022 <https://doi.org/10.4324/9781315158945>

10. Радишевський Р. П. Адам Міцкевич – Максим Рильський: проблеми рецепції. *Слов'янський світ: Збірник наукових праць*. 2011. Вип. 9. С. 92–127. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/2ad185ee-2b49-4a5d-aab8-410d78d3f804/content>
11. Маркуляк Л. В. Відображення поетики оригіналу поезії Адама Міцкевича «Nad wodą wielką i czystą» в художньому перекладі Максима Рильського. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022. № 56. С. 275–278. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.56.61>.

Pedchenko O. Dialogism in literary translation: contemporary theoretical approaches and the Ukrainian reception of Adam Mickiewicz

Summary. The article examines dialogism in literary translation as a category of contemporary translation studies that defines translation not merely as the interlingual reproduction of a text but as a multilayered process of intercultural, interliterary, and interdiscursive interaction. It traces the evolution of scholarly views on the dialogic nature of translation from Mikhail Bakhtin's concept of dialogue and Julia Kristeva's theory of intertextuality to contemporary translation theories developed by Susan Bassnett, Lawrence Venuti, André Lefevere, Theo Hermans, Anthony Pym, Mona Baker, Michael Cronin, and other scholars. The study demonstrates that contemporary translation studies increasingly move beyond the normative understanding of translation as the search for equivalence, instead interpreting it as an open dialogue among languages, cultures, literary traditions, historical contexts, and readers' interpretations.

The theoretical principles of contemporary translation studies are further substantiated through the analysis of the Ukrainian reception of Adam Mickiewicz's works, viewed as a long-standing process of intercultural dialogue between Polish and Ukrainian literature. Particular attention is

paid to the translation and literary-critical activity of Maksym Rylskyi, examined through the lens of dialogism. Drawing on the works of Rostyslav Radyshevskyi and recent studies by Ukrainian scholars, the article demonstrates that Rylskyi's translation practice combined philological precision with creative interpretation, preserving the artistic originality of Mickiewicz's works while ensuring their organic integration into the Ukrainian cultural space. It is argued that the Ukrainian reception of the Polish classic represents a productive example of interliterary dialogue in which translation functions not as a secondary reproduction of the original but as a form of co-creation, cultural mediation, and reinterpretation.

As a result of the study, a multilayered model of dialogism in literary translation is proposed, encompassing intertextual, cultural-historical, translational, and receptive levels of interaction. The article demonstrates that literary translation is not the completion of communication but an open process of continuous intercultural dialogue that ensures the further cultural biography of a literary work and its integration into new historical, national, and interpretative contexts. The proposed approach expands the theoretical foundations of contemporary translation studies and opens new perspectives for further research on literary translation as a form of intercultural communication, cultural memory, and humanitarian dialogue.

Key words: dialogism, dialogue of cultures, intercultural communication, literary translation, contemporary translation studies, cultural interaction, Adam Mickiewicz.

Дата першого надходження статті до
видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 20.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

Полякова О. В.,*кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської філології і перекладу**Національного університету «Київський авіаційний інститут»**<https://orcid.org/0000-0002-8757-3412>***Буданова Л. Г.,***доктор педагогічних наук,**професор кафедри англійської філології і перекладу**Національного університету «Київський авіаційний інститут»**<https://orcid.org/0000-0002-4840-6224>***Оперчук Д. О.,***студентка 2 курсу магістратури**кафедри англійської філології і перекладу**Національного університету «Київський авіаційний інститут»**<https://orcid.org/0009-0000-8102-1433>*

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ АВІАЦІЙНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УСНИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Анотація. У статті досліджено перекладацькі стратегії відтворення англomовного авіаційного рекламного дискурсу в усному перекладі та обґрунтовано його дидактичний потенціал у професійній підготовці майбутніх усних перекладачів. На основі аналізу сучасних перекладознавчих концепцій охарактеризовано авіаційний рекламний дискурс як полікодовий і лінгвостилістично-гібридний феномен, що поєднує ознаки офіційно-ділового, науково-технічного та рекламного стилів і функціонує в умовах аудіовізуальної комунікації. Проаналізовано особливості авіаційної реклами на лексичном, граматичному та синтаксичному рівнях. Визначено особливості перекладу авіаційної реклами залежно від її прагматичних характеристик, медіаканалу поширення та необхідності забезпечення динамічної, прагматичної й темпоральної еквівалентності.

Емпіричну основу дослідження становили 15 англomовних рекламних відеороликів провідних світових авіакомпаній та 224 усні переклади, виконані 34 студентами магістратури спеціальності В11 Філологія під час вивчення дисципліни «Переклад в авіаційній галузі». Для досягнення поставленої мети застосовано дискурсивний, перекладознавчий, зіставний, описовий та кількісний методи дослідження.

У результаті аналізу встановлено п'ять основних груп перекладацьких помилок: семантичні (23%), термінологічні (17%), синтаксичні (18%), прагматичні (8%) та помилки, пов'язані з відсутністю компресії перекладацького тексту (34%). Доведено, що найбільші труднощі під час усного перекладу авіаційної реклами пов'язані із забезпеченням синхронізації перекладеного повідомлення з відеорядом, збереженням рекламного впливу на глядача та використанням нормативної авіаційної термінології. Обґрунтовано доцільність застосування стратегій модуляції, контекстуальної заміни, прагматичної адаптації, трансакції та компресії як найбільш ефективних засобів

відтворення авіаційного рекламного дискурсу. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів під час викладання дисциплін із теорії та практики усного перекладу, галузевого перекладу, авіаційного перекладу й аудіовізуального перекладу.

Ключові слова: галузевий переклад, авіаційний рекламний дискурс, усний переклад, аудіовізуальний переклад, перекладацькі стратегії, авіаційний переклад, дидактичний потенціал.

Постановка проблеми. Сучасна парадигма вищої філологічної освіти вимагає постійного пошуку автентичних, багатоаспектних та прагматично насичених матеріалів для формування професійної компетентності майбутніх усних перекладачів в авіаційній сфері. Специфіка усного перекладу полягає в необхідності миттєвої декодіфікації сенсів, адаптації соціокультурних маркерів та збереження перлокутивного ефекту повідомлення в умовах жорсткого часового ліміту. У цьому контексті особливу дослідницьку й дидактичну цінність становить рекламний дискурс авіаційної галузі.

Авіаційні рекламні матеріали поєднують інформативну, переконувальну та іміджетворчу функції, що зумовлює високу концентрацію термінологічної лексики, експресивних мовних засобів, культурно маркованих одиниць і мультимодальних елементів. Такі тексти моделюють реальні комунікативні ситуації міжнародного професійного спілкування, у яких перекладач повинен не лише адекватно передати зміст повідомлення, а й відтворити його прагматичний потенціал, комунікативний намір і маркетинговий вплив на цільову аудиторію. Водночас рекламні відеоролики авіакомпаній, виробників авіаційної техніки та аеропортів характеризуються природним темпом мовлення, варіативністю акцентів, широким використанням професійної авіаційної термінології та сучасних стратегій

мовленнєвого впливу, що робить їх ефективним дидактичним ресурсом для розвитку навичок аудіювання, аналізу дискурсу, усного перекладу та міжкультурної комунікації. Однак потенціал авіаційної реклами як засобу професійної підготовки майбутніх усних перекладачів досі залишається недостатньо реалізованим у практиці закладів вищої освіти, що зумовлює необхідність наукового обґрунтування методичних підходів до її використання в освітньому процесі.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика перекладу рекламного дискурсу, аудіовізуального перекладу та професійної підготовки перекладачів активно досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. Теоретичні засади перекладу рекламних текстів, їхню прагматичну спрямованість і особливості відтворення комунікативного впливу висвітлено у працях М. Бейкер, Е. Найди, К. Райс, Г. Вермера, К. Норд, Дж. Лича, Г. Кука, а також українських дослідників А. Коваленка, О. Стець, С. Іваненко та інших. Водночас аналіз наукових праць засвідчив, що переклад авіаційного рекламного дискурсу, особливо в умовах усного перекладу, залишається недостатньо дослідженим. Недостатню увагу приділено систематизації типових перекладацьких помилок майбутніх усних перекладачів, використанню стратегій компресії, прагматичної адаптації та транскреації під час синхронізації перекладу з відеорядом, а також визначенню дидактичного потенціалу автентичної авіаційної реклами у професійній підготовці майбутніх перекладачів. Саме необхідність комплексного розв'язання зазначених проблем зумовила вибір теми та мету даного дослідження.

Мета дослідження полягає у визначенні перекладацьких стратегій та прагматичних механізмів відтворення авіаційного рекламного дискурсу в усному перекладі, а також обґрунтуванні можливостей їх використання у професійній підготовці майбутніх перекладачів.

Матеріал і методи дослідження. У межах дослідження особливостей усного перекладу авіаційного рекламного дискурсу було проаналізовано 15 англomовних рекламних відеороликів провідних світових авіакомпаній (Emirates, Qatar Airways, Lufthansa, British Airways, Turkish Airlines, Ryanair), опублікованих на офіційних YouTube-каналах. Емпіричну базу дослідження також становили 224 аудіозаписи усних перекладів, виконаних 34 студентами першого курсу магістратури спеціальності В11 Філологія із дисципліни «Переклад в авіаційній галузі» у першому семестрі 2025–2026 навчального року на кафедрі англійської філології і перекладу Гуманітарно-мистецького факультету НАУ. Студенти виконували послідовний і синхронний переклад у двох мовних напрямках: з англійської мови українською та з української мови на англійську. Виконані домашні завдання студенти прикріплювали до відповідних завдань на платформі Google Classroom. Середня тривалість кожного рекламного відеоролика становила 2–3 хвилини.

Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Дискурсивний метод використано для визначення структурно-семантичних, прагматичних і комунікативних особливостей авіаційного рекламного дискурсу; перекладознавчий і зіставний методи – для виокремлення перекладацьких трансформацій; описовий метод – для класифікації типових перекладацьких помилок; кількісний метод – для визначення їх частотності та узагальнення результатів емпіричного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Виклад основного матеріалу. Авіаційний рекламний дискурс є унікальним гібридним утворенням, що поєднує в собі ознаки офіційно-ділового, науково-технічного та власне рекламного стилів. Для розуміння дидактичного потенціалу авіаційної реклами необхідно спиратися на лінгвістичну конотацію самого поняття «дискурс». У широкому розумінні дискурс трактується як мовленнєва діяльність, що розглядається у нерозривному зв'язку з позамовними чинниками: соціальним контекстом, учасниками комунікації, їхніми намірами та установками [1, р. 4]. У вузькому, власне лінгвістичному вимірі, він визначається як зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними та соціокультурними чинниками [2, с. 130]. Саме такий інтегрований підхід є продуктивним для навчання перекладу, адже авіаційний рекламний текст принципово не може бути адекватно осмислений і перекладений поза контекстом свого функціонування – без урахування адресата, каналу поширення та соціокультурного середовища [3, с. 24]. Комунікативно-прагматична організація рекламного тексту визначає вибір перекладацьких рішень, оскільки перекладач має відтворити не лише інформаційний зміст, а й запланований вплив на цільову аудиторію, що особливо актуально для авіаційної реклами [4, с. 204–206].

Реклама авіакомпаній є складною семіотичною конструкцією [5, р. 31]. Г. Кук наголошував на синергії вербальних, візуальних та звукових компонентів, підпорядкованих єдиній переконувальній меті [5, р. 31]. Для майбутнього усного перекладача це означає, що під час роботи з аудіовізуальною авіаційною рекламою він має одночасно читувати текстову інформацію, інтерпретувати візуальний ряд та звуковий супровід.

У вітчизняній лінгвістиці конститутивні ознаки цього феномену визначаються через цільову однозначність, де кінцевою метою є формування у реципієнта бажання скористатися послугою чи придбати товар, а всі інші функції є підпорядкованими [3, с. 24]. В авіаційній сфері ця мета ускладнюється: споживачеві продають не просто квиток на літак, а відчуття безпеки, статусу, комфорту та технологічної надійності. Навчання усного перекладу на такому матеріалі допомагає студентам розвинути лінгвістичну гнучкість, оскільки рекламний дискурс є монологічним за своєю природою, але імітує діалог з реципієнтом через моделювання «ідеального споживача» [6, р. 14].

Специфіка рекламних текстів авіаційного дискурсу полягає в їхній виразній стилістичній гібридності. З одного боку, вони тяжіють до публіцистичного стилю завдяки орієнтації на масову аудиторію та використанню засобів емоційного впливу, з іншого – мають риси офіційно-ділового та науково-технічного стилів, зумовлені інституційною природою авіації [5, р. 9; 7, р. 17]. Авіареклама активно запозичує елементи розмовного мовлення та художнього мовлення для опису туристичних DESTINACIЙ [7, р. 17].

Дидактична цінність цієї гібридності для підготовки перекладачів полягає в одночасному відпрацюванні різних типів мовних функцій, які виділяв Дж. Лич, зокрема конативної (вплив на поведінку адресата), інформативної (повідомлення про характеристики літака чи напрямки польотів), поетичної (естетична організація слоганів) та фатичної (встановлення контакту) [7, р. 25]. У процесі усного перекладу студент не може ізолювати ці функції; вони діють одночасно, вимагаючи створення складної функціональної єдності в мові перекладу [8, р. 18].

Аналіз лексичного рівня авіаційної реклами демонструє високу концентрацію конотативно забарвленої лексики з позитивною семантикою (*safe, advanced, luxurious, seamless, punctual*). Окрім цього, яскраво виражений «рекламний гіперболізм» [6, р. 78] змушує перекладача шукати еквівалентні експресивні засоби в українській мові, уникаючи буквализмів, які можуть звучати штучно. Особливе місце посідають евфемізми, які в авіації слугують для нейтралізації потенційно негативних асоціацій, пов'язаних зі страхом польоту, обмеженням простору чи високою вартістю, наприклад: *pre-owned aircraft* замість *used*, *budget-friendly fares* замість *cheap*, або *cozy cabin space* замість *small* [5, р. 52]. Для перекладача це стає серйозним викликом, оскільки системи евфемістичних замінів є культурно специфічними та потребують прагматичної адаптації повідомлення відповідно до очікувань цільової аудиторії [9, с. 80; 10].

На граматичному та синтаксичному рівнях рекламних повідомлень авіакомпаній спостерігається перевага простих, динамічних та еліптичних конструкцій, що посилює їхній ментальний і мнемонічний ефект [8, р. 58; 5, р. 61]. Усний перекладач вчиться працювати з еліпсисом, який в англійській мові є природним, але в українській може вимагати граматичної перебудови для уникнення некоректного звучання [11, с. 94]. Окрім того, частотними є спонукальні конструкції в наказовому способі [7, р. 113; 3, с. 27]. Студенти мають засвоїти, що англійський імператив у рекламі найчастіше функціонує як дружнє запрошення, тоді як в українській мові він може сприйматися як зухвала команда, якщо не застосувати прагматичні пом'якшувачі або не змінити структуру речення [11, с. 94]. У сучасному перекладознавстві такі рішення дедалі частіше розглядаються крізь призму транскреції, яка передбачає творчу адаптацію рекламного повідомлення зі збереженням його комунікативної та маркетингової функцій, а не буквально відтворення мовної форми [19].

У межах роботи з телевізійною та відеорекламою головною особливістю матеріалу є його полікодовість та динамічний візуальний ряд, де мінімальний обсяг вербального тексту поєднується з максимальною прагматичною насиченістю [8, р. 71; 7, р. 175]. Дидактичне завдання усного перекладу авіаційних трейлерів полягає у відпрацюванні навичок синхронізації усного тексту з візуальними стимулами та дотримання темпоритму оригіналу [11, с. 94].

Для авіаційного рекламного дискурсу найбільш релевантною є концепція динамічної еквівалентності Ю. Найди, згідно з якою переклад є успішним тоді, коли реципієнт перекладу реагує на нього так само, як читач оригіналу реагує на оригінальний текст [12, р. 24]. В усному перекладі авіареклами критерієм якості залишається досягнення прагматичної адекватності, за якої перекладений текст викликає в україномовного пасажирів той самий комунікативний ефект, що й оригінал в англійськомовного реципієнта [13, с. 136]. Водночас сучасні дослідження рекламного перекладу свідчать, що досягнення такої адекватності дедалі частіше реалізується шляхом транскреції та функціональної адаптації рекламних повідомлень до культурних очікувань цільової аудиторії [10; 19].

Спираючись на модель М. Бейкер, викладач може оцінювати роботу студентів на рівні текстової еквівалентності, яка відповідає за збереження когезії й логіки розгортання думки, а також на рівні прагматичної еквівалентності, що передбачає повне відтворення ілюкутивної сили повідомлення [14, р. 217].

З позицій теорії скопосу К. Райс та Г. Вермера, мета перекладу домінує над формою: усний перекладач авіаційного промотексту має підпорядкувати свої рішення головній меті – забезпечити успішну комунікацію бренду з новою аудиторією [15, р. 89]. Згідно з моделлю Дж. Хауз, такий переклад є прихованим (*covert translation*): успішний усний переклад реклами авіаліній не повинен звучати як вторинний текст – він має сприйматися як оригінальне, природне звернення авіакомпанії до українського споживача [16, с. 47].

Навчання студентів усному перекладу авіаційної реклами базується на широкому континуумі стратегій: від прямого перекладу до повної творчої реконтекстуалізації (транскреції) [17, р. 89]. Сучасні дослідження доводять, що транскреція вже розглядається не лише як окрема перекладацька техніка, а як комплексна професійна стратегія адаптації рекламних текстів, спрямована на досягнення максимального прагматичного впливу на адресата та забезпечення ефективності міжкультурної комунікації [10; 18; 19].

У межах проведеного перекладацького дослідження усного перекладу авіаційного рекламного дискурсу було проаналізовано 15 англійських рекламних текстів провідних світових авіакомпаній, а також їхні усні переклади 34 студентів магістратури, які вони виконували у I семестрі 2025–2026 н.р. у гугл-класах дисципліни «Переклад в авіаційній галузі». Під час виконання завдання студенти записували на диктофон, або камеру телефону як послідовний і синхронний переклад з української мови на англійську та навпаки. Тривалість кожного трейлеру в середньому складає 2–3 хвилини. Усього було проаналізовано 224 усні переклади рекламних повідомлень, у яких зафіксовано 383 перекладацькі помилки, класифіковані за домінантним типом. Результати дослідження виявили наступні типові помилки студентів, які допускають студенти під час усного перекладу авіаційного рекламного дискурсу:

1) *Семантичні помилки (втрата або неповне відтворення змісту) (23%)*. Наприклад, в усному перекладі речення «*Three hundred millions years ago, there was no Africa, Asia, Americas or Europe*» / «Триста мільйонів років тому не було Африки, Азії, Америк та Європи» студент загалом передав основний зміст, однак втратив важливу семантичну конкретизацію, переклавши «*Americas*» як «Америк» замість нормативного «*обох Америк*», або «*Північної та Південної Америки*».

Під час усного перекладу рекламного речення «*Experience the world like never before*» / «Відчуєте світ так, як ніколи раніше» студент виконав дослівний переклад, припустившись семантичної помилки, адже «*experience*» у рекламному дискурсі означає не лише «відчувати», а й «відкрити для себе», «пережити новий досвід». Для досягнення адекватного перекладу варто використовувати трансформацію модуляції і компресії, щоб створити більш емоційно насичений рекламний слоган, наприклад: «Відкрий світ для себе».

2) *Термінологічні помилки (17%)*. Термінологічні помилки пов'язані з недостатньо точним використанням авіаційної лексики. Наприклад, під час усного перекладу рекламного речення «*Book seamless connecting flights across Europe*» / «Бронюйте сполучні рейси Європою» студент припустився термінологічної помилки авіаційного терміну «*connecting flights*» / «сполучні рейси», в той час словниковим відповідником є «стикувальні рейси» або «рейси з пересадкою».

Ще одним прикладом термінологічної інтерференції є переклад «*Aviadispatcher дозволив зліт*» / «*The dispatcher allowed the take-off*», де невірно перекладено українського авіаційний термін «*авіадиспетчер*» / «*dispatcher*», яке має словниковий відповідник «*air traffic controller*», або абревіатура АТС. Також типовою помилкою студентів є використання слова «*allow*» на позначення дозволу злітати замість словникового відповідника *clear for takeoff*».

3) *Синтаксичні помилки (18%)*. Наприклад, у перекладі речення «*In today there is still a force connecting those divided by distance, reversing millions of years of rift; making far feel close, bringing there to here*» / «*Сьогодні все ще є сила, яка об'єднує тих, хто розділений відстанню, повертаючи мільйони років зміцень, роблячи далеке близьким, повертаючи те сюди*» студент практично скопіював синтаксичну структуру англійського речення в українському перекладі, що є нетиповим для норм української мови. Запропоновано прагматично адаптований переклад «*Проте, навіть мільйони років тому, після їх розділення існує сила, що здолає будь які відстані. З нею далечинь – близько. Недосяжне – поруч*».

У перекладі речення «*Wherever your journey takes you, we'll be there every step of the way*» / «*Де б ваша подорож не була, ми будемо там на кожному кроці*» студент зробив синтаксичну помилку, буквально відтворивши структуру англійського речення у перекладі без урахування норм українського синтаксису. Натомість студенту запропоновано переклад з урахуванням норм українського синтаксису та слововживання: «*Куди б не пролягав ваш маршрут, ми будемо поруч на кожному етапі вашої подорожі*».

4) *Прагматичні помилки (8%)*. В усному перекладі студентом авіаційного речення «*I was on the plane and there was nothing like this*» / «*Я була в літаку і так все було не так*» загалом передано основний зміст вхідного висловлювання, в перекладі студент використав буквально заперечення «*все було не так*», що більше притаманно розмовному стилю, а не рекламному дискурсу. Запропоновано використати узагальнений вислів «*все було інакше*», що звучить більш природно українською мовою та зберігає комунікативний ефект.

У перекладі речення з трейлеру «*Fly better*» / «*Літайте краще*» студент порушив прагматичну функцію рекламного дискурсу, оскільки вислів «*літайте краще*» не розкриває, у чому саме полягає перевага і не створює бажаного рекламного впливу на адресата. Запропоновано прагматично адаптований переклад «*Літайте з комфортом*», який акцентує увагу реципієнта саме на комфорті авіаперельоту.

5) *Відсутність компресії перекладацького тексту (34%)*. Переклад рекламних трейлерів належить до сфери аудіовізуального перекладу, для якого характерною є необхідність забезпечення синхронізації вербального повідомлення з відеорядом, звуковим супроводом і часовими параметрами аудіотексту. У процесі усного перекладу авіаційної реклами важливо забезпечити не лише семантичну еквівалентність, а й співвіднесеність тривалості звучання перекладеної репліки з оригіналом. Перевищення часових меж порушує синхронність аудіовізуального повідомлення з відеорядом, ускладнює сприйняття інформації реципієнтом, знижує динаміку рекламного повідомлення та, як наслідок, послаблює його комунікативний і персуазивний ефект. Наприклад, під час перекладу рекламного речення «*Your journey starts here*» (5 складів) / «*Ваша мандрівка почина-*

ється тут» (11 складів) студент виконав адекватний переклад, проте порушив часові рамки речення, що призвело до накладання перекладу речення на наступне речення у кадрі, яке студент не почув через свій переклад і пропустив. Як варіант студенту запропоновано коротший відповідник «*стартуємо тут*» (5 складів).

Усний переклад студентом рекламного речення «*Travel with confidence*» (6 складів) / «*Подорожуйте з повною впевненістю*» (12 складів) вдвічі довший за оригінальне речення, а тому накладається на наступне речення відеоряду, тому студенту рекомендовано знаходити коротші відповідники, на кшталт «*Подорожуйте впевнено*», який співпадає за тривалістю звучання з оригіналом.

Переклад рекламного речення з трейлеру «*Discover a new era of effortless travel with our next-generation aircraft designed for unmatched comfort, efficiency and safety*» (35 складів) / «*Відкрийте нову еру подорожей без жодних зусиль завдяки нашому літаку нового покоління, який був створений для забезпечення неперевершеного комфорту, ефективності та безпеки*» (63 склади) перевищує тривалість звучання оригінального речення практично в двічі, через що студент пропустив наступне вхідне речення. Ремондовано застосувати трансформацію компресії «*Відкрийте нову еру авіаподорожей із літаком нового покоління – комфорт, ефективність і безпека*» (35 складів), оскільки такий переклад є тотожним за тривалістю звучання, а також не порушує семантичного синхронізму.

Таким, чином, кількісний аналіз засвідчив, що найпоширенішою проблемою є відсутність компресії перекладацького тексту (34%), що зумовлено необхідністю дотримання темпоральної синхронізації в аудіовізуальному перекладі рекламних трейлерів; семантичні помилки (23%) пов'язані з неповним відтворенням змісту оригіналу; синтаксичні помилки (18%) є наслідком калькування англійських конструкцій; термінологічні помилки (17%) свідчать про недостатній рівень сформованості професійної авіаційної термінологічної компетентності окремих студентів; прагматичні помилки (8%) впливають на збереження рекламного впливу та комунікативної ефективності повідомлення.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що авіаційний рекламний дискурс є ефективним дидактичним матеріалом для формування професійної компетентності майбутніх усних перекладачів, оскільки поєднує мовні, термінологічні, прагматичні та аудіовізуальні особливості професійної комунікації. Його полікодовий характер і поєднання елементів науково-технічного, офіційно-ділового та рекламного стилів створюють умови для комплексного розвитку перекладацьких умінь у ситуаціях, максимально наближених до реальної професійної діяльності.

У результаті аналізу 224 усних перекладів англomовних рекламних повідомлень авіакомпаній, виконаних студентами магістратури, було виявлено п'ять основних груп перекладацьких помилок: семантичні (23%), термінологічні (17%), синтаксичні (18%), прагматичні (8%) та помилки, пов'язані з відсутністю компресії перекладацького тексту (34%). Отримані статистичні результати свідчать, що найбільші труднощі під час усного перекладу авіаційного рекламного дискурсу пов'язані не лише з мовною еквівалентністю, а й із необхідністю одночасного забезпечення термінологічної точності, прагматичної адекватності та темпоральної відповідності перекладу авіаційних трейлерів.

Обґрунтовано, що адекватний усний переклад авіаційного рекламного дискурсу передбачає не лише точне відтворення змісту оригіналу, а й збереження його прагматичної функції, рекламного впливу, професійної термінологічної точності, природності синтаксичних конструкцій і часової відповідності перекладеного повідомлення оригінальному відеоряду. У зв'язку з цим найбільш ефективними перекладацькими стратегіями виявилися модуляція, функціональна заміна, прагматична адаптація, транскреція та компресія тексту.

Отримані результати свідчать про доцільність систематичного використання автентичних рекламних матеріалів провідних авіакомпаній у процесі професійної підготовки майбутніх усних перекладачів. Застосування таких матеріалів сприяє розвитку навичок швидкого прийняття перекладацьких рішень, формуванню професійної авіаційної термінологічної компетентності, умінню забезпечувати прагматичну адекватність перекладу та працювати в умовах часових обмежень аудіовізуальної комунікації.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні методики навчання синхронного перекладу авіаційного рекламного дискурсу із застосуванням сучасних цифрових технологій, систем автоматичного розпізнавання мовлення та інструментів штучного інтелекту, а також у створенні комплексу практичних вправ, спрямованих на формування навичок компресії тексту, прагматичної адаптації та транскреції під час усного перекладу авіаційної реклами.

Література:

- Fairclough N. *Language and Power*. 2nd ed. London : Longman, 2001. 226 p.
- Кочерган М. П. *Загальне мовознавство*. Київ : Академія, 2010. 464 с.
- Коваленко А. М. Рекламний текст як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Іноземна філологія*. 2011. Вип. 44. С. 23–27.
- Іваненко С. М. Комунікативно-прагматичні особливості англomовного рекламного тексту та їх відтворення в перекладі. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 43. С. 201–208.
- Cook G. *The Discourse of Advertising*. London : Routledge, 1992. 250 p.
- Vestergaard T., Schröder K. *The Language of Advertising*. Oxford : Blackwell, 1985. 182 p.
- Leech G. *English in Advertising: A Study of Advertising in Great Britain*. London : Longman, 1966. 210 p.
- Myers G. *Words in Ads*. London : Edward Arnold, 1994. 200 p.
- Некряч Т. Є., Чала Ю. П. *Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів*. Вінниця : Нова книга, 2008. 200 с.
- Carreira O. Is transcreation a service or a strategy? A social study into the perceptions of language professionals. *Babel*. 2022. Vol. 68, No. 4. P. 498–516. <https://doi.org/10.1075/babel.00277.car>.
- Корунець І. В. *Теорія і практика перекладу (аспектний переклад)*. Вінниця : Нова книга, 2003. 448 с.
- Nida E. A., Taber C. R. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden : Brill, 1969. 220 p.
- Стець О. М. Прагматичні аспекти рекламного дискурсу. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 11. С. 134–139.
- Baker M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. 3rd ed. London : Routledge, 2018. 400 p.
- Reiss K., Vermeer H. J. *Towards a General Theory of Translational Action*. London : Routledge, 2013. 232 p.
- Чердніченко О. І. *Про мову і переклад*. Київ : Либідь, 2007. 248 с.
- Nord C. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester : St. Jerome Publishing, 1997. 154 p.
- Carreira O. Surveying the economics of transcreation from the perspective of language professionals. *Across Languages and Cultures*. 2023. Vol. 24, No. 1. P. 127–144. DOI: 10.1556/084.2022.00371.
- Carreira O. Transcreation: Beyond translation and advertising. In: Massey G., Ehrensberger-Dow M., Angelone E. (eds.). *Handbook of the Language Industry: Contexts, Resources and Profiles*. Berlin ; Boston : De Gruyter Mouton, 2024. P. 251–270. DOI: 10.1515/9783110716047-012.

Budanova L., Polyakova O., Operchuk D. Translation strategies for rendering aviation advertising discourse as a means of developing the professional competence of future interpreters

Summary. The article explores interpretation strategies for rendering English-language aviation advertising discourse in interpreting and substantiates its didactic potential for the professional training of future interpreters. Based on the analysis of contemporary translation studies concepts, aviation advertising discourse is characterized as a multimodal and linguistically hybrid phenomenon that combines the features of official, scientific and technical and advertising styles and functions within an audiovisual communicative environment. The study examines the lexical, grammatical, and syntactic features of aviation advertising. It also identifies the specific characteristics of interpreting aviation advertising depending on its pragmatic features, the media channel through which it is disseminated and the need to ensure dynamic, pragmatic and temporal equivalence. The empirical material comprised 15 English-language advertising videos produced by leading international airlines and 224 interpreting performances completed by 34 Master's students majoring in Philology during the course "Translation in the Aviation Industry". The research employed discourse analysis, translation analysis, comparative analysis, descriptive methods and quantitative analysis.

The findings reveal five major categories of translation errors: semantic (23%), terminological (17%), syntactic (18%), pragmatic (8%) and errors related to the lack of translation compression (34%). The results demonstrate that the greatest challenges in interpreting aviation advertising arise from maintaining synchronization between the translated message and the audiovisual sequence, preserving the persuasive impact of the original message and using standardized aviation terminology appropriately. The study substantiates that modulation, functional substitution, pragmatic adaptation, transcreation, and compression are the most effective translation strategies for rendering aviation advertising discourse. The practical significance of the research lies in the possibility of applying its findings to the teaching of interpreting, specialized interpretation, aviation interpretation, and audiovisual interpretation, as well as to the development of the professional competence of future interpreters.

Key words: specialized interpretation, aviation advertising discourse, interpreting, audiovisual interpretation, translation strategies, aviation interpretation, didactic potential.

Дата першого надходження статті до видання: 16.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Тарабукіна Т. Л.,*магістрантка кафедри англійської філології і перекладу
Національного університету «Київський авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0009-0000-9157-0436>***Сітко А. В.,***кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національного університету «Київський авіаційний інститут»
<http://orcid.org/0000-0003-0071-038X>*

ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ МОДАЛЬНИХ ПРИСУДКІВ У ТВОРАХ АРТУРА КОНАН ДОЙЛЯ

Анотація. У статті розглянуто особливості перекладу модальних присудків на матеріалі творів Артура Конан Дойля про Шерлока Холмса та їх українських перекладів. У детективній прозі Конан Дойля модальні конструкції виконують особливу функцію, оскільки вони пов'язані з процесом дедуктивного мислення, формулюванням припущень, оцінкою ймовірності подій, передачею сумніву, наказу, поради, дозволу або ввічливого прохання.

У роботі проаналізовано поняття складного модального присудка як граматичної конструкції, що поєднує модальний компонент і смислове дієслово. Констатовано, що модальність є важливим засобом вираження авторської позиції, логіки персонажів, психологічної напруги та комунікативних відтінків художнього тексту. Визначено основні типи модальності, характерні для творів Конан Дойля: деонтичну, епістемічну, динамічну, волітивну та етикетно-комунікативну. Особливу увагу приділено конструкціям із модальними дієсловами *must, can, could, may, might, should, would*, а також їхнім українським відповідникам. З'ясовано, що переклад таких конструкцій не може бути дослівним, оскільки англійська та українська мови мають різні граматичні способи вираження модальності.

У статті окреслено основні перекладацькі труднощі, серед яких багатозначність англійських модальних дієслів, необхідність розрізнення деонтичної та епістемічної модальності, передача перфектних модальних конструкцій і збереження індивідуального мовлення персонажів. Доведено, що найпродуктивнішими способами перекладу є граматична заміна, лексична заміна, модуляція, компенсація, конкретизація та адаптація до норм українського художнього мовлення. Зроблено висновок, що успішний переклад складних модальних присудків забезпечує збереження логіки дедуктивного мислення Шерлока Холмса, стилістичної своєрідності оригіналу та художньої переконливості українського тексту.

Ключові слова: модальність, складний модальний присудок, художній переклад, перекладацькі трансформації, епістемічна модальність, деонтична модальність, перекладацькі труднощі.

Постановка проблеми. Проблема перекладу модальності належить до найскладніших питань художнього перекладу, оскільки модальність виражає не лише граматичне значення, а й ставлення мовця до дії, події, адресата або висловлюваної думки. У художньому тексті модальні конструкції виконують

особливо важливу функцію: вони передають сумнів, припущення, наказ, дозвіл, обов'язок, імовірність, моральну оцінку, психологічний стан персонажа та логіку його мислення. Саме тому переклад складних модальних присудків не може зводитися до механічного добору словникового відповідника. Перекладач має враховувати граматичну структуру оригіналу, семантику модального компонента, стиль висловлювання, характер персонажа, жанрову специфіку твору та норми мови перекладу [1; 2].

Матеріалом дослідження є твори Артура Конан Дойля про Шерлока Холмса, зокрема цикл оповідань *The Adventures of Sherlock Holmes*, уперше опублікований у 1892 році, а також інші тексти холмсіани, доступні в електронній бібліотеці Project Gutenberg. Цей корпус є показовим для аналізу модальності, оскільки детективна проза Конан Дойля побудована на припущеннях, логічних висновках, інтелектуальному прогнозуванні, психологічному тиску, наказових репліках і тонких формах ввічливості. У діалогах Шерлока Холмса, доктора Ватсона, клієнтів і підозрюваних часто трапляються конструкції, які в українському перекладі потребують різних способів відтворення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасному мовознавстві існує чимало підходів до визначення модальності і кожен із них висвітлює певний аспект цього багатогранного явища. Так, Шарль Баллі запропонував розглядати модальність як вираження ставлення мовця до змісту висловлювання, увівши поняття «модусу», протиставленого «диктуму» – об'єктивному змістові повідомлення [3]. В англійській лінгвістичній традиції Ф. Палмер запропонував виокремлювати три основні типи: епістемічну (*epistemic*), деонтичну (*deontic*) та динамічну (*dynamic*) модальність [4]. Як слушно зазначає Н. І. Талан, модальні дієслова в англійській мові становлять особливу проблему для перекладачів через свою полісемію та контекстну залежність: одне й те саме модальне дієслово може виражати абсолютно різні значення залежно від мовленнєвої ситуації, і перекладач змушений щоразу шукати найточніший відповідник [5, с. 322]. Водночас Х. Тянь та М. Пташинський наголошують на тому, що перекладачі виступають посередниками між культурами, і їхні рішення щодо передачі модальних значень неминуче відображають як лінгвістичні, так і соціокультурні чинники [6, с. 2–4].

Проте, питання перекладу модальних присудків як окремого структурно-семантичного типу вивчене недостатньо, особливо на матеріалі англо-українського перекладу. Незважаючи на те, що твори Артура Конан Дойля перекладалися українською мовою неодноразово, що створює унікальну можливість для порівняльного аналізу перекладацьких рішень різних епох і стилів, дослідження відтворення складних модальних присудків не лише як граматичного феномена, але й з позиції історико-перекладацької проблеми ще не було предметом розвідок з перекладу. **Мету** розвідки вбачаємо у дослідженні особливостей англомовних модальних присудків як окремого структурно-семантичного типу та виокремленні основних способів їх відтворення українською мовою на матеріалі творів Артура Конан Дойля та їх перекладів, зважаючи на фактор множинності перекладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складний модальний присудок – це присудок, у структурі якого поєднуються модальний компонент і основний смисловий дієслівний компонент. У сучасній англійській мові така структура найчастіше виражається поєднанням модального дієслова або модального еквівалента з інфінітивом: *can see, must know, may have heard, should have done, ought to say, be able to prove, have to leave, be to meet, be likely to happen*. Модальний компонент не називає саму дію, а вказує на її можливість, необхідність, імовірність, бажаність, обов'язковість або очікуваність [2; 7; 8].

В українській мові модальність виражається інакше. Українська мова не має такої розгалуженої системи граматичних модальних дієслів, як англійська. Значення можливості, необхідності, припущення або обов'язку передаються переважно лексично, синтаксично або інтонаційно: за допомогою слів *може, можна, мусить, повинен, слід, треба, варто, мабуть, напевно, ймовірно, здатен, спроможний, довелося, неможливо, необхідно* [7; 8]. Саме тому під час перекладу англійських модальних конструкцій українською мовою часто виникає потреба в граматичній перебудові речення.

У художньому тексті модальний присудок не є лише граматичною одиницею. Він виконує стилістичну, психологічну й композиційну функції. У творах Конан Дойля модальні присудки часто позначають процес логічного мислення Холмса. Наприклад, *must be* може передавати не наказ чи обов'язок, а логічний висновок: *«це, мабуть, є», «це мусить бути», «це напевно»*. Конструкція *could have been* може означати гіпотетичну можливість у минулому: *«могло бути», «міг статися», «цілком могло виявитися»*. Конструкція *should have known* передає не просто обов'язок, а докір, жаль або ретроспективну оцінку: *«мав би знати», «слід було здогадатися»* [2; 7]. Усе це показує, що перекладач має зважати не лише граматичну форму, але й брати до уваги комунікативну функцію модального присудка.

У прозі Конан Дойля модальні конструкції можна умовно поділити на кілька семантичних типів: *деонтичні, епістемічні, динамічні, волітивні та етикетно-комунікативні*.

Етикетно-комунікативна модальність особливо важлива в діалогах. Так, англійські форми *would you, could you, may I, might I* часто не перекладаються буквально, оскільки в українській мові ввічливість може передаватися іншими засобами: частками, формою звертання, умовним способом, інтонацією. Наприклад, *could you tell me* не завжди варто перекладати як *«чи могли б ви сказати»*, оскільки у художньому діалозі при-

роднішим може бути *«скажіть, будь ласка», «чи не скажете», «дозвольте запитати»* [1].

Окрім цього один і той самий англійський модальний компонент може мати різні українські відповідники. Наприклад, *must* у деонтичному значенні перекладається як *мусить, повинен, треба*, а в епістемічному – як *мабуть, напевно, очевидно, мусить бути* [2; 7]. Саме ця багатозначність створює найбільші труднощі для перекладача, адже неправильне визначення типу модальності може спотворити зміст сцени. Якщо епістемічне *must be* перекласти як прямий обов'язок, речення втратить логіку дедуктивного міркування. Якщо ж деонтичне *must* перекласти як *«мабуть»*, буде втрачено силу наказу або моральної вимоги.

Детективний жанр сам по собі тяжіє до модальності. Розслідування завжди існує між знанням і незнанням, фактом і припущенням, доказом і гіпотезою. У творах про Шерлока Холмса ця особливість посилюється тим, що головний герой постійно демонструє процес мислення. Він не просто повідомляє готовий результат, а формулює припущення, відкидає неможливе, оцінює ступінь імовірності різних версій. Саме тому модальні присудки стають важливою частиною образу Холмса.

Один із найвідоміших принципів Холмса пов'язаний із логікою неможливого та ймовірного. У текстах Конан Дойля ця логіка часто виражається через конструкції з *must, cannot, could not, may, might*. Наприклад, коли Холмс каже, що певна подія *«не могла»* відбутися у певний спосіб, це не просто граматичне заперечення можливості, а етап дедуктивного аналізу. Український перекладач має передати інтелектуальну категоричність такого висновку: *не могла, не могло бути, це виключено, цього не могло статися*.

Водночас Конан Дойль часто використовує модальні форми для створення атмосфери невизначеності. Клієнти Холмса нерідко говорять обережно, непевно, з емоційною напругою: *I could not understand, I may have been mistaken, it seemed that, I should say* [9]. У таких випадках буквальный переклад не завжди є найкращим. Наприклад, *I should say* у діалогічному контексті може означати не *«я повинен сказати»*, а *«я б сказав», «мабуть», «як на мене»* [1; 2]. Тому перекладач має розрізняти граматичну форму та реальну функцію вислову.

Ще одна важлива особливість – поєднання модальності з соціальним етикетом вікторіанської Англії. У мовленні джентльменів, лікарів, поліцейських, клієнтів і слуг модальні конструкції часто позначають не реальну можливість, а ввічливість. Наприклад, *would you be so kind, could you, might I ask* [10] є формулами соціальної коректності. В українському перекладі вони не завжди потребують буквального збереження всіх модальних елементів. Надмірно дослівний переклад може звучати штучно, тому часто доцільними є варіанти *будьте ласкаві, дозвольте запитати, скажіть, будь ласка, чи не могли б ви* [11].

Для мови Ватсона характерна інша модальна функція. Як оповідач, він часто реконструює події, пояснює своє тодішнє нерозуміння, оцінює поведінку Холмса або передає власний подив. У таких фрагментах модальні присудки допомагають створити дистанцію між Ватсоном-учасником подій і Ватсоном-оповідачем. Конструкції типу *I could not imagine, I could see, I had to admit, I was unable to understand* [9] передають не лише дію, а й обмеженість знання персонажа. Українською це може передаватися як *я не міг уявити, я бачив, мені довелося*

визнати, я був неспроможний зрозуміти, я ніяк не міг збагнути [12].

Основна складність перекладу англійських складних модальних присудків українською мовою полягає у відсутності повної формальної відповідності між граматичними системами двох мов. Тому перекладач має не стільки «замінити» одне слово іншим, скільки відтворити функцію модальної конструкції.

Як засвідчив аналіз матеріалу дослідження, при перекладі складних модальних присудків найчастіше використовуються такі трансформації: граматична заміна, лексична заміна, модуляція, компенсація, конкретизація, генералізація, додавання або вилучення модального компонента. Так, наприклад, *he had to leave*, де англійське підметово-присудкове речення можна перекласти як *йому довелося піти* з використанням граматичної заміни особового англійського речення на безособову українську конструкцію. Такий прийом є природним для української мови, оскільки форма *довелося добре* передає вимушеність дії.

В окремих випадках перекладач послуговується трансформацією модуляції, змінюючи спосіб вираження думки. Наприклад, *he could not have escaped* [9] перекладено не лише як він не міг утекти, а як «втеча була неможливою» [11] або «він ніяк не міг утекти» [12]. У такому разі перекладач змінює граматичну перспективу, але зберігає зміст: ідеться про логічну або фізичну неможливість дії.

Компенсація використовується перекладачем тоді, коли певний модальний відтінок неможливо зберегти в тому самому місці тексту. Наприклад, якщо англійська ввічлива конструкція *might I ask* [10] у перекладі скорочується до *дозвольте запитати*, втрачений відтінок умовності може бути компенсований формою звертання, часткою *будь ласка* або загальною ввічливою інтонацією репліки.

Конкретизацією варто послуговуватися коли англійський модальний компонент має широке значення, а український переклад потребує точнішого вибору. Наприклад, *can* може означати фізичну можливість, уміння, дозвіл або теоретичну можливість. У перекладі доводиться конкретизувати: *може, вміє, має право, здатен, можливо* [2]. У той час, як вилучення модального компонента можливе тоді, коли його значення в українському реченні передається контекстом або інтонацією. Наприклад, *would you sit down?* [10] у діалозі може бути перекладене як *«як сідайте, будь ласка»* [13], де формальна умовність *would* не відтворюється, але ввічлива функція зберігається.

Модальне дієслово *must* є одним із найважливіших для мови Шерлока Холмса. Воно може передавати як обов'язок, так і логічну необхідність. У репліках Холмса *must* часто має епістемічне значення: персонаж не наказує, а робить висновок на основі фактів. У таких випадках український переклад «*мусить*» [13] не завжди є найкращим, бо може звучати надто деонтично. Природнішими часто є варіанти «*мабуť, напевно, очевидно, безперечно, це має бути*» [11; 12]. Наприклад, умовна модель «*the man must be left-handed*» [9] у контексті дедукції краще перекладається як «*цей чоловік, очевидно, шульга*» [11] або «*цей чоловік, напевно, шульга*» [12], ніж як «*цей чоловік мусить бути шульгою*» [13]. Останній варіант теж можливий, але має книжніший і дещо жорсткіший відтінок. У мові Холмса він може бути доречним, якщо потрібно зберегти категоричність висновку.

Дієслова *can* і *could* у творах Конан Дойля передають фізичну можливість, інтелектуальну здатність, припущення,

сумнів або ввічливість. У мові Ватсона *could* часто виражає обмеженість сприйняття: «*I could not understand, I could see, I could hear*» [9]. Українською це може бути «*Я не міг зрозуміти*», «*я бачив, я чув, мені було чути, я ніяк не міг збагнути*» [11]. У ввічливих проханнях *could* не завжди треба перекладати як *міг би*. Наприклад, *could you tell me* може бути передане як *скажіть, будь ласка*, якщо контекст потребує природного діалогу. Проте у більш формальній сцені варіант *чи не могли б ви сказати* допомагає зберегти соціальну дистанцію.

Модальні дієслова *may* і *might* часто передають *припущення або дозвіл*. У детективному тексті вони особливо важливі для формулювання версій. Наприклад, «*he may have seen something*» [10] – «*можливо, він щось бачив, він міг щось бачити*» [11]. Якщо потрібно підкреслити слабшу ймовірність, *might* можна перекласти як *міг би, можливо, цілком можливо, не виключено, що*. Варто зазначити, що у перекладі важливо не перебільшити ступінь упевненості. *May* і *might* зазвичай слабші за епістемічне *must*. Якщо *must be* передається як *напевно*, то *may be* краще перекладати як *можливо, може бути, не виключено*. У детективі це принципово: різні модальні дієслова показують різний ступінь наближення до істини.

Конструкції *should* і *ought to* виражають пораду, моральну належність, очікуваність або докір щодо минулої дії. У діалогах вони часто передають соціальну норму: «*you should consult Holmes*», «*you ought to know*», «*I should have thought*» [9]. Українською це може бути «*вам слід звернутися до Холмса*», «*ви мали б знати*», «*я б подумав, слід було здогадатися*» [11].

Дієслово *would* є одним із найскладніших для перекладу, бо має багато функцій: умовність, ввічливість, повторюваність у минулому, бажання, майбутність у минулому [2]. У мові Конан Дойля *would* часто трапляється в діалогах і розповідних фрагментах. Наприклад, «*I would ask you to wait*» [10] що перекладено як «*Я попросив би вас зачекати*» [11] або природніше – «*Прошу вас зачекати*» [12]. У прикладі «*He would often say*» [9] – «*Він часто казав*» [13] модальний компонент не перекладається окремо, бо українська форма минулого часу з прислівником часто вже передає повторюваність. У деяких випадках *would* створює атмосферу ввічливості або стриманості. Якщо перекладач відтворить його дослівно, український текст може стати надмірно штучним. Тому важливо зважати на жанрову природність діалогу.

У творах Конан Дойля модальні присудки виконують не лише граматичну, а й характеротворчу функцію. Мовлення Шерлока Холмса відзначається точністю, логічністю, інтелектуальною впевненістю. Тому в його репліках модальні конструкції часто звучать як інструмент дедукції. Коли Холмс використовує *must*, *cannot*, *could not*, він фактично вибудовує ланцюг доказів. Український переклад має зберегти цю інтонацію раціональної впевненості.

Мовлення Ватсона, навпаки, часто передає подив, сумнів або обмеженість знання. Він не завжди розуміє логіку Холмса, тому в його описах частіше з'являються конструкції зі значенням неспроможності або нерозуміння: «*I could not imagine*», «*I was unable to follow*», «*I could hardly believe*» [10]. Українські відповідники «*Я не міг уявити*», «*Я не міг збагнути*», «*Мені важко було повірити*» [12] добре передають позицію оповідача, який поступово наближається до істини разом із читачем.

Невдалий переклад модальності може змінити характер персонажа. Якщо Холмсові епістемічні висновки перекладати

надто м'яко, він здаватиметься невпевненим. Якщо репліки клієнтів перекладати надто категорично, зникне їхня тривожність. Якщо етикетні конструкції перекладати дослівно, діалог може звучати неприродно. Тому перекладач має зберігати баланс між точністю і стилістичною органічністю.

Висновки та перспективи до подальших досліджень. Отже, складні модальні присудки у творах Артура Конан Дойля є важливим граматичним, семантичним і стилістичним засобом. Переклад таких конструкцій українською мовою є складним через відмінності між англійською та українською граматичними системами. Англійська мова широко використовує модальні допоміжні дієслова, тоді як українська частіше передає модальність лексично, синтаксично або контекстуально. Тому перекладач має застосовувати різноманітні трансформації: граматичну заміну, лексичну заміну, модуляцію, компенсацію, конкретизацію, опущення або додавання модального елемента. Помилковий вибір відповідника може змінити зміст репліки або характер персонажа. Успішний переклад модальності забезпечує збереження атмосфери оригіналу, логіки дедуктивного мислення Шерлока Холмса та художньої переконливості українського тексту.

Література:

- Newmark P. A Textbook of Translation. Prentice Hall, 1988. URL: https://books.google.com/books/about/A_Textbook_of_Translation.html?id=ABpMAAAAMAAJ
- Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman, 1985. URL: <https://dokumen.pub/a-comprehensive-grammar-of-the-english-language-0582517346-9780582517349.html>
- Баллі ІІІ. Синтаксис експліцитної модальності. Мовознавство. 2021. № 3. С. 66–73.
- Palmer F.R. Mood and modality. Cambridge: Cambridge University Press, 1986. 243 p.
- Талан Н.І. Проблеми перекладу модальних дієслів з англійської на українську мову. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки». 2020. № 2 (20). С. 320–326. <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2020-2-20-34>
- Tian X., Ptaszynski M. Translators as Mediators: A Corpus-Based Study on the Chinese–English Translation of Modal Verbs. *PLoS ONE*. 2025. Vol. 20, № 3. DOI: 10.1371/journal.pone.0320490. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC11952205/> (дата звернення: 11.05.2026).
- Safonova N., Alekseeva O., Yurchuk M. Rendering of English Modal Verbs CAN and COULD and Modal Equivalent TO BE ABLE TO into Ukrainian: A Corpus Approach. *Scientific Journal of Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine*. Series 9. Current Trends in Language Development, 30, 2025. P. 77–93. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series9.2025.30.07>
- Сухолин В. В. Модальність німецьких та українських дієслів. Зіставний аналіз. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. № 212. С. 236–241. URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/637> (дата звернення: 11.05.2026).
- Conan Doyle A. The Adventures of Sherlock Holmes. Project Gutenberg. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/1661>
- Conan Doyle A. The Return of Sherlock Holmes. Project Gutenberg. URL: <https://www.gutenberg.org/files/221/221-h/221-h.htm>
- Conan Doyle A. Пригоди Шерлока Холмса / пер. Миколи Дмитренка. Електронна бібліотека української літератури. URL: https://ae-lib.org.ua/texts/doyle_the_adventures_of_sherlock_holmes_ua.htm
- Конан Дойл А. Шерлок Голмс: повне видання у двох томах / пер. Володимира Панченка. Видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА». URL: <https://store.ababahalamaha.com.ua/holmes-bundle>
- Конан Дойл А. Пригоди Шерлока Голмса / пер. Євгена Тарнавського. Folio, 2023. URL: <https://folio.com.ua/books/prigodi-sherloka-golmsa>

Tarabukina T., Sitko A. The translation of English modal predicate in Arthor Conan Doyl novels

Summary. The article aims to explore the peculiar features of modal predicate translation based on Arthur Conan Doyle's Sherlock Holmes stories and their Ukrainian translations. The relevance of the topic is determined by the fact that modality is the important means of expressing the author's position, the logic of characters, psychological tension and various communicative nuances of literary text. In Conan Doyle's detective prose modal constructions perform a particularly significant function, as they are closely connected with deductive reasoning, the formulation of assumptions, the assessment of probability and the expression of doubt, obligation, advice, permission or polite request.

The paper analyzes the concept of a complex modal predicate as a grammatical construction that combines a modal component with a notional verb. The main types of modality characteristic of Conan Doyle's works are identified, including deontic, epistemic, dynamic, volitional and etiquette-related communicative modality. Special attention is paid to constructions with the modal verbs must, can, could, may, might, should, would as well as to their Ukrainian equivalents. It is proved that the translation of such constructions cannot be purely literal, since English and Ukrainian differ considerably in their grammatical means of expressing modality.

The article outlines the main translation difficulties, including polysemy of English modal verbs, the need to distinguish between deontic and epistemic modality, the rendering of perfect modal constructions, and the preservation of the individual speech characteristics of the characters. It is proved that the most productive translation techniques include grammatical substitution, lexical substitution, modulation, compensation, concretization, and adaptation to the norms of Ukrainian literary discourse. The study concludes that the successful translation of complex modal predicates helps preserve the logic of Sherlock Holmes's deductive reasoning, the stylistic specificity of the original text, and the artistic persuasiveness of the Ukrainian translation.

Key words: modality, complex modal predicate, translation transformations, epistemic modality, deontic modality, translation difficulties.

Дата першого надходження статті до видання: 15.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Ясинецька О. А.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
<https://orcid.org/0000-0003-2593-2480>

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ КОРПОРАТИВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню лінгвістичних закономірностей англо-українського перекладу корпоративної документації. Актуальність дослідження зумовлена розвитком міжнародної корпоративної комунікації, зростанням ролі англomовної корпоративної документації та необхідністю забезпечення високої якості її перекладу відповідно до норм української офіційно-ділової комунікації. Попри значну кількість праць, присвячених перекладу юридичних і офіційно-ділових текстів, лінгвістичні закономірності англо-українського перекладу корпоративної документації залишаються недостатньо дослідженими. Метою статті є виявлення основних лінгвістичних закономірностей англо-українського перекладу корпоративної документації та визначення типових перекладацьких рішень, що уможливають її функціонально адекватне відтворення українською мовою. Матеріалом дослідження став корпус англomовної корпоративної документації, який охоплює документи з оцінювання персоналу, реалізації інфраструктурних проєктів та інформування громадськості. Використано методи лінгвістичного опису, контекстуального, зіставного та перекладознавчого аналізу. Встановлено, що англо-український переклад корпоративної документації характеризується системним застосуванням стандартизованої термінології, функціонально вмотивованою передачею власних назв, лексико-семантичною й синтаксичною адаптацією, конкретизацією значення багатозначних мовних одиниць та уніфікацією директивних й інформаційних конструкцій. Вибір перекладацьких рішень визначається мовною структурою оригіналу, комунікативною функцією документа, його жанровими особливостями та потребою забезпечення точності, однозначності й функціональної адекватності перекладу. Отримані результати розширюють сучасні уявлення про специфіку англо-українського перекладу корпоративної документації та можуть бути використані в подальших перекладознавчих дослідженнях і професійній підготовці майбутніх перекладачів.

Ключові слова: корпоративна документація, англо-український переклад, спеціалізований переклад, перекладознавство, перекладацькі трансформації, термінологія, офіційно-ділова комунікація.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації корпоративна документація стала невід'ємним складником професійної комунікації міжнародних компаній, організацій і проєктів. Вона охоплює широкий спектр документів, що регламентують внутрішні бізнес-процеси, управління персоналом, реалізацію інфраструктурних проєктів, взаємодію із працівниками, партнерами та громадськістю. Ефективність

функціонування таких документів значною мірою залежить від точності, однозначності та стандартизованості їх мовного оформлення, що висуває підвищені вимоги до англо-українського перекладу.

Корпоративна документація поєднує ознаки адміністративно-ділового, юридичного й інформаційного дискурсів, однак водночас характеризується власними комунікативними, структурними та мовними особливостями. Це зумовлює необхідність застосування перекладацьких рішень, спрямованих не лише на забезпечення змістової еквівалентності, а й на відтворення функціональних характеристик тексту відповідно до норм української професійної комунікації.

Попри активний розвиток досліджень у галузі спеціалізованого перекладу, лінгвістичні закономірності англо-українського перекладу корпоративної документації досі не стали предметом комплексного аналізу, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Англо-український переклад спеціалізованої документації належить до актуальних напрямів сучасного перекладознавства. Наукові дослідження зосереджені переважно на питаннях відтворення спеціальної термінології, застосування перекладацьких трансформацій, забезпечення функціональної еквівалентності й адаптації спеціалізованих текстів до норм мови перекладу.

Принципи англо-українського перекладу юридичної документації, особливості відтворення термінологічної лексики, лексико-граматичні трансформації та перекладацькі прийоми обґрунтовують Н. М. Гоца, С. М. Цимбрило та Г. І. Шайнер [1], Н. М. Гудкова [2], К. В. Палій [3], Ю. І. Самойлова та А. Д. Решитько [4], Т. Т. Вrabель [5], визначаючи засади точності, однозначності й нормативності спеціалізованих текстів.

Сучасні методологічні підходи до юридичного перекладу розглядають Л. Біль, Дж. Енгберг, М. Р. Руано та В. Сосоні [6], проблему автентичності юридичного перекладу та співвідношення правової точності й функціональної адекватності аналізує М. Граціаді [7], функціонально-прагматичний підхід до оцінювання якості перекладу обґрунтовує Дж. Гаус [8], а сучасні теорії перекладу систематизують Дж. Мандей, С. Рамос Пінто та Дж. Блейклі [9].

Водночас огляд наукових праць засвідчує, що більшість досліджень присвячена юридичній документації, тоді як корпоративна документація розглядається переважно в межах офіційно-ділового або юридичного дискурсу. Відтак лінгвістичні закономірності її англо-українського перекладу як самостійного об'єкта перекладознавчого аналізу залишаються недо-

статньо дослідженими, що й визначає актуальність пропонуваної роботи.

Мета статті полягає у виявленні та характеристиці лінгвістичних закономірностей англо-українського перекладу корпоративної документації, а також у визначенні типових перекладацьких рішень, що забезпечують функціонально адекватне відтворення корпоративних текстів українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корпоративна документація характеризується високим ступенем стандартизації мовних засобів, що зумовлює системний характер їх англо-українського перекладу. Аналіз фактичного матеріалу дав змогу виокремити основні лінгвістичні закономірності, які простежуються на лексичному, семантичному та синтаксичному рівнях.

Однією з визначальних особливостей англо-українського перекладу корпоративної документації є стандартизація термінології. Аналізований матеріал засвідчує, що ключові корпоративні поняття відтворюються усталеними українськими відповідниками, які залишаються незмінними впродовж усього документа. Найвиразніше ця закономірність виявляється в документації з оцінювання персоналу, де сформовано цілісну систему повторюваної термінології: Performance Review – оцінка ефективності роботи, Performance Outcomes – результати роботи, Performance Goal – мета ефективності, Employee Assessment – самооцінка працівника, Manager Assessment – оцінка керівника, Employee Comments – коментарі працівника, Manager Comments – коментарі керівника, Employee Signature – підпис працівника, Manager Signature – підпис керівника, Goal Details – відомості про мету, Status – стан виконання, Final Comments – прикінцеві коментарі, Calibration – калібрування, Completed – завершено. Такий самий принцип простежується й у стандартизації службових реквізитів документа, де послідовно використовуються відповідники Project website – сайт проекту, Contact information – контактні дані, Email – електронна пошта, Phone – телефон. Послідовне використання усталених відповідників усуває можливість неоднозначного тлумачення корпоративних понять і забезпечує термінологічну цілісність професійної комунікації.

Особливо показовим є переклад словосполучень із компонентом performance, який засвідчує, що стандартизація корпоративної термінології не передбачає механічного відтворення окремих лексем. Значення цього компонента актуалізується лише у складі цілісного термінологічного словосполучення, тому в перекладі відтворюється не окрема лексема, а зміст усього терміна. Це простежується у відповідниках Performance Goal – мета ефективності, Performance Outcomes – результати роботи, Performance Rating – оцінка ефективності роботи. Аналіз наведених прикладів свідчить, що семантика компонента performance реалізується лише у взаємодії з іншими складниками терміна, тому вибір українського відповідника визначається не словниковим значенням окремої лексеми, а змістом усього термінологічного словосполучення. Саме такий підхід забезпечує нормативність, точність і внутрішню узгодженість корпоративної термінології.

Передача власних назв у корпоративній документації визначається насамперед їхньою комунікативною функцією. Аналіз матеріалу дав змогу виокремити кілька моделей перекладу, серед яких домінує повне збереження офіційної англomовної назви без локалізації. Ця модель використовується для

географічних об'єктів, елементів транспортної інфраструктури та маршрутів: NE 130th St, NE 125th St, Lake City Way NE, 35th Ave NE, 33rd Ave NE, North Seattle, Bitter Lake, University District, Route 77, Pinehurst Link Light Rail. Використання оригінальної форми дає змогу точно ідентифікувати реальні об'єкти та узгодити їхні найменування з картографічними, транспортними й навігаційними ресурсами.

Іншу модель становить поєднання англomовної назви з українським поясненням. Так, Seattle Department of Transportation (SDOT) передано як Seattle Department of Transportation (SDOT, Департамент транспорту міста Ciemл), що дає змогу одночасно зберегти офіційне найменування установи та зробити його зрозумілим для українського адресата. За аналогічним принципом відтворено Mobility and Safety Project – проект «Mobility and Safety» («Мобільність і безпека»), де англomовна назва виконує ідентифікаційну функцію, а український відповідник – пояснювальну. Натомість King County Metro (Metro) не потребує локалізації, оскільки бренд Metro сам по собі виконує функцію ідентифікатора транспортного оператора. Отже, спосіб передачі власної назви визначається передусім її роллю в корпоративній комунікації, а не формальною мовною структурою.

Однією з найхарактерніших рис англо-українського перекладу корпоративної документації є лексико-семантична адаптація, спрямована на досягнення точності та природності професійного викладу. У проаналізованому матеріалі загальні англійські номінації систематично конкретизуються з урахуванням предметної сфери й комунікативної ситуації: street improvements передано як вдосконалення вуличної інфраструктури, transit service – як автобусне сполучення, travel times – як рух автобусів, community input – як відгуки мешканців, Rider Alerts – як сповіщення для пасажирів, boarding conditions – як умови посадки, accessibility – як доступність, mobility limitations – як обмежена мобільність, nearby businesses – як місцеві підприємці, bus stop pair – як дві зупинки. Завдяки такій конкретизації відтворюється не словникове значення окремої лексеми, а зміст професійного поняття, реалізованого в конкретному корпоративному контексті.

Лексико-семантична адаптація охоплює не лише окремі терміни, а й цілі повідомлення, зміст яких відтворюється з урахуванням норм української професійної комунікації. Це ілюструють відповідники provide essential east and west transit service – забезпечить важливе автобусне сполучення в східному й західному напрямках, provide more frequent service – підвищить частоту рейсів, support the operation of the future Route 77 – покращити роботу майбутнього маршруту Route 77, allow buses to stop in the travel lane – дати змогу автобусам зупинятися в смузі руху, help improve the experience of riders while waiting for the bus – покращать умови очікування автобуса для пасажирів, reduce transit delays – скоротять затримки руху транспорту, provide safer boarding conditions – сприятимуть безпечній посадці. Аналіз наведених прикладів показує, що під час перекладу загальні англійські дієслова provide, support, help improve, allow не відтворюються однотипними словниковими відповідниками, а конкретизуються відповідно до змісту кожної ситуації. Унаслідок цього в українському тексті акцент переноситься з абстрактного позначення дії на її практичний результат або функціональний ефект: provide service інтерпретується як забезпечить автобусне сполучення, provide more

frequent service – як підвищить частоту рейсів, help improve the experience of riders – як покращать умови очікування автобуса для пасажирів. Така конкретизація забезпечує не лише природність викладу, а й точніше відтворює зміст корпоративного повідомлення, орієнтованого на інформування адресата про практичні наслідки реалізації проєкту.

Показовими є також особливості перекладу англійських дієслівних конструкцій, у яких семантика дії конкретизується відповідно до предметної сфери й комунікативного призначення документа. Це простежується у відповідниках *identified* – виявили, *collected feedback* – зібрали відгуки, *make changes* – внести зміни, *continue to work* – продовжимо співпрацювати, *inform the community* – інформувати мешканців, *move towards final design and construction* – завершення проєктування й будівництва. Показово, що однакові за семантичною узагальненістю англійські дієслова (*provide, support, help, continue, move*) не перекладаються за єдиною моделлю. Їхній український відповідник визначається функцією, яку вони виконують у конкретному повідомленні, тому переклад орієнтується не на словникове значення окремої лексики, а на зміст усієї предикативної конструкції. Саме це забезпечує точність відтворення корпоративної інформації та її відповідність нормам української професійної комунікації. Так, загальне дієслово *work* конкретизується як співпрацювати, що відображає характер взаємодії між установами, *feedback* інтерпретується не як абстрактний «зворотний зв'язок», а як відгуки, тобто конкретний результат комунікації, тоді як конструкція *move towards final design and construction* передається через іменникову модель завершення проєктування й будівництва, яка акцентує не процес наближення, а кінцевий етап реалізації проєкту. Отже, дієслівні конструкції адаптуються з урахуванням їхньої функції в корпоративному повідомленні, що забезпечує точність передавання інформації, професійну однозначність і відповідність нормам української офіційно-ділової комунікації.

Окремої адаптації потребують директивні й інформаційні конструкції. Аналіз матеріалу показав, що під час їх перекладу англійські інструктивні моделі систематично уніфікуються відповідно до норм української службової документації. Це простежується у відповідниках *Prepare by using our Performance Review Guide and Values and Behaviors by Job Band tool* – Керуйтеся довідниками «Посібник з оцінювання ефективності» та «Цінності й моделі поведінки за рівнями посад», *Select one overall performance rating* – Виберіть одну загальну оцінку ефективності роботи, *Click “Save” to send your review* – Натисніть «Зберегти», щоб надіслати оцінку, *For each goal, summarize results delivered* – Для кожної мети зазначте досягнуті результати, *After your year-end performance discussion, provide any final comments* – Після обговорення оцінки ефективності роботи за рік зазначте прикінцеві коментарі. Наведені приклади демонструють, що переклад орієнтується на стандартизовані мовні моделі української офіційно-ділової комунікації. Англійські інструкції, побудовані за різними синтаксичними схемами, у перекладі набувають однотипної організації: ключове місце займає дія, яку необхідно виконати, тоді як другорядні компоненти висловлення підпорядковуються принципу її чіткого й однозначного сприйняття. Водночас окремі елементи повідомлення зазнають компресії або лексичної конкретизації, якщо вони не є комунікативно значущими для українського адресата. У результаті переклад зберігає регулятивну функцію

оригіналу, забезпечуючи водночас лаконічність, нормативність і жанрову однорідність українського тексту.

Особливо виразно синтаксична адаптація виявляється під час перекладу інформаційних повідомлень транспортної документації. Аналіз матеріалу засвідчив, що синтаксична організація таких повідомлень підпорядковується принципу максимальної інформативності й послідовності викладу. Під час перекладу загальна логіка повідомлення зберігається, однак окремі компоненти речення уточнюються, експлікуються або структурно перебудовуються відповідно до норм українського офіційно-ділового мовлення. Це простежується у відповідниках *Metro collected feedback on the proposed stop closures* – компанія Metro збрала відгуки щодо запропонованого закриття зупинок, *Metro decided to permanently close the westbound bus stop* – компанія Metro вирішила прибрати західну зупинку, *Metro will install a new westbound bus stop* – Metro встановить нову західну зупинку. Аналогічна тенденція простежується у повідомленнях про результати та перспективи реалізації проєкту: *These upgrades will help improve the experience of riders* – Ці оновлення покращать умови очікування автобуса для пасажирів, *Design and construction are anticipated to be complete by late 2026* – Проєктування й будівництво планується завершити до кінця 2026 року, *We will continue to work with SDOT to inform the community* – Ми продовжимо співпрацювати зі SDOT, щоб інформувати мешканців. У цих випадках синтаксична адаптація поєднується з лексичною конкретизацією, що забезпечує логічну послідовність повідомлення, прозорість причинно-наслідкових зв'язків і відповідність жанровим нормам української корпоративної документації.

На окрему увагу заслуговують мовні засоби, що виражають перспективу реалізації проєкту та очікувані результати запланованих заходів. Аналіз матеріалу показав, що конструкції з дієсловами майбутнього часу (*will provide, will install, will continue, will have, will help improve*) у корпоративній документації виконують не лише часову, а й програмну та прогностичну функції, позначаючи передбачені проєктом дії й очікуваний ефект від їх реалізації. У перекладі ця функція зберігається за допомогою українських форм майбутнього часу (забезпечить, встановить, продовжимо співпрацювати, матиме, покращать), які сприймаються як повідомлення про офіційно заплановані дії, а не як припущення чи прогноз. Водночас часове значення нерідко поєднується з лексичною конкретизацією або синтаксичною перебудовою, що дає змогу чітко окреслити очікуваний результат реалізації проєкту й засвідчує відповідність українським нормам офіційно-ділової комунікації.

Синтаксична адаптація складних багатокomпонентних речень також належить до характерних рис англо-українського перекладу корпоративної документації. Особливої трансформації зазнають речення, у яких поєднуються кілька предикативних центрів, пов'язаних різними типами синтаксичних відношень. Це наочно демонструє переклад речення *The Seattle Department of Transportation (SDOT) and King County Metro (Metro) are planning a series of street improvements as part of the NE 130th St & NE 125th St Mobility and Safety Project, which will create safer connections to the new Pinehurst Link light rail station in 2026 and support the operation of the future Route 77 when the station opens* як *Seattle Department of Transportation (SDOT, Департамент транспорту міста Сіетл) і King County Metro (Metro) планують низку вдосколень вуличної інфраструктури в межах проєкту*

«Mobility and Safety» («Мобільність і безпека»), щоб 2026 року створити безпечніші сполучення з новою станцією Pinchurst Link Light Rail і покращити роботу майбутнього маршруту Route 77 після відкриття станції. Аналіз цього прикладу засвідчує, що атрибутивна підрядна частина англійського речення трансформується в підрядну частину мети, завдяки чому функціональні наслідки реалізації проєкту інтерпретуються як його безпосередня ціль. Одночасно перебудовується порядок розташування обставинних компонентів, а інформація групується відповідно до логіки українського офіційно-ділового викладу: спочатку називаються суб'єкти й зміст проєкту, далі – його мета, а завершує повідомлення часова характеристика реалізації. Така організація речення забезпечує чіткіші логіко-сміслові зв'язки між окремими компонентами повідомлення та полегшує сприйняття інформації.

Аналогічні трансформації простежуються й у перекладі інших складних синтаксичних конструкцій. Так, *In preparation for this new route Metro and SDOT identified that the bus stops along NE 125th St are closely spaced together which can cause delays to bus travel times* відтворено як *Готуючи новий маршрут, Metro та SDOT виявили, що автобусні зупинки вздовж NE 125th St розташовані надто близько одна до одної, що може спричиняти затримки в русі автобусів*; *Based on community input and review of Metro Standards, Metro decided to permanently close the westbound bus stop near 35th Ave NE and the bus stop pair near 33rd Ave NE* – як *Проаналізувавши відгуки мешканців і переглянувши свої стандарти, компанія Metro вирішила прибрати західну зупинку біля 35th Ave NE та дві зупинки біля 33rd Ave NE; To reduce the impact of these changes, Metro will install a new westbound bus stop between 33rd Ave NE and 35th Ave NE* – як *Щоб зменшити вплив цих змін, Metro встановить нову західну зупинку між 33rd Ave NE та 35th Ave NE*. Наведені приклади засвідчують, що перебудова синтаксичної організації висловлення поєднується з лексичною конкретизацією та компресією окремих компонентів, забезпечуючи логічне структурування інформації, її однозначне сприйняття українським адресатом і відповідність нормам офіційно-ділового мовлення.

Отже, синтаксична адаптація є невід'ємною складовою англо-українського перекладу корпоративної документації. Її призначення полягає не у формальному відтворенні структури англійського речення, а в оптимальній організації інформації відповідно до норм українського офіційно-ділового мовлення. Саме такий підхід уможливорює створення логічного, зрозумілого й функціонально адекватного перекладного тексту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз засвідчив, що англо-український переклад корпоративної документації ґрунтується на сукупності взаємопов'язаних лінгвістичних закономірностей, які забезпечують функціональну адекватність, термінологічну послідовність і відповідність перекладного тексту нормам української офіційно-ділової комунікації. До основних закономірностей належать стандартизація термінології, диференційований підхід до відтворення власних назв, лексико-семантична адаптація загальноживаної лексики відповідно до предметної сфери, функціональна конкретизація дієслівної семантики, уніфікація директивних та інформаційних конструкцій, а також синтаксична адаптація складних речень із перебудовою їхньої структури відповідно до комунікативних норм української мови. Установлено, що перекладацькі рішення

визначаються не формальними відповідностями між мовними одиницями, а функціональним призначенням тексту, його жанровими особливостями та потребою забезпечення точності, однозначності й зрозумілості професійної інформації для українського адресата.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розширенні корпусу аналізованих текстів корпоративної документації різних галузей, зіставленні особливостей перекладу корпоративних документів різних жанрів, а також у вивченні можливостей використання сучасних перекладацьких технологій, систем машинного перекладу та інструментів автоматизованої перевірки якості перекладу під час відтворення корпоративної документації.

Література:

1. Гоца Н. М., Цимбрило С. М., Шайнер Г. І. Особливості англо-українського перекладу термінологічної лексики текстів юридичних договорів. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2023. № 20. С. 13–20. DOI: 10.24919/2663-6042.20.2023.2
2. Гудкова Н. М. Особливості перекладу договорів і контрактів: лексико-граматичний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2022. Вип. 15 (83). С. 74–78. DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-74-78
3. Палій К. В. Лексико-граматичні особливості перекладу юридичної документації українською мовою (на матеріалі нормативно-правових актів). *Закарпатські філологічні студії*. 2026. Вип. 44. Т. 2. С. 157–162. DOI: 10.32782/2409-1154.2026.78.43
4. Самойлова Ю. І., Решитько А. Д. Лінгвістичні особливості юридичного перекладу в контексті міжкультурних відмінностей правових систем. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73). № 5. С. 207–212. DOI: 10.32782/2522-4077-2023-207-38
5. Vrabel T. T. Methods and Techniques of Translating English Legal Terms. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Т. 1. Вип. 26. С. 192–198. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.37
6. Biel Ł., Engberg J., Ruano M. R., Sosoni V. Research Methods in Legal Translation and Interpreting: Crossing Methodological Boundaries. London ; New York : Routledge, 2019. 232 p. DOI: 10.4324/9781351031226
7. Graziadei M. Legal Translation and the Quest for Authenticity. *International Journal for the Semiotics of Law – Revue internationale de Sémiotique juridique*. 2025. Vol. 38, No. 8. P. 2565–2593. DOI: 10.1007/s11196-025-10283-y
8. House J. Translation Quality Assessment: Past and Present. London ; New York : Routledge, 2015. 184 p.
9. Munday J., Ramos Pinto S., Blakesley J. Introducing Translation Studies: Theories and Applications. 5th ed. London ; New York : Routledge, 2022. 384 p. DOI: 10.4324/9780429352461

Yasynetska O. Linguistic regularities in the English–Ukrainian translation of corporate documentation

Summary. This article examines the linguistic regularities of the English–Ukrainian translation of corporate documentation. The study is motivated by the expansion of international corporate communication, the increasing use of English-language corporate documentation, and the need to ensure high-quality translation in accordance with the conventions of Ukrainian official business communication. Despite extensive research on the translation of legal and official documents, the linguistic regularities of the English–Ukrainian

translation of corporate documentation remain underexplored. The aim of the article is to identify the principal linguistic regularities governing the English–Ukrainian translation of corporate documentation and to determine the translation strategies that ensure its functionally adequate rendering into Ukrainian. The research material comprises a corpus of English-language corporate documentation, including personnel evaluation documents, infrastructure project documentation, and public information materials. The study employs descriptive, contextual, contrastive, and translation analysis methods. The findings demonstrate that the English–Ukrainian translation of corporate documentation is characterised by the systematic use of standardised terminology, functionally motivated rendering of proper names, lexical-semantic and syntactic adaptation, contextual specification of polysemous lexical units, and the standardisation of directive and informational structures. The choice of translation strategies is determined by the linguistic structure and communicative function of the source

text, its genre characteristics, and the need to ensure accuracy, unambiguity, and functional adequacy. The findings contribute to a better understanding of the English–Ukrainian translation of corporate documentation and may be applied in further research in Translation Studies and the professional training of future translators.

Key words: corporate documentation, English–Ukrainian translation, specialised translation, Translation Studies, translation transformations, terminology, official business communication.

Дата першого надходження статті до
видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 12.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Андріянова О. Я., Шелюх О. М.</i> МОВНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СИЛ БЕЗПЛОТНИХ СИСТЕМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙСЬКОВІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ.....	4
<i>Аскерова І. А.</i> ЛІНГВІСТИКА ЕМОЦІЙ У ПОЛОНІСТИЦІ ТА УКРАЇНІСТИЦІ: НАУКОВІ ЗДОБУТКИ Й СУЧАСНІ АНАЛІТИЧНІ ВЕКТОРИ.....	11
<i>Берегова О. А.</i> МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРУ В ІСПАНОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ 2024–2026 РОКІВ.....	17
<i>Бігунова Н. О.</i> КОМПЛІМЕНТ ЯК ТАКТИКА «ЗБЕРЕЖЕННЯ ОБЛИЧЧЯ» (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ).....	23
<i>Біленко Т. Г., Миронюк Л. В.</i> ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТРАНСПОРТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	27
<i>Боженець С. В.</i> КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ В СУЧАСНОМУ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	31
<i>Васянович Є. А.</i> АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ ЯК ІНДИКАТОР СТУПЕНІВ СПРИЙНЯТТЯ: АПРОБАЦІЯ КОГНІТИВНО-ЕВОЛЮЦІЙНОЇ ТЕОРІЇ МОВИ НА МАТЕРІАЛІ СТИМУЛУ «ВІЙНА».....	36
<i>Vlasenko M. S.</i> THE PRAGMATIC DIMENSION OF VOICE AND NON-FINITE VERB FORMS IN SPANISH LEGISLATIVE DISCOURSE.....	41
<i>Гарбар І. В., Гарбар А. І.</i> АНАЛІЗ АНОРМАТИВНИХ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ ЛІНГВОУТВОРЕНЬ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ.....	45
<i>Davydenko I. V., Lavrinenko I. M., Litovchenko Ya. M.</i> THE CONCEPTUALIZATION OF TRANSFORMATIVE STATES OF CONSCIOUSNESS ACROSS CULTURES: A COGNITIVE-LINGUISTIC PERSPECTIVE.....	49
<i>Дячук Л. С., Довженко І. В., Білоус Н. П.</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ.....	60
<i>Євдокимова І. О., Хапіна О. В.</i> КОМУНІКАТИВНІ СИТУАЦІЇ ПОРУШЕННЯ ВЕРБАЛЬНИХ ТАБУ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ БРИТАНСЬКИХ ФІЛЬМІВ).....	65
<i>Ковальчук Т. С.</i> УМОВНІСТЬ ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ КОГНІТИВНИЙ МЕХАНІЗМ МОДЕЛЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ.....	70
<i>Козлов Ю. І.</i> СОЦІОКУЛЬТУРНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ ВЖИВАННЯ РОДИННОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ ТУРЕЦЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ.....	74
<i>Комарова О. С.</i> ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У СЛОВАЦЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ: ОБРАЗ ЖІНКИ.....	79
<i>Кульчицький В. І., Волкова Л. В.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ГРОШІ» В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ.....	83

<i>Кучма Т. В.</i> ЛЕКСИЧНА СЕМАНТИКА СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНСЬКІЙ І НІМЕЦЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУРАХ.....	87
<i>Максимоць В. О., Льницька М. Б., Огіньська Т. Д.</i> ПРАКТИЧНИЙ КУРС ГРАМАТИКИ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ: СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ.....	91
<i>Мамич М. В.</i> ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У НАУКОВИХ ТЕКСТАХ З ФІЛОЛОГІЇ: ФЕНОМЕН «ЧУЖОГО СЛОВА».....	96
<i>Мармуляк А. С., Пилипець О. В.</i> ДИСКУРСИВНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛОМОВНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ У СТРУКТУРІ МОВЛЕННЄВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	100
<i>Moiseyenko O. Yu.</i> FRAMING U.S. NATURE IN DIGITAL PUBLIC DIPLOMACY DISCOURSE ON SHAREAMERICA PLATFORM.....	104
<i>Павлова О. І.</i> ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	110
<i>Teriaiev D. O.</i> PHONETIC VARIATION IN CONTEMPORARY UKRAINIAN SPEECH: NORM AND COMMUNICATIVE PRACTICE.....	115
<i>Tomashchuk M. V.</i> STRUCTURAL AND SEMANTIC ORGANIZATION OF ENGLISH PEJORATIVE LEXIS DENOTING MALE REFERENTS IN LITERARY TEXTS.....	120
<i>Frumkina A. L.</i> GLOTTAL STOP AND PHONOSTYLISTIC VARIETY IN GERMAN MEDIA SPEECH.....	124
<i>Чорна Н. В.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАГОЛОВКІВ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИХ ТА ІСПАНСЬКИХ ПОСМОДЕРНИХ АВТОРІВ.....	129
<i>Шарапановська Ю. В.</i> ПОНЯТТЯ «ШТУЧНОГО ДИСКУРСУ» В КОГНІТИВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКИЙ ТА МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ.....	136
<i>Шевчик О. Й.</i> ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОВИННИХ ФОРМАТІВ TAGESSCHAU В СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ.....	141
<i>Шкворченко-Осадца Н. М., Коваленко А. А.</i> КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ КОНЦЕПТУ WAR В НОВИННОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ.....	146
<i>Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Свистун Н. О.</i> МЕДІАРЕДАГУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ДЕВІАЦІЙ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОГО КОНТЕНТУ.....	149

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

<i>Василишин М. Б.</i> СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ВИДОСАВА СТЕВАНОВИЧА «ТЕСТАМЕНТ».....	155
<i>Волосянко І. В.</i> ХУДОЖНЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДИТИНА І ВІЙНА» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ АНТИМІЛІТАРНІЙ ПРОЗІ.....	161

<i>Ковнік С. І.</i> ЇЖА ЯК МАРКЕР АБСУРДУ ПІД ЧАС ГОЛОДОМОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ ОЛЕНИ ЗВИЧАЙНОЇ «МИРГОРОДСЬКИЙ ЯРМАРОК»)	165
<i>Ніколенко О. М.</i> ХУДОЖНІ МОДЕЛІ ТОТАЛІТАРИЗМУ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ РОМАНІВ ОЛЕНИ ЗВИЧАЙНОЇ «СТРАХ» І ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА «1984»	169
<i>Овсєєва М. О., Яковлева І. С., Атрошенко І. І.</i> ОБРАЗ МІСТА ЯК ПРОСТІР ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕРСОНАЖІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ГІЙОМА МЮССО)	173
<i>Советна А. В., Грон Ю. Г.</i> ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ЧАСО-ПРОСТОРУ МЕКСИКАНО-АМЕРИКАНСЬКИМИ ПИСЬМЕННИЦЯМИ-ФЕМІНІСТКАМИ	178
<i>Соловей О. Є.</i> ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА СПЕЦИФІКА МАЛОЇ ПРОЗИ СТАНІСЛАВА ЦЕТЛЯКА	182

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

<i>Балабін В. В., Лісовський В. М.</i> ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ «ДИСКУРС» І «ВІЙСЬКОВИЙ ДИСКУРС» У ТЕОРІЇ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ	188
<i>Головня А. В., Коваленко С. С.</i> СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ РОЗМОВНОГО МОВЛЕННЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ САЛЛІ РУНІ ТА ЇХНІХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ)	194
<i>Ісаєнко С. А., Гурінчук С. В.</i> ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	199
<i>Крилова Т. В., Гулевич Р. В.</i> ВІДТВОРЕННЯ МОДАЛЬНОЇ ТОНАЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОЗИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ КОЛЛІН ГУВЕР “REGRETTING YOU”)	203
<i>Куц Е. О., Сурмай Г. О.</i> РЕАЛІЇ РОМАНУ ДЖ. Ф. КУПЕРА «THE PIONEERS, OR THE SOURCES OF THE SUSQUEHANNA» ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД	207
<i>Moshkovska L. M.</i> FUNCTIONAL ANALYSIS OF BUZZ MARKETING TERMINOLOGY: TRANSLATION STUDIES	211
<i>Педченко О. В.</i> ДІАЛОГІЗМ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ: СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА УКРАЇНСЬКА РЕЦЕПЦІЯ АДАМА МІЦКЕВИЧА	216
<i>Полякова О. В., Буданова Л. Г., Оперчук Д. О.</i> ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ АВІАЦІЙНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УСНИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ	221
<i>Тарабукіна Т. Л., Сітко А. В.</i> ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ МОДАЛЬНИХ ПРИСУДКІВ У ТВОРАХ АРТУРА КОНАН ДОЙЛЯ	226
<i>Ясинецька О. А.</i> ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ КОРПОРАТИВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ	230

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Andriianova O., Sheliuh O.</i> LINGUISTIC MEANS OF REPRESENTING THE UNMANNED SYSTEMS FORCES OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE IN THE MODERN UKRAINIAN MILITARY TERMINOLOGICAL SYSTEM.....	4
<i>Askerova I.</i> THE LINGUISTICS OF EMOTIONS IN POLISH AND UKRAINIAN LINGUISTICS: SCHOLARLY ACHIEVEMENTS AND CONTEMPORARY ANALYTICAL DIRECTIONS.....	11
<i>Beregova O.</i> LINGUISTIC REPRESENTATION OF GENDER IN SPANISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE, 2024–2026.....	17
<i>Bigunova N.</i> COMPLIMENT AS A “FACE-SAVING” TACTIC (ON THE SAMPLES FROM MODERN ENGLISH-LANGUAGE FICTIONAL DISCOURSE).....	23
<i>Bilenko T., Myroniuk L.</i> INTERNATIONALISMS IN UKRAINIAN TERMINOLOGY OF TRANSPORT TECHNOLOGIES.....	27
<i>Bozhenets S.</i> COGNITIVE MECHANISMS OF SECONDARY NOMINATION OF MILITARY TERMS IN MODERN MILITARY-POLITICAL DISCOURSE.....	31
<i>Vasianovych Ye.</i> THE ASSOCIATIVE FIELD AS AN INDICATOR OF PERCEPTION LEVELS: AN APPROBATION OF THE COGNITIVE-EVOLUTIONARY THEORY OF LANGUAGE BASED ON THE STIMULUS “WAR”	36
<i>Vlasenko M. S.</i> THE PRAGMATIC DIMENSION OF VOICE AND NON-FINITE VERB FORMS IN SPANISH LEGISLATIVE DISCOURSE.....	41
<i>Garbar I., Garbar A.</i> ANALYSIS OF NON-STANDARD LEXICAL AND GRAMMATICAL LINGUISTIC FORMATIONS IN PROFESSIONAL COMMUNICATION.....	45
<i>Davydenko I. V., Lavrinenko I. M., Litovchenko Ya. M.</i> THE CONCEPTUALIZATION OF TRANSFORMATIVE STATES OF CONSCIOUSNESS ACROSS CULTURES: A COGNITIVE-LINGUISTIC PERSPECTIVE.....	49
<i>Diachuk L., Dovzhenko I., Bilous N.</i> FUNCTIONING OF PHRASAL VERBS IN MODERN ENGLISH: STRUCTURAL-SEMANTIC ANALYSIS.....	60
<i>Yevdokymova I., Khapina O.</i> COMMUNICATIVE SITUATIONS OF VIOLATING VERBAL TABOOS (ON THE SAMPLES FROM MODERN BRITISH FILMS).....	65
<i>Kovalchuk T.</i> CONDITIONALITY AS A UNIVERSAL COGNITIVE MECHANISM FOR MODELING AN ALTERNATIVE REALITY.....	70
<i>Kozlov Yu.</i> SOCIOCULTURAL CONDITIONING OF THE USE OF KINSHIP VOCABULARY IN MODERN TURKISH MEDIA DISCOURSE.....	74
<i>Komarova O.</i> GENDER STEREOTYPES IN SLOVAK PROVERBS AND SAYINGS: REPRESENTATIONS OF WOMEN.....	79
<i>Kulchytskyi V., Volkova L.</i> VERBALIZATION OF THE CONCEPT OF MONEY IN ENGLISH AND GERMAN LINGUISTIC CULTURES.....	83
<i>Kuchma T.</i> LEXICAL SEMANTICS OF FAMILY VALUES IN UKRAINIAN AND GERMAN NATIONAL CULTURES.....	87

<i>Maksymets V., Illytska M., Oginska T.</i> PRACTICAL COURSE OF CHINESE GRAMMAR: WORD PHRASE OF MODERN CHINESE.....	91
<i>Mamych M.</i> INTERTEXTUALITY IN SCHOLARLY PHILOLOGICAL TEXTS: THE PHENOMENON OF THE “OTHER’S WORD”	96
<i>Marmulyak A., Pylypets O.</i> DISCURSIVE ASPECTS OF THE FUNCTIONING OF ENGLISH-LANGUAGE MESSAGES IN THE VERBAL COMMUNICATION OF HIGHER EDUCATION STUDENTS.....	100
<i>Moiseyenko O. Yu.</i> FRAMING U.S. NATURE IN DIGITAL PUBLIC DIPLOMACY DISCOURSE ON SHAREAMERICA PLATFORM.....	104
<i>Pavlova O.</i> LINGUISTIC PECULIARITIES OF ENGLISH TERMINOLOGY IN THE SPHERE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE	110
<i>Teriaiev D. O.</i> PHONETIC VARIATION IN CONTEMPORARY UKRAINIAN SPEECH: NORM AND COMMUNICATIVE PRACTICE.....	115
<i>Tomashchuk M. V.</i> STRUCTURAL AND SEMANTIC ORGANIZATION OF ENGLISH PEJORATIVE LEXIS DENOTING MALE REFERENTS IN LITERARY TEXTS.....	120
<i>Frumkina A. L.</i> GLOTTAL STOP AND PHONOSTYLISTIC VARIETY IN GERMAN MEDIA SPEECH.....	124
<i>Chorna N.</i> CONCEPTUAL ANALYSIS OF THE TITLES OF LATIN AMERICAN AND SPANISH POSTMODERN AUTHORS.....	129
<i>Sharapanovska Yu.</i> THE CONCEPT OF «ARTIFICIAL DISCOURSE» IN COGNITIVE LINGUISTICS: LINGUO-PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS.....	136
<i>Shevchyk O.</i> GENRE AND STYLISTIC FEATURES OF TAGESSCHAU NEWS FORMATS IN THE CONTEMPORARY MEDIA ENVIRONMENT.....	141
<i>Shkvorchenko-Osadtsa N., Kovalenko A.</i> CORPUS ANALYSIS OF THE LEXICO-SEMANTIC FIELD OF THE WAR CONCEPT IN NEWS INTERNET DISCOURSE.....	146
<i>Shulska N., Zinchuk R., Svystun N.</i> MEDIA EDITING OF GRAMMATICAL DEVIATIONS AS A FACTOR IN ENHANCING THE LINGUISTIC QUALITY OF INFORMATION CONTENT.....	149

LITERATURE STUDIES

<i>Vasylyshyn M.</i> STYLISTIC FEATURES OF VIDOSAV STEVANOVIĆ’S NOVEL TESTAMENT.....	155
<i>Volosianko I.</i> ARTISTIC REPRESENTATION OF THE “CHILD AND WAR” CONCEPT IN CONTEMPORARY UKRAINIAN ANTI-WAR PROSE.....	161
<i>Kovpik S.</i> FOOD AS A MARKER OF THE ABSURD DURING HOLODOMOR (BASED ON THE STORY OF ELENA VYCHAYNA “MYRHOROD FAIR”).....	165
<i>Nikolenko O.</i> ARTISTIC MODELS OF TOTALITARIANISM: A COMPARATIVE ANALYSIS OF “FEAR” BY OLENA ZVYCHAYNA AND “1984” BY GEORGE ORWELL.....	169

NOTATKI

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 79, 2026

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Молодецька О. І.

Дата розміщення онлайн – 01.10.2026 р. Дата друку – 06.10.2026 р.

Формат 60×84/8. Обл.-вид. арк. 33,49, ум. друк. арк. 28,13.

Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0926/763.

Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.)

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua